ՇԱԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 2

SAMEDI
2 MAI
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. - Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամերիկեան առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.789
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
67e ANNÉE — No 17.789

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԶԱՆԳԵԶՈՒՐՑԻՆԵՐՈՒ ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑԸ

Գ. Հայրիկեանի կոչին պատասխանած են հազիւ հարիւր հոգի, Ապրիլ 29-ին: Խորհրդարանը, նոյն առաւօտը նիստին քննարկած է որոշումի մը ծրագիրը որ փոխէ մեծամասնութեան թիւը (131) որ չի համապատասխաներ կացութեան, քանի որ նախատեսուած 260 երեսփոխաններու ընտրութիւնը դեռ չէ ամբողջացած եւ Խորհրդարանը միայն 238 ընտրուած երեսփոխան ունի, ինչ որ 120-ի կ'իջեցնէ բուն մեծամասնութիւնը: Սկզբունքով մնացեալ երեսփոխանները պէտք է ընտրուին Յուլ. 11-ին: Այս ամբողջը պէտք է վերջնական բնոյթ առնէ Երկուշաբթի օր, Մայիս 4-ին:

Ապրիլ 29-ին առաւօտեան ժամերէն ռմբակոծուած է Ստեփանակերտի հրետակոծումը. վեց տուն մասնակի կերպով վնասուած են ու 15 հոգի վիրաւորուած: Կէսօրին մօտ Ջանհասանի կողմէ զանգուածային հրետակոծութիւն բացուած է նաեւ արուարձաններուն վրայ:

Ապրիլ 28-ին կառավարութեան շէնքին մօտ հաւաքուած են քանի մը տասնեակ Զանգեզուրցիներ, բողոքի ցոյցով մը պահանջելով իշխանութենէն որ սահմանամերձ շրջաններու բնակչութեան ապահովութիւնը երաշխաւորուի. անոնք նշած են որ Զանգեզուրի մէջ, յատկապէս Կապանի շրջանը խիստ տագնապալի կացութիւն ստեղծուած է: Նկատի ունենալով Ազրպէջանցիներու ամէնօրեայ յարձակումներուն սպառնալիքը, ցուցարարները պահանջած են շրջանը ապահովել զէնքով, զինամթերքով եւ զրահակառքերով:

Ամերիկայէն բժիշկներ՝ Ռապըրթ Քէյլ եւ Վարդգէս Նաճարեան, Արցախ կատարած իրենց այցելութենէն վերադարձած են Երեւան: Ապրիլ 27-ին տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսին Ռ. Քէյլ պարզած է իրենց այցելութեան նպատակը՝ ուսումնասիրել ժողովուրդին հոգեբանական վիճակը եւ բժշկական սպասարկութիւնը: Ան նշած է նաեւ սովի սպառնալիքը: Այնուհետեւ բժիշկները տեղեկութիւններ տուած են Արցախի վերջին իրադարձութեանց մասին: Ռ. Քէյլ յայտարարութիւն մըն ալ կատարելով ձայնած է Արցախի խաղաղ բնակչութեան զանգուածային բնաջնջումը:

Տոլարի գինը կը շարունակէ տատանիլ Հայաստան: Ան սեւ շուկայի վրայ կը վաճառուի 125 ռուբլիի, շատ աւելի ցած Ռուսաստանի եւ Պալթեան երկիրներու բաղդատմամբ: Միաժամանակ, անկում արձանագրած են բնակարաններու գինները: Երկու ամիս առաջ 10-12 միլիոն ռուբլի արժող տուն մը այսօր կ'արժէ 5,5 միլիոն ռուբլի: Իսկ հանդստեան տուներու սակերը կը տարուբերին 1500-էն մինչեւ քանի մը հազար ռուբլիի միջեւ:

Ապրիլ 26-ին, Դամասկոսի մէջ ստորագրուած է Սուրիոյ «Սանա» գործակալութեան եւ «Արմէնփրէս»ի համագործակցութեան համաձայնագիր: Գործակալութեանց ղեկավարներու միջեւ գոյացած է լրատուութեան իրատեղեկագիր փոխանակման եւ տարածման պայմանագիր:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՍ - ԱՆՃԸԼԸՍԻ մէջ, արտակարգ վիճակ հռչակուած է Չորեքշաբթի գիշեր իսկ (Ապրիլ 29) երբ ցեղային ծանր բախումներ ծայր տուած են, իբրեւ հետեւանք դատարանին վճիռին, որ անպարտ հռչակեց սպիտակամորթ չորս ոստիկաններ, որոնք անցեալ տարի ցմահ ծեծած էին սեւամորթ երիտասարդ մը: Վճիռին արձակումէն անմիջապէս յետոյ Սեւերը փողոց իջած են եւ սկսած են թալանի տալ խանութներ, կեցնել կառքեր ու խոշտանգել սպիտակամորթ վարորդները, հոս-հոն կրակի տալ եւլն. եւլն.: Նախագահ Պուշ հանդարտութեան կոչ կ'ընէր, չեշտելով թէ օրէնքը՝ օրէնք է: Վճիռը արձակող դատակազմը միայն սպիտակամորթներէ կազմուած էր: Լոս-Անճըլըսի քաղաքապետը սեւ է: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 1 մեռեալ եւ 72 վիրաւոր կար:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ջախջախիչ մեծամասնութեամբ Մասաթրիխթի համաձայնագրերուն ի նպաստ արտայայտուեցան: Հակառակորդները, զորս կը գլխաւորէ Ժ.-Փ. Շըվէնըման 11 ձայն միայն կրցան հաւաքել, տնօրէն կոմիտէի 200 անդամներուն վրայ:

ՂԱԶԱԽՍՏԱՆԻ նախագահը՝ Նազարպայեւ հրովարտակ մը ստորագրած է որ կ'արտօնէ հանրային հաստատութեանց սեփականացումը: Պետութիւնը դրամագլուխներուն 31%-ը պիտի պահէ եւ ձրի բաժնեթուղթեր պիտի բաժնուին աշխատաւորներուն եւ թոշակաւորներուն:

ՄԱԿ-Ի ՏԵՂԵԿԱԳՐՈՒՆ համաձայն ազգաբնակչութեան աճը կը սպառնայ եւ եթէ առաջքը չառնուի, հետեւանքները շատ ծանր կ'ըլլան մարդուն եւ իր բնական շրջապատին համար: 2050-ին, բնակչութիւնը պիտի հասնի 10 միլիառի եւ 1987-ի քարիւղի համաշխարհային պահեստները կը սպառին 4 տարիէն:

ԼԻՆԱՐԷՍԻ (Սպանիա) մէջ, Անգլիացի Նայճըլ Շորթ պարտութեան մատնեց Գարբովը, ինչ որ կը նշանակէ թէ այս վերջինը դուրս կը մնայ այլեւս ճատրակի համաշխարհային ախոյենութեան մրցումներէն եւ ուրեմն՝ Գասպարով - Գարբով հանդիպում չկայ:

ՄԵՐ ՅԱՋՈՐԴ ԹԻՒԸ՝

«ՅԱՌԱՋ - ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Մայիս 1-ի աշխատանքի տօնին առթիւ (Ուրբաթ) «Յառաջ» լոյս չի տեսներ:

Մեր յաջորդ թիւն է՝ «Յառաջ- Միտք եւ Արուեստ» (Մայիս 3) հետեւեալ բովանդակութեամբ.-

Ներկայացում «Կայէ»
պարբերականին ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Յօրինել ու որոմը
(Լ. Շանթի
թատերական
գրուածքները) ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Zadkine CHAKÉ MATOSSIAN

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ԳԱՐՈՒՆ՝ ԱԿԱՆՆԵՐՈՎ ՀԵՐԿՈՒԱԾ ՀՈՂ ՈՒ ՓԱՄՓՈՒՇՏՆԵՐՈՒ ՍԵՐՄՆԱՑԱՆ

«Մոսկովեան Լուրեր»ու թղթակիցը Միխայիլ Շէվէլեւ տասը օր անցընելէ ետք Շահումեանի շրջանը, վերի խորագիրով էջ մը ստորագրած է, նկարագրելով յատկապէս Շահումեանի շրջանի կացութիւնը («Նուվէլ տը Մոսկու», Ապրիլ 28):

Շահումեանի հայ բնակչութիւնը պայքարին մասնակից եղաւ երբ որոշեց Ազրպէջանէն անջատուիլ, միանալու համար Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան: Մինչեւ 1991 Յուլիս, շրջանը Գորբաչովի կողմէ հռչակուած արտակարգ կացութեան պայմաններուն մէջ ապրեցաւ. հոն բանակած ներքին ուժերու զօրքերը արգելք կ'ըլլային Հայ եւ Ազերիներու ուղղակի բախումներու: Անոնք կը գոհանային կարճատեւ ճակատումներով: Մինչ այդ, ազրպէջանական իշխանութիւնները խորհ. բանակին նեցուկով ուրուն 23-րդ զօրաբաժինը Գանձակ կը գտնուէր, ձեռնարկեցին հայկ. գիւղերը պարպելու կանոնաւոր գործընթացի մը:

Ներքին զօրքերու մեկնումն ու 1991 Օգոստոսի պետական հարուածէն ետք բանակին չէզոք դիրքը պատերազմի վերածեցին բախումները: Ներկայիս հայկական գիւղերը «գրադ» հրթիռարձակներէ անդադար կը ռմբակոծուին: Զէնք գործածելու տարիք ունեցող այրերը ինքնապաշտպանութեան խումբերու մաս կը կազմեն. նոյնիսկ Մանասիչէն գիւղին մէջ կայ ութ զինեալ կիներէ բաղկացած խմբակ մը որ ունի գնդացիր մը եւ քարաբին մը: Կիներն ու մանուկները նկուղներու եւ մառաններու մէջ կ'անցընեն գիշերները. տարիէ մը ի վեր ելեկտրականութիւն չըկայ, հացագործները փակ են ու մարդիկ իրենք կը պատրաստեն իրենց հացը այն ալիւրով որ կը բաշխուի: Դրամը գրեթէ ոչ մէկ արժէք ունի որովհետեւ գնելու շատ քիչ բան մնացած է:

Իշխանութեան բաժանումի հարց գոյութիւն չունի Շահումեանի մէջ որովհետեւ զայն կը մարմնաւորէ ինքնապաշտպանութեան ուժերու հրամանատար, նախկին տնտեսագէտ, համայնավար երիտասարդութեան շարքային, պահածոյի գործատան մը տնօրէն, 40-ամեայ Շահէն Մկրեան: Կինն ու չորս զաւակները կ'ապրին շրջանի մէկ գիւղին մէջ:

Հրամանատարը կ'ըսէ. «Երբ, ներքին ուժերը լքեցին մեզ ու 23-րդ զօրաբաժինը մասնակից եղաւ խաղին, մենք մեզ բոլորովին անպաշտպան զգացինք: Յուլիսէն սկսեալ անընդհատ կորուստներ տուինք: Ներկայիս մարդիկ պէտք է ըմբռնեն թէ կարող են իրենք զիրենք պաշտպանելու»:

Մկրեան հրամանատարն է մօտ հինգ հարիւր մարտիկներու, երեք հարիւրէ աւելի պահեստիներու որոնք խումբերով կը մնան շրջանի գիւղերուն մէջ: Անոնց մէջ կան Հայաստանէն հասածներ, Սուրիայէն ու Լիբանանէն կամաւոր օտար մարտիկներ եւ նախկին Միութեան Հանրապետութիւններէն հայ սպաներ: Դուշանբէէն եկած սպայ մըն ալ կայ անոնց միջեւ որ վճռած է Ազերիներու կողմէ սպաննուած քրոջը վրէժը լուծել: Մարտիկ մը հպարտօրէն կ'ըսէ թէ նոյնիսկ Րաֆֆի Յովհաննէսեան հոս, խրամատներուն մէջ ամիս մը անցուցած է, Հայաստանի Արտաքին նախարար նշանակուելէ առաջ: Անցեալ ամառ Լիտուանիոյ երկրապահ ուժերէն 40 հոգի ալ եկած էր, փորձառութիւն ունենալու համար:

Կռուին համար զէնք չի պակսիր: Քալաշնիքովները մեծ համբաւ կը վայելեն, իսկ եւկոլաւականները շատ դէշ համբաւ ունին: Հին զրահակառքեր կան ու հրետանիներ որոնց շատ տարեց գնդապետ մը կը հրամայէ. ունին նաեւ Խոջալուի մէջ թշնամիէն գրաւուած «գրադ» հրթիռարձակ մը: Անոր գործածութիւնը սորվելէ ետք, առաջին կրակոցը արձակուած էր ազրպէջանական ամենամօտ քաղաքին՝ Նաֆթալանի վրայ: Ունին նաեւ Սթրէլա բոցարձակներ ու հրթիռներ: Այս վերջինները ուղղուած են ուղղաթիռներուն որոնք պարբերական հետախուզութիւններ կը կատարեն: Ամէն մարդ համոզուած է որ անոնց օդաչուները ռուս վարձկան սպաներ են:

Շ. Մկրեան. «Երբ Գանձակէն սպաներ կու գան տօնական օրով "լրացուցիչ աշխատանք" կատարելու, մեզի համար ամէնէն դժուարը կ'ըլլայ տոկալ. հրասայլեր, ուղղաթիռներ կը յայտնուին ու հրետակոծութիւնը աւելի լաւ կը հասնի իր թիրախներուն»:

Շահումեանի մէջ ջոկատ մը կայ որ կը հսկէ կարգապահութեան ու արգելափակման վայրի մը ուր ներկայիս երկու թալանողներ բանտարկուած են: Սրբութեամբ, հրամանատարը հրամայած է որ նման մարդիկ տեղւոյն վրայ գնդակահարուին, սակայն այս երկուքին համար պիտի գոհանան խարազանի պատիժով ու կարգապահական ջոկատին դրկելով:

Շահումեանի զօրքը կը պարենաւորուի յատկապէս Երեւանէն հասած ուղղաթիռներով որոնք կը կտրեն կ'անցնին Ղարաբաղի եւ Հայաստանի միջեւ ինկած ազրպէջանական տարածքը: Անոնք ուղղագիծ չեն թռչիր. բեկբեկ ուղեծիրի մը կը հետեւին, խուսափելու համար թշնամիին կրակոցներէն: Անոնց օդաչուները երբեմն ստիպուած կ'ըլլան գրեթէ գետնին քսուելով թռչելու, չձերբակալուելու համար ռատարներէն: Ուղղաթիռները կը փոխադրեն վառելանիւթ, ալիւր, դեղօրայք, զինամթերք. Ղարաբաղէն Երեւան կը տանին հիւանդներ, վիրաւորներ ու մարտիկներ որոնց ծառայութեան շրջանը աւարտած է: Այդ ուղղաթիռները մայրերու յարձակման կ'ենթարկուին ամէն մեկնումի. մայրեր կ'ուզեն իրենց զաւակները ղրկել Հայաստան: Սակայն չեն յաջողիր երբեք որովհետեւ հրամանը կտրուկ է. տեղական բնակչութիւնը երբեք պէտք չէ լքէ շրջանը:

Շ. Մկրեան. «Երբ սկսան հայաթափել Ղարաբաղը, սկսայ տունս պաշտպանել: Պատերազմը բոլորիս գործն է: Երախաները այսօր պէտք է իրենց հայրերուն յաջողութեան վկան ըլլան որպէսզի յառաջիկային իրենց կարգին չարտօնեն որ իրենց հողը յափշտակուի»:

Ոչ Շահումեանէն եւ ոչ ալ ընդհանրապէս Ղարաբաղէն այլուր կը տեղափոխուին մանուկներն ու կիները. այդպէս կը պահանջէ պատերազմին անգութ տրամաբանութիւնը, որ կ'արգիլէ տալկա ընել: Եթէ տեղացի մարտիկներու ընտանիքները որոնք ինքնապաշտպանութեան ուժերու ողնայարը կը կազմեն, հեռանան իրենց գիւղերէն, պայքարողները նոյն թափով պիտի չպաշտպանեն պարապ տուները: Կարելի չէ ճակատ պահել առանց յետսամասին:

Տեղացիները կը մնան ուրեմն, իրենց ժամանակին մեծ մասը նկուղներուն մէջ պահուըտելով: «Տղաքը արեւ կը տեսնեն միայն օրը 2-3 ժամ» կ'ըսէ տեղական հիւանդանոցին մէկ բժիշկը. «բէ՛ մեծերը

(Շար.ը Դ. էջ)

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻՆ ԿՈՆԴԱԿԸ

Գարեգին ծառայ Յիսուսի Քրիստոսի
Եւ անհասանելի կամօքն Աստուծոյ
եւ ընտրութեամբ ազգիս եպիսկոպոսապետ
եւ Կաթողիկոս Հայոց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

Շնորհք, սէր եւ խաղաղութիւն ի Տեառնէ
եւ ողջոյն հայրապետական ի մէնջ եւ օրհնութիւն
Յաջոյ սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին

Թեմակալ սրբազան առաջնորդաց, արքեպիսկոպոսաց եւ եպիսկոպոսաց, վարդապետաց եւ քահանայից, ազգային ընդհանուր ժողովոյ եւ կեդրոնական վարչութեան, երեսփոխանական, պատգամաւորական, գաւառական եւ թեմական ժողովոց, թաղականութեանց եւ հոգաբարձութեանց, բարեսիրական միութեանց եւ ծառայից հայ դպրութեան, դաստիարակ ուսուցչաց եւ մամլոյ սպասաւորաց եւ համօրէն հաւատացեալ հարազատաց մերոց հայկազնեան ազգի որ ի սփիւռս աշխարհի·

Քրիստոսաւանդ սիրոյ եւ հայրապետական ողջոյն ի մէնջ եւ օրհնութիւն յաջոյ սրբոյ Հօրն մերոյ Գրիգոր Լուսաւորչին·

Խաղաղութիւն Հօր Աստուծոյ, սէր Որդւոյն Միածնի եւ շնորհ Հոգւոյն Սրբոյ եղիցին ընդ ձեզ ընդ ամէնեսեան ամէն:

**

Հոգեկան անհուն գոհունակութեամբ եւ հայրական ամենաջերմ սիրով կ'ուղղենք ձեզի Հայրապետական այս Կոնդակը, որ իր տեսակին, տարողութեան եւ իմաստին ու արժէքին մէջ արտաքոյ կարգի նշանակութիւն ունի Մեզ համար եւ, կը հաւատանք, պիտի ունենայ նաեւ ձեզ համար, անխտիր։

Մեր Մայր Հայրենիքի՝ Հայաստանի Անկախ Հանրապետութեան հռչակումէն ետք այս առաջին Կոնդակն է, որ կ'ուղղենք մեր հաւատացեալ ժողովուրդին, անոր կեանքին մէջ այլազան պատասխանատուութիւններ ստանձնած բոլոր անձերուն, հոգեւորական թէ աշխարհական, եւ բոլոր ազգային — եկեղեցական համայնական կազմակերպութիւններուն, բոլոր մակարդակներու վրայ։

Քաջ գիտէք, որ մեր ազգի պատմութեան մէջ լուսալից շրջան մը բացուեցաւ երբ 1918-ի Մայիսի 28-ին հռչակուած եւ երկամեայ կեանքէ ետք բռնատիրական վարչակարգէ մը անարդարօրէն խափանուած Հայաստանի Հանրապետութիւնը վերածնաւ 1990 Օգոստոսի 23-ին նոր հռչակմամբ եւ համազգային կամքի միահամուռ, վճռական եւ սխրալից արտայայտութեամբ։

Եօթանասուն տարիներու համայնատիրական կաշկանդիչ վարչակարգի մը մեր հայրենական ժողովուրդին պարտադրած տառապանքէն ետք, Հայոց ազգը ի Մայր Հայաստան եւ ի ծագս աշխարհի, կրակին մէջէն անցած ոսկի մետաղին հանգոյն իր ազատութեան մէջ վերակենդանացաւ հոգեւորապէս եւ ազգայնօրէն վերափրկեցաւ պատկերով, «նորափետուր զարդարեալ», իր ինքնութեան եւ արժանապատուութեան շեշտեալ հպարտութեամբ։

Ձեր բոլորին ծանօթ իրողութիւն է, որ Հայաստանի Հանրապետութիւնը այժմ կ'անցնի ծլարձակումի եւ արմատացումի ճակատագրականօրէն վճռական օրերու մէջէն։ Հոգեւոր, տնտեսական, քաղաքական, ընկերային, կրթական, մշակութային վերակենդանումի հրամայականին տակ՝ ան կը դիմագրաւէ բազում տեսակի դժուարութիւններ, հարցեր եւ տագնապներ։ Անմիջական եւ անյետաձգելի կարիքն ունի իր բոլոր զաւակներուն ամբողջանուէր, անվերապահ, ներդաշնակ եւ զոհաբերական աջակցութեան։

Մեր Հանրապետութեան ազգընտիր նախագահը՝ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, յանուն մեր Անկախ Պետութեան, հրամանագիր է հանած, ամսոյս՝ Մարտ 3-ի թուականով, յայտնելով համայն հայ ժողովուրդին, որ որոշած է հիմնել Համահայկական հիմնադրամ մը «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» պարզ ու յանկուցիչ անուան տակ, «Հայ ազգի հնարաւորութիւնների ու կարողութիւնների համախմբումը գործադրմամբ» օգնելու Հայաստանի վերաշինման եւ զօրացման, կայուն եւ տոկուն հիմքերու վրայ դնելու երկրի տնտեսութիւնը, յաղթահարելու համար 1988 Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժի յառաջ բերած չարաղէտ հետեւանքները, զօրավիգ կանգնելու Արցախի հայ ժողովուրդին, անոր լինելութեան վճռական եւ ճակատագրական տագնապալից այս օրերուն, եւ առհասարակ աջակցելու Հայաստանի հայ ժողովուրդի կեանքի վերականգնման հայոց համապետական ծրագիրներու իրականացման։

Արդար նախանձախնդրութիւն, ազնուական գաղափար եւ ներբողելի առաջադրութիւն։ Վստահ ենք որ որեւէ հայ, ո՛ւր ալ ըլլայ, ի՛նչ պայմաններու տակ ալ որ ապրի, չի կրնար չողջունել այս հայրենաշէն նախաձեռնութեամբ ու չխանդավառուիլ այս ազգակերտ նպատակով։ Ո՛վ է ազգը, ի՞նչ է հայրենիքը։ Մե՛նք ենք՝ մեր սրբազնացեալ հողով, մեր արիւնով, մեր քրիստոնէական հաւատքով, մեր մայրենի լեզուով, մեր քրտինքով, ոգորումներով եւ մանաւանդ այս բոլորին մեր բերած անհատական, անձնական մասնակցութեամբը։ Օգնել հայրենիքին, մասնակցիլ մեր անկախացեալ ազգի Հանրապետութեան վերակերտումին, չի նշանակեր տալ ուրիշին։ Սա սովորական իմաստով մարդասիրական, գթասիրական — ինքնին այլապէս ազնիւ — արարք չէ։ Սա մեր Հանրապետութեան անկախութեան գոյատեւման, առողջ տեւականութեան յառաջացման նուիրականագո՛յն գործն է։

Հայրենիքը մեզմէ իւրաքանչիւրին եւ մեր բոլորին եղածին, ունեցածին եւ գործունէութեան հաւաքական հասցէատէրն է։ Այո՛, մեր բոլորի հարստատունը, ուր մեր կատարած ներդրումները դարձ կը վերածեն կենսատունի։ Չմոռնանք, ինչ որ ենք այսօր՝ որպէս ազգ համայնական մեր գոյութեամբ՝ մեր հայրերու ներդրումներուն «արութեան գործ»երու համահաւաք ժառանգութիւնն է, որով այնքան կը հպարտանանք։ Եւ ինչ որ վաղը պիտի ըլլանք՝ այսօրուան մեր ընծայաբերութեանց ուժովն է որ պիտի իրագործուի եւ որպէս այդ ճանչցուի ապագայ սերունդներուն կողմէ։ Պատմութիւնը Աւետարանի այն գանձանակն է, որուն առջեւէն կ'անցնի ամէն մարդ. եւ՝ մարդուն արժէքը կը չափուի իր տուածին որակային տեսակովն ու քանակային չափովը, այրի կնոջ լումային նմանութեամբ։

Ահա թէ ինչ զգացումներով եւ խոհերով Մենք այս Կոնդակը որպէս հայրական ամենաջերմ կոչ կ'ուղղենք Կիլիկեան գահուս Ս. Աթոռի բոլոր զաւակներուն, բոլոր թեմերուն մէջ, հրաւիրելով ձեզ բոլորդ, մեծ ու փոքր, այր թէ կին, հարուստ թէ ոչ հարուստ, որ իրացնէք, ձեր սեփական մտածումին, ջանքին եւ նուիրումին խառնէք մասնակցութեան կամքը, ձեր կարողութեան գերագոյն սահմանով, եւ ձեր սիրոյն լիագոյն արտայայտութեամբը։ Ով որ ինքզինքը հայ կը զգայ չի կրնար անմասն մնալ այս համազգային պարտաւորութենէն, որ բացառիկ իմաստ եւ կենսական կարեւորութիւն ունի այժմ, ներկա՛յ ժամանակներուն, ա՛յս օրերուն, երբ հայրենիքը կարիքն ունի հաստատունացման եւ աճումի, բարեփոխութեանց եւ զարգացումի, հասարակական կեանքի բոլոր մակարդակներու վրայ։ Բաւական չէ Անկախ Պետութիւն հռչակելը։ Անհրաժեշտ է պետութեան անկախութիւնը պահպանելը եւ արժեցնելը։ Աշխարհն ամբողջ մեզ կը դիտէ։ Մեր արժանիքներու իրաւութեան եւ մեր արժէքի փաստարկութեան ժամանակն է այս։ ՀԱՅԱՍՏԱՆ անունը միջազգային կազմակերպութեանց մէջ արձանագրելը գեղեցիկ իրագործում է. բայց գեղեցկագոյնն է անոր պատուաբեր պահպանումը եւ զայն շարունակական, մնայուն յաղթանակի արժանի դարձնելու պարտքը։

Ազգ մը, հայրենիք մը, եկեղեցի մը ամէն բանէ առաջ եւ վեր՝ իր սեփական, իւրայատուկ ներքին ուժերով, կարողականութիւններով եւ իր անդամներու նուիրաբերութեամբ ու զոհողութեամբ կը մնայ առողջ եւ անսասան ու յառաջդէմ։ Ո՛չ մէկ արտաքին ուժ եւ օգնութիւն իր ամբողջական իմաստը եւ բարեբար արժէքը կը գտնէ առանց այդ ներքին ազգային ինքնեկ առողջութեան եւ զօրութեան։ Մարմնին ներքեւ դիմացկունութիւնը առողջութեան, ապահովութեան, երկարակեցութեան, ստեղծագործականութեան եւ երջանկութեան նախապայմանն է։ Այդ դիմացկունութիւնը ձեռք կը բերուի մարմնի անդամներուն սերտ իրերահաղորդութեամբը։ Եւ, Մեզ համար, համահայկական ազնուագոյն եւ պատուաբեր այս ծրագրի իրագործումին բարիքները անսահման են նաեւ ի խնդիր մեր ժողովուրդի միասնութեան եւ ամբողջականութեան գաղափարին եւ գործնական ապրումին ջրդեղումին, ողջ հայութեան ստեղծագործական ու յաղթական երթին համար։

Ուստի, կը յորդորենք մեր հաւատացեալ եւ սիրեցեալ ժողովուրդը՝ յօժարակամ պատրաստակամութեամբ, առատաձեռնութեամբ ընդառաջել հայրենիքի ձայնին, որպէսզի մեր օրերու պատմութիւնը կերտուի որպէս լուսաշող մէկ օղակ, անցեալի փառքը ապագայի տեսիլքին առընչող շքեղ վկայութիւն։

Ողջ լերուք ի Տէր, զօրացեալք շնորհօք Սուրբ Հոգւոյն, եւ յաւէտ օրհնեալ ի Մէնջ. Ամէն։

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
Մեծի Տանն Կիլիկիոյ

Տուաւ Կոնդակս ի Կաթողիկոսարանիս
ի Դուռն Մայր Տաճարիս Սրբոյն
Գրիգորի Լուսաւորչին
Որ յԱնթիլիաս, Լիբանան
ի Մարտ 17-ին, 1992 թուին
Քրիստոսի, եւ
ի թուին Հայոց ՌՆԽԱ.
Ընդ. Համարաւ Վ.ՃՁԲ.

ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԱԶԴԱԿՆԵՐ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Կարելի միջոցառումներէն յիշենք մի քանիները.

Ա.— Քաջալերելով գիւղատնտեսական հաստատութիւններու եւ անկախ հողագործական միութիւններու կազմութիւնը, ֆինանսաւորելով անոնց գիտահետազօտական գործունէութիւնը, զարգացած երկիրներու կառավարութիւնները մեծապէս կը նպաստեն գիւղատնտեսական արտադրութեան որակի եւ քանակի բարելաւման։ Վերեւ յիշուած գիւղատնտեսութեան արտադրողականութեան արձանագրած յառաջդիմութիւնները անժխտելիօրէն նման տարրալուծարաններու եւ գիտական կեդրոններու յայտնաբերութիւններուն կը պարտին։ Նոյնպէս, սպառողներուն շահերը պաշտպանող անկախ միութիւններ եւ կազմակերպութիւններ կը հսկեն եւ կը պահանջեն որ արտադրութեան եւ վաճառուած սննդանիւթերուն որակը համապատասխանէ նուազագոյն չափանիշերու։ Այս անկախ միութիւններու բծախնդիր պահանջկոտութիւնն է որ մեծապէս կը նպաստէ որակի եւ քանակի բարելաւումին։

Բ.— Իրենց հարկային քաղաքականութեամբ, զարգացած երկիրներու պետութիւնները կը մղեն հողագործները որ ներդրումներ կատարեն եւ մեքենայացնեն իրենց արտադրաձեւը, կամ սակաւ արտադրութիւն ներկայացնող բայց անհրաժեշտ բերքեր մշակեն։ Պետութիւններ կը նուազեցնեն, նոյնիսկ հարկէ կ'ազատեն այն հողագործը կամ անասնապահը որ իր շահին կարեւոր մասը գիւղատնտեսական մեքենաներ գնելու կը յատկացնէ։

Գ.— Մեքենայացումը կամ անհրաժեշտ բերքերու մշակումը քաջալերելու երկրորդ միջոցը պետութեան կողմէ նպաստներու յատկացումը կամ վարկ ստանալու յարմար պայմաններու ստեղծումն է։ Զարգացած երկիրներու մէջ ցած տոկոսով եւ երկար ժամկէտով (հինգէն տասը տարի) վարկեր մատչելի են բոլոր այն հողագործներուն որոնք կը բարելաւեն իրենց արտադրութեան որակը, ներդրումներ կը կատարեն արդի մեքենաներ գնելով եւ անհրաժեշտ, բայց քիչ արտադրուող սնունդներու քանակը կ'աւելցնեն։

Դ.— Զարգացած երկիրներու պետութիւնները զանազան այլ միջոցառումներու կը դիմեն քաջալերելու համար գիւղատնտեսութեան զարգացումը։ Պետութիւններ կ'աջակցին այն հողագործներուն որոնք իրենց արտադրութեան յաւելեալը արտասահման կ'արտածեն։ Պետութիւններ անձամբ կը գնեն արտադրութեան այն յաւելեալը որ հողագործը կարող չէ վաճառել ներքին շուկային վրայ։ Վերջապէս, պետութիւններ կ'արգիլեն մենավաճառներու կազմութիւնը, արտօնելու համար արտադրութեան քանակի աճը եւ որակի բարելաւումը։

Զարգացած երկիրներու իշխանութիւններուն վերեւ թուարկուած միջամտութիւնները թերեւս զարմացուցին, նոյնիսկ ցնցեցին ընթերցողներէն շատերը։ Չէ՞ որ մի քանի տարի է արդէն որ անդադար կը լսենք ազատ շուկայի եւ բաց սահմաններու անծայրածիր առաւելութիւններուն մասին։ Հայաստանի ներքին թէ արտաքին շուկաներուն վրայ ազատ առեւտուր ստեղծելու մասին կը լսենք ու կը կարդանք գրեթէ ամէն օր։ Կը տարածուի այն համոզումը որ պետութիւնը այլեւս երկրին տնտեսութեան պէտք չէ միջամտէ։ Կը պահանջուի ծախելու եւ գնելու, գիները ազատ հաստատելու բացարձակ ազատութիւն։

Եթէ նախկին խորհրդային հանրապետութիւններէն ներս ազատ շուկայ ստեղծելու եւ սահմաններուն վրայ գտնուող խոչընդոտները վերցնելու թելադրանքներ եւ յանձնարարութիւններ տուած են զարգացած երկիրներու ղեկավարներուն ամէնօրեայ խօսակցութեան մէջ, մեր պարտականութիւնն է մեր ուշադրութիւնը կեդրոնացնել ոչ թէ անոնց պերճախօսութիւններուն, այլ գործունէութիւններուն վրայ։ Ազատ առեւտուրի սկզբունքները ոսկետառ պատուիրաններ չեն երկիւղածութեամբ եւ բծախնդրութեամբ յարգուած ու գործադրուած՝ զարգացած երկիրներու ղեկավարներուն կողմէ։ Ընդհակառակը, ազատ շուկայի եւ բաց սահմաններու սկզբունքները ամէն օր հմտութեամբ կը շրջանցուին եւ կ'անտեսուին այս երկիրներուն կողմէ, ամէն անգամ որ ազգային շահերը պէտք է պաշտպանել։

Զարգացած երկիրները փորձառութեամբ գիտեն որ առեւտուրի բացարձակ ազատութիւնը կարող է քանդել իրենց տնտեսութեան կառոյցները։ Պարզ տրամաբանութիւնը մեզի կը թելադրէ որ տկար, նախնական կամ անպաշտպան կառոյցներով օժտուած տնտեսութիւն կարող չէ մրցիլ արտասահմանի պաշտպանուած տնտեսութեան դէմ։ Ընդհակառակը, միջազգային առեւտուրի մրցակցութիւնը տապալած է աշխարհի հզօր արդիւնաբերութիւններէն շատերը եւ պատճառած հարաւ — ամերիկեան թէ ափրիկեան երկիրներու տնտեսութեան անկումը։ Այնտեղ ուր ամուր արդիւնաբերութիւններ չեն կրնար երկար դիմագրել միջազգային մրցակցութեան դէմ, տկար կառոյցներ պարզապէս կ'ոտնակոխուին եւ կ'անյայտանան։

Երկու հարցեր պէտք է յուզեն մեզ։ Առաջինը արդէն տեսանք՝ ինչպէս կը գործէ զարգացած երկիրներու հողատնտեսութիւնը։ Երկրորդը իր մասնաւոր նշանակութիւնն ունի Հայաստանի համար։ Պէտք է գիտնալ թէ երբ այս երկիրները կը գտնուէին նախկին Խորհրդային Միութիւնը կազմող երկիրներուն ներկայ վիճակին մէջ, ի՞նչ քաղաքականութեամբ եւ ի՞նչ հանգրուաններով հասան այսօրուան վիճակին։ Որովհետեւ մեր նպատակը Հայաստանի մէջ հզօր պետութիւն ստեղծել է, օժտուած հզօր տնտեսութեամբ, ներշնչուած՝ զարգացած երկիրներու ազատութեան եւ անկախութեան սկզբունքներէն։ Զարգացած երկիրներու փորձառութեան ուսումնասիրութիւնը ցոյց կու տայ որ անբարենպաստ պայմաններու մէջ գտնուող երկիրներու ղեկավարները, երբ գիտակից քաղաքականութիւն որդեգրեն եւ գործադրեն, կարող են երկիրը դուրս բերել անել դժուարին վիճակէն։ Պատճառ չկայ որ Հայաստան նմանօրինակ զարգացում հեռու մնայ։

Ներկայ արդիւնաբերական երկիրներու

...զարգացման փուլերու ուսումնասիրութիւնը ցոյց կուտայ որ բաց սահմաններու եւ ազատ շուկայական սկզբունքներու գործադրումը չէր որ այս երկիրներուն մէջ ստեղծեց արդիւնաբերականացած տնտեսութիւն: Ընդհակառակն, Գերմանիա, Ճափոն, Հարաւային Քորէա եւ այլ զարգացած երկիրներ իրենց ներկայ կայունութեան հասան շնորհիւ տասնամեակներու ընթացքին գործադրուած պետական ծրագրուած արդիւնաբերականացման քաղաքականութեան: Եթէ այսօր զարգացած երկիրներու մէջ եւ միջեւ առեւտուրը շուկայական յարաբերութեամբ կը բնորոշուի, պատճառը եւ պայմանը այս երկիրներուն տնտեսութեան հզօր ենթակառոյցներով օժտուած ըլլալու հանգամանքն է: Ազատ առեւտուրի կիրառումը նախապայման ունի հզօր արդիւնաբերական կառոյցներու գոյութիւնը եւ ոչ հակառակը: Այլ խօսքով, կրնան ազատ շուկայական յարաբերութիւններ մշակել այն երկիրները որոնք տոկուն արդիւնաբերական կառոյցներ ունին: Ուրեմն, նախ պէտք է ներքին կառոյցները ամրապնդել եւ յետոյ միայն թոյլատրել ազատ առեւտուր: Իսկ արդիւնաբերութիւն կարելի է ստեղծել միայն ու միայն պետութեան կողմէ՝ ներքին արտադրական հաստատութիւնները պաշտպանելով արտաքին վտանգաւոր մրցակցութեան դէմ:

Այստեղ անհնար է մանրամասնութեամբ անդրադառնալ բոլոր արդիւնաբերական երկիրներու զարգացման գործընթացին: Պիտի բաւարարուինք նկարագրելով Հարաւային Քորէայի զարգացման յատկանշական հանգրուանները:

Հարաւային Քորէայի զարգացումը սկսաւ 1953-ին, Հիւսիսային եւ Հարաւային Քորէաներու արիւնահեղ պատերազմէն անմիջապէս ետք: Եղբայրասպան կռիւներուն ատենին, երկրին տնտեսութիւնը քայքայուած էր եւ ենթակառոյցները՝ ամբողջութեամբ քանդուած: Հակառակ այս անխրախուսիչ վիճակին, իշխանութեան յամառ կամքով եւ ժողովուրդին կամաւոր մասնակցութեան ու ժրաջան աշխատանքին շնորհիւ, ոչ թէ միայն երկիրը վերականգնեցաւ, այլեւ միացաւ երկրագունդին զարգացած երկիրներու շարքերուն: Այսպէս, 1962-ին Ազգային Ընդհանուր Արտադրութիւնը երկու միլիառ տոլարի կը հասնէր, իսկ 1987-ին՝ 113 միլիառի (×57): Արտածումները նոյնպէս արձանագրած են նախանձելի յառաջդիմութիւններ՝ 1962-ին արտածումները կը հասնէին 560 միլիոն տոլարի, իսկ 1987-ին՝ 47 միլիառ տոլարի (×80):

Հարաւային Քորէայի զարգացումը կատարուեցաւ յաջորդական երեք փուլերով: Առաջին հանգրուանը կը տարածուի 1953-էն մինչեւ 1961: Երկրորդը՝ 1961-էն 1971, իսկ երրորդը՝ 1971-էն 1987:

Ա.-- Առաջին ժամանակաշրջանին Հարաւային Քորէայի կառավարութիւնը որդեգրեց ներմուծումները փոխարինելու քաղաքականութիւն: Ներքին սպառման բոլոր պահանջները գոհացնելու համար իշխանութիւնը կը քաջալերէր երկրէն ներս ստեղծել արտադրական միաւորներու բազմապատկում եւ բազմազանութիւն: Ներքին նախանիւթը, բնական հարստութիւնները եւ աշխատուժը կը ծառայէին միմիայն ներքին օգտագործման անհրաժեշտ ապրանքներ եւ պիտոյքներ արտադրելու: Ոչ մէկ օտարեկայ սպառման ապրանք չէր ներմուծեր եւ ոչ մէկ նախանիւթ չէր արտածուեր: Ներմուծումներու քանակը նուազագոյն մակարդակի հասած էր՝ արտօնուած էր ներմուծել միայն նախանիւթ, այն նախանիւթերը որոնք Հարաւային Քորէայի տարածքին վրայ չէին գտնուեր եւ որոնք անհրաժեշտ էին երկրին գոյատեւման համար: Իսկ թոյլատրուած էր արտածել միայն ա՛յն թեթեւ արդիւնաբերական ապրանքները (այս հանգրուանին ծանր արդիւնաբերութիւնը տակաւին չէր զարգացած) որոնց արտածումը երկրէն ներս սակաւութիւն չէր պատճառեր:

Բ.-- Երկրորդ հանգրուան 1953-էն ի վեր գործադրուած քաղաքականութեան շնորհիւ Հարաւային Քորէայի տնտեսութիւնը հաստատուած էր վստահելի կառոյցներու վրայ: Ներքին շուկային սպառողական պահանջը հիմնականին ներքին արտադրութիւնն էր որ կը գոհացնէր:

Ներքին պահանջին յագեցումը, արտադրողականութեան արձանագրած յառաջդիմութիւնը եւ ներքին պահանջին բաղդատած արտադրութեան քանակի գերազանցումը կը թոյլատրէին յաւելեալ ապրանքներուն արտածումը:

1961-էն սկսեալ Հարաւային Քորէայի կառավարութիւնը փոխեց իր տնտեսական քաղաքականութիւնը եւ քաջալերեց թեթեւ արդիւնաբերական ապրանքներու արտածումը: Իշխանութիւնը օգնութիւն եւ նպաստ յատկացուց, ինչպէս նաեւ հարկերը նուազեցուց այն հիմնարկներուն որոնք կը փորձէին արտասահմանեան շուկաներ նուաճել:

Իսկ արտաքին ապրանքներու առջեւ երկրին սահմանները միշտ փակ էին: Ներքին տնտեսութիւնը արտաքին մրցակցութեան դէմ պաշտպանելու հիմնական քաղաքականութիւնը միշտ ի զօրու էր: Կը ներմուծուէին միայն այն նախանիւթերը որոնք անհրաժեշտ էին (ինչպէս վառելանիւթ) եւ որոնք բացակայ էին երկրին տարածքին վրայ: Նաեւ, կ՚արտածուէին այն արդիւնաբերական ապրանքները որոնք երկրէն ներս սակաւութիւն չէին յառաջացներ:

Գ.-- Հարաւային Քորէայի զարգացման երրորդ փուլը կը բնորոշուի ծանր արդիւնաբերութիւններ ստեղծելու քաղաքականութեամբ: Պետութեան նախաձեռնութեամբ, ազգային դրամատուներու աջակցութեամբ, միջազգային դրամատուներէ վերցուած փոխերով եւ երկրին տնտեսական ուժերուն յօժար գործակցութեամբ Հարաւային Քորէա զարկ տուաւ ելեկտրական սարքերու, քիմիական նիւթերու, ինքնաշարժերու եւ այլ ծանր արդիւնաբերական ապրանքներու արտադրութեան: Երկրէն ներս արտասահմանեան ներդրումները թոյլատրուած են, բայց անոնք կ՚ենթարկուին իշխանութեան խիստ ու բծախնդիր հսկողութեան:

Մինչեւ այսօր Հարաւային Քորէայի շուկան փակ է միջազգային արտադրութեան առջեւ: Իշխանութիւնը կը շարունակէ պատասխանատուութեամբ կանոնաւորել երկրին տնտեսութիւնը եւ առեւտուրը:

Հարաւային Քորէայի տնտեսական քաղաքականութիւնը առողջ մտայղացման արդիւնք էր: Այն կը գուգադիպէր իրեն ժամանակակից Հարաւ -- ամերիկեան եւ ափրիկեան երկիրներու կողմէ որդեգրուած հակառակ ուղղութեամբ քաղաքականութեան: Արդարեւ այս վերջինները իրենց զարգացումը կ՚ուզէին հիմնել իրենց սեփական նախանիւթերը արտածելու եւ արտասահմանէն արդիւնաբերական ապրանքներ ներմուծելու քաղաքականութեան վրայ: Սխալ քաղաքականութիւն որու հետեւանքով այս երկիրները այսօր աղքատ եւ ակար տնտեսական վիճակի մէջ կը գտնուին:

Այս զոյգ բայց հակադրական փորձառութիւնները կ՚ապացուցեն որ իրականութեան մէջ յաջողած են իրենց երկիրը զարգացնել այն պետութիւնները որոնք գերադասած են ներքին շուկային պահանջը ներքին արդիւնաբերութեամբ գոհացնող քաղաքականութիւն: Երկրին նախանիւթով եւ բնական հարստութեամբ բանող արդիւնաբերութիւններն են որոնք յառաջ կը բերեն յաւելեալ արժէք:

Յիրաւի, տնտեսական վերլուծումները կ՚ապացուցեն որ երկրէն ներս յաւելեալ արժէքի ստեղծումն ու կուտակումն է որ կը թոյլատրէ ազգին զարգացումը: Երբ բաղդատենք Հարաւային Քորէայի եւ ափրիկեան Պետութիւններու կողմէ որդեգրուած տարբեր քաղաքականութիւնները, կը տեսնենք որ այս վերջինները հիմնականին ընտրեցին նախանիւթ (այսինքն առանց յաւելեալ արժէքի արտադրութիւն) արտածելու քաղաքականութիւն: Ընդհակառակն, Հարաւային Քորէան յաջողեցաւ իր զարգացումը իրականացնել շնորհիւ յաւելեալ արժէքի կուտակմանը (այսինքն մշակուած ու աշխատցուած հումք):

Շնորհիւ իր քաղաքական եւ տնտեսական ղեկավարներուն բարձր որակին, Հարաւային Քորէա յղացաւ եւ վարեց իր երկրին առանձնայատկութիւններուն համապատասխանող տնտեսական քաղաքականութիւն: Միամտութիւն կ՚ըլլայ ենթադրել որ ընդօրինակելով Հարաւային Քորէայի հետեւած քաղաքականութիւնը, Հայաստան կարողանայ երկիրը դուրս բերել իր ներկայ վիճակէն: Երկու երկիրներուն միջավայրերը եւ կազմուածքները կարելի չէ համեմատել: Հայաստանի մտահոգութիւնները եւ դիմագրաւելիք դժուարութիւնները տարբեր բնոյթի են: Հայաստանի պարագային հարկ է հայ ժողովուրդին ներշնչումներուն համապատասխանող ինքնուրոյն ուղղութիւն որոշել եւ հետապնդել անոր իրականացումը: Ասիկա մասնագէտներու եւ փորձառու անձերու գործն է:

Այդ չի նշանակեր որ կարելի չէ ներշնչուիլ օտար երկիրներու փորձառութենէն: Ընդհակառակն, ծանօթանալով անցեալին գործադրուած սխալներուն, պէտք է խուսափիլ նոյն սխալները կրկնելէ: Այդ ուղղութեամբ Հարաւային Քորէայի փորձառութիւնը հարուստ է թելադրութիւններով:

Հարաւային Քորէայի յաջողութեան հիմնական ազդակը Պետութիւն -- Տնտեսութիւն -- Աշխատուժ գործակցութեան մէջ պէտք է փնտռել: Իւրաքանչիւր կողմ առանձնելով իրեն վերապահուած պատասխանատուութիւնները, ներդաշնակելով իր գործունէութիւնը միւս կողմերու գործունէութիւններուն հետ, առաջնորդեց երկիրը դէպի բարգաւաճում: Շնորհիւ Պետութիւն -- Տնտեսութիւն -- Աշխատուժ համագործակցութեան, 25 տարիներու աւարտին քարուքանդ Քորէա սկսաւ մրցիլ զարգացած երկիրներու հետ: Պատճառ չկայ որ Հայաստան եւս նոյն յաջողութեան չհասնի:

ԽԱՉԻԿ ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հ. ԼԵՒՈՆ ԶԷՔԻԵԱՆ ՎԵՆԵՏԻԿԻ ԿԱՃԱՌԻ ԱՆԴԱՄ ԸՆՏՐՈՒԱԾ

«Գիտութիւններու, Գրականութեան եւ Արուեստներու Վենետեան Կաճառ»ը (Insttuto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti), Ապրիլ 11-ի լիագումար նիստին, իր անդամակցութեան ընդունած է Հ. Լեւոն Վրդ. Զէքիեանը, վարիչ Վենետիկի Համալսարանի Հայագիտական ամպիոնին եւ նախագահ՝ Պօ -- Արաքս մշակութային Ընկերակցութեան:

Վենետեան Կաճառը ունի ակադեմական կառոյց եւ անդամներու փակ թիւ: Հռոմի «դէի Լինչէի» Ակադեմիային եւ Միլանի Լոմբարդեան կաճառին հետ կը նկատուի Իտալիոյ կարեւորագոյն ակադեմական հաստատութիւններու կարգին:

Հ. Լեւոն Զէքիեանէ առաջ նոյն Կաճառին անդամակցած էր երկար տարիներ ուրիշ հայազգի մը, Փատովայի Համալսարանի բժշկապետ փրոֆեսօր Միքայէլ Արսլան (1904 -- 1988):

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ԿՏՐԻՃ ՍԱՐԴԱՐԵԱՆ
Պատմական գիտութիւնների թեկնածու

ՀԱՅ - ՎՐԱՑԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Դրօն խնդրում է յանուն երկու հարեւան ժողովուրդների բարօրութեան վրացական զօրքերը հանել Լոռուց, նշելով, որ հակառակ դէպքում, պատասխանատուութիւնն ամբողջովին ընկնում է վրացական հրամանատարութեան վրայ: Այդ օրերին Վրաստանի Արտաքին գործերի մինիստրը մի քանի հեռագրեր է յղում Հայաստանի Արտաքին գործերի մինիստրին, որոնցում նշում է, թէ իրենք եւս ձգտում են խաղաղ ճանապարհով լուծել միջադէպը, սակայն որոշ մութ ուժեր ձգտում են թշնամութիւն առաջ բերել երկու հարեւան ժողովուրդների միջեւ: Չնայած երկու կառավարութիւններն էլ գտնում էին, որ խաղաղ ճանապարհով պէտք է լուծել հարցը, բայց եւ այնպէս ճգնաժամը խորացաւ եւ վերածուեց պատերազմի երկու հարեւան երկրների միջեւ: Իրադարձութիւնների զարգացման նման ընթացքը կանխելու դժուարութիւնը կառավարութիւնների հարցի լուծման խրարամերժ դիրքորոշումներն էին: Վրաստանի կառավարութիւնը յամառօրէն պնդում էր, որ Հայաստանի ու Վրաստանի միջեւ տարածքային սահմանազատող գիծը պէտք է լինի նախկին Թիֆլիսի եւ Երեւանի նահանգները սահմանազատող գիծը, իսկ Հայաստանի կառավարութիւնը պնդում էր սահմանազատման պատմական եւ էթնիկական սկզբունքի վրայ: Փոխադարձ վիճում չկայացաւ, եւ Դեկտեմբերի կէսին սկսուեցին պատերազմական գործողութիւնները, որոնք ծաւալուեցին երկու ուղղութեամբ՝ Ախալքալաքի եւ Լոռու: Դեկտեմբերի 13-ին Ալեքսանդրապոլի բատալիոնը, կոտրելով վրացական կայազօրի դիմադրութիւնը, մտնում է Ախալքալաք: Տուրջ երկու շաբաթ շարունակւում են ռազմական գործողութիւնները Բորչալուի գաւառում: Այստեղ հայկական զօրքերի գործողութիւնները ղեկավարում է Դրօն, վրացական զօրքերինը՝ գեներալ Մազնիեւը: Մէկ շաբաթուայ ընթացքում հայկական զօրքերը գրաւում են Բորչալուի գաւառի հարաւային մասը եւ Դեկտեմբերի 22-ին հասնում են Սադախլու: Շարունակելով յարձակումը, նրանք Դեկտեմբերի 25-ին գրաւում են Շուլավերը եւ հասնում մինչեւ Խրամ գետը: Մինչ այդ Հայաստանի կառավարութիւնը ընդունել էր դաշնակիցների կողմից Ղարաքիլիսա ուղարկուած կապիտան Գրեյի միջնորդութիւնը՝ ռազմական գործողութիւնները դադարեցնելու նպատակով բանակցութիւններ սկսել Վրաստանի հետ՝ պայմանով, որ վրացական զօրքերը կրկին չմտնեն Ախալքալաք եւ Լոռի: Այդ նպատակով Հայաստանի կառավարութիւնը Դեկտեմբերի 17-ին Մ. Յարութիւնեանի գլխաւորութեամբ պատուիրակութիւն էր ուղարկել Ղարաքիլիսա: Դեկտեմբերի 24-ին Հայաստանի կառավարութիւնը որոշում է դադարեցնել հայկական զօրքերի առաջխաղացումը եւ առաջարկել Վրաստանի կառավարութեանը պատուիրակութիւն ուղարկել բանակցութիւններն սկսելու համար: Վրաստանի կառավարութիւնը խուսափեց Հայաստանի կառավարութեան հետ անմիջական բանակցութիւններից եւ հասաւ այն բանին, որ դաշնակիցների մասնակցութեամբ խառը յանձնաժողով ուղարկուի Ղարաքիլիսա՝ բանակցութիւնների, նրանց հետ կանխապէս որոշելով զինադադարի պայմանները: Ղարաքիլիսայում սկսուած բանակցութիւններն աւարտուեցին նրանով, որ Հայաստանի պատուիրակութիւնը Դեկտեմբերի 29-ին ընդունեց զինադադարի պայմանները, որի համաձայն Դեկտեմբերի 31-ին աւարտուեցին ռազմական գործողութիւնները: Զինադադարի համաձայնագրով վրացական զօրքերը մնում էին Խրամ գետի տարածքում, իսկ հայկական զօրքերը պէտք է թողնէին գրաւած տարածքները եւ նահանջէին Ջալալօղլի - Դսեղ գիծը: Վրացական եւ հայկական գծերի միջեւ ընկած տարածքում պէտք է ստեղծուէր խառը վարչութիւն՝ Անգլիացիների ղեկավարութեամբ: Ախալքալաքից դուրս էին բերւում հայկական զօրամասերը: Ախալքալաքում մնում էին վրացական պահակախմբերը: Զինադադարի այս պայմանները, որ Դեկտեմբերի 25-ին կազմել եւ ստորագրել էին դաշնակիցների եւ Վրաստանի կառավարութեան ներկայացուցիչները՝ առանց Հայաստանի կառավարութեան կարծիքը հաշուի առնելու, դրուեցին հայ-վրացական խաղաղութեան կոնֆերանսի հիմքում: Այն տեղի ունեցաւ 1919 թ. Յունուարի 9-ից 17-ը, Թիֆլիսում՝ բրիտանական բանակի գնդապետ Սթուարթի նախագահութեամբ: Յունուարի 17-ին ստորագրուած պայմանագրով որոշւում է Բորչալուի գաւառի Սադախլուից հարաւ եւ Ջալալօղլի-Դսեղ գծից հիւսիս ընկած տարածքները յայտարարել հայ-վրացական չէզոք գօտի: Գօտում ստեղծւում է Հայերից եւ Վրացիներից կազմուած խառը վարչախումբ, որը գործելու էր դաշնակիցների հսկողութեամբ: Ախալքալաքի գաւառում կազմւում է վրացական վարչախումբ, որի հսկողութիւնը եւս դրւում է դաշնակիցների վրայ: Պայմանագրով որոշւում է նաեւ սահմանապահ զօրքերի թիւը, գերիների փոխանակման կարգը եւ ժամկէտը: Այս պայմանագիրը ուժի մէջ էր մնալու, մինչեւ Փարիզի խաղաղութեան կոնֆերանսը վերջնականապէս կ՚որոշէր Վրաստանի եւ Հայաստանի Հանրապետութիւնների սահմանները: Չնայած Հայաստանը ոչինչ չստացաւ եւ չկարողացաւ հասնել այն բանին, որ հայ-վրացական վիճելի տարածքների հարցը լուծուի էթնիկական սկզբունքով, բայց եւ այնպէս պատերազմից յետոյ Վրաստանի կառավարութիւնը փոխեց իր վերաբերմունքը Հայաստանի նկատմամբ, եւ սկսուեցին նորմալ միջպետական յարաբերութիւններ:

(Շար. 17 եւ վերջ)

(Շար. Ա. էջէն)

թէ փոքրիկները առողջական հարցեր ունին» :

Հիւանդանոցը ամբողջ աշխարհէն հաւաքուած դեղեր ունի, որոնք կրնան մօտաւորապէս բաւարարել հիւանդանոցներու կարիքը, սակայն միայն չորս բժիշկ կայ. երկու վիրաբոյժ, գզայապէրեալ մը եւ ընդհանուրի բժիշկ մը: Ամէն օր վիրաւորներ կը հասնին: Պատուհանները կը լուսաւորուին երբ վիրահատութիւն կը կատարուի եւ կը գործածուի յատուկ ելեկտրարարաղբիւրը: Շրջանին միակ ատամնաբոյժը չի բաժնուիր իր գնդացիրէն ու հիւանդ կ'ընդունի այն ժամերուն երբ կռիւին չի մասնակցիր :

Ուտելիք կայ սակաւին. կաղամբ, գետնախնձոր, հաւկիթ, պանիր, մեղր, որոնք կը կազմեն անցեալ տարուան պաշարները. սակայն այս տարուան հնարաւորութիւնները ողբերգական են: Տնտեսական շրջափակման պատճառով Հայաստան չի կրնար Ղարաբաղին վառելանիւթ ղրկել որպէսզի հողը հերկուի ու Շահումեանի մէջ կորնանոցներ չի կատարուիր ցանքը. յետոյ նաեւ գիւղացիները կը վախնան դաշտի աշխատանք կատարելու երբ մշտական կերպով իրենց յառած են ազերի նշանառուներու զէնքերը :

Ղարաբաղի մէջ անկախութեան պակասը կրնայ քաղաքական ու զինուորական շատ ծանր հետեւանքներ ունենալ :

Շ. Մկրեան. «կռուող զինուորը պէտք է գիտնայ 'թէ ընտանիքը սովէն չի տառապիր» :

Անկախութեան պահեստին պարտադրւիլը սովի սպառնալիք է Ղարաբաղի համար ուրիշ նախնական օդային կամուրջը պիտի չրաւէ թէ՛ մարտիկները, թէ բնակչութիւնը կշտացնելու: Ասկէ զատ կայ համաճարակի վտանգը յատկապէս մանուկներու համար որոնք այլեւս պատուաստուած ալ չեն :

Շատ հաւանական չէ որ մարտիկներու զօրախումբը, բաղկացած՝ յատկապէս տեղացիներէ, հանդուրժէ այս կացութեան: Անոնք գիտեն թէ յանուն ի՛նչ բանի կը կռուին: Գիտեն թէ արինալի այս ճակատումը մռացութեան մատնած է պատերազմի գերի ըմբռնումը: Այս զօրախումբը վերջին ամիսներուն յաղթանակին համը առաւ ու առով մասնաւորապէս աւհագրելի գարձաւ :

Շահէն Մկրեան կ'ըսէ. «խրապաշտ ըլլանք. Հայաստանի ու Ղարաբաղի միջեւ կայուն անցք մը պէտք է գտնուի. օդային կամ ցամաքային: Ազրպէյճան շրջափակումի ենթարկելով մեզ, ի՛նչ է որ կը պարտադրէ բանալու գայն» :

Ղարաբաղի մէջ վերջացած խնդրի մը պէս կը խօսին Շուշիի վրայ մօտակայ յարձակումի մը մասին. ազրպէյճանական վերջին այդ բնակավայրին առաւելութիւնը այն է որ հոնկէ կը սկսի Լաչինի ճամբան ուրկէ 7 քմ.նոց անցք մը միայն Ղարաբաղը Հայաստանէն կը բաժնէ: Եթէ կողմերը չհամաձայնին կռիւին վերջ տալու եւ մարդասիրական բեռները ազատօրէն Ղարաբաղ փոխադրելու հարցերուն մէջ, հայկական զօրքը ինք պիտի ձեռնարկէ այդ ճամբան բանալու: Եւ ատիկա նախաքայլը պիտի ըլլայ հայեւազերի լայնածաւալ պատերազմի մը որմէ խուսափիլ կարելի եղած էր մինչեւ այսօր: Այդ պատերազմը երկարատեւ պիտի չըլլայ որովհետեւ երկու կողմերն ալ անոր տոկալու բաւարար ուժ չունին. սակայն փառահարար ան շատ արիւնահեղ պիտի ըլլայ :

Ինչպէս ամէն պատերազմ, այդ մէկն ալ խաղաղութեամբ պիտի աւարտի. սակայն ի՞նչ գին պիտի ունենայ արդեօք :

ՄԱՄՈՒԼ

«NOUVELLE SOLIDARITE» (1 - 5)

— SPECIAL ARMENIE —

Երկամսեայ այս պարբերականը երեք էջ նուիրած է Հայաստանի, գլխաւորաբար անշուշտ Ղարաբաղի առընչութեամբ: «Déterminés à gagner» խորագրուած գրութիւն մը որ խմբագրականի նկարագիր ունի եւ ուր խիստ կերպով կը ձաղկուի Թրանսան: Հոն կ'ըսուի ի մէջ այլոց.- «Ոչ մէկ երկիր այնքան յուսախաբ ըրած է Հայերը, ներառեալ Սփիւռքը: Ֆրանսայէ մը, որմէ ամէլին կը սպասուէր, յանուն այն հին բարեկամութեան որ մեր երկու ժողովուրդները կը միացնէ եւ որ միայն փշրանքներ տուաւ» ... ;

Որքան գիտենք Թրանսան, դժբախտաբար, միայն այսօր չէ որ յուսախաբ ըրած է իր «հին բարեկամը», քանի դեռ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր ամուսնոյն՝ Հայկ Պայրամեանի մահուան 15-րդ տարելիցին, Տիկին Վ. Պայրամեան կը նուիրէ 200 Ֆր. Փարիզի Եկեղեցւոյ, 100 Ֆր. Կարմիր Խաչին, 100 Ֆր. Կապոյտ Խաչին (սատնալ «Յառաջ»էն) եւ 300 Ֆր. «Յառաջ»ին :

EGLISE DE LA MADELEINE

Place de la Madeleine — Paris 8e

M° Madeleine

Jeudi 14 Mai à 20 h 30

CHŒUR

ARMENIEN DE PARIS

SIPAN-KOMITAS

direction : GARBIS APRIKIAN

Chants liturgiques

et d'inspiration sacrée d'Arménie

1ère série réservée 150 F. (réd. 130 F)

2ème série : 110 F. (réd. 90 F.)

Location : FNAC — VIRGIN

CITYRAMA — AGENCES

A l'Eglise le 13 et 14 Mai de 10h à 19h

Réservations & renseignements :

34. 85. 24. 28

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ ԵՒ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ--ի Փարիզի Ա. Թաղէոսեան մասնաճիւղը ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Մայիս 9, ժամը 15--ին Փարիզի Մշակոյթի Տունը

17, rue Bleue — Paris 9e

Խիստ կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն :

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները փոխան ծաղկեպսակի --

Ժիրայր Գասպարեանի հոգեհանգստեան առթիւ -- Գասպարեան ընտանիք 500 Ֆր., Եւտիկ Մերենճեան 100, Ամիկօ ընտանիք 200 Ֆր., Լօրէն 200 Ֆր., Զարդար Հարունեան 200, Փափազեան ընտանիք 500, Տէր եւ Տիկին Վռամ Սիմոնեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արթօ Տէր -- Մինասեան եւ ընտ. 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պաղտասար Նաճարեան 150, եւ 150 Սահակ -- Մեսրոպ երգչախումբին, Վարդան Փափազեան 200 Ֆր. Սահակ -- Մեսրոպ երգչախումբին, Զօրպաճեան 200 Ֆր. Ս.Օ.Ս ---ին, Սիրանոյշ Սամուէլեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թովմաս Համամճեան 100 Ֆրանք, Տէրտէրեան ընտանիք 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գէորգ Տէրտէրեան 100 Ֆրանք, Հովեան ընտանիք 1000 Ֆր. :

կ'երգենք «ցանկամ տեսնել զիմ Կիլիկիա ...» :

Թերթին մէջ կայ նաեւ կոչ մը Հայաստանի Հանրապետական Կուսակցութեան երեսփոխան՝ Հրանտ Խաչատրեանէ, որ Միացեալ - Նահանգներ գացեր է Շիլլեր Ինսթիթիւթին հրաւէրով, երկու նպատակով՝ Հայ Դատի պաշտպանութիւն եւ «քննութիւն կատարել մարդկային իրաւանց բռնաբարումներուն վրայ, հետեւեալ պարագայով՝ Լինտոն Լառուշի, թեկնածու դեմոկրատ Կուսակցութեան նախագահական լիազօրութեան, որ բանտըն է երեք տարի է քաղաքական դատավարութենէ մը ետք» (?) :

Դեռ կան այլ գրութիւններ, ինչպէս հարցազրոյց մը Տիգրան Տիրվանեանի հետ, ուր կը պարզուի Ղարաբաղի կնճիռը: Լոյս տեսած են նաեւ Վահէ Մուրատեանի մէկ գրութիւնը արտատպուած «Ֆրանս-Արմէնի»էն, «Ղարաբաղի անկախութեան համար» եւ «Խոջալու -- նոր "Թիմիշուարա՞ մը» :

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris

Commission Paritaire : No 55835

SIRET : 51027317 A R.C. Paris

CROIX BLEUE

COMMUNIQUÉ

La Croix Bleue des Arméniens de France, recrute pour son Centre de Vacances à Bellefontaine (JURA), pour la période JUILLET et AOUT 1992 :

— des moniteurs diplômés du BAFA de préférence (réponse avant le 5 Mai);

— des hommes d'entretien ayant le permis de conduire (réponse avant le 20 Mai);

— des cuisiniers et aides cuisiniers (réponse avant le 20 Mai).

Les candidatures sont à envoyer à l'adresse suivante :

C. B. A. F.

Conseil d'Administration

17, rue Bleue — 75009 Paris

Tél. : 48. 24. 46. 57

CROIX BLEUE

DES ARMENIENS DE FRANCE

CLICHY - LA-GARENNE

Section

« *Cardiné Aghababian* »

organise un

Dîner Dansant

le Samedi 16 Mai à 20 h 30

au YAN'S CLUB

5, avenue Reille — Paris 14e

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Շաբաթ, Մայիս 16--ին, ժամը 20--ին, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան 16--րդ տարեդարձի հացկերոյթը :

Stiftung für Armenische Studien

Vorsitzender : ZOLAK TER-HARUTUNIAN

S E M I N A R

1 - 92

Gemeinschaftsmodelle : Diaspora, Ethnie, Nation.

Konstitutionsprozesse und -bedingungen armenischer Gemeinschaften.

8 — 10 Mai 1992

2 - 92

Formen kollektiver Identitäten in Vergleich :

Nationale, ethnische, kulturelle Identität und die

Identität des Armenier in der Diaspora.

9 — 11 Oktober 1992

3 - 93

Die armenische Gemeinschaft im gesselschaftspolitischen

System der Bundesrepublik Deutschland.

19 — 21 Februar 1993

Im Gustav-Stresemann-Institut für übernationale Bildung und europäische Zusammenarbeit, Langer Grabenweg 68, 5300 Bonn 2.

Die Seminarreiherichtet sich an Interessierte und Aktive aus den Armenischen Gemeinden in der Bundesrepublik Deutschland.

Gute Kenntnisse der Deutschen Sprache sind Voraussetzung für die Seminarteilnahme. Die in fortlaufender Folge regelmässig zwei bis drei mal im Jahr stattfindenden Seminare werden unter theoretischen, aufeinander aufbauenden Schwerpunktthemen wissenschaftliche Fragestellungen und praktische Organisationshilfen für die Gemeindearbeit und für die politische Arbeit in der Bundesrepublik Deutschland anbieten.

— Anmeldung und Informationen —

Dr. Mihran DABAG Tel. : 0234 / 700-5165

Fax. : 0234 / 709-4112

Arbeitsschwerpunkt Armenische Studien

Sektion für Sozialpsychologie und Sozialanthropologie

Ruhr-Universität Bochum, Universitätsstr. 150, 4630 BOCHUM

Voyage exceptionnel en Arménie historique

DU 12 AU 27 JUILLET

organisé par *C. L. E. O. (Culture, Loisirs et Œcuménisme)*

Accompagné par le Pasteur *René LEONIAN*

et le Père *René GIRAULT*

AU PROGRAMME

l'ARMENIE et la TURQUIE

dans le même voyage :

STANOZ, SAMSUN, TREBIZONDE, ERZEROUM, KARS, ANI,

l'ARMENIE pendant 5 jours (passage de la frontière en train entre KARS et LENINAKAN),

DOGUBAYAZIT (Mont Ararat), VAN, DIYARBAKIR, AINTAB, OURFA, ADANA

PLACES TRES LIMITEES

Renseignements auprès du Pasteur René LEONIAN au (1) 47 36 02 50

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 3
DIMANCHE
3 MAI
1992

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 171

LE NUMERO : 5,00 F

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.790 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNEE — No 17.790

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ «ԿԱՅՔ» ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆԻՆ

Գրեց՝

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

1978-ին, երբ Գրիգոր Պըլտեանին ծանօթացայ, «Յառաջ»ի էջերուն մէջ իրեն հանդիպելէ ետք, ան մատնանշեց թէ իմ գրութիւններուս մէջ, նոյնիսկ վերլուծական յօդուածներուս մէջ, անձնականն ու խօսակցականը տիրապետող դեր ունէին: Իրեն յատուկ հեգնանքով մը ըսաւ, - «Ես-ով կը խօսիս, ես-ով ալ դիւրին կը գրես: Որքա՜ն բախտաւոր ես»:

Անշուշտ ան կ'ընդգծէր որ «ես»ով գրելը, մանաւանդ դիւրին գրելը՝ առաքինութիւն մը չէ միշտ, և յետոյ՝ շատ հեռու է երաշխաւորելէ գրութեան որակը: Համաձայն էի եւ եմ իրեն, սակայն կը մընայ կարծր ու անշրջանցելի սա ճշմարտութիւնը, որ այլեւս անգլերէնը իմ անձնական, պաշտօնական եւ փրոֆէսիոնէլ լեզուն է, ու շատ դժուար է ինծի համար հայերէն գրել կամ դասախօսել՝ առանց անձնականի զօրաւոր ընդգծումին: Այսօր, երբ հրաւիրուած եմ ներկայացնելու Կայֆ-ի, գրականութեան այս տարեգիրքի երկրորդ հատորը, կրնայ անպատշաճ թուիլ «ես»ի ներկայութիւնը, խօսքերուս մէջ: Կը նշեմ զայն, ձեզ վստահեցնելու համար որ կոյր, անգիտակից ինքնասիրութեան մը արդիւնքը չէ այդ ներկայութիւնը: Պարզապէս, պիտի խօսիմ այս հատորին հետ իմ հանդիպման մասին, որովհետեւ ի վիճակի չեմ ուրիշ բան ընելու: Անկասկած կան նման հատոր մը ներկայացնելու աւելի անանձնական եւ հեղինակաւոր ձեւեր, սակայն չեմ կրնար զանոնք որդեգրել այսօր, հոս:

Կրնայ տարօրինակ թուիլ անանձնականի եւ մանաւանդ հեղինակութեան այս մերժումը, քանզի նման առիթներու բեմ հրաւիրուած անձը սովորաբար հեղինակութիւն կը նկատուի: Սկզբունքով, այդպէս պէտք է ըլլայ, եւ ես, իբր համալսարանի մէջ գրականութեան ուսուցիչ, պէտք է այս գործին յարմար անձերէն մէկը ըլլամ: Այդպէս ալ կ'ենթադրէր Արփի Թոթոյեան, երբ Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան կողմէ կը գրէր ինծի սա տողը, - «Խաչի՛կ, կրնա՞ս, աւելի ճիշդ կ'ուզե՞ս ստանձնել այս հատորը ներկայացնելու պարտականութիւնը»:

Այնիւ էր Թոթոյեանի այս ենթադրութիւնը, թէ անշուշտ կրնայի գիրքը ներկայացնել, եթէ ուզէի: Ստիպուած եմ ընդունիլ, սակայն, որ պարտուած եմ: Չեմ կրնար ներկայացնել այս հատորը, մասամբ որովհետեւ յստակ չէ ինծի թէ ինչ պէտք է ըլլայ նման ներկայացում: Անշուշտ կարելի է զայն անտեսել, իբր ամբողջութիւն, իբր շրջանակի մը, ժամանակի մը, ճաշակի մը, գրական ոգիի մը մարմնացում, եւ ուրեմն մտածել անոր մասին, իբր գրութիւններու հատընտիր մը, ժողովածու մը, ծաղկեփունջ մը: Այդ պարագային, կարելի է հոն պարփակուող գրութիւնները մէկ - մէկ ծանօթացնել, իւրաքանչիւրին մասին ըսելով գնահատական եւ կամ նոյնիսկ, ինչո՞ւ չէ, քննադատական մի քանի խօսք, ստիպողաբար մակերեսայնօրէն: Երբեք, երբե՛ք պէտք չէ ստորագնահատել նման ներկայացման աշխատանք, զոր կատարած է արդէն արժանթինահայ մտաւորական Վարդան Մատթէոսեան, «Յառաջ»ի Փետրուար 15/16-ի թիւին մէջ: Իր յօդուածին մէջ ան «կը թուարկէ, արագ ու թռուցիկ կերպով» գիրքին պարունակութիւնը, 16 գրողներու հասցէին կ'ուղղէ պատշաճ եւ ընդհանրապէս իրենց գրութիւնները լաւ բնութագրող խօսքեր: Զինք կրկնելը չի կրնար ըլլալ իմ պատասխանատուութիւնս:

Սակայն եթէ ոչ այդ, ապա ի՞նչ: Այդ հարցումէն կը չարչարուէի, Նիւ-Եորքէն դէպի Փարիզ բերող օդանաւին մէջ, եւ ան կը շարունակէ հարցո՛ւմ մնալ ինծի համար, այս վայրկեանին: Կը գիտակցիմ ներկայացման եւ վերլուծական աշխատանքներու տարբերութեան:

Կարճ, բարդ կառոյցով օժտուած, խիտ, դժուար ոճով եւ բառամթերքով գրուած բանաստեղծութիւն մը վերլուծելը ժամանակ եւ աշխատանք կը պահանջէ, մեկնաբանական ճիգ մը կը պարտադրէ փրոֆէսիոնէլ քննադատին, սակայն ան իր պատրաստութեան շնորհիւ, չի խրտչիր աշխատանքէն: Եթէ ինծի վստահուած ըլլար տարբեր պարտականութիւն մը, օրինակ, Աբրահամ Ալիքեանի «Կասկենին» վերլուծելու պարտականութիւնը, ուրիշ դժուարութիւններու առջեւ պիտի գտնուէի, սակայն, այսպէս ըսեմ, արդէն ծանօթ եւ մտերիմ դժուարութիւններու առջեւ: Այդ գրութիւնը կըրկին ու նորէն կարդալէ ետք, կը զգամ, ինչպէս զգացած եմ ասկէ առաջ ալ, որ կը գտնուիմ տաղանդի մը առջեւ, եւ, նոյնքա՛ն կարեւոր, լրջութեան մը առջեւ, որ յարգանք եւ զգաստութիւն կը պարտադրէ, արհեստավարժ քննադատի բնազդով օժտուած ոեւէ անձի: Սակայն տակաւին հեռո՛ւ, շա՛տ հեռու եմ այս գըրութեան յաջող ընթերցումէն: Անկեղծօրէն եւ առանց ամչնալու կը խոստովանիմ այդ: Ուրիշներ ալ նոյնը ըսած են, ինչպէս կը նշէ Վարդան Մատթէոսեան, սակայն նման խոստովանութիւններ ընդհանրապէս ինքնագոհ եւ ամբարտաւան անտեսումի մը նախաբանն են: Այդ չէ իմ պարագաս:

Իմ խոստովանութիւնս՝ խուսափողական բնոյթ ունի: Ըսել կ'ուզեմ որ եթէ Կայֆ-ի երկրորդ հատորը ներկայացնելու աշխատանքը՝ հոն գտնուող իւրաքանչիւր գրութեան մասին վերլուծական խօսք ըսելն է, ապա պարզապէս անկարելի աշխատանք մըն է այդ: Հոն պարփակուած գրութիւններու մասին հակիրճ վերլուծում մը կարելի է կամ տգէտ այլ ինքնավստահ անձի մը համար, եւ կամ անոր համար՝ որ նստած է այս գրութիւններէն ոմանց հետ՝ ժամերով, իսկ Ալիքեանի պարագային, օրերով:

Տարեգիրքի մը ներկայացումը, ուրեմն, մեզ կը հրաւիրէ մտածելու տարբե՛ր հարցերու մասին, հարցեր՝ որոնք խնդրական չեն, երբ քննադատը բարդ այլ մէկ, անջատ գործի մը ընդարձակ վերլուծումը կ'ընէ: Այդպէս ալ կ'ըսէ Հայր Լեւոն Զէքիեան, Կայֆ-ի այս հատորին մէջ, «Ջուլալ եւ բանին վերադարձը» վերնագրով իր յօդուածին մէջ: Կը մէջբերեմ, կրճատումներով. - «Կայ խօսքի տարափոխման թակարդեալ մասնաւոր վտանգ մը...: Գիրքի մը ներկայացումը կարելի է նկատել իբր բանախօսական, եթէ կ'ուզէք՝ ե՛ւ գրական, ուրոյն սեռ մը, ընդհանրացած՝ վերջին տասնամեակներու ընթացքին: ...Գիրքի մը ներկայացումին չարժառիթներէն մէկը ... մըշակութային կենսունակութիւն մը արծարծելու տենչն է: ... Գրաներկայացումի մը ... յատկացուող ... ժամանակամիջոցը ... անբաւարար է զարգացնելու խորացող քննադատութեան մը ... յառաջընթացքներէն եւ ո՛չ մէկը: [Ուրեմն], առանց յաւակնելու բացատրել գործին իմանալիութեան քարտէսը՝ տալով այդ քարտէսին ամբողջական կամ մասնակի մէկ տեղագրութիւնը, կը ձգտի ընձեռելու հիմնական բանալիները քարտէսին ընթերցման»: Այս տողերէն ետք, Հայր Լեւոն կը ջանայ բնորոշել Ջուլալ Գազանճեանի գործին բանալիները, անոր քերթողական երթուղիին գլխաւոր հանգրուանները: Սակայն իր այդ աշխատանքի յաջողութեան նախապայմանն է գործին, աւելի ճիշդ՝ Գազանճեանի գործերուն մէջ շարունակականութիւնը, որքան ալ ընդհատուած ըլլայ ան, որոշ փոխակերպումներով:

Նոյնը չէ Կայֆ-ի Բ. հատորին պարագան, որուն պարփակած 16 հեղինակներու գործին մէջ չի կրնար գոյութիւն ունենալ նման շարունակականութիւն: Ինչպէս կ'ըսէ խմբագրութեան խօսքը, գիրքը կը մէկտեղէ միջնադարեան բանաստեղծութենէն քաղուած նոր, այսինքն ցարդ անգիտացուած տողեր, ժամանակակից քերթողութիւն, թարգմանութիւն մը, եւ ուսումնասիրական էջեր: «Անոնք կու գան Հայաստանէն եւ Սփիւռքի գօտիներէն, պարզելով հայ գրականութեան ու մտաւորական կեանքին այսօրուան, ի հարկէ ոչ-ամբողջական մէկ պատկերը: ... Գրականութեան յղացք մը թերեւս խնդրոյ առարկայ է այս էջերուն մէջ, ուր կ'արձանագրուի այլազանութեան, տարբերութեան, նոյնիսկ տարամէտութեան եւ հակադրութեան կերպերուն տակ: Տրամախօսութիւն մը՝ դիրքէ դիրք, երկրէ երկիր, բանաստեղծութենէն քննադատութիւն, ներկայէն անցեալ, յանուն ոչ մէկ ա՛յլ բանի, քան գրականութեան կիրքին»:

Ի պատիւ Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան, պէտք է ըսել անմիջապէս որ այս կիրքը միայն մէ՛կ չափանիշ խըրախուսած է հոս, որակի չափանիշը: Պարզապէս չկայ ասկէ աւելի բարձրորակ ուրիշ հատոր, կամ գրական պարբերաթերթի համար, որ լոյս տեսած ըլլայ վերջին տարիներուն, ըլլա՛յ Պէյրութի, ըլլա՛յ Լոս Անճըլըսի, ըլլա՛յ Երեւանի մէջ: Իսկ այն հատորները որոնք այս մակարդակին հասած են անցեալին, Կայֆ-ի եւ կամ պարբերաթերթին համարներն են, այսինքն՝ այս շրջանի մտաւորականութեան գործը: Նման հաստատում՝ պարտք մըն է, յարգանքի եւ հիացումի տուրք մը՝ որ պէտք է ցնծութեամբ վճարել այսօր, այս առթիւ: Կայֆ-ի մէջ մէկտեղուող գրողները - պոլսահայ, պէյրութահայ, սաղիմահայ, մոսկովահայ, հայաստանահայ եւ նոյնիսկ, Մարկ Նըշանեանի եզակի պարագային, ընիկ ֆըրանսահայ, հայութեան գրական ընտրանին կը կազմեն այսօր: Բացականեր եթէ կան, եւ կ'ընդգծեմ եթէ-ն, շատ քիչ են:

Սակայն այս բարձրորակ ներկայութիւնը չի դիւրացներ ներկայացման գործը, որովհետեւ՝ ինչպէս կ'ըսէ խմբագրական ներածականը, այլազանութեան եւ տարբերութեան ամէն որակաւոր երանգ կարելի է գտնել հոս: Իսկ այլազանութիւնը կ'արգիլէ ընդհանրացումը, ապա նաեւ՝ Հայր Լեւոնի բառերով, «բանալիներ» հայթայթելու գործը: Ալիքեանի գործը տարբե՛ր կղզանքով կղզուած է վերջապէս, Մութաֆեանի կամ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի գրաներկայացումներէն: Նոյնիսկ եթէ երկուքի բաժնենք հատորին պարունակութիւնը, անջատելով գրականը՝ գրութենականէն, չենք կրնար լուծել հարցը, թէեւ թերեւս կը պարզացնենք զայն: Առնենք, օրինակի համար, գրքին քերթողական պարունակութիւնը, կամ այն մասը՝ որ ժամանակակից գրողներուն գործն է, մեկուսացնելով Վարդան Անեցիի խորհրդաւոր Ներբողը: Այդ պարագային կ'ունենանք Աբրահամ Ալիքեանի վեց բանաստեղծութիւնները, Վազրիկ Բազիլէն մէկ գրութիւն, Արթիւր Անդրանիկեանէն՝ երեք, Վեհանոյշ Թեքեանէն՝ մէկ, Յարութիւն Պէրպէրեանէն՝ չորս եւ վերջապէս՝ Վահէ Օշականէն՝ մէկ քերթուած. ապա յաւելեալ՝ Յովհաննէս Գրիգորեանէն ու թերեւս Գրիգոր Պըլտեանէն գրութիւններ: Այս վերջին երկուքը՝ արձակ ըլլալով հանդերձ, բանաստեղծութեան հետ կը բաժնեն որոշ կառուցողական համոզումներ, թէեւ Պըլտեան կը մերժէ այդ, իր «Ինչ որ կը կոչուի Արձակ Բանաստեղծութիւն» գրութեան մէջ: Փակագծի մէջ ըսեմ որ այս հատորի ընթերցումէն ետք փորձութիւնը կը զգամ Պըլտեանը պատշաճօրէն նկարագրելու համար իր գրութիւններէն իսկ բառ մը փոխ առնելու, - ոչ բանաստեղծ, ոչ արձակագիր, այլ՝ բանարձակ, որ իր ներքին իմաստէն զատ՝ համարձակ բառն ալ ոգեկոչելու հաճելի պաշտօնը կը կատարէ: Փակենք փակագիծը, եւ վերադառնանք Կայֆ-ի մէջ պարփակուած բանաստեղծութիւններուն:

Բանաստեղծական ոճերու զգալի տարբերութիւն մը կը նշմարուի գրքին մէջ: Աբրահամ Ալիքեանը (զոր պիտի կոչեմ «Սփիւռքահայ» բանաստեղծ, քանի որ ապրած է Լիբանան, Երեւան, Մոսկուա եւ այժմ նորէ՛ն կ'ապրի Լիբանանի մէջ) կը տեղադրուի իբր մէկ բեւեռը այն առանցքին, որուն հակոտնեայ կողմը կը գտնուի Վահէ Օշականը: Այս հատորին մէջ երկուքն ալ կը գրեն Եղեռնին մասին, անուղղակիօրէն, ապա նաեւ բանի ու բառի արդիական հասկացողութեան մը մասին, եւ այդ իսկ հասկացողութեան թելադրած մօտեցումով: Ուրեմն, կայ ոճերու տարբերութիւն մը, սակայն մակերեսէն աւելի խորունկ, կան հասարակաց մտահոգութիւններ:

Ալիքեանի համար Եղեռնի զոհ դարձած Կոմիտասն ու Վարուժանը «նիւթ» են, ոգեկոչուող եւ միաժամանակ իրենց ձօնուած քերթուածներուն որոշ ձեւ ու պարունակութիւն տուող ներկայութիւն են: Օշականի «Դէպի կեանք» արտակարգ քերթուածը հոն կ'ուղղուի՝ պարապին ու մահին, առօրեայի սպանիչ զգայազերծումէն բայց նաեւ այն ամբողջական զգայազերծումէն՝ որ մահն է: Երբ Օշական հարց կու տայ՝ «Ինչպէ՞ս ապրիլ» եւ յետոյ կ'ըսէ «քսանչորս ժամ երկվայրկեանի տարեդարձը կը տօնենք», ընդգծուած, թէեւ իրարմէ ընդհատուած բա-

●►

ներով Ապրիլ 24-ի յաւէտ կրկնուող տառապանքն է որ կը նշէ Սփիւռքի կեանքին մէջ, եւ որմէ փրկութիւն կը փնտռէ:

Սխալ չհասկցուիմ: Այս երկու հեղինակներուն խթանն ու նպատակը Ապրիլ 24-ին արտասանուելիք արտասուաթոր քերթուածներ գրելը չէ: Անոնց, ինչպէս նաեւ գեղարուեստական եւ քննադատական մօտեցումով ուրիշ բազմաթիւ գրողներու գործին տիրապետող (ու երբեմն դժբախտաբար ճնշող) յղացքը, Բանն ու բանաստեղծութիւնն է կամ արուեստի եւ ստեղծագործութեան գաղափարը: Այս է Ալիքեանի ներյայտ նիւթը: Օշականի համար նոյնքան զօրաւոր սեւեռակէտ չէ ան, սակայն ան ալ կը գրէ, - «երջանկութիւն բառը երբեք մի՛ գործածեր, կը մեռնի», կամ «գիրերու մէջ թաքստոցներ շիներ ենք ու պահուըտեր վանկերու տակ կը քնանանք»: Ան ալ կը մինայ բառ ու բանով երգուողներու խմբակին: Եւ երբ ես հարց կու տամ թէ արդեօք կա՞յ յղացք մը, դաւանանք մը որ կարելի է ընդհանրացումով մը հաստատել, կը ստիպուիմ պատասխանել, -լեզուի, բառի ու բանի առանցքային կարեւորութեան դաւանանքն է այդ: Կը յարգեմ այդ յղացքը, սակայն ճաշակ եւ աշխարհիմացութիւն՝ ի վերջոյ զիս հեռու կը պահեն անկէ ու անկէ հետեւող ուրիշ ստորադրութիւններէ, - լեզու եւ լռութիւն, լեզու եւ օտարութիւն, լեզուն իբր ձայն եւ գրութիւն, լեզուն իբր աղբիւր իմաստի՝ բառախաղերու միջոցաւ, եւն.: Այս բոլորը պարփակող բանապաշտական դաւանանքը մէկ գրողի կամ մշակոյթի արտադրութիւնը չէ: Իր արմատները կը գտնենք, օրինակ, Ճէյմս Ճոյսի եւ Սամուէլ Պէքըթի նման բազմալեզու Իռլանտացիներու գործին մէջ, ապա՝ Հրեայ մտաւորականներու եւ արուեստագէտներու, օրինակ՝ Քաֆքայի, Սէլանի եւ Տէրրիտայի գործերուն մէջ: Երեւի զարմանալի չէ որ անոր հանդիպինք նաեւ բազմամշակոյթ, բազմալեզու եւ բազմադարութ հայ գրողներու գործին մէջ ալ՝ ուր Բանի յղացքը կը մարմնաւորէ թէ՛ անձնական, թէ՛ հաւաքական տագնապ մը, իսկ անոր ճիգը ընկալումը՝ տագնապին շրջանցումը: Բայց եւ այնպէս, կը կրկնեմ, ճաշակով, համոզումով եւ աշխարհիմացութեամբ ինքզինքս հեռու կը զգամ բանադաւան եւ բանասէր այս «դպրոց»էն, ընդունելով հանդերձ, որ հո՛ն կեդրոնացած է մեր այսօրուան գլխաւոր տաղանդներու մեծամասնութեան ճիգը, ինչպէս կը վկայէ այս հատորը:

Բանի եւ լռութեան վրայ սեւեռումը կ'օգտագործուի թէ՛ Ալիքեանի, թէ՛ Օշականի կողմէ, երբ անոնք կը մօտենան Եղեռնին, աղէտին: Երկուքին համար ալ, բան, բառ ու լեզու՝ չեն կրնար ընդգրկել, մարմնաւորել, փոխանցել աղէտին ահաւոր բնոյթը: Ոչ դէպքերու եւ զանգուածային մահուան իրականութիւնը, ոչ ալ վերապրողներու, օրինակ՝ Կոմիտաս Վարդապետի հոգեկան տագնապը կարելի է պարփակել, բառերու մէջ: Այդ աղէտը նաեւ ներկան խզեց անցեալէն, եւ լեզուն՝ որուն չարահիւսական զէնքը շարունակութիւնն է, չի՛ կրնար շարունակելի ընել այդ անցեալը, չի՛ կրնար կատարելապէս կամրջել անցեալն ու ներկան: Սակայն միաժամանակ, յիշողական լեզուէն անդին կամուրջ չունինք անցեալի եւ ներկայի միջեւ: Ցաւելեալ, լեզուն այն կամուրջն է որ կը կապէ մարդը իր շրջապատին, ըլլա՛յ առարկաներու, ըլլա՛յ ուրիշ մարդոց: Ուրեմն՝ նոյնիսկ երբ կը գրեն Եղեռնի մասին, կը գրեն բանի մասին, եւ ապա՝ բանաստեղծութեան ու արուեստի մասին: Ալիքեանի «Մարմարը» քերթուածը այդ կ'ընէ արդէն: Ձօնուած է «Դանիէլ Վարուժանի արեւոտ ստուերին» եւ կ'արժէ մէջբերել անոր առաջին քառեակը. -

Նա՞ է լոյսում լոյս հագնում, թէ լո՞յսն
այսպէս՝ նրա մէջ,
երբ հանճերի քառսից արարչութեան
պէս կամաց
դուրս է բխում, թափ տալով
մթութիւններ ածխացած,
եւ բրածոյ լռութեան մինչեւ արմատն
հրամերձ:

Հոս «լռութիւն» բառը բանապաշտութեան հանդանակը ոգեկոչելէ անդին, կ'ոգեկոչէ նաեւ Վարուժանի լռած ձայնը, եւ հմտօրէն արձագանգելով անոր, կը վերակենդանացնէ զայն, կը խօսեցնէ՝ իր իսկ մէջէն: Այս քառեակին մէջ, մարմարը՝ ածխացած մթութիւնը թօթափելով կը գտնուն լոյս, Կարրարայի ա՛յն մարմարը՝ զոր կը քանդակէր Վարուժանի արձանագործը նաեւ: Եւ այս քառեակին մէջ, Վարուժանի ձայնը կը թօթափէ իրեն պարտադրուած լռութիւնը: Յաճախ, մեծ արուեստին յատկանիշն է այս, - խօսիլ անցեալի բանաստեղծութեան հետ, խօսեցնել զայն, փրկել լռութենէ: Նմանապէս, «Աղբիւր» վերադիրը կրող գրութեան մէջ, Գրիգոր Պըլտեան կ'երթայ աղբիւրը նո՛յն լոյսին, նո՛յն ձայնին: Ձայն եւ լռութիւն զոյգը մագնիս մը եղած են իրեն համար, երկար ատենէ ի վեր: Այս այն գրողն է, որ «մրմունջ» բառին շշուկին մէջ «մունջ» լուռ բառին ներկայութիւնը կը նշմարէ: Այս այն գրողն է, որուն համար «լռութեան մատուցումը», ինչպէս կ'ըսէ ինք, բանաստեղծութեան առաքելութիւնն է: Եւ երբ ձայն եւ լռութիւն կը դադրին բանի դաւանանքի կրկնութիւն ըլլալէ ու կը վերածուին անձնական եւ հաւաքական ձայնաւոր փորձառութեան փրկութեան ճիգի, ապա այն ատեն Պըլտեան կը յայտնուի:

Արդէն, 1978-ին գրուած յօդուածի մը մէջ, ինչպէս կը նշէ Նորվան Եպիսկոպոս, Պըլտեան կը գրէր քանդուող Պէյրութի մասին եւ հարց կու տար 1915-ի պարտադրած լռութեան մասին: Կը մէջբերեմ,- «Ինչ որ պատահեցաւ Պէյրութի մէջ, նման էր անոր՝ որ տեղի ունեցաւ 1915-ին: Հետեւաբար հարց էր թէ ինչպէ՞ս կարելի էր նման դէպք խօսիլ», եւ ինչպէ՞ս կարելի պիտի ըլլար այս դէպքին մասին խօսիլ-գրել զոնէ այս անգամ, «քանզի նախորդը, 1915-ը, չկրցանք խօսիլ»: Եւ եթէ 1978-ին Պըլտեան հարց կու տար ու կը գրէր հաւաքական փորձառութեան մը մասին, ներկայիս ալ կը շօշափէ նոյն հարցը: Կը մէջբերեմ, - «Օր մը, նպարեղէնի խանութին սեմին, դուն գիտցար, չէ՛ին, աննշմարելի բան մը մտեր էր մէջդ, - անոր մէջ որ կը կրենք եւ որու հետ կը նոյնանանք առանց գիտնալու, ա՛ն որ մեզ կ'արձակէ միջոցին մէջ, դէպի մեր խօսակիցը: "Քու ձայնդ ալ կը փոխուի կոր, դո՞ւն ալ մեծցար" կը զոչէր Պարոն Փիլիպոս: ... Կը լսէիր յատակ... այն ճեղքը... որ կը տեղաւորուէր ձայնիդ մէջ... բառերը... որ կը փորձէիր չարտասանել... Ձայնիդ մէջ կար ահաւասիկ աղէտը ուրիշ մէկ ձայնի, որ եկեր, գըրաւեր, յեղաշրջեր էր ձայնդ: Եղեր էիր երկձայն...»:

Երբ ձայնն ու անձը կը միանան, մանաւանդ արբունքի շրջանին, երբ փոխուող սեռային մարմինն ալ կը նոյնանայ անձին ու ձայնին հետ, ապա երկձայնութիւնը կու գայ մեզի զգացնելու այն բազմութիւնը՝ որ կը սլքտի մեր իսկ մէջ: Այս բազմաձայնութիւնը կրնայ պայմանաւորել բարձրորակ արուեստի գոյութիւնը, թէեւ ոչ եթէ Ժաք Լաքանի հետեւորդներուն հետ, լեզուն չփոթենք, նոյնացնենք կեանքին հետ, անոր քոնքրէ փորձառութիւններուն հետ: Այս բազմաձայնութիւնը ունի կարողականութիւնը, անցեալն ու ներկան կամրջելու, Վարուժանն ու Ալիքեանը միացնելու, առանց երբեք նոյնացնելու: Պըլտեան եւ Ալիքեան, այս հատորին մէջ, ինչպէս այլուր, կը ներկայանան իբրեւ երկձայնութեան եւ բազմաձայնութեան ամենայաջող կիրառողները: Անոնց կ'ընկերանայ Նշանեանի թարգմանութիւնը՝ որուն մէջ կը լսուի Տէ Պուշէի գործը, որուն մէջ՝ իր կարգին, կը լսուի Մանտըլշթամի ձայնը, որուն մէջէն վերջապէս, կը լսենք հայերէն ջուր եւ գիւղ բառերը, հնչուած իբր «ճուր» եւ «կիւղ»: Երբ հաստատեցի թէ միւս բեւեռն ու սահմանը այս բանապաշտ մօտեցումին, Վահէ Օշականն է, այդ չըրի՝ մէկ միւսներէն անջատելու համար, այլ որովհետեւ անոնք կը բաժնեն բանադաւանութեան հանդանակի որոշ մասերը, եւ այդ հասարակաց կէտն իսկ կ'ընդգծէ ոճի եւ աշխարհիմացութեան տարբերութիւններ, որոնք Վահէ Օշականի գործին կու տան նոյնքան ինքնատիպ եւ ինքնուրոյն, անմիջապէս ճանաչելի այն դրոշմը, որ յատուկ է նաեւ Պըլտեանի եւ Ալիքեանի գործերուն: Տարբերութիւնը հաստատումներով բնորոշելը երկար ընթերցումի եւ վիճարկումի կը կարօտի. կը բաւէ հաստատել թէ Օշականի կիրքին թիրախը տարբեր է ի վերջոյ: Կ'արժէ մէջբերել իր զայրացած, սակայն աղերսող, գռեհիկ լեզուով սակայն գեղեցիկ տողերէն մի քանին, զորս արձակող «Ես»ին իրականութիւնը բնորոշելը շատ դժուար է: Կը կարդամ, -

«Յուշ կը ծախե՞մ... ձեր ինչո՞ւն պէտք
ով եմ ինչ եմ
ձեր պատռած փոխնորդները, բերնին
հոտը, բուքը, քաքը կը գնեմ
ե՛ս եմ միակ յաճախորդը ձեր կեանքին
դուրը կլպեր, ներսը զզուեր
ի՞նչ կ'ընէք
ե՛ս եմ միակ ժառանգորդը ձեր
զանձերուն, ուրտեղե՞րը քաղեր էք
չէ՞ք գիտեր թէ ասկէ անդին անապատը
կը սկսի
կրիան ինկեր կռնակին, հաշմանդամը
ինքզինքին պլլուեր՝ տեղ-քայլ կ'ընէ
մարդիկ մէկ-մէկ ռումբ-նամակներ
հազիւ բացած՝ ձեռքերնուս մէջ
կը պայթին
փշրանքները, արձագանգը կը լեցնեն
տարաշխարհիկ պղպջակը
որ կը տարուի տանիքներէն, կը գլորի
փողոցներէն
Ե՛ս եմ, ե՛ս եմ ատիկա
ինծմէ առաջ հոն եկած՝ աւետելու իմ
գալս
ցանկը ձեռքիս՝ մեծ խնջոյքը
պատրաստելու
տիեզերքի կոյր լուսարար, կայծոռիկի
վերջին յոյս՝
կարելի է այս անգամ երկվայրկեան
մը՝ արահետը կը տեսնուի
դէպի կեանք»:

Հոս յաճախորդը այն եսն է՝ որ կ'ուզէ յաճախել կեանքը, յուշէն եւ լեզուէն անդին՝ եղեռնեան անապատէն անդին կորսուած կեանքը: Յաճախորդը կ'ուզէ նաեւ յաճախել այն առօրեան, այն անձնական ու հաւաքական կեանքը, որուն պատկերներէն է փոխնորդը, իր իմաստի բազմաթիւ երանգներով, ինչպէս նաեւ կոնակընկէց կրիան եւ հաշմանդամը: Յետոյ՝ յաճախորդը այն է, որ կ'ուզէ ստանձնել զանձերու պատասխանատուութիւնը, ժառանգորդի պէս: Այս գրութեան խօսող «ես»էն անդին կայ անանձնական «ես» մը, որ կը լսուի բանաստեղծին ձայնին մէջէն, անապատի մէջ բարբառող, որ իր կարգին նախակարապետին ձայնին ընդմէջէն կը մօտենայ նոր կեանքին, որ մարգարէական է, առանց քրիստոնէաշունչ ըլլալու:

Ինքզինքս կ'արտօնեմ այս երկար մէջբերումները եւ անոնց հոյակապ բարդութիւնները խուշտանգող, մուրճի պէս կոփող ու պարզացնող վերլուծումները, որովհետեւ՝ ինչպէս ըսի սկիզբը խօսքիս, վստահ չեմ թէ ի՛նչ պիտի ըլլար այս հատորը արժանաւոր ձեւով ներկայացնելը: Երբ գրիչը ձեռքս առի, որոշած էի խուսափիլ նոյնիսկ այս քովնակի մեկնաբանութիւններէն, բայց ի վերջոյ կրցայ դիմադրել փորձութեան: Գիտեմ, գրականութեան տարեգիրք մը ներկայացուցչական ժողով չէ, եւ հոն պարփակուող գրութիւնները մէկ - մէկ ներկայացուցիչները չեն, հայ գրողներու կողմէ կիրարկուող ամէն գրական սեռի, - սակայն երբ ինծի վստահուած էր գործը ներկայացնելու պատասխանատուութիւնը, զգացի որ չի բաւեր միայն վկայել գործին մասին: Բանին մասին բանաւոր գոյութիւնը՝ նոյնքա՛ն հեռու է բանէն, որքան բանը ի՛նչ՝ կեանքէն: Եւ ուրեմն ինքզինքս արտօնեցի այս մէջբերումները:

Ալիքեան, Պըլտեան եւ Օշական մէջբերելէ ետք, կ'ուզեմ հաստատել որ եթէ կարելի օր մը, երազելի Սփիւռքի մէկ համալսարանի ամպիոնին կամ Հայաստանեան համալսարանի մը մէջ առիթը ունենար հայ ժամանակակից բանաստեղծութիւն դասաւանդելու, քննադատական ամենալուրջ մօտեցումով, ապա գրականութեան ուսուցիչի մը համար պերճանք պիտի ըլլար՝ ժամերով վերլուծել այդ երեք - չորս քերթուածները, որոնց ակնարկեցի: Ողբալին այն է, որ հայ մարդիկ, որոնք չեն կարդար, ապա նաեւ ուրիշներ, որոնք քերթուած կը գրեն, առանց կարդալու, չեն իսկ գիտակցիր թէ ո՞ւր հասած է, ի՛նչ նուաճումներ կատարած է մեր բանաստեղծութիւնը՝ այսօր:

Պիտի չկարենամ խօսիլ ուրիշ բանաստեղծութիւններու, օրինակ՝ Վեհանոյշ Թեքեանի եւ Վարդան Անեցիի գրութիւններուն մասին: Միայն մէջբերումներով ակնարկեցի որոշ ուսումնասիրութիւններու գոյութեան, եւ աւելի անարդար գտնուեցայ ուրիշներու, օրինակ՝ Հիլտա Գալֆայեան - Փանոսեանի, եւ Արմէն Մութաֆեանի աշխատանքին հանդէպ: Այլ խօսքով, չկրցայ այս հատորին հանդէպ ունենալ այն վերաբերումը, որ՝ ըստ իր խմբագրող Պըլտեանի սկզբունքներէն մէկուն, պէտք է ցուցաբերել մէկ հեղինակ ունեցող գրքերու հանդէպ: Այդ սկզբունքը, ըստ Նորվան Եպիսկոպոսի, այս է. -«գրադարանի մը արտադրութիւնը կը կազմէ ամբողջ մը, որուն տարրերը բոլորը պէտք է առնուին»: Ըստ այս սահմանումին, տարեգիրք մը երբեք չի կրնար ամբողջ մը կազմել, որքան ալ դրոշմուի դաւանանքի մը, ժամանակի մը, վայրի մը մէջ կայք առնելով: Տարեգիրքը դաշնակցող ձայներու համերգ մը ըլլալու ձգտումն իսկ չի խոստովանիր, թէեւ արդիւնքը այդ է: Հարց կու տամ ինքզինքս թէ եթէ այսօր Սփիւռքի մէկ ուրիշ քաղաքին, օրինակ՝ Լոս Անճըլըսի մէջ նման տարեգիրք մը խմբագրուէր, ըսենք՝ «Նաւասարդ»ի խմբագիր Արմէն Տօնոյեանի կողմէ, ի՞նչ պիտի ըլլար արդիւնքը: Կը կարծեմ ա՛ն ալ պիտի ունենար արեւելահայ գրողներ, սակայն հոն ներկայ պիտի ըլլային, Հայաստանցիներէն եւ Հայաստանէն արտագաղթողներէն անդին, Վազրիկ Բաղիկէն անդին՝ բազմաթիւ Իրանահայեր, ակսեալ Ցակոբ Կարապենցէն, ինչպէս նաեւ Խոսրով Ասոյեանի եւ Փօլու Գուրպէլեանի նման արեւմտահայ գրողներ: Հասարակաց թեմաները, հոն, կրնանք հարիւր տոկոսով վստահ ըլլալ, պիտի չըլլային անոնք՝ որոնք նշեցինք հոս: Չեմ իսկ ուզեր փորձել բնորոշել թէ ի՞նչ պիտի ըլլային անոնք: Սակայն անկասկած պիտի տեսնէինք հայ գրութեան տարածքին մէջ մակարդակի եւ մտահոգութիւններու հսկայ տարբերութիւն: Հոս, առաջնահերթ գաղափարներու որոշ ընդհանրութիւն մը կայ զոնէ՝ որ դրոշմ ու կնիք կու տայ պարփակուած նիւթերու, ինչպէս Վարդան Անեցիի Աստուածութեան կառքը՝ մարդուն բազմապիսի յետ-բարբելոնեան խառնարանին: Կը փակեմ խօսքս, հակիրճ ընթերցումով մը անոր ներբողէն, նախ գրաբար, ապա Զուլալ Գազանճեանի աշխարհաբար թարգմանութեամբ.-

«Ի բազմադէմ եւ ի սրբազան ստեղծուածդ
եւ յընտանի իմոյ ձեւոյս եւ բնութեան
բանականիս՝
Մա՛րդդ բազմաթեւ,
Որ ունիս առ ձեռինդ զկշիռ զորդայ
նոր Սիովնի
Եւ զօրութիւնդ եւ յիմաստութիւնդ՝
Որդւոց Ադամայ եւ բոլոր բանականացս
Եւ նախկին գաղափարդ,
Եւ ի կնիքդ անփոփոխ,
ի ձուլարան դէմդ
Եւ ի թագընկալ գլուխդ
ի յանտարակուսելի հանճարդ, ...
Յարդիւնաւոր եւ յանկարօտ բանականդ,
Ի յաստուածաբանդ եւ ի վարդապետդ
յիմաստնալեաց՝
Փութայ անձն իմ հաղորդիլ առորի
բանիցդ
Եւ կենդանանալ ի խօս՝ վասն էիդ»:

Պիտի լսէք իմ ստուգած խօսքին ու կայք-ին թեմաները, աշխարհաբարին մէջ զոնէ. -

«Բազմադէմ եւ սրբազան ստեղծուածիդ,
Եւ կերպարանքիս ու բանական
բնութեանս հարազատին,
Մարդուդ բազմաթեւ՝
Որուն ձեռքին մէջ է Նոր Սիոնի որդիին
կշիռքը.
Զօրութեանդ եւ իմաստութեանդ՝
Ադամի որդիներուն եւ բոլոր
բանականներուն.
Առաջին գաղափարիդ
Եւ անփոփոխ կնիքիդ
Ձուլարան դէմքիդ
Եւ թագընկալ գլխուդ,
Անտարակուսելի հանճարիդ,
Վաստակաւոր եւ անկարօտ բանականիդ,
Աստուածաբանիդ եւ հասողութեանց
վարդապետիդ
Կը փութայ հոգիս հաղորդուելու յետին
խօսքերուդ
Եւ կենդանանալու խօսքով՝ էիդ
համար»:

Շնորհակալութիւն ձեզի՝ որ եկաք իմ ձայնիս մէջէն խօսող կայքի ձայներուն եւ յանձնուած խօսքերուն հետ հաղորդուելու, գրականութեան կիրքին:

Խ. Թ.

ՑՈՐԵՆՆ ՈՒ ՈՐՈՄԸ

Գրեց՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹ ԵՒ ՆՐԱ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԳՐՈՒԱԾՔՆԵՐԸ
(վերահրատարակութիւնների առթիւ)

- ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹԻ ԵՐԿԵՐԸ
«Նոր կեանք» Հրատարակչատուն - Լոս Անճըլըս, 1988, Հատոր Ա.
Գեղարուեստական Գրութիւններ (800 էջ)
Հատոր Բ.
Գեղարուեստական Երկեր (818 էջ)
- ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹ ԵՐԿԵՐ - (864 էջ)
«Սովետական Գրող» - Երեւան, 1989
- ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹ ԵՐԿԵՐ - (296 էջ)
Հրատարակութիւն Դանիէլ Վարուժան Գրական Հիմնադրամի - 9
Տպարան Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան - Անթիլիաս, 1990

Ա.

Սփիւռքի մէջ աւելի քան քառասուն տարի չվերահրատարակուած, իսկ սովետական կարգերի մէջ աւելի քան երեսուն տարի ոչ իր երկերի ամբողջութեամբ ճանաչուած Լեւոն Շանթ՝ վերջին մի քանի տարուայ ընթացքում ունեցել է երեք տարբեր վերահրատարակութիւն: Դրանցից երկուսը սփիւռքեան եւ մէկը սով. Հայաստանի արտադրութիւններ են: Երեք հրատարակութիւններն էլ յոյժ կարեւոր ու ողջունելի երեւոյթ պիտի համարուեն:

Անձամբ մնալով իմ մասնագիտութեան եւ հետաքրքրութիւնների սահմանում՝ այսինքն նախընտրելով Լեւոն Շանթի թատերական երկերը, այս գրութեան միջոցով ցանկանում եմ յիշած մարդի հրատարակութիւնների առթիւ, հեղինակի երկերին ծանօթ ու անծանօթ ընթերցողների հետ, որոշ դիտողութիւններ, մտահոգութիւններ եւ խնդիրներ բաժանել:

*

«Նոր Կեանք» հրատարակչատան՝ Լեւոն Շանթի երկերի երկհատորի (1988) մէջ կարելի է գտնել նաեւ նրա բոլոր ինքնուրոյն բեմախաղերը:

Ա. հատորի ցանկի մէջ են՝ «Եսի Մարդը», «Ուրիշի Համար», «Հին Աստուածներ» եւ «Կայսր» առանց հեղինակութեան կամ տպագրութեան տարիների ու հատորի էջադրութեան նշումի:

Բ. հատորն պարունակում է՝ «Ճամբուն Վրայ» (1904), «Շղթայուածը» (1918), «Ինկած Բերդի Իշխանուհին» (1921), «Օշին Պայլ» (1929). ցանկի մէջ են հեղինակութեան տարեթուերն ու նիւթերի էջադրութիւնը:

Երկու հատորներն էլ մեծածախս հրատարակութիւններ են, տպագրուած լաւորակ, բայց ոչ գրքի ծաւալին համապատասխան թղթի վրայ: Ցաւօք սրտի նրանց տողերի շարուածքը եւ էջերի կազմութիւնը ոչ մի ճաշակ ու խնամք չեն ցուցաբերում: Քանի որ հատորները համապատասխան լուսանցքներ ու բաժանումներ չունեն, կազմուելուց ու կտրուելուց յետոյ, օգտագործման եւ ընթերցման համար տհաճ եւ անհամաչափ են: Տպագրութիւնը ընդհանուր առմամբ թափթփուած, անորակ ու անմաքուր է: Վաճառքի հանուած օրինակների մէջ յաճախ կարող էք թերատիպ եւ կամ ճզմըլուած էջեր գտնել:

*

«Սովետական Գրող»ը (1989) Լեւոն Շանթի երկերի հատորի մէջ տպագրել է 1909 - 1929 տարիների միջոցում նրա հեղինակած բեմական բոլոր գրութիւնները՝ ընդամէնը հինգ վերնագիր: Այս հատորի շնորհիւ սով. Հայաստանի բնակչութիւնը, առաջին անգամ լինելով առիթ ունեցաւ ծանօթանալու «Կայսր» թատերակի եւ «Շղթայուածը» խաղի հետ: Յիշուած հրատարակութեանը իբր յառաջաբան կցուած է Եդուարդ Թոփչեանի՝ «Լեւոն Շանթի Աշխարհայացքը» եւ Ստեփան Թոփչեանի «Կազմողի կողմից» վերջաբանը: Հատորը հրատարակուել է Շանթին ընթերցողների լայն շրջանակում տարածելու համար 51.000 տպաքանակով, ոչ լաւորակ թղթի վրայ, խորհրդային հայերէն գրելակերպով:

*

Լեւոն Շանթ Երկեր (1990) «Դանիէլ Վարուժան Գրական Հիմնադրամի հրատարակութիւն»ը թատերական երկերից ներկայացնում է միայն «Հին Աստուածներ»ը: Այս հատորն ունի ամենախնամուած ու մաքուր գրաշարութիւնը, էջերի դասաւորումը, տպագրութիւնը եւ յարմարագոյն որակի թուղթը: Ընդհանուր յառաջաբանը ստորագրել է Շանթի աշակերտ եւ նրա երկերին լաւածանօթ գրագէտ՝ Գրիգոր Շահինեան: Գիրքն ունի նաեւ ծանօթագրութիւններ եւ բառարան:

*

Երեք նոր հրատարակութիւններն էլ զանազան մտահոգութիւններից ելած, տարբեր պատճառներով ու դատողութիւններով, որոշ փոփոխութիւններ են ներմուծել Լեւոն Շանթի բոլոր երկերի մէջ:

Նախ եւ առաջ այն ինչ վերաբերում է գրելակերպին, զանազանելով սովետական եւ դասական գրելակերպով հրատարակուած հատորները, այստեղ յիշուած երկու տարբեր գրելակերպերի մասին պիտի չգրեմ, որովհետեւ հարցը այդ սահմաններում գոնէ այսօր արդէն աւելի յստակ է գծուած ու ներկայ գրութեան անմիջական մտահոգութիւնը չի կազմում: Ներկայիս հիմնական դիտողութիւնը վերահրատարակումների մէջ Շանթեան թատերական մտածողութեան եւ դրա համար նրա կողմից հայերէն գրականութեան մէջ կիրառած ու մշակած, լեզուական գործօն ու չինիչ լուծումների անտեսումն է:

Մտահոգիչ երեւոյթ է մեր օրերի «դասական» համարուած ձեւի մէջ, Շանթին առ երես «ընդունելի» դարձնելու փորձը: Այս կապակցութեամբ թէ 1988-ի եւ թէ 1990-ի հրատարակութիւնների մէջ ներմուծուած փոփոխութիւնները, ոչ մի կայուն գրական կամ թատերային առողջ մօտեցում չեն ցուցաբերում եւ մինչեւ անգամ յաճախ հէնց նոյն էջի վրայ կամ հատորի մէջ հակասում են իրենք իրենց: Նկատելով, որ սփիւռքեան երկու հրատարակութիւններից ոչ մէկը եւ ոչ էլ միւսը, սրբագրողի կամ սրբագրողների անուն են յիշում, պիտի եզրակացնել որ այս հարցի անմիջական պատասխանատուութիւնը հէնց հրատարակիչներին է վերաբերում:

«Գաղարուեստական Գրութիւններ» կամ «Գեղարուեստական Երկեր» երկհատորում (1988) յիշուած է.

Ծանօթ: Այս հատորի մէջ պահուած է նախորդ տպագրութեան Լեւոն Շանթի ուղղագրութիւնը:

Ոչ ամբողջովին ճշմարիտ ծանօթագրութիւն է այս, որովհետեւ եթէ համեմատելու լինենք նախորդ օրինակների հետ, կը նկատենք որ այդպէս չէ: Եթէ հրատարակիչները ուղղագրութիւնը գտել են ցանկացել կէտադրութիւնից, այդ դէպքում այստեղ յատկապէս պիտի ընդգծեմ, որ ուղղագրական տարբերութիւնները ներառեալ կէտադրութեան եւ հեղինակի մտքի արտայայտչութեան ձեւերի փոփոխութիւնները ուշագրաւ են եւ գրեթէ յաճախակի:

«Լեւոն Շանթ Երկեր» (1990)-ն ունի հետեւեալ գիտակից ու չահաւէտ ծանօթագրութիւնը.

«Լեւոն Շանթի երկերուն վերահրատարակութիւնը երկընտրանքի մը առջեւ կը դնէ հրատարակիչը. յարմարիլ հայերէնի հոլովոյթէն ծնած ներկայի պայմաններո՞ւն, թէ՞ յարգել իւրայատկութիւնն ու զատողութիւնը շանթեան արտայայտութեան:

Առաջին լուծումը բնական կը թուի. ան կը յարգէ ո՛չ միայն հայերէնի ներկայ իրավիճակը, այլեւ մատենաշարի որդեգրած ուղղագրական սկզբունքները: Բայց այս լուծումը չի յարմարիր Լեւոն Շանթին:

[. . .]

Երկրորդ լուծումը անխախտ կը պահէ լեզուական - ուղղագրական այն երեւոյթները, որոնք հնարաւոր կը դարձնեն ծանօթացումը եւ ուսումնասիրութիւնը շանթեան աշխարհաբարին:

Այս լուծումն է որ որդեգրուած է ներկայ հրատարակութեան պարագային: կատարուած են սակայն հազուագիւտ եւ բացատրելի վերահպումներ:

ՉՈՐՍ ԿԱՆՈՆ

Այս վերահպումները չորս կալուածի կը վերաբերին եւ կ'ենթարկուին համապատասխան չորս կանոններու:

1.- Միօրինակութիւն՝ հիմնուած յաճախականութեան սկզբունքի վրայ:

[. . .]

2.- Սրբագրութիւն Բացայայտ Վրէպներու՝ հետեւանք անուշադրութեան կամ տպագրական սխալի:

[. . .]

3.- Նուազագոյն Միջամտութիւն Կէտադրութեան եւ Առոգանութեան Կալուածին Մէջ:

[. . .]

4.- Ժխտականի Գործածութիւն:

[. . .]

Զարմանալի է, որ յիշուածը միշտ չէ, որ յարգուել, կիրառուել կամ սահմանուել է հատորի մէջ. իսկ «Հին Աստուածներ»ի պարագային, այսինքն թատերական գրականութեան համար կենսական է յիշել, որ Միօրինակութիւնը, վրէպները լոկ տպագրական սխալ կամ հեղինակային անուշադրութիւն համարելը, Կէտադրութիւնը մեքենայական միօրինակութեան վերածելը եւ Ժխտականի ձեւի դասականացումը միշտ չէ, որ գրական դեր է կարող ունենալ եւ կամ պաշտպանել ու բացատրել է կարելի, քանի որ եթէ հեղինակը «բանիմաց» է ու թատերական օրէնքներին ծանօթ՝ այդ բոլորի «ոչ օրինաւոր» օգտագործումը գրութեանը, նրա ոճին ու նրա մէջ կիրառուած տիպարներին, կարող է բեմական ապրում, աւիշ, հոգեկան խորք ու իմաստ պարգեւել:

Ծանօթագրութիւնը յիշել է նաեւ ԼԵՒՈՆ ՇԱՆԹԻ ԱՇԽԱՐՀԱԲԱՐԸ եւ բնորոշել է հինգ բաժիններով.

1.- Բառապաշարային եւ Ուղղագրական Յատկանիշներ

[. . .]

2.- Հոլովական Իւրայատկութիւն

[. . .]

3.- Խոնարհական Իւրայատկութիւն

[. . .]

4.- Շարահիւսական Սխալներ

[. . .]

5.- Ազդեցութիւն եւ Ուրոյնութիւն

Այս բաժնի համար եւս, բեմական կեանքի արտայայտչաձեւ ունենալու համար, կենսական է վերը նշուած Լեւոն Շանթ հեղինակի՝ կեցուածքը: Եւ վերջապէս հատորն ունի «ՀԻՆ ԱՍՏՈՒԱԾՆԵՐ»ուն վերաբերող Նօթեր:

Տասնեւչորս թիւ կրող, այդ նոթերի ցանկի մէջ մեծ մասամբ բառերը չեն համապատասխանում տպագրուած բնագրի մէջ տրուած թուերին. զարմանալի է, որ հրատարակիչները սրբագրութեան պահին վրիպել են այդ նկատել, սակայն չեն վրիպել Շանթի «վրիպակներն» ուղղել. պարզ ասած՝ նոթերի ցանկը մի շարք սխալների կոյտ կոյտ է ներկայացնում:

Ոչ թատերական մտահոգութիւնից ելնելով, այս հատորի թէ յառաջաբանը եւ թէ ծանօթագրութիւնները առանձնակի՝ ուսումնասիրական բարձր որակ ու լուրջ ջանք են ցուցաբերում, բայց երկուսն էլ անզօր են Շանթի լեզուի՝ յատկապէս այդ լեզուի թատերական կարողութեան սահմաններն բացատրելու, «ուղղելու» եւ գործնական հիմքերի վրայ բերելու գործում: Շանթեան իւրայատկութիւնների նկատմամբ, բնաւ չէ յիշուած թէ Հայոց լեզուի հետ ինչ է կատարուում երբ նման մօտեցում է կիրառուում. մինչեւ անգամ փորձ չէ արուած նշելու թէ Շանթ յամառօրէն ինչո՞ւ է այդպէս վարուել: Շանթի կեցուածքը լոկ հեղինակային քմահաճութի՞ւն է թէ՞ լեզուի մէջ խորաթափանց գործողութիւն յայտնաբերելու եւ արթնցնելու գիտակից միտումնաւոր ու իմաստուն մի քայլ:

*

Այժմ հարց է ծագում. ինչո՞ւ չէ յարգըւած փորձառու հեղինակի ժառանգութիւնը: Մեզ վաղուց արդէն յստակ է, որ Շանթ գիտակից, առողջ ու գործօն կեցուածքով, հայերէնի հոլովոյթների ընթացքն հարցականի ենթարկելով, առանց խախտելու նրա հիմնական արմատները, թարմ շունչ ու ապրող հոգեկան լիցք ունեցող կառոյց է ստեղծել: Արդէն միթէ նոյն հեղինակը չէ՞, որ կերտել է բանահիւսական ճարտարապետութիւն միտք բանին:

Կարող ենք ընդունել այս ճարտարապետութիւնը եւ նրա հիւսուածքը կամ մերժել. դա մեր իրաւունքների սահմանում է գտնւում: Ընդունելու դէպքում կարող ենք ներս մտնել այդ շինութեան մէջ, չընդունելու դէպքում եւս կարող ենք մտնել, զբօսնել ու դուրս ելնել. դա եւս մեզ իրաւունք է տրուած: Սակայն, ոչ ոք, ոչ մի հրատարակիչ կամ անհատ իրաւասու է նանաչուած հեղինակին վերահրատարակել եւ խախտել նրա ճարտարապետական կառոյցը՝ գրութեան դուռն, լուսամուտն, սիւնն ու գմբէթը յղացումից անջատելով, տարբեր չափանիշների ու օրէնքների ենթակայ դարձնել:

*

Ներկայացնելու համար խախտումները, աչքի առաջ եմ ունեցել Շանթի թատերական երկերի մինչ այժմ տպագրուած բոլոր օրինակները. նկատի առնելով դրանց մէջ եղած զանազան տարբերութիւնները եւ նմանութիւնը՝ հիմք պահելով (1) քառասնական թուերի երկրորդ հնգամեակում հեղինակի խմբագրութեամբ Պէյրութ հրատարակուած «Ամբողջական Երկեր»ի հատորները, Լեւոն Շանթի ընթերցողների ուշադրութեանն եմ ուզում յանձնել, նոր հրատարակութիւնների մէջ ներմուծուած կէտեր ուր բացայայտ կերպով կը նկատուեն թէ «վերահպումները», «սրբագրութիւնները» եւ «միջամտութիւններն» ինչպիսի աններելի աւեր են կարող գործել մեծ հեղինակի թատերական երկերի հոգեկան կառոյցի մէջ:

Մէջ բերուած նմոյշները, զանազան բնոյթի թատերական նախատեսուած կառոյցների մէջ խախտումներ բնորոշելու եւ պարզաբանելու համար են ընտրուած եւ բնաւ յաւակնութիւնը չունեն հրատարակուած հատորների արդէն ներմուծած փոփոխութիւնների ամբողջական պատկերն ներկայացնելու: Վերահրատարակութիւնների մէջ վրիպածն, փոխուածն ու ներմուծուածը շատ աւելի նշանակալից տոկոս է կազմում քան յիշուած է այստեղ:

*

Լեւոն Շանթ իր երկերի յղացման ու գրութեան մասին հետեւեալ հակիրճ բացատրութիւնն է տուել.

«Առաջ իմ մէջ կը ծագի գրուածքի անունը, յետոյ կը ձեւաւորուին գործող անձինք եւ անունները, վերջը բովանդակութիւնը»:

Շանթ լինելով իմացական մտքի տէր, պիտի յուշել, որ նա իր երկերի (այս դէպքում յատկապէս բեմական երկերի) գծով ու դրանց հրատարակման ու խմբագրման շարքով, որոշակի չէշտ, շարականային կազմ ու միտք բանի է դրսեւորում. կարծ՝ «Եսի մարդը» դրամայից մինչեւ «Օշին Պայլ» թատերակն ու վերջապէս «Ժողովուրդի Թշնամին» փոխադրութիւնը, հեղինակի մօտ մի ամբողջական բեմական միտք է հետապնդուած, որի կառոյցի խախտումով խանգարւում է Շանթին իր իմացական ընթացքի մէջ ընթերցելու, ըմբռնելու եւ այդ բեմի վրայ էապէս իմաստաւորելու հնարաւորութիւնները:

Ընդունելով այս կարեւոր ընթացքը եւ Շանթի խմբագրած ամբողջական գրութիւնների մէջ թատերական երկերին տրուած հերթը (2) այսինքն սկիզբ ունենալով՝ «Եսի Մարդը» դրաման, ցանկութիւն ունեմ մի քանի դիտողութիւն, հարց ու խնդիր նշելու:

«ԵՍ-Ի ՄԱՐԴԸ»

Լեւոն Շանթ այս դրամայի հրատարակութեամբ («Բանբեր», 1904 թ., Ս. Պետերբուրգ) հռչակւում է նաեւ իբրեւ դրամատուրգ: Չորս տասնամեակ յետոյ, իր ամբողջական երկերի հրատարակութեան համար՝ հեղինակը փոփոխութիւնների է ենթարկում գրութիւնը. դրաման դառնում է թատերակ: Այս քայլը հայ գրականութեան մէջ կարեւոր իմացական ինքնուրոյն թատերային երեւոյթ է:

Շանթի թատերական գրականութեան մէջ բերուած, լեզուական կառոյցի, ոճագրութեան եւ բեմին պատկան այլ գրական հնարները, առհասարակ արձագանգում են միջազգային հասուն թատերական գրական հոլովոյթների մէջ ներմուծուած մի քանի յաջողուած փորձերը: Այդ մարդի մէջ Շանթի ներմուծումը՝ թատերական գրականութիւնը բեմին համապատասխան հայերէն «բանաձեւելու» գործում, աչքառու ու նշանակալից է:

Այս գրութեան նպատակներից մէկը դրանցից մի քանիսի բացայայտումն է. բնականաբար բերուած փաստերի համաձայն, կը նկատենք թէ դրանք ինչպէս են վրիպել բեմին անծանօթ հրատարակիչների աչքից:

1931 թուին լոյս տեսած թատերական տեսական գրուածքների երրորդ յօդուածի մէջ, բեմական յուզախաղ-ն բնորոշելու համար, Շանթ յիշել է.

«Թատերական ներկայացման համար յատկացուած կամ իբրեւ թէ ներկայացնելու համար ստեղծուած գրական գեղարուեստական երկը կ'անուանեմ թատերակ: Այնպէս որ պատմուած գեղարուեստական երկը կ'անուանենք վէպ եւ քնարական գեղարուեստական երկերը՝ երգ»:

Այս տողերի մէջ է Շանթի բեմական պատկերման ու դրա արարման բանա-

●►

●►

լին։ Անձնականի եւ հաւաքականի գիտակցուած շաղկապումը. փոքր ես-ի եւ մեծ ես-ի միակցումը. փոքր ես-ից մեծ ես-ին անցնելու արարումը։ Շանթի ինքնուրոյն մտածողութիւնը կարեւոր է նրա թատերական կառոյցներն հասկանալու համար։

«Ես-ի Մարդը» ունի ԱՆՁԵՐ-ի ցուցակ. (Նրա միակ միւս երկը, որ նման ցանկի տէր է «Ուրիշի Համար»ն է)։ Այդ ԱՆՁԵՐ-ի ցանկի մէջ՝ չորս տասնամեակ յետոյ կատարուած երկրորդ փոփոխութիւնը, ԱՐԱՔՍԻ-ի տարիքի աճն է 19-ից 20-ի։ Թէ ինչո՞ւ հեղինակն այդպիսի փոփոխութիւն է մտցրել, ինքնին մի ուրիշ խօսուն «կոչ» է, որպէսզի երկերի մէջ բերուած ամէն մի փոքրիկ կէտն լուրջի առնուի։

«Ես-ի Մարդը» իր ԱՆՁԵՐ-ի ցանկով եւ նրա մէջ կիրառուած կէտադրութեան ոճով, լաւագոյնն է բացատրելու համար Շանթեան կէտադրութեան եւ առոգանութեան նշանների բեմական գործածութեան հարցը։ Շանթի մօտ կէտադրութեան նշաններից բութը, ստորակէտը, միջակէտը եւ վերջակէտը նախադասութեան կէտադրութիւններ լինելուց բացի՝ տիպարներ, մտքեր, բեմական շարժում ու ենթարնագիր կերտելու համար են օգտագործուած։

ՄՈՒՇԵՂ ՏԷՐԵԱՆ. 35-ը անց, խոշոր, թիկնեղ, թուխ, կլոր մօրուք. հաստ խօսուածք. ծանր շարժումներ։

ՈՐԲԵՒԱՅՐԻՆ՝ քոյրը 40-ի մօտ, դէր, կարճ. հիւանդոտ։

ԱՐԱՔՍԻ՝ վերջինիս աղջիկը. 20-ի շուրջը. փոքրահասակ. սատ սեւ մազերով. աչխոյժ ու ճկուն։

[. . .]

եւայլն։

Փակագիծը բազմակէտը, գծիկն ու չակերտը պահուած են թատերական երկի փոխասացութիւնների եւ գործողութեան ընթացքի բովանդակութեան մէջ օգտագործելու եւ ենթարնագիր չօշափելու համար։ Նոյնն են առոգանութեան նշանների՝ շեշտի, երկարացմանի եւ հարցականի պարագան։

«Ես-ի Մարդը» թատերակի վերահրատարակութեան մէջ կարդում ենք (Գեղ. Երկ. հատոր Ա., էջ 528).

ՄՈՒՇԵՂ - Նամակը չմոռանաք պատռելու ու այս բոլորը, ի հարկէ, միայն մե՛ր մէջ։ Դէ՛, ուրեմն մնաք բարով (Դուրս)։

«Սրբագրիչներից» վրիպել է «մնա՛ք բարով»ի շեշտը։ Հոգեբանօրէն այն ՄՈՒՇԵՂի տիպարի համար կարեւոր է, որովհետեւ հաւասարակշռում է «միայն մե՛ր մէջ»ի շեշտը։

Փորձէք Շանթի տիպարներին տրուած խօսքերը այսուհետ կարդալ երեք անգամ։ Նախ մտքում, ապա բարձրաձայն եւ վերջապէս կրկին բարձրաձայն բայց այս անգամ այնպիսի ուշադրութեամբ, որ ղուք ձեր ունկնդիրն լինէք։Փորձէք այդ ընթացքը Շանթեան կէտադրութեամբ եւ ապա «սրբագրիչ»ների կէտադրութեամբ. խնդիրն անմիջապէս կը լուսաբանուի։

Միեւնոյն հատորի միւս էջում կարդում ենք (էջ 529).

ՍԵԴՐԱԿ - Ապուշնե՛ր, ապուշնե՛ր. դեռ մինչեւ հիմա ամենատարրական բաները չկրցան սովրիլ. անուններ գրել, այսպէս ամբողջ, ա՛ն ալ այս տեսակի նամակի մը մէջ, ուր երկու տող վերը... Չէ, չեն խրատուիր, պարզապ բան է։ Եւ ահա՛ նամակը ինկեր է նորէն ոստիկանութեան ձեռքը։

ԱԶՆԻՒ - Է՛, ե՞տքը։

Պէտք է լինի.

ՍԵԴՐԱԿ - Ապուշնե՛ր, ապուշնե՛ր. [. . .]

Ընթերցէ՛ք ճիշդը եւ կը նկատէք որ ապուշնե՛ր-ի, ահա՛-ի եւ է՛-ի երկարացման նշանները, Սեդրակի հոգեկան վիճակի ու խորն ապրումի արտայայտութիւնը կապելու, միաւորելու եւ ենթարնագիր ստեղծելու համար են դրուած։ Բերուած շեշտի «սրբագրումով» խախտուել է նրա եւ Ազնիւի միջեւ դրուած խաղի ներքին կառոյցը։ Սեդրակ դրսեւորում է ընկերների ապուշութիւնը, խօսքին կցելով փաստը՝ «Ապուշնե՛ր, ապուշնե՛ր» ... «ահա՛» ... իսկ Ազնիւ ենթագիտակցաբար միանում է ապուշնե՛րի խմբին ու արձագանգում է փաստին՝ «է՛» ...։

Քիչ վար միեւնոյն էջում կարդում ենք.

ՍԵԴՐԱԿ - (Նեղսիրտ) Հասկցա՛նք։ Զգէ՛ բսի քեզի այդ մարդը՝ մէկդի։ Ի՞նչ ես կեցեր հոգիիս վրայ։ Զգէ՛ ինծի առանձին։

Բնագրում կայ.

[. . .] Զգէ բսի քեզի՝ այդ մարդը մէկդի։ [. . .]

Շանթեան բութը բեմական արարման հետ գործ ունի եւ իր ժամանակին պիտի տեսնենք այդ։ Քիչ անց (էջ 534) կարդում ենք.

ՄՈՒՇԵՂ (Արհամարհանքով) Բանի՛դ գնա, բանիդ գնա։

Պէտք է լինի.

[. . .] Բանի՛դ գնա՛, բանի՛դ գնա։

Նախադասութեան ապրումը երկու անգամ պրկուած շեշտ եւ մէկ անգամ անշեշտ վերջաւորութիւն է։ Դերակատարը այսպիսի կէտադրութեամբ գիտակից ու արթուն խաղ է կարող ստեղծել իսկ նոր ձեւով հրամցուած նախադասութիւնը լոկ մեքենայական կրկնողութիւն է ու զուրկ տիպարի ներքին անհաւասարակշռութիւնն ներկայացնելու ունակութիւնից։

Քիչ յետոյ նոյն էջում՝

ԱԲՐԱՀԱՄ - Ո՞ր Ցակոբեանը. սա՞ որ դուն բռնե՞լ տուիր

Պէտք է լինի.

[. . .] - Ո՞ր Ցակոբեանը. սա՞, որ դուն բռնել տուի՞ր։

Որովհետեւ խաղի ներքին կառոյցի համար հարցը «Ո՞ր ... սա՞ ... տուի՞ր» է եւ ոչ թէ՝ «Ո՞ր ... սա՞ ... բռնե՞լ...»։

Շանթի ոճին միանգամայն անյարիր է փոխասացութեան բառերի մէջ տարբեր տառատեսակի օգտագործումը. էջ 547-ի մէջ կարդում ենք.

ՍԵԴՐԱԿ - Ըսէք՝ կանանց կապրի՛զը (Դժգոհ՝ դուրս)։

Թէ տիպարի եւ թէ Շանթի գրական ոճին չի պատկանում նման գրական հրնարքները։ Շանթ եթէ օտարազգի բառ է մէջբերում, դա անում է իբրեւ տիպարի բառապաշարի բնական մասն, ու բառին առանց ընդգծումի հայատառ կերպարանք է տալիս։ Առանձնակի ուշադրութեան խնդիր դարձնելու համար, նա պահում է բառին պատկանող լեզուի տառատեսակը։ Նման օրինակի կարող ենք հանդիպել «Ճամբուն Վրայ»ի մէջ։

Մինչ այժմ նմոյշները եղել են երկի ոչ ամբողջական տեսարանի մէջ. որպէսզի աւելի յստակ դառնայ Շանթեան կէտադրական կառոյցների նշանակութիւնը՝ մէջ պիտի բերեմ «Ես-ի Մարդը» թատերակի վերջին արարի Է. տեսարանը (էջ 567)։

ԱՅՐԻՆ - Մուշե՛ղ, Մուշե՛ղ. Միհասեաններուն Ազնիւն է։

ՄՈՒՇԵՂ - (Սառն) Ի՞նչ կ'ուզէ։

ԱՅՐԻՆ - Կ'ըսէ՝ հետդ խօսի պիտի. եղբօրը մասին։

ՄՈՒՇԵՂ - (Չար) Ըսէ որ տունը չեմ, ըսէ՛ որ ... (Ընդհատելով) կեցի՛ր։

ԱՅՐԻՆ - Է՛, ի՞նչ կարիք կայ. աղուոր չի փախչիր։ Մէկ երկու խօսք ըրէ՛ ու ճամբո՛ւ դիր։

ՄՈՒՇԵՂ - (Մռայլ) Թող գա՛յ։

(Որբեւայրին դուրս)։

Այս հատուածը բնագրի մէջ այսպէս է.

ԱՅՐԻՆ - Մուշե՛ղ, Մուշե՛ղ. Միհասեաններուն Ազնի՛ւն է։

Առաջին կիսատ նախադասութիւնը մինչեւ միջակէտ երկու շեշտով. ամբողջական նախադասութիւնը՝ ներառեալ առաջին մասը երեք շեշտով։ Կարեւորն այն է, որ այդ երեք շեշտով է, Այրին Մուշեղի եւ Ազնիւի միջեւ յաջողում մոռացուածը կրկին բորբոքել, արթնացնել եւ կապի մէջ դնել. Մուշեղը նախ հակադրում է նրան.

ՄՈՒՇԵՂ - (Չար) Ըսէ՛ որ տունը չեմ, ըսէ՛ որ ... (Ընդհատելով) կեցի՛ր։

Գրութեան մէջ պարզ դրուած է. նա իր երկրորդ շեշտից յետոյ է, որ անդրադառնում է ու՝ «կեցի՛ր»։

ԱՅՐԻՆ - Է՛, ինչ կարիք կայ. աղուոր չի փախչիր։ Մէկ երկու խօսք ըրէ՛ ու ճամբու դի՛ր։

Եթէ ուշադիր լինենք կը նկատենք, որ տեսարանի սկզբի երեք շեշտերը կրկնուում են միեւնոյն տիպարի կողմից։ Այստեղ եւս շեշտը տիպարի հոգեկան եւ խաղարկային կառոյցի համար նրբին ու ճական նշանաբան է թատերակի բուն գործողութիւնը ըմբռնելու, հիւսելու եւ դըրսեւորելու գործում, քանի որ զարկային դեր ունի։ Շեշտի տեղի խախտումով թուլանում ու փլում է խաղի լիցքը։

Ա. Յ.

(1) Եւ երբեմնակի կասկածի ենթարկելով։

(2) Այս մասին տողերիս հեղինակը, մանրամասնօրէն 1991 թւի Մայիսին, Երեւան կայացած Սփիւռքեան Անդրանիկ Թատերական Փառատօնի օրերին, Գ. Սունդուկեան թատրոնում «Լեւոն Շանթը եւ թատերական մտածողութիւնը» թատերաբանախօսութեան ընթացքի մէջ, ներկայացրել է յիշուած խմբագրութեան յատկանշական կարեւորութիւնը եւ նրա նշանակալից դերը Շանթի թատերամտածողութեան մէջ։ Յիշեալ ձեռնարկին յաջորդել է Սեպտեմբեր ամսում, երկու մասից բաղկացած մի ընդարձակ բանախօսութեան շարք, կազմակերպութեամբ՝ Թորոնթոյի Համազգայինի Գրական յանձնախմբի։

ZADKINE :
double exposition en Arles

Du 7 Mars au 14 Juin, la ville d'Arles rend hommage à l'un de ses plus généreux donateurs, le sculpteur russe, Ossip Zadkine (1890 - 1967), celui qui, avec Picasso, aura permis de constituer les collections des musées de la ville. Le Musée Réattu et l'Espace Van Gogh, abritent donc, respectivement, 32 sculptures et 28 gouaches de cet artiste parfois oublié en France mais admiré, dès ses débuts, par les publics belge et hollandais qui détiennent ainsi la majorité des collections privées. Les pièces réunies ici proviennent de tous les horizons, de Londres (Tate Gallery) à Tokyo, en passant par Eindhoven et Boston; elles seront ensuite exposées à Paris, au Cloître des Cordeliers, du 23 Juin au 30 Septembre.

Zadkine vivait à Paris, dans une maison atelier aujourd'hui transformée en «Musée Zadkine». Au 100 rue d'Assas, une porte discrète s'ouvre sur un petit jardin dans lequel s'enracinent quelques sculptures. D'autres ont préféré la resserre et s'amoncellent à l'intérieur des étroites salles du lumineux atelier. La sculpture de Zadkine participe de plusieurs genres. La sculpture imposante, puissante et chaleureuse comme un vieil arbre et la sculpture de taille réduite, en bronze poli, trop poli, qui évoque les entrées de banques de décennies passées. Le genre totem et le genre bibelot.

L'innovation de Zadkine, dans la sculpture du XXème siècle, consiste dans l'introduction de la taille directe, qui lui permet donc d'éviter le passage par le modelage caractérisant la technique du XIXème. Après la IIème Guerre, Zadkine change de langage formel et choisit le bronze, recourant alors au moulage. Les œuvres qui participent du premier genre d'exécution technique, utilisant le bois et la pierre, se révèlent, à notre avis, plus captivantes et intéressantes.

par
Chaké MATOSSIAN
Docteur en philosophie et théorie de la communication
Professeur à l'Université Nouvelle de Lisbonne

Les grandes sculptures de Zadkine apportent un élément neuf au Cubisme, à savoir, le *monumental* qui n'existait pas dans ce mouvement, ainsi que le fait remarquer Pierre Daix dans l'un des deux beaux catalogues. Les sculptures de l'ensemble que nous qualifions de totémique, résultent d'un corps à corps avec la pierre et le bois, elles se dressent comme des divinités, forment une forêt. Au demeurant, plusieurs titres de l'œuvre indiquent la volonté qu'a l'artiste de créer un monde végétal solide et enraciné («Forêt humaine», «Arborescence»), monde qui n'échappe pas à la souffrance, à la torsion comme forme de torture. L'arbre et la forêt tissent des liens étroits avec l'univers religieux, tant païen (d'influence hellénique mais aussi, comme pour tout l'art de cette époque, africaine) que chrétien, comme le montrent, par exemple, la belle œuvre primitiviste «Tête héroïque» (1908), les pièces «Vénus» (1937), «Pomone» (1960), «Job» (1914) et les thèmes de la Visitation ou de la Piéta qui sont également traités. Très souvent, Zadkine considère le corps comme un arbre et l'arbre comme un corps, et témoigne d'un intérêt particulier pour une partie du corps, le tronc. Il opère ainsi une magnifique transmutation d'un tronc d'arbre en torse de Saint-Sébastien (1929). Et ce qui l'intéresse dans le torse est la torsion. Ainsi les contours se transforment-ils en contorsions, devenant ce que nous pourrions appeler des «contoursions». C'est en cela que se signale la tendance cubiste de Zadkine. Il rend le volume par un système d'emboîtement, travaille la frontalité en dépliant la profondeur, exhibe, à l'instar d'un Picasso ou d'un Braque, l'obsession de la rotation, laquelle définit, selon Rosalind Krauss, l'angoisse du cubisme (1). C'est pourquoi apparaît, dans les œuvres sculptées comme dans les dessins, une structure en éventail, visible dans des objets comme l'accordéon, ou l'éventail lui-même dans *Femme à l'éventail* (1923). Par cette œuvre, Zadkine retrouverait une façon de représenter un tronc, dès lors que, si l'on en croit l'interprétation psychanalytique proposée par Ferenczi, l'image de la femme à l'éventail résulte d'un «puissant complexe de castration» entraînant le sujet à imaginer le sexe féminin «comme un pénis étalé en forme d'éventail», et, en conséquence, la femme dépourvue de jambes (2). Si l'éventail et les instruments de musique «faisaient alors partie de tout atelier montmartrois d'avant-garde», confirmant ainsi «les intentions réalistes des peintres» (3), ils dépassent pourtant le réalisme en devenant une structure, une grille de lecture et d'interprétation du réel. Et c'est cette structure en éventail qui se révèle dans le traitement du pli des vêtements, des doigts de la main, des escaliers et des planchers, des pages d'un livre...

Loin de constituer une série d'ébauches à sa sculpture, les gouaches de Zadkine forment un ensemble autonome qui peut être mis en rapport avec la sculpture, mais qui ne dépend pas d'elle. Zadkine a une passion pour le dessin, il y voit le meilleur remède contre le malheur et la tristesse. L'exposition «Gouaches des années 20», qui se tient à l'espace Van Gogh, est présentée au public pour la première fois. Le parcours commence par un magnifique portrait de Zadkine exécuté par Modigliani, son ami dans la pauvreté comme dans l'enthousiasme de Montparnasse. Les gouaches révèlent une parenté avec la sculpture, non seulement parce que Zadkine y privilégie également la forme humaine mais aussi et surtout parce qu'il sillonne et strie le support pour délimiter une forme. Son «âme d'ébéniste» transparaît particulièrement dans la plus énigmatique de ses gouaches, la seule qui soit désertée par l'humain, *Le Hangar aux bateaux* (1925) qui évoque étrangement la spatialité en colimaçon du *Philosophe en méditation* de Rembrandt. Le Sujet a disparu et seul reste l'espace de la méditation, comme une manière de questionner le visible pour en montrer l'apparence. L'art de Zadkine, en se fondant sur la contorsion et la distorsion, pose en quelque sorte la question de la réalité en termes phénoménologiques : «Loin de cacher la vraie réalité derrière elle, l'apparence n'est rien d'autre qu'elle-même. Surface distordue de contact entre rien et rien, elle est à jamais inachevée et à jamais fausse, pseudo-réalité — puisque distorsion se dit en grec : pseudos (4). La structure de l'éventail serait donc bien là pour éventer l'apparence de la réalité, transmuter le peintre en voyant.

(1) *KRAUSS, Rosalind*: «*Lire le cubisme*», *in* Langage et Modernité, *Villeurbanne, Le Nouveau Musée, 1991, p. 90 : «si l'évocation du dos d'objets, telle la beauté émouvante de l'épaule d'un nu se retournant dans l'espace où le toucher commence et où la vue s'évanouit, a été la gloire de la peinture post-Renaissance, c'est cette rotation même qui était l'angoisse du cubisme, qui, dans ses premières années de développement, déclara la frontalité impénétrable de la surface picturale de façon plus résolue et obstinée qu'aucun autre style avant lui».*

(2) *FERENCZI, Sandor*; «*L'éventail comme symbole génital*» (1915) *in* Œuvres complètes, *Paris, Payot*, 1978, *t. II, p.* 199.

(3) *GOLDING, John*, Le Cubisme, *Paris, Julliard*, 1965, *p.* 148.

(4) *RICHIR, Marc*; «*Phénoménalisation, distorsion, logologie*», Textures, n° 4/5, 1972, p. 77.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 5

MARDI
5 MAI
1992

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925 - 1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.791 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNÉE — No 17.791

ԱՄԵՐԻԿԱ՜, ԱՄԵՐԻԿԱ՜

ԵՐԵՔ ՕՐՈՒԱՆ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ ԵՏՔ՝

48 ՄԵՌԵԱԼ, 2300 ՎԻՐԱՒՈՐ, 1800 ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄԷԿ ՄԻԼԻԱՐ ՏՈԼԱՐԻ ՎՆԱՍ

Մեր նախորդ թիւին մէջ, քանի մը տողով միայն անդրադարձած էինք այն բախումներուն, որոնք ծայր տուած էին Լոս Անճըլըսի մէջ, իբրեւ հետեւանք անարդար նկատուած վճիռի մը, չորս սպիտակամորթ ոստիկաններու նկատմամբ, որոնք վայրագութեամբ ծեծած էին սեւ երիտասարդ վարորդ մը։

Հինգշաբթիէն սկսեալ քաղաքէ քաղաք տարածուեցան, ամէնէն բիրտ բախումները, որոնք արագօրէն արդէն վերածուած էին ցեղապաշտ նախնական բնոյթը վերածուելու համար աւազակախումբերու թալանի եւ ամէն տեսակ բախումի։ «Կատաղութիւն եւ խենթութիւն» կը խորագրէր «Լը Մոնտ» արձագանգելով տեղւոյն մամուլին։ Բայց, ինչպէս ըսինք այլեւս անարդար վճիռէն անդին, Ամերիկան դուրս կու տար իր բոլոր ցաւերը եւ ընկերային անհաւասարութեանց հետեւանքներու ստեղծած դառնութիւնները։ Պարզուած պատկերները պէտք է անընդունելի ըլլային ամերիկեան ժողովրդավարութեան համար, այն Ամերիկային որ մարդկային իրաւանց եւ ժողովրդավարութեան քարոզներ կը կարդայ համայն աշխարհի և վճռած է նաեւ միջազգային նոր կարգուկանոն մը ստեղծել (ի դէպ, հրաշալի էր, այս առընչութեամբ Փանչոյի ծաղրանկարը «Մոնտ»ի մէջ, Մայիս 3 -- 4)։ Անհաւասարութեան սխոյեան է Ամերիկան, Նիւ Եորքի մէջ ամէնէն չքեղ չէնքերու մարմարներուն կողքին են մուրացկաններու խումբեր։ 1990--ին, պաշտօնական թիւերու համաձայն 33,6 միլիոն Ամերիկացիներ (բնակչութեան 15%--ը) աղքատութեան սահմանէն վար կ'ապրին եւ անոնցմէ մեծ մասը՝ սեւերն են։ Մնաց որ 90--ական թուականներէն ի վեր, սպիտակամորթերու մէջ ալ թշուառներու թիւը սկսած է աւելնալ։ Մնաց որ երկիրը գըրեթէ ընկերային պաշտպանութեան դրութիւն իսկ չունի։

Մայիս 4--ի առաւօտուն, հաշուեկշիռը սա էր. -- 44 մեռեալ, 2300 վիրաւոր եւ 1800 ձերբակալութիւն։ Նիւթական վնասն ալ մէկ միլիառ տոլարի կը հասնի։ Զոհերու մեծ մասը՝ սեւ է։ Բայց, ինչպէս ըսինք գոյն -- ապակ, թշուառ, փուլայու բոլորն ալ օգտուեցան տրուած առիթէն փողոց իջնելու, կոտրելու թալնելու եւ թալան տալու համար ամէն բան։ Նախագահ Պուշ կոչ կ'ընէր ժողովուրդին եւ բանակը կը ղրկէր ու երեք օր ետք հանդարտութիւնը կը վերահաստատուէր։ Բայց մինչ այդ չատ մը նոր գաղթածներու համար ալ, գլխաւորաբար Գորէացիները, «ամերիկեան երազը» մղձաւանջի վերածուած էր, քանի առաջին թիրախներն էին։

Լոս -- Անճըլըսէն զատ Սան -- Ֆրանսիսքօ, Աթլանթա, Սիեթըլ, Տէնվէր, Ճերզէսիթի, Փիթցպուրկ չէն խնայ--

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԻՇՏ ԶՈՀԵՐ

ԸՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐԸ ՉԵՆ ԴԱԴՐԻՐ

Շարաթավերջին ալ ընդհարումները եւ ամբախծութիւնները չեն դադրած եւ լաւ աղբեւմտեան լրատուներու 14 մեռեալ կայ։ Ռումբերը միշտ կը տեղան Սաեփանակերտի վրայ, ուր այլեւս աւելորդ է կրկնել կացութիւնը անտանելի է բնակչութեան համար։ Ըստ «Քոքխտիէն»ի լուրերուն Ազերիները 1500 հոգիով յարձակումի անցած են եւ նոյնիսկ գրաւած Ստեփանակերտի բարձունքները։

Մայիս 1--ի առաւօտուն Շուշիի կողմէ դարձեալ գնդակոծուած է Ստեփանակերտ, քանի մը ժամ տեւողութեամբ։ Եղած են նաեւ յարձակումներ քաղաքի արուարձաններուն վրայ։ Նախնական տեղեկութիւններով վիրաւորուած են ինքնապաշտպանութեան 10 հայ մարտիկ, Ազերիները ունեցած են հինգ մեռեալ եւ 15 վիրաւոր։

Կրկին գնդակոծուած է Հայկական Մարաղա գիւղը։ Զոհ գացած է մէկ բնակիչ եւ քանդուած բազմաթիւ շինութիւններ։

Ապրիլ 30--ին Կապանի շրջանային Խորհուրդէն յայտնած են թէ սահմանամերձ ադրբեջանական գիւղերէն կը տեղահանուի խաղաղ բնակչութիւնը, ինչ որ ապացոյց կը նկատուի Հայաստանի հարաւային շրջանին ուղղուած լայնածաւալ յարձակումներու պատրաստութեան։

Ի դէպ, պահ մը վերադառնալով Խորհրդարանին Ապրիլ 28--ի նիստին (տե՛ս «Յառաջ», Ապրիլ 30) ուր անդրադարձած էինք Գ. Յարութիւնեանի հրաժարականին ինչ որ պատճառ եղած էր Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի ժամանման եւ խիստ ելոյթին, աւելորդ չէ հաւանաբար յիշել այդ ելոյթին հատուածները։ Ծանօթ է որ հարցը կը վերաբերէր Սոսիալ -- տնտեսական ծրագրին, որ կարգ մը երեսփոխաններու (Հ. Յ. Դ., ԱԺՄ եւայլն) ընդդիմութեան կը բախի։ Լ. Տէր -- Պետրոսեան կը չեշտէր որ իրեն համար երբ ծրագիրը 121 ձայն կը ստանայ, պարզ կը դառնայ որ վէճը ծրագրին չի վերաբերիր։ Խանգարողները յայտնի են, կ'ըսէ նախագահը, օրինակ ԱԺՄ (Ազգ. Ժողովրդավար Միութիւն) որ վիրաւորուածի դիրքի մէջ կը մնայ և ամէն բան կը մերժէ։ Նպատակը այն է որ կառավարութիւնը ձախողի։ ՀՅԴ-ն, ԱԺՄ-ն, ՌԱԿ-ը կը մերժեն այս հիմնադրոյթները։ Ու չեչտակի Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան կ'եզրակացնէ ու կը յայտարարէ --- «Որքան ատեն որ Խորհրդարանը իր պարտականութիւնը չկատարէ եւ չվաւերացնէ այս օրինագիծերը, զորս կառա--

(Շար. ը Դ. էջ)

ուած եւ ամէն կողմ ձերբակալութիւններ կատարուած են։ Եւրոպական մամուլին համար, խռովութիւնները հետեւանք են ռեկընեան ընկերային քաղաքականութեան։ «Թրիպիւն տը Ժընեւ» նոյնիսկ ազդարարութիւն մը կ'ընէ Եւրոպայի որ «նաեւ հիւանդ է գաղթողներուն ձգուած իր արուարձաններով...»։

Պուշի կը մնայ, միջազգային նոր կարգուկանոնի մասին մտածելէ առաջ, նախ «ազգային կարգուկանոնը» ապահովել։

ՄԻԹԹԵՐԱՆ...

ՄԱԱՍԹՐԻԽԹ ԿԱՄ՝ ՈՉԻՆՉ

Մայիս 1--ին, նախագահ Ֆ. Միթերան «հիւրն» էր Ժ. Փ. Էլքապաչի (Եւրոպա 1) եւ այդ առթիւ ընդհանուր ակնարկ մը նետեց բոլոր հրատապ հարցերուն վրայ, գլխաւորաբար, անշուշտ, Մաաստրիխթի։ Նախագահին համար, այս դաշնագիրը մահու կենաց հարցն է իր 2--րդ եօթնամեակին։ Վճռած է՝ տեղի չի տար. --- «Այլաբակի գործ չէ, կուսակցութեան գործ չէ, գործ մըն է որ կը վերաբերի բոլոր Ֆրանսացիներուն՝ կողմնակից, հակառակորդ եւ ես՝ գլխուս մէջ Ֆրանսան ունիմ»։ Պարզ է, նախ պէտք է վերաքննել Սահմանադրութիւնը եւ որովհետեւ թէքնիք եւ իրաւագիտական հարց մըն է, կը խորհի որ լաւագոյն ճամբան՝ խորհրդարանական ճամբան է։ Գալով դաշնագրին վաւերացման, նախ կ'ուզէ տեսնել Խորհրդարանին հակազդեցութիւնը, ապա կ'որոշէ, եթէ հարկ տեսնէ ժողովուրդին դիմել։ Միթերան չի կորսնցներ իր հիմուրը, երբ ակնարկելով ընդդիմութեան կ'ըսէ. -- «Կան որ դէմ են եւ ի վերջոյ կողմ կ'ըլլան, կը յուսամ որ կողմնակիցներ չկան որ, ի վերջոյ դէմ ըլլան...»։ Երբ Միթերան կը յայտարարէ որ Պէրէկովուայի պաշտօնը կրնայ շարունակուիլ երեսփոխանական ընտրութիւններէն անդին, կ'ուզէ պարզապէս հասկցնել թէ ընկերվարականներու պարտութիւնը անպայման միակ ելքը չէ, կրնան շահիլ...։ Գործադրկութիւնը տեւական աճումերը մասին կ'ըսէ կարգադրութիւն (?) տագնապուեցաւ, կ'ըսէ 1974--ին եւ օրէ օր աւելցաւ հասնելու համար ոչ թէ 3 միլիոնի, բայց ոչ չատ հեռու։ Պայքար կը տարուի, պէտք է յաջողի։ Իսկ իր քաշուի՞լը։ Հոս ալ կը կատակէ։ Կը յիշէ Իտալիոյ նախագահը՝ Քոսիկա, որ հրաժարեցաւ իր պաշտօնին լրացումէն քանի մը ամիս առաջ (կը լրանար Յուլիսին) ու հարց կուտայ՝ «ա՞յդ է որ կ'ուզեն ընդդիմադիրները։ Ինչու չէ, 1995-ին, Փետրուարին օրինակ, թերեւս կը քաշուիմ...»։

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԵԱՆ ԵՆԹԱՐԿՈՒԱԾ

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը վիրաբուժական գործողութեան մը ենթարկուած է (էոնի սերվիճայ) Երկուշաբթի, Ապրիլ 27--ին, Պէյրութ։

Կաթողիկոսը, որու հետ կրցանք անձամբ ալ խօսիլ նախ հիւանդանոցը, Հինգշաբթի, Ապրիլ 30--ին, ապա վանքը (Երկուշաբթի, Մայիս 4) ուր վերադարձած էր Շաբաթ, Մայիս 2--ին, շատ աւելի լաւ կը զգայ, բայց անշուշտ չի կրնար ճամբորդել օրերս եւ ուրեմն չի կրնար մասնակցիլ «Հայաստան» հիմնադրամի հոգաբարձուներու անդրանիկ նիստին որ տեղի կ'ունենայ Երեւան, Մայիս 14 -- 16--ին։

Ի դէպ, նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան, Ապրիլ 16 թուակիր նամակով մը կը դիմէր Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին իր անդամակցութիւնն ալ խնդրելով, ինչ որ Գարեգին Բ. ընդունեցաւ եւ իր համաձայնութիւնն ալ փոխանցեց հեռագրով։

«Հայաստան» հիմնադրամի ժողովին մասնակցելու համար Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը կը ղրկէ պատուիրակութիւն մը, որու մաս կը կազմեն Արտակ, Տաթեւ, Մեսրոպ, Սուրէն եւ Արամ Եպիսկոպոսները։

Ամբողջական ապաքինում եւ կատարեալ առողջութիւն կը մաղթենք Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱՐԱՅԵՒՈՅԻ մէջ բախումները չեն դադրիր, ոչ ալ զոհերը։ Շաբաթավերջին, դաշնակցային բանակի Սերպերն ալ առեւանգեցին Պոսնիայի մահմետական նախագահը, աւելի զօրաւոր դիրքով բանակցութիւն տանելու համար, Սարայեւոյի պաշարումին փոխարէն։ Ի վերջոյ համաձայնութիւն գոյացաւ։ Կ'ըսուի թէ բանակը 150 մեռեալ եւ 200 վիրաւոր ունեցած է վերջին օրերը Սարայեւօ։

ՄԻՋԻՆ ԱՍԻԱԿԱՆ Թրքացեղ Հանրապետութիւններու շրջապտոյտով Թուրքիոյ վարչապետը այցելած է նաեւ Բաքու. այդ առիթով Հանրապետութեան նախագահութեան բանբերը յայտնած է թէ Թուրքիա կրնայ կարեւոր դեր մը կատարել Հայեւազերի երկխօսութեան մը սկիզբին համար։ Ժողովրդական Ճակատին պարագլուխն ալ չեչտած է Թուրքիոյ կարեւորութիւնը որպէս տիպար երկիր ոչ միայն մահմետական, այլեւ նախկին խորհրդային բոլոր երկիրներուն համար։ Տէմիրէլ մէկ միլիոն տոլար ալ խոստացած էր երբ Թիւրքմէնստան էր։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ (Մայիս 4) որպէս անակնկալ կ'անդրադառնայ Եւրոպայի Համարակապետութեան երկիրներու արտաքին նախարարներու ժողովին ուր մեծ վարկ վայելած է Թուրքիա։ Նախարարներու ոչ պաշտօնական այդ հանդիպումը տեղի ունեցած է փորթուկալեան Կիմարէաս քաղաքը. Թուրքիա ուշադրութեան կեդրոնը գտնուած է երբ անգլիացի նախարարը իր խօսքին մէջ որպէս Միջին Ասիոյ կարեւոր մէկ ներկայութիւնը արտայայտուած է Թուրքիոյ մասին. ան ուզած է որ Եւրոպայի Համարակապետութիւնը իր յարաբերութիւնները զարգացնէ այս երկրին հետ։ Տակըրս Հարտ որ անցեալ շաբաթ Թուրքիա կը գտնուէր, չեչտած է նաեւ թէ պէտք է տնտեսական եւ պաշտպանական մարզերու մէջ աւելի սերտ յարաբերութիւն մշակել Թուրքիոյ հետ ու անյապաղ կատարել տնտեսական օժանդակութիւնը։ Անգլիացի Նախարարին կեցուածքին զօրավիգ կանգնած է յատկապէս Ռ. Տիւմա որ յայտնած է թէ ժամանակը հասած է Թուրքիոյ հետ յարաբերութիւններու մէջ նոր մերձեցման մը։ Ֆրանսայէն զատ Սպանիա, Իտալիա եւ նոյնիսկ Յունաստան համակարծիք են Հարտի. կը սպասուի որ հարցը աւելի լայն քննարկման ենթարկուի Մայիս 11-ի Պրիւսէլի ժողովին։

«ՏՈՂԵՐ ՆԱՄԱԿՆԵՐԻՑ»

Այս խորագիրով «Գարուն» ամսաթերթը քանի մը ամիսէ ի վեր սկսած է ընթերցողներէ խմբագրութեան հասնող նամակներէ հատուածներ հրատարակել․ անձնականէն մինչեւ համայնականը երկարող զանազան հարցեր կը շօշափուին այդ նամակներուն մէջ, կարծիքներ կը յայտնուին, հակազդեցութիւններ կը տարազուին։ Ճիշդ է որ այս երեւոյթը «Գարուն»ի մենաշնորհը չէ ու խօսքի ազատութիւնը — եթէ նոյնիսկ ոչ յարմարաւոր ձեւով — առաւելապէս կ'օգտագործուի Հայաստանեան մամուլին մէջ։ Ինչպէս կը գրէ ամսաթերթին 1991 Հոկտեմբերի թիւին մէջ ընթերցող Վ․ Մ․ «այնպիսի թերթեր են լոյս տեսնում, որ ․․․ հազիւ նէֆ հասցնում կարդալ»։ Թերթերու այս բազմազանութիւնը, նոյն նամակագիրին կը յիշեցնէ իրենց թաղին Տիկին Նազիկը որ այսօրուան նոր մամուլով անպէտ արարածի մը վերածուած է․ անոր մասին Վ․ Մ․ կը գրէ — «Բոլորիս յարգանքն էր վայելում նա որին ակնածանքով «Պի — Պի — Սի» էինք անուանել՝ իրազեկութեան եւ ամենավերջին բամբասանքների նրբանաշակ մատուցման համար։ Հիմա, ա՜ւաղ խամրել է Տիկին «Պի — Պի — Սի»ի հրմայքը․․․»։

Դժբախտաբար, նամակներուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը զուրկ է վերոյիշեալին երգիծական շեշտէն։ Ի՞նչպէս չըլլայ։ Անոնց գլխաւոր թեմաներն են քաղաքականն ու «չուկայական»ը։ Առաջինը յատկանշական կամ ինքնատիպ շատ բան չունի, իսկ երկրորդը համառօտ տողերով ամբողջ համայնապատկեր մը կը պարզէ․ համայնապատկեր որ կը պատկանի ապրուստի մարզին։

Այս նիւթին մասին երկու նամակէ տողեր կան 1991 Հոկտեմբերի նամականիին մէջ ու հատ մըն ալ 1992-ի առաջին թիւին։ Շուկային պատճառած ծանր ապրումներն են բոլորին ալ նիւթը, թէեւ իրարմէ տարբեր մեկնակէտերով։ Վ․ Գրիգորեանի նամակը բաւական անձնական բնոյթ կրելով հանդերձ, ապահովաբար կը խօսի շատերու մտանուած կացութեան մասին․ յանձնապէս ակադեմիայի աշխատող մըն է ինք որ անճրկած ներկայի իրավիճակին առջեւ, կը գրէ — «․․․Ապրիլ չի լինում։ Ոչ թէ չէիք, այլ անցած տարուայ նման ապրելու համար հարկաւոր է որ ամսական գոնէ 2500 ռուբլի մտնի տուն, այնինչ ակադեմիայում զարհուրելի կրճատումներ են։ Գիտութիւն հարկաւոր չէ։ Ո՞վ կը մնայ, ո՞ւմ կը կրճատեն, ի՞նչով են առաջնորդուելու, — ոչինչ չեմ հասկանում»։

Նոյն թեմայով երկրորդ նամակը քանի մը նախադասութեամբ ամբողջ շուկայ մը ու անով ընդհանուր պատկեր մը կը գծէ — «Շուկայում այսօր մի տարեց տղամարդ բաւական փրոֆեսիոնալ մակարդակով թաւջութակ էր նուագում եւ դրամ հաւաքում։ Մէկի ձեռքը բռնեցի պայուսակումս․ դեռ չէր հասցրել հանել դրամապանակս, ամօթանք տուի։ Մի ծեր կին՝ տեսնելով որ վաճառողը չի նայում, դեղձ գցեց պայուսակը։ Սարսափելի է»։

«Գարուն»ի 1992-ի առաջին թիւին նամականին ալ ուշագրաւ երկու պատառիկ ունի․ մինչ թերթագրողը շուկան է․ առաջին գրողը այդ դերհզօր ներկայութեան հպատակածի ոչ ողբերգական շեշտով մը կը գրէ — «1991 թուականը ինձ համար նախատագրական էր ու ․․․ փրկարար։ Ես վերջապէս հանդիպեցի իմ երազների աղջկան, ծանօթացանք, մտերմացանք, գործը հասաւ մատանուն։ Դեկտեմբերին հարսանիքն էր լինելու, բայց լուրջ մտորելուց յետոյ որոշեցի ամուրի մնալ։ Այս թանկութեանը կին պահե՞լ կը լինի»։

Երկրորդին երգիծական շեշտը աւելի զգալի է, կրելով հանդերձ զառնութեան երանգ մը։ Տ․ Միքայէլեանի ստորագրած նամակէն առնուած են հետեւեալ տողերը․ «Առաջ Նոր տարին պարզապէս Նոր տարի էր․ օձի կամ վագրի տարուայ մասին ո՞վ էր լսել։ Ապրում էինք միամիտ ու կեանքից գոհ։ Հիմա ամէն ինչ փոխուել է, կեանքը ոչ թէ դժուարացել, դժոխային է դարձել։ Ոչխարի տարուց պրծանք՝ հիմա էլ կապիկի տարի է։ Ես էլ մտածում՝ տեսնես ե՞րբ է լինելու մարդու տարի»։

Ոչ Արցախի հարցի մասին մանրամասնութիւններ, ոչ ալ Հայաստանի իշխանութեան անդրադարձներ կան «Գարուն»ի այս նամականիին մէջ․ սակայն այժմէական են որքան այդ նիւթերը եւ աւելի պերճախօս, քան յաճախ սիւնակներու լայնքին ու երկայնքին փռուած յօդուածներ, վերլուծումներ, նկարագրականներ։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Հ․ Բ․ Ը․ Մ․ԵԱՆ ՀԱՄԵՒՐՈՊԱԿԱՆ 5-ՐԴ ԽԱՂԵՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼ

Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան համեւրոպական խաղերու կազմակերպութիւնը, այս տարի, վիճակուած էր Մարսէյլի մասնաճիւղին, որ իր ամբողջ կազմով՝ Երէց, Երիտասարդաց Միութիւն, Տիկնանց յանձնախումբ լծուեցաւ գործի։ Ամիններու նախապատրաստական աշխատանքները, ճիգերը պսակուեցան յաջողութեամբ։

Հինգ հարիւր քսան երիտասարդ եկած Ֆրանսայի զանազան շրջաններէն՝ Փարիզ, Լիոն, Վալանս, Վիէն, Կրընոպլ, Սէն — Շամոն, Սէն - Թ'էթիէն, Մոնփըլիէ, Նիս եւ անշուշտ Մարսէյլ, բայց նաեւ Լոնտոնէն, Ամսթերտամէն, Միլանոյէն, Զուիցերիոյ եւ Գերմանիոյ զանազան քաղաքներէն ժամադրուեցան Մարսէյլ մասնակցելու ոչ միայն խաղերուն մարզադաշտերուն վրայ այլեւ գտնելու հայկական միջավայր, ապրելու հայկական մթնոլորտ, ծանօթանալու տարեկիցներու եւ հաստատելու կապեր քաղաքէ քաղաք, երկրէ երկիր։

Երեք օր, Ապրիլ 18, 19 եւ 20, եղան երիտասարդութեան համար նուիրուած օրեր։ Պէտք է պատրաստել երիտասարդութիւնը ապագային համար։ Նման ձեռնարկներ սքանչելի առիթներ են երիտասարդութեան վստահելու պարտականութիւններ, յանձնելու պատասխանատուութիւններ հաւաքական կեանքին մէջ, առաջնորդելու իր ինքնութեան փնտռտուքին մէջ։ Երիտասարդութիւնը իր ուժականութեան եւ խանդավառութեան պէտք է միացնէ ազգային գիտակցութիւնն ու արժանապատուութիւնը, որպէսզի առնէ, բարձր պահէ հայկականութեան դրօշը եւ իր կարգին անխաթար փոխանցէ գալիք սերունդներուն։ Այս է գլխաւոր նպատակը, ինչպէս շեշտեց մեզի Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան պատուիրակ գործիչը՝ Անդրանիկ Քէչիչեան։

**

Ապրիլ 17-ի երեկոյեան է որ յաջորդաբար եւ յատուկ հանրակառքերով պատուիրակութիւնները սկսան ժամանել Մարսէյլ։ Անոնք տեղաւորուեցան իրենց վերապահուած յատուկ պանդոկներուն մէջ։

Ապրիլ 18-ին, տեղի ունեցան, զանազան սփորներու մէջ, զուամի խաղերը, Ժան Պուէն երկու մարզադաշտերուն վրայ։ Իսկ, «Քոնքորտ Փարմ Պիչ» պանդոկի հանդիսաւէտ սրահներուն մէջ, «երէց»ները իրարու չափուեցան թղթախաղերով՝ «պրիճ», «Պըլոթ քոնթրէ» եւ նաեւ «Թաւլու»ով։ Երեկոյեան, ի յիշատակ Արծրունի Ջրբաշեանի, Տիկին Էլիզ Ջրբաշեան որ տիրական դէմք մըն է Մարսէյլի Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան, պատուեց «քոքթէյլ»ով մը բոլոր մասնակցողները, Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան ներկայ դեկավարները, պատասխանատուները, անդամներն ու հրաւիրեալները։ Այս հիւրասիրութեան յաջորդեց հացկերոյթ մը որուն ընթացքին եղոյթ ունեցաւ Ժ․Ա․Ֆ․-ի պարախումբն ու նուագախումբը։ Նոյնպէս, տեղի ունեցաւ վերոյիշեալ «սալոնային» խաղերու բաժակներու բաշխումը։ Ապա, երիտասարդութիւնը ազատ ընթացք տուաւ իր խանդավառութեան, հայկական եւ այլ պարերով։

Ապրիլ 19-ին, Զատիկի օրը, Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Մարսէյլի եւ շրջանի Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան տարիներու ընթացքին ծառայած ու անհետացած ղեկավարներուն եւ անդամներուն յիշատակին տեղի ունեցաւ հոգեհանգստեան պաշտօն։ Ապա, ճաշ մը Մշակութային Կեդրոնի Ա․ Ջրբաշեան սրահը։

Կէսօրէ վերջ, հոծ բազմութիւն մը շրջապատած էր Ժան Պուէն մարզադաշտերը, հետեւելու համար աւարտական խաղերուն։ Աւարտական մրցումներու շարքը բացուեցաւ տպաւորիչ տողանցքով մը։ Աւելորդ է ըսել թէ բոլոր մրցումներն ալ մեծ հետաքրքրութիւն առեղծեցին, մանաւանդ փութպոլի աւարտականը, բռնական է կը գտնուինք Մարսէյլ։

Ժամը 22-ին, «Ֆլորիտա»ի ընդարձակ սրահին մէջ, տեղի ունեցաւ այս 5-րդ խաղերու եզրափակիչ երեկոյթը։ Շուրջ ութ հարիւր հոգի մեծամասնութեամբ երիտասարդներ ներկայ եղան։

Յակոբ Գասպարեան՝ Եւրոպայի Երիտասարդաց Միութեան նախագահը արտասանեց բացման խօսքը ողջունելով երիտասարդութիւնը եւ ըսելով՝ «մեզի համար կարեւորը երիտասարդի մը որ ծագէն զալը կամ որ երկրի քաղաքացին ըլլալը չէ, այլ անոր հայ ըլլալու հանգամանքը որ զինքը արիւնի կապով կը դարձնէ մէկ մասնիկը հայութեան եւ հայ ժողովուրդին որ մի եւ անբաժանելի է։ Մենք հաւատք ունինք երիտասարդութեան վրայ որ իր ձայնը լսելի կը դարձնէ ազգային կեանքէն ներս»։ Յետոյ, շեշտեց Հայաստանի նոր իրավիճակը եւ թուեց Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան կատարած օգնութիւնները ու յայտարարեց որ Հ․ Բ․ Ը․ Միութիւնը զօրավիգ է Հայաստանին, անոր անկախութեան, նեցուկ է Ղարաբաղի ժողովուրդին։ Ապա, շնորհաւորեց Մարսէյլի մասնաճիւղը, մանաւանդ՝ Ժան Մելեանը, Միքայէլ Մելքոնեանը, Նիթուշ Մելքոնեանը եւ իրենց գործակիցները, ինչպէս նաեւ Անդրանիկ Քէչիչեանը որ հիմնադիրն է այս խաղերուն ամիններու իրենց տքնաջան աշխատանքին համար։ Իր խօսքը աւարտեց ըսելով՝ «․․․յաղթող եւ պարտուող չկայ այս խաղերուն մէջ։ Մենք կ'ըսենք միայն փառք հայ երիտասարդութեան որ իր օրինակելի բնթացքով ու ցուցաբերած գնահատելի ոգիով եղաւ գլխաւոր յաղթանակը այս խաղերուն»։

Լեւոն Քէպապճեան՝ նախագահը Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան Ֆրանսայի շրջանին ջերմօրէն գնահատեց Մարսէյլի մասնաճիւղին աշխատանքը որ լաւագոյնս կազմակերպած է այս բացառիկ հանդիպումը։ Սեդրակեան՝ համաշխարհային նախագահը Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան Երիտասարդաց Կոմիտէին որ նոր վերադարձած էր Հայաստանէն, յայտնեց իր յուզումները, իր յոյսերը, ըսելով թէ կ'ապրինք պատմական օրեր եւ մեր աւագ պարտականութիւնն է անվերապահ օգնել մեր Հայրենիքին։

Այս ճառերէն յետոյ, եկաւ սպասուած պահը, բաժակներու բաշխումին պահը որ տեղի ունեցաւ ընդհանուր խանդավառութեան մէջ։ Ահաւասիկ 1992-ի խաղերուն պսակաւորները։

× Սեղանի գնդախաղ՝
Ա․ Ռէմի Խաչատրեան (Փարիզ)
Բ․ Շահէ Խաչատուրեան (Մարսէյլ)

× Կողովագնդակ
(պասքէթ — պոլ) իգական —
Ա․ Լիոն,
Բ․ Փարիզ

× Կողովագնդակ — արական
Ա․ Վալանս
Բ․ Փարիզ

× Ցանցախաղ (Վոլէ — պոլ)
Ա․ Փարիզ
Բ․ Լիոն

× Ոտնագնդակ (ֆութպոլ)
Ա․ Մարսէյլ
Բ․ Լոնտոն

— Իսկ Ամսթերտամի խումբի շնորհուեցաւ «Ֆէր — Փլէ»ի բաժակը։

Բաժակները յանձնեց Արման Միքայէլեան՝ Ջրագնդախաղի (ուաթրփոլօ) Ֆրանսայի Ազգային խումբի մարզիչը։

Մարզականէն յետոյ, կարգը եկաւ մշակութայինին, ազգայինին։ Անդրանիկ Քէչիչեան բացատրեց թէ սովորութիւն է, ամէն տարի, այն քաղաքին մէջ ուր տեղի կ'ունենան խաղերը, պատուել տեղացի անձեր որոնք տարիներու ընթացքին գնահատելի ծառայութիւններ ունին ի սպաս հայ լեզուին, հայ մշակոյթին, ղեկավարներն են հայ հաւաքական կեանքին։ Անոնց շարքին, մեծարուեցաւ եւ պատուեցաւ փրոֆէսօր Տէր — Մերկերեան՝ Էքս — Ան — Փրովանսի Դպրութեան Համալսարանի հայերէնի փրոֆէսօր որ հայ լեզուի պահակներէն է, հեղինակ հատորներու եւ գրական ուսումնասիրութիւններու։ Շնորհիւ իրեն՝ հայերէնը ընդունուած է պետական քննութիւններուն եւ այժմ ջանքեր կ'ընէ հայերէնը երկրորդ լեզու հաստատելու եւ դասաւանդելու Մարսէյլի երկրորդական հաստատութեան մը մէջ։ Նոյնպէս, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ եւ Ժիլիէթ Երմաղեան արժանացան արդար գնահատանքներու, պատիւներու իրենց կատարած գեղարուեստական գործունէութիւններուն, յատկապէս հայ երգի եւ երաժշտութեան բնագաւառէն ներս։ Խաչիկ Երմաղեան խմբավարն է Սահակ — Մեսրոպ երգչախումբին․ երգչախումբ մը որ պատիւներ կը բերէ գաղութին։ Եւ Երմաղեան զոյգին կը պարտինք գոյութիւնը մանկանց Գարուն երգչախումբին, այնքան կարեւոր մանուկներուն հայեցի դաստիարակութեան։

Այս պաշտօնական բաժինէն յետոյ, երեկոյթը շարունակուեցաւ ընդհանուր ոգեւորութեան եւ խանդավառութեան մէջ, նուագախումբով եւ հայկական երաժշտութեամբ ու պարերով։

**

Զատկուան չարաթավերջին Մարսէյլի գաղութը ապրեցաւ զօտեպնդիչ պահեր այցելութեամբը Հայաստանի Հանրապետութեան փոխ - նախագահ եւ վարչապետ՝ Գագիկ Յարութիւնեանի եւ կազմակերպութեամբը՝ Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան համեւրոպական այս 5-րդ խաղերուն։

Արդարեւ, համախմբել հարիւրաւոր անձեր, հայ երիտասարդներ ինքնին յոյժ գնահատելի է։ Պատուիրակ գործիչ՝ Անդրանիկ Քէչիչեանին կը ձգենք եզրակացութիւնը «մեր նպատակը հայ երիտասարդութիւնը դարձնել է դէպի իր արմատները, տալով անոր ազգային գիտակցութեան եւ ծառայութեան սէրը, հակումը։ Մարսէյլի պատասխանատուները կրնան գոհ ըլլալ, ուզեցին եւ յաջողեցան բացառիկ փառքով կազմակերպել այս խաղերը։ Բոլորն ալ շնորհաւորելի են»։

Յաջորդ ժամադրութիւնը, Հ․ Բ․ Ը․ Միութեան երիտասարդներուն, Լոս - Անճըլըս է 13-րդ Նաւասարդեան խաղերով։ Իսկ, 6-րդ Համեւրոպական խաղերը 1993-ին տեղի պիտի ունենան Լոնտոն։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՍԵՎԻԼԼԱՅԻ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻՆ ԸՆԴՄԷՋԷՆ

Սեվիլլայի համաշխարհային ցուցահանդէսին — իր տեսակին մէջ ամէնէն կարեւորը - բացումը կատարուեցաւ Ապրիլ 20-ին, Շարթրէօյի վանքէն ոչ շատ հեռու, հոն ուր Ք․ Գոլոմպոս կը կատարէր վերջին սրբագրութիւնները իր ծովորդական ծրագրին։

Անդալուզիայի այս հսկայական ցուցահանդէսին բացման խօսքը կ'արտասանէր Խուան Կարլոս Թագաւորը, որ նաեւ ա քանի մը բառերով կը սահմանէր անոր նպատակը՝ «իր այցելուներուն փոխանցել մարդոց ստեղծած մշակոյթներուն բազմակողմանի երեւոյթը եւ հարստութիւնը, մարդ արարածին ստեղծելու կարողութիւնները, ինչպէս նաեւ լայնախոհութեան, բազմազանութեան յարգանքի զգացումներն ու միջազգային համերաշխութիւնը»։

Ցուցահանդէսը, որ պիտի տեւէ մինչեւ 1992, Հոկտեմբեր 12 (176 օր), տեղադրուած է Սեվիլլայի Քարթուխա կղզեակին վրայ, Կուատալքիվիր գետին երկու թեւերուն միջեւ, ճիշդ դիմացը՝ քաղաքին պատմական թաղամասին։ Կղզին 500 հեքթար ընդհանուր տարածքէն 215 հեք-

թարին վրայ է որ բացուած է այս «նորա-յին քաղաքը»:

Այս ցուցահանդէսին բնաբան ընտրուած էին գիւտերը՝ ԺԵ. դարէն մինչեւ մեր օրերը եւ աւելի ալ անդին՝ դէպի ապագայ հայող նախագիծերը: Կազմակերպիչները այս ուղղութեամբ պատրաստած են հինգ տաղաւարներ՝ ԺԵ. դար, նաւարկութիւն, գիւտերը, բնութիւնը եւ ապագան ենթանիւթերով:

Այս անգամ մասնակցողներու թիւն ալ բացառիկ է: 110 երկիրներ ներկայ են, ինչ որ մրցանիշ մըն է համաշխարհային ցուցահանդէսներու պատմութեան մէջ (անոնց մէջ կան աւելի քան 17 ազգային ինքնավար շրջաններ): 23 միջազգային կազմակերպութիւններ եւ անձնական բազմաթիւ ձեռնարկութիւններ կ'ամբողջացնեն այս թիւը:

«Էքսփօ -- 92»ի յատկութիւնները մեծ են այցելուներու նկատմամբ: 18 միլիոն հոգի կը սպասուի եւ ընդամէնը 36 միլիոն այցելութիւն: Միլիոններ ալ անոր պիտի ծանօթանան հեռատեսիլի միջոցով, քանի որ «Էքսփօ -- 92»ը առաջին համաշխարհային ցուցահանդէսն է որ կը հեռասփռուի արբանեակներով:

Այս հսկայական շուկային մէջ տեղ գրաւած են 95 տաղաւարներ, որոնցմէ 63-ը կը պատկանին երկիրներու, -- 58-ը անձնական են եւ 5-ը՝ հասարակական: Ցանկալ, կազմակերպիչներուն կողմէ պատրաստուած, բնաբաններ ունեցող հինգ տաղաւարներ, ընկերութիւններու պատկանող 6, միջազգային կազմակերպութեանց պատկանող 4, ինքնավար շրջաններու պատկանող 17 տաղաւարներ: Ընդամէնը շուրջ 420.000 քառակուսի մեթր կը ներկայացնէ կառուցեալ տարածքը:

Իւրայատուկ տեղ կը յատկացուի նաեւ երաժշտութեան: 55 հազար ներկայացումներ տեղի կ'ունենան, յատուկ 21 վայրերու մէջ: Ամէն տեսակի երաժշտութիւն նախատեսուած է՝ օփերա, դասական երաժշտութիւն, ճազ, եւայլն: Թատերական ներկայացումները եւս կը գրաւեն իրենց արժանի տեղը:

Գալով հաղորդակցութեան միջոցներուն, ոչ մէկ ջանք ու ծախք խնայուած է: Պետութիւնը 800 միլիառ փեզեթա ծախսած է նոր կառուցումներու, ճեպընթացի, Սանթա Ժուսթայի կայանին կառուցման, Սեվիլլայի օդակայանին ընդարձակման, 8 նոր կամուրջներու շինութեան համար: Այցելութեան վայրը կարելի է երթալ ինքնաշարժերով կամ հանրակառքերով, ինչպէս նաեւ ճեպընթացով, պարզ շոգեկառքով, շոգենաւով:

Իսկ պիւտճէի տեսակէտէն, «Էքսփօ -- 92»ի նպատակն է ինքնաբաւ ըլլալ. այսինքն՝ փակման օրը հաշուեկշիռը պէտք է ըլլայ «զերօ»: Ատիկա իրագործելու համար ալ հասոյթը պէտք է կարենայ դիմագրաւել 183,733 միլիառ փեզեթայի ծախքը:

Սակայն համաշխարհային այս ցուցահանդէսը միայն փառատօն մը չէ, ուր երկիրներ ու ձարտարարուեստներ կը ներկայացնեն իրենք զիրենք եւ կամ շուկայ մը, որ կը ծառայէ իբրեւ հայելի աշխարհի: Ան կ'ըլլայ նաեւ մեծ յառաջընթաց մը ամբողջ Անտալուզիայի շրջանին, մանաւանդ Սեվիլլայի համար, ինչպէս կ'ըսէր շրջանի բարձր պատասխանատուներէն մէկը՝ «Եթէ մէկ ֆրանք ներդրում եղաւ ցուցահանդէսին համար, 10 ֆրանք ալ եղաւ շրջանին համար»: Այսպէսով 20 տարուան համազօր ոստում մըն է, զոր կ'ընեն Անտալուզիա եւ Սեվիլլա:

«Էքսփօ -- 92» երբ իր դռները փակէ Հոկտեմբեր 12-ին, շինութիւններու եւ տաղաւարներու ճակատագրին նկատմամբ անորոշութիւնն ու պարագայականը չէ որ պիտի տիրէ, ինչպէս էր անցեալի համաշխարհային ցուցահանդէսներուն: Արդէն պատրաստուած է փոխանցումի յատակագիծ մը՝ «Քարթուզա -- 93», ուր կարգ մը շինութիւններ կը փլցուին, ուրիշներ կը պահպանուին կամ կը բարեփոխուին: Այս նոր աւանը, 400.000 քառակուսի մեթրի վրայ, կ'ըլլայ առեւտրական, մշակութային, մարզական եւ զբօսավայրերու կեդրոն մը:

ՔԱՂՀԱՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ ՀԱՅ ԼԻՈՆԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՌԱԿ-Ի ՆԱԽԱԳԱՀԸ ՊՐ. ՌՈՒԲԷՆ ՄԻՐԶԱԽԱՆԵԱՆ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 23-ին Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Հայաստանի նախագահ՝ Պր. Ռուբէն Միրզախանեան, Մարսէյլէն գալով Լիոն ժամանեց: Նոյն օրը երեկոյեան Հ. Բ. Ը. Միութեան սրահին մէջ ժողովրդական ճաշ մը տրուեցաւ ի պատիւ հիւրին:

Այս ճաշին ներկայ էին նաեւ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան եւ Կաթողիկէ համայնքի ժողովրդապետ՝ Կղեմէս Վրդ. Մալճեան:

Պր. Ռուբէն Միրզախանեան ներկաներուն խօսեցաւ իր կուսակցութեան տարած աշխատանքներու մասին Հայրենի հողին վրայ: Որմէ ետք տեղի ունեցաւ հարցում -- պատասխան:

Յաջորդ օրը՝ Ապրիլ 24-ին առաւօտեան ժամը 11-ին Պր. Միրզախանեան, ընկերակցութեամբ՝ Տիկին Մարմինի այցելութիւն մը տուաւ Հայոց Եկեղեցին, ուր ընդունուեցաւ Նորվան Եպսկ. Զաքարեանի կողմէ Առաջնորդարանի սրահին մէջ:

«ԷՖԻՔԱՍ» ՆՈՐ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Էֆիքաս Ընկերութեան վարչական անդամները, Շաբաթ, Ապրիլ 25, առաւօտեան ժամը 11.30-ին խորհրդակցական հանդիպում մը ունեցան Նորվան Եպիսկոպոսի հետ Լիոնի Առաջնորդարանի սրահին մէջ:

Այս հանդիպումին ընթացքին վերոյիշեալ Ընկերութեան անդամները Նորվան Եպիսկոպոսի ներկայացուցին Էֆիքասի նպատակը: Հայ Դատի Պաշտպան Յանձնախումբի նախաձեռնութեամբ ստեղծուած տնտեսական նոր ընկերութիւն մըն է, որուն եկամուտը ըստ երեւոյթին պիտի գոյանայ շնորհիւ Ապահովագրեալներու Գրասենեակին: Իւրաքանչիւր յաճախորդ ապահովագրութեան համար, երբ անցնի Էֆիքաս-էն, այս վերջինը ինքնաբերաբար նպաստաւորուած պիտի ըլլայ ինչ որ ալ ըլլայ Ապահովագրութեան Ընկերութեան անունը:

Էֆիքասը իր դրամագլուխը պիտի յատկացնէ քաղաքական, մշակութային եւ կրթական նպատակներու:

Նորվան Եպիսկոպոս լսելէ ետք վարչականներու տուած բացատրութիւնները, քաջալերեց զիրենք եւ ըսաւ թէ բարոյապէս թիկունք կը կանգնի:

ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Ապրիլ 15-ին փակուեցաւ Լիոնի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան Վարչական Ընտրութեանց թեկնածուներու ցանկը:

Թեկնածուներու անունները պիտի հաղորդուին Ընտրողական Յանձնախումբի կողմէ, ինչպէս նաեւ այլ մանրամասնութիւններ:

Ընտրութիւնները տեղի կ'ունենան Կիրակի, Յունիս 21-ին:

Տ. ԵՒ Հ. ՓԱՓԱԶԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Լիոնի Փափազեան Ամէնօրեայ Վարժարանի խնամակալութիւնը, Երկուշաբթի, Մայիս 4, երեկոյեան ժամը 7-ին Ազգային Տան սրահին մէջ ընդունելութիւն մը կը կազմակերպէր, որու ընթացքին խնամակալութեան անդամները պիտի ներկայացնէին ծրագիրը յառաջիկայ կրթական տարեշրջանին բացուելիք նախակրթարանի նոր դասարանին, այսինքն՝ 3-րդ դասարանին վերանորոգութեան աշխատանքներուն:

ՀԱՅ ԳՈՐԾԱՐԱՐՆԵՐՈՒ ՖՈՐՈՒՄ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Կեդրոնական վարչութիւնս իր անդամները կը հրաւիրէ ընդհանուր ժողովին որ տեղի կ'ունենայ Մայիս 22 -- 24 Երեւանի մէջ, ըստ խորհրդատու յանձնախումբին Փետրուար 1 -- 2-ին Փարիզ կայացած հանդիպումին տրուած որոշումին:

Հայ Գործարարներու Ֆորումին գործունէութիւնն ու նպատակները Հայաստանի կառավարութիւնը կը դիտէ որպէս կարեւորագոյն քայլ երկրին անմիջական ներկայ դժուարութիւններուն յաղթահարման, սփիւռքահայ գործարար ուժերու համախմբումին, Հայաստանի հետ տնտեսական գործակցութեան մարզերուն մէջ ու պատրաստ է ամէն տեսակի աջակցութիւն բերելու անոր:

Մայիսեան ընդհանուր ժողովին օրակարգը ուղարկուած է իւրաքանչիւր անդամի, այսուհանդերձ, ժողովէն առաջ անգամ մը եւս կը ցրուի:

Վիզաներու համար կը խնդրուի հաղորդակցիլ Ֆորումին Փարիզեան գրասենեակին հետ, որպէսզի անհրաժեշտ կարգադրութիւնը ըլլայ Երեւանէն ուղղակի հրաւէր ուղարկելու, զոր անդամները ներկայացնելով իրենց գտնուած վայրերու Ռուսական հիւպատոսարանները, կը ստանան հարկաւոր վիզան:

Հաճոյքով կը սպասենք Երեւանեան յառաջիկայ հանդիպումին:

Գործադիր Մարմնի
Նախագահ
ՎԱՀԷ ՃԱՋՄԱՏՍԱՐԵԱՆ

Հասցէ .--
ARMENIAN BUSINESS FORUM
c / o *INMA FRANCE*
124, rue de Verdun
92816 Puteaux Cedex

Հեռաձայն. --
45 -- 06 -- 23 -- 23

Հեռապատճէն. --
45 -- 06 -- 09 -- 10

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ՀԱՆՃԱՐԵՂ ԺԱՄԱՑՈՅՑԸ

Արեան զերճնշումը ունենալու համար բժիշկին կամ դեղագործին դիմելու պէտք պիտի չըլլայ այլեւս. Ճափոնացիները հնարած են թեւի ժամացոյց մը որուն ապակիին վրայ յատուկ ընդունիչներ զետեղուած են. կը բաւէ որ ձեր մատներուն ծայրերով հպիք անոնց ու ապակիին վրայ պիտի յայտնուի ձեր զերճնշումին աստիճանը: Այս ժամացոյցները արդէն շուկայ հասած են:

ՇՐԹՆԱՆԵՐԿԸ ԴԱՏԱՒՈՐ

Մատնահետքերու, ցեխին մէջ ձգուած ոտքի հետքերու կամ կտրած գաւաթի մը վրայ մնացած ու չորցած արիւնի հետքերու քննութիւնները ծանօթ մեթոտներ են ոստիկանական հետաքննութեան մէջ: Հասած է ժամանակը որ նոր գլուխներ աւելնան այս մարզին: Հրէշահի մը ամուսնալուծումի պահանջքով դատարան դիմած է երբ շրթնաներկի հետքեր նշմարած է ամուսնին շապիկին օձիքին վրայ. այս վերջինս կը բացատրէ թէ այդ հետքերը կինը մասնաւոր դիտումով ինք ձգած է օձիքին վրայ, որպէսզի գինքը ամբաստանելու նիւթ ունենայ: Դատարանը դիմած է տարրալուծարանի վճիռին. ան պիտի արձակուի ներկուած երկու շրթունքներու կողմէ շապիկի մը վրայ ձգած համբոյրի հետքերուն քննութենէն ետք. շապիկը համբուրողներէն առաջինը պահանջատէր հրէշահին է, երկրորդը՝ ամուսնին քարտուղարուհին:

ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՑ. ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիւս կը յայտնենք թէ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ Ներկայացուցչական ժողովի 35 աշխարհական անդամներուն ընտրութիւնը տեղի ունեցաւ Կիրակի, Ապրիլ 12-ին, կազմակերպութեամբ Դատական Ատեանի նախագահին կողմը նշանակուած՝ Դատական Յանձնակատար մեթր Հանրի Կոնարի եւ հսկողութեամբ՝ նոյնպէս դատարանին կողմէ նշանակուած՝ Արդարադատութեան պաշտօնատարներու:

Համաձայն մեթր Կոնարի պաշտօնական տեղեկագրին՝ Ապրիլ 23 թուակիր,

Հետեւեալ 35 անձնաւորութիւնները, 65 ներկայացուած թեկնածուներու մէջէն, ստացած ըլլալով քուէարկողներու թիւին բացարձակ մեծամասնութեան ձայները, ընտրուած են անդամ՝ Կրօնական Ընկերակցութեան Ներկայացուցչական ժողովին. --

1.-- Պր. ՊԱԳԸՐՃԵԱՆ Ռաֆֆի Նոէլ,
2.-- Պր. ԿԷՎՐԷԿԵԱՆ Յակոբ,
3.-- Պր. ՊԷՅԼԷՐԵԱՆ Արթիւր,
4.-- Պր. ԳԱՍԱՐՃԵԱՆ Յակոբ,
5.-- Պր. ԹՈՐՈՍԵԱՆ Գեղամ,
6.-- Պր. ՊԱԳԸՐՃԵԱՆ Գէորգ,
7.-- Պր. ՔԷՊԱՊՃԵԱՆ Լեւոն,
8.-- Պր. ՏԱՆՏԻԿԵԱՆ Արա,
9.-- Պր. ԱՍԼԱՆԵԱՆ Փաթրիք,
10.-- Պր. ՊԱՐՍԻԿԵԱՆ Ժերար,
11.-- Պր. ԲԱՄՊՈՒՔՃԵԱՆ Պարեւ,
12.-- Պր. ՖԸՆՏԸՔԵԱՆ Բիւզանդ,
13.-- Պր. ԺԱՄԿՈՉԵԱՆ Օննիկ,
14.-- Պր. ՏԱՐԱԳՃԵԱՆ Խաչիկ,
15.-- Պր. ԳԱՎԷՋԵԱՆ Տելեմաք,
16.-- Պր. ՄՈՄՃԵԱՆ Կապրիէլ,
17.-- Պր. ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ Արմէն,
18.-- Պր. ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ Շաւարշ,
19.-- Պր. ԳՈՒՑՈՒՄՃԵԱՆ Արմէն,
20.-- Պր. ՊԱՅՐԱՄԵԱՆ Օննիկ,
21.-- Պր. ԿԷՆՃԵԱՆ Ա. Պատրիկ,
22.-- Պր. ԳԱՐԱՆՖԻԼԵԱՆ Միքայէլ,
23.-- Պր. ՂԱԶԷՐԵԱՆ Էտմոն,
24.-- Պր. ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ Արթիւր,
25.-- Պր. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ Կարօ,
26.-- Պր. ՇԱՀՊԷՆՏԷՐԵԱՆ Անդրանիկ,
27.-- Պր. ՀԱՄԲԱՐ Արթօ,
28.-- Պր. ՏԷՅԻՐՄԷՆՃԵԱՆ Մանուէլ,
29.-- Պր. ՋՐԲԱՇԵԱՆ Ռօժէ,
30.-- Պր. ԳՈՒՍԻՆԵԱՆ Ժագ,
31.-- Պր. ՍԱՐԵԱՆ Գէորգ -- Ժորժ,
32.-- Պր. ՊԵՏՈՅԵԱՆ Սարգիս,
33.-- Պր. ԹԻՒԹԻՒՆՃԵԱՆ Ժան,
34.-- Տիկին ՔԷՉԷԵԱՆ Անոյշ,
35.-- Պր. ՊՕՅԱՃԵԱՆ Ժագ:

ԴԻՒԱՆ
ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Ապրիլ 25

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵՐԿՈՒ ԵՂԱՆԱԿ
վիպակ

Հեղինակ՝ ԱՐՄԷՆ ԴԱՐԵԱՆ

Պէյրութ, 1991

(Շար. Ա. էջէն)

վարութիւնը կը ներկայացնէ, կառավարութիւնը այլեւս հոս գործ չունի։ Համագործակցութիւն չի կատարեր, քանի երեսփոխանները իրենց դերը չեն կատարեր եւ որոշ ուժեր կ'ուզեն Հայաստանը Վրաստանի կամ Ազրպէյճանի վերածել, բայց, թոյլ պիտի չտրուի»։ Սահմանադրական ելք պէտք է գտնուի առաջքն առնելու համար քաղաքացիական պատերազմին։ Գալով սահմանադրական ելքին, ան է, կ'ըսէ նախագահը. — Խորհրդարանը պէտք է իրաւունք ունենայ հանրաքուէի ճամբով անվստահութիւն յայտնել Հանրապետութեան նախագահին, իսկ հանրաքուէի բացասական պատասխանի պարագային ինքնաբերաբար պէտք է լուծուի։ Նոյն իրաւունքը պէտք է ունենայ նաեւ Հանրապետութեան նախագահը հանրաքուէի դնելու Խորհրդարանը լուծելու հարցը, բացասական պատասխանի պարագային հրաժարականի գնով։ Եթէ չընդունիք, կը կրկնէ նախագահը՝ «մենք այլեւս այստեղ գործ չունենք»։

**

«Լիպերասիոն» նկար մը հրատարակած էր Մայիս 4-ին հայ կիներ ներկայացնող Ստեփանակերտի մէջ, ներքեւ ալ սա մակագրութեամբ՝

EFFROI SANS FIN
A STEPANAKERT !

— Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան պաշտօնական այցելութեամբ Թեհրան կը մեկնի Մայիս 6-ին։

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» — ՄԱՅԻՍ 1)

ԿԱՌԱԽՈՒՄԲԵՐՈՒ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ԱՌԱՋԱՐԿ

Նախիջեւանի իշխանութիւնները առաջարկ ներկայացուցած են Մեղրիի ղեկավարութեան, փոխանակելու համար այն վագոնները որոնք կ'երթային Նախիջեւան եւ որ վար դրուած են Մեղրի, ընդ անոնց, որոնք ազրպէյճանական կողմը վար դրուած են եւ նախատեսուած էին Կապանի եւ Մեղրիի համար։ Բանակցութիւնները սկսած են։

**

ԱՐՑԱԽԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԻՐԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՍՐՈՒՄ

Վերջին օրերուն ալ աւելի ծանր վիճակ ստացած է Արցախի, մանաւանդ՝ Ստեփանակերտի տնտեսական վիճակը։ Քաղաքի օդակայանին անընդհատ ռմբակոծումը արգելք կ'ըլլայ մարդասիրական օժանդակութեան առաքման։ Խստօրէն կը զգացուի սննդամթերքի պակասը. ելեկտրականութեան, ջուրի եւ կազի մատակարարումը բոլորովին դադրած է։ Կ'աճի հիւանդութիւններու թիւը։

**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆՑԱԳԻՐԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի նոր անցագիրերուն մէջ կը բացակային հայրանուան եւ ազգային պատկանելիութեան նշումները։ Այս ձեւը համապատասխան է միջազգային պահանջքներուն, որոնց համաձայն իրաւական է քաղաքացիութեան նշումը եւ ոչ՝ ազգային պատկանելիութիւնը։ Հայաստանի սահմաններուն համար քաղաքացիներուն կը տրուի անձնական վկայաթուղթեր։

**

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԲՈՂՈՔԸ

Ապրիլ 27-ին, Հայաստանի Արտաքին նախարարութիւնը բողոքի նամակ մը ղրկած է Ազրպէյճանի Արտաքին նախարարութեան ուր մասնաւորապէս կ'ըսուի թէ, Ազրպէյճան վար դնելով այն բեռները, որոնք իր տարածքէն կ'անցնին եւ որ հասցէագրուած են Հայաստանին, կ'ոտնակոխէ «Անկախ Հանրապետութիւններու 1992-ի պարէնաւորման համաձայնագրի» 9-րդ կէտը, «անցման ժամանակաշրջանին ՀԱՊ-ի երկաթուղիները օգտագործելու համաձայնագիրը», ինչպէս նաեւ այդ բնագաւառի միջազգային օրէնքներն ու չափանիշերը։

**

ԱԶԵՐԻ ՀԱԿԱՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Շուշիի ամէնէն մօտ գիւղերէն՝ Քարինտակ եւ Շոշ հայկական գիւղերու բնակիչներու վկայութեամբ, Ապրիլ 29-ին լսուած են ինքնաշխատ զէնքերու կրակոցներ։ Կ'ենթադրուի որ ատիկա հետեւանք է ժողովրդական ճակատի եւ Մամեդովի կողմնակիցներու բախումներուն։ Նախագահական ընտրութիւններու նախօրեակին, ինչպէս Ազրպէյճանի միւս շրջաններուն մէջ, հոս ալ կը սաստկանայ հակամարտութիւնը։

Այրի Տիկին Շաքէ Փիլան - Յովհաննէսեան անհուն կսկիծով կը ծանուցանէ իր զաւկին՝

ԺԱՆ — ՓԻԷՐ ՍԱՀԱԿ ՓԻԼԱՆԻ

արկածային մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 1-ին, 23 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Մայիս 6, ժամը 14-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս — Մկրտիչ Եկեղեցին։

15, rue Jean Goujon — Paris 8e

«ՅԱՌԱՋ». — Մեր ցաւակցութիւնները սիրելի եւ տարաբախտ Շաքէին, որ քանի մը շաբաթ առաջ ալ կը կորսնցնէր իր ամուսինը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օգնութեան Մարմինը պարտք կը համարի իր խորին շնորհակալութիւնները յայտնել բարերար իր ազգակիցներուն, անոնց բերած բարոյական թէ նիւթական օժանդակութեան համար։

Իր կրթական զանազան ձեռնարկներու կարգին Միութիւնը 1992 տարեշրջանին համար 60 հազար Ֆրանքի գումար մը տրամադրած է Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանին։

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
CLICHY - LA-GARENNE

Section
«*Cardiné Aghababian*»

organise un

Dîner Dansant

le Samedi 16 Mai à 20 h 30

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — Paris 14e

CROIX BLEUE

COMMUNIQUÉ

La Croix Bleue des Arméniens de France, recrute pour son Centre de Vacances à Bellefontaine (JURA), pour la période JUILLET et AOUT 1992 :

— des moniteurs diplômés du BAFA de préférence (réponse avant le 5 Mai);

— des hommes d'entretien ayant le permis de conduire (réponse avant le 20 Mai);

— des cuisiniers et aides cuisiniers (réponse avant le 20 Mai).

Les candidatures sont à envoyer à l'adresse suivante :

C. B. A. F.
Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
Tél. : 48. 24. 46. 57

OFFRE

Couple retraité 85 ans et 95 ans demeurant Bandol (Var - Côte d'Azur) recherche dame arménienne libre de toute obligation qui puisse s'occuper à plein temps.

Contacter :
J. CHELELEKIAN
Hôtel Rogina
15, Place des Etats-Unis
92120 Montrouge
Tél. (1) 46 54 11 03.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը ստացած է հետեւեալ նուէրները. Խարայէլ Դարբինեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Փամպուքեան 100 Ֆր.։ Տիկին Յակոբեանի յիշատակին՝ Տիկին Թամարա Արսլանեան եւ Տէր եւ Տիկին Տիգրան Արսլանեան 100-ական Ֆր.։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ ԵՒ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ-ի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղը ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Մայիս 9, ժամը 15-ին Փարիզի Մշակոյթի Տունը

17, rue Bleue — Paris 9e

Խիստ կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն։

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

**

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ - Պուա-Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի «Ակունք» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Մայիս 11, ժամը 20.30-ին՝

CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

SAISON 91/92
DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU
45, rue La Boétie — Paris 8e
le Vendredi 15 Mai à 20 h 30

CYCLE
PREMIERE AUDITION

François BOU — Eve-Marie GERARD — Jacqueline MEFANO
Yves HENRI — Alex MULLENBACH — Ani PETROSSIAN
Cosima De RAFAEL — Michael WLADKOVSKI

Direction : *Raffi PETROSSIAN*

Transcription pour 4 pianos, 16 mains de Siegfried Idylle
RICHARD WAGNER — FRANÇOIS BOU

Transcription pour 4 pianos, 16 mains de la première symphonie (TITAN)
GUSTAV MAHLER — J. M. DUPIN

Prix des places :
Loge/Orchestre 200 F — Balcon 1er 150 F — Balcon 2ème 120 F
Etudiants, C. V. 80 F
Abonnement annuel : 1000 — 700 — 500 F — Etudiants, C. V. 300 F.
Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA
3, rue des Saints-Pères — 75006 Paris — Tél. : 42. 60. 74. 78

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
Section LYON - VILLEURBANNE

GRANDE SOIREE DANSANTE

au profit de Karabagh
le Samedi 16 Mai à partir de 20 h 30
à l'*ESPACE TETE D'OR*
103, Boulevard Stalingrad — Villeurbanne

La soirée sera animée par « *L'ORCHESTRE ARAX* »

— Buffet — — Buvette —
Entrée : 100 F. — Ambiance arménienne —

Billets et réservations :
- *Maison de la Culture Arménienne de Villeurbanne :* 126, avenue Roger Salengro — Tél. : 78. 94. 37. 36.
- *SEVAN Voyages :* 48, cours de la Liberté, 69003 Lyon, Tél. : 78. 60. 13. 66.
- *Bureau de l'Eglise Arménienne de Lyon :* 40, rue d'Arménie, Tél. : 78. 60. 47. 18.
- *Maison de la Culture Arménienne de Décines* : Tél. : 78. 49. 42. 97.
- *Chaussures ENKSE :* 56, avenue de l'Europe, Rillieux, Tél. : 78. 88. 79. 15.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍ 6
MERCREDI 6 MAI 1992
LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.792 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNEE — No 17.792

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՐՑԱԽ

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐԸ ՉԵՆ ԴԱԴՐԻՐ

Ղարաբաղի ինքնապաշտպանութեան Կոմիտէին Մայիս 1-ի յայտարարութեան մէջ ըսուած է որ վերջին օրերուն շեշտակի կերպով սուր բնոյթ ստացած է հրաձգութիւնը: Հետզհետէ սաստկացած է հայկական շրջաններու ռմբակոծումը «գրադ» հրթիռակայաններէն: Միայն վերջին շաբաթը Շուշիէն հազար արկ արձակուած է Ստեփանակերտի վրայ: Քսան բնակիչ սպաննուած է: Քանդուած կամ այրած են կարեւոր բոլոր ձեռնարկութիւնները. հարիւրաւոր բնակելի տուներ փլատակներու վերածուած են. հազարաւոր տեղացիներ անօթեւան մնացած են:

Կը շարունակուի ռազմամթերքով լեցուն բեռնատարներու հոսքը Շուշի ուրկէ հանուած է բնակչութիւնը:

Իսկ Հայաստանի Արտաքին նախարարութեան Մայիս 4-ի հաղորդագրութեան մէջ նշուած է որ խիստ սուր բնոյթ ունի նաեւ Ղարաբաղի տնտեսական վիճակը: Ստեփանակերտի օդակայանին անընդհատ ռմբակոծման պատճառով անհնար կ'ըլլայ ամէնէն անհրաժեշտ ապրանքը հասցնել տեղւոյն բնակչութեան: Սննդեղէնի պաշարը անհելի չափերու հասած է: Կացութիւնը աւելի լարուած է ելեկտրականութեան, ջուրի եւ կազի մատակարարման դադրեցումով:

Ադրբէջանի եւ Թուրքիոյ ջանքերով տեղ չի հասնիր Ղարաբաղի համար նախատեսուած մարդասիրական օգնութիւնը եւ չի յարգուիր ԵԱԳԺ-ին կողմէ մարդասիրական անցքեր ստեղծելու համաձայնագիրը: Ադրբէջանական կողմը հետեւողականութեամբ կը հետապնդէ Ղարաբաղի հայութիւնը բնաջնջելու ծրագիրը. սովամահութեան միջոցաւ թէ զէնքով:

Միայն Ղարաբաղը չէ, այլ Հայաստանի Տաւուշի Բերդ շրջանային կեդրոնն ու Մովսէս գիւղն ալ ռմբակոծուած են ադրբէջանական կողմէն: Երկու բնակիչ սպաննուած են. վիրաւորներ կան: Մայիս 4-ին ալ Նախիջեւանէն ռմբակոծուած են Արարատի Երասխ եւ Վայքի շրջանի Խաչիկ գիւղը:

**

Մայիս 4-էն ի վեր Գերմանիա ժամանած է հայաստանեան պատուիրակութիւն մը, զոր կը գլխաւորէ Խորհրդարանի նախագահը՝ Բաբգէն Արարքցեան, որ անձնական հիւրն է Պունտեսթակի (Խորհրդարան) նախագահին: Պատուիրակութեան մաս կը կազմեն Գէորգ Վարդանեան, Յովհ. Իգիթեան, Սիմէոն Պաղտասարեան, Վարդան Ջուռնաճեան: Զանազան հանդիպումներ նախատեսուած են պետական մակարդակի վրայ Պոնի մէջ: Պատուիրակութիւնը պիտի այցելէ նաեւ այլ քաղաքներ եւ հանդիպումներ ալ ունենայ հայ գաղութին հետ, առաջին՝ Քէօլն, ապա նաեւ Պէրլին:

**

«Իւմանիթէ» Մայիս 5-ին, կ'արձագանգէր այն բուռն յարձակումներուն, որոնք կը շարունակուին Ստեփանակերտի վրայ, զոհերուն մասին մանրամասնութիւններ ալ տալով: Կը գրէր թէ նուազագոյն 7 մեռեալ կայ, որոնց մէջ 2 նորածին եւ 4 հոգի որոնք մայրանոցը կը գտնուէին: 120 գրադ հրթիռներ նետուած են եւ նոյնքան ալ հրասանդեր: Գալով «Լիպերասիոն»ի ադրբէջանական աղբիւրէ մը առնելով լուրը, կը գրէ թէ առաջին անգամ ըլլալով հայկական զօրքերը յարձակած են Նախիջեւանի ազերի գիւղերուն վրայ:

**

Մայիս 5-ին, Երեքշաբթի առտու, երբ կը խօսէինք Երեւանի հետ, սահմանամերձ շրջանները վերագտած էին համեմատական հանդարտութիւն մը նախորդ օրուան սուր յարձակումներէն ետք, մանաւանդ Տաւուշի Բերդի շրջանը:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՏԷՄԻՐԷԼԻ ՇՐՋԱՊՏՈՅՏԷՆ ԹԵԼԱԴՐՈՒԱԾ ՀԱՐՑԱԿԱՆՆԵՐ

Թուրքիոյ վարչապետը վերադարձած է Միջին Ասիոյ թրքացեղ հանրապետութիւններու շրջապտոյտէն. Բաքուի մէջ ան ընդունած է նախագահութեան ընտրութեան թեկնածուները, կոչ ընելով որ ժողովուրդը իր քուէները կեդրոնացնէ ժողովրդական ճակատի նախագահ Էլչիպէյի վրայ: Տէմիրէլ ըսած է թէ չորս - հինգ տարուան ընթացքին Ադրբէջան եւ Թուրքիա գերիշխան, անկախ, սակայն բոլոր մարզերուն մէջ իրարու գործակից ու զիրար ամբողջացնող երկիրներ պիտի ըլլան: «Նկատեցի թէ եթէ պայմանները թոյլատու ըլլան, Թուրքիա եւ Ադրբէջան միութեամբ կրնան ամբողջութիւն մը կազմել. մեր լեզուն, մշակոյթը նոյնն է ու երկիրները իրարու շատ մօտ: Աշխարհի այս բոլորէն կը վրդովի ու «համաթրքական» պիտակը կը փակցնէ: Ո՛չ, իմաստ չկայ: Երկար տարիներ շատ ջանք թափուեցաւ Ատրիականէն Չինական պարիսպը երկարած թրքական աշխարհը բաժան - բաժան ընելու համար: Թրքական նման աշխարհ մը ոչ ոքի համար աննպաստ է» յայտարարած է ան:

Այսուհանդերձ, Տէմիրէլի այս շրջապտոյտին աւարտին Թուրք մամուլը հարց կուտայ անոր բազմանդամ պատուիրակութեան Ալփասլան Թիւրքէշի եւս մասնակցութեան պարագաներուն մասին: Ինչպէս ծանօթ է, Թիւրքէշ կը ներկայացնէ ծայրայեղ ազգայնական հոսանքը իր համաթրքական գաղափարականով: Վերոյիշեալ շրջապտոյտին մինչ Ս. Տէմիրէլ ամէն առիթով շեշտած է թէ իրենք որպէս Թուրքիոյ իշխանութիւն համաթրքական նպատակներ չունին, Թիւրքէշ ծանրացած է «Թրքական միութեան, Թուրք հանրապետութեան նախագահներու եւ վարչապետներու յանձնախումբ»ի մը գաղափարներուն վրայ: Երեւութապէս այս ներհակ կեցուածքները գրել կուտան Թուրք մամուլին թէ արդեօք Թիւրքէշի մասնակցութիւնը որոշ բանկերներու համար ոչ պաշտօնական բաներ մը ունենալու նպատակը չէ՞ր հետապնդեր: Այլ խօսքով, Տէմիրէլ Թիւրքէշը հետը առած չէ՞ր անոր ըսել տալու համար այն բոլոր բաները որոնք իր արտայայտութեամբ Թուրք պաշտօնական տեսակէտի հանգամանքով պիտի ներկայանային:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» -- ՄԱՅԻՍ 1 / 4)

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Ապրիլ 30-ի օրը նախագահ Լ. Տէր - Պետրոսեան ընդունած է Եւրոպայի Ապահովութեան եւ գործակցութեան ժողովին պատուիրակութիւնը, գլխաւորութեամբ՝ Շուէտի Արտաքին փոխ նախարարին, որ նախապէս այցելած էր Բաքու: Տեսակցութեան գլխաւոր նիւթը եղած է Ղարաբաղի հարցին խաղաղ լուծում մը գտնելու ջանքը. սակայն ըստ Շուէտի Արտաքին նախարարին, Ադրբէջանի քաղաքական ներքին կացութեան պատճառաւ այդ ուղղութեամբ քայլերը կը խոչընդոտուին: Լ. Տէր -- Պետրոսեան խօսելով Ադրբէջանի ամէնօրեայ յարձակումներուն որոնք իրենց ծիրին մէջ առած են նաեւ Հայաստանի սահմանամերձ շրջանները, շեշտած է ԵԱԳԺ-ին ջանքերը կրկնապատկելու անհրաժեշտութիւնը, զանոնք համադրելով Իրանի առած քայլերուն հետ: Հանդիպումին ներկայ գտնուած է նաեւ Հայաստանի Արտաքին նախարարը:

Նոյն օրը Լ. Տէր -- Պետրոսեան ընդունած է նաեւ Իրանի ժամանակաւոր հաւատարմատարը, այս վերջինին յայտնած խնդրանքին վրայ: Իսկ երեկոյեան բացումը կատարած է Իրանի երեւանեան դեսպանատան:

**

ԱՐԴԻՒՆԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ

Հակառակ տնտեսական անկայուն վիճակին Ապրիլ 1 -- 25 արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնները 1 միլիառ 894 ռուբլիի արտադրութիւն տուած են: «Նայիրիտ»ը արտադրած է 181 միլիոն ռուբլիի ապրանք, «Սաֆիր»ը 169 միլիոնի, «Հայելեկտրամեքենա»ն 86 միլիոնի, ոսկերչական գործատունը 182 միլիոնի: Հայաստանի մէջ ընդամէնը 60 գործատուն կ'աշխատի:

**

ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

Սիբիրի Իրկուտսկ քաղաքին մէջ Հայ մշակութային ընկերութիւնը կազմակերպած է «Անլռելի զանգեր» բարեսիրական երեկոյթը, որ նուիրուած է ցեղասպանութեան: Յայտագրին մաս կազմած են Հայ եւ օտար երգահաններէ գործեր, Չարենցէ եւ ժամանակակից բանաստեղծներէ նմոյշներ: Երեկոյթին հասոյթը կը յատկացուի քաղաքի մանկական պարմանատան:

**

ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻ ՅԱՋՈՂ ԵԼՈՅԹՆԵՐ

Լիբանան եւ Սուրիա կատարած իր շրջապտոյտէն վերադարձած է Հայաստանի պետական ակադեմական երգչախումբը: Յ. Չէքիջեանի ղեկավարութեան տակ ան տուած է 20 համերգ, ծայրէ ծայր լեցուն սրահներու մէջ: Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը Մեսրոպ Մաշտոց շքանշանով պարգեւատրած է Յ. Չէքիջեանը: Համերգներու օրերուն, Հայաստանի Մշակոյթի Ա. փոխնախարարը՝ Մ. Խաչատրեան ոչ -- պաշտօնական այցելութիւն մը տուած է Լիբանանի Մշակոյթի նախարարին, որու ընթացքին շօշափուած են հայ -- լիբանանեան մշակութային կապերը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ մէջ, Նախագահ Միթերան, Երկուշաբթի, Մայիս 4-ին հիմնարկէքը կատարեց մարդկային իրաւանց պալատին, Եւրոպայի պալատի կողքին: Այս առթիւ Եւրոպայի Խորհրդի ժողովին առջեւ ելոյթ ունեցաւ եւ շեշտեց՝ «օրէ օր քիչ մը աւելի մարմնաւորենք Մեծ Եւրոպայի մեծ գաղափարը»:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ ընդհ. գործադուլը շարունակուեցաւ երկրորդ շաբաթն ալ, տարածուելով արեւելեան կողմն ալ: Մայիս 5-ին, սակայն կարգադրութեան յոյս մը կար, գաղտնի բանակցութիւններէ ետք: Կառավարութիւնը 4,8%-էն աւելի չէր ուզեր յաւելում կատարել, մինչ սենտիքաները 9,5 կը պահանջէին: Կը թուի որ համաձայնութիւն մը կը գոյանայ 5,4%-ի շուրջ: Գերմանիոյ մէջ այս աննախընթաց շարժումը, որ հետեւանք է վերամիացման, այն համոզումը կուտայ արեւմտեան այլ երկիրներու որ գերմանական օրինակը տիպար օրինակ մը չէ:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ 12 մահմետական ծայրայեղականներ մահուան դատապարտուած են, Նոյեմբերին սահմանակայանի վրայ յարձակած ըլլալով, կը դատուէին Ալժէրի զինուորական դատարանի մը կողմէ: Քանի մը օրէն կը բացուի նաեւ ՖԻՍ-ի (Փրկութեան Իսլամական Ճակատ) ղեկավարներու դատավարութիւնը Պլիտայի զինուորական ատեանին առջեւ:

ԱՆՐԻ ԿԻՅԸՄԷՆ, պատմաբան, ոչ միշտ ընդունուած բոլորէն, մեռաւ Նէօշաթէլի (Զուիցերիա) հիւանդանոցը 89 տարեկանին: «Գրադարաններու Ֆուքէ -- Թէնվիլ»ը մկրտուած էր, քանի սկիզբէն իր գլխաւոր ջանքն եղած է յարձակիլ դրական պատմութեան վրայ եւ այդ ուղղութեամբ գրած է «կատղած եւ յաճախ ոռնացող» 60 հատորներ, որոնց տեղը կը գտնուի պատմական ուսումնասիրութեան եւ պարսաւագիրի կէս ճամբուն վրայ: Իր մեթոտն էր հաւաքել իրենց բնագրէն դուրս մէջբերումներ, ծառայել տալու համար իր տեսակէտին: Իր գլխաւոր թիրախներն եղած են Վ. Հիւկոյի եւ Ֆ. Նիցչէի սեռականութիւնը, Վինեբիի եւ Հայր Ֆուքոյի յարաբերութիւնները, Ժաննդ'Արքի կուսութիւնը...:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼԸ անդրադառնալով Լ. Տէր -- Պետրոսեանի Թեհրան այցելութեան, կը խօսի ղարաբաղեան վեհաժողովի մը հաւանականութեան մասին: Կասկածը կը հիմնուի այն տեղեկութեան վրայ որ նոյն օրերուն (Մայիս 6 -- 8) Ադրբէջանի փոխ - նախագահ Մէմէտով եւս Թեհրան պիտի գտնուի:

**

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ Կ'ՕԳՆԷ

Բալթեան երկիրներու պայթումին հետեւանքները դարմանելու ուղղութեամբ Ռուսաս-

(Շար.ը Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ Կ'ՈՒԶԵՆ ԼԵԶԳԻՆԵՐԸ

Այս տարուան Յունուար 16–ին Հարաւային Դաղստանի մէկ գիւղին մէջ շրջափակուեցաւ Ռոստով-Բաքու կառուղին: Արարքը կարեւոր կառախցումներու պատճառ եղաւ խանգարելով երթեւեկը: Երկու ժամ ետք ամէն բան բնականոն դարձաւ ու աշխարհի չորս ծագերէն հասած տագնապալի լուրերը մոռացութեան մատնեցին միջադէպը զոր լրատուները այլ լուսաբանելու ոչ մէկ ջանք կատարեցին:

Այս շրջափակումին մասին համառօտ նախաբանով մը կը սկսի պատմաբան Վարդան Գրիգորեանի ընդարձակ յօդուածը («Հայաստան», Ապրիլ 2) Լեզգիներու մասին. «Լեզգի ժողովրդի արդարացի պահանջատիրութիւնը» խորագրուած էջը կը պատմէ անոնց ձուլման եւ «ազրբեջանականացման» համար Բաքուի իշխանութեան թափած ջանքերուն մասին: Տեղեկանալ անոնց, Ազրբեջանի ձուլող քաղաքականութեան նոր օրինակ մը ունենալէ զատ, լեզգիներու ազգային պահանջքները զուգահեռով մը մերինին առընչելու հնարաւորութիւնը կուտայ. անշուշտ խաղաթուղթերն ու ժամանակը ճիշդ գործածելու հնարամտութեան պայմաններով:

Ուրեմն, վերոյիշեալ շրջափակումը կատարողները Լեզգիներ են որոնք այդ միջոցին դիմած են իրենց ձայնը լսելի դարձնելու համար: Իրենք եւս խորհրդայնացման տարիներուն բաժնած են Հայերու ճակատագիրը երբ «ժողովուրդների «իմաստուն առաջնորդ»ի գործօն մասնակցութեամբ 1921–ին նրանց պատմական հայրենիքի մէկ մասը նուիրաբերուել է Ադրբեջանին»: Անկէ ետք անոնք կը յայտնուին Ղարաբաղի կամ Նախիջեւանի Հայուն վիճակին մէջ: Այն տարբերութեամբ որ անոնց կը թոյլատրուի մնալ երկրին մէջ, փոքր ձեւականութեամբ մը, այսինքն՝ անձնագրերուն մէջ «լեզգի»ն փոխանակելով «ազրբեջանցի» արձանագրութեամբ: Այս գործընթացին «շնորհիւ» հարիւր հազարաւորներ կը ցրուին աշխարհի ամէն մէկ ծագը: Այսօր, Ազրբեջանի մէջ ապրող Լեզգիներու թիւը 171 հազար է – 700 հազարէն – մնացածը արձանագրուած ըլլալով որպէս «ազրբեջանցի»:

Անոնց Դաղստանի մէջ բնակող հատուածը մշակոյթ զարգացնելու պայմաններ ունի. դպրոց, հեռասփռում, թատրոն, հրատարակչութիւն, մամուլ: Ազրբեջանի մէջ այս բոլորը հազարումէկ խոչընդոտի դէմ յանդիման մնացած են տասնամեակներով:

Պատմութեան ձգուած յետադարձ ակնարկ մը կ'ըսէ թէ Լեզգիները պատմական Աղուանքի բնիկներն են. այդ անունով կը յիշատակուին հնագարեան հեղինակներու կողմէ: Գիւլիստանի (1813) պայմանագրով երբ Դաղստան Ռուսաստանի կը կցուի, Լեզգիներու ապստամբութիւններ տեղի կ'ունենան: Ցարական շրջանին Լեզգիստանի մէկ մասը կը պատկանի Դաղստանի մարզին, հարաւային մասերը՝ Ելիզավետպոլի ու Բաքուի նահանգներուն: Այս վերջիններն են որ խորհրդայնացումով կը մնան Ազրբեջանի, երկուքի բաժնելով ամբողջ ժողովուրդի մը բնակավայրը, որուն մէկ մասը կը մնայ Դաղստանի հարաւը եւ միւսը՝ Ազրբեջանի հիւսիսակողմը: Տասնամեակներու ընթացքին Բաքուի քաղաքականութիւնը վանելով Լեզգիները իրենց հողերէն, փոքրամասնութեան կը վերածէ զանոնք. ու Ազրբեջանի տարածքն ու բնակչութեան թիւը կը մեծնայ, ի հաշիւ հիւսիսային դրացիին: 1959–ին Ազրբեջանի մէջ ապրող Ազրբեջանցիներու թիւը 2.481.000 էր, իսկ այսօր աւելի քան կրկնապատկուած է: Զուլումի, իւրացնելու այս հոլովոյթին կը զոհուի անշուշտ մշակոյթն ալ. Լեզգիներու պատկանող ճարտարապետական յուշարձաններ պարզապէս ցուցանակի փոփոխութիւններով կը վերածուին ազրբեջանականի: Իսկ ինչ որ անհնար կ'ըլլայ այսպէս վերափոխել, կը քանդեն ու հողին կը հաւասարեցնեն. կամ նաեւ Թիգուլի մօտակայքի հայկական եկեղեցիի մը ճակատագրին արժանացողներ. պուլտոզերներով անոր վրայ հողի ու քարի հսկայական կոյտեր լեցուած էին ապա այդ անձոռնի հողաբլուրին վրայ գրուած էր «Փառք Խորհրդային Միութեան համայնավար կուսակցութեան»...:

1936–ին Ազերիները «Ազրբեջանի ոչ իսկական բնակիչներ» կ'անուանեն Լեզգիները ու որպէս այդ կը պարտաւորեցնեն ուսման յատուկ տուրք վճարելու: Եթէ լեզգի մանուկը կամ երիտասարդը կը փափաքի «հիմնական ազգ»ի համար բացուած դպրոցը յաճախել, պէտք է վճարէ այդ բարիքին փոխարժէքը, երկրի մը մէջ որուն սահմանադրութիւնը «ուսումը ձրի» հռչակած էր:

Այսուհանդերձ, կային այդ պարտադրանքէն խուսափելու անցքեր. կը բաւէր որ մարդ փոխէր իր ազգութիւնը: Ու շատեր կամայ – ակամայ կը հետեւէին այս միջոցին: Պէտք է ըսել որ ինչպէս այլուր եւս կան օրինակները, լեզգի մտաւորականներ ալ կը գտնուին – կաշառուած կամ խիստ ահաբեկուած – որոնք կ'առաջարկեն լեզգի երախաները փրկել ուսման համար յարուցուած դժուարութիւններէն. կ'որոշուի լեզգիերէնի փոխարէն միայն «բարբարներ»ուն լեզուն սորվիլ: Դէմ գնողները կ'ենթարկուին «վերապատրաստութեան գործընթաց»ի: Անսաստողները կը ղրկուին «հեռաւոր, գաւաշունչ վայրեր»...: Այս վերջիններուն մեծագոյն մասը կը կազմեն երկու հազարէ աւելի լեզգի ուսուցիչները որոնք «այնքան էլ լաւ չէին ըմբռնում մայրենի լեզուի փոխարէն միայն ադրբեջաներէն դասաւանդելու «ինտերնացիոնալիստական» գաղափարը»:

Լեզգիներու հարցը կը վերարծարծուի 1989–ին երբ կը ստեղծուի «Դաղվալ» («Միասնութիւն») կազմակերպութիւնը որուն նպատակն է Լեզգիստանի հանրապետութեան ստեղծումը: Կը հրատարակուի նոյնանուն լեզգիերէն թերթ մը: Իսկ 1991 Սեպտեմբերին Դաղստանի Սուլէյման Ստալսկի շրջանի Կասումքենդ գիւղին մէջ կը գումարուի Լեզգիներուն Գ. ընդհանուր ազգային համագումարը որուն անդամները հռչակած են Լեզգիստան հանրապետութեան ստեղծում Ռուսաստանի կազմին մէջ որուն մաս պիտի կազմեն լեզգիական բոլոր տարածքները: Այս շարժումին հետեւորդներուն գործն էր վերոյիշեալ շրջափակումը: Իսկ Ազրբեջանի Ազգային ճակատը որ նոր Ղարաբաղ մը կը տեսնէ Լեզգիներու շարժումին մէջ, իր պաշտօնաթերթին մէջ յայտարարած է թէ եթէ Լեզգիները տարածքի պահանջք ներկայացնեն Բաքուին, ինքն ալ նոյնատիպ պահանջք կ'ունենայ Դաղստանէն: Անոնց կարծիքով, Ազրբեջանէն հիւսիս մնացած տարածքները մինչեւ Դերբենդ, այդ քաղաքն ալ ներառեալ, ազրբեջանական հողեր են: Թէեւ, ինչպէս Վ. Գրիգորեան կ'ըսէ. «փոքր չէ այդ բանը հաստատող պատմական նիւթերի ի սպառ բացակայութիւնը»:

Գալով հայեւլեզգի յարաբերութիւններու, երբ Բաքուի յայտնի դէպքերէն ետք Դերբենդի Ազերիներն ալ կը փափաքէին ու կը փորձէին գործակցիլ իրենց մայրաքաղաքին, Սումգայիթի եւ Գանձակի ջարդարարներուն, թալանելով, խոշտանգելով եւ քաղաքէն վտարելով 3000 Հայերը, տեղացի Լեզգիները ոտքի կանգնեցան ու թոյլ չտուին որ վնաս պատճառուի Հայերու:

Լեզգիներու պայքարը նոր է մեզմէ շատերուն համար: Սակայն ինչպէս կը բացատրէ Վ. Գրիգորեան ան ունի բաւական հին արմատներ: Օգտակար պիտի ըլլայ որ հարցը լսելի դառնայ կարելի չափով լայն շրջանակներու կողմէ, որպէսզի, ինչպէս կ'ըսուի գրութեան կցուած ծանօթութեան մէջ, հասկցուի թէ «մինչ Ադրբեջանցիների համար ձեռնտու է Արցախի պայքարին տալ կրօնական գունաւորում, ներկայացնել այն իբր մահմետականների ու քրիստոնեաների պայքար, Ադրբեջանում միայն քրիստոնեաները չեն որ ենթարկւում են ճնշման ու հալածանքների»:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄՈՒԿԸ ՈՐ ԼԵՌՆԵՐ ԿԸ ԾՆԻ

Գերմանական «Տի Ցայթ» շաբաթաթերթը որ ամէնէն տարածուածն է երկրին մէջ «Էօրօ Տիսնէյ»ի բացումին եւ Պիյանքուրի Ռընոյի գործատան փակումին միջեւ զուգահեռ մը կ'ընէ, ուշադրութիւն հրաւիրելով այն պարագային վրայ որ Ուոլթ Տիսնէյի ընկերութիւնը միայն 5% համեմատութեամբ մասնակից ըլլալով հանդերձ ընդհանուր ներդրումներուն, պիտի ստանայ եկամուտէն իր շահաբաժինը:

Այն վայրին -Շէսի- ուր բացումը կատարուեցաւ Միքիի եւրոպական թագաւորութեան, քաղաքապետը կ'ըսէ. «պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով Ֆրանսա իր կարգին գաղթատիրութեան որս կ'ըլլայ: Եւ ամէնէն գէշը այն է որ Ֆրանսացիները չեն անդրադառնար իսկ կատարուածին»:

Տիսնէյին Փարիզի զբօսավայրը չորրորդն է աշխարհի, Գալիֆորնիայէն, Ֆլորիտայէն եւ Ճափոնէն ետք: Բազմաթիւ միլիառ տոլարի այդ ծրագիրը ամէն բանէ առաջ ֆրանսական տնտեսութեան վերածաղկումին համար հսկայական փորձաքար մըն է:

Ինչպէս ամէն մեծ ձեռնարկ Էօրօ Տիսնէյն ալ ունի իր խորհրդանիշը: Ան կը խորհրդանշուի Նիրհող գեղեցկուհիին դղեակով որ կատարեալ հակասութիւն մը կը կազմէ Պիյանքուրի Ռընոյի գործատան հետ որ «փոքր Կրեմլին» կը կոչուէր: Ռընոյի այս բաժինը ուր մեքենագէտներ կ'աշխատէին, համայնավարութեան բերդ մըն էր որովհետեւ բանուորներու մեծ մասը անդամ էր Սէ - Ժէ - Թէ արհմիութեան:

Այսօր լքուած է փոքր Կրեմլինը: Գործատունէն ուրուական քաղաք մը մնացած է. 60-ական թուականներու 37 հազար բանուորներէն հազար հոգի մնացած էր Մարտի վերջաւորութեան: Վերջին մնացողները մեկնեցան Կախարդական Թագաւորութեան բացումէն քանի մը օր առաջ, ընդմիշտ փակելով բանուորական միջնաբերդին դուռները:

Տիսնէյի զբօսավայրը արդէն որոշ յաջողութիւններ արձանագրած է այդքան ներդրումներ ապահովելով ու այնքան գործի կարելիութիւններ ստեղծելով: Կարելի է եղածը համեմատել Ժորժ Հօսմանի դարավերջի մեծ փոփոխութեան որով վերաձեւուած էր Փարիզի դիմագիծը:

Միքի մուկը լեռներ ծնած է. անոր կը պարտի քաղաքը պանդոկի 18 հազար սենեակներ, 700 հազար քառ. մեթր գրասենեակ, 90 հազար քառ. մեթր խանութ, համագումարի կեդրոն մը, կոլֆի դաշտ մը եւ շարժանկարի սրահներ: Նախատեսումներու համաձայն, Տիսնէյի Թագաւորութիւնը գործատեղի հայթայթող գլխաւոր անունը պիտի ըլլայ ֆրանսական շրջանակին մէջ: Ուղղակի կամ անուղղակի, 60 հազար հոգի պիտի աշխատի հոն: Աշխատողներուն համար ալ կանոններ պարտադրուած են. Միքին չընդունիր մօրուսաւորներ, երկար մազերով տղամարդներ, ոչ ալ հասակին համեմատ գէր մարմին ունեցողներ...: Գալով կիներուն, անոնք միշտ պարտին մաքուր հագուած ըլլալ, բնական շպարում մը ունենալ եւ ծանր անուշահոտեր չգործածել. անոնց եղունգները մատնածայրերէն առաւելագոյն 7 միլիմեթր երկար կրնան ըլլալ. Թոյլատրելի է ամէն մէկ ձեռքի վրայ մէկ մատանի ունենալ: Տրուած բացատրութիւնը այն է որ պէտք չէ այցելուներու ուշադրութիւնը ներկայացուածէն տարբեր բանէ գրաւուի: Պէտք չէ կարծել որ աշխատանքի այս բաւական խիստ կանոնները իրենց հետ կը բերեն լաւ վարձատրութիւն մը. օրինակ, մաքրութեան սպասարկու մը որ պիտի աշխատի կէս գիշերէն մինչեւ առաւօտ ժամը 8.30, օրական երկու ժամ երթուդարձի պիտի յանձնէ, պիտի ստանայ 4800 Ֆր.: Ձեռնարկատէրերը պայմանագրութեան մէջ նշած են թէ «ձեռնհասութիւններու օգտագործումին մէջ կը պահանջուի առաւելագոյն ճկունութիւն մը» ինչ որ կը նշանակէ թէ որպէս քաու-պոյ գործի առնուած մէկը օր մը ինքզինք կրնայ աւելածու դարձած գտնել գլխաւոր ճամբուն վրայ...:

Այս հսկայական ձեռնարկին 22 միլիոնոց ծախքի բաժնին քանէն մէկը միայն վճարուեցաւ Ուոլթ Տիսնէյի ընկերութեան կողմէ, իսկ մնացածը հայթայթեցին դրամատուները, ֆրանսական պետութիւնը ու այլ ընկերութիւններ: Ասոր փոխարէն Տիսնէյ պիտի գանձէ մուտքի եկամուտին 10%-ը (մուտք՝ չափահասներու համար կ'արժէ 225, երախաներու համար՝ 150 Ֆր.) ճաշարանի եկամուտին 5%-ը, զբօսավայրին 3%-ը: Գոնէ առաջին տարուան համար կը նախատեսուին միլիոն այցելուներ, ինչ որ 5-6 միլիառ գործառնութեան գումար մը կ'ենթադրէ:

Այս թուանշանները յայտնապէս չեն խանդավառեր Շէսիի քաղաքապետը որ կ'ըսէ. «Թերթերու համաձայն Շէսի շուտով պիտի դառնայ Ֆրանսայի ամէնէն հարուստ շրջանը. բայց ես կը նախընտրեմ տեսնել աղքատ, հաւասարութեան համար»:

ՔԱՂՀԱՆ

Մ Ա Ր Զ Ա Կ Ա Ն

ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ ԱՆԴԱՄ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՄԻՏԷԻՆ

ԲԱՅՑ ՊԻՏԻ ՉԿԱՐԵՆԱՅ ՄԱՍՆԱԿՑԻԼ ՊԱՐՉԵԼՈՆԱՅԻ ՈՂԻՄՊԻԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ ԱՌԱՆՁԻՆ ԽՈՒՄԲՈՎ

Ողիմպիական խաղերուն թուականը կը մօտենայ: Մեկնարկ քանի մը շաբաթէն: Յուլիս 25-էն մինչեւ Օգոստոս 9, երկրագունտի լաւագոյն մարզիկները պիտի ջանան գիրար գերազանցել շատ մը մարզաձեւերու մէջ: 170 պետութիւններ իրենց ներկայացուցիչները պիտի ունենան Պարչելոնա: Ազգ. ողիմպիական կոմիտէներուն թիւը, սակայն, ատկէ քիչ մը աւելի է: 183՝ Մարտ 9-էն ի վեր, երբ նախկին Խորհ. Միութեան Հանրապետութիւնները, Լոզանի մէջ տեղի ունեցած ժողովի մը ընթացքին, ընդունուեցան անդամակցելու Միջազգային Ողիմպիական Կոմիտէին:

Ընդունուեցան առժամեայ: Ըսուած է թէ առժամեան յաճախ տեւական է... Ներկայ պարագային, պէտք է որ նորերու անդամակցութիւնը վաւերացուի Միջազգային Կոմիտէին համաժողովին կողմէ, ամրան: Պարզ վարչական ձեւակերպութիւն մը, կը կարծենք:

Հայաստանի Ողիմպիական Կոմիտէն եւս նախկին քոյր Հանրապետութիւններու կարգին, մաս է ուրեմն Միջազգային Ողիմպիական Կոմիտէի անդամներուն շարքին մէջ: Հայաստանի Կոմիտէին նախագահն է Ռ. Յակոբեան: Ներկայ եղած է Լոզանի հանդիպումին:

● Ի ԶՕՐՈՒ 1993-ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

Հայաստան, ինչպէս միւս 11 Հանրապետութիւնները, պիտի չկարենայ, սակայն, մասնակցիլ Պարչելոնայի մրցումներուն առանձին, ազգային խումբով: Կազմակերպչական դժուարութիւնները նկատի առնելով, Միջազգային Կոմիտէն այդ պայմանը դրած է վաւերացնելու համար հանրապետական կոմիտէներու անդամակցութիւնը: Այլ խօսքով, այդ անդամակցութիւնը գործնական գետնի վրայ ի զօրու պիտի ըլլայ 1993-էն սկսեալ միայն: Գոնէ այդպէս կը հասկցուի Լոզանի ժողովին ընթացքին միջազգային նախագահ Սամարանչի յայտարարութենէն:

Բացառութիւն կը կազմեն Պալթեան Հանրապետութիւնները՝ որոնք միւսներէն աւելի առաջ հռչակեցին իրենց անկախութիւնը, անցեալ տարուընէ անդամ էին Միջազգային Կոմիտէին եւ մասնակցեցան ալ Ալպէրվիլի ձմեռնային խաղերուն, ազգային խումբերով:

Միւս Հանրապետութիւններուն մարզիկները Պարչելոնա պիտի երթան հաւաքական խումբով մը ՀԱՊ-ի մակդիրին տակ, թէեւ որոշուած է որ, անհատական յաղթանակի պարագային, յաղթողին ազգային դրօշը պարզուի եւ ազգային փառերգը ունկնդրուի:

● ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Խորհրդային Միութեան քայքայումով, լուծուած են նաեւ իր Ողիմպիական կո-

միակն եւ զանազան մարզաձեւերու միութենական Դաշնակցութիւնները, որոնք իրաւասու էին կազմակերպելու միջազգային մրցումները: Անոնց տեղ, Մայիս 13-ին, Մոսկուայի մէջ, կնանք է որոշուած «Անկախ Պետութիւններու Համագործակցութեան Մարզական Խորհուրդ»ին որուն գլխաւոր դերը պիտի ըլլայ ապահովել նախկին միութենական մարզիկներուն մասնակցութիւնը Պարսելոնայի մրցումներուն եւ որոշել թէ որո՛նք պիտի երթան այս մարզատօնին: Հանրապետութիւններու մարզական վարիչները անդամ են նորաստեղծ Խորհուրդին:

Դժուարութիւններ նախատեսելի են:

Երբ գայ ժամը որոշելու՝ իւրաքանչիւր մարզաձեւի մէջ Ողիմպիականներուն մասնակցողներու անունները, հաւանական է որ ծագին բարդութիւններ, ըլլան զայրացած կամ ուղղակի ճնշումներ ի նպաստ մէկուն կամ միւսին: Եւ այդ պարագային, ընդհանրապէս, փոքրերն են որ կը տուժեն:

Դժբախտաբար, այդ դասակարգին մէջ է Հայաստան թէեւ անցեալին, 1952-էն ի վեր, Հելսինքիի Ողիմպիականներէն սկսեալ, հայ երիտասարդներ ձեռք բերած են մրցանակներու մեծ աւար մը Խորհ. Միութեան հաշւոյն:

• ՀԱՊ՝ ԹԵՐԵՒՍ 500 ՄԱՐԶԻԿՆԵՐՈՎ

Նիւթական միջոցները կը պակսին ՀԱՊ-ի որպէսզի կարենայ շատ մեծ խումբ մը ղրկել Պարսելոնա: Այսուհանդերձ, Վիտալի Սմիրնով յաւատես կը թուի:

Վիտալի Սմիրնով, նախկին Խորհ. Միութեան մարզական գլխաւոր վարիչներէն մէկը, նշանակուած պատասխանատու է Միջազգային Կոմիտէին առջեւ, ՀԱՊ-ի խումբին կազմութեան եւ մասնակցութեան. կը յուսայ որ 510 մարզիկներ եւ 173 մարզիչներ կամ ղեկավարներ պիտի կարենան երթալ Պարսելոնա: Յոյս կը դնէ Ռուսաստանի եւ Ատիտաս մարզագործերու գործարանին դրամական կարեւոր նպաստին, հոգալու համար բոլոր ծախսերը:

510 մարզիկներու մէջ քանի՞ Հայեր պիտի ըլլան, կարեւորը այդ է մեզի համար: Ոչինչ որոշուած է տակաւին: Հայաստան ունի միջազգային մակարդակի կարող մարզիկներ կռփամարտի, ըմբշամարտի եւ ծանրաբարձութեան մէջ:

Այս վերջինոյն եւրոպայի ախոյենութիւնները տեղի ունեցան առջի շաբաթ Հունգարիա, Զեքզարտ քաղաքը: ՀԱՊ-ի խումբին մէջ միակ Հայ մը՝ հանրածանօթ Իսրայէլ Միլիտոսեանը, որ 62,5 քկ. քաշային դասակարգին մէջ, արժանացած է երկրորդ մրցանակի: Առաջինը՝ Պուլկար մը:

Անցողակի նշենք որ Պուլկարներ շարք մը յաղթանակներ տարած են այս ախոյենութիւններուն մէջ, ինչ որ, անկասկած, ուրախութիւն պատճառած է իրենց գլխաւոր մարզիչ Նորայր Նուրիկեանի, որ ժամանակին, ինք ալ ունեցած էր փառաւոր մարզական ասպարէզ մը, երկու անգամ ողիմպիականի ախոյեան Դանիոյ մէջ, Պուլկարիոյ հաշւոյն:

Ինչ որ ալ ըլլան ՀԱՊ-ի վերեւ յիշուած Խորհուրդին որոշումները, կը կարծենք որ «եան»եր բոլորովին բացակայ պիտի չըլլան Պարսելոնայի խաղերուն յայտագրէն: Կայ արդէն ընտրեալ մը, Քրիստոֆ Գալֆայեան, որ մաս կը կազմէ Ֆրանսայի պատուիրակութեան: Ընտրուած է լողալու համար -ազատ ոճ- 50, 100 մեթր եւ 4×100 դրօշարշաւ:

Մաղթենք որ ան միակը չըլլայ եւ ուրիշ երկիրներէ ալ, Հայաստանէն մանաւանդ, հայանուն մարզիկներ մասնակցին այս քառամեայ հսկայ մարզատօնին:

Վ. ՍՈՒՐԷՆ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԾ Է ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ Ե. ՍԻՄՊՈԶԻՈՒՄԻ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Փետրուարին լոյս տեսաւ Վենետիկի Մխիթարեան Հայրերու Ս. Ղազարի տպարանէն Հայ Արուեստի Միջազգային Ե. Սիմպոզիումի (Վենետիկ, 1988) Գործերուն չքեղատիպ հատորը. իսկական հանրագիտարան մը՝ սկզբնական շրջաններէն մինչեւ ԺԸ. դար հայ արուեստի մասին:

Գեղարուեստական ճոխ հանդերձանքով՝ հատորը կը բաղկանայ 862 էջերէ եւ կը պարունակէ 59 յօդուածներ, 406 սեւ-սպիտակ լուսանկարներով եւ գծանկարներով զարդարուած:

Յօդուածները գրուած են՝ անգլերէն (21), ֆրանսերէն (17), իտալերէն (17) եւ գերմաներէն (4) լեզուներով:

Խմբագրուած՝ Հ. Լեւոն Զէքիեանի կողմէ, հատորը միասնական հրատարակութիւնն է Վենետիկի Համալսարանին, որ Ե. Սիմպոզիումի գլխաւոր կազմակերպիչն էր, Միլանոյի Հայ Մշակ.ի Ուսումնասիրութեան եւ Վաւերագրումի Կեդրոնին եւ Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիային:

Հատորին գինն է 70.000 իտալական լիրէթ կամ փոխարժէքը այլ դրամանիշով:

Ստանալու համար դիմել՝

Casa Editrice Armena (Atti V Simposio) — Isola di San Lazzaro — 30126 VENEZIA

ՀՈՂՎՐՏԻՔ

ՆՈՒԱՐԴ ՓԻԼԻԿԵԱՆ

Ապրիլ 6-ին Սէն Թրոփէզի մէջ հողին յանձնուեցաւ 82-ամեայ Տիկին Ն. Փիլիկեան որ Տիգրանակերտի Մարգարեան գերդաստանին վերջին շառաւիղն էր: Ցուղարկաւորներու շուրջ չորս հարիւր հոգինոց բազմութիւնը կը վկայէր թէ որքան սիրուած մէկն էր ան իր շրջապատին մէջ:

Եղբօրը հետ մեծ սպանդէն ազատած էր շնորհիւ քրիստոնեայ Արաբի մը որ զայն պահած էր մինչեւ 1917 թուականը եւ ապա յանձնած Հալէպի Քէլէքեան որբանոցը: Հոնկէ ուրիշ հազարաւոր որբերու հետ կը փոխադրուի Ֆրանսա: 1930-ին կ'ամուսնանայ իրեն ճակատագրակից Հայու մը հետ, կազմելով բազմանդամ ընտանիք մը: Ամբողջ կէս դար աջակցելով իր ամուսնին հայկականութեամբ կը դըրոշմէ զաւակները: Արդարօրէն կը վայելէ հայրենասէր ու գթասէր Հայուհիի համբաւը:

Այս քանի մը տողերը թող փունջ մը ծաղիկ ըլլան անոր, որ որպէս Հայուհի եւ մայր լիուլի արժեւորեց ամբողջ կեանքը:

ՍԳԱԿԻՐ

Ա ՕԿԷ ԱՆԿԷ

ՎԱՏԻԿԱՆԻ ԿՈՉԸ

Վատիկան Իրաքի ի նպաստ կոչ մը ուղղած է Զատկի շաբաթը: Ծոցի պատերազմին արդէն Ս. Աթոռը պահանջած էր որ դադրին Իրաքի վրայ կատարուած ռմբակոծումները: Այս անգամուան կոչով կը պահանջուի որ վերջ տրուի շրջափակումին որ կը տեւէ տասը ամիսէ ի վեր: Պապը կը փափաքի որ արեւմտեան ղեկավարները հաշտարար կեցուածքով մը վերջ տան տխուր կացութեան որ պարտադրուած է իրաքեան ժողովուրդին: Ս. Աթոռը յայտնած է թէ Իրաք զրկած է պատուիրակութիւն մը եւ թէ պիտի շարունակէ անդամթերքի օժանդակութիւն կատարել Պաղտատի:

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՄԵԹՐՈՆ

Վենետիկի քաղաքապետութիւնը «այո» ըսած է մեթրոյի ծրագրին: 32 քմ.նոց ճամբուն շինութիւնը 15 տարի պիտի տեւէ ու արժէ աւելի քան 11 միլիառ Ֆր.: Առաջին մասը իրարու պիտի միացնէ կայարանին հրապարակն ու Լիտօն: Բնապահպան «Մեր Իտալիան» կազմակերպութիւնը «ուղղակի յիմարութիւն» կ'անուանէ ծրագիրը, ամբաստանելով վարչութիւնը որ մեթրոյի մասին կը խօսի, հակառակ որ 40 տարուան ընթացքին չէ կրցած ջրանցքները մաքրել:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Շաբաթ, Ապրիլ 25-ի երեկոյեան ժամը 6-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, տեղի ունեցաւ քահանայական կոչման արարողութիւն, իսկ Կիրակի, Ապրիլ 26-ին, հաւատացեալներու հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի՝ Գերշ. Արք. Նաւգաշեան, հանդիսաւոր պատարագ մատոյց եւ քահանայ ձեռնադրեց եւ օծեց՝ Րաֆֆի Ա. Սարկաւագ Թաշճեանը՝ վերակոչելով զայն Տէր Յարութիւն Քհնյ. եւ դառնալով նորաօծ եկեղեցականին հոգեւոր ծնողքը:

Խարտաւիլակն էր ժիրայր Ծ. Վրդ. Թաշճեան, կնքահայրը՝ Պ. Միքայէլ Յակոբեան:

Այսպէս, Նոր Կիրակին հանդիսացաւ շնորհարաշխութեան եւ վերանորոգութեան օր մը:

Կենսագրական գիծեր.-

Յարութիւն Քհնյ. Թաշճեան ծնած է Հալէպ 1970-ին: Նախնական ուսումը ստացած է Նոր Գիւղի Սահակեան եւ Զաւարեան ազգային վարժարաններէն ներս:

1983-ին կ'անցնի Լիբանան եւ Անթիլիասի Մեծն Տանն Կիլիկիոյ Զարեհեան Դպրեվանք կ'ընդունուի որպէս սան:

Ժառանգաւորաց բաժնի հնգամեայ ուսումնական ընթացքը աւարտելէ ետք, կը ձեռնադրուի սարկաւագ ձեռամբ Վարդան Եպիսկ. Տէմիրճեանի:

1988 - 90 տարիներուն, շարունակելով Դպրեվանքի Ընծայարան Բաժնի ուսումնական ծրագիրը, կը հետեւի աստուածաբանական եւ հայագիտական դասընթացքներու, միաժամանակ ստանձնելով դըրապետութեան, մատենադարանապետի եւ դպրեվանքի «Գըլաձոր» տարեգիրքի խմբագրի պաշտօնները:

Ցետ եօթնամեայ ուսման, կատարած է ուսումնասիրութիւններ կրօնական նիւթերու եւ դէմքերու մասին:

1991-ին կը վերադառնայ ծննդավայր ու տարի մը կը պաշտօնավարէ Ազգային Հայկազեան մանչերու եւ աղջկանց զոյգ վարժարաններէն ներս՝ որպէս ուսուցիչ կրօնքի, Հայոց Պատմութեան եւ Հայաստանի աշխարհագրութեան, միեւնոյն ժամանակ վարելով Բերիոյ Թեմի «Գանձասար» երկշաբաթաթերթի փոխխմբագրի պաշտօնը:

**

Յարութիւն Քհնյ. Թաշճեան կոչուած է պաշտօնավարելու փարիզեան շրջանի մեր եկեղեցիներուն մէջ:

ԴԻՒԱՆ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱԿԱՆ
ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

Փարիզ, Ապրիլ 28

ՄԹԻՆ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Ինչ որ պիտի չկրնար ներել, երբեւիցէ, զինքը շրջապատողներուն անտարակոյս այս մթին, այս ապաժամ պատանութիւնն էր: Իր կանխահաս փորձառութիւնը անընդհատ կ'արգիլէր քաղցր մանկութեան մը վերադարձը: Կեանքի այս յուզիչ եղանակը, առլի խորհրդով ու բանաստեղծութեամբ, կարելի չէր վայելել՝ այս գիտակից զգայնութեամբ, որ կանուխէն շրջանը ըրած էր իրերուն ու մարդոց: Ժամանակը, եւս աւելի քան անհրապատ էր բնական բողբոջումի մը, ատոխճանական յայտնութեան մը համար: Երբ իր ողջ էութիւնը կը դիմէր, խորին ծարաւով մը կեանքին, զգայնութեան բոլոր ծածուկ ճամբաներէն՝ հրճուանքի բոլոր աղբիւրներուն, — որ անշուշտ կը կարկաչէին, երկրի ուրիշ անկիւններուն մէջ, — ամէն ժամ կը հանդիպէր այս յետ — պատեբազմեան մռայլ ու կրաւորական յոգնութեան եւ կամ բարձրաղաղակ, անսանձ հեշտութեան աժան շռայլումի մը, ամբոկարար չէնութեան մը, որ կեղծ կը հնչէր:

Հակած գրքին վրայ, կը փորձէր շարունակել ընթերցումը, դաշտային կածանէ մը անցնող մէկուն պէս, որ կը նըշմարէ հեռանկարին իւրաքանչիւր մանրամասնութիւնը, այլ կը յաջողի որոճալ նաեւ իր երազներուն փշուրները, — միաժամանակ, երկու տարբեր մակար — դակներու վրայ: Դուրսը Նոյեմբերի խարխուլ անձրեւ մը կը շարունակէր աղտեղութեամբ տեղալ, իյնալ քաղաքին վըրայ՝ հին սաւանի մը պէս, ծանր ճայնով մը: Կիրակի առաւօտով երկիրը կը թուէր հին ու տրտում: Տողը հազիւ վերջացած՝ դուրսը, պատուհանին տակ, առիքէն կաթիլ մը կ'իյնար, մարդ չէր գիտեր ո՛ւր: Յաջորդ տողին ուրիշ կաթիլ մը: Ցետոյ ուրիշ կաթիլ մը եւս: Նոյն խուսափուկ երկվայրկեանին՝ իր ուշադրութիւնը կառչած կը մնար կարդացած տողին, այդ կաթիլին, քաղաքի կեանքին՝ կիրակնօրեայ այդ ժամուն ու երազի մը ծուէնին: Ու գուցէ դեռ ուրիշ զգայնութիւններու:

Անշուշտ միայն զինքը շրջապատողներուն յանցանքը չէր, եթէ կեանքը տարբեր էր: Տարբեր ու սովորական, արձակունակ: Երբեք այսպէս չէր երեւակայած վերջին տարին զայն, այս հինաւուրց ու չքեղ քաղաքին մէջ՝ իր յապաղած պատանութիւնը: Վերադարձը յաղթական արշաւի մը պիտի նմանէր: Ամէն ինչ երգ պիտի ըլլար ու գարուն: Պիտի վերադառնար անշշուկ ու մէկէն իր ներկայութիւնը պիտի պայթէր, զուարթ երգի մը պէս: Բաղկարաց պիտի ընդունէին զինքը՝ ինչպէս երկինքին բարիքն ու այգիներուն կութքը: Վերջին յիշատակը անշուշտ այդ ծաղիկներէ բեռնաւոր պատէն էր, ուր երեկոն կը հոսէր մեղմօրէն՝ ինչպէս խաբունկ ու լեհափառ գետերը կը հոսին: Ցաղթական բանակներու դրնդիւնը կարծես կը լսուէր հարաւէն ու արեւելքէն: Գուցէ որովհետեւ յետ — միջօրէն անուշ էր, հաղորդութեան լուսացայտ խորանի մը պէս հեռանկարը կը բանկէր, — եթէ այդքան մօտ կը թուէր ազատութիւնը:

Առաջին անգամը չէր, որ երեւակայութիւնը չէն մարուկի մը պէս կը սուրար ազատութեան ճամբաներէն: Ու վերադարձի գաղափարը միշտ հարսանեկան շըրջագգեստի փրփուրներուն, ճերմակ ժանեակներուն հետ հեռաւոր առնչութիւն մը ունէր: Միշտ կարծած էր թէ այդ դէպքը տեղի պիտի ունենար գարնան, երբ իր քաղաքին ցանկապատերուն վրայ վարդերն ու այծտերեւները պսակ կը կապէին: Առաջին հիասթափութիւնը նախ հոսկէ կուգար: Շաբաթներ յետոյ յաղթական արշաւի մը գաղափարը չէր կըրնար հաշտեցնել այս պղտոր աշնան հետ, որ աղքատ լակոտի մը պէս իր հին կօշիկները կը քաշքշէր դէշ սալայատակուած պողոտաներէն: Ամէն ինչ իր երեւակայածէն տարբեր էր, — տարբեր էր ու սովորական:

Այդ ծաղիկներէ բեռնաւոր պատին տակ, ուր իր բոպիկ ոտքերը կը տաքցնէր, վերադարձը կ'երեւէր կածանի մը եզերքը, հարս երած խնձորենիի մը տակ, ճերմակ շրջազգեստով աղջկան մը դէմքով: Տարիներէ ի վեր կը յիշէր այդ նոյն լուսաւոր դէմքը, որ ոչ մէկունն էր անտարակոյս: Քանի որ իր մօրը աչքերը ունէր, մօրը իրիկնային ժամերու փորովով լուսեղինեալ աչքերը, երբ ինք գըրօյցն կը վերադառնար ու այդ դէշ տարիներուն հանդիպած բազմաթիւ աղջիկներու դէմքին գծերը: Մէկուն կզակը՝ ժպտուն փոսիկով մը, ուրիշի մը ազուոր ու նուրբ ձեռքերը, երրորդի մը ձայնը, կը գըլգլար գիշերները իր մանկութեան շատրուանին պէս, ծածանելով ամայի հրապարակին վրայ: Նաեւ շատ քաղցր ժպիտ մը, նշմարուած պատերազմի երկրորդ տարուան ընթացքին, պատանուհիի մը շրթներուն վրայ, — ո՞ւր ո՞ր գիւղին մէջ, չէր յիշեր այժմ:

Արդ՝ փոխան այս գարնանային դէմքին՝ վերադարձը երեւցաւ իրեն պոլսական եկեղեցիի մը ժամկոչին կլափով: Գիշերը առտըւան պարզելէն առաջ՝ պէտք էր որ գտնէր իր ազգականներուն հասցէն: Եկեղեցիին գրան շուրջը ձուկի բարկ բոյր մը կը տատանէր դեռ: Օրը լռութեամբ կը հաւաքէր իր փէշերը: Գարնանային ոչինչ կար փողոցին մէջ ու եթէ անօթի չըլլար՝ հաւանաբար ճամբայ ելլէր գարունը հետապնդելու համար: Լուռ զայրոյթ մը կը ցնցէր մարմինը: Երիտասարդ մը յոլութեամբ անցաւ ու ինք՝ ուզեց ենթադրել թէ Յոյն մըն էր, սրածայր ու անպատկառ պեխերուն պատճառաւ:

(Շար. 1)

(Շար. Ա. էջէն)

տան Հայաստանի կը տրամադրէ 10 հազար քառ. մեթր պատուհանի ապակի, ինչպէս նաեւ 10 հազար թոն վառելիք: Սակայն դեռ յստակ չէ, թէ պարզ օգնութիւն է այս, թէ աւելի քան մէկ միլիառ ռուբլիի վնասուց հատուցում:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ԶՐՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ

Ադրբեջան կը շարունակէ տարածել լուրեր այն մասին, թէ հայկական ուժերը կը գործածեն քիմիական զէնքեր: Սակայն Ղարաբաղի պաշտպանութեան Կոմիտէի տուեալներով, Ազերիներն են որ քիմիական գլուխներով հրթիռներ եւ ռումբեր կը գլեն Շուշիի դիրքերը:

ՄԱՄԵԴՈՎԻ ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՏԵՍԱԿԷՏԸ

Ադրբեջանի Ազգ. Անկախութեան կուսակցութեան ղեկավար Է. Մամեդովի համաձայն արցախեան հակամարտութեան վերջ տալու միակ ձեւն է ռազմագիտական եղանակը: Ըստ իրեն կնճիռը ազգամիջեան չէ, այլ՝ միջպետական եւ լուծումն է հայ-ադրբեջանական բանակցութիւններ վարել միանգամայն ամրապնդելով Ադրբեջանի սահմանները, որ կը ներկայացնէ հարցին լուծման ռազմական երեսակը:

ԵՐԱԺՇՏԱՆՈՑԻ ՆՈՐ ՏՆՕՐԷՆ

Երգահան Տ. Մանսուրեան նշանակուած է Երեւանի Կոմիտաս պետական երաժշտանոցի տնօրէն: Ան կը փոխարինէ ծանօթ ուրիշ երգահան մը՝ Է. Յովհաննիսեանը:

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
CLICHY - LA-GARENNE

Section
« *Cardiné Aghababian* »
organise un

Dîner Dansant

le Samedi 16 Mai à 20 h 30

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — Paris 14e

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի «Սեւան» մասնաճիւղը ըրած է հետեւեալ նուէրները. — Տիկին Սառա Աւոյեանի մահուան առթիւ 500 Ֆր. Հայաստան ձայնասփիւռին: Տիկին Էլիզ Սապունճեանի մահուան առթիւ՝ 500 Ֆր. Ղարաբաղի օժանդակութեան յանձնախումբին: Ընկերուհի Տօլմաճեանի մահուան առթիւ, Եկեղեցի եղած հանգանակութենէն գոյացած է՝ 2277 Ֆր. որ յանձնուած է Հայաստանի Որբերու Ֆոնտին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Սէն-Ժերմէի Զ. Շանթ մասնաճիւղին եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները Զատկի առթիւ՝ Թաղիս Ս. Սահակ-Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւն 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Աւոյեան 50 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ստեփան Տէր-Մինասեան 500 Ֆր. Հայաստանի Որբերուն,

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Շաբաթ, Մայիս 16-ին, ժամը 20-ին, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան 16-րդ տարեդարձի հացկերոյթը:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Պր. Յովհ. Տէր-Փիլիպպոսեան իր կնոջ՝ Գեղանոյշ Տէր-Փիլիպպոսեանի յիշատակին 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

GALERIE EVERARTS

8, rue d'Argenson — 75008 PARIS
Tél. : 42 65 54 88

A. ALECIAN

PEINTURES RECENTES

Exposition du 27 Avril au 9 Mai

Galerie ouverte de 13h à 19h
du Lundi au Samedi

ՀԱՅԿ. ՃԱՇԻ ԴԱՍԵՐ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի Արաքս մասնաճիւղը հաճոյքով կը հրաւիրէ ձեզ հայկական ճաշի դասերուն, որոնք տեղի կ'ունենան ամէն ամսուան առաջին Ուրբաթ օրերը, ժամը 8.30 անց, Վիլէօրպանի Մշակոյթի Տան սրահին մէջ՝

126, avenue Roger Salengro, Villeurbanne

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր սրտագին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պր. Վահան Տէր-Մոնձեանի, Տէր եւ Տիկին Փիէռ Ղազարեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Ժան Մէլեանին եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Զօմլէքօղլուի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Արթիւռ Տէրմոնձեանի եւ զաւակներուն իրենց կնոջ, մօր, զոքանչին եւ մեծ-մօր՝

ՄԱՐԻ ՏԷՐՄՈՆՃԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Զուրլույեան)

մահուան առթիւ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ ԵՒ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ-ի Փարիզի Ա. Թագէոսեան մասնաճիւղը ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Մայիս 9, ժամը 15-ին Փարիզի Մշակոյթի Տունը

17, rue Bleue — Paris 9e

Խիստ կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ-Պուա-Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Մայիս 11, ժամը 20.30-ին՝

CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
Section LYON - VILLEURBANNE

GRANDE SOIREE DANSANTE

au profit de Karabagh

le Samedi 16 Mai à partir de 20 h 30

à *l'ESPACE TETE D'OR*

103, Boulevard Stalingrad — Villeurbanne

La soirée sera animée par « *L'ORCHESTRE ARAX* »

— Buffet — — Buvette —

Entrée : 100 F. — Ambiance arménienne —

Billets et réservations :

- *Maison de la Culture Arménienne de Villeurbanne :*
 126, avenue Roger Salengro — Tél. : 78. 94. 37. 36.
- *SEVAN Voyages :*
 48, cours de la Liberté, 69003 Lyon, Tél. : 78. 60. 13. 66.
- *Bureau de l'Eglise Arménienne de Lyon :*
 40, rue d'Arménie, Tél. : 78. 60. 47. 18.
- *Maison de la Culture Arménienne de Décines* : Tél. : 78. 49. 42. 97.
- *Chaussures ENKSE :*
 56, avenue de l'Europe, Rillieux, Tél. : 78. 88. 79. 15.

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՁԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵՒԱՅԼՆ)

FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE

ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — Travail soigné

ՓԷԼԷՇԵԱՆԻ ՖԻԼՄԵՐԸ

Եզակի բեմադիր Արթիւր Փէլէշեանի ֆիլմերը կը ներկայացուին Մայիս 6-էն 10, ժամը 20-ին փալէ տը Թոքիօ 13, ave. du Président Wilson, Paris 16e

EXCURSION

LA CROIX BLEUE
D'ISSY-LES-MOULINEAUX
Section *«D. Serengulian»*
organise une sortie
le SAMEDI 16 MAI

Départ de l'autocar à 10 h devant la M. C. A. : 45, rue de la Défense, avec arrêt devant l'Eglise Arménienne, 6, ave. Bourgain, à 10 h 15.

Visite de la Basilique SAINT-DENIS, de la Crypte et des Tombeaux des Rois de France, dont le dernier Roi d'Arménie LEON V de Lusignan.

Un repas sera servi dans un restaurant arménien, LE PACHA à Saint-Gratien, près d'Enghien.

L'après-midi visite de la Maison de Retraite de MONTMORENCY, où une animation est prévue. Retour vers 18 h.

Participation aux frais : 100 F.

S'inscrire au plus tard le 9 Mai auprès de :

— Mme Alexanian Tél. : 46. 30. 81. 81
— Mme Minassion Tél. : 40. 95. 81. 33
— Mme Onossian Tél. : 47. 36. 18. 09

A. A. A. S.
ASSOCIATION ARMENIENNE
D'AIDE SOCIALE

FETE CHAMPETRE ANNUELLE

le 14 Juin à partir de 11 heures

dans la Maison de Retraite de Gonesse
7, rue de l'Eglantier — Gonesse

CROIX BLEUE

COMMUNIQUÉ

La Croix Bleue des Arméniens de France, recrute pour son Centre de Vacances à Bellefontaine (JURA), pour la période JUILLET et AOUT 1992 :

— des moniteurs diplômés du BAFA de préférence (réponse avant le 5 Mai);

— des hommes d'entretien ayant le permis de conduire (réponse avant le 20 Mai);

— des cuisiniers et aides cuisiniers (réponse avant le 20 Mai).

Les candidatures sont à envoyer à l'adresse suivante :

C. B. A. F.
Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
Tél. : 48. 24. 46. 57

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Մարմնի կազմակերպած տօնավաճառը՝

Յունիս 14 — 15-ին

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Միօրեայ դըպրոցին ամավերջի հանդէսը Կիրակի, Յունիս 21, կէսօրէ վերջ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 7
JEUDI
7 MAI
1992

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.793 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNEE — No 17.793

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱՐՑԱԽ

— ԵՐԵՒԱՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ՝ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ...

— ՆԱԽԱԳԱՀ Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԹԵՀՐԱՆ ՄԵԿՆԵՑԱՒ

— ԲԱՑՈՒՄ ՄԵՂՐԻԻ ԱՌԺԱՄԵԱՅ ԿԱՄՈՒՐՋԻՆ

— Բ. ԱՐԱՐՔՑԵԱՆ ՔԷՕԼՆԻ ՄԷՋ

Մայիս 6-ին, Չորեքշաբթի առաւօտ Երեւանէն մեր առած լուրերու համաձայն, սահմանամերձ շրջանները համեմատաբար հանդարտութիւն կը տիրէր: Նախիջեւանի համար, Մայիս 5-ին համաձայնութիւն գոյացած էր կողմերու միջեւ, որ քաշուին, բայց, Մայիս 6-ին, ոչ Ազրպէյճանցիները քաշուած էին, ոչ ալ, անշուշտ, Հայերը:

Շարաթէ մը ի վեր ազրպէյճանական զօրախմբեր ի զուր կը ջանան Ստեփանակերտի հարաւ-արեւմտեան մասերու իրենց դիրքերէն ետ մղել հայկական ինքնապաշտպանութեան ուժերը: Ազերիներու անյաջողութեան նպաստած է նաեւ անակնկալ ձիւնը: Մարտադաշտի այս անյաջողութիւնը Ազրպէյճանցիները կը ջանան մահարեր թէքնիքով փոխարինել ու կրակ կը տեղան խաղաղ բնակչութեան վրայ: Մայիս 4-ին ջոկատ մը Թաթթաւէն Մարտակերտի Թալիշ գիւղին վրայ յարձակելէ վերջ, Շէֆէքի կողմէն ալ ուժգին հրետակոծուած է: Յաջորդ օրն ալ Շուշիէն հրթիռներու եւ հրետանիի գնդակոծումին ենթարկուած է Ստեփանակերտը: Նոյն օրը Շահումեանի Ղարաչինար գիւղին վրայ «գրադ» կայաններէ 25 հրասանդ արձակուած է, զոհեր, պատճառելով:

Չորեքշաբթի, Մայիս 6, Երեւանի ժամով 16-ին, Թեհրան կը մեկնէր նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, որուն կ'ընկերանան Արտաքին նախարար՝ Րաֆֆի Յովհաննէսեան, Արա Սահակեան, Խորհրդարանի Ա. տեղակալ, Խոսրով Յարութիւնեան, Ս. Քոչինեան եւ ուրիշներ: Եթէ նկատի առնուի արդէն Թեհրան գտնուող անձնաւորութիւններն ալ, պատուիրակութիւնը ընդհանուր առմամբ 30 հոգիի կը հասնի: Հոն, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան հանդիպում պիտի ունենայ ազերի իր պաշտօնակից (առժամեայ) Եագուպ Մամեդովի հետ: Պատուիրակութիւնը Երեւան կը վերադառնայ Մայիս 8-ին:

Չորեքշաբթի, Մայիս 6-ին, պաշտօնական բացումը կը կատարուէր Մեղրիի կամուրջին, Արաքսի վրայ (հոն գետը 6 մեթր խորութիւն ունի), 70 մեթր երկարութեամբ: Կամուրջը առժամեայ է: Հայաստանի կողմէ բացումը կը կատարէր Վազգէն Յարութիւնեան:

Ինչպէս գրեցինք երէկ, Գերմանիա կը գտնուի Բագրէն Արարքցեան եւ Երեքշաբթի իրիկուն, Մայիս 5-ին իր հետեւորդներով այցելած է Գերմանիոյ Հայոց Առաջնորդարանը, Քէօլն, ուր նաեւ իրեն եւ իրեն ընկերացողներուն ի պատիւ ճաշ մը տրուած է: Այս առընչութեամբ Առաջնորդարանը հաղորդագրութիւն մը ղրկած է մեզի, որմէ կը քաղենք այս տեղեկութիւնները: Ճաշի ընթացքին խօսք առած են Գարեգին Վրդ. Պեքճեան, Համայնքի վարչութեան փոխ-ատենապետ՝ Մանուկ Աճէմեան, հուսկ՝ Բագրէն Արարքցեան: Դպրոցական աշակերտներ արտասանութիւններ կատարած են:

«Լիպերասիոն» «Երեւանը Նախիջեւանը պատանդ կ'առնէ» խորագրով կ'անդրադառնայ վերջին դէպքերուն, նշելով որ ի պատասխան ազրպէյճանական յարձակումներուն Ստեփանակերտի վրայ, Հայերը Նախիջեւանը կը ռմբակոծեն: Թերթին թղթակիցը կ'ըսէ թէ Հայերը ձեւով մը գրաւարկ մը կ'ունենան իրենց ձեռքը Թեհրանի բանակցութիւններու առեն եւ կը թուի որ Երեւան կ'ուզէ զգուշացնել Բաքուն, յիշեցնելով որ որեւէ զինուորական լուծում Ղարաբաղի մէջ, կրնայ մղել Նմանօրինակ կռիւներու Նախիջեւան: Ասիկա, որովհետեւ, Երկուշաբթի, օգտուելով ձիւներէն, Ազերիները լայնածաւալ յարձակման անցած էին Ստեփանակերտի դէմ եւ 1500 զինուորներ թափանցած էին հայկական գիծերը, ծանր հրետանիով եւ յարձակման թռիչներով:

Ռուսաստանի Արտաքին նախարարն ալ՝ Կոզիրեւ ընդունած էր Չեխոսլովաքիոյ իր պաշտօնակիցը՝ Տիէնսթպիէրը, որ նախագահն է ԵԱԳԺ-ի եւ որ պէտք է լուծում գտնէ Ղարաբաղի:

ՄԱՄՈՒԼ

«LIBERATION»

LA TURQUIE, UN NOUVEL IRAK ?

Այս խորագրին տակ, Փաթրիք Տէվէճեան (ԷՌ - ՓԷ - ԷՌ երեսփոխան) խիստ չահեկան յօդուած մը ստորագրած է «Լիպերասիոն»ի Մայիս 6-ի թիւին մէջ, ուր նախ կ'ողեկոչէ Էօզալի բուական ձախուեր արտայայտութիւնը՝ «Քիչ մը պէտք է վախցնել Հայերը», ըսելու համար թէ այս խօսքը ճիշդ նոյնն է Թալաթի խօսքին, ըսուած Մորկընթաուի (Միացեալ - Նահանգներու դեսպան) 1915-ին: Ճիշդ է որ աւելի քան 70 տարի է (ոչ խակ՝ քանի Իզմիրը 1922, Սեպտեմբերին էր) որ Թուրքը Հայ չէ սպաննած, կը շարունակէ Փ. Տէվէճեան, բայց, բան չէ սորված եւ ամէն ինչ մոռցած: Ու Անթոնիի քաղաքապետ-երեսփոխանը դեռ կ'անդրադառնայ Կիպրոսի, Քիւրտերուն, իր վրդովումը յայտնելու համար ի տես «Տիմայի եւ քանի մը բարի մտայնութիւններու փափաքին այս երկիրը (Թուրքիան) մասնակից դարձնելու Ղարաբաղի վերաբերող բանակցութիւններուն: Այս երկիրը որ ոչ մէկ գործ ունի այս կնճիռին մէջ եւ որ կը մերժէ Ղարաբաղի մասնակցութիւնը...»:

Այս ոճով եւ դիպուկ դիտողութիւններով է որ Փաթրիք Տէվէճեան կ'ամբողջացնէ իր գրութիւնը:

«L'HUMANITE»

Մայիս 6-ին, համայնավար պաշտօնաթերթը «Պատերազմ Ղարաբաղի մէջ» խորագրով կ'անդրադառնայ Նախիջեւանի եւ Ստեփանակերտի դէպքերուն, կցելով նկար մը, որ միայն սիրտ կրնայ ցաւցնել: Նկարի մը մէջ, հայ մանուկներ, որոնք հաւանաբար մանկութիւն կը փրնտռեն...:

ԲԱԺԱԿ ՄԸ ԼԻ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆԻՆ ԱՌԱՋ
ՊԱՍԹԻԱՅԻ ՄԱՐԶԱԴԱՇՏԷՆ

ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ԱՐԿԱԾ ՄԸ՝ 16 ՄԵՌԵԱԼ, 700 ՎԻՐԱՒՈՐ ՈՐՈՆՑ 60-Ը ԾԱՆՐ ՎԻՃԱԿԻ ՄԷՋ

Երեքշաբթի իրիկուն, Մայիս 5-ին, մարզասէրները հաւաքուած էին Պասթիայի (Գորսիքա) մարզադաշտը, ուր տեղի պիտի ունենար Ֆրանսայի Բաժակի Կէս-Աւարտականի հանդիպումը Մարսէյլի Օլէմփիքին եւ Պասթիայի միջեւ: Ֆուրիանի մարզադաշտը 8000 հոգի կրնայ ընդունիլ, բայց կազմակերպիչները, գիտակից որ պիտի չբաւէ, ուզած էին տարողութիւնը աւելցնել մետաղեայ առժամեայ ամպիոնի մը հաստատմամբ եւ գնած էին Սիտ-Թրիպինի, որ մասնագէտ է նման կառոյցներու: Այս ամպիոնը թոյլ պիտի տար, որ 18 հազարի կարենայ հասնիլ հանդիսականներու թիւը, այլ խօսքով կ'ապրինք ժամանակաշրջանի մէջ, ուր միայն ու միայն դրամն է տիրապետողը, որ այլեւս բոլորին մղձաւանջային մտահոգութիւնն է: Մրցումէն 10 վայրկեան առաջ է, ժամը 20.20-ին որ այդ մետաղեայ ամպիոնը կը տապալէր հետատեսիլի Ա. կայանի հանդիսատեսներուն աչքին առջեւ ալ: Արդէն, այնքան խախուտ կը թուէր, որ ազդարարութիւն եղած էր հոն տեղ գրաւողներուն (մէկ անկիւնն ալ յատկացուած էր մամուլին եւ զոհերու մէջ լրագրողներ կան) չատ չշարժիլ, քանի նստարանները սկսած էին տատանիլ: Եւ ժամը 20.20-ին կը պատահէր արկածը, ընդհանուր խուճապ ստեղծելով, քանի օգնութեան սպասարկութիւնները մէկ վայրկեանէն միւսը ահաւոր տեսարանի մը առջեւ կը գտնէին իրենք զիրենք: Անկումները 30 մեթրէ կատարուած են եւ առաջին համեմատաբար թեթեւ հաշուեկշիռ մը պիտի չկարենար գաղափար տալ ողբերգութեան բուն տարողութենէն: Նոյնիսկ, Մայիս 6-ին առաւօտեան ծանրակշիռ հաշուեկշիռը՝ 16 մեռեալ, 700 վիրաւոր՝ 60-ը ծանր վերջնական բնոյթ չունէր: Հիմա կ'ըսուի թէ ապահովութեան բոլոր միջոցները ձեռք առնուած էին եւ թէ ամպիոնը վստահելի էր: Ըսուած էր՝ չի կրնար տապալիլ:

Այլեւս յանցաւոր կը փնտռուի եւ որովհետեւ, կ'ապրինք նոր բառամթերքներու շրջան մը, ուր մարդիկ կրնան հանդիստ յայտարարել՝ «պատասխանատու կը ըզգամ, բայց՝ ոչ յանցաւոր» (Ժորժինա Տիւֆուայի արեան փարակումներու առեն), այսօր ալ պէտք չէ զարմանալ լսելով՝ «պատասխանատու եմ կազմակերպութեան, ինքզինքս պատասխանատու չեմ կրնար զգալ արկածին» (Ժ. Ֆ. Ֆիլիփի, Պասթիայի ակումբին նախագահ):

Քննութիւն բացուած է: Աւելորդ է ըսել թէ մրցումը տեղի չունեցաւ, բայց, այլ խորհրդածութիւններ աւելորդ են, քիչ վեր ըսինք արդէն, երբ այլեւս Աստուածը՝ մամոնան է եւ տիրող ընդհանրական ըղգացումն ալ՝ անպատասխանատուութիւնը, ամէն ինչ կարելի է, մանաւա՛նդ՝ մահը: «Լիպերասիոն» կ'արձագանգէ զաւակը կորսնցուցած հանդիսատեսի մը աղաղակին՝ «Tout ça pour gagner du fric»....

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԺԱՆ-ԳԼՕՏ ՓԱՍՔԱԼ, ծանօթ դերասանը եւ երգիչը, մեռաւ 64 տարեկանին վիրաբուժական գործողութենէ մը ետք: 50-ական թուականներուն «շատ սիրտեր բաբախել տուած է» ինչպէս կ'ըսեն Ֆրանսացիք: Թատրոնի մէջ ալ Էտվէճ Ֆէօյէրի կողքին եղած է «Գամելիազարդ տիկինը»ին մէջ:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓՈՐՁ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՄԱՅԻՍ 5)

ՂԱՐԱԲԱՂԸ ՊԷՏՔ Է ՄԱՍՆԱԿՑԻ

Մայիս 4-ին Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է Ղարաբաղի լիազօր ներկայացուցիչ Մանուէլ Սարգսեանի մամուլի առաջին ասուլիսը: Ան շեշտած է որ ներկայ փուլին բոլոր մակարդակներու բանակցութիւններուն Ղարաբաղը պէտք է ընդունուի որպէս հաւասար կողմ, ինչպէս նաեւ հասնի միջազգային ճանաչումի: Ան մանրամասն ներկայացնելով հանրապետութեան ռազմական, առողջական ու տնտեսական վիճակը, շեշտած է լրատուութեան յատուկ կազմակերպման անհրաժեշտութիւնը:

ՎՆԱՍՆԵՐՈՒ ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑԸ

Պետական նախարար Ռուբէն Զիֆթալարեանի հաղորդած տուեալներով, Փետրուարէն ի վեր Հայաստան եկող շոգեկառքերէն Ազրպէյճանի կողմէ գրաւուած է 2200 վակոն վառելանիւթ որուն մէջ կայ 100 հազար թոն պէնզին ինչ որ կը կազմէ Հայաստանի եռամսեայ պաշարը. կայ 800 վակոն ցորեն եւ ալիւր, 28 վակոն շաքար, 24 վակոն միս, այլ սննդամթերքներ եւ 220 վակոն արդիւնաբերական ապրանքներ: Բոլորին գումարը կը հասնի 14 միլիոն ռուբլիի: Ասկէ զատ, Թիւրքմէնստանէն առնուած 8 միլիոն խորանարդ մեթր կազին միայն 1.5 – 2 միլիոնը կը հասնի Հայաստան, մնացածը գողութեան աւար դառնալով Ազրպէյճանի:

ԳԱՆԳԱՏ ԱԴՐԲԵՋԱՆԷՆ

ՀԱՊ-ի Ազրպէյճան գտնուող զօրաբաժիններէն մէկուն սպաները Ռուսաստանի ղեկավարութենէն պահանջած են մինչեւ Յունիս 1 Ռուսաստան փոխադրել անձնակազմն ու ընտանիքները. անոնք գանգատած են որ Ռուսաստանի իրաւասութեան պատկանելէ ետք ալ կը շարունակուի խտրականութիւնը զինուորականներու եւ անոնց ընտանիքներուն հանդէպ:

ՎՐԱՍՏԱՆ – ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԿԱՊԵՐՈՒ ՎԱՏԹԱՐԱՑՈՒՄ

Վրացական «Ֆաքթ» լրատու գործակալութեան համաձայն, Վրաստանի ադրբեջանաբնակ Գարդաբանի բնակիչները քարկոծելով սպաննած են վրացի չորս զինուորներ: Մոսկուայի «Անկախ Թերթ»ը կ'եզրակացնէ որ վրացեւազերի յարաբերութիւններու վատթարացման պատճառը ոչ միայն վրացի զինուորներու ադրբեջանաբնակ շրջաններու մէջ կատարած թալաններն են այլեւ այն պարագան որ ՀԱՊ-ի Վրաստան գտնուող զինուորական վարժարանէն կը հասնին նաեւ հայ զինուորներ որոնք յետոյ կը ծառայեն Ղարաբաղ կամ Ադրբեջանի սահմանամերձ շրջանները:

ՏԱՇՔԵՆԴԻ ՂԱՐԱԲԱՂ ԿՈՄԻՏԷՆ

Ուզբէկստանի մայրաքաղաքին մէջ ադրբեջանամէտ կոմիտէ մը կազմուած է, ինչ որ կը մտահոգէ տեղւոյն հայկ. մշակութային կեդրոնը. այն նկատումը կայ թէ յիշեալ կոմիտէն կրնայ Ուզբէկստան բնակող Ազերիներու եւ Հայերու միջեւ հակամարտութեան պատճառ ըլլալ:

«ԿԵԱՆՔԸ ԻՆՉՊԷՍ ՈՐ Է» ԿԱՄ ԱՐԴԻԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ԳԻՆԸ

Հայաստանեան մամուլը քաղաքական լուրեր, մեկնաբանութիւններ ու այլ նիւթեր քաղելու աղբիւր չէ միայն: Ճիշդ է որ տաղնապի այս շրջանին այդ բաժիններուն կ'ուղղուին նախ ակնարկները, սակայն այլ անկիւններէ պարբերաբար ցոլացող պատկերներ ալ նուազ հետաքրքրական չեն: Երկիրը քաղաքականին հետ կ'ապրի նաեւ ինչպէս տնտեսական, նոյնպէս ընկերային յեղաշրջում մը. ու այս վերջինը յատկապէս ազդուած տասնամեակներէն, կ'արձանագրէ նորութիւններու: Նոր սովորութիւններ, նոր հակումներ, նոր ըմբռնում ու մօտեցում կը յայտնուի առաւելապէս իբրեւ ամենապարզ ծանօթ Հայ ժողովուրդին զանազան խաւերուն մէջ. փոփոխութիւններու ծաւալուն ու արագընթաց թափը հանդարտելէ, բնական հոլովոյթը վերագտնելէ ետք կարելի պիտի ըլլայ որոշակի ըսել կամ տեսնել թէ ինչի յանգած է նոր ժամանակներու տարածին ու բերածին հաշուեկշիռը. որքանո՞վ, ի՞նչ շահած ենք, ինչի՞, ինչերո՞ւ փոխարէն: Մինչ այդ, հետաքրքրական է երբեմն յամենալ ոչ քաղաքական նիւթերու սիւնակներու վրայ, զարմանալու, ափսոսալու, զայրանալու կամ ուրախանալու համար:

Նման անկիւն մը կայ «Աւանգարդ»ի Մարտ 12-ի թիւին չորրորդ էջին մէջ. անկիւնը խորագրուած է Զօհրապէն փոխառնուած արտայայտութեամբ մը. «Կեանքն ինչպէս որ է»: Իսկ գրութիւնը որ ստորագրուած է Սասուն Մամեանի կողմէ, ունի «Փոքր որբերը լալիս են, կանչում» վերնագիրը: Անոր տակ զետեղուած են երկու – երեք տարեկան աղջնակի մը ու մանչուկի մը լուսանկարները: Առաջինը կեանքին ամէնէն կարեւոր գործը ընելու պէս խնձոր մը ուտելով զբաղած է. իսկ մանչուկը լեզուն կիսով դուրս սահեցուցած, խոշոր սեւ աչքերուն ամբողջ կեդրոնացումով, սպասողի մը կեցուածքը ունի. որո՞ւ, ինչ բանի կը սպասէ, ո՛վ գիտէ: Մանաւանդ գրութիւնը պիտի պարզէ որ սպասելիք գրեթէ ոչինչ ունի. ոչ այցելու մը, ոչ ուրիշ բան:

Երեւանի բարձրադիր թաղերէն Նորքի մէջ կայ թիւ 2 մանկատունը որ կը պատկանի Առողջապահութեան նախարարութեան: Որբանոց չէ, ոչ ալ մանկապարտէզ, այլ մանկատուն. թէ ինչ պէտք է հասկնալ այս կոչումով, տեսնել կ'ըսեն գրութեան առաջին տողերը «այստեղ, ժամանակի ալեկոծ յորձանուտում, իրենց կեանքն են անցկացնում ծնողական սիրուց ու գգուանքից զրկուած շուրջ 45 լուսերես մանուկներ»: Ըստ երեւոյթին անոնք խաղալ, հագածու, մաքուր շրջապատի մը բարիքներուն անծանօթ չեն, եթէ չըլլայ իրենց անվերջանալի սպասումը: Կը խաղան, կ'երգեն, կ'արտասանեն, միշտ սպասելով որ «կը գան ապրելակերպի դժուարին պայմանների պատճառով զաւակները մանկատան խնամքին թողած հայրիկներն ու մայրիկները եւ իրենց էլ հետները առած, կը հեռանան»:

Սակայն անոնք չեն գար ու չեն գար: Չե՞ն կրնար, թէ չեն ուզեր. հաւանօրէն երկու պարագաներն ալ կան երախաներու սպասումը չինող պայմաններուն մէջ. սակայն վստահաբար երկրորդը աւելի գերակշիռ է: Լրագրողին հետ զրոյցներու օրինակներէն տեսնել կը թելադրուի: «Տեսնո՞ւմ էք միջանցքում քայլող փոքրիկին, կ'ըսէ դայեակը, Մարիամիկն է. նրա աջ ձեռքի կէսն ի ծնէ չկայ, դրա համար էլ ծնողները հրաժարուել են նրանից...»:

Ուրիշ աղջնակ մը լուռ կ'արտասուէ, հայեացքը յառած պատուհանէն դուրս. ոչ խաղալիկ է ուզածը, ոչ ուտելիք. «պարզապէս ժամանակ առաջ նրա հարցմունքին սպասուհին պատասխանել էր թէ այդ օրն իր մայրիկն է գալու: Նա էլ ոտանաւորներ ու երգեր էր սովորել, իր սիրելիին որպէս ընծայ մատուցելու համար: Այնինչ գարնանային արեւի շողերը վաղուց հրաժեշտ էին տուել սառնաշունչ ցերեկուան, իսկ նրա հարազատն այդպէս էլ չկար ու չկար»:

Այս երախաները մինչեւ չորս տարեկան կը պահուին մանկատան մէջ, ապա կը փոխադրուին Կամոյի ուրիշ մէկ մանկատուն մը, հոն մնալու համար մինչեւ 18 տարեկան: «Այնտեղից դուրս գալուց յետոյ էլ միայն Աստուած կ'իմանայ թէ ինչպիսին կը լինի յետագայ ճակատագիրը...»:

Իրենց ծնողքէն լքուած այս երախաներուն տխրեցնող տուեալներուն քով կայ նաեւ հետեւեալ երեւոյթը. «1988-ի երկրաշարժից յետոյ մէկ ամսուայ ընթացքում 43 երեխայ դուրս գրուեց մանկատնից, կը պատմէ տնօրէնուհին. երեւի ծնողական պարտքի զգացումն էր արթնացել ծնողների մէջ կամ էլ, ո՞վ գիտէ, գուցէ խղճահարուե՞լ էին...»: Ի՞նչպէս չխղճահարէին երբ երկրաշարժին յաջորդող օրերուն երկար հերթեր գոյացած էին ծնողազուրկ մանուկները որդեգրելու դիմողներու կողմէ. անոնց մէջ կային 2 – 3 զաւակի տէր, ոչ շատ յարմար բնակարաններու մէջ ապրող զոյգեր:

Գալով այդ դժբախտ արարածներուն հոն բերուելու պարագաներուն, տնօրէնուհին կը բացատրէ. «բերում են երեխաներին, պատճառաբանում թէ վատ են ապրում, ապրուստի միջոց չունեն, խնդրում են որոշ ժամանակ պահել, մինչեւ վիճակները կարգաւորուեն: ... Ցաւօք, շատ – շատերը յաճախ մանկատան դարպասներից դուրս չեկա՛ծ են մոռանում իրենց խոստումների մասին, իսկ փոքրիկներն անվերջ սպասում են ու սպասում»:

Արդիականացումին, ժամանակին համաքայլ ընթացք պահելու հոլովոյթին հետեւանքնե՞րը. հաւանօրէն: Սակայն դժուար է ընկալել արդիականանալու այս աստիճան հապճեպ տրամադրութիւններ որոնց հաշուեցոյցը կը վճարեն երախաներ:

ԱՐՓԻ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ՀԱՃԸՆԸ ԿԸ ԴԻՄԱԴՐԷ...

Գրեց՝ ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

Դառնանք Արեւելք: Մարտեան իրիկուն մըն է: Նոր վերադարձած եմ Հայաստանէն, լրիւ ապրելով 1992 թուականի Փետրուարեան ցուրտերը:

Դասախօսութիւն մը կը կարդամ Դամասկոսի հայութեան: Նիւթ՝ «Հայաստանը Այսօր»:

Զեկուցումէս ետք, միջին տարիքի մարդ մը կը մօտենայ ինծի ու գրեթէ կը խնդրէ, որ իր տան մէջ ըլլամ պահ մը ու կ'աւելցնէ. – ուր որ գտնեմ ստորագրութիւնդ, անպայման կը կարդամ գրածներդ:

Եթէ ըսեմ, որ այս արտայայտութիւնը ուրախութիւն չպատճառեց ինծի, պարզապէս սուտ խօսած կ'ըլլամ: Ու վա՛յ անոր, որ գրիչը սուտի կաղամարին մէջ կը թաթխէ:

Նոր ծանօթիս խօսքերը յոյսի մոմ մը վառեցին հոգիիս մէջ:

Ահա իր տան մէջ եմ: Պատէն կախուած նկարէ մը կը հասկնամ որ այս մարդը Հաճընցի է: Ինչո՞ւն պարզ պէտք է ըլլայ.. Հաճըն, ինծի համար կը նշանակէ դիմադրութիւն: Մահուան գնով դիմադրութիւն: Թէեւ ես համաձայն եմ դիմադրութեան որ ըլլայ Ապրելո՛ւ գնով, ինչպէս է պարագան այսօր մեր Արցախի պաշտպանութիւնը ստանձնողներուն համար:

Երեւակայեցէք ընդարձակ տուն մը եզերուած փոքր պարտէզով: Նոր ծանօթս իր տունը ցոյց կուտայ ինծի: Եօթը սենեակ, որոնցմէ 4-ը ննջարան: Ամէն կողմ մաքրութիւն: Օրինակելի մաքրութիւն:

Հաճընցին, որուն հետ արդէն հին բարեկամի մը պէս կը խօսիմ, մէկ առ մէկ ցոյց կուտայ իր սենեակները: Նման այցելութիւն ոչ մէկ տեղ կատարած եմ ու այս մարդուն նպատակն ալ չեմ հասկնար:

Եկէք, ինծի հետ դուք ալ պտըտեցէք..

Սա տունին ընդունարանն է, հիւրասենեակը եթէ կ'ուզէք, որուն բարձրադիր մէկ կէտէն Արամ Մանուկեանին սպիտակ կիսանդրին ձեզի թելադրութիւն մը կ'ընէ:

Երկրորդ սենեակին պատէն ժպտացողը Մարիամ Աստուածածինն է: Հոն կը գտնէք նաեւ երգող ամփլիֆայըր մը «Սոնի» ընկերութենէն, որուն դարակներուն մէջ ի պահ դրուած են մէկ քանի տասնեակ ձայներիզներ (քասէթ):

Երրորդ սենեակին պատէն մեզի նայողը Հայոց վերջին թագաւորն է՝ Լեւոն Զ.:

Չորրորդ սենեակին վրայ կ'իշխէ Քրիստոս, իր դիմաց ունենալով՝ Արարատը դիտուած Խոր Վիրապէն: Խոր Վիրապ մը ուրկէ Գրիգոր Լուսաւորիչ կրցաւ ազատիլ իր հոն նետուելէն միայն տասնեւերեք տարի ետք, բայց մենք, ժողովուրդս Հայոց, տակաւին այդ խոր վիրապին մէջէն լրիւ չենք ազատած հակառակ սուրացող մէկ քանի հազար տարիներուն:

Ահա հինգերորդ սենեակը: Աղթամարն է այստեղ: Նկարի մը վրայ սօսի ծառեր կան դէպի ուր՝ բոյն աւտորող արագիլներ: Հաճընցի բարեկամս կ'ըսէ. – Այս նկարը շատ կը սիրեմ եւ ամէն օր նախանձով կը նայիմ այս տուն դարձող արագիլներուն:

Ձայնին մէջ տխրութիւն մը կայ երբ կը խօսի: Բայց պատճառը չեմ հարցներ: Տակաւին երկու սենեակներ կան դեռ պիտի տեսնենք:

Վեցերորդ սենեակը քիչ. մը մութ է: Դուրսի լոյսը հազիւ կը հասնի: Կը միացնենք ելեկտրականութիւնը եւ ի՜նչ, լուսաւոր պատէն նկար մը կ'արձակէ իր շողերը գրութեամբ մը. – «Հայեր համայն աշխարհի միացէ՛ք»: Նոյն սենեակին մէջ դաշնամուր մը կայ եւ անկիւնը փոշեծածկ արդիական մեքենայ մը:

Եօթներորդ սենեակին պատը դրուած է Արցախի քարտէսը: Հոն կայ հովահար մը, որո՞նց համար արդեօք: Պատին վրայ շրջանակի մը մէջ, ձեռագիր «Հայրապետական Մաղթերգը» ուղղուած Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին:

Մոռցայ ըսելու, որ հեռատեսիլ մը կայ հիւրանոցին մէջ, ստորագարդ ցայգասեղաններ դամասկեան ձեռարուեստի եւ սեղան մը որուն վրայ՝ զանազան հայերէն թերթեր:

Խոհանոցը լայն ու լուսաւոր, արդիական զարդարումով:

Կողմնակի մեծ ճաշասեղան մը որուն շուրջ շարուած են ութ աթոռներ:

Շրջպտոյտը վերջացած է: Հիւրասենեակին մէջ տեղ կը գրաւենք երկու դէմ – դիմաց գտնուող բազկաթոռներուն խորութեանը մէջ:

Հարցումը կուգայ իմէ: Հաւնեցա՞ք մեր տունը:

Հայկական տուն մըն է, ինչպէ՞ս կրնամ չհաւնիլ, կ'ըլլայ պատասխանս, որուն վրայ անմիջապէս կ'աւելցնեմ. – բայց, ո՞ւր են այս տունին բնակիչները: Չհասկցայ, դուք առանձի՞ն կ'ապրիք այս ընդարձակ տան մէջ...

Պատասխանը կ'ուշանայ ... բայց կուգայ.. մեր ժողովուրդը, կ'ըսէ Հաճընցին, խօսք մը ունի. – «Կօշտուկիս վրայ կոխեցիր»: Վէրքիս վրայ կոխեցիր, բժի՛շկ: Ա՜խ, եթէ թարախ ըլլար վէրքիս տակ, դուրս կուգար եւ ես կը հանդստանայի: Այդպիսին չէ վէրքս: Անբուժելի է:

Ես լարուած կը ծռիմ դէպի խօսակիցս, մինչ ան կը շարունակէ. – վեց զաւակի հայր եմ: Չորս մանչ եւ երկու աղջիկ:

Չորս մանչերէս երկուքը բժիշկ են: Երկուքը ճարտարագէտ: Երկու աղջիկներէս մէկը գրականութիւն ուսանեցաւ, միւսը՝ տնտեսագիտութիւն: Վեցն ալ հոս ծնան – Դամասկոսի մէջ: Իրենց բարձրագոյն ուսումին հոս տիրացան եւ ապա ... փետրուարուած թռչուններու պէս թռան իրենց բոյնէն ու գացին օտարութեան: Պատին վրայ կարդացի՞ր չէ՞. «Հայեր Համայն Աշխարհի Միացէ՛ք»:

Ցաւս մեծ է: Ձեզ կանչեցի որ պատմեմ, պարպուիմ եւ գուցէ պահ մը մոռնամ ինքզինքս, մինակութիւնս:

Այս չէ բոլորը, շարունակեց. – բժիշկ տղաներս Ֆրանսա կը գտնուին: Մէկը՝ Լիոն, միւսը՝ Փարիզ:

Ճարտարագէտ տղաքս Գանատա կը գտնուին, մէկը՝ Օթթաւա, միւսը՝ Մոնրէալ:

Աղջիկներէս մէկը հարս մեկնեցաւ՝ Պուէնոս – Այրէս, միւսը՝ Լոս – Անճելըս:

Հարց կրնաս տալ, իսկ ո՞ւր է կինս: Իրաւունք ունիս այդ հարցումը ընելու: Երբ հոս է, կուլայ, կ'ողբայ, ախ զաւակներս կ'ըսէ, թոռնիկներուս կարօտ մնացի ... ու ես, պարտաւոր եմ հոգալ կնոջս ծախքերը որպէսզի ան կրնայ տարին Թռի Ֆրանսա, անկէ Գանատա, անկէ Լոս – Անճելըս, ապա՝ Արժանթին, որպէսզի տարին մէկ քանի շաբաթ ալ մօտս գայ:

Շունչ մը առաւ մարդը: Երկար շունչ մը եւ ապա յարեց. – Երբեմն սկսած եմ բարձրաձայն խօսիլ որպէսզի հայերէն լսեմ: Սա օրհնեալ հեռատեսիլը ինչ յանցանք ունի: Երբեք հայերէն չի խօսիր: Բայց, բայց, այդ ինչպէս մոռցայ, ձայներիզներ ունիմ, հայերէն երգեր կը լսեմ, կը լսեմ, կը լսեմ մինչեւ քունս տանի:

Ելաւ երգ մը միացուց. – «Բարձր Սարեր»: Անոր յաջորդեց «Այն Հայը որ ազգն ուրանայ»ն, ու ... սկսաւ թեթեւ ցնցումներով լալ: Ապա սրբեց իր աչքերը եւ ըսաւ. – «Հաճընը կը դիմադրէ»:

Ոտքի ելայ, անգամ մը եւս նայեցայ պատերուն: Պաղ մնալու դատապարտուած մահճակալներուն, խոհանոցի պարապ մնացող աթոռներուն, լռած դաշնամուրին, լռած ձեռնադաշնակին ու վիրաւոր այս հօր ու մօրը խորհեցայ թէ Դամասկոսի մէջ, Հալէպի ու Պէյրութի մէջ, Զահլէի ու Լաթաքիոյ մէջ ու աշխարհի քաղաքներուն վրայ գտնուող քանի – քանի քաղաքներու մէջ քանի՛ հարիւր ընտանիքներ կ'ապրին նոյն այս ողբերգութիւնը բուէ, քանի՛:

Երկարեցի դողացող ձեռքս այս ուժեղ հայ մարդուն եւ ըսի – Սիրելի՛ս, կարեւորը, է՛ն կարեւորը այն է, չնեղանա՛ս, որ Արցախը կը դիմադրէ՛, Հայաստանը կա՛յ: Փրկութիւնը Արցախէն ու Հայաստանէն է: Հայաստանէն ու Արցախէն:

Ահա թէ ինչու դիմելու ենք հոգին, ազգովին դիմելու ենք հոգին: Պատմութեան դասն է – ոչ մէկ մայրաքաղաք պաշտպանն է հայութեան: Բոլոր մայրաքաղաքները ձուլարաններ են:

Կայ միայն մէկ մայրաքաղաք, որ մեր ցաւը կը տանի – Երեւանը:

Հաճընցի, բարեկա՛մ, Երեւանով պիտի տոկաս:

ՂՐԻՄԻ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴՆԵՐԸ

Ղրիմ 1991 Սեպտեմբեր 4-ին ինքզինք հռչակեց ինքնավար հանրապետութիւն, Ուքրանիոյ կազմին մէջ. այսօր ձեռք առած է արձակուրդի եւ առողջական կայաններու ամբողջ վարչութիւնը: Այս քայլը կը հետեւի թերակղզին գրօսաշրջութեան նոր քաղաքականութեան: Խորհ. Միութեան զբօսաշրջական այս կեդրոնին 1005 հաստատութիւններուն ջախջախիչ մեծամասնութիւնը նախկին խորհ. զանազան վարչութիւններու կը պատկանէին: Անոնք ոչ իսկ ռուբլի մը կը վճարէին Ղրիմի: Այսօր, կոյուղիներուն եւ ծովին ապականութեան պատճառով շատ մը ծովափներ բնապահպանական ողբերգական վիճակ մը կը պարզեն: Անցեալ տարի լողափներուն կէսը առողջապահական պատճառներով փակուած էին. նոյնիսկ միջազգային կազմակերպութիւններ Եալթան պաշտօնապէս հանած էին ծովափնեայ կեդրոններու ցանկէն, ապականութեան պատճառով:

Ղրիմը այսուհետեւ կը շարունակէ ԱՊՀ-ի բնակիչներուն մեծ մասին համար ամէնէն հանգիստ ամառանոցը մնալ: Հոն կարելի է արեւու լոգանք ընել առանց վախ ունենալու ազգամիջեան բախումներէ կամ քաղաքական հարցերէ: Կարեւորը այն է որ հոն գացողը ոչ միայն անհրաժեշտ դրամը, այլեւ համբերութեան կարեւոր պաշար մը պէտք է ունենայ:

Նախ պէտք է յարմար գինով բնակավայր մը ճարել. եղանակին սկիզբը մարդ չի գիտնար թէ տանտէրերը ինչ պիտի պահանջեն: Յետոյ հետզհետէ ամէն բան կարգի կը մտնէ: Միջին մակարդակով հաստատութեան մը մէջ արձակուրդ անցընելու համար պէտք է 2500-3000 ռուբլիի ծախք մը նախատեսել: Ուժանիւթի գիներուն յաւելումը ապահովաբար պիտի աւելցնէ այս թուանշանները: Իսկ Ղրիմի Նախարարներու Խորհուրդը յայտնած է թէ կը մերժէ սննդեղէն հայթայթել օտար կեդրոններուն. այսինքն՝ ԱՊՀ-ի միւս երկիրներու պատկանողներուն: Ճիշդ է որ այս որոշումը անհաճոյ է զբօսաշրջիկներուն համար, սակայն կառավարութիւնն ալ իրաւունք ունի նախ եւ առաջ

մասծելու իր 2,5 միլիոն բնակիչներու անդամներքին մասին եւ ոչ թէ ութ միլիոն ամառնային այցելուներուն։

Ղրիմի խանութներուն մէջ անձնագրի ստուգում չի կատարուիր ձշդելու համար թէ մէկը տեղացի՞ է թէ եկուոր։ Ասոր պէտք ալ չկայ. արդէն դուրսէն եկողները ինքզինքնին աղքատ դրացիի պէս կը զգան երբ կը տեսնեն որ տեղւոյն վրայ նոյնիսկ ռուբլի լեցուն դրպաններով կարելի չէ ապրանք ունենալ։ Ուկրանական կտրօնները որոնք տեղական դրամանիշի բնոյթով կը ներկայանան, շրջանառութենէն գրեթէ վտարած են ռուբլին։ Ղրիմի կառավարութիւնը ուկրանականէն արտօնութիւն խնդրած է զբօսաշրջիկներու ռուբլիէն մաս մը կտրօններով փոխանակելու։ Հաւանական է որ մինչեւ ամառ դրամի փոխանակման գրասենեակներ բացուին ծովափնեայ կեդրոններու մէջ։ Հաւանաբար ուկրանական կտրօններու սակը ամառը պիտի բարձրանայ. այսուհանդերձ փոխանակումը միշտ հետաքրքրական է որովհետեւ անոնց գնելու կարողութիւնը աւելի է ու Ղրիմի չունան Ռուսաստանի ամէնէն հարուստն է։

Կը գործադրուի նաեւ ապրանքի փոխանակման մեթոտը, ինչ որ ընկերային յարաբերութիւնները բարդացուցած է։ 71,3% աւելցած է ոճրապարտութեան համեմատութիւնը։

Փոփոխութիւններ կան նաեւ օրէնքներու մէջ. զբօսաշրջական հաստատութիւնները այլեւս պիտի ենթարկուին Ղրիմի Հանրապետութեան ու հարկ վճարեն, պահպանելով հանդերձ իրենց նախկին տէրերուն։

Արդէն կառավարութիւնը ընդհանուր առմամբ չի ջանար ամէն բան իր ձեռքը կեդրոնացնել. արդարօրէն կը մտածէ որ երբ այլ պետութիւններ կալուածատէր ըլլան իր հողամասին վրայ, աւելի բարի դրացնութեան լաւագոյն երաշխիքը կ'ըլլայ։

Կառավարութիւնը սեփականացուցած է արձակուրդի 1005 կեդրոններէն յիսունը որոնց տէրերը խորհ. Նախարարութիւններ ու վարչութիւններ էին։ Միւսները կը ձգէ որ աշխատին ու հարստացնեն իր գանձատունը։ Անոնց եկամուտը պիտի յատկացուի ենթակառոյցներու, շրջապատի պահպանումին եւ ընկերային պայմաններու բարելաւումին։ Զբօսաշրջական կեդրոններու վճարելիք տուրքը վերջապէս հաւասար արարածներու պիտի վերածէ զբօսաշրջիկները, որովհետեւ այն հաստատութիւնները որոնք ընտրանիին վերապահուած էին, հաստատուած տուրքերու պատճառով չկործանելու համար իրենց դուռները պիտի բանան բոլորին, տրամադրելով իրենց հիանալի հանրապարտէզներն ու լողափները։

ՔԱՂՀԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳԱՐՈՒՆԸ ՏՕՆ Է ՀՈԳԻՈՑՍ ՀԱՄԱՐ

Ձմրան խստաշունչ օրերէն վերջ անպայման կու գայ այն իրիկունը, երբ տունէս կամ գործատեղիէս դուրս ելլելու պահուն, յանկարծ նորութիւն մը կը զգամ օդին մէջ։

- Ա՜խ, գարունը եկաւ վերջապէս, կ'ըսեմ։

Արդարեւ բան մը փոխուած է բնութեան մէջ։ Մարտ ամսուան վերջաւորութիւնն է, կամ Ապրիլի սկիզբները։ Օդը, զոր կը շնչեմ, սարսուռ չի պատճառեր այդ պահուն, չի մսեցներ, ընդհակառակն անբացատրելի հաճոյք մը կը պատճառէ։ Նոյնիսկ եթէ կոխեմ մայթի մը կոշտ սալաքարերուն վրայ, ինծի այնպէս կը թուի թէ պարտէզի մը մէջ եմ։ Կը սկսիմ խորունկ շնչել, կարծելով որ արդէն պիտի առնեմ ծաղիկներու բուրմունքը։

- Փա՜ռք Աստուծոյ, գարունը դարձեալ եկաւ, կը կրկնեմ ես ինծի։

Գիտեմ թէ տակաւին կանուխ է, թէ գարունը բոլորովին չէ եկած տակաւին։ Վաղը օդը դարձեալ պիտի ցրտէ քիչ մը, դարձեալ պիտի անձրեւէ, տակաւին պիտի չարունակենք վառել վառարանները։ Բայց որքան ալ խարուսիկ ըլլայ գարնան այս առաջին աւետաբերը, ան նոյնինքն գարունն է։ Ձմեռը պարտուած է այլեւս, եւ որքան ալ ան իր վերջին դիմադրութիւնը ընէ եղանակի փոփոխութեան դէմ, կորսնցուցած է իր հեղինակութիւնը ու գործնապէս մնացած է անցեալի մէջ։

Միշտ զարմացած եմ, որ բնութիւնը, կամ եղանակը, ի՞նչպէս այսքան հսկայ փոփոխութեան մը կրնայ ենթարկուիլ մէկ վայրկեանէն միւսը։ Եւ այդ փոփոխութիւնը ի՞նչպէս յանկարծ կը փոխէ մեզ ալ, մեր տրամադրութիւնն ալ։ Հրաշք մըն է այս, զոր ամէն տարի կ'ողջունենք երանութեամբ։ Եւ այդ վայրկեանէն անդին, յանկարծ կը բացուին մեր տուներուն դռներն ու պատուհանները, ինչպէս կը բացուին դռներն ու պատուհանները մեր հոգիին։ Որդի մը նման, ձճիի մը նման, որ իր պատեանը պիտի ծակէ եւ ի լոյս աշխարհ պիտի գայ, կը նետուինք դէպի արտաքին աշխարհ, դէպի բնութիւն։ Այլեւս պէտք է փուլ գան բոլոր այն պատերը, որոնք մեզ կ'անջատեն բնութենէն, բնութեան մաքուր օդէն եւ բնութեան նորայայտ բուրմունքներէն։ Մեր սենեակները այլեւս մէկմէկ բանտ կը դառնան մեզի համար եւ կ'ուզենք խորտակել այդ բանտին վանդակորմերը։ Կը մոռնանք թէ տակաւին երէկ ինչպէս կը պատսպարուէինք այդ սենեակին ջերմութեան մէջ, թէ ինչպէս անոր չորս պատերուն միջեւ մենք զմեզ ապահով կը նկատէինք արտաշխարհի փոթորիկներուն դէմ, թէ ինչպէս այդ սենեակին փոքրիկ, շատ փոքրիկ տարածութեան մէջ երջանկօրէն կը կծկուէինք, ինչպէս սաղմը կը կծուի մօրը արգանդին մէջ։

Ա՜խ, ամէն տարի կ'ապրինք այս երանելի զգայնութիւնը եւ կ'օրհնենք գարնան վերադարձումը։ Ո՞վ կրնայ անտարբեր մնալ եղանակի ու տրամադրութիւններու այս փոփոխութեան դէմ։ Փողոցը ճեմավայր մը կը դառնայ յանկարծ, կը լեցուի մարդոցմով որոնք երէկ չկային։ Խանութպանները վաճառասեղան եւ ապրանք կը դնեն ցուցափեղկերուն առջեւ, մայթերուն վրայ։ Յանկարծ երախաներ խաղալ կը սկսին դրան առջեւ, կը պոռչտան, կը վազվզեն, պահուըտուք կը խաղան։ Դրացիներ, մէկ պատուհանէն միւսը, կը զրուցեն գեղեցիկ օդին եւ աշխարհի բաներուն մասին։ Թռչունները քիչ մը եւս կը մօտենան մեր պատուհաններուն եւ հին բարեկամներու նման կը նային մեր աչքերուն մէջ։ Եւ յանկարծ կը տեսնենք, որ պարտէզին մէջ ծառ մը սպիտակ ծաղիկներ բացեր է։

Կը հարցնեմ։ Ե՞րբ է, ժամը քանի՞ին է որ յանկարծ բնութեան միլիառաւոր տարրերը միաժամանակ որոշեցին թէ գարունը եկած էր։ Այդ տարրերէն ո՛չ իսկ մէկը երկվայրկեան մը ուշացած է իր վերադարձին մէջ, իր վերայայտնութեան մէջ, հակառակ որ ո՛չ մէկը ժամադրութեան մը թուականն ու ժամը ճշդած էր անոնց համար։ Ո՞ր ոյժն է, որ այդ միլիառաւոր տարրերը յանկարծ կը ցնցէ նոյն վայրկեանին եւ շարժման կ'անցընէ։ Զարթուցիչ ո՞ր զարմանահրաշ ժամացոյցն է, որ այսքան ընդարձակ տարածութեան վրայ ամէն խաւէ ու ապրումէ ներս նոյն վայրկեանին լսելի կը դարձնէ իր զանգակը, կ'արթնցնէ բնութիւնը։ Կրնանք մեր խելքը թռցնել, եթէ մտածենք այս բոլորին մասին։ Բարեբախտաբար չենք մտածեր։ Երջանկօրէն անդին կը շպրտենք մեր վերարկուն, ինչպէս չերամը անդին կը շպրտէ իր բոժոժը եւ անկէ վերջ դէպի դուրս կը վազենք, միանալու համար այն միլիառաւոր տարրերուն, որոնք գարնան խնջոյք սարքած են դուրսը։

Գարնան վերադարձումը ամէն տարի ցնծագին տօն է հոգիիս համար։ Սա քանի՞երորդ տարին է կեանքիս մէջ, որ իրիկունը կը հակիմ օրագրիս վրայ եւ օրուան էջին տակը կը գրեմ. «Այսօր գարունը վերադարձաւ անակնկալ կերպով։ Շնորհաւոր գարուն՝ բոլորին»։

Ռ. Հ.

ԴՈՂՈՒԹԻՒ ԴՈՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Նարեկեան սրահին մէջ, Ապրիլ 11-ին, համերգ մը տուած են Լուսաւորիչ երգչախումբի պատանիները ղեկավարութեամբ Յակոբ Մամիկոնեանի։ Համերգը կը վայելէր Պատրիարքին ներկայութիւնը, որու կ'ընկերանար Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ թեմի առաջնորդը՝ Տիրայր Արք.։ Բացման խօսքը արտասանած է երգչախումբին զըրապետը՝ Ժիլպէր Բարունակեան։ Համերգին վերջաւորութեան ալ Հուսկ Բանքը արտասանած է Գարեգին Արքեպիսկոպոս։

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Ս. Յակոբ Ազգ. Վարժարանի «Բաղդիմաճեան» թատերասրահին մէջ, Համազգայինի «Պետրոս Ադամեան» թատերախումբը ներկայացուցած է «Տեառընդառաջ» թատերերգը, որու հեղինակ բեմադիրն է Մհեր Գարագաշեան. ծանօթ անուն մը, մանաւանդ Լիբանանի հայ մշակութային կեանքին իր բերած նպաստով։ Այս թատերերգը («Տեառընդառաջ») հիւսուած է հայկական աւանդութեան տեառընդառաջ կրակին շուրջ. դարերու ընթացքին կրակի այդ բոցը ուժ եւ ջերմութիւն տուած էր հայ ժողովուրդին. ըստ հեղինակին այսօր Հայերը կորսնցուցած են իրենց ներշնչման հարազատ աղբիւրները ու մոռցած այդ կրակը։ Տեառընդառաջի այս թատերերգին մէջ, Գալէի ողջակիզումով հեղինակը ուզած է վերակենդանացնել իսկական ինքնութեան տանող «վերադարձի»ի կրակը։

**

ՀԱՄԻԼԹԸՆԻ Հայ կեդրոնի սրահին մէջ (Գանատա), Ապրիլ 12-ին կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Վռամեան Կոմիտէին տեղի ունեցած է դասախօսութիւն մը, շուրջ 100 հանդիսականներու ներկայութեան։ Բարի գալուստի խօսքը արտասանած է յանուն Կոմիտէին Յակոբ Արզարեան։ Օրուան դասախօսն էր Ազատական կուսակցութեան փոխղեկավար՝ Շիլա Գոփսի, որուն նիւթը եղած է «Գանատայի սահմանադրական տագնապը»։ Յաջորդած է ճաշ մը եւ այդ առթիւ բացումը կատարուած է Արցախի Օժանդակութեան Ֆոնտի հանգանակութեան եւ հաւաքուած է 7030 տոլար։

ՄԹԻՆ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Բացարձակապէս չեն փոխուած, ըսաւ մաքէն, այս Յոյները։ Կը զարմանար թէ ինչպէ՞ս մարդիկ կրնային նոյնը մնացած ըլլալ, ապրիլ իրենց չնչին սնափառութիւններով, իրենց գձուձ սովորութիւններով ու այդ պեխերով, որ կը յիշեցնէին փարիզեան պարբերականէ մը կտրուած՝ ֆրանսերէն գրող յոյն բանաստեղծի մը նկարը։ Այդ բանաստեղծը կը կոչուէր Ժան Մորէաս։ Այդ ժամուն, այդ եկեղեցիին պատին տակ, ահա ինչ որ յիշեց, -- իրենց տունը յիշուած անուններէն մէկը։ Հաճախաւոր նման անուններ կը յապաղէին մաքին մէջ։

Օրինակ, հազիւ տասը տարեկան էր, երբ հայրը, օր մը, մէկուն հետ կը խօսէր անգլիացի կաղ մեծ բանաստեղծի մը մասին, որ իր երկրէն յոգնած՝ եկած էր իր կեանքը ընծայ բերելու յոյն ազատագրական պայքարին։ Բանաստեղծը կը կոչուէր Լորտ Պայրըն ու իր զոհաբերման վայրը Միսոլոնկի։ Այս երկու անունները ամբողջ բանաստեղծութիւն մը թուած էին միշտ իրեն։ Դոյզն հպարտութիւն մը եւս կար անշուշտ այս բոլոր յիշողութեանց մէջ, -- պատկանած ըլլալ ընտանիքի մը, ուր նման անուններ կ'արտասանուէին։ Գիտէր նաեւ Սալըզպըրիի անունը եւ անոր համբաւաւոր խօսքը, որ բսած էր հօրը աչքին Անգլիացիները ատելի դարձնելու ցկատարած աշխարհի, -- անգլիական մարտանաւերը չեն կրնար Արարատը բարձրանալ։ Զարմանալի էր, փոքրիկ ճիգ մը բաւեց, ըմբռնելու համար՝ ինչ որ տարիներ առաջ անիմանալի խորհուրդ մը կը թուէր։ Ու պզտիկ երջանկութիւն մը հետեւեցաւ այս ներքին լուսաւորումին։

Եթէ ինք չէր յանցաւորը, անշուշտ գինքը շրջապատողներն էին։ Ոչինչ իր յոյսերը կը դիմաւորէր իր ակնկալութեանց համաձայն։ Կրնա՞ր գիտնալ միթէ, այդ տարիքին, թէ կեանքի մէջ ոչինչ երազին բիւրեղեայ դէմքը ունի։ Կրնա՞ր գիտնալ միթէ, հազիւ դուրս եկած աքսորի մառախլապատ գիշերէն, թէ կեանքը ատրիճանական հաշտութիւն մըն է իրականութեան հետ։ Իրաւախոհութիւն մը, սակարկութիւն մը, զիջում, ինչ որ վերջապէս ժպտուն վատութենէ մը կու գայ, -- հրաժարումներ, համակերպութիւններ, լռութիւններ։ Ու ամբողջ կարաւանը սըգաւոր մեռելներուն, որ մեր հոգւոյն պըղտաներէն կը տողանցեն, լոկ խունկի բուրում ու չարականի ծուէններ ձգելով իրենց հետքերուն վրայ։ Կը կարծէր թէ վերադարձածին պէս կեանքը պիտի որոտար շուրջը, ծառերը պիտի ծափէին ու իր ափերէն եկքանիկներ պիտի թռչէին, դէպի իր հօրը անծիր արտերը։ Մինչդեռ մէկէն մեռելները վերադարձան սարսափելի իշխանութեամբ մը ու գրաւեցին զինքը, իր յետին թաքստոցներուն մէջ։ Արեւելքի ճամբաներուն վրայ, երբ անօթութեան հետ օրն ի բուն կռուելով կը յառաջանար, հովը կը լուար դէմքը, արեւը կը հրկիզէր իր չէն մարմինը եւ ուր որ ալ ըլլար կը տեսնէր հեռուէն՝ վերադարձի չքեղ աստղը։ Այժմ եթէ աչքերը մոռնային վայրկեան մը իր քրօջը պեկած գանգուրները, գլուխը կը յիշէր մօրը անոյշ ձեռքերուն դուրգուրանքը, իր ապըստամբ մազերուն վրայ։ Եթէ ականջները մոռնային վայրկեան մը հօրը խիստ ձայնը, որ ձմրան տօնաւտները, հակառակ իր վերապահ ու չոր չեչտին, իր գոռ բարկութեամբը կը տաղցնէր կարծես այդ հնօրեայ տունը՝ ձեռքերը կը յիշէին բոլոր բարի բաները, որ կային տան մէջ, -- մօրը ծունկերուն ու հանգստաւէտ բազմոց մը, հաստակազմ գրքերը, որոնց երկիւղած յարգանքէն երբեք պիտի չազատէր հոգին, սալորենիին բունը՝ որուն կը պլլուէր խօլ սիրականի մը պէս, պարտէզին բոլոր քարերը, որ մէկ առ մէկ կրնար յիշել, երկու հօրերն ու դոյլերը, հօրը աշխոյժ զամբիկն ու եզները, որոնց արձակած տաք շոգին կարծես կը հպէր դէմքին։ Անցեալը ամէն վայրկեան կը կոտտար հին վէրքի մը պէս, իր բոլոր ձգաններուն մէջ։ Ու հակառակ իր պատճառած վէրքերուն՝ ներսէն կը լուսաւորէր զինքը։

Ոչինչ ընդառաջ կուգար իր պատանութեան իր գարնանային երազներուն թեւթեւ աճապարանքով։ Շուրջը ամէն ինչ ծանր կը թուէր ու դանդաղաշարժ։ Վայրկեաններ կային, երբ խորին տրտմութեամբ մը, կ'աւաղէր արարական տաք ճամբաները, ուր ամէն անկլինապարձի, մարդ կը հանդիպէր, երկրին բերիի արգարութեան։ Գիւղին դեռ չմօտեցած՝ ձիերու քուարթ վրնջիւնը կը բախէր դէմքիդ, ցնցելով քեզ, վրադ ձգելով տօթ հովերու արու ծիծաղը, անապատային թեթեւ կապայի մը պէս։ Տաք դէմքով լակոտ մը կը սուլէր սիրոյ անըռնելիօրէն տրտում երգը, որուն անարուեստ նիշերուն մէջէն, եթէ սակաւիկ մը ականջդ լարէիր՝ կըրնայիր լսել յաւերժական Տիրոջը այգիներուն դովքն ու Երգ Երգոցի Սուլամիթին սրտակեղէք զանգատը։ Որեւէ գիւղ կրնայիր մանել, կարծես թէ տիրոջը տունը ըլլար։ Կը բաւէր որ բազուկներդ արդար ու զօրեղ ըլլային, կը բաւէր որ պատրաստ ըլլայիր՝ ոչխարի համեղ միսն ու տաք ճաւարը, որ առատութեամբ կը դրնէին սփռոցին վրայ, շուաքին մէջ, արութեամբ շահիլ, մասնակցելով աշխատանքի ընդհանուր կշռոյթին։ Կ'ընդունէին քեզ, ինչպէս գրքերուն մէջ գրուած է թէ, օտար ափերու վրայ կարօտէ հիւծախտաւոր եղող Հայեր, Պեսարապիոյ Թրանսիլվանիոյ կամ Պուքովինայի մէջ, կաթողիկոսական նուիրակները կ'ընդունէին, բանալով իրենց բոլոր դռները։ Կըրնա՞ր միթէ գիտնալ, այդ տարիքին, թէ ամէն կլիմայի տակ մարդ կ'ընդունուի համաձայն իր դեղեցկութեան, զօրութեան ու երիտասարդութեան։

(Շար. 2)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Կ. Մեհլեմճեան 100 Ֆր.:

Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը

կը կազմակերպէ

ՄԻՋՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅԻՆ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

Կիրակի, Մայիս 24, ժամը 15-ին

Մշակութային Տան մէջ
12 - 14, rue St.-Bazile — Marseille 1er

-- *Մուտքը ազատ է* --

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ ԵՒ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ--ի Փարիզի Ա. Թաշճեան մասնաճիւղը ժողով կը գումարէ Շաբաթ, Մայիս 9, ժամը 15--ին Փարիզի Մշակոյթի Տունը
17, rue Bleue — Paris 9e
Խիստ կարեւոր օրակարգ եւ ընտրութիւն:

Բոլոր ընկերուհիներուն ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անիէռ - Պուա-Գոլոմպ եւ Արժանթէօյի «Ակնունի» մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Երկուշաբթի, Մայիս 11, ժամը 20·30-ին՝
CENTRE CULTUREL D'ASNIERES
16, Place de l'Hôtel de Ville
92600 Asnières

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
CLICHY - LA-GARENNE

Section
« Cardiné Aghababian »

organise un

Dîner Dansant

le Samedi 16 Mai à 20 h 30

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — Paris 14e

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները՝ Տիկին Նարինէ Մէնթուրեանի *մահուան տարելիցին.* -- *Տէր եւ Տիկին Էրէմ Էրգիլ* 300 *Ֆր., Տիկին Հայկան Այնալ* 100 *Ֆր., Տիկին Բենիամին Այնալ* 100 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ալեքսան Հաչէրօղլու* 200 *Ֆր., Տէր եւ Տիկին Միկիր Ֆէրման* 300 *Ֆր.:*

CROIX BLEUE

COMMUNIQUÉ

La Croix Bleue des Arméniens de France, recrute pour son Centre de Vacances à Bellefontaine (JURA), pour la période JUILLET et AOUT 1992 :

— des moniteurs diplômés du BAFA de préférence (réponse avant le 5 Mai);

— des hommes d'entretien ayant le permis de conduire (réponse avant le 20 Mai);

— des cuisiniers et aides cuisiniers (réponse avant le 20 Mai).

Les candidatures sont à envoyer à l'adresse suivante :
C. B. A. F.
Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
Tél. : 48. 24. 46. 57

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՈՒՆՋԻ

ԿԱՌՏԱՆ. -- *Ս. Սիմոնեան* 100 *Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Տիկին* Մարի Տէրմոնեանի *մահուան առթիւ:*

EXCURSION

LA CROIX BLEUE
D'ISSY-LES-MOULINEAUX
Section *«D. Serengulian»*
organise une sortie
le SAMEDI 16 MAI

Départ de l'autocar à 10 h devant la M. C. A. : 45, rue de la Défense, avec arrêt devant l'Eglise Arménienne, 6, ave. Bourgain, à 10 h 15.

Visite de la Basilique SAINT-DENIS, de la Crypte et des Tombeaux des Rois de France, dont le dernier Roi d'Arménie LEON V de Lusignan.

Un repas sera servi dans un restaurant arménien. LE PACHA à Saint-Gratien, près d'Enghien.

L'après-midi visite de la Maison de Retraite de MONTMORENCY, où une animation est prévue. Retour vers 18 h.

Participation aux frais : 100 F.

S'inscrire au plus tard le 9 Mai auprès de :

— Mme Alexanian Tél. : 46. 30. 81. 81
— Mme Minassion Tél. : 40. 95. 81. 33
— Mme Onossian Tél. : 47. 36. 18. 09

EGLISE DE LA MADELEINE
Place de la Madeleine — Paris 8e
M° Madeleine

Jeudi 14 Mai à 20 h 30

CHŒUR
ARMENIEN DE PARIS

SIPAN-KOMITAS

direction : GARBIS APRIKIAN

Chants liturgiques
et d'inspiration sacrée d'Arménie

1ère série réservée 150 F. (réd. 130 F)
2ème série : 110 F. (réd. 90 F.)

Location : FNAC — VIRGIN
CITYRAMA — AGENCES
A l'Eglise le 13 et 14 Mai de 10h à 19h

Réservations & renseignements :
34. 85. 24. 28

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Մարմնի կազմակերպած տօնավաճառը՝
Յունիս 14 -- 15--*ին*

SOIREE DE PRESTIGE

AU PROFIT DE L'ECOLE

TEBROTZASSERE

le Samedi 23 Mai à 20 h 30

Dans le *«Salon Impérial»* de l'HOTEL INTERCONTINENTAL
3, rue de Castiglione — 75001 Paris

animée par *l'Orchestre GAÏDZAG*

● *Tenue correcte exigée*

Réservation (9 h - 18 h)
43 81 01 72 48 60 66 18 46 06 96 49

Réservation (après 18 h)
48 94 01 14

SAISON 91/92 DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU
45, rue La Boétie — Paris 8e

le Vendredi 15 Mai à 20 h 30

CYCLE PREMIERE AUDITION

François BOU —Eve-Marie GERARD — Jacqueline MEFANO
Yves HENRI —Alex MULLENBACH — Ani PETROSSIAN
Cosima De RAFAEL — Michael WLADKOVSKI

Direction : *Raffi PETROSSIAN*

Transcription pour 4 pianos, 16 mains de Siegfried Idylle
RICHARD WAGNER — FRANÇOIS BOU

Transcription pour 4 pianos, 16 mains de la première symphonie (TITAN)
GUSTAV MAHLER — J. M. DUPIN

Prix des places :
Loge/Orchestre 200 F — Balcon 1er 150 F — Balcon 2ème 120 F
Etudiants, C. V. 80 F
Abonnement annuel : 1000 — 700 — 500 F — Etudiants, C. V. 300 F.
Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA
3, rue des Saints-Pères — 75006 Paris — Tél. : 42. 60. 74. 78

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
Section LYON - VILLEURBANNE

GRANDE SOIREE DANSANTE

au profit de Karabagh
le Samedi 16 Mai à partir de 20 h 30
à *l'ESPACE TETE D'OR*
103, Boulevard Stalingrad — Villeurbanne

La soirée sera animée par « *L'ORCHESTRE ARAX* »
— Buffet — — Buvette —
Entrée : 100 F. — Ambiance arménienne —

Billets et réservations :
● *Maison de la Culture Arménienne de Villeurbanne :* 126, avenue Roger Salengro — Tél. : 78. 94. 37. 36.
● *SEVAN Voyages :* 48, cours de la Liberté, 69003 Lyon, Tél. : 78. 60. 13. 66.
● *Bureau de l'Eglise Arménienne de Lyon :* 40, rue d'Arménie, Tél. : 78. 60. 47. 18.
● *Maison de la Culture Arménienne de Décines* : Tél. : 78. 49. 42. 97.
● *Chaussures ENKSE :* 56, avenue de l'Europe, Rillieux. Tél. : 78. 88. 79. 15.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 8
VENDREDI
8 MAI
1992

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.794 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 67e ANNÉE — No 17.794

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՐՑԱԽ

40 ՆՈՐ ՄԵՌԵԱԼՆԵՐ ՄԻՆՉ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԸ ՏԱՐՈՒԷԻՆ ԹԵՀՐԱՆ

Մայիս 5-ին վերսկսած է Արարատի շրջանի Երասխ եւ Սեւակաւան գիւղերուն հրետակոծումը Նախիջեւանի տարածքէն: Հայկ. սահմանապահ ուժերը հակահարուած տալով ոչնչացուցած են Նախիջեւանի Գիւնուտ գիւղի ռազմակայանը ու գրաւած շրջակայ բարձունքները, ինչպէս նաեւ երկու հրանօթ եւ 100 հրթիռային հրազէնդ: Թշնամին ունեցած է մարդկային կորուստներ: Երեկոյեան հայկ. գիւղերու հրետակոծումը դադրած է, բայց շարունակուած են Երասխի կռիւները: Յաջորդ օրը Ազրբէջանցիները իրենց կորսնցուցած դիրքերը ետ առնելու նպատակով, առաւօտեան ժամերէն զէնքի բոլոր տեսակներով կրակ բացած են Երասխաւան, Արմաշ եւ Սեւակաւան գիւղերուն վրայ:

Նոյն օրը մինչեւ ուշ երեկոյ Ազրբէջանցիները յարձակում գործած են Մարտակերտի Թալիշ գիւղին վրայ, փորձելով կտրել Մարտակերտը Շահումեանի շրջանին կապող ճամբան: Հայ զինեալները սակայն մեծ դժուարութեամբ կասեցուցած են յարձակումները. այդ ընթացքին եօթը հոգի սպաննուած է. կան վիրաւորներ: Ազրբէջանցիները նահանջած են ձգելով 20 դիակ: Ուժեղ հրետակոծութեան ենթարկուած են տակաւին Ջալլու, Մատաղիս եւ Լենինական գիւղերը:

Վերջին օրերուն Ֆիզուլիէն նշանառութեան տախտակի վերածուած է Մարտունիի Կարմիր շուկայ աւանը: Միայն Մայիս 5-ի երեկոյեան «գրադ» հրթիռակայաններէ մօտ 200 հրազէնդ արձակուած է այդ ուղղութեամբ: Երկու տուն քանդուած է:

Մայիս 5-ին նոյն կէտէն կրակ բացուած է Հաղրութի Տումի եւ Էդիլլու հայկ. գիւղերուն վրայ: Կարգ մը տուներ քանդուած են: Իսկ Ասկերանի Բալլուճա գիւղին մէջ որ Ջանհասանի կողմէ կը գնդակոծուէր, բնակիչ մը սպաննուած է:

**

Արեւմտեան աղբիւրներու համաձայն ալ 43 մեռեալ կար Երեքշաբթի (Մայիս 6) որոնց 40-ը՝ հայ:

Մայիս 7-ի առաւօտուն Երեւանէն մեզի հաղորդեցին թէ Վրաստանէն հասնող երկաթուղին (որ միակն է, ի դէպ) եւ որ կ՚անցնի Վրաստան գտնուող Մարնէուլի ազրբէջանաբնակ գիւղէն դադրած է, որովհետեւ վաղ առաւօտեան օդը հանուած է տեղւոյն կամուրջը: Վնասներու տարողութիւնը դեռ ծանօթ չէր այն ժամուն (Երեւան՝ 9.30) երբ կը խօսէինք:

Նոյն օրը Մայիս 7- առաւօտեան 11-ին Թեհրանի մէջ երրեակ հանդիպում տեղի կ՚ունենար Լ. Տէր-Պետրոսեանի եւ Մամեդովի հետ պարսկական նախաձեռնութեամբ: Նոյն իրիկունը, Ռաֆսանճանի ճաշ մը կու տար ի պատիւ Հայաստանի նախագահին:

**

Հայաստանի առեւտրական նախարար նշանակուած է Տիգրան Գրիգորեան:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՌԼԷՆ ՏԻԹՐԻԽ, գերմանուհի աւելի առասպել մը, անմոռանալի՝ «Կապոյտ հրեշտակը» մեռաւ Փարիզի իր յարկաբաժինը, 90 տարեկանին: Ծնած էր Պէրլին, հաւանաբար 1901-ին (երբեք չէ խոստովանած իր բուն տարիքը), սկիզբէն արուեստի հանդէպ մեծ սէր ունեցած է, նախ երաժշտութիւն, ապա՝ սինեմա եւ թատրոն: 1922-ին կը սկսի արդէն ֆիլմերուն մէջ դարձնել փոքր դերեր: 1930-ին է սակայն, որ Շթէրնպէրկ զինքը կ՚ընտրէ «Կապոյտ հրեշտակ»ին համար, դերին՝ Լօլա - Լօլան որ պիտի կախարդէ փրոֆէսէօրը որու դերը ստանձնած է Էմիլ Եանինկս: Մ. Տիթրիխի գերմաներէն միակ ֆիլմն է: Խորապէս հականացի, պատերազմին պիտի երգէ դաշնակից բանակներուն համար: Լիլի Մառլէնը դեռ շատերու ականջին մէջ է: 1933-ին, Ռուբէն Մամուլեանի նշումներու կը հետեւի Քանթիք տ՚ամուրի համար, որ մեծ յաջողութիւն չի գտներ: Զուգադիպութիւնը կամ նախախնամութիւնը այնպէս կարգադրեց որ մեռնի Քաննի սինեմայի փառատօնի բացման ճիշդ նախօրեակին, փառատօն, որ այս տարի հանրագիրին համար Մառլէն Տիթրիխն ընտրած էր: «Ֆիկառօ»ի հարցազրոյց մը տուած էր անցեալ տարի եւ օրաթերթը այսօր կը վերհրատարակէ որոշ նիւթերու շուրջ անոր արտայայտած տեսակէտները: Զարգացած կին, կ՚ըսէ թէ անարի որպէս գիրք ձգած է Կէօթէն երբ ցնցուած է Ռիլքէի հանճարէն: Ըստ իր փափաքին պիտի թաղուի Պէրլին:

ՊԱՍԹԻԱՅԻ մարզադաշտին ահաւոր արկածին զոհերուն թիւը փոքր հեղլալով հանդերձ, փոխուեցաւ Մայիս 7-ին եւ մեռեալներու թիւը 11-ի իջաւ 26-ի բարձրանալէ ետք: 527 վիրաւոր հիւանդանոցը կը մնան, ոմանք շատ ծանր վիճակի մէջ: Նախագահ Միթերան, որ Սեվիլլա գացած էր Մայիս 6-ին, ցուցահանդէսին «Ֆրանսական Օր»ուան առթիւ, անկէ Պասթիա փութաց իր ներկայութեամբ մխիթարելու համար վիրաւորներն եւ զոհերու ընտանիքները: Անգամ մը եւս պատասխանատու չկայ եւ շատ յատկանշական է Սիւտ - Թրիպիւնի վարչական տնօրէնին յայտարարութիւնը (Լիպերասիոն, Մայիս 7): Ան կը պնդէ որ ամէն ինչ կանոնաւոր էր, իր ընկերութեան ձեռնհասութիւնը խնդրոյ առարկայ չէ, նման ամպիոններ շատ հաստատած են, այս անգամ ալ ամէն ինչ պէտք եղածին պէս գործադրուած է: Ուրեմն, հարց կու տայ լրագրողը՝ «ո՞վ է յանցաւորը»: Պատասխան՝ «ամէն պարագայի մէջ, մեր կողմէ որեւէ պատասխանատուութիւն չենք զգար»: Կը մնայ եզրակացնել թէ 600 հոգի իրենք զիրենք 30 մեթրէ վար նետած են, կամաւ՜ին:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նախարարապետը՝ Օմար Քարամէ ստիպուեցաւ հրաժարիլ, քանի կառավարութիւնը այլեւս չի կրնար դէմ դնել կացութեան: Դամասկոսէն վերադարձին, յայտարարած է թէ նախընտրելի է որ ուրիշներ ձեռք առնեն երկրին ղեկը, զայն փրկելու համար: Գործադուլը կը շարունակուի:

ՄԱՅԻՍ 8 Զինադադարի տարեդարձի տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Ուրբաթ, (Մայիս 9 - 10-ի թիւ) եւ խմբագրատունը փակ է: Մեր յաջորդ թիւը՝ Երեքշաբթի, Մայիս 12:

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՄԻՋԻՆ ԱՍԻԱ ԵՒ ԿՈՎԿԱՍ ԹԵՀՐԱՆԻ ՈՒ ԱՆԳԱՐԱՅԻ ՄԻՋԵՒ

Նախկին խորհրդային Հանրապետութիւնները մշակութային ու տնտեսական մարզերու մէջ իրենց ազդեցութեան ենթարկելու մրցակցութիւն կը մղեն Իրան ու Թուրքիա: Իւրաքանչիւրը կը ջանայ իր կողմը գրաւել լայնածաւալ շուկան: Այս մրցակցութեան մէջ կարեւոր դեր կը կատարեն որքան ներկայի, նոյնքան եւս անցեալի քաղաքական գործօնները:

Այս պարագաներուն կ՚անդրադառնայ Մայիսի «Լը Մոնտ Տիփլոմաթիք»ը, համառօտ ակնարկով մը նկատի ունենալով դարասկիզբէն ասդին արձանագրուած զարգացումները: Նախ ցարական Ռուսաստանը, ապա Խորհրդային Միութիւնը 1908 - 1909 թուականներէն յաճախ ոտնձգութիւններ կատարած են ազգ. գերիշխանութեան: Նոյն շրջանին ռուսական զօրաբաժիններ ռմբակոծած են իրանեան Խորհրդարանը զօրավիգ կանգնելով Ալի շահ Խաջարի. յետոյ, 1920-ին, կարմիր բանակը չէզոքացնելու համար սպիտակ Ռուսերու գրաւած վերջին դիրքերը, գրաւած է Կասպից ծովու Անզալի նաւահանգիստը, նեցուկ կանգնելով խրանցի համայնավարներու կողմէ հիմնուած ընկերվարական հանրապետութեան: 1941 Սեպտեմբերին երբ դաշնակից ուժեր գերմանական իր համակրութիւններուն պատճառով վտանգաւոր նկատեցին Ռըզա շահ Փահլաւին եւ ուզեցին գահընկէց ընել զայն, խուժեցին Իրան. Միացեալ - Նահանգներ եւ Բրիտանիա գրաւեցին հարաւակողմը, իսկ Խորհրդային Միութեան ձգեցին հիւսիսը: Պատերազմի աւարտին անոնք պէտք է լքէին իրենց դիրքերը. սակայն 1945-ին մինչ առաջինները կը քաշուէին, խորհրդային ուժերը մնացին Ատրպատականի շրջանը ուր համայնավար ինքնավար հանրապետութիւն մը հռչակուեցաւ. չքաշուեցան նաեւ Քիւրտիստանէն: ՄԱԿ-ի բանաձեւի մը, Իրանի վարչապետին բանակցութիւններուն ու յատկապէս ամերիկեան զինուորական սպառնալիքներու շնորհիւ, Խորհրդային Միութիւնը 1946-ին ետ քաշեց զօրքերը ու Իրան վերատիրացաւ իր շրջաններուն:

Այդ թուականէն ի վեր, կարելի է ըսել թէ խաղաղ գոյակցութեան յարաբերութիւն մը ունէին Իրան ու Ազրբէջան. սակայն հայեւազերի բախումները ստիպեցին մահմետական վարչաձեւը որ կողմի վերածուի: Եթէ արագօրէն չարժման չանցնուէր, ազգամիջեան այս խռովութիւնները կրնային ծաւալիլ նաեւ Իրանի մէջ ուր հայկական եւ թրքական կարեւոր գաղութներ կան: Այսպէս, Իրան ձեռնարկեց միջնորդ հրադադար մը հաստատելու որ բազմաթիւ անգամներ խզուելով հանդերձ, Իրանի տեղ տուաւ Կովկասի քաղաքական բեմին վրայ:

Երկրորդ ազդակը Թաւրիզի վաճառականներուն հետաքրքրութիւնն է նոր շուկաներու հանդէպ: Տարւոյն սկիզբը իրանեան օրաթերթ մը կը գրէր թէ Իրան մեծ առիթներ ունէր իր թէքնոլոժին ու արտադրութիւնը արտածելու դէպի մահմետական նոր հանրապետութիւնները: Ներկայի գլխաւոր դժուարութիւնը կուգար ռուբլին անկայուն կացութենէն. սակայն անիկա առժամեայ էր ու անմիջապէս որ քաղաքական կայուն վիճակ ստեղծուէր այս երկիրներուն մէջ, ռուբլին փոխանակելի միջոցի մը պիտի վերածուէր:

Ասկէ ի վեր Իրան կրկնապատկած է նախաձեռնութիւնները, քաղաքական դերակատարութիւն մը ձեռք ձգելու համար, սակայն ամէնէն առաջ մտածելով տնտեսական շահերու մասին: 1991-ին Արտաքին նախարարը ՀԱՊ-ի շրջապտոյտի մը ձեռնարկեց, Կեդրոնական Ասիոյ իւրաքանչիւր երկրին մէջ դեսպանատուներու բացումը կատարելով: 1992-ի սկիզբը Թեհրան յայտարարեց թէ կազուղին որով իրանեան քարիւղը ՀԱՊ-ի երկիրները կը հասնի, պիտի գործէ միայն Ազրբէջանի հետ: Ասկէ զատ որպէս բարի տրամադրութեան դրսեւորում, Իրան տալով վճարելի 100 հազար թոն կրադիւս ապրանքը այս երկրին որպէսզի վերաշինէ 1990-ի երկրաշարժէն քանդուած շրջանը: Կասպից ծովու քարիւղի իրանեան կառոյցներն ալ այսուհետեւ գործակցութեան արդիւնք պիտի ըլլան Ազրբէջանի, Ղազախստանի ու Թիւրքմէնիստանի:

Տնտեսական գործակցութեան կազմակերպութեան առաջին ժողովին (Փետր. 1992) որ Թեհրանի մէջ իրարու քով բերաւ Իրանը, Թուրքիան եւ Փաքիստանը որոնց միացած էին Ազրբէջանը, Թիւրքմէնստանը եւ Ուզպէկստանը, մահմեդական վարչակարգը յաջողեցաւ ընդունիլ տալ Տաճիկստանն ու Կիրգիզստանը: Նոյն ժողովին ընթացքին Իրանի նախագահը Ռաֆսանճանի յայտնեց թէ նպատակ կայ Կասպից ծովու սահմանակից հինգ երկիրներու - Իրան, Ազրբէջան, Ռուսաստան, Ղազախստան եւ Թիւրքմէնստան - շրջանային գործակցութեան նոր կազմակերպութիւն մըն ալ ստեղծելու, որուն կեդրոնատեղին Թեհրան պիտի ըլլայ: Այդ կազմակերպութիւնը միջազգային գործունէութիւն պիտի կատարէ. Թուրքիա դուրս կը մնայ անկէ:

Ասիկա յայտարար նշան մը եղաւ Անգարա - Թեհրան յարաբերութիւններու լարումին. յիշեալ ժողովէն ետք Թուրքիոյ նախագահը գայրոյթով արտայայտուեցաւ, նոր կազմակերպութիւնը «աւելորդ» նկատելով: Միւս կողմէ իրանեան մամուլն ալ սկսաւ աշխուժօրէն քննադատել Թուրքիան, զայն ամբաստանելով Միացեալ - Նահանգներու սպասարկուն ըլլալով ու ամերիկեան դրութիւնը նախկին խորհրդային երկիրներուն պարտադրելու ջանքով: Նոյն շրջանին, Իրանի ապսպրած զէնքերը փոխադրող կիպրական նաւու մը Թուրք ծովուժին կողմէ գրաւումն ալ աւելցուց լարումը. Ռաֆսանճանի Թուրքիոյ կեցուածքին համար գործածեց «ոչ - բարեկամական եւ ոչ ուղղամիտ» ածականները: Թուրքեւիրանեան յարաբերութիւններու արագ վատթարացում մը որպէս մեծ վտանգ կը բացատրէ այն փափուկ հաւասարակշռութեան որ կայ ներկայիս Միջին Ասիոյ եւ Կովկասի երիտասարդ հանրապետութիւններուն մէջ որոնք այսուհետեւ հաւանական կռուախնձոր են Անգարայի եւ Թեհրանի միջեւ:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՄԱՅԻՍ 2 / 6)

ՄԻՆՍԿԻ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻՆ ՀԱՄԱՐ

Մայիս 5-ին Լ. Տէր - Պետրոսեան ընդունած է Ղարաբաղի հարցով Մինսկ գումարուելիք միջազգային խորհրդաժողովին նախագահը՝ փրոֆէսէօր՝ Մարիօ Ռաֆֆէլլին: Ան կարեւոր նկատելով Ղարաբաղի մասնակցութիւնը յոյս յայտնած է որ բոլոր կողմերը համաձայն կ՚ըլլան

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ՝
ՍԻՄՈՆ ԶԱՒԱՐԵԱՆԻ ԶԱՒԱԿԻՆ՝
ՎԻԳԷՆ ԶԱՒԱՐԵԱՆԻ ՀԵՏ

ԺԱՄԱՆԱԿԱԳԻՐ

ՀԱՐՑՈՒՄ. — Ինչո՞ւ, ձեր կարծիքով, ամէնուր հայ մտաւորականութիւնը, ժողովուրդը, նոյնիսկ այլախոհ քաղաքական գործիչները սիրել, յարգել ու գնահատել են Ձեր հօրը:

ՊԱՏԱՍԽԱՆ. — Հայրս շատ համեստ, ազնիւ, չիտակ ու անաղարտ մարդ էր, կրքոտ ու նուիրեալ գործիչ՝ այդպէս էին վկայում նրան ճանաչողները, մայրս, ընկերները: Նա նողկում էր փառասէրներից, ամբոխավարներից, շահամոլներից ու քծնողներից եւ երբեք չէր թաքցնում իր այդ վերաբերմունքը:

Եթէ նրանից սեւէ ընկերոջ մասին կարծիք են հարցրել, դրական բնութագրելու դէպքում մէկ բառով ասել է՝ «Նուիրուած է»: Նրա համոզմամբ նուիրուածը մեծ ճիգերի ու յոհաբերութիւնների ընդունակ չարքաշ աշխատող է, այն ղեկավարը, կուսակցականը, որի շահը միայն ժողովրդի շահն է:

Ինչո՞ւ հէնց սա յիշեցի, որովհետեւ շատ եմ անհանգստանում Հայաստանի ու Արցախի համար:

Այժմ մեզ նուիրուած մարդիկ են հարկաւոր, գործիչներ, որոնք ցանկացած վճիռ կայացնելիս, որոշում ընդունելիս մաքուր ու անաղարտ լինեն իրենց խղճի, պատմութեան, հայրենիքի ու ժողովրդի ճակատագրի առջեւ:

Հ. — Ծա՞նր է եղել Ձեր կեանքը:

Պ. — Դատմեմ, ինքներդ դատէք:

Ծնողներս ամուսնացել են 1909-ին: Ես ծնուել եմ մէկ տարի անց: Ինչպէս պատմել են, տասնմէկ ամսականում հայրս ինձ եւ մօրս բերել է մինչեւ Թուրք-ռուսական սահմանը: Այստեղ մեզ դիմաւորել է հօրաքրոջս ամուսինը եւ ուղեկցել Թիֆլիս: Ինչպէս յայտնի է, հայրս յանկարծամահ է եղել Պոլսում 1913-ին, իսկ աճիւնը բերուել է Թիֆլիս, Խոջիվանք:

Մայրս Մշեցի էր: Նա երկար չմնաց Թիֆլիսում. գնաց Պոլիս, իսկ 1925-ին՝ Փարիզ: Յետոյ ես էլ գնացի Ֆրանսիա, ընդունուեցի Սորբոնի համալսարան: Մէկ տարի էր մնացել աւարտելուս, երբ մի ռուս սպանեց Ֆրանսիայի պրեզիդենտին, եւ խորհրդային հպատակութիւն ունեցողներին երկրից արտաքսեցին: Ինձ առաջարկեցին ընդունել ֆրանսահպատակութիւն, սակայն հօրաքոյրս՝ Նուշիկը, որը 1903-ից բոլշեւիկ էր, ստորագրութիւն էր տուել ինձ համար: Նա աշխատում էր Օրջոնիկիձէի հետ՝ Երկրկոմի քարտուղարի օգնական, այնուհետեւ, նրա հետ գալիս է Մոսկուա եւ աշխատում որպէս Կենտկոմի արեւելեան բաժնի ղեկավար:

Երբ 1933-ին վերադարձայ Ռուսաստան, գնացի Հեռաւոր Արեւելքում ծառայելու: Այստեղ Նուշիկի աղջկանից՝ Թամարից նամակ ստացայ, որ մօրը, իբրեւ տրոցկիստ, բանտարկել են, իսկ իրենց տանից հանել ու համալսարանից հեռացրել են: Հրամանատարից տասնօրեայ արձակուրդ խնդրեցի: Ընդառաջեց: Մոսկուայում գտայ Թամարին յուսահատ ու ընկճուած: Որոշեցի դիմել Օրջոնիկիձէին, սակայն ամբողջ օրը 9-ից մինչ 5-ը զանգահարում էի, իսկ քարտուղարը՝ թէ՝ չկայ ու չկայ: Վերջը, որ գլուխը շատ տարայ, հետաքրքրուեց, թէ ո՞վ եմ, ի՞նչ եմ ուզում: Պարզուեց, որ Թիֆլիսի մեր թաղեցիներից էր: Հանդիպումը նշանակեց գիշերուայ 2-ին: Եւ ահա, մէկուկէս ժամ չարչարուելուց յետոյ, գիշերով դէս ու դէն զանգելով, Օրջոնիկիձէն լուծեց թէ՛ բնակարանի եւ թէ՛ ինստիտուտի հարցը: Որպէսզի ուսանողները չիմանան, կարգադրեց Թամարին արեւելագիտական ինստիտուտից «օտար լեզուների» տեղափոխել եւ թոշակ նշանակել: Յաջորդ օրը Թամարի կեանքը հունի մէջ մտաւ:

Երբ նորից մեկնեցի ծառայութեան՝ զինուած բանտաներ կային, թաքնուել էինք Տայգայում, ուր երկար մնալուց ոտքերս սառեցին: Տեղափոխեցին հոսպիտալ, որից յետոյ վերադարձայ Մոսկուա: Մինչ այդ, Նուշիկի մօտ էի ապրել, իսկ այդ ժամանակ նա Մոսկուայում չէր ու ստիպուած նորից դիմեցի Օրջոնիկիձէին: Նա ինձ խորհուրդ չտուեց մնալ մայրաքաղաքում, ասաց, որ աւելի նպատակայարմար է գնամ Ուրալ, որտեղ իմ ընկերներն են: Նրա խորհուրդը չլսել չէի կարող, սակայն յիշեցրի նաեւ, որ Սորբոնի համալսարանը չհասցրեցի աւարտել: Խոստացաւ օգնել:

Ուրալում աշխատում էի շինարարութիւնում: Մի օր էլ, Օգոստոս ամսին պետս հեռագիր է ստանում, որ ինձ պէտք է ուղարկել Մոսկուա՝ համալսարանում սովորելու: Միշտ հոգատար, միշտ պատրաստակամ, իր խօսքի տէրը, այսպէս մնաց Օրջոնիկիձէն իմ յիշողութեան մէջ:

Հ. — Ինչպէ՞ս անցան անհատի պաշտամունքի տարիները Ձեզ համար:

Պ. — 1937-ին էր, մօրաքրոջս աղջիկը եկաւ Թիֆլիսից ու ասաց, որ բոլորին աքսորել են: Հօրաքոյրներս, որ մէկը 73, միւսը 75 տարեկան էին, ճանապարհից նամակ գրեցին, որ օգնելու մի ճար գտնեմ: Դարձեալ անելանելի վիճակի մէջ ընկայ: Յետոյ յիշեցի, որ տատիկս Շահվերտեան է, Անաստաս Միկոյեանի մայրը նոյնպէս Շահվերտեան էր: Նրանք քոյրեր էին, նոյն ընտանիքից: Գնացի Լեւոն Աբովեանի մօտ: Նա Թումանեան Աշխէնի՝ Անաստաս Միկոյեանի կնոջ տղան էր, խնդրեցի հանդիպել ծնողների հետ:

Կրեմլի թիւ 33 բնակարանում էին ապրում: Աշխէնին ամէն ինչ պատմեցի ու խնդրեցի օգնել: Իսկ Անաստասը եկաւ, ասաց, որ նման գործերի չի խառնւում: Դուրս գալիս Աշխէնը ձեռքիս դիմումը վերցրեց ու խոստացաւ ուրիշների միջոցով օգնել:

Անցաւ երկու ամիս, դատախազութիւնից գրութիւն ստացայ, որ Թիֆլիսից Մարիամ ու Սոֆիա Զաւարեանների գործերը պահանջել են ու որոշել ընթացք տալ:

... Երբ սկսուեց ֆիննական պատերազմը, ինձ աշխատանքի ուղարկեցին զինուորական գործարան: Երբեք չեմ մոռանայ նաեւ յիսուն թուականը: Դա իմ կեանքի դաժան էջերից էր: Գործարանում աշխատում էի առաւօտից ուշ երեկոյ: Ամուսնացած էի: Ունէի մի դուստր: Կինս Բաշ Վարդանի աղջիկն էր: Գիշերուայ ժամը մէկին դուրս էի գալիս գործարանից, երբ յայտնեցին, որ լիազօրը ինձ է փնտռում: Անմիջապէս մտածեցի, թէ ինչու ամբողջ օրն այստեղ էի, ոչ ոք չի հարցրել եւ յանկարծ այդ ժամի՞ն...

Կինս ու երեխաս ամարանոցում էին: Գնացի, մինչեւ առաւօտեան հինգը մնացի նրանց հետ, յետոյ եկայ տուն, սափրուեցի ու պատրաստ սպասում էի ... Դրան թակոցը չուշացաւ: Տարան պետանվտանգութեան ժողկոմատ:

Սկզբում ինչ ասես կպցրեցին՝ էլ լրտես, էլ տեռորիստ: Մէկ տարի պահելուց յետոյ ասացին, որ այդ յօդուածը հանում են եւ տալիս 7 — 35-ը, որով դատում են անառակութեամբ ու բախտախաղերով զբաղուողներին: Տարան Բուտիրեան բանտ, որտեղից երկու անգամ բերեցին դատարան եւ ոչինչ չէին կարողանում հաստատել: Վերջապէս յատուկ յանձնաժողովի որոշմամբ հինգ տարի ինձ էլ բաժին հասցրեցին:

Ճամբար տանելու ճանապարհին, Կուրբիշեւեան բանտում հարցնում էին, թէ ո՞վ որտեղից է: Երկու երիտասարդ տղաներ լսեցին, որ Սիմոն Զաւարեանի տղան եմ, անմիջապէս մօտեցան ու ասացին, որ իրենք էլ դաշնակցական են ու ինձ համար փոխինձ պատրաստեցին: Մէկ տարի արդէն նստել էի ու բաւականին հիւծուել: Երկու շաբաթում նրանց հոգատարութեան շնորհիւ մի քիչ կազդուրուեցի:

Յետոյ մեզ տարան Էկիբաստուզ: Ինձ ամրան էին ձերբակալել ու տաք հագուստ չունէի: Այստեղ էլ բախտս բերեց. Իշխան անունով մի Հայի հանդիպեցի, որն ինչպէս պարզուեց, մեր գիւղից էր՝ Բասենցեանի տղան: Նա բժիշկ էր: Իմանալով ով լինելս, գրկեց, համբուրեց, տաք շորեր բերեց: Յետոյ երկու անգամ դեղնախտով հիւանդացայ: Նա գլիւկոզա էր ճարել եւ գաղտնի սրսկում էր ինձ:

Հ. — Ո՞ղջ է հիմա:

Պ. — Ո՛չ, մահացել է:

... Մոսկուա վերադարձայ Ստալինի մահից յետոյ, յիսուներեք թուին: Իմացայ, որ կինս ամուսնացել է, տուն գնալ չէր լինի: Արամ անունով մի Հայ ընկեր ունէի: Առաջին գիշերը նրա դուռը թակեցի: Ինձ տեսաւ, դէմքը թթուեցրեց ու ներս չթողեց: Ճամբարից վերադարձածը ցանկալի հիւր չէր նոյնիսկ ընկերոջ համար: Այս երկու հարուածից դառնացած ու յուսահատ գնացի ռուս ընկերոջս մօտ: Անմիջապէս լողացրեցին, նոր, տաք հագուստներ տուեցին ու պահեցին իրենց տանը:

Մարդուն փորձութեան պահին են ճանաչում: Յետոյ, աշխատանքի վերցրին մերձ մոսկովեան Խիմկ քաղաքի հրթիռի գործարանում: Արտադրութեան պետ էի, գլխաւոր ինժեներ: Սակայն ղեկավար աշխատանքի համար կոմունիստ լինելը պարտադիր էր: 1969-ին ընդունեցին Խ. Մ. Կ. Կ. շարքերը: Դրանից յետոյ էլ, մի քանի անգամ պարգեւատրումներից զրկեցին, որովհետեւ դաշնակցականի տղայ էի: Այնպէս որ, մինչեւ 1977-ը, մինչեւ թոշակի անցնելս, առիթը բաց չէին թողնում յիշեցնելու, որ ես Սիմոն Զաւարեանի տղան եմ...

Հ. — Ի՞նչ եղաւ Ձեր մօր ճակատագիրը:

Պ. — 1960-ին Փարիզից Լեւոն Տօնիկեանը ինձ նամակ գրեց, որ մայրս կորել է: Յետոյ գտել էին հոսպիտալում ու ինձ տեղեկացրել, որ ուղարկում են Մոսկուա: Կնոջս հետ գնացինք դիմաւորելու: Գնացքը եկաւ, սակայն մայրս չկար: Զանգահարեցինք, պարզուեց, որ իջել է Պրեստում ու խոստացան ուղարկել յաջորդ օրը: Երբ գնացքը կանգ առաւ, ես հոգեմաշ սպասման ու տագնապի մէջ հազիւ էի յուզմունքս յաղթահարում, կինս նմանութեամբ գտել էր նրան ու ամբողջ ձայնով մէկ կանչում էր՝ Վիգէ՛ն, Վիգէ՛ն:

Արդէն այդ ժամանակ, մօրս հոգեկան հիւանդութիւնը զգացնել էր տալիս իրեն: Նա մահացաւ Մոսկուայում, խենթերի հիւանդանոցում: (*)

Հ. — Գիտէ՞ք արդեօք, թէ ինչ յարաբերութիւնների մէջ էին Ձեր հայրը եւ Ձեր երկրացի բոլշեւիկ Դանուշ Շահվերդեանը:

Պ. — Շատ մօտ ընկերներ էին: Հօրս մահից յետոյ էլ Դանուշը կապուած էր մեր ընտանիքի հետ: 1924 — 1925 թթ.-ին Պոլսում հիւպատոս էր: Յաճախ էր գալիս մեր տուն, Թիֆլիս: Մի օր էլ ինձ սկաուտի համազգեստ բերեց: Նրա տղան՝ Սերժը, Մոսկուայում է ապրում: Մենք նոյնպէս մօտ ընկերներ ենք:

Նա էլ մօր հետ Փարիզում էր, սակայն մայրը ստիպեց Ռուսաստան գալ: Սերժը մինչեւ այժմ չի հաշտւում այդ սխալ քայլի հետ, որովհետեւ մօրն այստեղ գնդակահարեցին, իսկ հայրը բանտում էր եւ ոչինչ չգիտէր այդ մասին: Հօրն էլ պատերազմի տարիներին նոյն ճակատագրին արժանացրին: Սերժն երկար տարիներ Աֆրիկէում, յետոյ Պելժիայում դեսպան աշխատեց, յետոյ վերադարձաւ Մոսկուա՝ Արտաքին գործերի նախարարութիւն: Ինձ թւում է մարդկանց միմեանցից հեռացնում, թշնամացնում է ոչ այնքան այլախոհութիւնը, կուսակցութիւնները, որքան խառնուածքը, բնաւորութիւնը, յատկանիշերը: Ի դէպ, «Նաւթա» գրքում կարդացել եմ, որ Շահումեանը եղել է հօրս աշակերտ:

Հ. — Ե՞րբ էք վերջին անգամ եկել Հայաստան:

Պ. — Վաղուց Երեւանում չեմ եղել: Երկրաշարժից յետոյ, երկրորդ կնոջս՝ Նատալիայի հետ, որը ղարաբաղցի է, որոշեցինք երեխայ պահել: Եկանք Լենինական ու Սուսաննա անունով մի աղջիկ վերցրինք: Ամէն ինչ անում էինք երեխայի տրամադրութիւնը բարձրացնելու համար: Նա երկար չուզեց մեզ մօտ մնալ, կարօտում էր իր միջավայրը: Յետ տարանք, օգնեցինք ինչով որ կարող էինք: Ցանկութիւն յայտնեց ամառները գալ մեզ մօտ անցկացնել, սակայն չհամաձայնեցինք: Տարեց մարդիկ ենք, առանց այն էլ շատ էինք կապուել նրա հետ ու բաժանումների կսկիծին չէինք դիմանայ:

Հ. — Ինչպէ՞ս է, որ Ձեր ազգանունը Զաւարեան էք թողել, այլ ոչ թէ Զաւարով, ինչպէս շատերն են վարուել:

Պ. — Իմ կեանքի ամենածանր պահերին ոչ հօրից եմ հրաժարուել եւ ոչ էլ «եան»ից: Ուր էլ ապրէի, Հայ կը մնայի Սիմոնի որդին:

Գ. ՇԱՀՎԵՐՏԵԱՆ
Գ. ՌՇՏՈՒՆԻ

«Հայաստան», Մարտ 5

(*) ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ»ի. — Անկասկած կ'արժէ վկայել տարաբախտ Ազնիւ Զաւարեանի կեանքին մասին, որ — դժբախտաբար — աւելի ծանօթ է մեզի քան՝ Վիգէնին: Զաւարեանի այրին, բնիկ մշեցի, մէկն էր այն նախնական կրթութեան բայց ազնուագոյն սրտի ու հոգիի տէր կիներուն, որոնք տաժանակիր կեանք մը ապրած են, իրենց ամուսնոյն յիշատակով: Հոս, կ'անդրադառնանք Ազնիւ Զաւարեանի:

ԱԶՆԻՒ ԶԱՒԱՐԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Երեւանի «Հայաստան» օրաթերթի հարցազրոյցը Վիգէն Զաւարեանի հետ, առիթ կուտայ մեզի ոգեկոչելու իր մայրը՝ Սիմոն Զաւարեանի այրին, որու մասին հակիրճ քանի մը տողերով կ'ակնարկուի այդ հարցազրոյցի ընթացքին: Ճիշդ է որ Ազնիւ Զաւարեան աւելի ծանօթ է Փարիզի երբեմնի մեր գաղութին քան իր զաւակին:

Ազնիւ Զաւարեան բնիկ Մշեցի էր: Կը սիրէր շեշտել թէ՝ վերի դաշտէն էր, ոչ՝ վարի, ու ըլլալով հանդերձ նախնական կին մը, այդ բառին ազնուագոյն իմաստով, ամբողջ կեանքը գիտակցութիւնն ունէր թէ նախ կին է, ապա՝ այրին եղած էր մեծ Հայու, մեծ մարդու մը եւ միշտ ապրեցաւ այդ հպարտութեամբ:

Ազնիւը կապուած է իմ մանկութեան առաջին յիշատակներուն: 4 — 5 տարեկանէս, շատ բնականօրէն, ծնողքս զիս կը տանէին բոլոր հանդէսներուն՝ Ապրիլ 24, Մայիս 28, Դաշնակցութեան օր, եւ դեռ, այս «դասականներէն» դուրս՝ յոբելեաններու, թատերական ներկայացումներու, համերգներու, եւայլն, եւայլն: Առաջին կարգերու վրայ, սկիզբէն տեղ գրաւած կ'ըլլային՝ Ազնիւ Զաւարեանը եւ Սեդրակ Սասունին, ինչ որ բաւել տուած էր ինծի թէ առանց անոնց հանդէս մը չի կրնար տեղի ունենալ:

Ազնիւ Զաւարեան, հակառակ անոր որ ամէնէն աւելի ինք իրաւունքը պիտի ունենար, Դաշնակցականի այն հպարտագլուխ, թերեւս աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել՝ միակ այրին եղաւ որ ամբողջ կեանքը չարաչար աշխատեցաւ, սանթիմ մ'իսկ չառնելով «վեթերաններու ֆոնտ»էն: Այս ֆոնտը, որու մատակարարութիւնը յանձնուած էր Հրանտ — Սամուէլի, խորհրդանշական ամսական մը կ'ապահովէր տարեց Դաշնակցականներու եւ անոնց այրիներուն: Ազնիւ նախընտրեց աշխատիլ, որպէս ծառայ Մուշեղ Պետրոսեանի (Խավիառ) մօտ եւ ոչինչ առնել կուսակցութենէն: Մինչեւ վերջ պահած էր իր խորհրդային հպատակութիւնը, միշտ այն յոյսով որ Վիգէնը զինքը քովը կ'առնէ: Սպասեց տարիներ, բայց զաւակն ալ, անկասկա՛ծ իր դժուարութիւնները ունէր ու չէր կրնար մայրը քովը առնել:

Օր մըն ալ լսեցինք որ Ազնիւ պիտի հարսնանայ, ժառանգ մը ինկած է իրեն, որպէս միակ ազգականուհին ամերիկահայ Մշեցիի մը, որ մեռեր էր անժառանգ:

Հազարումէկ դժուարութիւններ ծագեցան: Մեռնողը՝ Ամերիկացի, ժառանգորդը՝ խորհրդային քաղաքացի, ո՞ր օրէնսդէտներուն կարելի է բացատրել թէ անոնք ոչ Ամերիկացի են, ոչ ալ Սովետ, այլ պարզապէս Հայ եւ մշեցի Հայ...: Ի վերջոյ Ազնիւ տէր դարձաւ որոշ գումարի մը եւ սկսաւ ծախսել...: Աջ ու ձախ գիրքեր գնեց, դպրոցական պիտոյքներ ու սկսաւ ղրկել Հալէպ՝ Զաւարեան դպրոցին, Յունաստան՝ Զաւարեան դպրոցին: Ղրկեց ու ղրկեց ինչ որ կրցաւ, ոչինչ փոխելով իր համեստ, համեստագոյն կեանքէն, ոչինչ ծախսելով իրեն համար...: Ու եկաւ օրը, երբ Վիգէն գրեց մօրը թէ այլեւս կրնայ իր մօտ երթալ, տեղ կայ: Անսահման էր Ազնիւին ուրախութիւնը: Տարիներու, տարիներու

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ճեմարանի Վասպուրականի սրահին մէջ, Մարտ 20-ին դասախօսութիւն մը տուած է Սիլվիա Աճէմեան, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի Կոմիտաս մասնաճիւղին: Դասախօսութեան նիւթն էր՝ Սիրարփի Տէր – Ներսէսեան, որու գործակիցն ալ եղած է Սիլվիա Աճէմեան, աշխատակցելով անոր վերջին հատորին ամբողջացման, ապա՝ արխիւներուն դասաւորման Սիրարփի Տէր – Ներսէսեանի մահէն ետք: Արուեստաբան Սիլվիա Աճէմեանի դասախօսութիւնը մեծ յաջողութիւն ունեցած է, այնքան խնամքով, բծախնդրութեամբ եւ ձեռնհասութեամբ պատրաստուած ըլլալով:

**

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, երկու յաջորդական շաբաթներու ընթացքին «Գասպար Իփէկեան» թատերախումբը ներկայացուցած է «Վենետիկեան Երկուորեակները» Գոլդոնիի, բեմադրութեամբ վաստակաւոր արուեստագէտ՝ Վարուժան Խաչեանի:

պատումէն ետք, վերջալոյս պիտի տեսնէր իր զաւակը: Ու գնաց Թոռնիկին համար դաշնակ եւ ինչե՛ր, ինչեր: Ու գնաց: Քանի մը ամիս ետք, իմացանք անուղղակի թէ իր մահկանացուն կնքած է Մոսկուայի մերձաւոր ծերանոց մը: Նաւթիւն է, գոնէ մեզի համար, որ Ազնիւ Զաւարեանը խենթեցած էր: Ունէր նկարագրի, մշակի նկարագրի խոյանքներ, բայց նաեւ եւ մանաւանդ հողի հարազատ տիպարի բնածին իմաստութիւնը:

Վերջին օրինակ մը, որ շատ բան կ'ըսէ եւ ցարդ «անտիպ» պահած եմ:

1958 Փետրուար է:

«Յառաջ»ի խմբագրատունն է՝ Արաքսի Վարուժան – Արփիկեան, նոր վերադարձած կանուխէն, ուր բացումը կատարուած էր Վարուժանի յուշատախտակին բանաստեղծին յաճախած համալսարանը: Յանկարծ ներս մտաւ Ազնիւ Զաւարեանը, ու ողջագուրուելով Արաքսիին հետ, քանի Պոլսէն զիրար կը ճանչնային: Քիչ անց, Արաքսի Ազնիւին նայելով ըսաւ...

«Ազնիւ, երբ Սիմոնը մեռաւ, դուն ալ մեզի պէս երիտասարդ էիր, ինչո՞ւ դուն ալ չամուսնացար»:

Ու Ազնիւ Զաւարեան պատասխանեց...

«Արաքսի՛, ձիէն ետք, էշ չեմ նստիր»:

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՓՈՓՈԽԱԿԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՔԱՐՏԷՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

Խորհրդային քարտէսներով մարդ չէր գիտեր երբեք թէ ուր կը գտնուի, կամ նոյնիսկ ուր կ'երթայ: 80-ական թուականներուն քարտէսագրութեան Ընկերակցութիւնը պաշտօնական նամակ մը ստացաւ. Նամակագիրը կը գանգատէր որ քարտէսին հետեւած է երթեւեկի գլխաւոր առանցքի մը եւ ինքզինքը գտած քարքարուտ, քանդուած ճամբու մը վրայ: Ինքնաշարժը ամէն կողմէ նորոգութեան կը կարօտէր եւ մարդը վնասուց հատուցում կը պահանջէր: Ընկերակցութեան տնօրէնը Եակով Թոփչեան կը բացատրէ թէ մարդուն շատ քաղաքավարի պատասխան մը տրուած է ու հարցը փակուած:

Այսօր կարելի է այլեւս սրբագրութիւններ կատարել, սակայն դիւրին չէ ատիկա: Քարտէսագրութեան պետական կոմիտէին նախագահը անճրկած է միութենական հսկայական քարտէսի մը առջեւ ու կ'ըսէ. «արդէն դժուար էր մեր գործը երբ Միութիւնը քայքայուեցաւ. իսկ հիմա ի՞նչ պէտք է ընել. նո՞յն գոյնով ներկել Թուրքիան ու Վրաստանը»: Քարտէսագիր մը պէտք է առնուազն վստահ ըլլայ Ռուսաստանէն, սակայն ինչպէ՞ս երբ կեդրոնախոյս ուժեր տիրեցին նաեւ Ռուսաստանի: Ինքնավար երկու շրջան – Թաթարստան ու Չէչէնստանի հանրապետութիւնը – մերժեցին Ռուսաստանի դաշնակցութեան պայմանագիրը ստորագրել. ինչպէ՞ս պէտք է ներկայացնել զանոնք. յետոյ կայ Եագութիան որ երեք անգամ անուն փոխած է:

Քարտէսագիրները կը յուսան որ այս հարցերը վերջ պիտի գտնեն երեսփոխանական համաժողովով: Եթէ Սահմանադրութիւնը ընդունուի, կառավարութիւնը պիտի կրնայ պաշտօնապէս ճշդել Ռուսաստանի սահմանները եւ քարտէսագիրներն ալ իրենց ընելիքը պիտի գիտնան:

Ռուսաստանի եւ նախկին Միութեան տարածքին 300·000 էջնոց քարտէսները կը սպասեն հրապարակ ելլելու: Անցեալ տարուընէ ի վեր ոչ Ռուսաստանի, ոչ նախկին Միութեան եւ ոչ ալ ՀԱՊ-ի քարտէս տպուած է: Ապսպրուած է միայն Մոսկուայի յուշարձաններու եւ Սիպերիոյ խորերուն Օմսկի նման քաղաքներու քարտէսներ: «Մէյ մըն ալ կրնամ միշտ Միացեալ – Նահանգներու քարտէս հրատարակել» կ'ըսէ տնօրէնը:

Նոր քարտէսները այնքան հազուագիւտ են որ Մոսկուայի «Աթլաս» վաճառատունը ցուցափեղկին մէջ խաւաքարտէ Զարլի Զափլին մը դրած է ու գործածուած զգեստեղէն կը ծախէ: Իսկ Կալինին փողոցի գրատունը որպէս քարտէս միայն Պուլկարիոյ քարտէս մը ունի:

Այսուհանդերձ, քարտէսագիրները չեն կորսնցուցած աշխատանքի իրենց եռանդը: Տնօրէնը կ'ըսէ թէ աշխատողները միշտ նոյն համբերութիւնը ունին այդ մանրամասն ու բծախնդիր գործին համար, միայն կը բաւէ որ ընելիք ունենան:

Ռուսաստանի մէջ քարտէսագրութիւնը միշտ ազդուած է քաղաքականութենէն: Ցարերու օրով ուղղակի զինուորական արհեստ էր ան. 1917-ի յեղափոխութենէն ետք Լենին քաղաքական քարտէսագրութեան գրասենեակ մը հիմնեց որ ճամբաներու մասին տեղեկութիւն պիտի տար ժողովուրդին. սակայն ան շուտով սկսաւ Խորհրդային Միութեան քաղաքները ու շրջանները կոչել բոլշեւիկ հերոսներու անուններով:

1939-ին Ստալին նոր առաքելութիւն մը տուաւ քարտէսագիրներուն. հազարաւոր քաղաքներու անունները կը փոխուէին, ուրիշներ կ'անհետանային քարտէսներէն. գետերը իրենց ընթացքը կը փոխէին ու ճամբաները ոչ մէկ տեղ կ'առաջնորդէին. այս բոլորին նպատակը արգելք ըլլալ էր որ թշնամին տեղեկութիւններու տիրանայ: Մինչեւ Մոսկուա ապրող օտարները գերմանական կամ ՍԻ-ԱՅ-ԷՅ-ի քարտէսներով աւելի լաւ կը ճանչնային քաղաքը, քան տեղացիները:

1985-ին երբ բացուեցաւ հրապարակայնութեան շրջանը, խորհրդային քարտէսագիրները մտածեցին թէ սխալները սրբագրելու ժամանակը հասած էր. փութացին համայնավար կուսակցութեան ներկայացնել աշխարհի քարտէսի ծրագիր մը որ հիմնուած էր իրականութեան վրայ: Սակայն երեք տարի սպասել պէտք եղաւ որպէսզի գաղափարը ընդունելութիւն գտնէ: 1989-ին վերջապէս սկսան աւելի կատարեալ քարտէսներ լոյս տեսնել, բայց այն պահուն երբ քարտէսագիրները կը խորհէին թէ վերջապէս լաւ ճամբու վրայ են, սկսաւ քայքայուիլ Միութիւնը:

Տնտեսական կործանումով անոնք մնացին առանց թուղթի ու մելանի: Այնքան դժուար էր կացութիւնը որ քարտէսագրութեան Ընկերակցութիւնը իր աշխատանքը լեհական կօշիկով եւ զգեստով փոխանակելու միջոցին դիմեց:

Հակահամայնավար ու ազգայնական յորձանքով հարիւրաւոր վայրեր, մայրաքաղաքներէ մինչեւ ամենայետին գիւղերը սկսան անուն փոխել ու վերադառնել նախայեղափոխական շրջանի իրենց ինքնութիւնները:

Վերջերս քարտէսագրութեան Կոմիտէն ազգութիւններու խորհրդարանական կոմիտէին ներկայացուցած է իր հարցերը եւ կառավարութեան դիմած, խնդրելով որ հրովարտակով մը որոշուի ռուսերէն գրել ռուսական քարտէսներու անունները: Սակայն տակաւին հարցը լուծուած չէ: Յետոյ կայ նաեւ սահմաններու պարագան որոնք միշտ խորհրդանշական բնոյթ ունեցած են. տակաւին եւս կարգադրել դիւրին պիտի չըլլայ:

Ա. Թ. Թ.

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ՍԻՊԻՐԵԱՆ ՈՍԿԻՆ

Ռուսաստանի կառավարութիւնը առաջին անգամ ըլլալով օտարներուն բացած է սիպիրեան ոսկիի հանքերը. օտար ոչ մէկ ընկերութիւն 1927-էն ի վեր մաս կազմած է ռուսական ոսկիի ճարտարարուեստին: Ստալին ժամանակին կոչ ուղղած էր կարճ ժամանակի մը համար արեւմուտքի ճարտարագէտներուն: Խնդրոյ առարկայ հանքերը որոնք 150 հազար քառ. մեթր տարածք ունին, հրապարակուած չէ թէ ինչ տարողութեամբ ոսկիի պաշար կը պարունակեն:

**

ՀԵՌԱՏԵՍԻԼՈՎ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Միակ բանը որ կը թուի միացեալ պահել նախկին խորհրդային ընկերութիւնը, Մոսկուայի կեդրոնական հեռատեսիլի կայանն է: Զանազան մայրաքաղաքներու մէջ 7000 հոգիի վրայ կատարուած հարցախոյզ մը այս արդիւնքին յանգած է: Մոլտաւներէն զատ բոլոր ժողովուրդները տեղական հեռատեսիլի կայաններէն աւելի կը նախընտրեն կեդրոնականը դիտել: Եւ եթէ երկուքէն մէկը ընտրելու հարկին տակ գտնուէին, այս վերջինը պիտի ընտրէին: Միայն Հայերը պատասխանած են թէ կը նախընտրեն տեղականը: Կեդրոնականին հանդէպ ամէնէն զգոյշը Ազերիներն են: Նախկին խորհ. ժողովուրդները ծարաւի են տեղեկատուութեան, սակայն տեղական կայանները այս փափաքին պատասխանելու կարողութենէն զուրկ են: Պատճառը թեքնիք միջոցներու եւ նիւթականի նեղութիւնն է: Տնտեսական տագնապը պատճառ կ'ըլլայ նաեւ որ մամուլը իր դերը չկատարէ. իսկ այս կացութեան մէջ կեդրոնական հեռատեսիլը անհրաժեշտ չարիք մը կը դառնայ:

ՄԹԻՆ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Ինչ որ կը յիշէր արաբական ու քրդական գիւղերու ամրան տօթ գիշերամուտներն էին: Գլուխը կը դարձնէր եւ աջէն, բարակ արահետէ մը, յաւիտենութիւնը քայլ առ քայլ հաշուելով ու իրենց դարաւոր համբերութիւնը որոճալով կը քալէին ուղտերը: Լակոտ մը կը սուլէր՝ անոնց կշտէն, – տաք, անոյշ սուլոց մը: Գլուխը կը դարձնէր եւ ձախէն՝ որանեցով բեռնաւոր կառքեր խուլ ճռնչիւններով կը յառաջանային: Յետոյ կը սկսէր ոչխարներու զուարթ հօտանքը: Գաւակ գաւակի ճամբան լեցնելով ու պզտիկ տոտիկներով կուգային, լեցուն ծիծերով ու իրենց բարակուկ սրունքներուն վրայ մարդ կը զարմանար թէ ի՛նչպէս կը կրէին, այդպէս զուարթութեամբ, իրենց բեռնի որովայններն ու խոշոր ստինքները: Կին մը կ'երթար հորէն ջուր քաշելու՝ հնչեցնելով ճակտին ու կուրծքին ոսկիները ու ինչ որ կը նշմարէիր՝ իր հարուստ թիկունքներն էին ու թուխ ոլոքները: Յետոյ լուսնկան կ'ելլէր, խորին վեհափառութեամբ մը ու դուն, որովայնդ գիշերուան հովին, կը ննջէիր, աստղերու բեկորներ աչքերուդ խորը:

Անունդ գիտէին կամ չէին գիտեր, ո՞ւրկէ կուգայիր, ո՞վ էիր, – պէտք ունէի՞ն միթէ այդ բոլորին, գիտնալու համար թէ աշխատանքը հաճոյ էր պատանութեանդ ու աչքերուդ խորը կեանքին քաղցրութիւնը կար: Ընթրիքէն յետոյ լուսնկան կ'օծէր երկիրը ու վայրի երգեր կը պոռթկային թեղերու կշտէն: Հոգերնին չէր, եթէ դուն կիսաձայն, հակառակ անմեղ տարիքիդ, բանաստեղծութեան մը փշուրներ կը մրմնջէիր: Հոգերնին չէր՝ թէ դուն, այդքան պատանի, կրնայիր գոց արտասանել Հայո՛ց Առաքելական Մայր Եկեղեցիին եպիսկոպոսապետին, պատրիարքներուն, եպիսկոպոսներուն, եւ վարդապետներուն անունները, նուիրապետական կարգաւ: Կեանքը պարզ էր՝ ինչպէս իրենց արդար խիղճը: Ու երկիրը բաւական հարուստ էր կերակրելու համար իր զաւակները:

Վերադարձին երրորդ օրը, դեռ անձրեւին հետ իսկ հաշտուած չէր, երբ զինքը տարին մօտակայ փողոց մը, խեղճ կրպակի մը առջեւ, թղթի կտոր մը ձեռքը, օրապահիկ հացի կտրոն սպասելու: Կ'արժէ՞ր միթէ: Այդ մութ պատն ի վեր, քաղաքի այդ բորոտ պատն ի վեր, այդ անըսպառ հերթը: Աչքերը անձրեւին հետ իսկ հաշտուած չէին, երբ ակնարկը սահեցաւ ընդունիլ այդ սեւ ցեխի բեկորը, որ Հաց կը կոչէին: Լաւաշը տաք ու արեւափառ էր Արեւելքի մէջ: Պատառը հազիւ ակռաներուդ տակ՝ կը կարծէիր թէ արեւի փշուրներ կը տաքցնէին քիմքըդ:

Աշխարհի ողջ բարի կամեցողութիւնը պէտք էր այս ցեխի գունդը hաց արարչական անունով մկրտելու համար: Իրեն կը թուէր՝ թէ երբեք պիտի չկարենար մոռնալ այդ հերթը: Ու մանաւանդ չորս տարուան զրկանքէ անսուաղ այս Պոլսեցիներու շարքը, որ իրենց ափերուն մէջ երկիւղածութեամբ կը պահէին այդ անանուանելի գունդերը: Անօթութիւնն իսկ ցուրտ էր ու քաղաքավար այս քաղաքին մէջ:

Կրնա՞ր գիտնալ միթէ, այդ յուզիչ տարիքին, որ պատանութիւնն է, թէ մարդը կը կազմուի փորձառութենէ փորձառութիւն, թէ ոչինչ միշտ գեղեցիկ է իր անյարիր տեւողութեանը մէջ, թէ կեանքը համբերութիւն մըն է յաճախ ու միայն խոյանքները չեն, որ գոյն բարախուն կ'ընծայեն, այլեւ անհրաժեշտ զսպումները: Իր երազներուն արքայութենէն՝ մէկէն պահանջուրկ ինկած էր անհիւրընկալ երկրին վրայ: Շուրջը ամէն ինչ ճանճրոյթ կը յօրանջէր: Մինչդեռ Արեւելքի մէջ, այդ դէշ տարիներուն ալեկոծ էր կեանքը ու յղի անակնկալներով: Ամէն զրկանքի հետ՝ կարելի էր համաձայնութեան եզր մը գտնել, քանի որ վերադարձի աստղը կը շողշողար հեռուն: Համոզուած էր թէ գարունը վերստին պիտի ծաղկէր՝ հայրենի կածաններուն եզերքը, նշենիները սպիտակ սաղաւարտներով պիտի զուգէին գեղխուն գիրկը ու վերստին պիտի դիտէր Տիկին Լուսնկան, որ սիրոյ պատճառաւ անձնասպան կ'ըլլար հորին մէջ: Աքսորի ճամբաներուն վրայ՝ երազը կրնար թեւանցուկ անցնիլ իրականութեան հետ, վանդի ազատութիւնը կ'ընկերանար իրեն: Ու որեւէ կայք չկար, որպէսզի մարդ կարենար բազմոցի մը վրայ նըստիլ՝ շահն ու վնասը հաշուելու համար: Պատերազմը, վերքով մը, անսպառ լուսանցքի մը պէս էր, որ կեանքի էջ մը կը բաժնէ միւս էջէն ու մահը՝ երկար բացակայութիւն մը: Երբեք լրջօրէն չէր անդրադարձած թէ վերադարձը կրնայ ըլլալ առանց գարնան, առանց իր հայրենի մտերիմ շրջանակին: Որքան ալ մարդիկ խօսէին իր շուրջը կիսաւերակ քաղաքներու, կորսուեալ սիրելիներու, չյօտուած ծառերու եւ այգիներու մասին՝ իր երեւակայութեան մէջ յետին տերեւ մը իսկ չէր խախտեր իր կոթունէն: Իր հայրենի քաղաքը մնացած էր իր վերջին գեղեցկութեամբն ու շնորհովը: Աչքերը եթէ փակէր՝ կրնար ամէն ինչ գտնել իր վերջին տեղին մէջ: Համոզուած էր թէ թաղին ժամկոչը, ամէն օր, երբ արեւը կը հասնէր աղբիւրի կաղամախին, անօգուտ ժրութեամբ մը ու հազալէն կ'երթար զանգակատուն ու կը կախուէր պարանէն՝ հնչեցնելու համար իր իրիկնաժամու հրաւէրը: Հօրը ձին՝ իր նոյն ամրակով կը դոփէր ախոռին յատակը, պահանջելու համար իր գարին: Նոյն սեղանին վրայ իր նոյն գրքերը կը սպասէին յետ – ընթրիքի զանգաղ ժամերուն, երբ լամբարին մեղմ լոյսը սենեակին վրայ կը ձգէր իր նուրբ շղարշը:

(Շար. 3)

(Շար. Ա. էջէն)

այս կէտին վրայ: Հայաստանի նախագահը շեշտած է որ հակամարտութեան մտած այս փուլին տեղին չէ քննարկել Ղարաբաղի կարգավիճակի խնդիրը որ կրնայ միջնորդութեան բոլոր ջանքերը կասեցնել: Ան առաջնահերթ նկատած է հրադադարի հաստատումը, ճամբաներու ապաշրջափակումը, բնակչութեան ապահովութեան երաշխիքները: Լեւոն Տէր-Պետրոսեան շեշտելով Ղարաբաղի ներկայացուցիչներուն մասնակցութեան կարեւորութիւնը, նպատակայարմար գտած է որ որեւէ կարգավիճակով Իրանի մասնակցութիւնը ապահովուի, քանի որ այդ երկիրը ապացոյցը տուած է իր անաչառութեան ու միջնորդական ջանքերուն արդիւնաւէտութեան:

ՅՈՒՇԱԳԻՐ
ՀԱՊ-Ի ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒՆ

Հայաստանի Արտաքին Նախարարութիւնը Բելառուսիոյ Արտաքին Նախարարութեան յուշագիր մը ղրկած է, յանձնելու համար ՀԱՊ-ի երկիրներու Արտաքին Նախարարութիւններուն: Հոն մանրամասնօրէն ըսուած է, որ վերջին օրերուն սաստկացած են Հայաստանի սահմաններուն վրայ կատարուող յարձակումներն ու ռմբակոծութիւնները, ինչպէս նաեւ Ազրպէյճանի թելադրութեամբ՝ Նախիջեւանէն կատարուող մարտական գործողութիւնները Կապանի, Գորիսի, Վայքի եւ Մեղրիի շրջաններուն վրայ, ուր սպաննուած են 16 հոգի եւ վիրաւորուած աւելի քան 20 բնակիչ, պատճառելով նաեւ հրակայ վնասներ: Յուշագրին մէջ կը նշուի նաեւ աննախադէպ չափերու հասնող բնաթափումները, զորս Ազրպէյճանցիք կը կատարեն Հայաստանի հասցէագրուած բեռներու նկատմամբ: Վերջաւորութեան, ուշադրութիւն կը յանձնէ այն պարագան, որ ՀԱՊ-ի երկիրներու համագործակցութեան շրջանակին մէջ ոչ մէկ գործընթաց նախատեսուած է անոր անդամ երկիրներու միջեւ կնճիռի մը պարագային եւ խնդրանք կատարուած է այս կէտը օրակարգի մէջ մտցնել Տաշքենդի մէջ Մայիս 15-ին գումարուելիք ՀԱՊ-ի Պետութեանց ղեկավարներու խորհրդակցութեան:

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ
ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՄՕՏ

Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան ընդունած է Միջազգային Դրամական Ֆոնտի պատուիրակութիւնը: Պատուիրակութեան ղեկավար, Կովկասի եւ Մոլտովայի հետ յարաբերութիւններու պատասխանատու Տոնալտ Տոնովան նկատելով Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու յառաջընթացը, ըսած է, որ պատրաստուած փաստաթուղթերու Ֆոնտի Ուաշինկթընի գործադիր տնօրէնութեան կողմէ ստորագրուելէն ետք Հայաստանի անդամակցութիւնը ընդունուած կը նկատուի: Նաեւ որոշ լաւատեսութիւն յայտնած է Ֆոնտին կողմէ Հայաստանին կատարուելիք ապագայ կարելի օժանդակութեանց շուրջ: Այնուհետեւ պատուիրակութեան ղեկավարը անդրադարձած է տնտեսական բարեփոխումներու ծրագրի իրագործման եւ օրէնսդիր աշխատանքի անհրաժեշտութեան: Համաձայնելով իրեն, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան տեղեկացուցած է այս ուղղութեամբ կառավարութեան տարած հետեւողական աշխատանքը: Նախագահը անդրադառնալով նաեւ Ղարաբաղի հարցին, շեշտած է անոր պատճառած վնասները Հայաստանի տնտեսութեան:

ՊԱՐՍԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԻՆ
ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Իրանի Հանրապետութեան Հայաստանի ժամանակաւոր ներկայացուցիչ Պահրամ Ղասեմի այցելած է Աշտարակի շրջանի Կարբի գիւղի Վահան Թէքէեան դպրոցը, ուր տարիէ մը ի վեր կը դասաւանդուի նաեւ պարսկերէն: Ասիկա պարսիկ դիւանագէտին երկրորդ այցելութիւնն էր դպրոցի սաներուն:

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԶՕՐԱԿՈՉԻՆ
ՎԵՐԱԲԵՐԵԱԼ

Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի գարնանային զօրակոչի հրամանագրի ծիրին մէջ զօրակոչի կ՚ենթարկուին 1970-1973-ին ծնածները, որոնք տակաւին չեն ծառայած, ինչպէս նաեւ 1974-ին ծնածները: Ծառայութիւնը կը կատարուի Հայաստանի տարածքին: Ինչ կը վերաբերի սահմաններէն դուրս ծառայութեան, որոշում կը կայանայ Մայիս 15-ին Մոսկուայի Պաշտպանութեան Նախարարներու ժողովին:

ՄԱԿ-Ի ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԻՆ ՄՕՏ

Մայիս 5-ին Միացեալ Նահանգներու Հայաստանի ժամանակաւոր հաւատարմատար Ա. Արզումանեան հանդիպում ունեցած է ՄԱԿ-ի ընդհանուր քարտուղար Պուտրոս Ղալիի հետ: Կէս ժամուան զրոյցին ընթացքին շօշափուած են Ղարաբաղի հարցը ու զայն խաղաղ միջոցներով կարգադրելու համար միջազգային կազմակերպութիւններու դերին վերաբերող խնդիրներ:

ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Փոխ նախագահ ու վարչապետ Գ. Յարութիւնեան գարնանային գիւղատնտեսական աշխատանքներու ընթացքին ծանօթանալու համար այցելած է Անիի, Թալինի, Արթիկի, Ախուրեանի, Սպիտակի շարք մը տնտեսութիւնները: Ան այցելած է նաեւ Սպիտակի անասնապահական համալիրի շինարարութեան որ կը կատարուի Իտալիոյ մէջ հանգանակուած գումարներով:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԵԶՏԻՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ՝ Բ. Արարքցեան Գերմանիա մեկնելէ առաջ ընդունած է Եզտի ազգ. դէմքեր: Արծարծուած են այս ազգաբնակչութիւնը յուզող բազմաթիւ հարցեր ու Նախագահը խոստացած է աջակցիլ անոնց լուծումին: Բ. Արարքցեան նաեւ ցաւակցութիւն յայտնած է եզտի այն երիտասարդներու ընտանիքներուն որոնք ինկած են Արցախի պայքարին ընթացքին:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՍԱՄԲՕ

Մոսկուայի մարզի Օզեորի քաղաքին մէջ տեղի ունեցած սամբոյի միջազգային մրցաշարքին (1977-1983-ին ծնածներու մասնակցութեամբ) մասնակցող 14 երկիրներու կարգին էր նաեւ Հայաստան չորս մարզուհիներով: Անոնք բոլորն ալ արժանացան մրցանակներու: Քրիստինէ Նաջարեան (40 քկ.), Քրիստինէ Գրիգորեան (42 քկ.) եւ աշխարհի ախոյեան Գոհար Գէորգեան (53 քկ.) հանդիսացած են առաջին: Իսկ Գոհար Մինիչեան (47 քկ.) բաւարարուած է երկրորդ տեղով:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Հայաստանի Հանրապետութեան Ֆութպոլի ախոյեանութիւնը սկսած է եւ առաջին օրուան 5 մրցումներու արդիւնքներն են՝

«Արարատ» (Երեւան) -- «Բանանց» (Աբովեան) 0 -- 0
«Մալաթիա» (Երեւան) -- «Ախթամար» (Սեւան) 2 -- 0
«Նիգ» (Ապարան) -- «ՀՄՄ -- ՖԻՄԱ» 0 -- 5
«Սիւնիք» (Կապան) -- «Ալաշկերտ» (Մարտունի) 3 -- 2
«Նայիրի» (Երեւան) -- «Լոռի» (Կիրովական) 1 -- 0

Իսկ Հայաստանի Բաժակի Ապրիլ 15 եւ 16-ի խաղերուն ձեռք ձգուած են հետեւեալ արդիւնքները.--

«Սիւնիք» -- «ՀՄԸՄ» (Երեւան) 0 -- 1
«Կիլիկիա» (Երեւան) -- «Մալաթիա» 6 -- 0
«ՀՄՄ -- ՖԻՄԱ» -- «Ալաշկերտ» 0 -- 1
«Շիրակ» (Գիւմրի) -- «Կանազ» (Երեւան) 7 -- 1
«Արարատ» -- «Բանանց» 0 -- 2
«Վան» (Երեւան) -- «Կարին» (Երեւան) 5 -- 1
«Լոռի» -- «Զուարթնոց» (Էջմիածին) 1 -- 2
«Կոտայք» (Աբովեան) -- «Իմպուլս» (Դիլիջան) 7 -- 0

ՍՈՒՍԵՐԱՄԱՐՏ

Գագիկ Յովհաննիսեան, սուսերամարտի հայ մարզիկը Փէշտայի միջազգային մրցաշարքին յաջող արդիւնքներ ձեռք բերելով, իրաւունք ստացած է մաս կազմելու ՀԱՊ-ի հաւաքականին, Պարսելոնայի Ողիմպիականներուն հեռանկարով: --

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Մայիս 8, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին իր բարերարներէն՝

ԺԻՐԱՅՐ ՋԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ՝ Ադամեան, Պուչուճեան, Փափազեան եւ Կալէնց ընտանիքներուն, Տիկին Արտեմիս Ադամեանի մահուան առթիւ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Raymond H. Kévorkian et Paul. B. Paboudjian

LES ARMÉNIENS
DANS L'EMPIRE OTTOMAN
à la veille du Génocide

Les Editions d'Art et d'Histoire
ARHIS

Beau volume relié sous jaquette couleur. 608 pages, format 24 x 32 cm. 925 documents photographiques anciens. 30 cartes géographiques. Index de 7000 noms.

Une image arrêtée et un bilan du Monde arménien à la veille de sa disparition
Un ouvrage d'art et de référence comprenant 925 documents photographiques dont les deux tiers sont totalement inconnus ou inédits

OFFRE VALABLE JUSQU'AU 31 JUILLET 1992
389 F, puis 485 F
Parution 4e trimestre 1992

SOUSCRIPTION

BON DE COMMANDE
à adresser, avec votre règlement, à ARHIS
54, avenue d'Iéna, 75 116 Paris - Tél. (1) 47 20 66 76, fax 47 23 68 81
Nom...
Adresse:..
Code postal:......................ville:.......................Pays.....................
Désire recevoir: exemplaire(s) du livre *Les Arméniens dans l'Empire ottoman à la veille du Génocide*, au prix unitaire de souscription de 389 F + 39 F de frais de port et d'emballage pour la France, la Belgique et la Suisse, 389F + 67F pour envoi par avion pour le Canada et les Etats-Unis.
Je joins mon règlement de F par:
chèque bancaire ou eurochèque à l'ordre d'ARHIS, 54 avenue d'Iéna, 75116

J. S. BACH
les 6 Suites
pour VIOLONCELLE

Henri ALECIAN

— SUITES 1-3-6- —
le Jeudi 14 Mai à 20 h 30
le Samedi 16 Mai à 20 h 30

— SUITES 2-4-5 —
le Jeudi 21 Mai à 20 h 30
le Samedi 23 Mai à 20 h 30

Eglise St.-Julien-Le-Pauvre
1, rue St.-Julien-Le-Pauvre, Paris 5e
M° St.-Michel ou Cluny-la-Sorbonne

Place plein tarif : 100 F.
C.V., Etudiant et moins de 20 ans : 70 F.

Réservation : 43 · 26 · 05 · 18
FNAC / VIRGIN MEGASTORE /
à l'Eglise le jour du concert
à partir de 10 h 30

EXCURSION

LA CROIX BLEUE
D'ISSY-LES-MOULINEAUX
Section «D. Serengulian»
organise une sortie
le SAMEDI 16 MAI

Départ de l'autocar à 10 h devant la M. C. A. : 45, rue de la Défense, avec arrêt devant l'Eglise Arménienne, 6, ave. Bourgain, à 10 h 15.

Visite de la Basilique SAINT-DENIS, de la Crypte et des Tombeaux des Rois de France, dont le dernier Roi d'Arménie LEON V de Lusignan.

Un repas sera servi dans un restaurant arménien, LE PACHA à Saint-Gratien, près d'Enghien.

L'après-midi visite de la Maison de Retraite de MONTMORENCY, où une animation est prévue. Retour vers 18 h.

Participation aux frais : 100 F.

S'inscrire au plus tard le 9 Mai auprès de :

— Mme Alexanian Tél. : 46. 30. 81. 81
— Mme Minassion Tél. : 40. 95. 81. 33
— Mme Onossian Tél. : 47. 36. 18. 09

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ս. Յովհաննէս -- Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է [illegible] հետեւեալ նուէրները.--

Տիկին Նուարդ Մուրատեան 100, Պր. Արմէն Յովակիմեան 300, Տիկին Անիկ Թէհրիլեան 100, Պր. Ժի Ֆրէնկեան 500, Տէր եւ Տիկին Յակոբ Պէրպէրեան 250, Տէր եւ Տիկին Ժերար Տէվէրմէլ 100, Տէր եւ Տիկին Ալէն Համբարձումեան 200, Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Զէթճեան 300, Տիկին Սրբուհի Արզուեան 250, Տիկին Ա. Կէօլէօլէկեան 200, Տէր եւ Տիկին Լուիս Խաչերեան 200, Տիկին Մաքրուհի Տէօքմէճեան 500, Տիկին Մարի Դերձակեան 300, Պր. Ռուբէն Ապոյեանց 100, Պր. Բ. Թութճեան 150, Տէր եւ Տիկին Անթուան Պալըգեան 300, Տիկին Արշալոյս Խանտանեան 300, Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Սրնբքճեան 120, Պր. Գյոտ Սոփոկլեան 500, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Արթինեան 500, Տիկին Վերոնիք Աւետիսեան 100 Տէր եւ Տիկին Մանուկ Քիւրտօղլեան 500, Տիկին Աշխէն Սվաճեան 200, Պր. Ժան Ֆօրթունաթօ 150, Տէր եւ Տիկին Ղարիպեան 200, Պր. Կարապետ Գասապապեան 200, Տիկին Արմենուհի Խոլիկեան 300, Տէր եւ Տիկին Վահէ Տամլամեան 200, Տիկին Ռաֆայէլ Հախնազարեան 500, Տիկին Սիրանոյշ Խաչեան 300, Պր. Ժան Գօյունեան 400, Տիկին Վարդանոյշ Գարաօղլանեան 200 Ֆր.:

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
CLICHY - LA-GARENNE
Section
«Cardiné Aghababian»
organise un
Dîner Dansant
le Samedi 16 Mai à 20 h 30
au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — Paris 14e

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.-- Տիկին Մութաֆեանէ 50 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Վազ Նշանեանէ 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Կորիւն Բարխեանէ 500 Ֆր., Օր. Ջիլինկիրեանէ 500 Ֆր. իրենց մօր՝ Տիկին Ազնիւ Բարխեանի մահուան առթիւ:

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 12

MARDI
12 MAI
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925 - 1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.795 — Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN — 67e ANNÉE — No 17.795

ԱՐՑԱԽ

ՇՈՒՇԻՆ ՀԱՅԵՐՈՒ ՁԵՌՔԸ Կ'ԱՆՑՆԻ

ԱՆԳԱՐԱ ՄԻՋԱՄՈՒԽ Կ'ԸԼԼԱՅ ԵՒ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԿԸ ԴԻՄԷ

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՓԱՍՏԸ ԿԸ ՏԵՍՆԷ ՈՐ ՈՉԻՆՉ ԿԱՐԵԼԻ Է ԿԱՐԳԱԴՐԵԼ ԱՌԱՆՑ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Ղարաբաղեան բաւական հարուստ էր լուրերով արցախեան ճակատի վրայ, մինչ Թեհրանի մէջ տեղի կ'ունենային հանդիպումներ, բանակցութիւններ եւ համաձայնութիւններ: Ի դէպ, Թեհրան ստորագրուած փաստաթուղթը Ազրպէյճանի եւ Հայաստանի նախագահներուն միջեւ, հրադադար մը չէ, ինչպէս կը հաղորդուի, այլ այդ փաստաթուղթի 6-րդ կէտը կը շեշտէ որ երկու նախագահները կը ձգտին հրադադարի մը հաստատման, Թաֆ-սանճանիի յատուկ բանագնացի Ղարաբաղէն վերադարձին: Ան պիտի երթայ տեղւոյն վրայ ուսումնասիրելու կացութիւնը եւ ամէն ինչ կախում պիտի ունենայ իր վերադարձին տուած զեկուցումէն: Նախ եւ առաջ վերջ պէտք է տրուի շրջափակման: Այս առնչութեամբ ալ Իրանցի դիւանագէտ մը յայտարարեր է — «Եթէ Իրան յաջողի հաշտութեան ձեռք ձգել պատերազմող կողմերէն, դիւանագիտական շատ փափուկ այս խաղին մէջ, յաղթած կ'ըլլայ շրջանի իր աւանդական մրցակցին՝ Թուրքիոյ»:

Պարզ է որ Պարսկաստան տնտեսական յառաջխաղացում ալ կ'ուզէ եւ այդ մարզին մէջ ալ քանի մը համաձայնագրեր ստորագրուած են քաղաքական եւ տնտեսական գետնի վրայ, որ կը միտի «Երկար ժամանակուան վրայ համագործակցութեան մը դրացի երեք երկիրներու միջեւ» (Հայաստան, Իրան, Ազրպէյճան):

Արեւմտեան ազբիւրներն ալ բաւական հակասական եւ կիսկատար լուրեր կու տան, իրենք զիրենք արդարացնելով թէ կարելի չէ յստակ գաղափար կազմել, կացութիւնը շատ շփոթ է: Ինչ որ հաստատ է սակայն եւ այս հաստատ լուրերը առինք Երկուշաբթի առտու (Մայիս 11) ուղղակի Երեւանէն, այն է որ Շուշի Հայերու ձեռքը կը գտնուի:

Նախ ժամանակագրական կարգով տանք «Արմէնփրէս»ի լուրերը այս առնչութեամբ:

Մայիս 6-ին, երեկոյեան, Ամիրանլարի ռազմակայանէն եւ Ազդամէն «գրադ» տիպի 107, ինչպէս նաեւ հրետանային քանի մը արկերով հրետակոծուած է Մարտունին, որու հետեւանքով բոլորովին քանդուած է երեք տուն: Մէկը ծանր, երկու վիրաւորներ կան:

Նոյն օրը իրիկուան ուշ ժամերուն Ազերիները Ֆիզուլիի շրջանի Վերջադրու գիւղէն, զրահականքերով յարձակում գործած են հաղրութի Տող գիւղի ուղղութեամբ, գիւղի գործարանին վրայ: Հայկական ինքնապաշտպանութեան ուժերու պատասխան գործողութիւններէն յետոյ, թշնամիները նահանջած են: Սպաննըւած է 15-ամեայ բնակիչ մը:

Մայիս 6-էն 7 լուսնալիք գիշերը եւ Մայիս 7-ին, ամբողջ օրը շարունակուած է Ստեփանակերտի հրետակոծումը Շուշիի դիրքերէն: Քաղաքին վրայ արձակուած են 43 «գրադ» եւ այլ արկեր: Քաղաքի հարաւ-արեւմտեան մասերը գնդակոծուած են նաեւ Ազերիներու կողմէ վերջին օրերուն գրաւուած ռազմագիտական կարեւորութիւն ունեցող բարձունքներէ: Այս ուղղութեամբ հայկական կողմը զօրքի եւ զինամթերքի մեծ կորուստներ նկատուած են: Ինքնապաշտպանութեան ուժերը մեծ դժուարութիւն կրած են քաղաքը պաշտպանելու համար, որոնց օգնութեան հասած է նաեւ քաղաքի բնակչութիւնը: Կան զոհեր եւ վիրաւորներ: Մայիս 7-ի ուշ գիշերին դարձեալ սկսած է Ջանհասանի եւ Շուշիի կողմէ Ստեփանակերտի ռմբակոծութիւնը: Միաժամանակ Ազրպէյճանցիք փորձած են ճեղքել հայ պաշտպանութիւններու հարաւ-արեւմտեան գիծերը: Իր պահակակէտին մէջ սպաննուած է քաղաքագործի անդամ Վլադիմիր Նասիպեան: Մայիս 8-ի տուեալներով կը շարունակուէր Ստեփանակերտի գնդակոծային հրետակոծութիւնը, որ սաստիկ եղած է: Բնակչութեան մէջ կան բազմաթիւ մեռեալներ եւ վիրաւորներ: Խաղաղ բնակիչները գնդակոծուած են նաեւ օդէն, Մի-24 ռազմական 4 ուղղաթիռներով: Անոնք գնդակոծած են նաեւ Մարտունիի շրջանի Միրիչէն, Աւտուր, Աչան, Կարմիր Շուկա, Ասկերանի շրջանի Շոշ եւ Հարաւ գիւղերը, ուր նոյնպէս կան մեծ թիւով զոհեր եւ վիրաւորներ: Կան նաեւ նիւթական մեծ վնասներ:

Մայիս 7-ի իրիկունը գումարուած է ԼՂՀ-ի Գ.Խ.-ի արտակարգ նիստ, որ քննարկած է ռազմական եւ տնտեսական ծանր վիճակը: Ստեփանակերտ ստեղծըւած է կեանքի անտանելի պայմաններ: Չկայ ջուր, դեղօրայք, ելեկտրականութիւն, վառելանիւթ, հաց: Մայիս 6-ին Ազերիներու Ջանհասանէ կատարած ռմբակոծութիւնը ծանրօրէն աւերած է Ստեփանակերտի օդակայանի թռիչքուղին, դարձնելով զայն անգործածելի: Փակուած է Արցախը աշխարհի հետ կապող վերջին զարկերակը: Գ. Խ.-ի նախագահութիւնը Ապահովութեան Խորհուրդէն պահանջած է բնակչութեան ապահովութիւնը երաշխաւորող միջոցներ ձեռք առնել:

Մայիս 7-էն 8-ի գիշերը տեղի ունեցած է Պաշտպանութեան Խորհուրդի նիստը: Որոշուած է Ստեփանակերտը օդակող գիւղերու եւ Շուշիի մէջ տեղադրուած ազրպէյճանական կրակակէտերու ոչնչացումը, ուրկէ ամիսներէ ի վեր կը ռմբակոծուի քաղաքը ու անոր բնակչութիւնը: Գիշերը ԼՂՀ-ի ինքնապաշտպանութեան ուժերը անցած են լայնածաւալ գործողութիւններու: Առաւօտեան ժամը 10-ի (Մայիս 8) տուեալներով ոչնչացուած էին Ջանհասան գտնուող քանի մը կրակակէտ, գրաւուած էր «գրադ» կայանք մը, նաեւ մեծ քանակութեամբ զէնք ու զինամթերք: Հայկական զօրքերը մտած էին Շուշի, քաղաքին երկու կողմերէն, ուր տեղի կ'ունենային փողոցային ճակատումներ: Ազրպէյճանական լրատուութեանց համաձայն, քաղաքին մէջ ծագած էին հսկայ հրդեհներ, եւ իրենք ունէին մեծ թիւով զոհեր: Հայկական կողմը եւս ունէր բաւական զոհեր: Գրաւուած եւ ոչնչացուած են նաեւ Շուշիի շրջանի Նապիլար, Ղայպալու գիւղերու ռազմակայանները: Մայիս 8-ի իրիկուան ժամերուն արդէն գրաւուած էին Շուշիի բերդն ու չուկայի կրակակէտերն ալ:

**

Ամէն պարագայի մէջ, ինչ որ «հայկական յարձակում» կ'որակուի ոմանց կողմէ, իրականին մէջ հակայարձակում մըն է, ի պատասխանագերի յարձակումներուն, որոնք այլեւս շատ խիստ բնոյթ առած էին, քանի ոչ միայն «ընթացիկ» գրադներ, հրասանդներ գործածուած են այլեւ ուղղակի ռմբակոծման օդանաւ ԽՍ-ԻՒ 25 զոր Ազրպէյճանցիք գողցած էին ՀԱՊ-ի ուժերէն: Մեր առած տուեալներու համաձայն, Հայկական կողմը ունեցած է 31 մեռեալ, 80 վիրաւոր գլխաւորաբար Ջանհասանի ճակատամարտին: Երբ հայ մարտիկները Շուշի մտած են, Ազերիները փանքը գտած են զինամթերքի պահեստանոցի վերածուած:

Մայիս 11-ի փարիզեան մեր տեսած օրաթերթերը ընդհանրապէս նպաստաւոր ձեւով կը ներկայացնէին պատահածը,

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿԵՑՈՒԱԾՔՆ ՈՒ ԴԻՄՈՒՄՆԵՐԸ

Թուրք մամուլը ուշագրաւ խորագիրներով կուտայ Շուշիի անկումին ու Նախիջեւանի վրայ հայկական յարձակումներուն լուրերը: Նիւթին յատկացուած սիւնակներէն դժուար է Թուրքիոյ պաշտօնական կեցուածքին մասին ստոյգ տեղեկատուութիւն ունենալ. կան անշուշտ «ազերի եղբայր»ներուն զօրավիգ կանգնելու, զանոնք առանձին չձգելու նման կոչեր, հաստատումներ, սակայն էականին մէջ առանք մեծ բան չեն ըսեր:

Թուրք մամուլը յաճախ կ'անդրադառնայ պատմական տուեալներու, յիշելով օրինակ Թուրքիոյ Նախիջեւանի համար երաշխաւոր երկիր մը ըլլալու պարագան:

Վերջին դէպքերու առնչութեամբ կ'ըսուի որ Նախիջեւանի եւ Ազրպէյճանի իշխանութիւնները օգնութիւն խնդրած են Թուրքիայէն, Թուրք Արտաքին Նախարարը մղած են հեռաձայնելու Միացեալ Նահանգներու Արտաքին Նախարարին որպէսզի միջամտէ ու կասեցնէ հայկական յարձակումները:

Թուրք մամուլը կարեւորութեամբ կը ծանրանայ նաեւ Ազրպէյճանի քաղաքական ներքին կացութեան վրայ որ նախագահական մօտալուտ ընտրութիւններուն պատճառով բաւական փոթորկոտ պատկեր մը կը պարզէ. Գլխաւոր երկու թեկնածուներ կը նկատուին Ժողովրդական Ճակատի պարագլուխը Է. Էլչիպէյ եւ Ի. Մէմէտով. իրենց միջեւ բուռն ընտրապայքար մը տեղի կ'ունենայ. լարումը աւելցուցած է վերջերս, Թուրք վարչապետին այցելութեան ընթացքին առաջինին տրուած բացայայտ նեցուկը: Թուրք մամուլին համաձայն, նոյնիսկ անհաւանական չէ մահափորձ մը Էլչիպէյի դէմ, ինչ որ քաղաքացիական պատերազմի մը պատճառ պիտի ըլլայ Ազրպէյճանի մէջ: Իսկ միւս թեկնածուն Ի. Մէմէտով յայտարարած է թէ նախագահ ընտրուելու պարագային Նախիջեւանն ու Ղարաբաղը պիտի կցէ Ազրպէյճանին ու զօրավիգ կանգնի Ազրպատականի ազատագրումին: Ան խօսի քննադատած է նաեւ Էլչիպէյի նեցուկ կանգնելու Թրքական դիրքորոշումը, անիկա միջամտութիւն մը նկատելով երկրի մը ներքին հարցերուն:

Թուրքիոյ քաղաքական ոլորտէն Պիւլէնթ Էճէվիթ որուն շրջանին կատարուեցաւ Կիպրոսի գրաւումը (1974), կը պնդէ թէ Թուրքիա արդէն յապաղած է գործօն քայլեր առնելու հայկական յարձակումներուն դէմ ու անհրաժեշտ է զինեալ միջամտութիւն կատարել, պահպանելու համար Նախիջեւանի ապահովութիւնը:

Մայիս 11-ի «Միլլիէթ»ը լայն տեղ կուտայ այս մասին վարչապետ Տէմիրէլի արտայայտութիւններուն որ կ'ըսէ. «այս հանգրուանին, մէկդի ձգելով հարցին մէջ Հայաստանի կողմերէն մին ըլլալու պարագան, կ'ուզեմ շեշտել թէ կը յուսանք, որ պատասխանատուութեան զգացումը տիրապետէ ու յաջողութիւն գտնեն նախազգուշական եւ գործակցութեան ջանքերը: ... Զինեալ ճանապարհով լուծում գտնելու ճիգը անընդունելի է ամէն կերպով: Նման կեցուածքի տէր երկիրներ դատապարտուած են միջազգային հանրութեան կողմէ մեկուսացուելու եւ պատասխանատու նկատուելու պատմութեան առջեւ: Ինչպէս շեշտուեցաւ 1992 փետրուար 22-ի Փրակայի ԵԱԳԽ-ի որոշումով, Ղարաբաղ միջազգային իրաւագիտութեան տեսակէտէն ազրպէյջանական հող է: Թուրքիա երբեք պիտի չթոյլատրէ որ իրաւագիտական այս տուեալը ուժ գործադրելով փոփոխութեան ենթարկուի: ... Միջազգային հանրութեան հետ միասնաբար շարժելու մեր փափաքը պէտք չէ տկարութեան արտայայտութիւն մը նկատուի: Անգամ մը եւս կ'ուզեմ յայտարարել ամբողջ աշխարհին թէ մեր ազերի եղբայրներուն զօրակցութեան ու շրջանային մեր պատասխանատուութեան գիտակցութեամբ վճռած ենք ամէն գնով արգելք ըլլալ Ղարաբաղի մէջ արհեստի տիրապետութեան մը հաստատումին ու արհեստականացութեան: Պէտք չէ մոռնալ որ Ղարաբաղը միայն Հայաստանի ու Ազրպէյջանի պատկանող հարց մը չէ, այլեւ կարողականութեան ու վստահելի ըլլալու յատկանիշին փորձաքար մը այն երկիրներուն համար որոնք կը յաւակնին աշխարհին նոր կարգ ու կանոն մը բերել»:

Տէմիրէլ շուէտական ձայնասփիւռին Թրք. հաղորդումներուն տրուած հարցազրոյցի մը ընթացքին ալ ըսած է թէ կարելի չէ Հայերու Նախիջեւան մուտքը, որովհետեւ Նախիջեւան կը վայելէ Թուրքիոյ երաշխաւորութիւնը: Ապա շարունակած է. «երաշխաւորութեան յենլով Նախիջեւանի կատարուելիք միջամտութիւն մը Թուրքիան պիտի մատնէ այն կացութեան որ ստեղծուեցաւ Կիպրոսի հարցով»:

Թուրքիոյ վարչապետը իր կարգին հեռաձայնի խօսակցութիւն մը ունեցած է Նախագահ Պուշի հետ, որպէսզի Ամերիկա միջամտէ Ղարաբաղի ու Նախիջեւանի խնդրին: Թուրք մամուլին համաձայն, Ամերիկա Թրքական զինեալ միջամտութեան մը համակարծիք չէ թուի: Կը քննարկուին Կարսի եւ Մոսկուայի դաշնագիրները, տեսնելու համար թէ զինեալ միջամտութեան մը իրաւունքը կու տա՞ն Թուրքիոյ: Իսկ ամերիկացի բարձրաստիճան պաշտօնատար մը ըսած է. «Քննեցինք դաշնագիրը սակայն մեր կարծիքով յստակ չէ թէ Թուրքիա միջամտութեան իրաւունք մը ունի թէ ոչ»:

Նոյնպէս դրական արձագանգ չէ գտած Սերպիոյ Պոսնիի ուղղուած յարձակումները արգիլելու համար ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդը շարժման մղելու Թուրքիոյ դիմումը որ ուղղուած էր Ուաշինկթընի:

ԴԺՈՒԱՐԻՆ ՍԱՀՄԱՆԸ ՈՒ «ԴԱԺԱՆ ԲԱՆԵՐ»

Արցախի հարցը մտքի ու սրտի հնոցին մէջ մնայուն անկիւն մը ունի ամէն Հայու. Հայը այս պարագային այն անձն է որ հակառակ արեւմտեան կամ արեւելեան հանգիստ կեանքերու, կը պահէ առնուազն հետաքրքրութիւն մը Արցախի ու Արցախցիներու հանդէպ: «Հանգիստ կեանքեր»ու ընդհանրացումը թերեւս դիւրին ու անհաւասարութիւններ հարթեցնելու անտաղանդ քայլ մը նկատուի հոս. սակայն եթէ նկատի առնուի որ համեմատականի կշռաքարը հրաժարումին, թշնամիին, արտաքին աշխարհի հազարումէկ հաշիւներուն, ներքին կեանքէն հասակ առած պատեհապաշտներու դէմ դոյութեան դըրօշ պարզած ափ մը երկիր է -- թէ անկոչուի Արցախ կամ Հայաստան--, չափազանցութիւն պէտք չէ նկատուի:

Ու այդ Հայը երբ նոյնիսկ աչք ու ականջ լարած ամէն վայրկեան հետամուտ չըլլայ Արցախէն լուր մը որսալու աշխարհի լրատուիւններուն այս կամ այն շերտէն, պահ մը կը գրաւուի, մտքով շատ անգամ իրեն անծանօթ ոստաններ, կամ բարձունքներ, անտառներ կը փոխադրուի Արցախի լուրերով: Ինչ որ ալ ըլլայ անոր հակազդեցութիւնը - մորմոք, խրատատուի կեցուածք կամ մինչեւ իսկ պարզ լռութիւն--, կը վկայէ Հայու մը ներկայութեան. միջին Հայուն: Անոր որ լսածը, երբեմն տեսածն ու կարդացածը միացընելով ունի իր Արցախը, Երեւանը ու անոնց բարօրութեան համար անպայման լուծում մը որ ամէնէն անսխալականն է բոլոր պայմաններուն մէջ...:

Այս Հայը հպարտաբիթ լուրերու կը սպասէ Հադրութէն կամ Ստեփանակերտէն, յաճախ առանց հետաքրքրուելու անոնց գինով. ան միամտօրէն կը հրճուի Շուշիի մօտալուտ գրաւումին մասին հաւաստիացումներ լսելով, առանց պահ մը իսկ մտածելու թէ լոյսի տարիներ պակած կը մնան մեր ճառերուն եւ իրականութեան միջեւ:

Այդ իրականութիւնը օրէ օր աւելի կը մռայլի, եթէ մերկացնենք պայն յաղթանակներու արդար ու սիրելի գինովութենէն. քանի՞ներ կը հետաքրքրուին այդ յաղթանակներուն փոխարժէքով: Հեռատիպով հասած լուրերը շատ զանազանութիւն չեն դներ այսինչ գիւղին հայ մարտիկներու կողմէ ազատագրումին ու օրինակ, Ստեփանակերտի մէջ տիրող նոյնիսկ հացի, ջուրի չգոյութեան միջեւ. ու յաղթանակին խանդավառութիւնը անհարկի կը դարձնէ անդրադառնալ թէ երբեմն օրական կտոր մը հացով կ'ապահովուին անոնք...:

Մէկդի ձգած՝ ճառերու այմուկը եւ հպարտութենէն քամուած ինքնագոհութիւնը, հարցին դաժան այլ անմերժելի երեսակներուն կ'անդրադարձնէ Աշոտ Բլէեանի «Մենք հասել ենք այն սահմանին, որ պիտի կանգնենք» խորագրուած գրութիւնը («Հայաստանի Հանրապետութիւն», Ապրիլ 22): Ան մէկն է այն քիչերէն որոնք առանց սրընչուելու քաղաքական կեանքին, կարեւոր ներդրում ունեցան նոր կեանքի կերտումին մէջ. վերակառուցումը նորոյթ բառ մը աւելին չէր տակաւին երբ Աշոտ Մանուչարեանի հետ արդիական տիպար վարժարանի մը վերածեց «Մխիթար Սեբաստացի կրթօջախ»ը որուն տնօրէնն է: Հոնկէ ալ առած է գրութեան հիմնանիւթը որ պարզապէս պատրուակ -- միջոց ծառայած է ծանրակշիռ բսելիքներու հրապարակումին. այդ հիմնանիւթը աշակերտական շարադրութիւններու հատուածներէ բաղկացած է. անոնց հասարակաց է կռիւին, գինեալ բախումին, արիւնահեղութեան վերջ տալու փափաքը:

Ա. Բլէեան նախ ուշադրութիւն կը հրաւիրէ այն իրողութեան որ «Արցախեան շարժման քառամեայ փորձութեան ու տառապանքով թարմացրած մի ժողովրդի անվայել է այլեւս անգիտանալ իր կեանքը ու ծփալ նորից ժամանակի ալեկոծութեան քմահաճոյքին անձնատուր»: Նման կեցուածք աններելի կը նկատէ ան մտաւորականին ու քաղաքական գործիչին համար: Անոր կը հակադրէ իրատես -- պատասխանատու ըլլալու հրամայականը որպէսզի «դէպքերի ետեւից չգնանք, շարունակ մնալով նրանց կրաւորական վիճակագիրը, որ առաջ անցնենք, վերջապէս, որոնենք, ցոյց տանք մարդկանց ելքի դուռը, մեր յետագայ ճանապարհը»:

Որպէս մտաւորական ան կը բացատրէ դիրքերու այս ճշդումին անհրաժեշտութեան պատճառը. «...լծուեցինք մի խնդրի որի լուծումը այսօր այն տեսքով ինչ փնտռում ենք, մեր ուժերից վեր է»: Պարզ է բսածը. ղարաբաղեան մեր փնտռած լուծումը այսօր մեր ուժերէն վեր է. Հայաստան միջոցը չունի Ազրբէջանին պարտադրելու Ղարաբաղի պոկէ անջատումը: Զանազան երկիրներու միջնորդութեան ձեռնարկները, բանակցելու տրամադրութիւնները ոչ մէկ գործնական արդիւնք տուին: Մնացածը գինեալ պայքարն է որ կը տեւէ արդէն. սակայն այսօրուան պայմաններով մղուած պայքարը բաւարար չէ լուծումի մե՛ր ձեւը պարտադրելու դիմացի կողմին. ատոր համար ինչպէս կ'ըսէ Ա. Բլէեան պէտք է «պատերազմով նուաճել -- ծնկի բերել Ադրբեջանը». իսկ պատերազմը ոչ կարելի է «պահանջատիրութեան», «արդար դատ»ի, «միասնութեան» լոզունգներով, ոչ ալ բազմութիւններու դգացական կողմը շահագործող ճառերով շահիլ: Ատոնք կրնան երանութեան մէջ օրօրել տաքուկ սրահի մը ներկաները, լայն բանալ տալով անոնց բերանները ու քսակները, սակայն փամփուշտ մը իսկ չեն աւելցներ հայ մարտիկին փամփուշտակալին մէջ: Իսկ նուաճել Ազրբէջանը, «հնարաւոր է միայն իսկական պատերազմով Ադրբեջանի ու Հայաստանի միջեւ, որը խելայեղութիւն է»:

Ա. Բլէեանի իրատեսութեամբ բաւական դժուարամարս յօդուածը հանգիստ ըլլալու ոչ մէկ եզր կը շօշափէ. չի խօսիր Սփիւռքի զօրակցութեան այնքան փայփայուած ուրուականին կամ հայ զինեալներու առասպելական հերոսութեան մասին. ժամանակը հասած է ու անցած, իրականութեան ճամբան բռնելու համար: Մինչեւ այսօր մղուած պայքարին շահը կը նկատէ ան տրուած ապացոյցը թէ «բռնի ուժով նուաճել մեր հայրենի տունը ոչ ոք չի կարող»: Ապա կը շարունակէ -- «սա անպայման ապացուցել էր պէտք, թէ չէ կրկնուելու էին Սումգայիթն ու Բաքուն, Գետաշէնն ու Ազատը»:

Յետագայ քայլերու համար բերուած առաջարկը դժուար ընկալելի է ամէն Հայու համար: Ա. Բլէեան կը գրէ -- «Իր հողը մաքրած, ներքին ազատութիւնը նուաճած, հողի համար լաւագոյն զաւակներին կորցրած Արցախցին չի վախենում, չպիտի վախենայ այլեւս ադրբեջանցուց եւ կարող է ինքնավստահ ապրել Ադրբեջան պետութեան կազմում»: Ու խօսելով նաեւ Արցախի պայքարով տնտեսապէս արիւնաքամ եղած Հայաստանի ծանրակշիռ կացութեան մասին, հարց կու տայ -- «կանգ չառնե՞նք, չլինե՞նք խելօք ու հեռատես»:

«Կանգ առնել»ը կը բացատրէ Հայաստանի ու Արցախի կողմէ առաջին շրջանին նոյնիսկ միակողմանի քայլերու գնով ապահովելի հրադադարով մը: Ապա Ա. Բլէեան համոզուած է որ «Արցախը կը ստիպի Ադրբեջանին իր անկոտրում հաստատակամութեամբ, անյաղթահարելի դիմադրութեամբ՝ որ իր գոյութեան համար ստեղծուեն նպաստաւոր պայմաններ որոնք կ'ապահովեն արցախցու կեանքի անվտանգութիւնն ու բարեկեցութիւնը»: Անկէ ետք ՄԱԿ--ի, ՀԱՊ--ի, Եւրոպայի Խորհուրդի աւելի գործօն հետաքրքրութիւնը կ'ենթադրուի, որպէս «Արցախի նոր ինքնավարութեան երաշխաւորը», ինչ որ իմաստ կու տայ հարցին միջազգայնացումին, որով աշխատանք կը տարուի ի նպաստ փոխհամաձայնութեան: «Հեշտ ու անմիջապէս չի լինելու Ադրբեջանի կազմում Արցախի ինքնավարութեան նոր կարգավիճակի արձանագրումը: Բայց սա է ուղիղ ճանապարհը» կ'եզրակացնէ յօդուածագիրը:

Պայքարի չորս տարուան այնքան զոհողութիւններով ճամբան կտրած Հայուն համար շատ դժուարամարս են Ա. Բլէեանի ըսածները: Շատ քիչեր ապահովաբար պատրաստ են համակարծիք ըլլալու իրեն: Յատկապէս վերջին շրջանին երբ որոշ յաղթանակներու լուրերը զոհերու, քանդումներու, գերիներու եւ առանց ջուրի, առանց ելեկտրականութեան, առանց հացի, առանց դեղի ապրող բնակչութեան լուրերէն աւելի դիւրին սկսան հասնիլ մեր ականջներուն, ալ աւելի դժուար կ'ըլլայ ընդունիլ Ա. Բլէեանի տեսակէտները:

Այսուհանդերձ, նոյնքան դժուար է զանոնք մերժել կամ դէմ գիրք գրաւել. Ա. Բլէեան այս թէզը ներկայացնող առաջին անունը չէ հայաստանեան մամուլին մէջ: 1991 Նոյեմբեր 20--ի «Հայք»ին մէջ Կորիճ Սարդարեան եւս աւելի լայն տեսանկիւնէ մը նոյն մօտեցումը արտայայտած էր, հետեւեալ նախադասութեամբ ամփոփելով «չարագուշակ, դառը, դաժան» իր բսածները. «եթէ մենք ցանկանում ենք որ պատմութիւնը չկրկնուի եւ դարը չփակենք այնպէս ինչպէս սկսել ենք, պէտք է ազգովին սթափուենք այսօր, քանի դեռ ժամանակ կայ»:

Այո՛, յաղթանակներու ծարաւ մեր հոգիները անոր համար առնելէ ետք չեն ուզեր Սարդարեաններ, Բլէեաններ լսել: Սակայն կարելի ալ չէ աչք փակել ու չկարդալ օրինակ գոնէ Մայիսին հասած հեռագրալուրերը որոնք կ'ըսեն թէ Ազրբէջան ոչ մէկ հակում ցոյց կու տայ դէպի բանակցելու հայկական տրամադրութիւնները, կամ թէ «Արցախի վիճակը օրհասական է», «Ազերիները Շուշիի բնակչութիւնը պարպած, մեծաքանակ զինամթերք կը դիզեն հոն ու գրաւած են արդէն Ստեփանակերտի բարձունքները»: Կայ տակաւին Հայաստանի սահմանամերձ շրջաններու վրայ եւս կատարուած հրետակոծութիւններու պարագան...:

Սարդարեանի գրածին նման «չարագուշակ, դառը, դաժան» բաներ են Ա. Բլէեանի ըսածները: Ու անկախ՝ ընդունիլ -- չընդունելու, համակարծիք կամ տարակարծիք ըլլալու հարցէն, անուրանալի է անոնց կարեւորութիւնը. այս պարագան աւելի եւս կը շեշտուի երբ նկատի առնուի որ մինչ Կ. Սարդարեանի յօդուածը լոյս տեսած էր ՀՀՇ--ի պաշտօնաթերթին մէջ, Ա. Բլէեանի առողջամիտ սպառէց կ'իջնէ Գերագոյն Խորհուրդի պաշտօնաթերթով:

Զայնակցելու կամ մերժելու դիրքորոշումէն առաջ, ըսուածին ու տուեալներու մասին մտածելու գործընթաց մը մերձեցումի առաջին հանգրուանը կը կազմէ հոս. մտածել՝ մէկդի դրած ճառ ու լոզունգ, սիրտ ու երազ: Ատո՛ր միայն կրնայ հետեւիլ թէր կամ դէմ կեցուածք մը, եթէ կայ իրապաշտ ըլլալու չափաքանցութիւն, կամ այլընտրանք մը ներկայացնելու կարելիութիւն:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԼՕԹ ՕՐ, ՈՐ ՑՆՑԵՑ ԴԺՈԽՔԸ

ԳԱԲՐԻԷԼ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏԻՆ
(խիստ գաղտնի)

Մեծարգոյ տէր: Ցայտնում եմ, որ նախանցեալ գիշեր մեզ մօտ դժոխք մուտքագրուեցին մի խումբ նորեկ մեռեալներ: Անձնական գործերը անթերի էին, դժոխքի ուղեգրերը հիմնաւորուած եւ օրինական: Սակայն, եկուորներից մէկը ամբողջ ժամանակ սկսել է աջ ու ձախ ագիտացիա անել, թէ իբր այստեղ կարգերն անարդար են եւ ենթակայ վերակառուցման: Անձնական զրոյցի ժամանակ նա իրեն յայտարարեց քաղաքական եւ պահանջեց քաղաքական մեռեալի կարգավիճակ: Հակառակ դէպքում հրաժարւում է մտնել ընդհանուր եռացող կուպրէ կաթսան: Խնդրում եմ Ձեր վերին կարգադրութիւնը:

ՍԱԴԱՅԷԼ

ԱՍՏՈՒԾՈՅՆ
ՊԱՏՃԷՆ-ՈՐԴՈՒՆ ԵՒ ՀՈԳՒՈՅՆ ՍՐԲՈՅ

Անքննելի Տէր իմ: Ձեր որոշած բարեհոգութիւնը սկսում է անտեղի դառնալ: Քաղաքական մեռելը գնալով ակտիւանում է: Դժոխքում սկսել է լոյս տեսնել թերթ «Նոր Բաբելոնեան լրագիր» անունով, նախկին ուրացողներից կազմուել է ինչ որ միջազգային կազմակերպութիւն, ամէնուրեք թռուցիկներ են տարածւում: Դժոխքի բնակիչներին համոզում են, թէ նրանք ոչ թէ անրաններ են, մարդասպաններ ու բռնազողներ, այլ անմեղ չահագործուողներ, որոնք պատմական ինչ որ մեծ միսիա ունեն:

Մեսիա, ես սկսում եմ անհանգստանալ:

ՍԱԴԱՅԷԼ

ԳԱԲՐԻԷԼ ՀՐԵՇՏԱԿԱՊԵՏԻՆ
(շտապ)

Ցայտնեցէք բարձր Մեծութեանը, որ դժոխքում դրութիւնը գնալով տագնապալի է դառնում: Քաղաքականի համախոհները գնալով շատանում են. յատկապէս նորեկ, անփորձ եւ առաւել ստոր մեռելների հաշուին: Եռացող կաթսաներից մասսայաբար սկսել են դուրս գալ պոռնիկներն ու գողերը: Անգամ Կայէնն ու Յուդան, որոնք բարեխղճօրէն խաչւում էին ու տապակւում, մարդու իրաւունքների պաշտպանութեան նստացոյց են անում: Երէկ «մեռեալների հովտում» մասսայական հզօր ցոյց տեղի ունեցաւ: Ցոյցի մասնակից մեռելները տանում էին իրենց դիմանկարները եւ երգում «Դու զոհ գնացիր» երգը...

ՍԱԴԱՅԷԼ

ՈՒՐԻԷԼԻՆ
ՊԱՏՃԷՆ - ԲԵՐԻԷԼԻՆ

Շտապ օգնութիւն եմ խնդրում: Մասսայաբար ցուցարարների կողմն են սկսել անցնել մեր կոտոշաւոր ու անկոտոշ սատանաները, վհուկները, չարքերն ու ուրուականները: Պահանջում են ութժամեայ աշխատանք, հանգստեան օր, դրախտի ամէնամեայ ուղեգիր: Դժոխքի կաթսաները չեն շիկացւում, վտանգ կայ, որ նրանք շուտով կը սառչեն. իսկ դիմացը ձմեռ է: Կատաղած ամբոխը գրաւել է դըժոխքի փոստն ու հեռագրատունը, պայթեցուած է մաղէ կամուրջը: Կապը Աստծոյ հետ կտրուած է: Փրկեցէք:

ՍԱԴԱՅԷԼ

ԱՍՏՈՒԾՈՅՆ

Այսօր, գիշերուայ ժամը 3-ին դժոխքը յանձնուեց խռովարարներին: Ցայտարարուած է քաղցի ու տանջանքի համընդհանուր սեփականութիւն: Դժոխքի աւերակների վրայ ստեղծուած է չահագործուողների պետութիւն: Մենք Ձեզ հետ միասին յայտարարուած ենք դասակարգային թշնամի, ենթակայ՝ ոչնչացման:

Տէր: պահանջում եմ ահեղ դատաստան:

ՍԱԴԱՅԷԼ

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌ - ՀԵՌՈՒՍՏԱՏԵՍԻԼԻ ՍԵՆԵԿԱՅԻՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

«Պա Վիվարէ»ի երգչախումբերու Միութեան հրաւէրով երկու շաբթուան համերգաշրջանի մը համար Ֆրանսա գտնուեցաւ Հայաստանի ձայնասփիւռ -- հեռատեսիլի սենեկային երգչախումբը:

Այս խումբը ստեղծած է 1979-ին, յայտնի երգահան՝ Էռնկար Յովհաննէսեանի: Բազմաթիւ համերգներ տուած է նախկին Խորհրդային Միութեան Հանրապետութիւններուն մէջ, Պալթեան երկիրները, Հունգարիա, Լեհաստան, Գերմանիա: Մասնակցած է միջազգային երաժշտութեան փառատօններու՝ Իսրայէլ, Հոլանտա, Սպանիա եւ Ֆրանսա: 1991-ին, Առնէմ քաղաքին մէջ (Հոլանտա) արժանացած է միջազգային երաժշտութեան մրցումի Ա. մրցանակին եւ արծաթէ մրր-

ցանակ մըն ալ շահած է Հարաւային — Ափրիկէ։

Զայնագրած է երկու սալ։ Անդամ է «Եօրոփ քանթաթ»ի։ 1984—էն ի վեր, խմբավարն ու գեղարուեստական տնօրէնն է՝ Տիգրան Հէքէքեան, որ շրջանաւարտ է Կոմիտաս երաժշտանոցի սենեկային երգչախումբի երաժշտութեան բաժինէն։ Այժմ, կը դասաւանդէ նոյն տեղը։

Այս շրջապտոյտի ընթացքին, Հայաստանի ձայնասփիւռ — Հեռատեսիլի սենեկային այս երգչախումբը հինգ համերգ տուած է Արտէշ նահանգին զանազան քաղաքներուն մէջ, նոյնպէս Ռոման, Սէնթ-Էթիէն։ Նաեւ անցած է Զուիցերիա ելոյթներ ունենալով՝ Ժընեւ եւ Ցիւրիխ, ինչպէս նաեւ Աւստրիա։

Իսկ, Ապրիլ 23—ին, նախաձեռնութեամբ Սահակ — Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնի, խումբը Մարսէյլի մէջ, հանդէս եկաւ «Սաքրէ Քէօռ» Եկեղեցին, ապրիլեան եղեռնի 77—րդ տարեդարձի ծիրին մէջ։

Հոծ բազմութիւն մը փութացած էր ունկնդրելու Հայաստանի ձայնասփիւռ — Հեռատեսիլի սենեկային երգչախումբը։ Խաչիկ Երզնկեան՝ ղեկավարը Սահակ — Մեսրոպ երգչախումբին ներկայացուց խումբը եւ ճշդեց համերգին նպատակը։

Ժողովրդային, աւանդական երգեր, միջնադարեան մեղեդիներ, կրօնական, հոգեւոր, սրբազան երգեր, շարականներ դասական ու ժամանակակից գործեր կազմեցին յայտագիրը։ Հայ երգին մօր՝ Կոմիտասի մեծ տեղ գրաւեց։ Նոյնպէս Մակար Եկմալեան իր պատարագով (շորս հատուածներ), Էտկար Յովհաննէսեան իր ժողովրդային եւ հայրենասիրական ստեղծագործութիւններով։ Բայց նաեւ Դ. Հալաճեան, Բ. Կանաչեան եւ ուրիշներ։ Բոլորն ալ ունկնդրուեցան հաւասար վայելքով։ Երգչախումբի մեկնաբանութեան մէջ «ա քափէլլա», կար գղայականութիւն, նրբութիւններ։ Շատ քիչ անգամ պոռթկաց։ Ձայները միշտ մեղմ, երբեմն խոկ կ'անէանային նման ծովու ալիքներուն։ Խումբը երգեց վստահ եւ հեղասահ համոզումով։ Մարզուած ու կարգապահ խումբ մըն է բաղկացած արհեստավարժներէ։ Ունկնդրեցինք երկու տաղանդաւոր մենակատարներ՝ Անահիտ Նախնազարեան որ մեկնաբանեց Ժ. դարու մեղեդի մը եւ Արտաւազդ Ոսկանեան Կոմիտասի «Հաւնել»ը։ Խմբավարը՝ Տիգրան Հէքէքեան միշտ զուսպ իր շարժումներուն մէջ, իր ապրումը հաղորդեց խումբի անդամներուն եւ ստացաւ իր ուզած նրբագոյն ձայնը։ Աւելի բաց ձայնականութիւն ունեցող սրահի մը մէջ, անկասկած խումբին կարելիութիւնները աւելի ցայտուն պիտի ըլլային։

Ներդաշնակ եւ մխտաքր խումբ մըն է Հայաստանի ձայնասփիւռ — Հեռատեսիլի սենեկային այս երգչախումբը որ յուզում, ուրախութիւն, գեղարուեստական հաճոյք պարգեւեց ունկնդիրներուն։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ARMENIE FM

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՈՐ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌԻ ՄԸ ԾՐԱԳԻՐԸ

Արմէնֆաքս, մամուլի և հաղորդակցութեան փրանքեւհայկական Միութիւնը եւ Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ - Արմէնիէն նախաձեռնարկ եղած են ձայնասփիւռի հայկական կայանի մը հաստատման, փարիզեան շրջանին համար եւ այս առընչութեամբ դիմումի թղթածրար մը յանձնած են Լսատեսողական Բարձրագոյն Խորհուրդին (Conseil Supérieur de l'Audiovisuel), 1991, Դեկտեմբեր 19-ին։ Եթէ ձեռնարկը դըրական պատասխանի արժանանայ, նախաձեռնողներու նպատակն է, ինչպէս կը բացատրեն լրատուութեան նոթի մը միջոցաւ, ստեղծել գաղութային ձայնասփիւռ մը, մկրտուած՝ «Arménie FM», որ ներկայացուցչական լայն բնոյթ ունենայ Փրանսահայ գաղութին ծոցը։ Այս պատճառով գաղափարը յղացողները որոշած են իշխանութեանց բաժանում, ձայնասփիւռի պատասխանատուներուն եւ մատակարարման մարմնին միջեւ։

Կայ արդէն հովանաւորող մարմին մը, որուն մաս կը կազմեն. — Ժօրժ Պորթոլի, Նորա Պուքս, Գառզու, Ժերար Շալեան, Ժերար Գոլոմ, Փաթրիք Տէվէճեան, Ժագ Ժիւլիար, Ժ. Փ. Փէրոնէլ — Հիւկոզ, Ֆրանսուա Ռոշբլուան եւ Իվ Թերնոն։

Ծրագիրը լայնածաւալ է։ Ձայնասփիւռը կ'ուզէ արտացոլումն ըլլալ Սփիւռքի ընկերային, քաղաքական, տնտեսական եւ մշակութային կեանքին։ Նպաստել լրատուութեան, վերլուծումին Հայաստանի, Կովկասի եւ նախկին Խորհրդային Միութեան այժմէականութեան։ Գաղութային գետնի վրայ Արմէնի էֆ — էմ իր կայանը պիտի բանայ հայկական միութենական կեանքին զանազան երեւոյթներուն եւ ներկայացուցիչներուն։ Գեղարուեստական գետնի վրայ արդիական եւ աւանդական հայկական երաժշտութիւնը պիտի կենակցի փրանսական եւ միջազգային երաժշտութեան եւ վարիէթէներուն հետ։

Ինչպէս գրեթէ միշտ, ծրագիրն ու նըպատակը առարկութեան տեղի չեն տար։ Կը մնայ որ — եթէ արտօնութիւնը ըստացուի — գործադրութիւնը համապատասխանէ ծրագրին, որպէսզի գաղութը օժտուի որակ ներկայացնող կայանով մը, արհեստին վարժ, ձեռնհաս, գործին գիտակ մարդոց ղեկավարութեամբ։

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԸ

Ճակատագրի բերումով աշխարհի տարբեր երկիրներու մէջ ցրուած հայ համայնքները հինէն գոյութիւն ունեցած են նաեւ նախկին Խորհ. Միութեան տարածքին։ Առանձին հանրապետութիւններու անկախութեան հռչակումը, ազգային ենթագիտակցութեան զարթօնքը՝ անոնց ժողովուրդներուն, ինչպէս նաեւ հոն բնակող Սփիւռքահայութեան ներկայացուցիչներու ոգւին եւ աւանդոյթներուն վերածնունդին հուժկու խթան դարձան։

Հայահոծ գաղութ գոյութիւն ունի նաեւ Ուկրանիա։ Ան ունի քանի մը մշակութային-լուսաւորութեան կեդրոններ տարբեր քաղաքներու մէջ, այդ կարգին նաեւ՝ Լվովի մէջ։

- Նախկին կիեւեան Ռուսիոյ շրջանին, Ուկրանիոյ մէջ հայկական առաջին բընակավայրերը հիմնուած են մօտաւորապէս վեցերորդ դարուն, - կը պատմէ Լըվովի հայկական «Աղբիւր» կեդրոնի նախագահուհի Վերա Վարդանովան։ - Անիկա Հայերու արտագաղթի հետեւանքն էր Արեւմտեան Հայաստանի վրայ Արշակունիներու ժամանակ Հոռմէացիներու, Բիւզանդացիներու, Արաբներու կատարած յարձակումներու հետեւանքով։ Ի դէպ, մեծ իշխան Վլադիմիր, որ այն ատեն կ'իշխէր դեռ հեթանոս կիեւեան Ռուսիոյ, ամուսնացաւ հայ իշխանուհի Աննայի հետ, որ քրիստոնեայ էր։ Անիկա որոշ չափով նպաստեց նաեւ կիեւեան Ռուսիոյ մէջ քրիստոնէութեան ընդունման։

Հայերու գաղթի երկրորդ ալիքը տեղի ունեցաւ 1052 թուականին, երբ իշխան Իզյասլաւը հրովարտակ ուղարկեց, խնդրելով օգնել Պոլովէցներու դէմ մըղուող պայքարին, որուն աշխուժօրէն արձագանգեց հայ Բագրատունիներու տոհմը։ Յատկապէս այդ նպատակով Հայաստան ուղարկեց երկու հարիւր հազար հայ ռազմիկներ։

Իսկ հիմնական՝ երրորդ ալիքը տեղի ունեցաւ Թուրք Սելճուկներու յարձակման ժամանակ։ Ինչպէս կը վկայեն ձեռագիր աղբիւրները, 1256 - 1270 թուականներուն Հայերը Ուկրանիա, նաեւ Գալիցկա - Վոլինեան իշխանութիւն կու գային. Լվով քաղաքի հիմնադիր՝ իշխան Դանիլա Գալիցկայի մասնաւոր հրաւէրով, որ, շատ բարձր կը գնահատէր հայ ճարտարապետներու յատկութիւնները։

Նոր վայրեր գալով՝ Հայերը նախ եւ առաջ կը սկսէին կառուցանել տաճարներ, որոնք կը դառնային հոգեւոր եւ ազգային մշակոյթի կեդրոններ։ Անոնց շուրջը կը ստեղծուէին շինութիւններու ամբողջ համալիրներ, որոնք կը ներառնէին եկեղեցական ծխական դպրոցներ, վարժարաններ, նախակրթարաններ եւ կրթարաններ, դրամատուներ, բարեսիրական հիւանդանոցներ եւլն.։

Հոն կը գտնուէին նաեւ կրօնաւորներու տուները, պանդոկներ, դատարաններ։ Լվովի կեդրոնն խոկ կար այդ տեսակի քանի մը համալիրներ։ Անոնց կարգին՝ Սուրբ Աննա տաճարը, որուն գոյութեան վերաբերեալ տեղեկութիւնները կը հասնին մինչեւ 1183 թուականը, մինչդեռ Լվով քաղաքը հիմնուած է շատ աւելի ուշ՝ 1256 -1270 թուականներուն։ Մինչեւ մեր օրերը պահպանուած է միայն 1363 թըւականին օծուած հայ առաքելական տաճարի համալիրը, որ կը գտնուի հայկական փողոցը։ Ան կառուցուած է հայ վաճառական Յակոբի՝ Կաֆայի (Թէոդոսիա) Շահնշահի եւ Փանոսի զաւկին միջոցներով։ Փանոսը կայսարացի (Ղրիմի Արմեանսկ քաղաք) Աբրահամի զաւակն էր։ Եկեղեցին Աննի տաճարին պատճէնն է եւ գործած է մինեւ 1946 թուականը։ Ներկայիս այդ շինութեան մէջ կը գտնուի Ուկրանիոյ ազգային թանգարանի հարուստ պահեստը։ Սակայն 1990-ին քաղաքին Խորհուրդը որոշում ընդունեցաւ զայն հայ համայնքին յանձնելու մասին։

1991-ի վերջերուն Կիեւի մէջ արձանագրուեցաւ հայ առաքելական եկեղեցւոյ Ուկրանիոյ թեմը։ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. թեմի առաջնորդի տեղապահ նշանակեց Նաթան Վրդ. Յովհաննիսեանը, որ Էջմիածնի հոգեւոր ճեմարանի նախկին դերատեսուչն է։

Իսկ բուն Լվովի հայկական «Աղբիւր» ընկերութիւնը կը գործէ 1988-էն ի վեր եւ ունի իր կեդրոնը, որուն առընթեր բացուած են Հայոց լեզուի եւ գրականութեան ուսումնասիրման կիրակնօրեայ դպրոց եւ նախադպրոցական երախաներու նախասիրական դասընթացքներ։

Ամբողջ Ուկրանիոյ տարածքին այսօր շուրջ 54 հազար Հայ կ'ապրի։ Միայն Լըվովի եւ Լվովի մարզին մէջ անոնց թիւը երեք հազար է, Խարկով՝ 18, իսկ Կիեւ՝ 6-8 հազար։

Այսօր Ուկրանիոյ հայ համայնքին առջեւ ծառացած դժուարութիւնները նոյնն են, քան ամբողջ Սփիւռքինը։ Անոնք են ազգային մշակոյթի վերածնման՝ դպրոցներու, գրադարաններու, տպագրական կառոյցի, մշակութային կեդրոններու ըստեղծման համար հնարաւորութիւններու եւ միջոցներու հայթայթումը, համայնքի կողմէ ծխական տաճարներու, եկեղեցիներու վերստացումը, հայերէն ձայնասփիռումներու եւ հեռատեսիլի հաղորդումներու կազմակերպումը եւայլն։ Այս ամէնը կը պահանջէ նիւթական զգալի ծախքեր։ Մինչդեռ համայնքները ընդհանրապէս լայն միջոցներ չունին։ Անոնք հիմնականին մէջ բարեսիրական նուէրներն են եւ հովանաւորներու օգնութիւնը։ Օրինակ, «Աղբիւր»ի հովանաւորներն են Լվովի «Յուշանուէր» փոքր ձեռնարկութիւնը եւ Երեւանի «Բեկում» արտադրական համալիրի Լվովի մասնաճիւղը։ Ձեռնարկներուն կ'օգնէ նաեւ քաղաքային Խորհուրդը։ Վերջերս առաջարկ ստացուած է Պելժիայէն՝ արդիւնաբերական ապրանքներու իւրացման ընկերութենէն, որ Հայկական տաճարի համալիրի վերականգնման նիւթական օգնութիւն ցոյց տալու փափաք կը յայտնէր։

Լվովի հայկական «Աղբիւր» կեդրոնը սերտ կապեր ունի նաեւ տեղւոյն բոլոր ազգային մշակութային կեդրոններուն եւ Ուկրանիոյ տարբեր քաղաքներու՝ Կիեւի, Օդեսայի, Իվանո Ֆրանկովսկիի, Խարկովի, Դնեպրոպետրովսկի, Սիմֆերոպոլի, Թէոդոսիայի, Եւպատորիայի, Ստարի Ղրիմի եւ միւս վայրերու հայկական կեդրոններու հետ։ Կապեր գոյութիւն ունին նաեւ ՀԱՊ-ի Հանրապետութիւններու հայկական կեդրոններու հետ։ Առայժմ այդ կապերը բացակայ են միայն Սփիւռքի հետ, սակայն «Աղբիւր» կեդրոնը կը նախատեսէ սկսիլ նաեւ այդ համագործակցութիւնը։

ՄԱՐԻԱՆԱ ԵՐԵՄԵԱՆՑ

(Արմէնփրէս)

ՄԹԻՆ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Արդարեւ, մահը երկար բացակայութիւն մըն էր լոկ։ Կարելի չէր իր հայրենի քաղաքը ընդունիլ՝ առանց հայրենի տան ու հայրենի տունը առանց իր բնակիչներուն։ Ամէն տուն ունի իր նկարագիրն ու իր անհատականութիւնը։ Եթէ երեկոյեան նոյն ժամերուն, պարտէզին ծառերուն մէջէն, չերեւէր հօրը հասակը, եթէ ինք չզգար անոր ագնուական ու հանդարտ երթը պարտէզը երկուքի ճեղքող սալայատակուած ճամբէն, եթէ մօրը աղու ձայնը չթափառէր իր շուրջը՝ արեւի ճառագայթներու պէս, — հայրենի տունը կրնա՞ր գոյութիւն ունենալ միթէ։ Հայրենի տունը կրնա՞ր գոյութիւն ունենալ միթէ առանց հօրը բարկութեանց ու մօրը արտասուքի կաթիլներուն, որ կայլակ առ կայլակ կը թրջէին անոր յուզիչ դէմքը։ Առանց սարեակներուն, որ ալորիններուն վրայ կը դողդոջէին իրենց կարկաչուն ձայներովը, առանց սեւկեւիլի խոշոր պտուղներուն, առանց հօրը զամբիկին ու առանց մխոռապանին։ Կրնա՞ր գտնալ միթէ, վերադարձի այդ նամէտ օրերուն, թէ մահը ոչնչով կարելի է ողոքել, թէ կեանքը անվերադարձ հրամաններ ունի, թէ կեանքը ազատ ընտրութիւն չէ միշտ։ Կրնա՞ր գիտնալ միթէ թէ մահուան միակ շնորհը, այդ յաւելուածական գեղեցկութիւնն էր, որ ան կը պարգեւէր կորուսեալ սիրելիներու դէմքերուն, զանոնք պահելով անխախտ ու անապառ բանաստեղծական լոյսի մը ողողումին տակ։

Կուտփի հարուածն խոկ չլսեց, յարկաբաժնին դրան վրայ, — քանի որ անձրեւը նոյն աղտեղութեամբ կը տեղար միշտ, դուրսը, առիքին տակ, դուրսը՝ այդ վտիտ բակի ծառերուն վրայ, երբ այդ աղջիկը մտաւ ներս։

**

Երբեմն միակ ակնարկի մը մէջ կը խըտանայ մարդկային էակի մը յայտնութիւնը։ Միակ ակնարկի մը մէջ, մարդ կրնայ կապտել մարդկային էակի մը գծած շառաւիղը կեանքի անդունդին վըրայ։ Կրնայ ըլլալ, որ աղօտօրէն յիշեց թէ՝ պէտք էր ճանչցած ըլլալ զայն։ Այլ գրեթէ հինգ տարին՝ երկար ժամանակ մըն է, մանուկի մը համար։ Ու քաղաքին մէջ՝ երկու ազգական ընտանիքները հեռուէն հեռու կը բարեւէին իրար։ Այլ ատելութիւններ կան, բխած ընտանեկան փուճ վէճերէ, որ չեն տոկար մեծ վերիվայրումներու։ Արիւնը իր օրէնքներն ու իր կանչերը ունի։ Ու յաճախ մարդ խորին գգջումով մըն է, որ կը վերադառնայ իր կմախքին։

Բարձր սրունքներու վրայ ճոխ մարմնով աղջիկ մըն էր, դուցէ քսանհինգամեայ։ Մեղմ քաղցրութեամբ մը դիտեց զինքը ու ինք ստիպուեցաւ ոտքի ելլել։ Ինչ որ առաջին վայրկեանէն խոկ հաճելի թուեցաւ իրեն՝ տեսակ մը համեստ աղրտամութիւն էր, որ յետոյ իմացաւ թէ ամօթալի մայրութենէ մը կուգայ։ Կարծես հագուստները փոշեպատ էին ու կը վարանէր ձեռքի պայուսակը գետին դնել։ Այժմ դիտելով անոր ընդհանուր կեցուածքը՝ կը զարմանար թէ ի՞նչպէս անմիջապէս չէր ճանչցած զայն։ Կը յիշէր անոնց տունը, ճիշդ յունական թաղին սահմանին վրայ ծովափը։ Տարիներ առաջ, երբ պատահարար, երեկոյ մը, ընկերոջ մը հետ կ'անցնէր հոդկէ՝ սպիտակ պարեգօտով բարձրահասակ աղջիկ մը պարտէզէն ելած էր դուրս ու զինքը կանչած։ Ինք անմիջապէս սիրած էր զայն, վասնզի աղջկան ձայնը անուշ էր ու գիտէր թէ Պոլիս, երկրորդական վարժարան կը յաճախէր։ Անունը տալով կանչած էր ինքը ու մօտաւորապէս ըսած թէ՝ ազգականներ էին եւ թէ իրենց հայրերուն վէճերը պատճառ մը չէին, որ չճանչնային իրար։ Սրունքները հաւաքելով ու առանց գլուխը դարձնելու փախած էր ինք, հոգւոյն խորը պահելով սակայն անոր անոյշ ձայնը։

— Ես քեզ անմիջապէս ճանչցայ, — ըսաւ նոյն անոյշ ձայնովը, որ հայրենի քաղաքէն կուգար, — մեծ մանչ մըն ես եղեր, բայց դէմքդ չէ փոխուած։

(Շար. 4)

Publications Reçues

DIASPORA
DELLA MENTE

Conversazioni con
Herman Vahramian

Agopik Manoukian — Ornella Rota — Andrea Beolchi

Tranchida Editori, Milano, 1992.

(Շար. Ա. էջէն)

չեշտելով մանաւանդ որ Ստեփանակերտի վրայ Ազերիներու յարձակումները այլեւս անհանդուրժելի էին եւ չրջափակումն ալ անտանելի բնակչութեան մը համար որու հայի օրական բաժնեչափը երեսուն կրամի իջած էր եւ 110 կռուողներուն համար:

Բաքու կ'ըսէ որ Շաբաթ օր Շուշին Հայերու ձեռքն անցնելէ ետք, Կիրակի կրկին վերագրաւուած էր Ազերիներու կողմէ, ինչ որ բացարձակապէս սխալ էր եւ Երկուշաբթի առտու կը հաստատէին մեզի Երեւանէն թէ Շուշիի բոլոր կրակակէտերը եւ քաղաքը Հայերու ձեռքն են: «Ֆիկարօ» կը գրէր Մայիս 11-ին, որ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան իրաւունք ունի ընդգծելու որ «Ղարաբաղի դէպքերը այլեւս ոչ Հայաստանի ոչ ալ Ազրբեջանական հակակշռի տակ են»: Այլ բախումներ ալ կան Ասկերանի շուրջ, որ Ագդամէն Ստեփանակերտ ճամբան է: «Ֆիկարօ» կ'աւելցնէ թէ այս ընդհ. շփոթութեան մէջ Անգարա ալ բացէ ի բաց դիրք ճշդեց ի նպաստ Ազրբեջանի որու կապուած է պատմական, լեզուական եւ անտեսական նոյնութիւններով: Իր յայտարարութիւններէն զատ, Ս. Տէմիրէլ հարցազրոյց մըն ալ տուած է «Միլլիյէթ»ի ուր կը չեշտէ իր «չրջանային պատասխանատուութիւնները» եւ նոյնիսկ ակնարկած է Թրքական «օրինաւոր հովանոյի մը» (խնամ՝ հոգատարութիւն) Նախիջեւանի վրայ: Թրքական դիրքորոշումներու եւ այլ մանրամասնութիւններու մասին, քիչ անդին կու տանք այլ տեղեկութիւններ թրքական մամուլէ առնուած:

Հայաստան եւ Թուրքիա միաժամանակ դիմած են Ապահովութեան Խորհուրդին որպէսզի հրադադար մը ապահովէ: Երեւան կ'ուզէ որ ուժեր զրկուին տեղւոյն վրայ:

Ազերիներու յարձակումները կը շարունակուին նաեւ Գորիսի, Նոյեմբերեանի շրջանը եւ բազմաթիւ վիրաւորներ կան հայկական կողմը: Այս է նաեւ պատճառը որոշ յարձակումներու Հայերու կողմէ: «Լիպերասիոն»ի աշխատակիցը կը գրէ (Մայիս 11) թէ Հայերը կը ջանան «նոր բանդք» մը բանալ ցամաքէն կապելու համար Ղարաբաղը Հայաստանի «կտրելու համար չրջափակում մը որ հայ բնակչութիւնը մղեց կեանքի անհանդուրժելի պայմաններ կրելու»: Բայց, վտանգաւոր կը գտնէ այս ձեռնարկը, որ՝ «կրնայ սուղի նստիլ Հայաստանի Հանրապետութեան դիւանագիտական գետնի վրայ: Միջազգային իրաւունքի տեսակէտով կը նմանի պատերազմական արարքի մը Պետութեանց միջեւ, եթէ Բաքու կարենայ փաստել հայկական օրինաւոր միաւորներու մասնակցութիւնը կռիւներուն»: Առայժմ, Ազրբեջանի Պաշտպանութեան Նախարարութեան Մոսկուայի ներկայացուցիչը՝ Էլլա Եուսուֆովա կ'ամբաստանէ Հայերը որ նախկին Խորհրդային Միութեան 7-րդ բանակի զինուորական միջոցները կ'օգտագործեն: Գալով Հասան Հասանովի (Ազրբեջանի դեսպան ՄԱԿ-ի մօտ) կը պահանջէ Ապահովութեան Խորհուրդի նիստ մը, որովհետեւ կը գրէ ՄԱԿ-ի քարտուղարին՝ -- «Տագնապալի է Ղարաբաղի կացութիւնը հայկական զինեալ ուժերու յանկարծակի յարձակման հետեւանքով եւ Շուշի քաղաքի քանդումով եւ բազմաթիւ կորուստներով»: Այս դիմումին զօրավիգ է Թուրքիա որ չեշտած է թէ՝ «թոյլ չի տար կանոնադրային որեւէ փոփոխութիւն Ղարաբաղի համար»:

«Լիպերասիոն» կը գրէ թէ հայկական յարձակումը սկսած էր Ուրբաթ, երբ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Թեհրանի մէջ կը ստորագրէր համաձայնագրի մը նախագիծը: «Պարզ զուգադիպութիւն» կ'ըսէ Լեւոն Մելիք-Շահնազարեան (Ղարաբաղի երեսփոխան), որ կ'աւելցնէ. -- «Մէկ օր ալ կրաւորական պաշտպանութեան Ազերի ռմբակոծութիւններու դէմ եւ Ստեփանակերտ սրբուած կ'ըլլար քարտէսէն»:

Օրաթերթերը, ընդհանրապէս, նոյն տեղեկութիւնները կու տան, «Քոթիտիէն» կը յիշէ Լ. Տէր-Պետրոսեանի յայտարարութիւնը, ուր կ'ըսէ որեւէ բանակցութիւն կամ խօսակցութիւն ձախողութեան կը մատնուին եթէ Ղարաբաղի օրինաւոր իշխանութիւնը չմասնակցի:

«Ankara s'en mêle» կը խորագրէ «Իւմանիթէ»ն, որ կ'ըսէ թէ Ղարաբաղի կացութեան վատթարացումը գլխաւոր նիւթերէն մէկն եղած է Թիւրքմէնստան տեղի ունեցած կեդրոնական Ասիոյ 5 Հանրապետութիւններու վեհաժողովին (Շաբաթ եւ Կիրակի): Հոն է որ Տէմիրէլ յայտարարած է թէ Իրան եւ Փաքիստան պէտք է դիրք ճշդեն Ղարաբաղի եւ Սարայեւոյի դէպքերուն մասին: Օրակարգի նիւթ դարձնել տուած է վճարանութիւն մը «Ղարաբաղի Ազրբեջանցիներու իրաւունքներու բռնաբարումներուն մասին Հայերու կողմէ»: Կոչ ըրած է միջազգային հասարակութեան հակազդելու յարձակողներու դէմ, որոնք «քաղաքը կը գրաւեն զինուորական ուժով»: Պաքիստան եւ Թուրքիա ոչ մէկ մրցակցութիւն ունին (եղեր) շրջանին մէջ:

«Ֆիկարօ» ալ «Le soutien turc» կը խորագրէ իր լրատուութիւնը:

Յիշենք նաեւ որ իտալական երկու օրաթերթեր (Մայիս 10, քանի Կիրակի լոյս կը տեսնեն):

«CORRIERE DELLA SERRA»

GLI ARMENI ESPUGNANO IL KARABAKH

(ՀԱՅԵՐԸ ՁԵՌՔ ԱՆՑՈՒՑԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂԸ)

«LA REPUBBLICA»

LES TRUPE ARMENE DILAGANO VERSO LA CONQUISTA DI NAGORNO

(ՀԱՅԵՐԸ՝ ԴԷՊԻ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՆՈՒԱՃՈՒՄԸ),

Այս վերջինը կ'անդրադառնայ զուգադիպութեան մը: Նոյն օրը, Իտալիա իր նոր դեսպանը զրկեր է Բաքու՝ Ֆերտինանտօ Սալէօ եւ պէտք է եղեր տօնական օր մը ըլլայ, մինչ սուգի վերածուեր է հայկական նուաճումներուն պատճառաւ: Եւ դեռ, կը գրէ թերթը, հեռատեսիլը չէր ուզած ընդունիլ պարտութիւնը յուզում եւ խուճապ չստեղծելու համար:

Այրի Տիկին Արաքսի Արսլանեան եւ զաւակը Կարպիս,

Տէր եւ Տիկին Եդուարդ Մատիլեան եւ զաւակները Յովիկ եւ Անոյշ,

Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Գասպարեան եւ զաւակները Ռուբէն, Աշոտ եւ Գայեանէ,

ինչպէս նաեւ բոլոր ընտանեկան պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր եւ ազգականին՝

ԳԷՈՐԳ ԱՐՍԼԱՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ, Մայիս 6-ին, 78 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Շաբաթ, Մայիս 9-ին Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը փոխադրուեցաւ Սէն-Ժիւլիէնի գերեզմանատունը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հարաւային Ֆրանսայի Շրջանային Խորհուրդի որոշումով յառաջիկայ Կիրակի Մայիս 17, միաժամանակ բոլոր եկեղեցիներէն ներս, յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի

ԱՐԹԻՒՐ ՄԿՐՏՉԵԱՆԻ

Ղարաբաղի Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահի հոգւոյն անոր մահուան քառասունքին առիթով: Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, յաւարտ պատարագի եւ հոգեհանգստեան արարողութենէն ետք՝ տեղի պիտի ունենայ ծաղկեպսակի զետեղում՝ Ղարաբաղի նահատակաց յուշարձանին առջեւ:

Ecole HAMASKAiNE

COMMUNIQUÉ

Réunion d'information

Le Conseil d'administration de l'école bilingue Hamaskaïne, invite le 12 mai à 20 h 30, l'ensemble des Arméniens de Marseille, à une réunion d'information concernant le devenir de l'école, et principalement de son implantation à Beaumont..

La réunion aura lieu dans la salle de l'église arménienne de Beaumont.

LE CONSEIL D'ADMINISTRATION DE L'ECOLE HAMASKAïNE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
CLICHY - LA-GARENNE
Section
« *Cardiné Aghababian* »
organise un
Dîner Dansant
le Samedi 16 Mai à 20 h 30
au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — Paris 14e

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ – ԶՐՈՅՑ
ՌՈՊԷՐ ՀԱՏՏԷՃԵԱՆԻ *fils*
« Մարմարա » օրաթերթի խմբագիր
Հինգշաբթի, Մայիս 14, ժամը 21-ին
Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահ
118, rue de Courcelles, Paris 17e — M° COURCELLES
Հ. Բ. Ը. Մ.
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
եւ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE DE VILLEURBANNE

CROIX BLEUE DES ARMENIENS
Section LYON - VILLEURBANNE

GRANDE SOIREE DANSANTE
au profit de Karabagh
le Samedi 16 Mai à partir de 20 h 30
à *l'ESPACE TETE D'OR*
103, Boulevard Stalingrad — Villeurbanne
La soirée sera animée par « *L'ORCHESTRE ARAX* »
— Buffet — — Buvette —
Entrée : 100 F. — Ambiance arménienne —
Billets et réservations :
- *Maison de la Culture Arménienne de Villeurbanne :* 126, avenue Roger Salengro — Tél. : 78. 94. 37. 36.
- *SEVAN Voyages :* 48, cours de la Liberté, 69003 Lyon, Tél. : 78. 60. 13. 66.
- *Bureau de l'Eglise Arménienne de Lyon :* 40, rue d'Arménie, Tél. : 78. 60. 47. 18.
- *Maison de la Culture Arménienne de Décines :* Tél. : 78. 49. 42. 97.
- *Chaussures ENKSE :* 56, avenue de l'Europe, Rillieux, Tél. : 78. 88. 79. 15.

SAISON 91/92
DE LA QUATRA
SALLE GAVEAU
45, rue La Boétie — Paris 8e
le Vendredi 15 Mai à 20 h 30
CYCLE
PREMIERE AUDITION
François BOU — Eve-Marie GERARD — Jacqueline MEFANO
Yves HENRI — Alex MULLENBACH — Ani PETROSSIAN
Cosima De RAFAEL — Michael WLADKOVSKI
Direction : *Raffi PETROSSIAN*
Transcription pour 4 pianos, 16 mains de Siegfried Idylle
RICHARD WAGNER — FRANÇOIS BOU
Transcription pour 4 pianos, 16 mains de la première symphonie (TITAN)
GUSTAV MAHLER — J. M. DUPIN
Prix des places :
Loge/Orchestre 200 F — Balcon 1er 150 F — Balcon 2ème 120 F
Etudiants, C. V. 80 F
Abonnement annuel : 1000 — 700 — 500 F — Etudiants, C. V. 300 F.
Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA
3, rue des Saints-Pères — 75006 Paris — Tél. : 42. 60. 74. 78

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍ 13
MERCREDI 13 MAI 1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.796 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNÉE — No 17.796

ԲԱՔՈՒ ԿԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆԻ ՈՐ ՇՈՒՇԻՆ ԿՈՐՍՆՑՈՒՑԱԾ Է

ԲՈՒՌՆ ԿՌԻՒՆԵՐ ԼԻՍԱԳՈՐ

ԱԶԵՐԻՆԵՐԸ ԳՈՐԻՍ ԵՒ ԱՅԼ ՇՐՋԱՆՆԵՐ ԿԸ ՌՄԲԱԿՈԾԵՆ

«L'Azerbaïdjan en mauvaise posture», այս էր, «Մոնտ»ի խմբագրականին խորագիրը (Մայիս 12), ուր բաւական առարկայական վերլուծում մը կար պարզուած կացութեան: Մէկիրէն չնշելով հայկական ուժերու զինուորական յաջողութիւնները, կը նշէ Թուրքիոյ յայտարարութիւնը եւ դիմումը Ապահովութեան Խորհուրդին: Հակառակ Երեւանի հերքումներուն, կ'ըսէ թերթը, Հայերը կը ձգտին նրբանցք մը բանալ Հայաստանի եւ Լեռնային Ղարաբաղի միջեւ: Բայց, այս զինուորական յաջողութիւնը կրնայ շատ աւելի դժուարացնել պատերազմին վերջ դնելու ջանքերը ու պարզ «զուգադիպութիւնը» (Հայերու բացատրութիւն) Թեհրանի «պատմական» համաձայնագրին (Ազրբէջան - Հայաստան Իրանի հովանաւորութեան տակ) ստորագրութեան հետ շատ համոզիչ չէ Ազերիներուն համար, որոնք կը խորհին թէ իրենց երկիրը խաղի եկած է: Բաքուի մէջ բոլորը կ'ամբաստանեն Ռուսերը որ չեզոք տակէ կ'օգնեն Հայերուն: Միւս կողմէ հակառակ անոր որ Թուղթի վրայ Ազրբէջան զինեալ աւելի մեծ ուժեր ունի, վստահելի է որ անկարող է զէնքով յաղթանակ տանիլ: Պաշտպանութեան նախարարութեան մէկ բանբերն ալ կը խոստովանի ենթակայիս, Ազերիները չեն գիտեր կռուիլ»:

Ուրեմն, կ'եզրակացնէ «Լը Մոնտ», Բաքու յարդ բանակցութեամբ լուծումի յոյս ունէր: ԱԷ-ԷՍ-ԱԷ-Ը-ի նախաձեռնած միջազգային ժողովը Մինսկ միշտ ի զօրու է, բայց հարցը այն է թէ Ազրբէջան պիտի ուզէ՞ մասնակցիլ այս տկար դիրքով: Պիտի չուզէ՞, ի գին նոր մեռեալներու, յաղթանակ մը տանիլ, նոյնիսկ խորհրդանշական:

Նարաթամերջին, ինչպէս գրեցինք երէկ, դիւանագիտական աշխատանքներն ալ թափ առած էին: Այսպէս Շաբաթ, Մայիս 9-ին, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան հեռաձայնային խօսակցութիւն մը ունեցած է Նախագահ Պուշի հետ, որու ընթացքին քննարկուած են շրջանի զարգացող դէպքերուն առընչուող հարցեր, շեշտուած է նաեւ կնճռին լուծման ուղղութեամբ ԵԱԳԽ-ի հնարաւորութիւնները առաւել օգտագործելու կարեւորութիւնը: Նոյն նիւթերը ընդգրկած է նաեւ Հայաստանի նախագահին եւ Իրանի իր պաշտօնակից Ռաֆսանճանիի հեռաձայնային խօսակցութիւնը, ուր ընդգծուած է նաեւ հարցը լուծելու գծով Իրանի տարած միջնորդական ջանքերուն աշխուժացման անհրաժեշտութիւնը:

Նոյն օրը, Արտաքին նախարար Րաֆֆի Յովհաննիսեան, հեռաձայնային խօսակցութիւններ ունեցած է Ճէյմս Պէյքըրի, Գերմանիոյ Արտաքին նախարար Քլաուս Քինքէլի, Անգլիոյ Արտաքին նախարար՝ Տակլաս Հըրտի եւ Իրանի Արտաքին նախարարի տեղակալ Վայէզիի հետ: Խօսակցութեանց ընթացքին քննարկուած են Ղարաբաղի վերջին իրադարձութիւնները: Ր. Յովհաննիսեան յատկապէս դիտել տուած է Ղարաբաղի մասնակցութեան անհրաժեշտութիւնը իրեն վերաբերող բոլոր բանակցութիւններուն: Յայտնած է նաեւ որ, Հայաստան, ի տես ազրբէջանական հրետակոծութեանց, ստիպուած է հակազդել: Հայաստանի Արտաքին նախարարը անընդունելի որակած է նաեւ Թուրքիոյ միջամտութեան յայտարարութիւնները՝ Նախիջեւանի վերաբերեալ: Իր չորս խօսակիցներն ալ յայտնած են իրենց համախոհութիւնը:

**

Ռազմական գետնի վրայ, «Արմէնփրէս» հետեւեալ լուրերը կուտար Մայիս 11-ին —

Հայկական հարուածներու տակ Շուշիէն նահանջած ազրբէջանական ստորաբաժանումները ճիգ կը թափեն իրենց կորսնցուցածը ձեռք անցընելու Ղարաբաղի արեւելեան սահմաններուն վրայ, ուժգին գնդակոծութեան ենթարկելով Հայաստանի սահմանամերձ շրջանները:

Մայիս 10-ին զրահակառքերու եւ հրասայլերու օգնութեամբ Ազդամի Գիւլապլի գիւղէն յարձակած են Ասկերանի Դահրաղ եւ Սառնաղբիւր գիւղերուն վրայ: Յաջողած են մտնել այդ բնակավայրերը. սպաննած են վեց բնակիչ, հրկիզած են տուներ, մինչեւ որ հայ զինեալները երեկոյեան հասնելով դուրս շպրտած են զիրենք, պատճառելով մարդկային զոհեր ու գրաւելով ռազմամթերք: Հայկական կողմէն կայ 8 վիրաւոր:

Կատաղի մարտեր տեղի ունեցած են նաեւ Նախիջեւանիկի հայկական դիրքերուն համար ուր թշնամին ետ մղուած է:

Մայիս 10 եւ 11-ին Ազրբէջանցիները Միրբաշիրի կրակակէտերէն կատաղի կերպով հրետակոծած են Մարտակերտի Մարաղա գիւղը:

Հայաստանի սահմանամերձ Տաւուշի, Գորիսի, Կապանի, Իջեւանի շրջաններն ալ յարձակումներու ենթարկուած են. թէեւ թշնամին դուրս նետուած է, սակայն Տաւուշի Ներքին Կարմիրաղբիւր գիւղին մէջ կին մը զոհուած է, կան 5 վիրաւորներ: Քանդուած ու վնասուած են բնակելի տուներ:

Երեք հոգի սպաննուած է նաեւ Իջեւանի շրջանը եւ մէկ հոգի Կապանի մէջ. Իջեւանի երկրապահ ուժերը Մայիս 11-ին գրաւած են Ղազախի շրջանի Ղըլհաճի գիւղը եւ ոչնչացուցած ազրբէջանական կրակակէտերը ուրկէ նախորդ օրը գնդակոծուած էր գիւղը:

Բաքու փորձեց Երկուշաբթի օր, համոզել թէ Շուշին ետ առած է, (ինչ որ ճիշդ չէր եւ գրած էինք երէկ) բայց, նոյն իրիկունը Մամետով ստիպուեցաւ խոստովանիլ թէ Շուշին ձեռքէ ելած է: Հոն այլեւս կռիւ չկայ, Երեւանէն մեր առած լուրերու համաձայն (Երեքշաբթի առտու, Մայիս 12), հայկական ուժերը յատուկ միջանցքներ բաց ձգած են որպէսզի Ազերիները քաշուին: Սաստիկ կռիւներ կան սակայն Լիսագոր, Շուշիի հարաւ-արեւմտեան կողմը (դէպի Լաչին): Ազերիները որոնք հայկական գիւղերէն վրէժ կը լուծեն նոյնիսկ գրադ հրթիռներ նետած էին Մայիս 11-ին Գորիսի վրայ:

Փարիզեան օրաթերթերը, Մայիս 13-ին, կ'արձագանգէին հայկական զինեալ յաջողութիւններուն, որոնց շնորհիւ Ստեփանակերտ դադրած է ազրբէջանական ռումբերու թիրախ ըլլալէ: Մամետով ալ հեռագիր մը ղրկեր է Ելցինի ուր կը խնդրէ որ ան «իր ամբողջ կարելին ընէ ետ մղելու համար յարձակողը եւ արգելք հանդիսանալու բռնութեան սաստկացման Ղարաբաղի մէջ»:

Դիւանագիտական գետնի վրայ ալ, Երեքշաբթի օր, Երեւան պիտի ժամանէր Իրանի Արտաքին փոխ-նախարարը՝ Վայէզի:

**

Մայիս 9-ին Գորիսէն Երեւան թռչող օդանաւը յարձակման ենթարկուած է ՀԱՊ-ի նշաններ կրող պատերազմական օդանաւի մը կողմէ. վնասուած է մէկ թեւը, սակայն հայ օդաչուներու մեծ վարպետութեան շնորհիւ կարելի եղած է էջք կատարել Սիսիանի օդակայանը: Ճամբորդներէն ու անձնակազմէն շատեր վիրաւորուած են:

**

Շուշիի գրաւումով, հայ ինքնապաշտպանութեան ուժերը մեծաքանակ զէնք եւ զինամթերք գտած էին հայկական եկեղեցւոյ մէջ: Ազերիները այդ պահեստանոցը փճացնելու նպատակով, Շաբաթ, Մայիս 9-ին ձեռնարկած են օդային գործողութեան՝ Մի-24 եւ Էս-Իւ-25 գրոհային սաւառնակներով: Հայկական ուժերու հաղորդման համաձայն, ամէն ինչ արդէն տեղափոխուած էր հոնկէ, վերոյիշեալ յարձակումէն առաջ:

Միւս կողմէ, Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարարութիւնը յայտնեց որ Էս-Իւ-25 գրոհային սաւառնակները կրնան բարձրանալ միմիայն ՀԱՊ-ի ռազմական օդակայաններէն, ինչ որ ենթադրել կուտայ թէ այդ սաւառնակները ղող-

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՐՑԸ

Մայիս 12-ի Թուրք մամուլը կ'ընդունի թէ Շուշի ամբողջովին հայկական ուժերու ձեռքը կը գտնուի եւ թէ քաղաքին Ազրբէջանցիներու կողմէ ետ առնուած ըլլալուն լուրերը դիտաւորեալ կերպով սփռուած էին, բարձր պահելու համար ազերի զինեալներու տրամադրութիւնը: Ինչ կը վերաբերի Թրքական դիրքորոշումին, այնպէս կը թուի որ Ղարաբաղի համար զինեալ միջամտութեան մը հարցը ներքին քաղաքականութեան գրաւարկ դարձած է ու կողմերը զայն կը շահագործեն քննադատելու համար իշխանութիւնը, կամ փոխադարձաբար, լռեցնելու ընդդիմադիր պարագլուխներ:

Իշխանութեան ուղղուած երկու գլխաւոր քննադատութիւնները կու գան ընդդիմութեան երկու գլխաւոր դէմքերէն. առաջինը ժողովրդավար-ընկերվար կուսակցութեան ղեկավար Պ. Էճէվիթն է, երկրորդը՝ Հանրապետութեան նախագահ Էօզալի պատկանած կուսակցութեան (ԱՆԱՓ) պարագլուխ եւ նախկին վարչապետ Մէսուտ Եըլմազն է: Այս վերջինս իշխանութիւնը կը քննադատէ շուարումի մատնուած ըլլալու եւ անվճռականութեան ամբաստանութեամբ:

Պ. Էճէվիթի կեցուածքը բաւական կծու հակազդեցութիւններու պատճառ եղած է. պետական նախարար Մէհմէտ Պաթալը եւ Ազգ. աշխատանքի կուսակցութեան փոխ նախագահը Մուսթաֆա Միթ զինք ամբաստանած են քուէի որսորդութեան համար հարցը շահագործելու կեցուածքով. պետական նախարարը ըսած է.

«Ինք միջամտութիւն կատարեց Կիպրոսի ու ի՞նչ եղաւ արդիւնքը. նեղութիւնները վերջ գտա՞ն: Միջամտութեան մասին թող խօսի երբ իշխանութեան գլուխ գտնուի. հիմա թող իր գործին նայի»: Իսկ Ա. Թիւրքէշի տեղակալը հրաւիրած է զինք աւելի լուրջ ու ծանրախոհ ըլլալու, յիշեցնելով որ նախապէս տրամադրութիւն յայտնած էր Պոսնի-Հերձեկովինա զօրք ղրկելու: Անդրադառնալով Ղարաբաղի խնդրին ան ըսած է. «Թուրքիա կ'ուզէ միջազգային հարթակին վրայ լուծել հարցը: Երաշխաւորի հանգամանքը (Թուրքիոյ) խնդրոյ առարկայ չէ Ղարաբաղի համար: Սակայն Թուրքիա նիւթական ու բարոյական ամէն օժանդակութիւն պէտք է կատարէ Ազերիներուն»:

Նոյն կուսակցութեան պարագլուխ ծանօթ ծայրայեղ ազգայնամոլ առաջնորդ Ա. Թիւրքէշ նեցուկ կը կանգնի Թուրք իշխանութեան քաղաքականութեան, ըսելով թէ փոքր կայծ մը կրնայ ամբողջ շրջանը արեան ծովի վերածել եւ թէ տեղին է հարցը ՄԱԿ-ի օրակարգին տանելու Թուրքիոյ կեցուածքը:

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Թուրք մամուլը անտարբեր չէ նաեւ Ազրբէջանի քաղաքական ներքին փոթորկումներուն. Մայիս 12-ի «Միլլիյէթ»ը կը գրէ թէ նախկին նախագահ Ա. Մութալիբով եւս մասնակից է քաղաքական անցուդարձին ու կ'արձագանգէ լուրերու, որոնց համաձայն ան հետամուտ է պետական հարուած մը կազմակերպելու, կրկին իշխանութեան գլուխ անցնելու համար: Տեղեկատուութեան համաձայն իրեն զօրավիգ են ազրբէջանական եւ ռուսական ապահովութեան գործակալութիւնները (ՔԱ-ԿԷ-ՊԷ):

**

Թուրք մամուլը քաղաքականին քով հետաքրքրութիւն ցոյց կու տայ նաեւ Ազրբէջանի կատարուած մարդասիրական օժանդակութեան հարցին. ըսուածն այն է որ Թրքական Կարմիր Մահիկին կողմէ Բաքու ղրկուած սննդամթերքէն ու այլ օժանդակութիւններէն ոչինչ նպատակին հասած է. ամէն բան անցած է մաֆիային ձեռքը որ մեծ շահեր ապահոված է անոնց վաճառքով:

**

Թրքական գիտական խորհուրդ մը վերլուծելով երկրին հարաւ-արեւելեան շրջաններու քրտական դէպքերը, հաստատած է թէ Արեւմուտքը կը դրդէ զանոնք, շրջանի Թուրք բնակչութիւնը գաղթի ստիպելու եւ հոն քրտական պետութիւն մը հիմնելու համար որ առաջին քայլը պիտի ըլլայ մեծ Հայաստանին:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԵՐԵՒԱՆ ԿԸ ՄԵԿՆԻ

Հակառակ անցեալ շաբթուան լուրերուն, ըստ որոնց Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը պիտի չկարենար մասնակցիլ «Հայաստան» հիմնադրամի հոգաբարձուներու անդրանիկ նիստին (Մայիս 14-16) առողջական պատճառներով (տես՝ «Յառաջ», Մայիս 5), վիրաբուժական յետ գործողութեան շրջանը արագ ապաքինում արձանագրած ըլլալով, Գարեգին Բ. կրցաւ մեկնիլ Երեւան:

Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը Փարիզէն անցնելով (Երեքշաբթի իրիկուն, Մայիս 12) Երեւան կը մեկնէր Չորեքշաբթի, Մայիս 13-ին:

ՄԵՐ ԹԱՂԸ ՎԱՐԴՆ ՈՒ ՓՈՒՇԸ

Գրեց՝ ԿԱՐՊԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

Երեք տասնեակ տարիներ առաջ հաստատուեցինք Փարիզի մի թաղամասում որ կրում է պատմական հարուստ մի անցեալ: Այստեղ են ապրել իշխաններ, արքունի նախարարներ, անուանի գրողներ, արուեստագէտներ, քաղաքական գործիչներ եւ շատ ուրիշ համբաւաւոր անձնաւորութիւններ: Մի խօսքով Ֆրանսական պատմութեան փառաւոր մի վկայարան է այս թաղը: Ափսո՜ս որ պապերս, իրանց ներկայութեամբ, գայն պատուելու առիթը չեն ունեցել…

Փողոցներով անցնելիս կարելի է նշմարել ամէն մի չէնքի պատին կպած՝ այլ ցուցատախտակներ, ուր քանդակուած են հետաքրքիր արձանագրութիւններ

Hôtel de Comans d'Astry
Contrôleur des Finances - 1647

Le poète - romancier Francis Carco
de l'Académie Française, a vécu
dans cet immeuble 1949 - 1958

Lefebre de Malmaison
Conseiller au Parlement - 1645

Ici a vécu Ch. Baudelaire - 1845

En 1642, ici demeura
le Sieur Gabriel Sionite
Maronite du Liban, Professeur d'arabe
au Collège de France.

Այս պատմական արձանագրութիւնները, շիրմաքարերի նման, ընկճող զգացում են առաջացնում: Երբ ժամանակը մաշեցնում — ջնջում է ամէն ինչ, մնում են այս դիմացկուն արձանագրութիւնները, յիշեցնելու համար անցորդին, որ այսինչ իշխանը կամ բանաստեղծը, այս չէնքումն է ապրել: Բայց նրա նոր հասցէն անյայտ է, ինչպէս վիճակուած է սովորական մահկանացուներին…

Ճիշդ է որ նշանաւոր անձերի թիւը բաւականին նուազել է: Այժմ հազուագիւտ են խակական իշխանները ու կոմսերը, շնորհիւ 1789-ի անմոռանալի … խեղափոխութեան: Նրանց նոր բնակարաններում տեղաւորուած են ունեւոր դասակարգի երանելիները, որոնք առիթ չեն փախցնում, մի թեթեւ հպարտութեամբ յայտնել ուրիշներին՝ «Գիտէ՞ք, մեր չէնքը անցեալում պատկանել է Marquis de la Trousse-ին, Madame de Sevigne-ի հարազատ զարմիկը», երբ ինքը՛, նոր տէրը, պարզապէս կարգ — պանիրի վաճառական է…

Ուստի բնակարանը այն է ինչ որ զգեստն է մարդու համար: L'habit ne fait pas le moine, ինչպէս փայլուն ու նախշուած սնտուկը չի ապահովում որ մէջի ծիրանի չիրը, ընտիր համ ունենայ…

Մի քանի տարիներից ի վեր, նկատել էինք, որ մեր չէնքի պատերի վրայ, տեղ-տեղ ճեղքեր են բացուել: Իմացանք թէ նոյն վիճակում են նաեւ մեր հարեւան չէնքերը: Այդ խնդրով զբաղուեցին երկրաբան մասնագէտներ եւ եկան այն եզրակացութեան թէ մեր թաղը կամաց — կամաց ընկղմւում է: Այսպէս որ երկու տարիներից ի վեր մեր թաղամասը ընդունում է 18 մեթր երկարութեամբ պեթոնից ցիցեր, որ մեր գետնի տակ անցնելը ուշանայ…

Ըստ ազգագրի մեր հարեւան բնակարանի չէնքը 17-րդ դարում պատկանել է Մառէշալ դը Ռիշըլիէօ-ին: Հռչակաւոր կարդինալին թոռը: Ասում են թէ մարէշալը ապրել է նաեւ մի քանի անգամ Պասթիլի բանտում: Բայց այդ անբաղձալի բնակութիւնը բնաւ արգելք չի եղել որ 80 տարեկանին, մարէշալը վերջին անգամ ամուսնանայ իր սպանուած սպաներից մէկի այրի կնոջ հետ, որ հազիւ հասել էր 30 գարուններին: 80 տարեկանին ինչ ջահելութի՜ւն, ի՜նչ անսպասելի գարնանային վերադարձ … Այսպիսի դէպքում, Մեծ մայրս պիտի ասէր՝ «Ասա՜ր, մեղայ Աստուած ինչ խօսաս: Դէ՛հ, թող խարեւանները ուրախանան…» ուրեմն մեր ժիր աքաղաղը, մեղրալուսինի ճակատագրական պահին ի՞նչ քաջագործութիւն կատարի լաւ է: Նա, վստահ չլինելու պատճառով որ իր ջահել կողակիցին պիտի կարողանայ ապահովել 7-րդ երկնքի Նիրվանան, գոհանում է առաջնորդել նրան ննջասենեակը, տալիս մի պահարան ու հեռանում: Այդ պահարանում գրած կը լինի հետաքրքիր մի քառեակ՝

Ma très chère,
A minuit cachez-moi vos charmes
Je craindrais d'offenser l'amour.
Depuis que j'ai perdu ses armes,
Mon bonheur fuit avec le jour.

ԻՄ ՇԱՏ ՍԻՐԵԼԻՍ

Կէս գիշերին թաքցրէք ձեր հրապոյրները,
Վախենում եմ վիրաւորել սէրը:
Այն օրուանից որ կորցրել եմ նրա զէնքերը,
Երջանկութիւնս վերջանում է օրուայ լոյսի հետ:

⁂

Մեր հաստատման շրջանին, այս թաղը նման էր մի գիւղակի: Բազմաթիւ ու այլազան կրպակներ՝ կօշկակար, նպարավաճառ, հացագործ, մսավաճառ, հագուստ նորոգող, դանակ սրող, պտղավաճառ, գեղատուն, գինետուն — ածխավաճառ (bougnat), գրքի կազմարար, հիւսն, հանրային բաղնիք, մի խօսքով արհեստաւորների ու խանութպանների կատարեալ մի խճանկար: Պատմում են թէ անցեալ դարու, եղել են այլ արհեստներ՝ ձիերի պայտարան, շների խուզող: Բայց société de consommation-ի դահակալութիւնը, bulldozer-ի նման տրորեց - փճացրեց մեր թաղի արհեստները մէկիկ-մէկիկ անհետացան կրպակները: Նրանց տեղերը գրաւեցին ճաշարաններ, դրամատներ, galerie-ներ ու յուշանուէրների խանութներ: Բնականաբար կորան նաեւ ձիերի պայտարանները ու շների խուզողները: Արդէն ձիերը (բացի ձիարշաւի) անհետացման սպառնալիքի տակ են: Մինչդեռ շները չարունակ բազմանում են: Ֆրանսայում հաշւում են մօտ 10 միլիոն: Բացառիկ ուշադրութեան եւ գուրգուրանքի է արժանացել այդ ցեղը: Ինչ խօսք որ աւելի շահաբեր է լինել շան մասնագէտ անասնաբոյժ քան բժիշկ: Շան կեանքը այլեւս դառել է նախանձելի…

Մեր թաղի մայթերի վրայ շների թողած «այցետոմսերը» վկայում են որ այս չորքոտանիների ցեղը փառաւորապէս բարգաւաճում է … Իսկ մայթեր օգտագործող երկոտանիները ստիպուած են աչքերը յառած գետնին քայլել: Պատահեց մի քանի անգամ որ երեկոյեան մեզ այցելող բարեկամներ, մուտք գործեն ոչ միայն ծաղկեփունջով, այլ նաեւ հոտաւէտ կօշիկով … Այդ պատճառով է երեւի որ շատերը նախընտրում են մեզ այցելել օր ցերեկով…

⁂

Մեր թաղում տիրում է որոշ դասակարգային բաժանում: Վաղեմի aristocrat-ները եւ ունեւորները, բնակւում են կարեւոր պողոտայի չէնքերու, արեւտ կողմը: Իսկ ներսի նեղ ու մութ փողոցների բնակիչները՝ բանուորներ են, համեստ պաշտօնեաներ, խանութպաններ, անգործներ եւ նաեւ մի քանի թրիւաններ: Տարիներ առաջ կար Ռընո գործարանի կարմիր քթով մի բանուոր որ թաղում հանրածանօթ էր Jeannot Le Fou ծաղրանունով: Իբր թէ ՍԷ — ԺԷ — ԹԷ կազմակերպութեան, այսպէս ասած, ամէնէն «աքթիֆ» անդամներից մէկն էր: Արդէն ամէն կիրակի առաւօտ, ձմրան ցուրտին, ձիւնին կամ անձրեւին, գինքը տեսնում էի ներսի փողոցի մի անկիւնում կանգնած, բարձր ձայնով «Հիւմանիթէ — Տիմանշ» թերթն էր ծախում: Վաղուց է որ այլեւս նրան չեմ հանդիպում: Ասում են որ անցել է թոշակի եւ զբաղւում է միայն ձկնորսութեամբ: Մի զոյգ հիմա էլ Jeannot Le Fou-ն փորձում է ձկների հետ զրուցել Մարքսի եւ կոմունիզմի բարիքների մասին…

Ճիշդն ասած, մենք էլ ճաշակեցինք ժամանակին տիրող խտրականութեան բարիքները: Երբ նոր էինք հաստատուել մեր չէնքի հարեւանները ծուռ աչքով էին մեզ դիտում: Կային որ մեզ չէին բարեւում իսկ: Օտար էինք: Մի քանի տարի կրեցինք այդ արհամարհանքը: Բնականաբար խիստ անախորժ էր այդ վերաբերմունքը: Բայց երեւի բարին այդ էր՝ մեր օճախը կարծես այդպիսով աւելի լաւ պաշտպանուած մնաց դրսի pollution-ից … Մի օր էլ երկրորդ յարկի «Մարգիզուհին» դժգոհելով մեր երեխաների ցատկռտուքներից ու վազվզուքներից, լրջօրէն ինձ սաստեց՝ «Պարոն, պէտք է իմանաք, որ այսպիսի փարիզեան բնակարաններում թոյլատրելի չէ երեխաների աղմուկը» Մեծ մայրս ողջ լինէր պիտի պատասխանէր՝ «Տեամբերի՛կ, ումուտդ խորեմ կնիկ, խերիկ ծառես…» Եւ ո՞վ էր այդ «Մարքիզուհին»՝ մի ռուս էմիգրանթի աղջիկը, որի հայրը ժամանակին նախկին Հալէ-ում եղել էր պարզապէս մեծաքանակ պտղավաճառ: Եթէ «քակը բարձրացնում է մարդու հասակը», այնուամենայնիւ մեր «մարքիզուհին» ուրիշ բան չէր, իրականում, քան մի «bourgeoise faux cul» ինչպէս պիտի նրան անուանէր ժորժ Բրասէնս:

Որքան էլ 1789-ի պատուհասի շրջանին, կառափնատը գլխատուածների բացառիկ հունձք տուեց…, դեռ կարելի է հանդիպել խակական ազնուականների: Ինձ վիճակուեց ծանօթանալ դրանցից մէկի հետ: Մի կոմսուհի, ձեռնադաշնակի նման մի ազգանունով, ալացիկ դիմատուերով ու բաւականի ճմռթկուած — «խլսած» դէմքով: Նրա տիրապետութեան ենթարկուած էին նախ իր ամուսինն ու երկու դանդըրահեր շներ՝ Օսքար եւ Միշու: Ամառ, ձմեռ, օրը երկու անգամ, ճշգրիտ ժամերին, այդ շներին զբօսնում է ամուսինը, միշտ ձեռին սեղմած մի լրագիր, որ օգտագործում է, երբ շներից մէկը գինք «մոռանայ», մայթի վրայ … comme il faut շան տէրեր դեռ կան…

Մի օր, վերելակում, հանդիպում եմ Կոմսուհուն, խիստ քայքայուած ու տրխուր դէմքով, մի շուն էլ սեղմած կրծքին: Ի նշան սովորական քաղաքավարութեան, հարցրի իր որպիսութիւնը՝ — օ՛հ, մի հարցրէք սիրելի պարոն, մի հարցրէք, երէկ կորցրի Միշու-ս: Արդէն շատ ծանր հիւանդ էր, բայց դա մի անտանելի դժբախտութիւն է ինձ համար:

Մի պահ մնացի շփոթած, բայց երբ մտաբերեցի որ զոյգը կապուած է պարզապէս շան տատկելուն, էլ չիմացայ եթէ այդ տեսակ «դժբախտութեան» առթիւ ցաւակցութիւն պիտի յայտնել: Մի բան ասած լինելու համար, իբր մխիթարանք, մրմնջացի՝ «այո՛, ցաւալի է, մանաւանդ մնացող շնի համար, որ հիմա իրան շատ մենակ պիտի զգայ»:

— Ո՛չ, սիրելի պարոն, պատասխանեց վշտահար կոմսուհին, Օսքարս այնքան ծեր է որ այլեւս ոչ մի բան չի զգում:

Մտքումս ասացի՝ այդ էլ երեւի ծերութեան մի առաւելութիւն պիտի համարել: Բայց այսպիսի պարագայում, Գուրգէն Մահարու Օհանէս աղան, աւելի համարձակ չեչտով, ու մեր «արմատական» լեզուով տիկնոջ երեսին պիտի շպրտէր՝ «Քէ խորեմ, ումուտամեռ, տառնարուն կնիկ, շան խատնել դժբախտութի՞ւն ի: Մեղայ Աստու, խոկլիտ սատանի պաժին էլնի չնխտ կնիկ, շան պէս կըղմըտաս, կէլլու պէս ռռնաս»:

Ու ինչպէս չյիշել նաեւ Վարուժանը՝

— Դահլիճներու փարթամ կիները կ'ատեմ.
Իրենց կաւատն է՝ ոսկին,
Զիրենք սիրողը կը սպաննեն, եւ իրենք
Տան շնիկէն կը սպաննին:

Միակ հարեւանը որ իսկապէս համակրելի էր եւ մարդամօտ, մադամ Պիտոն էր: Վեցերորդ յարկի բնակիչը: Հետաքրքիր, աշխոյժ ու լեզուանի, 70-ը անց մի կին՝ որ ծնուել էր այս չէնքում եւ որի մայրը տասնեակ տարիներ եղել էր դռնապան: Այնպէս որ մադամ Պիտոն տեղեակ էր մեր թաղի անցեալից ու ներկայ բոլոր անցուդարձից: Նա գիտէր՝ ո՛վ որի հետ տեսնւում է, դժուել, ո՛վ նշանուել է, ամուսնացել կամ ամուսնալուծուել եւայլն … Ճշդենք որ այս պատմական չէնքում, ժամանակին, ազնուականները բնակւում էին առաջի երկու յարկերում, ուր ընդարձակ սենեակները շքեղօրէն զարդարուած էին, բարձր ու որմնանկարուած առաստաղներով: Իսկ միւս յարկերը յատկացուած էին ազնուականների կամ անուանի անձերի սպասաւորներին: Մենք, ինչպէս մադամ Պիտոն, բարձր յարկի բնակիչներս, գրաւել էինք «պրոլետարների» բնակարանները… Պատահում էր որ մինչեւ 6-րդ յարկ նրան ընկերանամ, լսելու համար մեր թաղի ու չէնքի հետ առնչութիւն ունեցող վերջին դէպքերը: Դեռ ականջումս է նրա փարիզեան չեշտը: «Ա՜հ, mon bon Monsieur, դուք երիտասարդ էք, երեւոյթներով չխաբուէք, ինչ որ փայլուն է, ոսկի չէ: Կողքի չէնքի Պառօն եւ Պառօնուհի de L… փետուած ազնուականներ են, որոնք ամրան ամիսներին տեղից չեն շարժի, բայց Օգոստոսին պատուհանի փեղկերը ծածկում, հեռախօսի զանգին չեն պատասխանում, ուրիշներին հաւատացնելու համար որ մեկնել են ամարանոց…»:

Մադամ Պիտոն պատմում էր նաեւ թէ նա անցեալում ճանաչել է հանրային լուացքատունը ուր թաղի կանայք, մանաւորապար աղախինները, թէ լուացք էին անում հաւաքարար, թէ զրուցում, երգում, բացում բամբասանքների ծորակը ու անպայման իրենց տէրերի միսը ծամում … «Լուացքատունը, mon bon Monsieur, մեր թաղի կանանց կարեւոր մի հաւաքավայրն էր ուր մայրս միշտ յաճախում էր: Ափսոս որ դայն քանդեցին, վերացրին: Նրա կորուստով մեր թաղը կարծես աղքատացաւ ու թմրեց: Հիմա լուացքի մեքենայի տիրապետութիւնն է եւ Օմօ-ի իշխանութիւն: «Que voulez-vous, on n'arrête pas le progrès…».

Ի միջայլոց, պիտի ընդունել որ շատ կարեւոր մի գիւտ եղաւ կանանց կեանքում, լուացքի մեքենայի մուտքը: Այդ սարքը, այս գիւտով, վայելչօրէն ապացուցանեց, ո՛չ միայն իր հնարամտութիւնը այլ նաեւ ու մանաւանդ իր ազնուութիւնը, իր պաշտամունքը, հանդէպ իգական սեռին: Այդ հրաշք — մեքենան ստեղծելով, նա ազատագրեց կինը տարկացնող մեաշխատանքից: Անկասկած որ լուացքի մեքենայի հանճարեղ հեղինակը, միս — միայնակ, աւելի պատուեց իգական սեռը եւ նպաստեց իգականութեան, քան Սիմոն տը Պօվուար, Ժիզէլ Հալիմի եւ «Կնոջ ազատագրութեան շարժումի» (M.L.F.) այլ «Ամազոն»ների աղմկալի ճառերն ու ցոյցերը…»

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀՊԱՐՏԱՌԻԹ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ՍՈՒՐԻԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՆԱԽԱԳԱՀ Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՐԺԱՆԱՑԱՒ ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ԵՒ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

ՀԱԼԷՊ. — («Յառաջ»). — Իրապէս բացառիկ, եզակի եւ պատմական օրեր ապրեցաւ սուրիահայ գաղութը, Ապրիլ 25 — 27, երբ Հայաստանի Հանրապետութեան ընտրեալ առաջին նախագահը՝ Լեւոն Տէր — Պետրոսեան պաշտօնական եռօրեայ այցելութիւն մը տուաւ Դամասկոս եւ Հալէպ, հիւր եղած նախագահ Հաֆէզ էլ Ասատի եւ սուրիական կառավարութեան, հանդիպումներ ունեցաւ պետական աւագանիին եւ հայ համայնքի անդամներուն հետ, գտաւ համազգային ընդունելութիւն մը ու ամբողջ երեք օր խանդավառութեան աննախընթաց ալիք մը բարձրացուց հոգեկանէն անդին՝ աշխարհագրականօրէն ալ Հայաստանի այնքան մօտիկ սուրիահայ մայր գաղութի ծոցին մէջ:

ԺԱՄԱՆՈՒՄ ԴԱՄԱՍԿՈՍ

Նախագահ Լեւոն Տէր — Պետրոսեան իրեն ընկերացող հայկական բազմանդամ պատուիրակութեան հետ Դամասկոս ժամանեց Շաբաթ, Ապրիլ 25-ի յետմիջօրէին ժամը 2-ին, հայաստան «ՀԱՅԱՍՏԱՆ» մակագրուած յատուկ օդանաւով մը եւ սուրիական մայրաքաղաքի միջազգային օդակայանին մէջ արժանացաւ պետական բարձր մակարդակի պատուաւոր ընդունելութեան մը:

Արդարեւ, Հայաստանի ղեկավարը դիմաւորելու եկած էին Սուրիոյ Հանրապետութեան նախագահը՝ Հաֆէզ էլ Ասատ, փոխ — նախագահներ՝ Ապտէլ Հալիմ Խատտամ եւ Զուհէյր Մաշարքա, վարչապետ Մահմուտ Զուպի, Արտաքին նախարար Ֆարուք Շարեհ եւ Նախարարաց Խորհուրդի լման կազմը:

Հայաստանցի հիւրերուն ի պատիւ արձակուած թնդանօթի 21 հարուածներէն

եաք, նախագահներ Ասատ եւ Տէր -- Պետրոսեան առաջնորդուեցան օդակայանի պատուոյ ամպիոնը եւ ունկնդրեցին փողերախումբին հնչեցուցած զոյգ Հանրապետութիւններու ազգային փառերգները: Տպաւորիչ արարողութիւն մը, զոր խանդավառութեամբ եւ մեծ յուզումով իրենց պատուհաններէն դիտեցին տասնեակ հազարաւոր Սուրիահայեր:

Կարճ դադար մը ետք, սուրիացի եւ հայ նախագահները պաշտօնական թափօրով ուղղուեցան Դամասկոսի «Թըշրին» պալատը, ուր իջեւանեցաւ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան: Այստեղ, երկու նախագահներն ու իրենց ընկերակցող նախարարները ունեցան իրենց ոչ -- պաշտօնական առաջին հանդիպումը:

Յիշեցնենք, որ այս առթիւ սուրիական մայրաքաղաքի գլխաւոր բոլոր պողոտաները զարդարուած էին հայկական եռագոյն դրօշներով...:

Աւելցնենք նաեւ, որ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի հետ Սուրիա ժամանած հայկական պատուիրակութեան մաս կը կազմէին Արտաքին նախարար Րաֆֆի Յովհաննիսեան (որ Մարտ 5--ին Դամասկոս գալով նախապատրաստած էր այս այցը), արդիւնաբերութեան գծով սփիւռքական նախարար՝ Վիգէն Չիթճեան, Ուժանիւթի նախարար՝ Սեպուհ Թաշճեան, Ճարտարապետի նախարար՝ Աշոտ Սաֆարեան, Մշակոյթի նախարար՝ Յակոբ Մովսէս, Նախագահի յատուկ խորհրդական՝ Շահէն Գարամանուկեան (նախկին սուրիահայ), մաքսային հարցերու տնօրէն՝ Երջանիկ Արգարեան, «Արմէնփրէս»ի տնօրէն՝ Գէորգ Յովհաննիսեան, Արտաքին նախարարութեան պաշտօնատարներ եւ Գերագոյն Խորհուրդի հնգեակ մը երեսփոխաններ (Խ. Ստամբոլցեան, Յուսիկ [illegible] Լազարեան եւայլն):

ԱՅՑ՝ ՆԱՀԱՏԱԿԱՑ ՊԱՆԹԷՈՆ

Ժամը 5--ին, Նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան եւ իրեն ընկերացող հայկական պատուիրակութիւնը Սուրիոյ Արտաքին նախարար՝ Ֆարուք Շարեհի ուղեկցութեամբ այցելեց Դամասկոսի մերձակայ Նաճհա աւանի Նահատակաց պանթէոնը, ուր զինուորական պատիւներով ընդունուեցաւ [illegible] Սուրիոյ Ռազմական Զօրաց ընդհանուր հրամանատարին եւ Սպայակոյտի աւագանիին կողմէ:

Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան ծաղկեպսակ մը զետեղեց Նահատակաց յուշակոթողին առջեւ եւ արձանագրութիւն մըն ալ ձգեց պանթէոնի այցելութեանց պատուոյ մատեանին մէջ:

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ

Նոյն օրը, երեկոյեան, մայրաքաղաքի «Շաապ» պալատին մէջ նախագահներ Ասատ եւ Տէր -- Պետրոսեան ունեցան իրենց պաշտօնական անդրանիկ հանդիպումը: Սոյն խօսակցութեանց մասնակցեցան երկու երկիրներու Արտաքին նախարարները: Կողմերը քննարկեցին միջազգային ու շրջանային մերօրեայ հրատապ հարցերն ու Հայաստան -- Սուրիա փոխադարձ կապերու եւ համագործակցութեան հեռանկարները:

Աւելի ուշ, Նախագահ Ասատ Հայաստանցի իր հիւրին ի պատիւ «Շաապ» պալատի դահլիճին մէջ սարքեց ճաշ մը, որուն մասնակցեցան հայկական պատուիրակութեան անդամներն ու սուրիական կառավարութեան ամբողջ կազմը:

Ընթրիքի ընթացքին խօսք առնելով՝ Նախագահ Ասատ բարձրօրէն գնահատեց Սուրիահայութեան նուիրումի ոգին ու իր խօսքը ուղղելով Հայաստանի նախագահին ու հայկական պատուիրակութեան անդամներուն, ըսաւ.

«Կը գտնուիք երկրի մը մէջ, որ բռնութեան ու եղեռնի պահուն իր գիրկը բացաւ իրեն դիմող հայ զանգուածներուն, որոնք ապահով ու կայուն կայք մը գտան այստեղ, ապրեցան հանգիստ եւ ուրախ, եղան մէկ մասնիկը սուրիացի ժողովուրդին, վայելելով քաղաքացիական ամէն տեսակ իրաւունքներ:

... Հայերը ընդելուզուեցան այս երկրի կեանքին հետ, անոնց ընծայուեցաւ բարօր կեանքի մը բոլոր նախապայմանները ու նաեւ կատարեալ ազատութիւն՝ պահպանելու իրենց լեզուն եւ ազգային ու հոգեւոր մշակոյթը, որուն փոխարէն՝ սէր ցուցաբերեցին այս երկրին հանդէպ, դարձան պատուաւոր քաղաքացիներ ու իրենց ջանքով ու ճարտարութեամբ նպաստ բերին Սուրիոյ վերելքին»:

Այնուհետեւ ակնարկելով հայ--արաբ բարեկամական կապերուն, Նախագահ Ասատ դիտել տուաւ, թէ այդ կապերը արմատներ ունին պատմութեան մէջ եւ մօտիկ անցեալի ծնունդ չեն միայն: Նախագահը ոգեկոչեց 1979--ին խորհրդային Հայաստան կատարած իր այցելութիւնը եւ հանդիպումը՝ ներգաղթած Սուրիահայերու հետ, «որոնց հոգիներուն մէջ, ըսաւ ան, կը խայտար նուիրումի եւ սիրոյ զգացումը Սուրիոյ հանդէպ»:

Աւարտին, ան յոյս յայտնեց, որ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի այս այցելութիւնը պիտի ամրապնդէ երկու երկիրներու բարեկամական կապերը ու շեշտեց, որ դիւանագիտական յարաբերութեանց հաստատումը՝ ինքնին գետին հարթեց համընդհանուր գործակցութեան՝ ընդմէջ Սուրիոյ եւ Հայաստանի:

Իր պատասխան խօսքին մէջ, զոր ի զարմանս շատերուն՝ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան կարդաց սահուն արաբերէնով մը, Հայաստանի նախագահը իր ուրախութիւնը յայտնեց Սուրիոյ հնամենի մայրաքաղաքը գտնուած ըլլալուն համար ու անմիջապէս դիտել տուաւ, որ «Հայ եւ սուրիացի ժողովուրդներու բարեկամութիւնը հին է այնքան՝ որքան պատմութիւնը ինքը»: Թէեւ, աւելցուց ան, Հայաստանի եւ Սուրիոյ պաշտօնական յարաբերութիւնները ամրացան ու բիւրեղացան քանի մը ամիս առաջ միայն, երբ երկու երկիրներու Արտաքին նախարարները փոխադարձաբար այցելեցին Դամասկոս ու Երեւան ու հիմը դրին նորօրեայ կապերուն:

Ակնարկելով Նախագահ Ասատի 1979--ին Երեւան կատարած այցելութեան, Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան այդ այցը ապացոյց մը նկատեց այն հետաքրքրութեան, զոր կը ցուցաբերէ Սուրիոյ նախագահը հայ ժողովուրդին նկատմամբ: «Ուրեմն, շարունակեց ան, երբեք զուգադիպութիւն մը չէ, որ Սուրիան կը դառնայ Միջին -- Արեւելքի առաջին երկիրը, որուն այցելութեան կուգայ Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահը: Աշխարհի մէջ շնչող իւրաքանչիւր Հայ Սուրիոյ կը նայի իբրեւ թանկագին երկիր մը, որ ապաստանարան ու բուժարան եղաւ իրենց հայրենիքէն բռնագաղթի ենթարկուած տասնեակ հազարաւոր Հայերու համար: Արաբ Սուրիացի ազնիւ ու վեհ ժողովուրդը հիւրընկալեց այդ գաղթականները ու անոնց առիթ ընծայեց՝ պահպանելու իրենց գոյութիւնը»:

Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան շարունակեց.--

«Հոս ներկայութիւնս ուրախութիւն եւ հրճուանք կը պատճառէ ինծի երկու պատճառներով: Նախ անոր համար՝ որ Հալէպը ծննդավայրս է եւ երկրորդ՝ որովհետեւ ծնողքս ու մեծ պապերս Սուէտիոյ բնիկներ եղած են, Իսկէնտէրունի սանճագին մէջ: Վստահ եղէք, ու պատիւ կը զգամ, որ սէրս՝ ծննդավայրիս նկատմամբ ու ընտանեկան դաստիարակութիւնը զոր ստացայ՝ հիմնական պատճառներ էին, որոնք մղեցին զիս մասնագիտանալու արաբական գրականութեան պատմութեան մէջ»:

Վերջապէս, Հայաստանի նախագահը շեշտեց, որ Արաբներու եւ Հայերու ճակատագրի նոյնութիւնը ինքնին գետին մըն է համակողմանի գործակցութեան, ընդմէջ Սուրիոյ եւ Հայաստանի: Ան յոյս յայտնեց նաեւ, որ Նախագահ Ասատի յառաջիկայ այցելութիւնը Երեւան ու երկու երկիրներու մէջ փոխադարձ դեսպանատուներու բացումը՝ դրական մեծ ազդեցութիւն պիտի ունենայ համագործակցութեան այս հոլովոյթին վրայ:

Սուրիական պատկերասփիւռն ու ձայնասփիւռը ամբողջովին հեռասփռեցին զոյգ նախագահներուն խօսքերը:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՇՐՋԱՊՏՈՅՏ

ՄՈՒՇ

Ժողովրդային աւանդութեան մը համաձայն, Մուշի անուանումը յառաջացած է «մշուշ» բառէն, նկատի ունենալով, որ գրեթէ ամբողջ տարին Մշոյ դաշտը մշուշապատ կ'ըլլայ:

Մուշը մեծ քաղաք էր Մեծ Հայքի Տուրուբերան նահանգի Տարօն գաւառին մէջ, Մշոյ դաշտին հարաւային մասին մէջ, Կորդուք եւ Ծիրնկատար լեռներու հօսի Արածանիի ձախակողմեան վտակ

հօսի Արածանիի ձախակողմեան վտակ Մեղրագետի ճիւղերէն մէկը՝ քաղաքը բաժնելով երկուքի:

Պատմութեան մէջ, Մուշը յիշատակուած է երբեմն իբրեւ բերդ, երբեմն՝ աւան, գիւղաքաղաք եւայլն:

Թ. -- Ժ. դարերուն, արդէն մատենագիրները Մուշը յիշատակած են իբրեւ քաղաք: Մուշի պատմութիւնը առնչուած է հնագոյն դարերուն հետ: Հոն յայտնաբերուած է ուրարտացի Մէնուա թագաւորին մէկ արձանագրութիւնը, իսկ քաղաքին շուրջ պահպանուած են կիկլոպեան ամրոցներու հետքեր:

Անցեալին Մուշը պատկանած է Մլքոնիներուն, ապա՝ Մամիկոնեաններու այն ճիւղին, որ կը վարէր սպարապետութեան պաշտօնը: Արաբական խալիֆայութեան դէմ (774 -- 775) ժողովրդային ապստամբութենէն ետք, անիկա անցաւ Բագրատունիներու իշխանութեան տակ:

Պատմութեան մէջ, Մուշը կարեւոր դեր խաղացած է 849 -- 852--ի ժողովրդային ազատագրական պատերազմի ժամանակ, երբ ապստամբ բնակչութիւնը, խութեցի Յովնանի գլխաւորութեամբ, 851--ին, ջախջախեց Հայաստան մտած արաբ Եուսուֆ զօրապետին բանակը:

ԺԴ. -- ԺԹ. դարերուն, Թրքական տիրապետութեան շրջանին, Մուշը բնականաբար զուրկ մնաց զարգանալու եւ բարգաւաճելու կարելիութենէն:

ԱՐՀԵՍՏՆԵՐ

Ժ. -- ԺԳ. դարերուն ընթացքին, Մուշը կը հաշուէր 20 - 25 հազար բնակիչ: 1890 -- 1914--ին ունէր մօտ 9 հազար Հայ բնակիչ: Աշխատանքի չգոյութեան պատճառով, հազարաւոր Մշեցիներ պանդխտութեան կը մեկնէին:

Քաղաքին հայ բնակչութիւնը կը զբաղէր արհեստագործութեամբ, առեւտուրով, մասամբ՝ երկրագործութեամբ: Արհեստներէն կարեւորագոյններն էին կօշկակարութիւնը, դերձակութիւնը, ներկարարութիւնը, ոսկերչութիւնը եւ բրուտագործութիւնը:

Գաւառին մէջ առանձնապէս համբաւ ունէին Մուշ արտադրուած կաւէ իրերը: 1913--ին, հայ արհեստաւորներու թիւը կը հասնէր 300--ի:

ՔԱՂԱՔԻՆ ԿԱՌՈՅՑԸ

Մուշը խճապատուած ճամբաներով կապուած էր գաւառին կարգ մը գիւղերուն: Քաղաքին կեդրոնը կը գտնուէր շուկան, ուր ԺԹ. դարու վերջաւորութեան կար 800 կրպակ եւ խանութ: Հոն կը վաճառուէին ծխախոտ, չոր մրգեր, գինի, մեղր, արհեստաւորական շինուածքներ եւայլն:

Նոր շրջանին, Մուշը բաժնուած էր հայկական եւ թրքական թաղերու եւ ունէր 12 թաղամաս: Ունէր քարաշէն բաղնիք եւ իջեւանատուն:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐ

Մուշի ուշագրաւ կառոյցները եկեղեցիներն ու մզկիթներն էին: Անոնցմէ յիշենք Ս. Կիրակոս, Ս. Սարգիս, Ս. Փրկիչ, Ս. Աւետարանոց, Ս. Կարապետ, Ս. Ստեփանոս, Ս. Մարինէ եւ Ս. Յարութիւն Եկեղեցիները: Նշենք, որ անոնց մեծամասնութիւնը կանգուն եւ գործող եկեղեցիներ էին ԺԹ. դարէն մինչեւ քսաներորդ դարուն սկիզբը:

Մուշի շրջակայքը կան զանազան հնութիւններ եւ պատմական յուշարձաններ: Արեւելեան մասին մէջ կը գտնուէր քարաշէն, աշտարակաւոր պարիսպներով շրջափակուած բերդը: Աւանդութեան մը համաձայն, բերդին հիմնադիրը եղած է Գայլ Վահան Մամիկոնեանը:

Քաղաքին արեւմտեան մասին մէջ կը գտնուէին Մուշեղեան «ձմեռանոց»՝ իսկ հարաւը՝ Մուշեղեան ամարանոցները: Արեւելեան կողմը մնացած են Աստղաբերդի աւերակները:

ԺԹ. դարէն մինչեւ 20--րդ դարու սկիզբը կը գործէր հինգ դպրոց: Մուշը ունէր երկու որբանոց, որոնք կը պահէին Պատրիարքարանին նպաստներով: Ան եղած է գրչութեան կեդրոն: Հոն ընդօրինակուած են Աւետարաններ եւ Նոր Կտակարան: Մշակութային կեանքին մէջ մեծ դեր խաղացած է Մշոյ Առաքելոց վանքը: Այս վանքին մէջ պահուած էր մեր ամէնէն խոշոր եւ ծաւալուն ձեռագիրը, ծանօթ՝ «Մշոյ Ճառընտիր» անունով:

Մուշի հայ բնակչութիւնը 1915--ին ենթարկուեցաւ զանգուածային բնաջնջման՝ Թուրքերու կողմէ: Այժմ անիկա փոքրիկ, անշուք քաղաք մըն է, համանուն վիլայէթին կեդրոնը:

«Ազդակ»

Քաղեց՝
Շ. ՄԱԽՍԱԳԱԼԵԱՆ

ՄԹԻՆ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Իր լռութիւնը անշուշտ կը նեղէր զայն: Դրան մօտ բազմոցի մը վրայ նստաւ, ձախաւեր շարժումով մը պայուսակը գրեթէ պահեց աթոռի մը տակ ու մէկէն սկսաւ արտասուել: Ոտքի՝ կը նշմարէր անոր կուրծքին իւրաքանչիւր ելեւէջը: Նկատեց թէ աղքատիկ հագուստները կ'եղծէին դէմքին գեղեցկութիւնը, թէ հաստ գուլպաներ ունէր ու ձախ կօշիկը ծակ էր: Վերստին լուռ զայրոյթ մը ցնցեց մարմինը, զայրոյթ մը, որ ոչ ոքի դէմ ուղղուած էր, այլ կեանքին: Այս բոլոր վերադարձներուն, որ յաղթական ոչինչ ունէին: Եթէ կարենար շրթները բանալ բառերը կրնային զուալէն վազել ջրվէժի մը սահանքներուն պէս, այլ խօսելը մոռցած էր այս քաղաքին մէջ: Անօգուտ իրի մը պէս զամուած կեցած էր, սեղանակամածին վրայ ու կը դիտէր այդ ճոխ կուրծքերուն ելեւէջը, գորշ հագուստներն ու կօշիկը, որ աւելի քան ծակ կը թուէր այժմ: Գէթ իր հասած օրը մեծ մայրը տունն էր, ծեր այլ առողջ կին մը, որ եկած էր վրան լայն շարժումներով ու ջանացած էր համբուրել զինքը: Իսկ ինք առաջին վայրկեանէն իսկ նեղուած էր՝ անոր անհատամ բերնին ու դոյզն մայրութեան պատճառաւ: Բայց այդ մեծ մօրը հագուստները աղի ձուկ ու ծըխախոտ կը բուրէին այդ օրը: Գէթ այդ զգայնութիւնը ունեցած էր ինք: Հազիւ զգալի շարժումով մը ետ քաշուած էր, թողլով որ այդ անօգուտ համբոյրը իյնայ կզակին վրայ: Յետոյ եկած էին միւսները, մօրեղբայր ու մօրաքոյր, զարմիկ ու զարմուհի: Հօրաքրոջ աղջիկ մը, որ մօտակայ փողոց մը կ'ապրէր, ու դրացիներ: Ու այս ամբողջ պզտիկ մարդկութիւնը, իր մէկ քանի մանուկներով, սկսած էր փոխն ի փոխ արտասուել, իր ապշահար ակնարկին տակ, -- քանի որ ինք դեռ հաշտուած չէր իր հարազատներուն մահուան հետ: Ու միայն յուզիչ չէր գտած այդ լացերը, այլ անտեղի, այլ քիչ մը ծիծաղելի: Շունչ մը կուլային ու շունչ մը յետոյ՝ կը յիշէին իրենց պզտիկ հոգերը: Բարեբախտաբար սեղանի մը վրայ գիրք մը կար: Ագահութեամբ յափշտակած էր զայն, Տէ Ամիչիսի «Աղջըկան մը սիրտը» թարգմանուած Եսփիմէ Օտեանի կողմէ: Մեծ մայրը յետոյ կըշտամբանքով կը պատմէր թէ առաջին օրը՝ միակ բանը որ հետաքրքրած էր զինքը, տան մէջ, այդ գիրքն էր:

Ու ստիպուեցաւ, երբ միւսները եկան վերստին, լուռ հանդիսատեսը ըլլալ նոյն արարողութեան ու նոյն լացերուն: Ու որովհետեւ Նորեկը կին մըն էր ու կարծես բացայայտ հաճոյքով մը կ'ընդունէր շռայլուած զօրովի արտայայտութիւնները, լացերը աւելի աղմկարար ու համբոյրները աւելի յաճախակի դարձան: Ու վերստին ինք լսեց, խուլ դժգոհութեամբ մը, բոլոր հին պատմութիւնները: Ու բոլոր հին վէրքերը վերստին արիւնիլ սկսան: Ի՞նչ չէին յիշեր, որ իր տրտում հոգին կարենար անտարբեր մնալ: Քաղաքի կեանքին յետին մանրամասնութիւնները, որ իր պատանութիւնը զօրութեամբ միայն կը յիշէր, մէկիկ -- մէկիկ կ'արթննային ու կը տողանցէին աչքերուն առջեւէն: Աղբիւր մը կար, վերը, հօրը արտերուն կողին վրայ, գեղջուկ լայն գուռով մը, դարաւոր կաղնիի մը տակ: Քիչ մը հեռու մարմանդը նուրբ էր ու հանդարտաւէտ: Ամրան լուսնկայ գիշերներուն, երբեմն ընթրիքէն յետոյ կը բարձրանային հոդ: Ինչպէ՞ս կրնար չյիշել այժմ քաղաքը, ոտքին տակ, կովի մը բառաչիւնը կը փակուէր հեռաւոր մարգագետինէ մը, գիշերային թռչուններ սուրալէն կ'անցնէին: Արդ՝ այս բարի մարդիկը կը յիշէին նոյնիսկ այդ աղբիւրին մամուռը, որ գուռին մէկ մասը կը ծածկէր: Կը յիշէին արտի կտոր մը, ուր մոլոշը հարկ եղածէն աւելի առատ էր, դեղձենի մը, որ շրջակայ բոլոր ծառերուն մրցանիշը կը կոտրէր, իր հօրը փեսայութեան հագուստն ու մօրը ամուսնական մատանին, որ սովորականէն աւելի ծանր էր ու ազնիւ ոսկիէ:

(Շար. 5)

(Շար. Ա. էջէն)

ցուած չեն Ազերիներու կողմէ, ինչպէս բանեցաւ առաջին լուրերով, այլ փորձուած են:

Լեռնային Ղարաբաղի մէջ զոհ գացած է ԵԱԳԺ-ի Մարդկային Իրաւանց Կոմիտէի անդամ Ուկրանացի Նիկոլա Իվանովիչ Կիչմար: Ան սպաննուած է Սանփանոկերտի Ազերիներու կողմէ սաստիկ ռմբակոծման ժամանակ, ուր կը կատարէր գիտորդի իր առաքելութիւնը:

Երեքշաբթի օր, Մայիս 12, կէսօրէ ետք, Ապահովութեան Խորհուրդը նիստ կը գումարէր օրակարգի նիւթ ունենալով Ղարաբաղի հարցը, Հայաստանի դիմումին ընդառաջելով:

ՂԱՐԱԲԱՂ
ԵՒ
ԱՇԽԱՊԱՏԻ
ԺՈՂՈՎԸ

Կեդրոնական Ասիոյ մահմետական հինգ Հանրապետութեանց վեհաժողովին, որուն կը մասնակցէին Իրան, Թուրքիա եւ Փաքիստան իր եզրափակիչ հաղորդագրութեան մէջ, բանաձեւ մըն ալ ունի Ղարաբաղի մասին: Սոֆի Շիհապ, այս առընչութեամբ, կը գրէ «Մոնտ»ի իր թղթակցութեան մէջ. --«Ղարաբաղի մասին, զեկոյցը կը պահանջէ վերադարձը այն կացութեան որ կար «Թեհրանի համաձայնագրին ստորագրութենէն առաջ», այլ խօսքով՝ հայկական ուժերը պէտք է պարպեն Շուշին եւ խաղաղութեան ջանքերու փորձերու շարունակութիւնը, ներառեալ Թեհրանի փորձերը: Ըստ Թուրքերուն, Իրան ի զուր փորձած էր նուազ հակահայ դիրք մը որդեգրել տալ»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԱ մրցանիչ կարեւոր ոճրագործութեան մարզին մէջ զգալի յաւելում արձանագրելով 1991-ին: Գլխաւորաբար փոքր յանցագործութիւնն է որ կը «յառաջդիմէ» եւ 1990-ի բաղդատմամբ 7,2% յաւելում կրած է, 3.744.112 արարքներով: Յանցագործութեանց գլուխն են գողութիւնները:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՀԱՄԱՐԱԿԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ 12 անդամները պատժելու համար Սերպիան ետ կանչեցին իրենց 12 դեսպանները եւ դիմեցին ԱԷ -- ԷԱ -- ԱԷ -- Ը-ի (Եւրոպայի Համագործակցութեան եւ ապահովութեան Ժողով) որ կախակայէ Եուկոսլաւիան:

ՄԻԼԱՆՈՅԻ մէջ կաշառակերութեան գայթակղութիւնը օրէ օր կը ծաւալի, թղթապետականէն անցնելով քաղաքական շրջանակներուն: Յարդ 11 հոգի ձերբակալուած են եւ գլխաւորաբար ընկերվարական կուսակցութեան անդամներն են որոնք «փոթորիկին ծոցն են»:

ՄԱՅԻՍ 8-էն սկսեալ վեց ամսուան համար Եւրոպական Խորհուրդի նախագահութիւնը ստանձնած է Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը: Սթրազպուրկի մէջ կազմակերպուած հանդիսութեամբ մը այս պաշտօնը Հ. Չէթինի փոխանցուած է Ձուիցերիոյ կողմէ:

A. A. A. S.
Association Armenienne d'Aide Sociale

FETE CHAMPETRE ANNUELLE

le 14 Juin à partir de 11 heures
dans la Maison de Retraite de Gonesse
7, rue de l'Eglantier — Gonesse

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Monsieur Oskian Babikian,
Ses enfants et sa famille
ont la douleur de vous faire part du décès de

Mme TAKOUHI BABIKIAN

L'office religieux sera célébré le Jeudi 14 Mai à 10 h 30 en l'Eglise Apostolique arménienne St. Jean-Baptiste, 15, rue Jean-Goujon, Paris 8e.

Ni fleurs, ni couronnes.

Adresser les dons à la Croix Bleue ou à l'A.S.A.

20, rue du Fossé de l'Aumône,
92600 ASNIERES

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
ԱԲՈՎԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ
ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Մայիս 17, ժամը 15.30-ին
Սահակ -- Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի Ա. Զիլֆաչեան սրահը
339, avenue du Prado, 13008 Marseille
Արտասանութիւն, երգ, պար՝ աշակերտութեան կողմէ:
Ներկաները պիտի հիւրասիրուին դպրոցի Յանձնախումբի կողմէ՝ թէյասեղանով, զանազան կարկանդակներով:
Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.-- Պր. Ժան-Փիէռ Հարպոյեանէն 1000 Ֆր., Պր. Ֆիլիփ Մէնեանէն 300 Ֆր., Պր. Ժիրայր Կիւլեանէն 1000 Ֆր. Հայաստանի օգնութեան, Տիկին Օ. Մանուկեանէ 300 Ֆր. դպրոցին համար:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հարաւային Ֆրանսայի Շրջանային Խորհուրդի որոշումով յառաջիկայ Կիրակի Մայիս 17, վիճակիս բոլոր եկեղեցիներէն ներս, յաւարտ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ԱՐԹՈՒՐ ՄԿՐՏՉԵԱՆԻ

Ղարաբաղի Հանրապետութեան Գերագոյն խորհուրդի նախագահի հոգւոյն անոր մահուան քառասունքին առիթով: Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, յաւարտ պատարագի եւ հոգեհանգստեան արարողութենէն ետք՝ տեղի պիտի ունենայ ծաղկեպսակի զետեղում՝ Ղարաբաղի նահատակաց յուշարձանին առջեւ:

Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը
կը կազմակերպէ

ՄԻՋՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅԻՆ ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

Կիրակի, Մայիս 24, ժամը 15-ին
Մշակութային Տան մէջ
12-14, rue St.-Bazile — Marseille 1er
-- Մուտքը ազատ է --

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Մարմնի կազմակերպած տօնավաճառը՝
Յունիս 13-ին եւ 14-ին

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ — ԶՐՈՅՑ
ՌՈՊԷՐ ՀԱՏՏԷՃԵԱՆԻ հետ

« Մարմարա » օրաթերթի խմբագիր

Հինգշաբթի, Մայիս 14, ժամը 21-ին

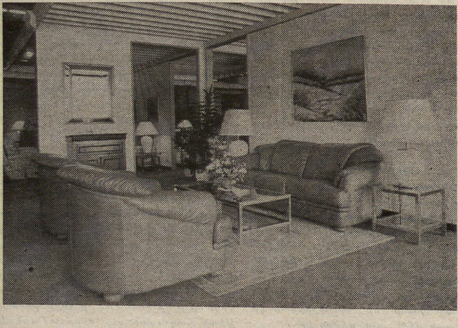
Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e — M° COURCELLES

Հ. Բ. Ը. Մ.
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
եւ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél.: 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի ընթերցողներուն"

U.G.A.B.

Le COMITE DE PARIS
a le plaisir de vous inviter au vernissage
suivi d'un cocktail de

HILDA YOSMAYAN

(PEINTURES)

le mercredi 20 mai à 20 heures
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(M° Courcelles)

Exposition du 20 mai au 31 mai
Heures d'ouverture : de 18h à 22h

FRANCE - CULTURE

le Vendredi 15 Mai de 8h15 à 8h30
émission «Enjeux Internationaux» :
SITUATION EN TRANSCAUCASIE
Anahit TER-MINASSIAN.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION DE PARIS

COLONIE DE BELLEFONTAINE

JUILLET : dernières inscriptions le Samedi 16 Mai
AOUT : inscriptions en cours, uniquement le Samedi de 15h à 18h
Places limitées.
S'adresser à la M. C. A.
17, rue Bleue, 75009 Paris
M° CADET

CROIX BLEUE

COMMUNIQUÉ

La Croix Bleue des Arméniens de France, recrute pour son Centre de Vacances à Bellefontaine (JURA), pour la période JUILLET et AOUT 1992 :

— des moniteurs diplômés du BAFA de préférence (réponse avant le 5 Mai);
— des hommes d'entretien ayant le permis de conduire (réponse avant le 20 Mai);
— des cuisiniers et aides cuisiniers (réponse avant le 20 Mai).

Les candidatures sont à envoyer à l'adresse suivante :
C. B. A. F.
Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
Tél. : 48. 24. 46. 57

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
CLICHY - LA-GARENNE

Section
« Cardiné Aghababian »
organise un

Dîner Dansant

le Samedi 16 Mai à 20 h 30
au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — Paris 14e

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը շնորհակալութիւն կը յայտնէ այն բոլոր հայրենակիցներուն որոնք իրենց մասնակցութիւնը բերին Զատկուան Մայր Եկեղեցւոյ առջեւ եղած հանգանակութեան:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 14

JEUDI
14 MAI
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամերիկեան առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.797 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNEE — No 17.797

ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

ՄԻԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՄԲ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ԱԴՐԲԵՋԱՆ

Զորեքշաբթի առտու կարելի չէր մանրամասնութիւններ ունենալ Ապահովութեան Խորհուրդի նախորդ օրուան նիստին մասին, յայտնի էր միայն որ միաձայնութեամբ դատապարտուած էին Հայաստանն ու Ադրբեջանը եւ պահանջուած էր անմիջական հրադադար: Խորհուրդը զօրավիգ է Պուտրոս Պուտրոս Ղալիի որոշումին, քննիչ յանձնախումբ մը ղրկելու Ղարաբաղ, ինչպէս նաեւ Սէ - ԷՍ - Սէ - Ըի խորհրդաժողովի ծրագրին (Մինսկ): Կոչ կ'ըլլայ նաեւ որ բոլոր շահագրգիռ կողմերը ձանք թափեն վերջ դնելու համար զինեալ բախումներուն:

**

Տեղւոյն վրայ, մինչ կռիւներ կը շարունակուին Լիսագորի շուրջ, Ադրբեջանցիք կը շարունակեն յարձակումները Տաւուշի, Իջեւանի եւ Նոյեմբերեանի շրջանը: Մայիս 12-ին, «Արմէնփրէս» հետեւեալ լուրերը կը հաղորդէր.

Մայիս 10-ին Ջանհասանի ադրբեջանական կայաններու մօտէն ձիով անցած միջոցին պայթած ականի մը պատճառով մահացած է սահմանակերտցի մը. նոյն ձեւի ողբերգութիւն մը պատահած է նաեւ Բջօսալար գիւղին մօտ ուր հանրակառք մը նոյնպէս ականի մը հանդիպած է. մէկ հոգի սպաննուած, երեք հոգի վիրաւորուած են: Շուշիի եւ մերձաւոր ադրբեջանական կայաններուն շրջակայ ճամբաներն ու արահետները ականուած են:

Շուշիէն նահանջած Ադրբեջանցիները յաջողած են «գրադ» հրթիռարձակներ զետեղել Հադրութի շրջանը բարձունքի մը վրայ ուրկէ Մայիս 12-ին ուժգին հրետակոծուած է Խծաբերդ գիւղը: Կան մահացածներ ու վիրաւորներ:

**

Նոյն օրը առաւօտէն կրակոցներու տակ մնացած են նաեւ Մարտակերտի Մարաղա եւ Թալիշ գիւղերը, նաեւ Մարտակերտը:

Նոր վիրաւորներ ու աւերումներ կան Ճէֆէքէն «գրադ»ով հրետակոծուած Ղարաչինարի եւ Շահումեանի կեդրոնին մէջ:

Գնդակոծութեան տակ մնացած է Տաւուշի շրջանը ուր գրեթէ բոլոր գիւղերը կրակի տակ են, ինչպէս նաեւ Գորիսի Խնձորեսկ գիւղը: Ռազմամթերքի եւ զինեալներու կարեւոր կուտակումներ նշմարուած են Նախիջեւանի սահմանակից տարածքին վրայ:

**

Մայիս 12-ին, Եռաբլուրի գերեզմանատան (Գորիս) հողին յանձնուած են Շուշիի գրաւման ժամանակ զոհ գացած ազատամարտիկ, Հ.Յ.Դ.-ի անդամ՝ Վիգէն Զաքարեան եւ Ուկրանացի Ռուս չարժումի անդամ Նիկոլա Կիջմարի (սպաննուած Ստեփանակերտի մէջ Ազերիներու ռմբակոծութեամբ, երբ Սէ - ԷՍ - Սէ - Ըի կողմէ ղէտի իր պաշտօնը կը կատարէր):

**

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ
ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ
ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մայիս 12-ին Ադրբեջանի Արտաքին նախարարութիւնը յայտարարութեամբ մը [illegible]

Շուշիի գրաւումը ՄԱԿ-ի եւ ԵԱԳԺ-ի անդամի մը կողմէ ուրիշ անդամի մը դէմ ռազմական յարձակում նկատած է, ըսելով թէ ատոր նպատակն է ամրանալ ադրբեջանական գրաւեալ տարածքներուն վրայ ու միջանցք մը ստեղծել Լեռնային Ղարաբաղը Հայաստանին միացնելու համար:

Ադրբեջանի Արտաքին նախարարութիւնը ատիկա որակած է Հայաստանի կողմէ Թեհրանի համաձայնութեան միակողմանի խախտում, ըսելով թէ այդ պատճառով կը հրաժարի իր ստանձնած բոլոր պարտաւորութիւններէն: Ըսուած է նաեւ թէ իրեն իրաւունք կը վերապահէ բոլոր միջոցները օգտագործելու, ջնջելու համար հետեւանքները յարձակողական այդ քաղաքականութեան որ ուղղուած է հանրապետութեան հողային ամբողջականութեան եւ սպառնալիքի կ'ենթարկէ անոր անկախութիւնը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՄԻԹԵՐԱՆ, Մայիս 13-ին, երեք օրուան ճամբորդութեան մը ձեռնարկեց պալթեան Հանրապետութիւններ, սկսելով Լիթուանիայէն: Արեւմտեան պետական առաջին ղեկավարն է որ կ'այցելէ նախկին Խորհրդային Միութեան նորանկախ Հանրապետութիւնները: Ֆրանսայի նախագահը, այս այցելութեամբ, պիտի հաստատէ այն զօրակցութիւնը եւ նեցուկը զոր Ֆրանսա կ'ուզէ ցոյց տալ:

ՊԱՍԹԻԱՅԻ մարզադաշտին ողբերգական աղէտին քննութիւնը ամէն օր նոր յանցաւորներ եւ գայթակղութիւններ երեւան կը հանէ եւ ամէն անգամ կը հաստատուի թէ միայն ու միայն դրամն է մեծ յանցապարտը...: Հրապարակուած տեղեկագրէն կը պարզուի պատասխանատուութիւնը նահանգապետին, Սուտ-Թրիպիւնի, Պասթիայի ակումբին ղեկավարներուն, բայց նաեւ ապահովութեան նահանգային յանձնախումբին եւ դեռ ուրիշ անակնկալներ անկարելի չեն: Եւ դեռ ինչ խարդախութիւններ մէջտեղ կ'ելլեն: Այսպէս մուտքի յայտարարուած գումարն է 1.339.500 ֆրանք, մինչ իրականին մէջ երկու անգամ աւելի է, այսինքն՝ 3 միլիոն (15 հազար տոմս ծախուած է 200 ֆրանքէն միջին հաշուով): Տապալած ամփիթէատրոնին տեղերու գինը մինչեւ 500 ֆրանքի բարձրացած ըլլալով 1500 տոմս գնորդ չէ գտած եւ բաժնուեր է՝ մրցումին առտուն գործակալներուն...: Յիշենք որ Մայիս 13-ին, հաշուեկշիռն էր՝ 13 մեռեալ եւ աւելի քան 500 վիրաւոր, որոնք շատ ծանր վիճակի մէջ:

ԺԱԳԼԻՆ ՄԱՅԱՆ, փարիզեան պուլվարի թատրոնի ծանօթ դերասանուհին, որ համակ կեանք, եռանդ ու զուարթութիւն էր, զոհ գնաց սրտի տագնապի մը, 69 տարեկանին: Այս շրջանին, դեռ կը խաղար «փիէս մոնթէ»ն, բայց, անցեալ շաբթու ստիպուած եղած էր ընդհատել ներկայացումները առաջին ապաքինումի մը հետեւանքով եւ ծրագրուած էր որ «կամբէում»ի մը (փոխադ) ենթարկուի, բայց նախախնամութիւնը տարբեր անօրինեց:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ՋԱՆԱՅԱՆԷ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆՆ ՈՒ ՂԱՐԱԲԱՂԸ

Թուրք մամուլին Մայիս 13-ի լրատուութեան համաձայն, Բաքուի մէջ ռումբի ազդեցութիւն գործած է Շուշիի անկումին լուրը. նախագահ Մամէտով հեռատեսիլէն խօսք ուղղելով ժողովուրդին պայքարի կոչ ուղղած է. սակայն թուրք մամուլն ալ կը խոստովանի թէ երկրին ներքին քաղաքական կացութիւնը շատ խառնակ է ինչ որ կը դժուարացնէ ներկայ իշխանութեան գործը:

Թուրքիոյ քաղաքական ոլորտին մէջ եւս Ղարաբաղի կացութիւնը կը շարունակէ գլխաւոր հարցերէն մէկը ըլլալ, թէեւ միշտ ներքին հաշիւներու մտահոգութեամբ: Տէմիրէլի քաղաքականութեան ուղղուած նոր քննադատութիւններ կը վերաբերին հայկ. սահմաններու առջեւ թրքական օդային տարածքը բանալու որոշումին ու ՄԱԿ-ի դիմումին յապաղումին: Իսկ վարչապետը իր կարգին պատասխանելով Պիւլէնթի եւ Մէսութ Եըլմազի քննադատութիւններուն, ըսած է. «թող յստակ ըսեն թէ ինչ պէտք է ընել. հարցով ամենէն աւելի գթալոր մենք ենք»: Ան կրկնած է թէ Թուրքիա երաշխաւորի կարգավիճակ չունի, բայց Նախիջեւանի պարագային ուրուն օրինավիճակը կարելի չէ փոփոխութեան ենթարկել առանց Թուրքիոյ հաւանութեան:

Այդ միջոցին Թուրքիոյ վարչապետը շարունակած է նախագահ Պուշի հետ հեռաձայնի խօսակցութիւնները, անկէ խնդրելով որ հետաքրքրուի Ղարաբաղի հարցով: ԱՄՆ-ու նախագահը պատասխանած է որ խօսած է Լ. Տէր-Պետրոսեանի հետ ու կը հետապնդէ խնդիրը:

Տէմիրէլ 1,5 ժամուան հանդիպում մըն ալ ունեցած է ԱՄՆ-ու Անգարայի դեսպանին հետ:

«Միլլիյէթ» կը տեղեկացնէ թէ ձեռք անցուցած է պատճէնը այն յուշագրին զոր ԱՄՆ-ու Երեւանի առժամեայ դեսպանը յանձնած է Ր. Յովհաննիսեանի. հոն կը յայտնուի որ Շուշիի ու Նախիջեւանի վրայ գործուած հայկական յարձակումները «կ'անհանգստացնեն» ամերիկեան իշխանութիւնը, որ թէեւ կը հասկնայ Ստեփանակերտի անընդհատ ռմբակոծութեան Երեւանի պատճառած մղումը: Յուշագրին մէջ կ'ըսուի տակաւին. «Թուրքիոյ պիտի տեղեկացնենք թէ իր կողմէ միջամտութիւն մը անընդունելի կը նկատուի. սակայն, հայկական յարձակումները շարունակուելու պարագային թրքական կառավարութիւնը դժուարութիւն պիտի ունենայ դիմադրելու ճնշումներուն որոնք կը պահանջեն որ զինեալ միջամտութիւն կատարուի շրջանին մէջ»:

ԵՐԵՒԱՆ — ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» — ՄԱՅԻՍ 5 / 11)

«ԷՄՆԸՍԹԻ ԻՆԹԷՐՆԷՇԸՆԸԼ»Ի ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉՆԵՐԸ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Մարդկային իրաւանց եւ ազգութեանց հարցերու յանձնաժողովին հրաւէրով

(Շար.ը Դ. էջ)

ԳԱՐԵԳԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՓԱՐԻԶԷՆ ԱՆՑԱՒ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը՝ Գարեգին Բ. Երեւան կը մեկնէր Զորեքշաբթի օր, Մայիս 13-ին, յաջորդ օրը բացուող «Հայաստան» հիմնադրամի հոգաբարձուներու խորհուրդի անդրանիկ ժողովին առթիւ:

Գարեգին Բ. Ռուասի - Շառլ տը Կոլ օդակայանը ժամանեց Մայիս 12-ի երեկոյեան ժամը 20.20-ին: Ի բացակայութեան Գիտ Արք.ի, որ յաջորդ օրը միայն կը վերադառնար Էջմիածնէն, ուր գացած էր մասնակցելու Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ թեմական առաջնորդներու խորհրդակցական ժողովին, նուիրուած՝ «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի ստեղծման կազմակերպական հարցերու քննութեան, օդակայան փութացած էին Նարեկ Եպիսկոպոս, Ժիրայր Ծ. Վրդ. Թաշճեան, Մեսրոպ Ա. Քհնյ. Ժամկոչեան, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ վարչութեան անդամներ, Լիբանանի Փարիզի դեսպանի ներկայացուցիչը, «Յառաջ»ի տնօրէնուհին եւ խումբ մը բարեկամներ (Կաթողիկոսին ժամանումը պաշտօնական որեւէ բնոյթ չունէր):

Կաթողիկոսը պատուոյ հիւրասրահին մէջ կարճ զրոյց մը ունեցաւ ներկաներուն հետ, ապա իր զաւազանակիրին՝ Բարգէն Վրդ.ի հետ առաջնորդուեցաւ պանդոկ:

ՄԱՄՈՒԼ

ԳՈՎԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՐՔԻՈՅ...

Անի Քրիէկէլ, թէեւ մնայուն աշխատակից է «Ֆիկարօ»ի, բայց եւ այնպէս Թուրքիոյ նուիրուած իր ներբողը լոյս տեսած է Մայիս 13-ի Բ. էջի «Կարծիքներ» գլուխին տակ: Արդարեւ, նոյնիսկ մէկ կողմ դնելով Հայ - Թրքական հարցը եւ փարձելով անաչառ եւ առարկայական մօտեցում մը, դժուար է ոեւէ տրամաբանութեան տէր մէկուն համար խորացնել այն լործնաշուրթն տողերը զորս տիկինը կը նուիրէ Թուրքիոյ: Գրութիւնը այսպէս կը սկսի. - «Շատ արագ կերպով, Թուրքիա կը հասնի այն կանոնադրին որ իրը պիտի ըլլայ յաջորդ դարու արշալոյսին՝ առաջնակարգ զօրութիւն մը: Արդէն զօրավար Տը Կոլ ուզած էր իրեն նուիրել իր վերջին պաշտօնական այցելութիւնը 1968 Հոկտեմբերին ... (ի դէպ, որքան գիտենք 1968 Հոկտեմբերին նախագահ Տը Կոլ չէր գիտեր որ իր վերջին պաշտօնական այցելութիւնն է...):

Ու Անի Քրիէկէլ դատապարտելէ ետք Միթերանի «յապաղած» այցելութիւնը, դարեր կը ցատքէ ջատագովելու համար ֆրանքօ-թրքական յարաբերութիւնները, ձաղկելով Քիւրտերու «անհարեկչութիւնը» եւ դեռ գովելու համար Ֆրանսայի Թուրք գաղութը, հանդարտ, աշխատասէր, զօդուած, քանի ունի հայրենասիրութիւն մը, բուռն մնացած, որ թոյլ կու տայ անոր անցնելու ամէն հայրենադարձի կը մղէ եւ չափաւոր խմբակի մը յարումը իրեն կուտայ այն շաղախը որու պէտք ունի:

Հաւանաբար լաւ է աւելի չերկարել. Տիկին Անի Քրիէկէլի գրութիւնը կողմնակալութեան բոլոր սահմանները կ'անցնի, քանի կը թուի որ Պալքէն աւելի պապական դարձած յօդուածագիրը Կիպրոսի մասին խսկ չէ լսած, ուր մնաց ուրիշ բաներ...:

ՄԵՐ ԹԱՂԻ ՎԱՐԺՆ ՈՒ ՓՈՒՇԸ

Գրեց՝ ԿԱՐՊԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Երկար տարիներ, մեր Թաղի վրաէժը Տիկին Անժէլն էր: Թարմ ծաղիկ չէր, բայց ի տես նրա գրաւիչ silhouette-ին, այր մարդկանց աչքերը փայլում էին: Դրանից զատ ժպիտը մեղրահամ, նայուածքն էլ անպիտան, մի խօսքով Տիկին Անժէլը օժտուած էր խոստումնալից պանձերով... Փողոցում անցնելիս, նրա քայլուածքը ներշնչող մի պար էր, որին համաչափ կշռոյթով մասնակցում էր իր փարթամ «պառչլամը»: Իսկ նրա խօսուն նստատեղը, բնականաբար կոչուած չէր միայն նստելու... Պարզ ասաց Տիկին Անժէլը չարերի քունը խանգարող ծովանոյշն էր, մասնաւորաբար Թաղի ամուսնացած կանանց...:

Իրաւ է որ բոլորին յայտնի էր որ Տիկին Անժէլը բնաւ եսասէր չէր: Ընդունակ էր յատկապէս այր մարդկանց հաճոյք փոխանցել, առանց դասակարգային խտրականութեան... Ուստի, երեկոյեան ժամին, պատահում էր երբեմն, որ այր մարդը, ծխախոտ գնելու պատրուակով, մի քիչ ուշացումով տուն վերադառնար...

Մի օր էլ մատամ Պիտօն ինձ պատմեց, թէ մեր շէնքի բնակիչներից մէկը, մի երեկոյ սովորականի պէս, ընթրիքից յետոյ, շան հետ դուրս է գալիս զբօսնելու: Տաս-տասնհինգ րոպէից վերջ, շունը վերադառնում է առանց տիրոջ: Բորբոքուած նշաններ է նա ցոյց տալիս, հաչում, ցատքում, ուզում է նորից դուրս գալ: Տանտիրուհին զարմացած, մտահոգ՝ հետեւում է շան, որ ուղղակի առաջնորդւում է դէպի Տիկին Անժէլ, կանգ առնում նրա տան սեմին պոչը աշխուժութեամբ շարժում եւ թաթով դուռը ճանկում: Պարզուեց որ մեր շէնքի «զամբարան» հիւր էր գնացել Տիկին Անժէլին... բայց այս վերջինն, էդ շնիկ ունենալու պատճառով, ընդունել էր միայն մարդը եւ նրա արու շան էլ մի աքացիով հեռացրել:

Արդէն վաղուց է որ Տիկին Անժէլ բաժանուել է մեր Թաղից: Ասում են թէ ամուսնացել է ու վերջնականապէս երջանկացել մի հարուստ Ամերիկացու հետ, եւ բնակում Մայամիում: Թէ որքան է տեւելու այդ երջանկութիւնն արքայութեան նախասենեակում, չգիտեմ: Բայց ինչ որ որոշ է, այն է թէ մեր Թաղի խրճանկարից մի գոյն եւս անհետացաւ: Ամուսնացած կանայք այլեւս հանդարտուեցին, իսկ շատ այրերի համար էլ միշտ զգալի է Տիկին Անժէլի բացակայութիւնը...

**

Մեր Թաղի տարօրինակ դէմքերից մէկն էլ Firmin-ն է: Միշտ նոյն աշխատանքի կապոյտ զգեստով, նոյն նաւաստիի քասքէթը կպած գլխին որ նոյն չափ ճմռթըւած ինչքան տիրոջ դէմքը: Գլանիկի կճատը կախուած շրթնից, տասւօտ կանուխ Ֆիրմէն արդէն գործի է, այսինքն զանազան շէնքերի շները ման է ածում եւ անդռնապան շէնքերի պատկանող զբիլի ամանները դուրս հանում մայթի վրայ: Ցաճախ իրար հանդիպում ենք եւ կատակում: Մի խսկական titi parisien-ի տիպար է:

-- Ողջոյն Ֆիրմէն, ի՞նչպէս ես այսօր:

-- Շատ լաւ, աքանչէ՛լի: Սրանից աւելի լաւ՝ անկարելի է, ինձ պատասխանում է լրջօրէն:

-- Ա՛յ մարդ, կիսիր գաղտնիքդ, դե՛հ ասա թէ ոնց ես անում քեզ սքանչելի զգալու համար:

-- Լսիր, mon vieux, պարզապէս պարզ եւ անսովոր է: Պատերազմի տարիներին, տանս գետնայարկում պահուըտում էր գիմադրական ուժերի կարեւոր մի անձնաւորութիւն, որուն եղբօր նման սիրում էի եւ հոգում: Ինձ մատնեց մեր Թաղի մի արհկայ: Նացիները բարեկամիս բռնեցին -- տարան եւ բաւական չարչարելուց յետոյ Compiegne-ի անտառում գնդակահարեցին: Ինձ էլ քշեցին Պուխէնվալտի ճամբարը: Մի քանի ամսից այդ դըժոխքում դառնայ կաչի -- ոսկոր: Բայց Աստուած ականջ տուեց աղօթքներիս՝ վերադարձայ փետուրի պէս թեթեւ, թողնելով այդ անիծուած ճամբարում բոլոր ատամներս: Վերադարձս եղաւ մի հրաշք, եղաւ երկրորդ ծնունդս: Եւ այդ օրուանից, ամէն առաւօտ երբ տեսնում եմ օրուայ լոյսը, փառք եմ տալիս Աստուծոյ եւ ամէն ինչ այլեւս լրիւ շահ է ինձ համար: Էլ ո՞նց կարող եմ ինձ լաւ չզգալ, հասկանո՞ւմ ես հիմա, mon vieux:

Ֆիրմէն պատմում է նաեւ հիմուրով Թաղի տղտուկները եւ իր «առաքելութեան» հետ կապուած այլ դէպքեր՝ «Գործս գծերի հետ է: Թանկ գնով, մի շան լակոտ են ձեռք բերում, իբր -- թէ ցեղի, հետը ուտում -- խմում, նոյնիսկ պառկում, իսկ այդ կենդանու ման գալու պաշտօնը ինձ են վստահում: Այնպէս որ շները ինձ աւելի են սիրում ու հնազանդւում քան տէրերին...»:

Ցունուարի առաջին շաբաթն էր, զուարթախօս Ֆիրմէնի հետ, Թաղի սրճարանի բոնրուարի առջեւ, «թրջում» ենք միասին Նոր տարին: Երկրորդ պօժոլէի բաժակը ձեռին, Ֆիրմէն, հայաստանցու վայել սրամտութեամբ ասեց.

-- Կենացդ բարեկամս, միշտ լաւ եղիր, դո՛ւ, ընտանիքդ եւ քեզ սիրող բարեկամներդ: Իսկ քեզ չսիրողներն էլ թող ողջ մնան, որ քեզ տեսնեն ու նախանձութիւնից ճաթեն: Միշտ լաւ եղիր եւ ի մտի ունեցիր որ այս փուճ աշխարհում, կեանքը առանց զուարճութեան, ձէթի մի կանթեղ է առանց ձէթի: Ուստի որպիսութիւնդ հարցնողին միշտ պատասխանիր որ շատ լաւ ես: Որովհետեւ երբ ասես որ լաւ չես եւ պատմես ցաւերդ ու գլխացաւանքներդ, եթէ դիմացինդ բարեկամ է, նրան ի զուր պիտի տխրեցնես: Եթէ ոսոխմարի մէկն է որ քեզ հակակրում է, պիտի ուրախացնես: Մի խօսքով, ոչ մէկին ցաւ պատճառիր, ոչ էլ միւսին ուրախացրու: Կենացդ մոն վիէօ:

Զորրորդ բաժակին Ֆիրմէն, ձեռքը դըրաւ ուսիս, քասքէթը տարաւ դէպի ետ, դէմքի արտայայտութիւնը մռայլուեց ու մեղմ -- յուզուած ձայնով ականջիս փսփսաց.

-- Դու լաւ մարդ ես, հէնց դրա համար էլ ուզում եմ քեզ մի բան խոստովանել, պայմանաւ որ մեր մէջ մնայ: Իմացիր որ մի մայր ունեմ 80-ը անց: Եօթը տարի է որ անդամալոյծ դամուել է անկողին: Ես եմ գիշեր -- ցերեկ նրան հոգում -- խընամում: Կինս եւ Աsխաթանք -- Սոսիալը ուզում էին մօրս տեղափոխել, այսպէս ասած, մասնաւոր հանգստեան մի տուն, որ ուրիշ բան չէ քան գերեզմանի նախասենեակը պարզապէս: Կատաղօրէն մերժեցի: Կինս չդիմացաւ ու ինձ թողեց հեռացաւ: Դու լաւ մարդ ես, իսկ ես էլ սավուայար եմ: Մեզ մօտ, մոն վիէօ, հայրը կամ մայրը մահանում է իր տան մէջ: Այսպէս է մեզանում: Ես սավուայար եմ:

**

Մեր Թաղը չարունակ վերանորոգման մէջ է: Տարին տասներկու ամիս կամ շէնքերի ճակատն են մաքրում, կամ մայթերն են փորում, փողոցները ծակում -- ծակծկում ասֆալթապատում: Այժերայի բանուորներից մէկին հարց տուի.

-- Նորից էք փորում այս մայթը, չէ որ երկու ամիս առաջ արդէն երկար մի խոռոչ էիք բացել ու վերջում ծածկել.

-- Զգիտեմ, պատասխանեց չարքաշ բանւորը: Մեր պետի ասելով, նախկին գետեղած խողովակների չափերը սխալ էին: Սխալմունքը մարդկային, չէ՞: --

Անշո՛ւշտ, այս երկրագունդի վրայ, սխալմունքը մարդկային է: Երբեմն նոյնիսկ ցանկալի են որ այսպիսի սխալմունքները բազմանան: Գործազրկութեան դէմ պայքարելու մի միջոց է...:

**

Մեր Թաղի շրջապատոյտը վերջացնենք մատամ Պիտոյի հետ ունեցած վերջին զրոյցով: Անցեալ տարի նա յանկարծամահ եղաւ եւ մտքումս միշտ դրոշմուած պիտի մնայ իր վերջին պատմածը՝ «...մօրս հետ ապրում էինք 6-րդ յարկում: Ջուրը եւ արտաքնոցը գտնւում էին յարկաբաժնի միջանցքի ծայրում: Երբ մայրս մահացաւ, հաւատացէք ինձ, mon bon monsieur, շէնքի թշուառ աղաները, չթողին որ նրա դագաղը իջեցուի մայր սանդուխից: Ստիպեցին որ մօրս վերջնական մեկնումը կատարուի սպասաւորութեան նեղ սանդուխից: Չեմ կարող մոռանալ այդ ստորնութիւնը, այդ անարգանքը»:

Մեծ մայրս ողջ լինէր որ այդ «աղաներին» անիծէր, դունաւոր ու կծու մեր «արմատական լեզուի» բառերով՝ «Թի՛ ձեր իրխին, կրողը ձեզ տանի, ձեր լեզուն լալկվի, թի՛ւ, թի՛ւ»:

Մատամ Պիտոյի պատմած մօր դէպքը, ինձ քշեց դէպի այն տարիները երբ Սօֆին գալիս էր Պօմնի մեր տուն լուացքի: Դեռ ականջիս մէջ են մեծ մօրս աստաղ պատուէրները՝ «Սօֆի քեզ կ՚ասեմ մի գողի, կայծիր մի քիչ սուն ու տո, քեզ սուրճ բիրեմ: Սօֆի խերիկ ի, սահաթ 12 էյաւ, կայնի եւ արի նստիր սեղան, փրթինճ մը խաց ուտենք»:

Սօֆին մեզ հետ ճաշում էր, հաւասարապէս, նոյն կերուխումը: Բայց նա չէր խօսում եւ գլուխը միշտ կախ էր պահում: Եղեռնի դաժան օրերին, Կարինում, նա կրել էր ահաւոր տառապանքներ: Թուրքերը, նրա ներկայութեամբ, ամուսինին յօշոտելուց յետոյ, դազանօրէն մորթել էին: Ցնցուած այդ փայրագութիւնից՝ Սօֆին մտային որոշ խանգարում ունէր: Հայաստանցին նրան պիտի տար մի համեստ որակում՝ «տուժածներից է»...

Յիշում եմ նրա արագ ու ջղային շարժումները լուացքի ժամերին: Ու մեծ մայրս, իր աչքի լոյսի պէս, շատ ուշադիր էր նրա հանդէպ: Երբեմն, մեկնումի պահին, լսում էի որ իրար հետ փճճում էին: Աւելի ուշ իմացայ թէ Սօֆին մերժում էր մեծ մօրս ասած դրամը, դըտնելով որ շատ է...:

Այո՛, այդ տարիներում լուացքի մեքենան գոյութիւն չունէր եւ մեր բնակարանը զուրկ էր նոյնիսկ այլ տարրական յարմարութիւններից: Գաղթական էինք... Ու գրեթէ ամէն հայկական օճախում կային Եղեռնից ազատած մեծ-մօրս եւ Սօֆիի նման տարաբախտ անձեր, որոնց հիւծուած սրտերը ազնուօրէն էին բաբախում...

Իսկ լիբր մարդը թէ ապրում է դըժբախտ կամ խրճիթում, ի՞նչ փոյթ: Նա մնում է լիբր: Նա հաւանաբար չի հաւատում որ մահը մի է բոլորիս համար: Նա չի էլ մտաբերում որ հողի տակ մեզ դիմաւորող որդերը, «խտրախճանքի» պաշտօն, բնա՛ւ չեմ հետաքրքրում թէ նոր եկողի վերարկուն կաշի՞ց է, կամ հասարակ եղեւնից...: Ոչ էլ նրանք կարեւորութիւն են տալիս թէ որ Թաղում նա իր հոգին յանձնեց Աստուծոյ...:

Իրաւ է որ ես էլ բոլորի նման, սարսափում եմ կեր դառնալ գետնաբնակ որդերին: Այդ նկատառումով, արդէն վաղուց պատգամներս հաւցրել եմ Ամենակալին՝ այն օրը երբ հոգիս վերջնականապէս հրաժեշտ տայ մարմնիս, «շլութ - շլութ թող չիք թալեն» կապուտաշող վանոյ ծովում, ուր պիտի անձկայնեմ վերջնական արձակուրդներս հիւրընկալ տասնիս ձկների հետ...:

Բայց մինչ այդ, թող ամէնքն երկար ճանապարհով հասնեմ պարբերաս ականջին ու վայելեմ յաւիտենական արձակուրդներ: Ո՛չ տասնիս ձկներն են ինձ կապասել, ոչ էլ ես եմ այնքան անհամբեր հեռանալ -- պոկուել մեր Թաղից, ուր այլազան փշերի մէջ պիտի շարունակեմ «ոլոռնել սիրուն վարդ...»:

Փարիզ
Ապրիլ, 1992

ՀՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՕՐԵՐ ՍՈՒՐԻԱՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՆԱԽԱԳԱՀ Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ԱՆՆԱԽԸՆԹԱՑ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԵԱՆ ԱՐԺԱՆԱՑԱՒ ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ԵՒ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Կիրակի, Ապրիլ 26-ի առաւօտուն, «Շամ» պալատին մէջ կայացաւ հայ -- սուրիական պաշտօնական հանդիպումներուն ընդլայնուած երկրորդ փուլը, գըլխաւորութեամբ երկու հանրապետութեանց նախագահներուն: Սուրիական կողմէ, հանդիպումին մասնակցեցան փոխ -- նախագահներ՝ Խատտամ եւ Մաշարքա, վարչապետն ու փոխ -- վարչապետը, Արտաքին գործոց, Մշակոյթի, Ճարտարարուեստի եւ ելեկտրականութեան նախարարները: Կողմերը գեկուցումներ լսեցին մինչ այժմ իրագործուած համագործակցական աշխատանքներու մասին, ապա համաձայնութիւն գոյացուցին կազմել հայ -- սուրիական մշտական յանձնախումբ մը՝ յառաջ մղելու մշակուած միացեալ ծրագրերը ու զարգացնելու տնտեսութեան, մշակոյթի եւ գիտութեան բնագաւառներուն մէջ գործակցութեան հեռանկարները:

Միջօրէին, Ճարտարարուեստի նախարարութեան շէնքին մէջ Հայաստանի եւ Սուրիոյ արդիւնաբերութեան նախարարները՝ Աշոտ Սաֆարեան եւ Անթուան Ճբրան ունեցան առանձնակի հանդիպում մը եւ քննարկեցին երկու երկիրներու ճարտարարուեստի փոխ -- շահաւէտ օգտագործման կարելիութիւնները: Այս ուղղութեամբ յատկապէս որոշուեցաւ մասնագէտներու եւ հում նիւթի փոխանակումներ կատարել: Անթուան Ճբրան յիշեցուց, թէ Սուրիա ճարտարարուեստի բնագաւառին մէջ լայն յարաբերութիւններ ունէր նախկին Խորհրդային Միութեան հետ, ու հիմա, այդ Միութեան կազմալուծումէն ետք՝ ջանադիր է շարունակել իր կապերը նորանկախ հանրապետութեանց հետ, որոնց շարքին վերեւ կը գտնուի Հայաստանը: Իր կարգին, Ա. Սաֆարեան տեղեկութիւններ փոխանցեց Հայաստանի ճարտարարուեստի կարողականութեան մասին ու մատնանշեց գիտական եւ թէքնիք քադրերու առկայութիւնը այնտեղ:

Միւս կողմէ, Սուրիոյ Խորհրդարանի նախագահ Ապտէլ Քատէր Քատտուրա նոյն օրը ընդունեցաւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի մէկ պատուիրակութիւնը, երեսփոխան Խաչիկ Սամուէլեանի գլխաւորութեամբ: Սուրիական աղբիւրները յայտնեցին, որ կողմերը միտքերու փոխանակումներ ունեցան երկու երկիրներու Խորհրդարաններուն միջեւ կարելի գործակցութեան մը հեռանկարներուն շուրջ:

Դարձեալ նոյն օրը, Հայաստանի եւ Սուրիոյ պետական լրատու գործակալութիւնները համակարգումի եւ տեղեկութիւններու փոխանցման պայմանագիր մը ստորագրեցին:

Պայմանագիրը կը միտի մէկզմէկու ծանօթացնել երկու երկիրներու ժողովուրդները, անոնց մշակութային, ընկերային եւ քաղաքական կեանքը ծանօթացնել միւս երկրի գաւակներուն՝ «մեկնելով երկու երկիրներու միջեւ գոյութիւն ունեցող բարեկամական յարաբերութիւններու, բարի դրացիութեան, մշակութային եւ պատմական կապերու սահմաններէն»: Համաձայնագիրը ստորագրեցին «Արմէնփրէս»ի եւ «Սանա»ի տնօրէնները՝ Գէորգ Յովհաննիսեան եւ Ֆայէզ Ալ Սայէղ:

Կիրակի յետմիջօրէին, նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան այցելեց Դամասկոսի տեսարժան կարգ մը վայրերը: Ան նախ եղաւ Օմայեաններու մեծ մզկիթը (715 թ.), ուր դիմաւորուեցաւ Սուրիոյ Կրօնից նախարարին կողմէ, որմէ ետք այցելեց արար իշխանապետ Սալահ էլ Տինի դամբարանը (12-րդ դար):

ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԻՆ ՀԵՏ

Դամասկոս իր կեցութեան վերջին ժամերը նախագահ Տէր -- Պետրոսեան տրամադրեց հայ գաղութին: Ան այցելեց մայրաքաղաքի Պապ Շարքի թաղամասի Հայոց Ս. Սարգիս Եկեղեցին եւ Ազգ. Առաջնորդարանը, ուր սիրալիր ընդունուեցաւ թեմին առաջնորդական տեղապահ Գնէլ Արք. Ճէրէճեանի եւ Եկեղեցւոյ շրջափակը խճողած հայ համայնքի զաւակներուն կողմէ:

Հայկական եռագոյն դրօշներով զարդարուած Եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ, նախագահ Տէր -- Պետրոսեան ողջունեց համախմբուած հայութիւնը ու վեր առաւ սուրիական հայրենիքին հանդէպ անոնց նուիրումին ոգին:

ԻՐ ԾՆՆԴԱՎԱՅՐԻՆ՝ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Ապրիլ 26, երեկոյեան ժամը 7-ին, նախագահ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան

իրեն ընկերացող հայկական պատուիրակութեան եւ Սուրիոյ փոխ-նախագահներէն՝ Զուհէյր Մաշարքայի ուղեկցութեամբ ժամանեց Հալէպ, իր ծննդավայրը, ուրկէ հեռացած էր մէկ տարեկանին (1946), ընտանեօք ներգաղթելով Հայրենիք:

Հալէպի մէջ Հայաստանի նախագահը արժանացաւ պետական եւ ժողովրդային ջերմ ընդունելութեան: Արդարեւ քաղաքին օդակայանի մուտքի սրահներն ու շրջակայ տարածութիւնները խճողած հազարաւոր հայորդիներէ զատ, Լեւոն Տէր-Պետրոսեանը ողջունելու եկած էին Հալէպի նահանգապետ՝ Մուհամմէտ Մուսլմի, «Պաաս» կուսակցութեան շրջանային Ա. քարտուղար՝ Մահմուտ Նուրի Բլլօ, Հալէպի ոստիկանապետ՝ Զօր. Սուպհի Քէխիա, նահանգային, քաղաքապետական եւ կուսակցական մարմիններու տարբեր ներկայացուցիչներ: Հայ գաղութին անունով ներկայ էին՝ Բերիոյ Թեմի Առաջնորդ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան, Կաթողիկէ առաջնորդ՝ Պետրոս Արք. Մրէյաթեան, Հայ Աւետարանական համայնքի պետ՝ վեր. Պարգեւ Արարդեան, ՀՅԴ-ի, ՌԱԿ-ի, Ս.Դ.Հ.Կ-ի եւ Բարեգործականի տեղական ներկայացուցիչներ:

Օդակայանէն մինչեւ իր իջեւանատունը՝ «Շամ» պանդոկը, Հայաստանի նախագահը արժանացաւ Հալէպի մայր պողոտաները եզերած հազարաւոր Հայերու ծափողջոյններուն, որոնք ճամբու ամբողջ երկայնքին՝ հայկական եռագոյն դրօշներով եւ ինքնաշարժներու ճչիւններով դիմաւորեցին իրենց մեծ հիւրը:

**

Հալէպի մէջ, ուր մնաց մէկ օր միայն, նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Երկուշաբթի, Ապրիլ 27-ի առաւօտուն այցելեց քաղաքին տեսարժան կարգ մը վայրերը, սկսելով Հալէպի պատմական միջնաբերդէն, անցնելով փակ շուկայ ու հասնելով քաղաքի ազգային թանգարանը: Աւելի ուշ, նախագահն ու իր ընկերակիցները ժամանեցին Սալիպէ թաղամասի Հայոց Ազգային Առաջնորդարանը: Սուրէն Արք. Գաթարոյեան հիւրերը առաջնորդեց Քառասնից Մանկանց Մայր Եկեղեցին եւ բացատրութիւններ տուաւ տաճարին հնամենի իրերուն, սրբանկարներուն եւ շրջափակի գանձատան մասին: Աւելի ետք, Հայոց Նախագահը այցելեց Հալէպի հին մէկ թաղամասը՝ Հարթ Քըրապ ու տեսաւ այն տունը ուր իր աչքերը լոյսին բացած էր ան, 47 տարիներ առաջ, 1945-ին...:

ԱՅՑ՝ ՔԱՐԷՆ ԵՓՓԷ ԱԶԳ. ՃԵՄԱՐԱՆ

Հալէպի հայութեան համար հպարտութեան աննախընթաց եւ պատմական պահ մըն ալ ստեղծուեցաւ նոյն օրը, երբ նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան նախքան իր Երեւան վերադարձը, այցելութիւն մը տուաւ Քարէն Եփփէ Ազգային Ճեմարան եւ ողջոյնի իր խօսքը ուղղեց այնտեղ համախմբուած աւելի քան երկու տասնեակ հազար իր ունկնդիրներուն:

Ոչ միայն Ճեմարանի մուտքն ու շրջափակը, այլեւ ամբողջ փողոցն ու մերձակայ թաղերը, տուներու պատշգամներն ու երդիքները զարդարուած էին գորգերով ու հայկական եռագոյն հսկայ դրօշակներով, մինչ ժողովուրդը տանիքներէ ու բարձրադիր դիրքերէ կը ջանար հետեւիլ անցուդարձերուն...:

Ինչպէս յայտարարուած էր արդէն երեկոյեան ժամը 5-ին, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան իր շքախումբով, Պետական նախարար Նաւէր Քասսարի, Հալէպի նահանգապետին, ոստիկանապետին եւ հայ 3 հոգեւոր պետերուն ընկերակցութեամբ ժամանեց Ճեմարան եւ արժանացաւ ժողովրդային բացառիկ ընդունելութեան մը: Երբ նախագահը մուտք կը գործէր Ճեմարանի դարպասէն՝ պատշգամներէն շաքարներ տեղացին, սպիտակ աղաւնիներ թեւ առին, ոչխար զենուեցաւ, մինչ Հ.Մ.Ը.Մ-ի եւ Հ.Մ.Մ-ի զոյգ փողերախումբերը հայկական քայլերգներով կը թնդացնէին շրջապատը:

Տարօն Աւետիսեանի (արաբերէն) եւ Սուրէն Արք. Գաթարոյեանի ողջոյնի ուղերձներէն ետք խօսք առնելով, Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան արտայայտեց իր ուրախութիւնը՝ Հալէպահայոց ծոցին մէջ գտնուած ըլլալուն համար, գնահատեց սուրիահայութեան տիպար քաղաքացիի նկարագիրը ու յայտնեց, թէ նոր դարաշրջան մը բացուած է հայ-սուրիական յարաբերութեանց պատմութեան մէջ: Նախագահը շեշտեց, թէ մօտիկ ապագային Դամասկոսի մէջ կը բացուի Հայաստանի դեսպանատունը ու կը մտածուի հիւպատոսարան մըն ալ հիմնել Հալէպի մէջ:

Անդրադառնալէ ետք Հայաստանի ու Արցախի ներկայ դժուարութիւններուն ու ձեռք բերուած յաջողութեանց, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան այնուհետեւ մէկ առ մէկ ծանօթացուց իր հետ Սուրիա ժամանած շքախումբի անդամները ու դիտել տուաւ, թէ Հայրենիքը վերացական հասկացողութիւն մը չէ այլեւս, այլ շօշափելի իրականութիւն մը:

Նախագահի խօսքի աւարտին, հայ երեք հոգեւոր պետերը անոր նուիրեցին թանկարժէք յուշանուէրներ:

Անմոռանալի այս հանդիպումէն անմիջապէս յետոյ, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Հալէպի օդակայանին մէջ արժանացաւ պետական պաշտօնական ողջերթի ու թռիչք առաւ դէպի Երեւան:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊԱՂՏԱՏԻ մէջ, վերջերս տեղի ունեցած է առաջնորդական ընտրութիւն մասնակցութեամբ Ազգային Կեդրոնական Վարչութեան եւ շրջաններու թաղական խորհուրդներու (Պասրա, Քէրքիւք, Մուսուլ, Զախօ): Բացարձակ մեծամասնութեամբ թեմին առաջնորդ ընտրուած է, չորրորդ անգամ ըլլալով Աւագ Եպիսկոպոս Ասատուրեան:

**

ՀԱԼԷՊԻ Արամ Մանուկեան Ժող. Տան «Լեւոն Շանթ» սրահին մէջ, Ապրիլ 5-ին բացումը կատարուած է «Այբուբենը մանուկներու աշխարհին մէջ» խորագրով մանկա-պատանեկան գրականութեան նուիրուած ցուցահանդէսի մը, նախաձեռնութեամբ՝ Հալէպի Հայ Համալսարանաւարտներու Միութեան: Բացման իր խօսքին մէջ, կազմակերպիչ միութեան անունով՝ Լեւոն Շառոյեան բացատրութիւններ տուած է ցուցահանդէսին հետապնդած նպատակներուն մասին ու շեշտած՝ մանկա-պատանեկան գրականութեան դերը սերունդներու առողջ դաստիարակութեան գործին մէջ: Գործադրուած է գեղարուեստական կոկիկ յայտագիր մը, որու ընթացքին հայկական վարժարաններու երախաներ ելոյթ ունեցած են հայ մանկագիրներու գործերէն նմոյշներով: Չորս երախտաշատ ուսուցիչներ՝ Հայկ Պալըգեան (որպէս նախկին խմբագիր Սուրիահայոց «Բուրաստան» մանկական թերթին), Հայկ Գույումճեան (աշխատակից՝ «Բուրաստան»ի), Կարապետ Ճուհարեան (հեղինակ՝ «Մրգաստան» դասագիրքերու շարքին) եւ Յակոբ Զոլաքեան (հեղինակ՝ «Հայերէնի դասագիրքս» շարքին) պատուուած են խորհրդանշական նուէրներով ապա ելոյթ ունեցած՝ սրտի խօսքերով: Ցուցահանդէսը, որ ընդգրկած է մանկա-պատանեկան հրատարակութիւններու բազմազան նմոյշներ, բաց մնացած է մինչեւ Ապրիլ 12:

**

ՀԱԼԷՊԻ «Աւ. Ահարոնեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 8-ին ոգեկոչուած է Չէյթունի առաջին ապստամբութեան 130-ամեակը, նախաձեռնութեամբ՝ համանուն Հայրենակցական Միութեան: Ներկայ եղած են շուրջ 150 հոգի: Բացումը կատարած է Գէորգ Շաքարեան: Սահիկներու ցուցադրութեան ալընթեր՝ տեղեկութիւններ տրուած են Չէյթունի աշխարհագրական դիրքին, բնակչութեան, երեւելի դէմքերուն եւ պատմութեան մասին: Ողջոյնի խօսքեր արտասանած են՝ Հայ Աւետարանական համայնքի պետ՝ վերապատուելի Պարգեւ Արարդեան եւ Կաթողիկէ Հայոց Առաջնորդ՝ Պետրոս Արք. Մրէյաթեան: Օրուան բանախօսը՝ Յակոբ Միքայէլեան համապարփակ անդրադարձած է 1862-ի Չէյթունի ապստամբութեան դրդապատճառներուն ու զուգահեռ մը գծած՝ Արցախի մերօրեայ ազատագրական պայքարին միջեւ: Փակման խօսքը արտասանած է հալէպահայ Չէյթունցիներու ծխատէր հովիւ՝ Համազասպ Ս. Քահանայ Շաքարեան:

**

ՀԱԼԷՊԻ «Թէքէեան» Տան մէջ, Ապրիլ 8-ին մեծարանքի երեկոյթ մը կազմակերպուած է՝ ի պատիւ նախկին հալէպահայ կրթական մշակ, այժմ ամերիկաբնակ՝ Երուանդ Պապայեանի: Երեկոյթին բացումը կատարած է Ռոզէթ Այնէճեան: Թ.Մ.Մ-ի Սուրիոյ շրջանային ատենապետ՝ բժիշկ Գրիգոր Աստանալեան հիւրը ներկայացուցած է իբրեւ մշակոյթի, մամուլի, կրթութեան եւ գաղափարի մարդ: Բժիշկ Խաչիկ Ֆապրիքաճեան գծած է Երուանդ Պապայեանի կեանքի ուղին, շեշտը դնելով Հալէպի Կիլիկեան եւ Պէյրութի Վ. Թէքէեան վարժարաններէն ներս անոր ունեցած երկարամեայ վաստակին վրայ, որպէս տնօրէն թէ ուսուցիչ: Աւարտին, Երուանդ Պապայեան խօսք առնելով շնորհակալութիւն յայտնած է ներկաներուն եւ բաղդատութիւն մը բրած՝ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի հայ գաղութներուն հիմնական տարբերութեանց միջեւ:

**

ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ Հայոց Ազգային Առաջնորդարան այցելած է, Կիրակի, Ապրիլ 19-ին, Սուրիոյ Հանրապետութեան նախագահին յատուկ պատուիրակը՝ Պետական նախարար Ուահիպ Ֆաատէլ եւ շնորհաւորած՝ հայ համայնքին Ս. Յարութեան տօնը: Առաջնորդարանի մուտքին, նախարարն ու իր ընկերակիցները դիմաւորուած են Դամասկոսի թեմի առաջնորդական նորընտիր տեղապահ Գնէլ Արք. Ճէրէճեանի եւ ազգային իշխանութեան անդամներուն կողմէ: Նախարար Ֆաատէլ շնորհաւորելէ ետք հայութեան Ս. Զատիկը, Գնէլ Արք.ի հետ մտքերու փոխանակում ունեցած է հայ գաղութը շահագրգռող հարցերու շուրջ:

ՄԱՄՈՒԼ

BILINGUE, VOUS AVEZ DIT BILINGUE?

Այս խորագրին տակ, «Enfance Majuscule»ի Ապրիլի թիւին մէջ, Անահիտ Կարմիրեան շահեկան ուսումնասիրութիւն մը ստորագրած է մանուկներու երկլեզու պատրաստութեան նուիրուած: Հեղինակը կը շօշափէ բոլոր պարագաները, համաշխարհային գետնի վրայ:

ՄԹԻՆ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Պատուհանին տակ, իր սովորական անկիւնը նստած, կը փորձէր շարունակել ընթերցումը, բայց այդ բոլոր յիշատակները կ'արձագանգէին մարմնին է'ն յետին խորշերուն մէջ: Իրաւունք իսկ չունէր զինքը շրջապատողները կեղծաւորութեամբ ամբաստանելու, վասնզի կը զգար անոնց ձայներուն անկեղծ աղաչանքը: Մէկը չկար, որ աղէտէն առանց վէրքի յաջողած ըլլար դուրս գալ: Գոզունի կը դիտէր մեծ մօրը հին մագաղաթի պէս ճմրթկուած դէմքը ու անոր աչքերուն մէջ, խորին յուզումով մը կը զգար, իր մօրը աղուոր դէմքը: Ձայնը դեռ առոյգ էր, յստակ ու կը պահէր երիտասարդական հաճելի ոլորում մը: Որոշ եւեւէջներու ան կը յիշեցնէր մօրը աղու ձայնին անփոխարինելի ջերմութիւնը: Քիչ մնաց, որ պիտի աղաղակէր թէ կը բաւէ այլեւս, այս յաւելուածական տառապանքը: Եթէ կարելի ըլլար, պիտի ուզէր ոտքի ու երթար հեռուն իր հայրենի քաղաքը՝ անմեկնելի բերելու, ինչպէս որ Արեւելքի մէջ, ուրիշ իր նման տղոց հետ կ'երթային աւելի հիւրընկալ ափեր: Այլ կը զգար թէ այլեւս այս պիտի ըլլայ իր շրջանակն ու իր ճակատագիրը: Ծիւ մը խեղդուեցաւ կոկորդին մէջ: Իր երիտասարդ Վերգինէ մօրաքոյրը, հակած նորեկին վրայ, կիսաձայն կ'ըսէր, աչքերուն տակէն դիտելով զինքը:

-- Կարծես թէ խօսիլ չի գիտեր: Եկածէն ի վեր, վրայ վրայի, ժամ մը չէ խօսած: «Բարդէն, աղուո՛րս, բան մը ըսէ, ձայնդ լսենք», ըսի առջի օր: «Հը՞» մըլտաց, ականջներուն մէջէն: Ամէնը երեք բառ գիտէ, -- hը, hա, չէ: Շնորհքով մօրաքոյր մը անգամ չէ ըսած տակաւին: Եթէ շատ վրան իյնաս՝ այնպէս կը նայի աչքերուդ որ դուն կ'ամչնաս: Մանկիկին տղուն գրքերուն հետ է՝ գիշերը, ցերեկը: Կեռակուրի անգամ չի գար, եթէ չկանչես: Ոչ դուրս կ'ելլէ, ոչ մարդու տուն կ'երթայ: Երեք անգամ թեւէն քաշելով տուն տարի: Առտուները դէմքէն թոյն կը կաթէ կարծես...

-- Կը վարժուի, -- կ'ըսէր միւսը՝ իր անուշ ձայնովը, -- սկիզբը դժուար ըլլալու է: Տարիներէ ի վեր ընտանիքէն ինչ ըլլալը չի գիտեր...

Այդպէս կ'ըսէր, բայց երբ կը նայէր դէմքին՝ կը զգար թէ վարժութեան խնդիր չէ: Կը զգար թէ դեռ ամիսներ շարունակ այս բոլոր բարի մարդիկը պիտի փորձէին իր վէրքերը: Դեռ ամիսներ շարունակ՝ ծունկ ծունկի նստած, անխոնջ յամառութեամբ մը պիտի արծարծէին իր ներքին կրակը, չգգալով բնաւ, թէ վերադարձը որքա՜ն տաժանելի կրնայ ըլլալ նոյնիսկ պատանիի մը համար, որ անզգայ կը համարուի: Եթէ գիտնային միայն՝ թէ իր լռութիւնը ի՛նչ դժուարութեամբ կը սանձէր ներքին փոթորիկը, ներքին ալեկոծութիւնը, որ կ'որոտար: Օրերէ ի վեր փախուստի հրապուրիչ հեռանկար մը կար աչքերուն դիմաց: Ու այդ հեռանկարը գիշերը բարձին վրայ էր ու ցերեկը՝ գրքին էջերուն մէջ: Յանկարծ ուշադրութիւնը կանգ կ'առնէր տողի մը առջեւ ու մէկէն պատերը կը նահանջէին: Ճամբանե՛ր, ճամբանե՛ր: Ահա՛ քրտական գիւղին բարակ արահետը, որ ցորենի արտ մը քերելէն կ'երթար քաղաք: Միշտ Ուրբաթ օրով ու բեռնաւոր իշու մը ետեւէն, կարած էր այդ արահետը: Անասունին ետեւէն կը քալէին ու թարմ կարագին համեղ բուրումը կը ծածանէր վրադ: Նախավերջին տարին էր: Տան երիտասարդ հարսին հետ էր, որ ընդհանրապէս կ'երթային տօնավաճառի: Երբ արեւը կը բարձրանար, մարդուն ոտքերը տաքցնելու աստիճան, ճամբուն կէսը բրած կ'ըլլային արդէն: Ծառի մը տակ կը նստէին ու կտոր մը պանիր կը կրծէին օթեկ լաւաշի հետ, այդ երիտասարդ հարսին հետ ծունկ ծունկի, խոտին վրայ: Յետոյ հարսը իր սեւ աչքերով կը դիտէր զինքը, այս օտար պատանին, որ իր լեզուն չէր հասկնար ու իր ճերմակ ակռաներով կը խնդար սակայն, -- իր գոհունակութիւնն ու համակրութիւնը յայտնելու համար անշուշտ: Այդ հայեացքէն ու այդ ժպիտէն անդին չէր անցած իրենց բարեկամութիւնը: Ու կեանքը ոչ միայն հաճելի, այլ եւ քաղցր էր այդպէս:

Ու տան ո՛ր կողմն ալ որ դառնար, կը հանդիպէր այդ փախուստի գաղափարին: Կը բաւէր որ կարասի մը հաճելի չթուէր իրեն, որպէսզի ողջ էութիւնը վերադառնար արձակ երկրին: Ի՜նչ ճամբաներ կային: Կը բաւէր այդ քրտական գիւղէն ճամբայ ելլել վաղ առաւօտեան, մութին ու առջին հովին հետ՝ ցերեկին Բիլիսի ձիթենիներով շրջապատուած եզերքներուն հասնելու համար: Կարելի չէր մոռնալ այդ խորտուբորտ բուներով, այլ արծաթավառ ծառերը, որ դեռ հեռուէն կը շողային: Քարերը անգամ տաք բոյնկուռներ ունէին այդ երկրին մէջ: Թփերը մորենիներու պէս կը վառէին, ինչպէս գրուած է Սուրբ Գրոց մէջ: Ու այդ ձիթենիները, որ գիշերն իսկ ճերմակ ցոլացումներ ունէին, լուսնկային տակ: Հետոյ՝ քալած էին, քանի մը ընկերներով մինչեւ Այնթապ, մինչեւ Հռոմկլայի աւերակներուն շրջակայքը: Ու այս բոլոր արկածախնդրութիւնները միայն հացի համար չէին: Ով որ ձգտում ունի զօրաւորներու հնազանդութեան մէջ պարարտանալու՝ ի վերջոյ կանգ կ'առնէ, ո՛ւր որ հաց կայ ու խշտիկ մը: Մինչդեռ իրենք կ'երթային դէպի գարունն ու դէպի կեանքը: Ազատութեան ծարաւը կը մրմռկէր իրենց սրտերը: Ճամբանե՛ր, ճամբանե՛ր: Ոմանք ազգայինները կ'եղբրէին քմահաճ ոլորումներով: Մերթ ընդ մերթ՝ իրենց ափերուն վրայ մարդ կը հանդիպէր աղբիւրի մը, մազմանդի եւ հովանիի:

(Շար. 6)

(Շար. Ա. էջէն)

Լոնտոնէն Հայաստան ժամանած են «Խմ-նըսթի Ինթէրնէշընըլ»ի անդամներ Նի-քոլա Թակուըրթ եւ Ճորճ Միտըլթըն: Անոնք պատկան մարմիններու ներկայա-ցուցիչներուն հետ շարք մը հանդիպում-ներ ունենալէ ետք այցելած են Նուպա-րաշէնի բանտը, հիւանդանոցներ, եւ խօ-սակցութիւններ ունեցած են Ղարաբաղի գաղթականներու հետ: Ցեղոյ պատուի-րակութիւնը մեկնած է Բաքու, 7 Հայե-րու համար տրուած մահավճիռի բեկան-ման իր աջակցութիւնը բերելու:

**

ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԸ

Զուիցերիոյ Ռուսաստանի դեսպան Ժան-Փիէր Ռիտէր նախագահ Լ. Տէր-Պետ-րոսեանին յանձնած է նաեւ Հայաստանի դեսպանութեան իր հաւատարմագիրը: Նախագահը այս առթիւ ընդգծած է Հա-յաստանի շահագրգռութիւնը Զուիցե-րիոյ հետ տնտեսական կայուն կապեր ստեղծելու եւ չեշտած է Զուիցերիոյ հայ գաղութին դերը երկու երկիրներու յա-րաբերութեանց մէջ: Լեւոն Տէր-Պետ-րոսեան նպատակայարմար գտած է նաեւ Հայաստան-Զուիցերիա գործակցութիւ-նը Միջազգային դրամական Փոնտէն ներս: Զուիցերիոյ դեսպանը շնորհակա-լութիւն յայտնելէ ետք ջերմ վերաբերու-մի համար, նոյնիմաստ խօսքերով արտա-յայտուած է երկու երկիրներու ապագայ յարաբերութեանց մասին:

**

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

Մայիս 8-ին Ս. Էջմիածնի մէջ տեղի ունեցած է «Հայաստան» հիմնադրամի բա-ռեցման արդիւնք հարցերու քննարկ-ման նուիրուած ժողով, որու մասնակցած են Թեմական առաջնորդներ: Վազգէն Ա. Կաթողիկոս խօսք առնելով յիշած է իր եւ Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի դոյզ կոն-դակներով կատարած կոչը Հիմնադրամին ի նպաստ եւ բաժ է թէ ան պիտի ծա-ռայէ անկախութեան ամրապնդման: Հիմ-նադրամին նպատակին, կառուցողական եւ այլ հարցերու մասին զեկուցումով հան-դէս եկած է փոխ-նախագահ վարչա-պետ Գագիկ Յարութիւնեան:

**

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏ

Մայիս 7-ին տեղի ունեցած է Գերագոյն Խորհուրդի պաշտպանութեան եւ ներքին հարցերու մշտական յանձնաժողովի եւ «Ազգային Ապահովութեան Կազմակերպման Մշակման» յանձնաժողովի համատեղ նիստ: Քննարկուած են ապահովութեան կազմակերպման եւ անոր առնչուող հար-ցեր:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԻԶԱԿ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐ ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Լիոնի շրջանին հայկական ակումբները միջակ, նոյնիսկ տկար մրցաշրջան մը բոլորեցին: Այս է պարագան մանաւանդ Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն-Տէսինի: Իր պահես-տի խումբը չկրցաւ պաշտպանել իր տեղը Լիկի փրոմոսիոն դասակարգին մէջ, ուր յաջողած էր մտնել անցեալ Սեպտեմբե-րին: Կը վերադառնայ ուրեմն, աստիճան մը վար, Ռոնի ախոյեանութեան մէջ: Անց-եալ Կիրակի պարտուած է Մէյթէյէ՝ 3-5:

Լիկի շրջանային պատուոյ դասակար-գին մէջ, վայրէջքի վտանգին տակ է նաեւ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի առաջին կազմը, հակառակ որ, Մայիս 10-ին, անակնկալ յաղթանակ մը տարած է Միզերիէօյի մէջ՝ 2-4, մրցաշրջանին իր հինգերորդ յաղթանակը միայն:

Մէկ խաղ կը մնայ մրցաշրջանին վեր-ջաւորութեան: Տեղի պիտի ունենայ Մա-յիս 24-ին Տէսինի մէջ: Հ.Մ.Ը.Մ. պիտի հիւրընկալէ Վալանսի Հ.Մ.-ին պահեստի կազմը: Վճռական հանդիպում մը, հաւանաբար: Հ.Մ.Ը.Մ. վեր-ջնթեր է ներկայիս: Վալանսի դիրքը ապահով է, շնորհիւ նոր յաջողութեան մը, Կիրակի օր, իր դաշտին վրայ, Ծասլէյի դէմ՝ 3-1: Կը մնայ դասաւո-րումին մէջտեղը, անհոգ:

Նոյնպէս, Վիէնի Հ.Մ.-ը, Ռոնի բարձ-րագոյն դասակարգի ախոյեանութեան մէջ, վախ չունի այլեւս վայրէջքէ: Հաւասար արդիւնք, Կիրակի, Կրենելի դաշտին վրայ 1-1: Հ.Մ.-ը 8-րդ է 12 խում-բերու միջեւ:

Կարելի է գոհունակութեամբ նկատել այս դա-սաւորումը, քանի որ Վիէն անցեալ տարի միայն մտաւ այս դասակարգին մէջ:

Վ. Ս.

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեց-ւոյ Հարաւային Ֆրանսայի Շրջանային Խորհուրդի որոշումով յառաջիկայ Կիրակի Մայիս 17, վիճակիս բոլոր եկեղեցիներէն ներս, յաւարտ պատարագի, հոգեհան-գստեան պաշտօն կը կատարուի՝

ԱՐԹՈՒՐ ՄԿՐՏՉԵԱՆԻ

Ղարաբաղի Հանրապետութեան Գերագոյն խորհուրդի նախագահի հոգւոյն

անոր մահուան քառասունքին առթիւ: Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, յաւարտ պատարագի եւ հոգեհանգստեան արարողութենէն ետք՝ տեղի պիտի ունե-նայ ծաղկեպսակի զետեղում՝ Ղարաբաղի նահատակաց յուշարձանին առջեւ:

Le Comité de Paris de l'U.G.A.B.
présente

Rouben MANOUKIAN

(Peintures)

Exposition du 11 Mai au 16 Mai
de 19h à 22h
(sur les monuments d'ANI)

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
M° COURCELLES

Raymond H. Kévorkian et Paul. B. Paboudjian

LES ARMÉNIENS
DANS L'EMPIRE OTTOMAN
à la veille du Génocide

Les Editions d'Art et d'Histoire
ARHIS

Beau volume relié sous jaquette couleur. 608 pages, format 24 x 32 cm. 925 documents photographiques anciens. 30 cartes géographiques. Index de 7000 noms.

Une image arrêtée et un bilan du Monde arménien à la veille de sa disparition
Un ouvrage d'art et de référence comprenant 925 documents photographiques dont les deux tiers sont totalement inconnus ou inédits

OFFRE VALABLE JUSQU'AU 31 JUILLET 1992
389 F, puis 485 F
Parution 4e trimestre 1992

SOUSCRIPTION

BON DE COMMANDE
à adresser, avec votre règlement, à ARHIS
54, avenue d'Iéna, 75 116 Paris - Tél. (1) 47 20 66 76, fax 47 23 68 81

Nom..........
Adresse:..........
Code postal:..........*ville:*..........*Pays*..........

Désire recevoir: exemplaire(s) du livre *Les Arméniens dans l'Empire ottoman à la veille du Génocide,* au prix unitaire de souscription de 389 F + 39 F de frais de port et d'emballage pour la France, la Belgique et la Suisse, 389F + 67F pour envoi par avion pour le Canada et les Etats-Unis.
Je joins mon règlement de F par:
chèque bancaire ou eurochèque à l'ordre d'ARHIS, 54 avenue d'Iéna, 75116

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ – ԶՐՈՅՑ

ՌՈՊԷՐ ՀԱՏՏԷՃԵԱՆԻ հետ

« Մարմարա » օրաթերթի խմբագիր

Հինգշաբթի, Մայիս 14, ժամը 21-ին

Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը
118, rue de Courcelles, Paris 17e — M° COURCELLES

Հ. Բ. Ը. Մ.
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ
եւ ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեց-ւոյ Կրօնական Ընկերակցութիւնը շնոր-հակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նը-ւէրները եկեղեցւոյ պայծառութեան:

Պր. Ժագ Գափթան 500 Ֆր., Տիկին Իզաբել Եաղուպեան 50 Ֆր., Պր. Հ. Զուլհակեան 500 Ֆր., Օր. Մաքրուհի Գրիգորեան 200 Ֆր.,

Պարթեւ Զարփճեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Համբարձումեան 500, Տէր եւ Տիկին Ալէն Համբարձումեան 500 ֆրանք:

Իր ամուսնոյն՝ Արա Սերոբեանի մահ-ւան 3-րդ տարելիցին առթիւ՝ Տիկին Սիլվա Սերոբեան 1000 Ֆր.:

Յարութիւն Ուզունպօղոսեանի մահ-ւան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի՝ Տէր եւ Տիկին Փանոսեան 300 Ֆր.:

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION DE PARIS

COLONIE DE BELLEFONTAINE

JUILLET : dernières inscriptions le Samedi 16 Mai

AOUT : inscriptions en cours, uniquement le Samedi de 15h à 18h
Places limitées.

S'adresser à la M. C. A.
17, rue Bleue, 75009 Paris
M° CADET

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE
CLICHY - LA-GARENNE

Section
« Cardiné Aghababian »
organise un

Dîner Dansant

le Samedi 16 Mai à 20 h 30

au YAN'S CLUB
5, avenue Reille — Paris 14e

ՊՏՈՅՏ՝ ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԷՆ - ԺԷՐՄԷ Զ. Շանթ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ օթօքարով պտոյտ մը Մայրերու օրուան առթիւ դէպի
ILE DE BENDORE
Մայիս 23, Շաբաթ առաւօտ, ժամը 10-ին, ժամադրման վայրն է Սէն-Ժերմէ Ռօթոնտ հրապարակը վերոյիշեալ ժա-մուն:

Ծախքերու մասնակցութիւն 150 ֆրանք:

Փափաքողները կրնան հեռաձայնել՝
91 -- 70 -- 12 -- 49
91 -- 06 -- 29 -- 65
91 -- 66 -- 55 -- 91

FONDATION
ALBERT L. B. ACHDJIAN
MUSEE A. TIGRAN
(Commune de Champvoux, entre Chaulgnes et la Charité)

EXPOSITION EXCEPTIONNELLE DE PEINTRES D'ORIGINE ARMENIENNE
du 1er Mai au 15 Juin
tous les après-midi, sauf mardi et jeudi

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԷՆ - ԺԷՐՄԷ Զ. Շանթ մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հը-րաւիրէ բոլոր անդամուհիները Մայիս 16 Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 14-ին Թա-դիս Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, խիստ կարեւոր է բազմաթիւ ընկերուհիներու ներկայութիւնը նորակազմ վարչութիւն մը ընտրելու համար:

J. S. BACH
les 6 Suites
pour VIOLONCELLE

Henri ALECIAN

— SUITES 1-3-6- —
le Jeudi 14 Mai à 20 h 30
le Samedi 16 Mai à 20 h 30

— SUITES 2-4-5 —
le Jeudi 21 Mai à 20 h 30
le Samedi 23 Mai à 20 h 30

Eglise St.-Julien-Le-Pauvre
1, rue St.-Julien-Le-Pauvre, Paris 5e
M° St.-Michel ou Cluny-la-Sorbonne

Place plein tarif : 100 F.
C.V., Etudiant et moins de 20 ans: 70 F.

Réservation : 43 · 26 · 05 · 18
FNAC / VIRGIN MEGASTORE /
à l'Eglise le jour du concert
à partir de 10 h 30

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ ԱՐՇԱԿԵԱՆ ԴՊՐՈՑԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Մայիս 17, ժամը 15·30-ին Սահակ-Մեսրոպ Մշակոյթի Կեդրոնի Ս. Զիլֆաչեան սրահը
339, avenue du Prado, 13008 Marseille

Արտասանութիւն, երգ, պար՝ աշակեր-տութեան կողմէ:

Ներկաները պիտի հիւրասիրուին դպրոցի Յանձնախումբի կողմէ՝ թէյասեղանով, զանազան կարկանդակներով:

Մուտքը ազատ է:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 15
VENDREDI
15 MAI
1992

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.798 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNÉE — № 17.798

ՖՐԱՆՍԱ ԵՒ ՄԱԱՍԹՐԻԽԹ

Սահմանադրական կարգ մը յօդուածներու փոփոխութեան օրինագիծը (ատեպղական դարձած Մաաստրիխթի դաշնագիրին վաւերացման համար) քուէարկուեցաւ 398 ձայներու մեծամասնութեամբ 574 քուէարկողի վրայ : Դէմ քուէարկեցին 77 երեսփոխան, 99 երեսփոխան ալ ձեռնպահ էին (88՝ ԷՖ -- Փէ -- ԷՖ) : Մանրամասնութեան մէջ մանելով նկատելի է որ ընկերվարականներու (271) մօտ թեր քուէարկած են 263 հոգի, դէմ՝ 5, ձեռնպահ 3 : ԷՖ -- Փէ -- ԷՖ (126), թեր՝ 5 (ատոնց մէջ՝ Փաթրիք Տէվէճեան), դէմ՝ 31, ձեռնպահ 88 (որոնց մէջ՝ Շիրագ) : Աւելցնենք որ կուսակցութիւնը քուէի ազատութիւն տուած էր իր երեսփոխաններուն : ԻՒ -- Տէ -- ԷՖ (89), թեր՝ 77, դէմ 7, ձեռնպահ՝ 5 : ԻՒ -- Տէ - ՍԷ (40), թեր՝ 39, դէմ՝ 1 : Համայնավար (26), դէմ՝ 26 : Չարձանագրուած (24), թեր՝ 14, դէմ՝ 7, ձեռնպահ՝ 3 : Անկասկած դեռ շատ պիտի ծեծուի Մաաստրիխթի հարցը, որ պառակտում կը ստեղծէ աջէն ձախ եւ բաւական կրնայ դժուարութիւն պատճառել մեծ Ֆրանսուային (Միթերան) որ հանրաքուէով կրնայ դիտել ընդդիմութեան պարզած պատկերը, եթէ նոյնիսկ իր կուսակցութիւնն ալ միասնականութեան ատիպեան մը չի թուիր : Շատեր որ դէմ են կ'ուզեն անպայման որ ժողովուրդին դիմուի, բայց, առանց երբեք թերագնահատելու ժողովուրդը, հարց է թէ ի՞նչ կրնայ հասկնալ միջին քաղաքացին դաշնագրէ մը, որու ամէն մէկ յօդուածը կարելի է մեկնաբանել ըստ մեկնաբանողին տեսնելակէտին, ինչպէս պարզուեցաւ Հեռատեսիլի Գ. կայանէն (Լա Մարշ տիւ Սիէքլը) Մայիս 13-ի իրիկուն թեր ու դէմ վիճաբանութեան ատեն : Եւ ի վերջոյ, երբ ժողովուրդը երեսփոխան կ'ընտրէ, նման հարցերու վերլուծումը, քննութիւնը ու վճիռը անոնց յանձնելու համար է :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ վարչապետ նշանակուեցաւ՝ Ռաշիտ Սոհլ, 66 տարեկան խորհրդարանական քուէարկութենէն ետք (57-էն 72 ձայն ստացած է, քանի որ երկու մօտեցում կայ՝ այն երեսփոխանները միայն որոնք առաջին դիրքի վրայ դրած էին զինք թէ նաեւ անոնք որոնց Բ. թեկնածուն էր) : Ներկայ էին 103 երեսփոխան 108-ի վրայ : Սիւննի պարագլուխը նոյն պաշտօնը վարած էր 1974 Հոկտեմբերէն 1975 Ապրիլ, երբ 26 Պաղեստինցիներու սպանութեամբ ծայր կուտար պատերազմը, որու ոչ մէկ ածական կարելի եղաւ կցել : Սոհլ մօտ է Սուրիացիներուն : Առաջին յայտարարութեամբ մը, ան ըսած է թէ պիտի ջանայ ամրապնդել քոյր Սուրիոյ հետ կապերը, երկու երկիրներու փրկութեան համար» :

ՕՍԷԹԻՈՅ մէջ բուռն բախումները կը շարունակուին Վրացիներու եւ Հարաւային Օսէթիացիներու միջեւ : Ըստ առաջին լուրերու արդէն 40 մեռեալ կայ եւ 200 վիրաւոր : Վրացիները լայնածաւալ յարձակում մը կը պատրաստեն Ցխինվալիի վրայ (Օսէթիոյ մայրաքաղաք) : Միւս կողմէ, Ռ. Տիմա ջերմ բարեկամութեան դիր մը ղրկած է նախկին խորհրդային իր նախկին պաշտօնակից՝ Շեվարնաձէի :

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ նախագահ կը փնտռեն եւ չեն գտներ : Մայիս 13-ին, 1014 մեծ քուէարկողները (630 երեսփոխան, 326 ծերակուտական եւ 58 ներկայացուցիչ շրջաններու) հաւաքուած էին եւ սկիզբէն կացութիւնը ծանր բնոյթ առած է եւ վախ ծագած որ խորհրդարանականները ծեծկուին : Նոր Փաշիստ քանի մը երեսփոխաններ «լատրի» (դող - աւազակ) պոռացած են մօտենալով Դէմօ -- քրիստոնեաներու ակնարկելով Միլանոյի կաշառակերութեան դայթակղութեան : Դէմօ -- քրիստոնեայ թեկնածուն՝ Ճիորճօ տէ Ճուզեփփէ 296 ձայն ստացած է, ձախ -- դեմոկրատի թեկնածուն Տիկին Նիլտէ Իոթթի՝ 183, ընկերվարականներու թեկնածուն՝ Ճուլիանօ Վասալլի 152 : Յաջորդ քուէարկութիւնն ալ արդիւնք չտուաւ եւ յոյս չկար որ երրորդը տայ, Մայիս 14-ին : Այս երրորդէն ետք, գործը կը դիւրանայ քանի 2 / 3-ի մեծամասնութեան անհրաժեշտութիւն չի մնար եւ պարզ մեծամասնութիւնը կը բաւէ :

ՆԵԼՍՈՆ ՄԱՆՏԵԼԱ մերժած է Թուրք պետութեան կողմէ իրեն տրուած խաղաղութեան «Աթաթիւրք» մրցանակը : Սեւամորթ ղեկավարը յայտնած է թէ մերժումը պէտք չէ նկատել Թուրքիոյ հիմնադրին հանդէպ որպէս ժխտական կեցուածք մը, այլ կը միտի չեշտելու երկրին մէջ մարդկային իրաւանց ու ժողովրդավարութեան բռնաբարումները : Մերժումը ապտակի տպաւորութիւն գործած է Թուրք շրջանակներուն վրայ որոնք կը յուսային որ Մայիսի ընթացքին Մանտէլա այցելէր Թուրքիա ուր իրեն պիտի յանձնուէր յիշեալ մրցանակը : Մանտէլա յայտնած է նաեւ թէ Թուրքիա երթալու ծրագիր մըն ալ չունի :

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՇՈՒՇԻԻ ԱՆԿՈՒՄԸ ԽԱՌՆԱԿԱԾ Է ԱԴՐԲԵՋԱՆԸ

Ազրպէյճանի քաղաքական ոլորտին խառնակութիւնը օրէ օր կը չեչտուի : Շուշիի անկումը աւելի եւս հրահրած է կացութիւնը. քաղաքական դէմքեր զիրար դաւաճանութեամբ կ'ամբաստանեն անպայման յանցաւոր մը գտնելու կիրքով : Ափերի լրագրողուհի մըն ալ պնդած է թէ իրենց ուժերը դիտակցաբար այլ տեղ ղրկուեցան ու Հայերու ցոյց տրուեցան զինամթերքներու պահեստները : Բուռն կերպով կ'ամբաստանուի նաեւ Իրանի ղեկավարութիւնը որ իր միջնորդութեամբ ու յայտարարուած հրադադարով առիթ տուած է հայ զինեալներուն բուռն յարձակումներուն որոնց հետեւած է Շուշիի անկումը : Այս ամբաստանութեան կը ձայնակցի նաեւ Թուրքիոյ վարչապետը որ կ'ըսէ թէ Իրանի միջնորդութեամբ ձեռք ձգուած հրադադարը գրեթէ մղեց Հայերը Շուշիէն Լաչին անցքին բացումին ձեռնարկելու : Տէմիրէլ կրկին դիմելով իր ընդդիմադիրներուն, ըսած է Ղարաբաղի հարցին մասին. «Մենք չենք գտնուիր այնպիսի դիրքի մը վրայ որ կարենանք Հայերու ըսել. "ձեր խեռը կ'անիծենք եթէ Ազերիներու դպչիք" : Մենք արգիլք եղանք որ հարցը քրիստոնեայ - մահմետական բախումի մը վերածուի : Կարգ մը բաներ կան զորս չենք կրնար ըսել : Այդպէս կը պահանջէ պետական ղեկավարութիւնը» :

«Միլլիյէթ»ի հարցումներուն պատասխանելով Թուրք Արտաքին նախարարը եւս արտայայտուած է նոյն հարցին մասին : Չէթին կրկնելէ ետք թէ Ղարաբաղը ատրպէյճանական հող է, պատասխանելով «ի՞նչ կարելի է ըլլալ» հարցումին, կ'ըսէ . «Թուրքիա կ'ընէ ու պիտի ընէ ամէն բան որ անհրաժեշտ պիտի չդառնայ զինեալ միջամտութիւնը : Այս հարցին մասին սկսած է արդէն շարժման մղել միջազգային ատեանները» :

ԱՐՑԱԽ

Ի՞ՆՉ ԲԱՆԻ ԿԸ ԾԱՌԱՅԷ ՄԱԿ-Ը... ՀՈԳԵՇԱՀ ԽՕՍՔԵՐ, ԽՈՍՏՈՒՄՆԵՐ ԵՒ ՎԵՐՋ...

ԻՆՉՈ՞Ւ ՈՉ ԱՒԵԼԻՆ..., ՄԱԿ-Ն ԱԼ ԴՐԱՄ ՉՈՒՆԻ...

Երէկ հակիրճ կերպով միայն արձագանգած էինք Ապահովութեան Խորհուրդի որոշումին Արցախի վերաբերեալ : Երեքշաբթի Մայիս 12-ին է որ ՄԱԿ-ի Ապահովութեան Խորհուրդը նիստ կը գումարէր ընդառաջելով Հայաստանի դիմումին : 15 անդամներէ բաղկացած Խորհուրդը իր նիստին առաջին մասին մէջ քննած է Լեւոն Տէր -- Պետրոսեանի դիմումը խաղաղապահ ուժեր ղրկելու Ղարաբաղ : Այս դիմումը մերժուած է զանազան պատճառաբանութիւններով, որոնք են. -- Տեղւոյն վրայ կացութիւնը ողբերգական կերպով վատթարացած է եւ ՄԱԿ-ի խաղաղապահ ուժերն ալ կրնան մխրճուիլ. բայց մանաւանդ ամէնէն կարեւոր պատճառը՝ ՇԱՏ ՍՈՒՂ է եւ դրամ չկայ : Ցաւելեալ պատճառ մըն ալ կը տրուի որ նման գործողութեան մը համար երկու կողմերն ալ պէտք է դիմեն : Ծանօթ է որ Ազրպէյճան դէմ է ՄԱԿ-ի ուժերու ներկայութեան Արցախ, կ'ուզէ որ նման ուժեր Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի սահմաններուն հաստատուին, քանի որ Բաքու ամէն ջանք կը թափէ որ Հայաստան -- Ազրպէյճան հարցի վերածէ մինչ Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան կը չեշտէ թէ Ազրպէյճան -- Արցախ հարց մըն է : Ցետոյ, պարզ է Ամերիկա կ'ուզէ հարցը Եւրոպայի ուսերուն բեռցնել : Այլ խորհրդածութիւններէ առաջ, տանք այլ մանրամասնութիւններ նիստին վերաբերեալ : Նախագահն էր Աւստրիոյ դեսպանը՝ Փէթըր Հոհընֆելնէր : Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան չեչտած էր թէ Հայաստան կողմ չէ ու աւելցուցած թէ «Համոզուած ենք որ առանց միջազգային երաշխաւորութեանց, զորս միայն ՄԱԿ-ի խաղաղապահ ուժերը կրնան տալ, կռիւները կը սաստկանան» Թուրքիա իր նամակին մէջ կը պահանջէ որ «Բոլոր հայկական զինեալ ուժերը պարպեն Ազրպէյճանը» : Նիստի ընթացքին որու մեծ մասը գոնփակ էր, ՄԱԿ-ի Հայաստանի դեսպանը՝ Ալիք Արզումանեան պարզած է Արցախի պատկերը, չեշտելով թէ Ազրպէյճան կ'ուզէ Հայաստանը մղել պատերազմի, մինչ Արցախի հարցը զուտ ինքնորոշման իրաւունքի կը վերաբերի եւ պէտք է լուծուի Արցախի ընտրեալ կառավարութեան եւ Ազրպէյճանի միջեւ : Ա. Արզումանեան բացատրած է նաեւ Շուշիի գրաւման պատճառները, ծանրանալով այն անդադրում ռմբակոծութիւններուն վրայ զորս ամիսներէ ի վեր Ազերիները կը շարունակեն, հազարաւոր զոհեր տեղացնելով Շուշիէն Ստեփանակերտի վրայ :

Ուրեմն, ի վերջոյ ի՞նչ կ'որոշէ այս խորհուրդը. -- «Քննիչ յանձնախումբ մը» ղրկել տեղւոյն վրայ (Միացեալ -- Նահանգներն ու Անգլիա բաւական չկամութիւն ցոյց տուած են) : Այս առաքելութիւնը Մայիս 14-ին իսկ Ղարաբաղ կ'երթայ «դէպքերը հաստատելու համար» : Զայն կը ղեկավարէ սպանացի դիւանագէտ մը՝ Ֆրանչեսքօ Վէնտրել, որու պիտի ընկերանան ՄԱԿ-ի մարդասիրական գործունէութեան գրասենեակէն երկու անդամներ եւ գաղթականներու գրասենեակի դիւանագէտ մը :

Հետաքրքրականն այն է որ Խորհուրդի անդամները այլեւս ըսել իսկ չեն ուզեր (տես՝ «Լը Մոնտ», Մայիս 14) ՄԱԿ-ի խաղաղապահ ուժերու նոր առաքումի մը մասին : Արեւմտեան դիւանագէտ մըն ալ կ'ըսէ . -- «ՆՈՐԱՁԵՒՈՒԹԻՒՆ է հիմա ՄԱԿ-ի խաղաղապահ ուժերու դիմել անմիջապէս որ տեղ մը կռիւ կայ : ՄԱԿ-ը նիւթական միջոցները չունի աշխարհի ամէն կողմը ուժեր ղրկելու» :

Անկասկած ՄԱԿ-ը միջոցներն ունի աւելորդ պաշտօնէութիւններու փառաւոր ամսականներ վճարելու, բայց, երբ աշխարհի մէկ կողմը, ան ալ Ղարաբաղ, կին, երախայ, մարդ կը մեռնի որո՞ւ հոգ : Եւ ի՞նչպէս դիւանագէտը կը համարձակի նման բան ըսել : Այս պարագային կը մնայ իրեն բացատրել թէ ի՞նչ է ՄԱԿ-ի բուն առաքելութիւնը : Ամէնէն վրդովեցուցիչն է երբ «à la mode» որակումը կը գործածէ... : Քիչ մը ամօթխածութիւն, պարոն դիւանագէտ :

«Ce machin» կ'ըսէր Տը Կօլ այնքան իրաւացի կերպով :

Ֆրանսայի դիմումին ընդառաջելով, մարդասիրական կողմը չեչտուած է : Ֆրանսա կ'ուզէ որ առաքելութեան մէջ ըլլան փորձագէտներ որպէսզի ուսումնասիրեն այն միջոցները զորս միջազգային հաւաքականութիւնը կրնայ օգտագործել օժանդակութիւն բերելու համար :

Մայիս 14-ին «Քոթիտիէն տը Փարի»ն էր որ լաւագոյն արձագանգը կուտար եւ խորհրդածութիւնները կ'ընէր, ծանրանալով դանդաղութեամբ ՄԱԿ-ի ընթացքին վրայ : Ի՞նչ փոյթ որ տեղւոյն վրայ մարդ կը մեռնի : Լաւ իմացէ՛ք ՄԱԿ-ը փող չունի ձեր կեանքերով զբաղելու համար... :

ՌՈՒՄԲԵՐ ՄԻՇՏ ԿԸ ՏԵՂԱՆ

Մայիս 12-ի երեկոյեան եւ 13-ի առաւօտեան, Լեռնային Ղարաբաղի Ազրպէյճանի հետ արեւելեան սահմանի երկայնքին գտնուող հայկական բոլոր բնակավայրերը եւ Շահումեանի շրջանը հրետակոծուած են եւ «գրադ» կայանքներէն ռմբակոծութեան ենթարկուած՝ Թաթարի, Աղդամի, Ֆիզուլիի, Ճապրայիլի շրջաններէն, ինչպէս նաեւ օդէն : Մինչ Մայիս 12-ին, երեկոյեան, Մի -- 24 ռազմական ուղղաթիռներով «նուրս» տիպի հրթիռներ արձակուած են Հերհեր եւ Մաճկալաշէն գիւղերու վրայ : Հերհերի մէջ մեռած է բնակիչ մը, իսկ Մաճկալաշէն՝ մասամբ կամ ամբողջովին քանդուած են 8 տուն : Ռմբակոծութեանց ալ վերջին հաշուեկշիռն է՝ 1 մեռեալ եւ 9 վիրաւոր :

Ասկերանի շրջանին մէջ, Ազերիները յաջողած են քիչ մը յառաջանալ : Մայիս 12 եւ 13-ին բուռն կռիւներ տեղի ունեցած են Սառնաղբիւր (Աղպուլաղ), Վարազաբուն (Առանզամին), եւ Նախիջեւանիկ գիւղերու մօտ : Միաժամանակ այդ բնակավայրերը եւ Տահրազ գիւղը, ինչպէս նաեւ Ստեփանակերտի օդակայանը Աղդամի կողմէ «գրադ»ներէ եւ հրասայլերէ հրետակոծութեան ենթակայ են : Վերջին տուեալներով հայկական զօրքերը յաջողած էին անգործածելի դարձնել ազրպէյճանական գիւղի բոլոր կրակակէտերը : Ազերիներու նպատակն է, այս գիւղերու գրաւումով ամէնէն կարճ ճամբով կարենալ մօտենալ Ստեփանակերտի :

Միւս կողմէ, ԼՂՀ-ի Ներքին նախարարութիւնը կը հաղորդէ թէ կացութիւնը անդորր է Շուշիի մէջ եւ 1988 Մայիսին

(Տար.ը Դ. էջ)

ԺԱՄԲՈՐԴԱԿԱՆ ԽՈՀԵՐ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

Ն.

Աւստրալիոյ հայ համայնքէն եւ ոչ մէկը հաւատք ունի թէ հայութիւնը ի վիճակի է մէկ սերունդէն աւելի դիմանալու այս երկրին մէջ։ Մանաւանդ հիմա ու ասկէ ետք — ազատ եւ ժողովրդավար Հայկական Հանրապետութեան գոյութիւնը մագնիսի նման մեզ պիտի քաշէ դէպի հոն. «Հեռու այս օտար ափերէն», կ'ըսեն բոլորն ալ, գրեթէ բնազդական ձեւով։ Գո՞ց սորված են արդեօք...։ Ու կը նայիմ մեծակերտ, տարածուն դպրոցին որ «Համազգային Արշակ եւ Սոֆի Գալստեան» վարժարանն է իր 300 աշակերտութեամբ ու կռթնած գաղութի ամէնէն լուսամիտ, ներզօր եւ ժրաջան ուժերուն, եւ կը խորհիմ թէ առհաւական ի՞նչ իմաստութիւն է այս որ կը մղէ Հայերը չինել, ստեղծել, կառուցել, ոչինչէն բան մը ստեղծել՝ առանց անոր շուրջը մտածումի ցանց մը լարելու, առանց նախատեսելու անոր ապագայ կեանքը։ Ինչո՞ւ, ինչպէ՞ս, որքա՞ն պիտի մնան Հայերը այս երկրին մէջ — ոչ ոք խորհած է այդ մասին։ Ու գաղթական մեր վիճակը անբեկանելի ու անխորհելի ճակատագրի մը նման իւրացուցած՝ կ'ապրինք աշխարհի երեսին, ամէն ինչ բախտին յանձնած։ Անմիաբանութենէն, ներքին կռիւներէն աւելի՝ կարօտի զգացումն է որ մեր ուժերը կը ջլատէ Սփիւռքի մէջ։ Կարօտը ամբողջութեամբ անցեալին, կորսուածին, մեռածին, անգոյին դարձած է, մանաւանդ երբ չապրուած վիճակի մը կարօտն է, չտեսնուած ու չիւրացուցուած հայրենիքի մը անծանօթ «հող» կոչուած էութեան մը կարօտն է։ Ան է որ կը ջլատէ մեր ուժերը, մեզ կը նետէ անվաւեր անհարազատ ու յաճախ կեղծ վիճակներու մէջ։ Հոս է որ մտածումի կծիկը կը քակուի Հայերս «օրէնք»ի կամ «կանոն»ի տագնապ մը կ'ապրինք Սփիւռքի մէջ, երկու դարէ ի վեր։ «Օտար» մեզի համար կը նշանակէ միայն հայութենէն դուրս գտնուող անձ մը, օտարը անբաղձալի, անհաղորդ, գրեթէ սարսափ անձ մըն է մեզի համար, բայց նոյն ատեն ու ատոր համար՝ թշնամի մը որովհետեւ ան «դուրսէն պարտադրուած օրէնքը» կը խորհրդանշէ։ «Օտար» ու «կանոն» նոյնացած են մեր մտքին մէջ։ Այդ է պատճառը որ մենք օտարին առջեւ գտնուկ ենք, անզօր, կամակոր, հլու եւ համակերպող։ Օտարին լեզուն կը սորվինք ու կը գործածենք անոր հաճելի ըլլալու համար, չնշմարուելու համար անկէ, օտար լեզուն տեսակ մը քամուֆլաժ է մեզի համար, հնազանդութեան ազդանշան է մեզի տրուած օտարին ինչպէս ատիկա կը նշմարուի կենդանական աշխարհին մէջ երբ տկարը կ'ենթարկուի ուժովին։ Թէ այս հոգեվիճակը ինչպէս կ'ազդէ մեր սեռային ու սիրային կեանքին եւ գործադրումին մէջ՝ հարց մըն է որ ցարդ չէ ուսումնասիրուած։ Ենթակայ ու ենթարկուած ժողովուրդ մը եղած ենք դարերով, ինչպէս էգը կ'ըլլայ արուին կենդանական ու նաեւ մարդկային ընկերութեանց մէջ։ Ասկէ գալու է այն անհանդուրժողութիւնը եւ կատաղութիւնը որ ցոյց կու տանք իրար հանդէպ երբ զուտ հայկական գոց շուկային ու կրկէսին մէջ կը գտնուինք ու մեր շահերը կը հակադրուին իրարու։ Օրէնքի խախտում, քմայական վերաբերում ազգային գործերուն մէջ, թայֆայականութիւն, ներքին թթու պառակտումներ, հարուստներու ամբարիշտութիւնն ու ամբարտաւանութիւնը, իշխանաւորներու «չալըմ»ը, օտարներու մօտ համբաւ կամ նիւթական յաջողութիւն գտած Հայերուն արգահատանքը միւս Հայերուն, հասարակ, մեծաքանակ ու աժան Հայերուն հանդէպ — ահա քանի մը ախտեր որ կը վարակեն մեզ, Սփիւռքահայերս։ Ասոր դիմաց օտար, աւելի ճիշդ տիրական մշակոյթի մը լեզուն խօսիլը կամ օգտագործելը՝ Հային կու տայ գերադաս հանգամանք մը հայախօս Հայուն հանդէպ։ Արդեօք կա՞յ նման հոգեվիճակ մը այն Հայոց մէջ որոնք Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ դաւանանքէն տարբեր դաւանանքի մը կը հետեւին։ Ասկէ մօտ հարիւր յիսուն տարի առաջ նման հարցում մը տեղին պիտի ըլլար, ակնարկելով այն Հայերուն որոնք, օսմանեան կայսրութեան մէջ, բողոքականութեան կամ կաթոլիկութեան կը յարէին՝ այդ դաւանանքներու եկեղեցիներուն եւ հիւպատոսարաններուն հայթայթած նիւթական, քաղաքական եւ ուսումնական ապահովութեանց համար։ Այսօր սակայն, նման հարցում մը անիմաստ դարձած է, կրօնքը նկատուելով անհատական ընտրութեան եւ խղճի հարց։ Ասով հանդերձ, շատերս պիտի դժուարանայինք իսլամ Հայ մը կամ զրադաշտական կամ հրէադաւան հայ մը լիովին հայ նկատելու...։

Այսպէս է որ, կրաւորական հոգեբանութիւն մը կը տիրէ Սփիւռքի մէջ որու մէկ արտայայտութիւնը ըլլալու է «օտար» եւ «կարօտ» յղացքներուն գործած աւերը։ Այս է որ ծնունդ տուած է երազանքի, գերզգայութեան, մելամաղձոտութեամբ համակուած ամբողջ գրականութեան մը որու ցայտուն դէմքերը կը կոչուին Վ. Շուշանեան ու Եղ. Պօյաճեան իրենց որոշ գործերուն մէջ, Ա. Երկաթ, Մ. Իշխան ու յետ — 1915 շրջանի երկրորդական բանաստեղծներու ամբողջ հոյլը։ Այս զգացական գրականութիւնը, որու ոսկեդարը կը լեցնէ 2 մեծ պատերազմներու միջեւ տարածուող տարիները, կը կազմէ նաեւ մեր ժողովուրդի տառապանքին գրականութիւնը, նիւթ մը որուն մասին շատ քիչ բան գրուած է ցարդ։ Արդարեւ, երբ հարց կու տանք թէ ո՞ւր են Ջարդերը մեր արդի գրականութեան մէջ, միտքերնիս կու գան միայն քանի մը ջոջերու անունները — Յակոբ Օշական, Վահան Թէքէեան, Արամ Անտոնեան։ Հոս կ'արժէ նկատողութեան յանձնել Գ. Պըլտեանի տեսակէտը այս մասին որ թէ ինքնատիպ է եւ թէ ալ լուրջ հարցեր կը դնէ սեղանին։ Ըստ Պըլտեանին, Դանիէլ Վարուժանի սերունդին արտադրած տառապանքի գրականութիւնը մաս կը կազմէ, իր նպատակադրութեամբ՝ Եղեռնի գրականութեան, որովհետեւ այդ նախա — 1915 բանաստեղծութիւնը յղացուած, ապրուած եւ իրականացած է մահուան սարսափին անձկութեան մէջ, հոգեվիճակ մը որ բնաւ բացակայ չեղաւ Համիտեան բռնապետութեան տարիներուն։ Եղեռնը շատ աւելի աշխարհահայեացքի հարց է, զգայնութեան կերպ է քան պատմական իրողութիւն մը ժամանակի շերտերու մէջ թաղուած։ Այս մտածումին զուգահեռ գիծին վրայ կը զետեղուի ուրիշ հարցում մը — ինչպէ՞ս սահմանել Սփիւռքեան ինքնութեան գիտակցութիւնը։ Հայաստանի զգայնութիւնը բաւական չափով ծանօթ է ամէնուս, սակայն այնքան յստակ չէ Սփիւռքեանը։ Արդ, կը խորհինք թէ այդ ալ աշխարհագրական վայրի մը հետ կապուելէն աւելի հոգեբանական վիճակի մը յայտարարն է, այդ Սփիւռքեան զգայնութիւնը։

Հայկական տագնապներէն դառնալով հիմա աւստրալիական մտահոգութիւններուն կը թուի թէ երեք գլխաւոր հարցեր կը տագնապեցնեն այս երկրին ղեկավար տարրերը։ Առաջինը՝ պահե՞լ կապը Անգլիոյ թագին հետ որ անուանական ու ձեւապէս խորհրդանշական գերիշխանութիւն մը ունի այս երկրին վրայ՝ թէ անջատուիլ անկէ եւ աւստրալիական անկախ հանրապետութիւն մը հռչակել, իբրեւ նշան աւստրալիական ազգին չափահասութեան եւ արժէքին։ Կարծիքները բաժնուած են ժողովուրդին մէջ — ի վերջոյ ընտրութեան միայն երկու երրորդը անկլօ — սաքսոն ծագում ու հաւատարմութիւն ունի մինչ մնացեալը այլութիւններու մոզայիք մըն է որ յաճախ ոչ մէկ զգացում կը տածէ Անգլիոյ թագին հանդէպ եւ հոս եկած է ու կը մնայ լոկ կլիմայի եւ կենցաղի որոշ դիւրութիւններուն համար։ «Աւստրալիական ազգայնականութիւն» յղացքը ոչ մէկ զգացում կ'արթնցնէ այդ Յոյներուն, Սերպերուն, Իտալացիներուն եւ նաեւ Հայերուն մէջ, վիճակ մը՝ որմէ շատ դժգոհ չեն իրենք, անկլօ — սաքսոնները որոնք պիտի չուզէին որ այդ խայտաբղէտ գաղթականները տանտէրի հովեր առնէին եւ մեծմտութիւն ցոյց տային իրենց հանդէպ։ Երկրորդ տագնապը աւելի գետնաքարշ է — ինչպէ՞ս գլուխ բռնել Ճափոնի եւ մօտ օրէն Հարաւային Ափրիկէի տնտեսական մրցակցութեան հետ։ Ամէն մարդ կը սպասէր տնտեսական յետընթացքէն բայց միայն անկլօ — սաքսոններն են որ կը մտահոգուին ատով որովհետեւ երկրին դրամագլուխին մեծ մասը, նիւթական հարստութեան, ճարտարարուեստին եւ մշակոյթին ղեկերը իրենց ձեռքն են։

Սակայն ամէնէն կնճռոտ խնդիրը ինքնութեան հարցն է։ Ի՞նչ տեսակ մէկն է, կամ ո՞վ է միջին Աւստրալիացին — մշակուած, օրինապահ, փիզիքապէս առողջ ու երջանիկ, հանդուրժող ու բարի՝ թէ ցեղապաշտ, նեղմիտ, մոլեռանդ մէկը, որ իր ափերի, հանգիստի եւ ինքնագոհութեան ապահովութեան մէջ կը յղփանայ, բոլորովին անտարբեր ուրիշ ժողովուրդներու ցաւերուն։ Այս երկու կարծիքներուն շուրջ վիճաբանութիւնը կը քաշքշուի մամուլէն՝ ընկերային հաւաքոյթներ, հաղորդամիջոցներէն՝ մինչեւ խորհրդարան։ Բարեբախտաբար ժողովրդավարութիւնը ունայն խօսք մը չէ հոս եւ մարդիկ ազատ են իրենց մտածումները արտայայտելու բոլոր կարելի միջոցներով։ Վերեւի հարցումին թէ այդ երկու հակադիր սահմանումներէն ո՞րն է շիտակը, խոհեմ մարդիկ կը պատասխանեն երկուքն ալ...։ Մենք Հայերս բախտաւոր ենք այս խնդրին մէջ որովհետեւ մեր փոքր թիւը այնպէս մը կ'ընէ որ կ'օգտուինք լիովին «ուէլֆէր սթէյթ»ի տրամադրած բոլոր բարիքներէն, յատկապէս փոքրամասնութիւններու նկատմամբ՝ առանց սակայն աչքի զարնելու եւ հալածանքի կամ խտրականութեան զոհ երթալու։ Մենք տարօրինակութիւն մըն ենք իրենց համար, թանգարանի կամ կենդանաբանական պարտէզի տարաշխարհիկ բնակիչի մը նման։ Երկրի մը մէջ ուր ամենախիստ պատիժը կայ անոր որ թռչուն կամ կենդանի, որեւէ ձնձղուկ կամ քանկարու կամ միջատ կ'որսայ հրացանով՝ զարմանալի չէ որ Հայերն ալ պաշտպանուած ըլլան, ուրիշ ցեղերու պէս։

Իր ինքնութեան հարցը հասկնալու համար, Աւստրալիացին քանի մը բաղդատաեզրեր ունի։ Նախ՝ իր նախահայրերը, Անգլիացիք որոնք զինքը վռնտած են երկու դար առաջ, աքսորած են՝ իբրեւ անբաղձալի տարր։ Յետոյ՝ կան աւելի ուշ հոս գաղթած զանգուածները իրենց ուրոյն ինքնութեամբ։ Եւ վերջապէս, անխուսափելի, անըմբռնելի, հակատրամաբանական եւ դաժան ճակատագրի մը նման զինք ամէն վայրկեան հալածող՝ Աբօրիճինը կամ բնիկները որոնք գրեթէ չեն փոխուած իրենց 40.000 տարուան պատմութեան ընթացքին։

Առաջինին, Անգլիոյ հանդէպ զգացումները բնաւ վճիտ չեն։ Անգլիոյ համար Աւստրալիան կը շարունակէ մնալ ոճրագործներու գաղթավայրի մը ընդհանուր ժառանգութեան, աւանդութեան մէջ։ Անգլիան բարիք է ու չարիք, նոյն ատեն, եւ ստորակայութեան մեղմ բարդոյթ մը կը կոտտայ աւստրալիական գիտակցութեան մէկ անկիւնը։ Մենք Հայերս լաւ գիտենք ինչ ըսել է ատիկա — մենք այդ բարդոյթը համայն աշխարհի հանդէպ կը զգանք, բայց հաւանաբար Ափրիկեցիներէն ու Ասիացիներէն։ «Աւստրալիական ազգայնականութիւն» կոչուած տարտամ զգացումը լոկ 80 տարուան կեանք ունի, Կելիպոլիի ճակատամարտէն ի վեր, հաւանաբար անոր համար որ այս ժողովուրդը երբեք իր հողին պաշտպանութեան համար արիւն չէ թափած, ոչ ոք կը սիրէ եւ ոչ ոք կ'ատէ, մեր գիտցած ձեւով ժողովուրդ ալ չէ եւ հաւանաբար 21-րդ դարուն պայմաններուն ամէնէն յարմար մարդիկն են։ Որոշ իմաստով, Աւստրալիացին շատ նման է Սփիւռքցիին հոգեբանութեան, եթէ պահ մը մոռնանք կարօտի զգացումը եւ ինքնջնջումի սպառնալիքը զոր կ'ապրի Հայը Սփիւռքի մէջ — նոյն խղճումը պատմութեան հոսանքին մէջ, նոյն բարդոյթը իր նախահայրերուն նկատմամբ, հողի ու հայրենիքի ապրումին նոյն վերացականութիւնը, նոյն ցեղապաշտութիւնը...։

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿ «ՅԱՌԱՋ» ՕՐԱԹԵՐԹԻ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մեծ ուշադրութեամբ մեր ձեռքը անցաւ ձեր թերթի սոյն թուականի Մարտի 10-ի համարը, որտեղ տպագրուած է «Երեւանի Մատենադարան ... Փսփսուքներ» խորագրով յօդուածը։ Մեզ համար միանգամայն անսպասելի եւ վրդովեցուցիչ այդ յօդուածը ստիպում է հրապարակաւ բողոքի ձայն բարձրացնել եւ հարցնել՝ դուք, որ քանիցս եղել էք Մատենադարանում եւ քաջատեղեակ էք մեր գործունէութեանը, ինչպէ՞ս կարող էիք ձեր թերթում տեղ տալ Սարգիս Պօղոսեանի «փսփսուքներին» եւ ամբողջ աշխարհով մէկ Մատենադարանի ազնիւ անուան շուրջ աներեւակայելի ենթադրութիւնների ու բամբասանքների ալիք բարձրացնել։

Ես որպէս Մատենադարանի տնօրէն եւ մեր բոլոր աշխատակիցները, որ ծանր ու անցուկ պայմաններում տասնամեակներ շարունակ եւ մինչեւ այսօր աչքի լոյսի պէս, մեծ պատասխանատուութեամբ ու գուրգուրանքով պահպանում եւ ուսումնասիրում են մեր դարաւոր մշակոյթի մասունքները, ձեր օրաթերթից զարմանքով տեղեկացանք, որ մեր ձեռագրերին ինչ-որ վտանգ է սպառնում։ Եւ ո՞ւմ կողմից «պետական ներկայացուցիչների եւ պաշտօնեաների», որոնք իբր մտադիր են, յօդուածագրի փսփսուքի համաձայն, «պետական պիւտճէն բարձրացնելու նպատակով՝ Մատենադարանին մաս մը ձեռագիր հատորներ արտասահմանի մէջ աճուրդով ծախու հանել»։ Այդ ո՞ր օրուանից է ձեր հեղինակաւոր լրագիրը սկսել փսփսուքներով առաջնորդուել եւ ընթերցողներին թիւրիմացութեան մէջ գցել։

Տարօրինակ է նաեւ Պ. Ս. Պօղոսեանի տրամաբանութիւնը, եթէ նա իրաւացիօրէն համոզուած գրում է, որ Երեւանի Մատենադարանը «ամէն վտանգէ զերծ շտեմարան» է, ապա ինչո՞ւ է յայտարարում, որ այնտեղ «պառկած են անշունչ եւ անպաշտպան հազարաւոր ձեռագրեր»։

Այս անհիմն յայտարարութիւնը եւ անպատասխանատու մեղադրանքը թողնում ենք յօդուածագրի խղճին։ Բայց ինչո՞ւ միայն խղճին։ Կարծում ենք Ֆրանսիայում դեռ գործում է զրպարտութեան համար նախատեսուած օրէնքը։

Ի լուր բոլորի պէտք է յայտնենք, որ Երեւանի Մատենադարանը միշտ վայելել եւ վայելում է Հայաստանի կառավարութեան հոգատարութիւնը, նոյնիսկ ներկայ տնտեսական ծանր ու տագնապալի պայմաններում անհրաժեշտ միջոցներ յատկացնելով ձեռագիր մատեաններ, դիւանական փաստաթղթեր ու տպագիր գրականութիւն գնելու համար։ Մատենադարանը 1914 թուականից առ այսօր ոչ մի կորուստ չի ունեցել (աչքով չտանք), նրա ձեռագրական հաւաքածոները անընդհատ աճել եւ հարստացել են, վերջին 78 տարիների ընթացքում 4660-ից հասնելով 16850 միաւորի։ Մեր հաւաքածուի հարստացման գործում իր մեծ աւանդն ունի նաեւ Սփիւռքահայութիւնը, արտասահմանի մեր անսակարկ հայրենասէրների ստուար զանգուածը։

Պ. Պօղոսեանի յօդուածում ակնարկ կայ այն մասին, որ վաճառքի նպատակով Հայաստանից դուրս են տարւում ինչ-որ վաւերագրեր։ Մեզ նոյնպէս յայտնի են փաստեր, որ, դժբախտաբար, Հայաստանից ընդմիշտ հեռացող որոշ անձնաւորութիւններ ու զբօսաշրջիկներ զարտուղի ճանապարհներով երկրից հանում են արուեստի գործեր, հնատիպ գրքեր ու վաւերագրեր, անգամ միջնադարեան մատեաններ, որոնք կամ մասնաւոր անձանցից գնուած եւ կամ իրենց անձնական սեփականութիւնն են։ Նման մաքսանենգութեան առանձին դէպքեր կանխել են մաքսային պաշտօնեաները եւ բռնագրաւած արժէքները յանձնել համապատասխան թանգարաններին ու Մատենադարանին։

Չենք կասկածում, որ «Յառաջ»ի խմբագրութիւնը եւ անգամ Պ. Պօղոսեանը բարի նպատակներով են հրապարակել խնդրոյ առարկայ յօդուածը, որպէսզի այն «ազգարարութեան դեր խաղայ» եւ «ըսածներն ալ շշուկներու սահմանը չանցնին»։ Բայց, դժբախտաբար, «Յառաջ»ի արձակած «ծուխը» Պէյրութի «Ազգային Մշակոյթ» լրագրի կողմից արտա-

Հ. Բ. Ը. Մ.

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս պաշտօնագրէս կը յայտնենք թէ՝ Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Եւրոպայի շրջանակի երրորդական 5-րդ Համագումարին, Ապրիլ 17, 18, 19 եւ 20-ին, Մարսէյլի Ապրիլ 20-ի գիշերուան Համախմբման ընթացքին, մարդական բազմաթիւ մրցանակներէն անկախ, նաեւ, Մարսէյլի պատուելի՝ Տէր եւ Տիկին Խաչիկ եւ Ժիզելէթ Երամեան, փրոֆեսօր՝ Ռոպէր Տէր-Մերկերեան եւ Պր. Կարօ Յովսէփեան պարգեւատրուեցան յուշանուէրներով, իրենց ազգային, մշակութային եւ գեղարուեստական ծառայութեանց համար:

Հ. Բ. Ը. Մ.-ի
5-ՐԴ ԽԱՂԵՐՈՒ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

տալուլով (4 Ապրիլ 1992), արդէն վեր է ածուել «կրակի» եւ ընկալուել որպէս կատարուած փաստ՝ «ոչ միայն դատապարտելի, այլ գաղրելի եւ ամօթալի» երեւոյթ: Աւելին՝ Պէյրութի ձեր պաշտօնակից «Ազգային Մշակոյթ»ը արդէն խուճապահար աղաղակում եւ աղաղակում է, որ ձեռագրերը իբր արտահանել են իրենց «խնկալի օրրանէն» եւ վաճառել, որպէսզի «չարանենդ տարրերը» յագուրդ տան «աւազակաբարոյ եւ նիւթապաշտ իրենց ախորժակին»: Ոչ աւել, ոչ պակաս:

Ահա թէ ուր կարող են հասնել անպատասխանատու շշուկներն ու բամբասանքները:

Հրատարակելով այս նամակը, կարծում ենք «Յառաջ»ի խմբագրութիւնը դրանով վերջ կը դնի ալերասան «փսփսուքներին»:

ՍԷՆ ԱՐԵՒՇԱՏԵԱՆ
Մաշտոցեան Մատենադարանի տնօրէն

**

ԽՄԲ. «ՅԱՌԱՋ»ի.-- Բնականաբար ամբողջութեամբ հրատարակեցինք Մաշտոց Մատենադարանի տնօրէն՝ Սէն Արեւշատեանի «բաց նամակը», որ անհրաժեշտ լուսաբանութիւն մըն է Սարգիս Պօղոսեանի «փսփսուքներուն» մասին: Տնօրէնը, թէեւս քիչ մը խիստ ու անիրաւ է «Յառաջ»ի խմբագրութեան նկատմամբ, որ նախքան յօդուածի հրատարակութիւնն ալ դիմած էր հեղինակին: Ամէն պարագայի մէջ, «Յառաջ» որեւէ վերապահութիւն չունի Մատենադարանի տնօրէնութեան եւ աշխատակիցներուն հանդէպ եւ ուրախ ենք որ այդ յօդուածը առիթ տուաւ այս հաստատումներուն եւ ինչպէս բաց էինք այն ատեն ալ, բուռածները կը մնան շշուկներու սահմանին մէջ ի խաղաղութիւն գայթակղեալ մտաց:

ԴԷՊԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԵՆԵՏԻԿԸ

Մայիս 1-ի երկար շաբաթավերջէն օգտուելով, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը կազմակերպեց հաւաքական ճամբորդութիւն մը Վենետիկ, երեք օրուան համար:

Հայերուն համար, Վենետիկ երթալը պարզ զբօսաշրջիկական այցելութենէ մը աւելի, ուխտագնացութիւն մըն է: Ուխտագնացութիւն մը որ ունի խորհրդաւոր բնոյթ, պատմական նշանակութիւն, որ կուտայ հոգեկան ապրում մը, ազգային հպարտութիւն մը:

Թէպէտ, Վենետիկի մէջ, Հայերուն թիւը գրեթէ աննշան է, սակայն յարաբերութիւնները, հետքերը բազմաթիւ հարիւրամեակներու վրայ կը կրեն: 7-րդ դարուն Սահակ Պատրիկ անունով Հայ մըն է որ կառուցողը եղած է Թորչելլոյի Մայր Տաճարին նախնական շինուածքին ... 1512-ին, Վենետիկի մէջ է որ լոյս տեսած է, հայերէն առաջին տպագիր մատեանը՝ Ուրբաթագիրք, Յակոբ Մեղապարտի ձեռքով ... 1715-ին է որ Մխիթար Սեբաստացին իր երկու տասնեակ հետեւորդներով հասած է Վենետիկ եւ 1717-ին հաստատուած է Սուրբ Ղազար կղզին...:

Ուստի, հարուստ աւանդութիւն մը, պատմութիւն մը որուն ընդառաջ պէտք է երթայ ամէն Հայ այցելու:

**

Խումբը բաղկացած էր յիսունեւերեք հոգիէ, եւ տեղաւորուած Եզոլոյի ծովափին, համդամաւէտ պանդոկի մը մէջ:

Առաջին օրը, Մայիս Մէկը, սկսաւ ցած եւ ամպամած երկինքով մը, մանր անձրեւով մը. սակայն շատ չուշտով ամպերը փարատեցան ու առաւօտեան թացը հետզհետէ չոփացաւ պայծառացող երկինքով եւ բարձրացող արեւին շողերով:

«Փունթէ Սապպիոն»ի նաւամատոյցէն խումբը մեկնեցաւ դէպի Ս. Մարկոս հրապարակը: Շատեր առաջին անգամ է որ կ'այցելէին Վենետիկ. Մեծ եղաւ իրենց սքանչացումը: Անոնք քաղաքին հրաշալիքներուն հետ նաեւ յայտնաբերեցին «Հայկական Վենետիկը»: Ս. Մարկոսի աշխարհահռչակ ձիերը աւանդութեան մը համաձայն նուէր բերուած են Հռոմի Ներոն կայսրին Տրդատ Ա. Թագաւորին կողմէ: Նոյնպէս Ս. Մարկոսի մուտքի սիւներուն վրայ կան հայկական արձանագրութիւններ եւ Տոճերու պալատի դուրսի անկիւններէն մէկուն վրայ քանդակ մը հայկական տարազներով: Յետոյ, Հայերու փողոցը՝ «Քալլէ տէլի Արմէնի», ուր կայ կամարակապ մը կոչուած՝ «Սոթոփորթեկօ տէլի Արմէնի» եւ որուն տակ կը գտնուի Ս. Խաչ Հայոց Եկեղեցին, հաւանաբար կառուցուած միջին դարուն: Հայ զբօսաշրջիկի աչքէն չի վրիպիր նաեւ Ս. Մարկոս հրապարակին վրայ Թոքաճեան եղբայրներու խանութները:

Հասած էր պահը երթալու «Հայոց կղզին»: Ժամը ճիշդ 14.55-ին, խումբը լրիւ Ս. Զաքարեան կայանէն թիւ քսան գիծի շոգենաւով մեկնեցաւ Ս. Ղազար: Հոգեկան ցնծութեամբ, խոր ապրումներով եւ յուզումով կտրելով Ադրիականի ջուրերը ոտք դրինք Մխիթարեան Միաբանութեան Մայրավանքի քարափին ուր խումբը դիմաւորեցին Յովսէփ Վրդ. Պէհէսնիլեան եւ Սահակ Վրդ. Ճէմճէմեան: Ժպիտը դէմքերուն վրայ, ազնուութիւնը սրտերուն մէջ, պարզութիւնը վերաբերմունքին մէջ, երկու մխիթարեան վարդապետները խումբին վերապահեցին սրտբաց, ջերմ սիրալիր ընդունելութիւն մը: Լուսանկարուելէ յետոյ Մխիթար Աբբահօր արձանին առջեւ, խումբը հաւաքուեցաւ վանքին ծաղկազարդ քառանկիւնի կամարներուն տակ եւ Հայր Սահակի առաջնորդութեամբ սկսաւ այցելութիւնը: Նախ, Եկեղեցին կառուցուած 1400 շրջանին ուր Մխիթար Սեբաստացին հիմնական փոփոխութիւններ ու շինութիւններ կատարած է, հիմնովին նոր շինել տալով Աւագ Խորանը, դարուն ու միջավայրին ճաշակով: Առանց լոյսերու, քիչ մը սառնորտ, եկեղեցին ներամփոփ վայր մըն է՝ խորհրդաւոր եւ նուիրական, ուր աղօթքը, շարականները, վանական ամէնօրեայ ժամերգութիւնները կը զօրացնեն հոգիները Մխիթարի շառաւիղներուն: Ապա, գրադարանը եւրոպական հին հրատարակութիւններով, շուրջ 35 հազար հատոր, թանգարանը «էկլոնն»ի արձանով, հռչակաւոր եգիպտական մոմիայով, Կոմիտաս Վարդապետի մահադիմակով եւ այլ հարստութիւններով: Յետոյ, հայ նկարիչներու սրահը. Այվազովսքին իր կտաւներով եւ հռչակաւոր «քաոս»ով, Խոսրով Շահէնի ժանտաջրերը եւ մասնաւորապէս «Ածպարարը», ու նաեւ Գալոյեան իր «Վենետիկ»ով, Մ. Սարեան, Մախոխեան եւ շատ -- շատեր: Նոյնպէս, Մխիթար Աբբահօր թանգարան -- սենեակը:

Ձեռագրատան մուտքին, այլ թանգարան մը, Քէօթահիայի հայկական յախճապակիներով, հնդիկ իշխանական գահով մը եւ հայկական թանկարժէք հնութիւններով: Եւ ապա, ձեռագրատունը որ նոր շինութիւն մըն է: Արտաքնապէս բոլորակ եւ վարդաձոյն, ներքին ոճն ու ճարտարապետութիւնը ունին ինքնատիպ բան մը որ թէ՛ արդիական է եւ թէ՛ դասական: Շէնքին բարերարն է՝ Պօղոս Իսպէնեան, ճարտարապետը՝ Անտոն Իսպէնեան: Բացումը կատարած է Վազգէն Ա. Կաթողիկոս 1970 Մայիս 12-ին: Դարակներուն մէջ կը հանգչին եւ կը խօսին շուրջ 3800 ձեռագիրներ: Կը բաւէ յիշել Մլքէ Թագուհիին Աւետարանը (862) որպէս թագուհին հայ ձեռագիրներուն հասկնալու համար հոն գետեղուած անգնահատելի գանձերը:

Ժամանակը այնքան արագ սահած էր որ սեղանատան մէջ հիւրասիրուելէ յետոյ, խումբը անցաւ տպարան: Հիմնուած 1789-ին, տպարանը օժտուած է այսօր արդիական նորագոյն սարքաւորումներով: Բազմահազար հրատարակութիւններու մէջէն կ'արժէ յիշել 1882-ին, 36 տարբեր լեզուներով հրատարակուած Ս. Ներսէս Շնորհալիի «Հաւատով Խոստովանիմ»ը: Վենետիկի Մխիթարեան հրատարակութիւններու թիւը կը հասնի 1800 հատորի, առանց նկատի առնելու Մխիթարեան պարբերական մամուլը:

Շոգենաւը արդէն նաւամատոյցն էր: Պէտք էր մեկնիլ: Հրաժեշտ առնել հայ հոգիի, հայ մշակոյթի այս նուիրական տաճարէն: Բաժնուիլ Հայր Սահակէն եւ Հայր Յովսէփէն որոնք մեզ լեցուցին հաւատքով եւ յոյսով հանդէպ մեր ազգին եւ հայ ապագային: Եւ արդէն, շոգենաւակը մեզ կը հեռացնէր «հայ հողէն» ու կը տանէր Ադրիականի ջուրերուն մէջ, վերջալոյսի գեղեցիկ պահուն տալով այս այցելութեան առաւել խորհրդաւոր եւ խոհական բնոյթը:

**

Բ. օրը, խումբը նախ այցելեց Փատովայի Ս. Անտոն Մայր Տաճարը, պատմական իր հնութեամբ եւ իր սուրբին անունին կապուած աւանդութեամբ: Վերադարձին, յատուկ հանրակառքը ուղղուեցաւ դարձեալ Վենետիկ, այս անգամ «Փիացալէ Ռոմա»:

Հետեւելով ջրանցքներուն, խումբին երկրորդ հայկական այցելութիւնը եղաւ՝ Մուրատ Ռափայէլեան Վարժարանը: Հիմնուած 1836-ին, Մուրատ Ռափայէլեան վարժարանը նախ հաստատուած է «Քա' Փեզարօյ» պալատին մէջ, մեծ ջրանցքի երկայնքին, եւ ապա 1850-ին փոխադրուած «Քա' Զենոպիօյ» պալատը, ուր կը գործէ մինչեւ այսօր:

Մինչեւ այսօր, այո՛. բայց մինչեւ ե՞րբ: Նոր տեսուչին՝ Եղիշէ Վարդապետ Ճիլեանի դէմքին վրայ կար տխրութիւն մը, խօսքերուն մէջ անզօրութիւն մը, կեցուածքին մէջ յոգնութիւն մը, արտայայտութիւններուն մէջ յուսահատութիւն մը որ համակեց բոլոր ներկաները: Եւ այդ գեղեցիկ դահլիճը իր դմայլելի Թիէփոլեան կտաւներով աչքերուս երեւցաւ տժգոյն, իր փառքը կորսնցուցած: Մխիթար Աբբահօր եւ բարերարներուն կիսանդրիները քիչ մը աւելի մաշած: Ամէն ինչ տրտում էր: Շէնքին պատերը իրենց գոյնը փոխած, հոս ու հոն ճեղքուած: Պարտէզը ձմեռնային շունչ մը առած: Այցելութիւնը եղաւ կարճ:

Երեսուն աշակերտ, շատերը եկած Հայաստանէն, Ղարաբաղէն, Պուլկարիայէն: Վարժարանը տնտեսապէս անկարելիութիւններու առջեւ կը գտնուի: Վաղը այս կրթական օճախն ալ պիտի փակէ իր դռները: Զո՞վ մեղադրել: Միաբանութի՞ւնը. Սփի՞ւռքը. Հայե՞րը...: Ամէն պարագային եթէ գաղութ մը կայ որ ոչ մէկ խօսք ունի ըսելիք, ոչ մէկ մեղադրանք ընելիք, այն ալ Ֆրանսահայ գաղութն է, 350 հազարնոց գաղութը որ լաւութեան, ընդհանուր անտարբերութեան մէջ դիտեց դարաւոր հայկական վարժարանի մը՝ Սամուէլ Մուրատեան Վարժարանի փակումը:

**

Գ. Օրը արդէն մեկնումի օրն էր: Խումբը ճամբայ ելաւ դէպի Մարսէյլ իր ետեւ ձգելով Վենետիկը, եզական քաղաք մը ուր կայ վայելք բնութեան գեղեցկութիւններու, վայելք գեղարուեստական ստեղծագործութիւններու, վայելք հոգեկան, իմացական եւ ազգային այն Հային համար որ ուխտաւորի հոգիով կ'երթայ այցելելու Սուրբ Ղազարը, այդ փոքրիկ Հայաստանը օտար ջուրերով շրջապատուած.

«Օտար ջրերում հայացեալ կղզի,
Հայոց հին լոյսն է բեզմով նորանում.
Գիտեմ տէնում ես, այս էլ դարից -- դար,
Հայրենիքից դուրս՝ հայրենեաց համար»
(Յովհաննէս Շիրազ)

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄԹԻՆ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Քաղքէ պատուարներու ետին՝ գիւրութեամբ մարդ կը հանդիպէր պիտակի ծառերու: Կային նաեւ ուրիշ ճամբաներ, ուր ոչ մէկ խոնջէնք կրնար ապաւէն գտնել: Երբեմն անօթութիւնը կրկնակոխ կը հետեւէր իրենց քայլերուն: Այլ ուշ կամ կանուխ քունը կը յաղթէր ամէն թշուառութեան: Ու երբեք, ոչ ոքի համար, քունը կրնայ այդքան քաղցր ըլլալ: Ոչ մէկ ազնուի արարք, ոչ մէկ գգուում, ոչ մէկ նուաստութիւն, ոչ մէկ հիւանդ ցանկութիւն, ոչ մէկ անյագ ախորժակ, ոչ մէկ սանձալի փառք, ոչ մէկ երկիւղ կը պղտորէր զայն: Պատանի աստուածներու պէս կը ննջէին, իրենց ճակատները լուսակային ու երկիրը իր բերրի ու զօրեղ բազուկներուն մէջ կ'օրօրէր իրենց չէնչող մարմինները:

Այդ ալերախտ տարիքին, կրնա՞ր գիտնալ միթէ, ի դիմաց առաջին խոչընդոտներուն, թէ կեանքը այնչափով կ'ընծայուի մարդոց, որչափով որ այս վերջինները արժանի են գեղեցկութեան: Ամէն ինչ կրնայ յաղթանակ ըլլալ կեանքի մէջ, եթէ օրէնքդ յաղթութիւնն է: Եթէ գիտես երգելով յաղթել: Ճամբանե՛ր, ճամբանե՛ր, փախուստի ի՛նչ հմայիչ կարելիութիւն -- ներ դեռ կը յամենային ձեր վրայ: Կրնար հարաւ երթալ ու կրնար հիւսիս երթալ: Ու գիտէր թէ ոչ մէկ դուռ ընդմիշտ գոց կը մնար՝ անոնց առջեւ, որ բախել գիտեն: Պարտէզներու ու բանջարանոցներու մէջ ի՛նչ արահետներ կային, որ քեզ կրնային առաջնորդել զով յագեցումներու: Թեթեւ մը կը վերցնէիր սողուն ճղին ու իրիկուան արեւէն տաք վարունգը կը մնար ափիդ մէջ: Հողին վրայ հասունցած մասը թեթեւ մը ճերմակին կուտար: Ակռայի աղաւ հարուածներով կը ճեղքէիր զայն ու մէկէն այդ հիթեղ պտուղին անփոխարինելի համը կը լուար քիմքդ ու բոյրը դէմքդ կ'ոռոգէր: Եթէ հացար չգտնէիր, կը գոհանայիր անուշ շողգամներով կամ ծաղկակաղամբով, որ գիտցողը հում կ'ուտէ միայն: Ամէնուրեք երկիրը հարուստ էր՝ կերակրելու համար իր վարչկատուն ու անտուն զաւակները: Ու ամէնուրեք՝ յետ ճաշու ապաստան կուտար յօգնութեանդ: Երբեմն նոյնիսկ կը զուարճանար՝ դէմքդ գուրգուրելով իր սոյլերով, կարկաչիւններով ու սիւքերով:

Ոչ միայն պիտի չկրնար հաշտուիլ բնաւ այս կեանքին հետ, այլ եւ այս մարդոց ապրելու եղանակին. Իր բոլոր դըժգոհութիւնները, որ յաճախ անբռնաձեւելի էին, կը մթագնէին արեւը, -- առանց պատճառի վշտերու պէս, որ խորունկէն կը վիրաւորեն քեզ: Ինչ որ չէր կրնար ներել՝ այս քաղաքի մարդոց, ազգական կամ ոչ, իրենց կողմնակի վերաբերումն էր դէպի կեանքն ու մարդիկը: Ուզգակի շարժումներն, չիտակ խօսքերն, բացայայտ անօթութիւններն ու բարձրաձայն մեղադրանքները եպերելի կը թուէին: Ու քանի տառապանքը կը խորունկնար՝ օդի պակասութեան, անկեղծութեան ու պարզութեան պատճառաւ, այնքան կ'ոլորուէր ինքն իր վրայ, կծիկի մը պէս: Ակնյայտնի կերպով՝ կ'ուզէին զինքը կրթել, վերադարձնել քաղաքակրթութեան, առանց սակայն ճակատէն դիմաւորելու: Գուցէ նաեւ չէին համարձակեր հմայել, վախնալով խոպան դէմքէն ու յամառ լռութիւններէն: Եթէ պատահէր, որ առտուն լուացուելէ յետոյ, մոռնար ծորակը գոցել, -- ինք որ կը սիրէր վտակի մը վրայ ծռիլ ու դէմքը թաթխել արքայական ջրին մէջ, -- վստահ էր թէ մեծ մայրը սուտ քաղցրութեամբ մը պիտի մըլտար. «Նորէն մուսլուխը բաց մնացեր է»: Ու այդ ծեր ու առնական կինը, որ քաջ կը ճանչնար իր 2 տղաքը, որ երեսուն տարի անընդհատ չիտակ գծի մը վրայ մարզած էր զանոնք, -- գիտէր թէ այս անապատական թոռն էր ծորակը բաց ձգողը: Ու այդ զոյգ մը մօրեղբայրները, որ միշտ անաղմուկ հպատակած էին իրենց մօր, փոքրիկ աչքի նշան մը անգամ չէին ըներ քաջալերելու համար զինքը, ատաւճանաբար այդ ընտանի բռնակալին իշխանութեան հիմերը կը խախտէր: Զորս օր յաջորդաբար, օրը քանի մը անգամ, մթին զուարճութեամբ մը, ծորակը բաց ձգեց, սպասելով որ տեղէ մը յանդիմանութիւն մը գայ, պզտիկ փոթորիկ մը պայթի: Ոչի՛նչ ու ոչի՛նչ: Հետեւաբար դադրեցուց խաղը՝ զուարճալի չգտնելով զայն:

(Շար. 7)

(Շար. Ա. էջէն)

բանի գաղթած Հայերու վերադարձը սկըսած է, մինչեւ Ազերիներու կողմէ ակտնուած փողոցներու եւ վայրերու մէջ սպաննուած է չորս հոգի եւ վիրաւորուած երեք ուրիշներ:

Սահմանակերտի մէջ սկսած են վերականգնումի աշխատանքները: Կը մաքրուին փլատակները եւ կը վերանորոգուի ջրամբարը, որ վերջին անգամ պայթեցուած էր վեց ամիս առաջ: Մայիս 10-էն Ազերիները խզած են կապի մատակարարումը:

Գորիսի շրջանի իշխանութեանց տըւեալներով, Մայիս 12-ին, ամբողջ օրը Ղուպաթլիի կողմէն դէպի Լաչին կ'երթային հրասայլեր եւ ռազմական չարասիներ, եւ հակառակ ուղղութեամբ ալ' բեռնատար եւ պարզ կառքեր, քաղաքի բնակչութիւնը պարպելով: Լաչին կը վերածուի ազրբեջանական հզօր ռազմադիրքի, ուրկէ Մայիս 12 եւ 13-ին հրետակոծուած են Գորիս եւ շրջանի քանի մը գիւղեր: Կան վիրաւորներ եւ նիւթական վնասներ:

⁂

«Ֆիկառօ» ալ կը յիշէր Մայիս 14-ին թէ Ազրբեջան դժուարութեան մատնուած է: Մամեռով յայտարարած է թէ պիտի չհրաժարի Շուշիի իր զօրքերու ջախջախիչ պարտութենէն ետք: Կ'ապահովէ թէ միշտ բանակցութեամբ կ'ուզէ լուծել Ղարաբաղի հարցը, թէ ոչ' «Կրնանք բանակ մը ստեղծել ազատագրելու համար' Ղարաբաղը, բայց ամէն բանէ առաջ կ'ուզենք բանակցիլ»:

⁂

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՆԴԱՄ EUTELSAT-Ի

Մայիս 13-ին, Փարիզի մէջ, «արբանեակով հեռահաղորդումներու եւրոպական կազմակերպութիւնը» (էօթէլսաթ) միաձայնութեամբ հինգ անդամ ալ առաւ (Հայաստան, Ազրբեջան, Հունգարիա, Լիթուանիա եւ Չեխոսլովաքիա): Հայաստանի Թղթատարական նախարարութեան ներկայացուցիչը' Յարութիւն Գէորգեան ստորագրեց անդամակցութեան պայմանագիրը:

Ֆրանսայի Թելեքոմինիքասիոնի նախարարութիւնը կը հաղորդէ որ այս գիծին հաստատման առաջին ամիսն իսկ 50 հազար վայրկեանի խօսակցութիւն եղած է, 96%-ը' Ֆրանսայէն, 4%-ը' Հայաստանէն, ինչ որ 300 հազար ֆրանքի մուտք կը ներկայացնէ Հայաստանի համար:

Պարզ է որ ուրախալի է Հայաստանի նախարարութեան համար, բայց, ստիպուած ենք կրկնել, որ անոնք որոնք միայն գործի բերմամբ կը հեռաձայնեն Երեւան, ինչպէս «Յառաջ» ամէն առտու (եւ թերեւս յաջորդին ալ աւելորդ է) ներկայ նոր սակով, որ նախորդին կրկինէն ալ աւելի է շատ ծանր կացութեան մը առջեւ կը գտնուին:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԵՐՋԻՆ ՃԻԳ ՄԸ ԵՒ ՎԱԼԱՆՍԻ Հ. Մ.-Ը ԿԸ ՄՏՆԷ ԱՐՀԵՍՏԱՎԱՐԺՆԵՐՈՒ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Քանի մը շաբաթներէ ի վեր, մեծ է խանդավառութիւնը Վալանսի եւ շրջակայքի հայ մարզասէրներուն մօտ, ոչ միայն Հայերու, այլ բոլոր անոնց մօտ' որոնք կը հետաքրքրուին ֆութպոլով: «Մարզումով Հայ Երիտասարդութեան Մարզական Միութիւն» անունը կրող ակումբը հասած է Ֆրանսայի երրորդ դասակարգի ախոյեանութեան վերջին հանգրուանին, մնալով միշտ առաջատարի դիրքին վրայ: Այլեւս կայ միայն մէկ խաղ:

Անցեալ շաբաթ, վերջինմերթեր մրցման, Մոնփըլիէի մէջ, հաւասար արդիւնք (1 - 1) տեղւոյն ակումբին երկրորդ խումբին դէմ որ, ան ալ, կը գլխաւորէ դասաւորումին տախտակը, բայց իրաւունք չունի վերելքի:

Հ. Մ.-ը ախոյենական յաջողութիւններով հարուստ մրցաշրջան մը բոլորեց: Ոչ մէկ պարտութիւն առաջին 23 մրցումներուն ընթացքին: Անկէց ի վեր, երկու անյաջողութիւն միայն. անգամ մը' Վալանսի մէջ, Մոնաքոյի առջեւ (0 - 3), եւ 27-րդ խաղին, Ֆրէժիւսի դաշտին վրայ (4 - 2): Այս վերջին պարտութիւնը կըրնայ, սակայն, յաղթանակի փոխուիլ, որովհետեւ Ֆրէժիւս, այդ օրը, դաշտ հանած է խաղացող մը' որ կախակայուած էր:

Եթէ ըլլայ այդպէս, եւ թէ Ֆութպոլի Դաշնակցութեան վարիչները որոշեն այդ վերջնականապէս, ինչ որ հաւանական է, հայանուն ակումբին առջեւ բացուած կ'ըլլայ արդէն արհեստավարժներու - փրոֆէսիոնէլ - երկրորդ բաժանումին մուտքը: Եթէ ոչ, այս շաբթուան վերջին խաղը կը դառնայ վճռական: Վալանս կը հիւրընկալէ Անտուսի խումբը որ' մէկ կէտով միայն ետ է Հ. Մ.-էն:

Այս պարագային ալ, հաւասար արդիւնք մը պիտի բաւէ ուրեմն Վալանսի' մըտնելու համար, վերջապէս, մեծերու ընկերութեան մէջ' որուն կը ձգտին իր հայ վարիչները երեք տարիէ ի վեր:

Անցեալ Օգոստոսին, երբ մրցման, Մարսէյլի մէջ, Հ. Մ.-ը յաղթած էր' 1 - 4, բայց, անկէց ի վեր Անտուս մեծապէս յառաջդիմած է. անցեալ շաբաթ, տիրապետած է Աւինեոնի' 5 - 1:

Պէտք է նախատեսել, կը կարծենք, դժուար բախում մը, Վալանսի մէջ, երկու կողմերուն համար: Եւ մրցավարին համար ալ...

Աւելցնենք որ հայանուն ակումբին միացումը նոյն քաղաքի Ֆ. Ք.-ին հետ, ձուլում երկու ակումբներուն, վերստին օրակարգի վրայ է: Ու կ'ըսուի' լրջօրէն: Բանակցութիւններ տեղի կ'ունենան: Եթէ յաջողին ալ, չենք կարծեր որ միացումը մնայ:

Վ. Ս.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUÉ DE PRESSE

Le 16 Avril, un avion cargo de 40 tonnes, mis gracieusement à notre disposition par l'U.A.F. (United Armenian Found), est parti de Paris pour Erevan chargé de marchandises destinées au Karabagh comprenant:

— 10 groupes électrogènes (50 KVA)
— 25 moulins à farine
— 11 tonnes de matériel médical et médicaments dont 2 tonnes par le Maire de Bagneux
— 5 tonnes de lait maternisé
— 1 600 paires de bottes fourrées
— des couettes, des duvets et outillages divers (offerts par le Centre de la Protection Civile du Cher).

La Croix Bleue des Arméniens de France continue son action jusqu'à épuisement des fonds collectés.

LE CONSEIL D'ADMINISTRATION DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Fait à Paris
le 13. 05

⁂

SECTION DE PARIS

COLONIE DE BELLEFONTAINE

JUILLET : dernières inscriptions le Samedi 16 Mai

AOUT : inscriptions en cours, uniquement le Samedi de 15h à 18h

Places limitées.

S'adresser à la M. C. A.
17, rue Bleue, 75009 Paris
M° CADET

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Անիէն - Պուա Քոլոմպ - Արժանթէօյի Ակնունի մասնաճիւղը կ'ողբայ բարեկամուհիի մը' Ժագլին Պապիկեանի մահը եւ կը մասնակցի ընտանիքին սուգին, խորին ցաւակցութիւններ ներկայացնելով:

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԷՆ - Ժերմէ Չ. Շանթ մասնաճիւղը ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները Մայիս 16 Շաբաթ, կէսօրէ վերջ ժամը 14-ին Թաղիս Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, խիստ կարեւոր է բազմաթիւ ընկերուհիներու ներկայութիւնը նորակազմ վարչութիւն մը ընտրելու համար:

LA MAISON DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE

organise le Samedi 16 Mai à 20 h 30

UN

Dîner - Banquet

à l'occasion du 16e anniversaire de sa fondation.

Animation assurée par
L'Orchestre MASSIS
(Paul Derderian)

P.A.F. : 200 F.

MJCA — 12 - 14, rue Saint Bazile 13001 Marseille
Tél. : 91. 50. 15. 09

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. -
Գէորգ Զուլալեանի մահուան առթիւ' Տիկին Ֆրէնկեան 100 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

Le Comité de Paris de l'U.G.A.B.
présente

Rouben MANOUKIAN
(Peintures)

Exposition du 11 Mai au 16 Mai de 19h à 22h
(sur les monuments d'ANI)

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
M° COURCELLES

Voyage exceptionnel en Arménie historique

DU 12 AU 27 JUILLET

organisé par *C. L. E. O. (Culture, Loisirs et Œcuménisme)*

Accompagné par le Pasteur *René LEONIAN* et le Père *René GIRAULT*

AU PROGRAMME

l'ARMENIE et la TURQUIE
dans le même voyage :
STANOZ, SAMSUN, TREBIZONDE, ERZEROUM, KARS, ANI,
l'ARMENIE pendant 5 jours (passage de la frontière en train entre *KARS* et *LENINAKAN*),
DOGUBAYAZIT (Mont Ararat), VAN, DIYARBAKIR, AÏNTAB, OURFA, ADANA

PLACES TRES LIMITEES
Renseignements auprès du Pasteur René LEONIAN *au (1) 47 36 02 50*

SAISON 91/92 DE LA QUATRA

SALLE GAVEAU
45, rue La Boétie — Paris 8e
le Vendredi 15 Mai à 20 h 30

CYCLE
PREMIERE AUDITION

François BOU —Eve-Marie GERARD — Jacqueline MEFANO
Yves HENRI —Alex MULLENBACH — Ani PETROSSIAN
Cosima De RAFAEL — Michael WLADKOVSKI

Direction : *Raffi PETROSSIAN*

Transcription pour 4 pianos, 16 mains de Siegfried Idylle
RICHARD WAGNER — FRANÇOIS BOU

Transcription pour 4 pianos, 16 mains de la première symphonie (TITAN)
GUSTAV MAHLER — J. M. DUPIN

Prix des places :
Loge/Orchestre 200 F — Balcon 1er 150 F — Balcon 2ème 120 F
Etudiants, C. V.. 80 F
Abonnement annuel : 1000 — 700 — 500 F — Etudiants, C. V. 300 F.
Libeller les chèques à l'ordre de l'Association QUATRA
3, rue des Saints-Pères — 75006 Paris — Tél. : 42. 60. 74. 78

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 16-17

SAMEDI-DIMANCHE
16-17 MAI
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67-րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.799 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 67e ANNÉE — No 17.799

ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ԽՈՋԱԼՈՒԷՆ ԵՏՔ՝ ՄՈՒԹԱԼԻԲՈՎ ԳՆԱՑ

ՇՈՒՇԻԷՆ ԵՏՔ՝ ՄՈՒԹԱԼԻԲՈՎ ԵՏ ԵԿԱՒ

ՏԱՇՔԵՆՏ

«Հ Ա Պ»-Ի ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԸ

ԵՐԵՒԱՆ

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ԺՈՂՈՎԸ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ

ԱՐՑԱԽ

ՀԱԿԱՍԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ «ՀԱՅԿ. ՅԱՐՁԱԿՄԱՆ» ՄԸ ՇՈՒՐՋ

Հետաքրքրական ճակատագիր մըն է Այազ Մութալիբովի ճակատագիրը։ Արդարեւ, անհաւասիկ մարդ մը, որ իր ժողովուրդին երկու ջախջախիչ պարտութիւններուն կը պարտի՝ ա) Մարտ 6-ի իր հրաժարումը (Խոջալու)․ բ) իր յաղթական վերադարձը իշխանութեան գլուխ (Շուշի)։

Հինգշաբթի, Մայիս 14-ին է որ լուրը կը հասնէր մեծ անակնկալ մը պատճառելով։ Ազրպէջանի Խորհրդարանը հանդիսաւոր մեծամասնութեամբ մը կը քուէարկէր Այազ Մութալիբովի վերադարձը նախագահական այն աթոռին վրայ, զոր ձգած էր Մարտ 6-ին, ինչպէս ըսինք, Խոջալուէն ետք։ Նոյն նիստին Խորհրդարանը, 253-ի վրայ 227 ձայնով կը ջնջէր նախագահական ընտրութիւնները, որոնք տեղի պիտի ունենային Յունիս 7-ին։ Այս նոր կացութիւնը մեծ դժգոհութիւն պատճառած է, անշուշտ, ընդդիմութեան (Ժողովրդական ճակատ), որ նախ չէր մասնակցած խորհրդարանական այս քուէարկութեան, պետական հարուածի փորձ կ'որակէր կատարուածը եւ քաղաքացիական անհնազանդութեան կը հրաւիրէր ժողովուրդը։ Ընդդիմադիր պաշտօնական անձնաւորութիւն մը՝ Սիւքին յայտարարած էր․ -- «Մտադիր ենք ընդդիմանալու ժողովրդավարական այս հակասահմանադրական հարուածին», աւելցնելով սակայն․ -- «բայց կրնանք նաեւ կռուի դիմել իբրեւ վերջին ելք»։

Ամէն պարագայի մէջ, Մութալիբով, որ անփորձ մէկը չէ իբրեւ համայնավար ապարաչիկի նախկին անդամ, իր 54-րդ տարեդարձէն 2 օր ետք ստացած այս «նուէր» պիտի չթողու որ ընդդիմութիւնը օգտագործէ եւ խառնակութիւններ ստեղծէ, Այդ իսկ պատճառով, անմիջապէս արտակարգ վիճակ հռչակած է երկրին մէջ, արգիլած բոլոր ցոյցերն ու հաւաքոյթները, արգիլած կուսակցութիւններու գործունէութիւնը։ Նոյն ժամանակ ալ կոչնչուած եւ անմիջապէս ճամբու դրած է Ապահովութեան Կոմիտէի պետը, Բաքուի քաղաքապետը եւայլն, եւայլն։ Խորհրդարանին նիստի ընթացքին, բուռն յարձակումներ եղած են Եագուպ Մամեդովի դէմ, որ Շուշիի պարտութեան պատասխանատուն կը նկատուի․ -- «Դաւաճանը» որակուած է «Եագուպ Տոլարը», այլ խօսքով ծախուած անձ մը։

Բայց եւ այնպէս Ժողովրդական ճակատն է մեծ պարտեալը։

Ա. Մութալիբով այս ձեւով «ալեյէ» ետ հրապարակը մեկնած է Տաշքենդ, ուր հասած էր նաեւ Ուրբաթ օր, Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, մասնակցելու համար ԱՊՀ-ի վեհաժողովին։ Այս ժողովին չեն մասնակցիր սակայն Ուկրանիոյ, Մոլդովայի, Կիրգիզստանի եւ Տաճկաստանի նախագահները։ Ճիշդ է որ ԱՊՀ-ը չի յաջողիր առնել այն նոր Միութիւնը Անկախ Պետութիւններու, որ գոնէ հիմնական հարցերու շուրջ (քաղաքական եւ զինուորական՝ զինուորական) համաձայնաց ճակատ մը կազմէ։ Այս իսկ պատճառով, շատ հաւանական էր որ Նազարբայեւ իսկ ըսէ թէ ԱՊՀ-ը իր առջեւ «մութ ապագայ մը» ունի։ Ուկրանիոյ նախագահը՝ Կրաւչուկ Ֆինլանտայի նախագահին ներկայութիւնը Կիեւ պատրուակ առած է Տաշքենդ չերթալու համար, բայց խորքին մէջ միայն պատրուակ է։ Ուկրանիա կը սպասէ որ ԱՊՀ անհետանայ այսինքն՝ «բնական մահով» մեռնի, առանց ճակատումի Ռուսիոյ հետ։ Կրաւչուկ պէտք է սակայն նկատի առնէ որ Դրամական միջազգային ֆոնտը եւ Համաշխարհային դրամատունը կողմնակից են որ նախկին Խորհրդային Միութիւնը դրամական հաւաքական գօտի մը ունենայ։

**

Երեւանի Մատենադարանի ներքնասրահը, Մայիս 14-ին բացուած է «Հայաստան» հիմնադրամի հոգաբարձուներու Խորհուրդի ժողովը նախագահութեամբ զոյգ Կաթողիկոսներուն։

Բացման ելոյթը արտասանած է Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, ապա յաջորդաբար խօսք առած են Ամենայն Հայոց Վազգէն եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գարեգին Կաթողիկոսները, եւ Գալիկ Յարութիւնեան, որ պարզած է նպատակն ու իրագործման ծրագրերը։ Նոյն իրիկունը Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կը մեկնէր Տաշքենդ, ուրկէ վերադարձին, Շաբաթ, Մայիս 16-ին, ներկայ կ'ըլլար վերջին նիստին, ուր պիտի ընդունուէր վերջնական կառոյցը։ Ուրբաթ օր, տեղի կ'ունենային մտքերու փոխանակութիւն։

ԱՐՑԱԽ

Չորեքշաբթի օր, Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան խօսած էր Ֆ. Միթերանի հետ, անոր պարզած Արցախի բուն կացութիւնը եւ յայտնած անգամ մը եւս թէ յանձն կ'առնէ միշտ բանակցուած լուծում մը գտնելու։ Նոյնը ըսած է Մութալիբով, երբ վերընտրութենէն ետք յուզիչ ճառ մը խօսած է․ -- «Պէտք է զօրակոչի ենթարկենք բոլոր ուժերը, եւ կասեցնենք կուսակցութեանց գործունէութիւնը։ Չեմ ուզեր մենատէր մը ըլլալ, բայց, եթէ հարկ ըլլայ հոն կրնանք հասնիլ»։ Անդրադառնալով Ղարաբաղի, Մութալիբով կ'ըսէ թէ իր ճիգերը պիտի կեդրոնացնէ Ղարաբաղի վրայ․ -- «Կ'ուզեմ լուծել այդ հարցը։ Դէպի ժողովրդավարական փոփոխութեան ընթացքը չարդարանար, եթէ չենք կրնար պաշտպանել մեր հողը»։ Մութալիբով մտահոգ է․ -- «Դեռ ուժեր ունինք որոնք կ'ուզեն Բաքուն Պէյրութի վերածել։ Օտար ուժեր գործի վրայ են։ Պէտք է զգոյշ ըլլանք»։

Ազրպէջանցիք իրար անցած են նաեւ Ղարաբաղի Լիսագորի շրջանի կռիւներուն պատճառով եւ խեղաթիւրելով իրադարձութիւնները կ'ուզեն համոզել արտաշխարհ որ Հայերը Լաչինի վրայ կը քալեն, այսինքն Ազրպէջանի հողը մտած են։ Բողոքի հեռագիր ալ քաշած են Հելսինքի, ամբաստանելով Հայերը։ Արդարեւ, Բաքու նման քայլ մը կը յուսայ Հայերէն, որպէսզի «միջազգային իրաւունքի բռնաբարում»ով մեղադրէ զիրենք եւ կարենայ իր ջաղացքին ջուր բերել, պնդելով որ Հայաստան պատերազմ կը մղէ Ազրպէջանի դէմ։

Ուրբաթ առտու մեր առած լուրերու համաձայն, յստակ լուրեր չկային շրջանէն, բայց կը հերքուէր թէ -- ինչպէս կը գրէին փարիզեան որոշ օրաթերթեր Մայիս 15-ին -- «Հայկական լայնածաւալ յարձակում մը ըլլայ Լաչինի վրայ, անոր 60 հազար բնակիչները կղզիացնելով»։

Կռիւներ կան Լիսագոր որ ղարաբաղեան հող է։

Փոխադարձ ռմբակոծութիւններ կը շարունակուին։ Ըստ Բաքուի՝ 41 մեռեալ կայ Աղդամի եւ Բարդայի շրջանը։ Ազերիներն ալ միշտ ռումբ կը տեղացնեն հայկական գիւղերու վրայ։ Յարձակում մըն ալ գործած են Երասխաւան, ուր տեղական բնոյթ ունեցող բանակցութիւններ պէտք է տեղի ունենային Ուրբաթ։ Հոն, Ալիեւն է (Նախիջեւանի նախագահ) որ կ'ուզէ խանգարել Մութալիբովի գործը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆԻ Պետութեան Խորհուրդի ժամանակաւոր նախագահը՝ Է. Շեւարնաձէ եւ

(Շար.ը Դ. էջ)

ԲՈՒՐԱ ՄԸ ԽՕՍՔ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՐԴԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՌՕՏ ՁԵՌՆԱՐԿ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ ՀԵՏԵՒՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՎ

1. Ահա, երկար տարիներ ապրում եմ ես
իմ ժողովրդի հետ այս քարերի վրայ,
այս ժայռերի մէջ ու ծերպերից մի կերպ կառչած…
որովհետեւ արօտներն ու դաշտերը,
հողերը տարել են վաղուց…
Ձեր ինչի՞ն է պէտք հողը, ասել են,
արօտներն ու դաշտերը ձեր ինչի՞ն են պէտք,
չէ՞ որ դուք խեղճ ու աշխատասէր մարդիկ էք,
դուք կարող էք քարից հաց քամել
եւ միրգ՝ ժայռերից ու ծերպերից…
2. Յետոյ ծովերն են տարել եւ ասել են.
չէ՞ որ դուք խեղճ, աշխատասէր մարդիկ էք,
դուք կարող էք երկնքից ջուր քամել…
եւ լողալ մտքերի ծովում ազատօրէն…
Ապա ճանապարհներն են տարել, բացատրելով,
որ մենք հարուստ երեւակայութիւն ունենք
եւ կարող ենք ճանապարհորդել մտովի,
առիպելով նրանց՝ վտանգի ենթարկուելով, լուսամուտից
նուազագոյն ծախսերի պարագայում…
3. Իսկ յետոյ սկսեցին հացը տանել, որը
քարից էինք քամել, - ասացին՝ դուք Աստծոյ
սիրասուն զաւակներն էք եւ առաջապահն էք նրա
նուիրական գործի… Գթացէք ձեր հարեւաններին,
որ չեն կարողանում կշտանալ առանց ձեր հացի,
իսկ դուք հին ու տառապած ժողովուրդ էք,
դիմացկուն էք եւ ուժեղ, կարող էք ապրել առանց հացի,
օգտուելով առաւել սննդարար հոգեւոր հացից…
4. Իսկ յետոյ դռները տարան՝ ծխնիներից տեղահան անելով
եւ ամօթով տուեցին եւ ասացին. - Ձեր ունեցուածքը
փակի տակ էք դրել, դիտաւորեալ, որպէսզի
մուք բնազդներ արթնացնէք ձեր պարզհոգի հարեւանների մէջ,
առիպելով նրանց՝ վտանգի ենթարկուելով, լուսամուտից
տանել այն, ինչը կարելի էր շատ
հանգիստ անցկացնել լայն բացուած դռնով…
5. Ասացին նաեւ. - Դուք, որ հիւրասէր ու խաղաղ ժողովրդի
համբաւ էք վայելում, այնուհանդերձ, դիմադրութեան
փորձ էք արել՝ հնարամիտ ու խորամանկ քայլ,
որպէսզի ձեր հարեւանները, բնութեան այդ պարզ ու անմիջական զաւակները
հարկադրուած կոտորեն ձեզ եւ դրանով իսկ՝
խայտառակուեն աշխարհով մէկ, ինչը եւ
ձեր նպատակն է եղել յետին…

6. 7. 8. 9.

…Եղել են նաեւ ուրիշ օրեր՝ բաց են եղել դռները երկնքի,
մանանա է իջել՝ թանձր ու խիտ, քաղցր մեղրի նման,
հաստ շերտով նստել է գետնին եւ մազանօթներով
թափանցել է խորքերը հողի՝ յարձակուել են չորս կողմից,
պատառ-պատառ են արել, յօշոտել են մոլուցքով
քաղցր բոյրից խենթացած վայրի գեռուն ու գազան…
…Մնացել է ձեռքիս մէջ նշխարաչափ մի պատառ,
ամէն կողմից կրծոտուած մեղրաբլիթ…

Հայաստան…

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅՈՒ ՔՐՈՆԻԿ

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Կիրակի, Մայիս 10

Մարտ ամսուան ընթացքին բախտը ունեցայ շաբաթ մը Փարիզ գտնուելու: «Յառաջ»ի խմբագրատան մօտ պանդոկի մը մէջ կը մնայի, եւ ուրեմն, շնորհիւ խմբագրութեան Երեւանի հետ հաստատուած լրատուական սերտ կապերուն, թարմ լուրերու պերճանքը ապրեցայ: Ֆրանսական մետիաներն ալ համեմատաբար թարմ եւ առատ լուրեր կուտային: «Թարմ»ի եւ «առատ»ի այս ուտեստեղէնային բառամթերքը անտեղի չէ, քանզի Ամերիկան զիս վարժեցուցած է Հայաստանի եւ Ղարաբաղի յատուկ թարմ լուրերու խակական սովի: Եւ երբեք այնքան զգալի չէ նման «սով», որքան երէկ եւ այսօր, երբ Շուշիի կռիւներու մասին լուրէ լուր քալելու համար ստիպուած եմ հեռաձայնել Պոսթըն, Ուաշինկթըն եւ Քալիֆորնիա, ան ալ ոչ -- միշտ յաջող արդիւնքներ ապահովելով:

Փարիզէն Ամերիկա վերադառնալ, ինծի համար կը նշանակէ մեկուսանալ: Ամերիկեան մետիաներուն համար Անդրկովկասը նախ՝ Եւրոպա չէ, եւ երկրորդ ու աւելի՛ն, աշխարհի մէկ հեռաւոր եւ չնաշխարհիկ անկիւնն է, որուն ազգերն ու պետութիւնները լուրջ «ազգ» ալ չեն Ամերիկայիին համար, այլ էթնիքական հաւաքականութիւն, մեծ ցեղախումբերու պէս: Յետոյ՝ Հայաստանը ոչ Շեւարտնածէ ունի, ոչ ալ Թիֆլիս: Ոչ Հայտար Ալիեւ ունի, ոչ ալ Բաքու, քարիւղ, կամ Թուրք ազգաբիկներ, որոնք Ուաշինկթըն նստած, «լուր» եւ «վերլուծում» կը բաժնեն ոեւէ ծոյլ լրագրողի, եւ կամ՝ Անգարա -- Թիֆլիս -- Բաքու ճամբորդութիւններ կը կազմակերպեն անոնց համար: Երբեք պէտք չէ ստորագնահատել ամերիկացի լրագրողին ծուլութեան եւ ընդհանուր տգիտութեան ազդեցութիւնը, նման պարագաներու: Անոնց հսկայ մեծամասնութիւնը լեզու չի գիտեր, պատմութիւն չի գիտեր, աշխարհագրութիւն չի գիտեր, եւ մանկութենէն ի վեր սորված է որ կան «Ամերիկայի» եւ կամ «Արեւմուտքի» դաշնակիցներն ու ... միւսները: Միջին -- Արեւելքի մէջ (եւ յատկօրէն Անդրկովկասը, Թիֆլիսէն անդին, Միջին -- Արեւելք է իրենց համար) կան Թուրքիան եւ Իսրայէլը, իբր նման «դաշնակիցներ» ապա՛ ուրիշներ, որոնց կարգին խեղճ Քիւրտերը, նաեւ Հայերն ու Արաբներու մեծամասնութիւնը:

Այլ խօսքով, այն «թղթակիցներն» ու ելեկտրոնական մետիաներու լրահաւաքները՝ որոնց յանձնուած է Անդրկովկասի մասին լուրեր մէկտեղելու եւ զանոնք մեկնաբանելու պատասխանատուութիւնը՝ աշխարհի այդ անկիւնին կը մօտենան այդպէս, սակայն ի հարկէ «հակահայ» վերլուծական մեկնակէտէ, տեսանկիւնէ: Ըսել չեմ ուզեր թէ փաստօրէն «հակահայ» են (թէեւ շատեր կ'արհամարհեն մեզ), այլ, ըսենք, «թրքահակ» են: Մեզի դէմ ըլլալէ աւելի, Թուրքիոյ շահերը կը պաշտպանեն, աշխարհը կը տեսնեն անոր ակնոցներու միջոցաւ, անոր դեսպանատուներու մէջ կազմակերպուած քոքթէյլներու տեսանկիւնէն, ու մանաւանդ՝ Թուրքիոյ մասնագէտ ամերիկացի ակադեմականներու վերլուծումներէն օգտուելով, վերլուծումներ՝ որոնք, դրեթէ անխախտ, կը միտին նոյնացնել Թուրքիոյ եւ Ամերիկայի շահերը: Բարեբախտաբար, Ուաշինկթընի մէջ կայ Հայկական Համագումարի լոպին, ապա նաեւ 1975 -- 1983 թուականներուն կար հայկական ահաբեկչութիւն, որ առթեց, լրատուութիւններէ անդին, պատմական յետադարձ ակնարկներու, եւ ուրեմն մետիաները տարտամ գաղափար մը ունին թէ ո՞վ ենք մենք, -- ինչ որ չունէին, 1975--էն առաջ: (Փակագիծի մէջ ընդգծեմ որ թէ՛ Ամերիկայի մետիաներուն, թէ՛ ալ մեր ազգը «ղեկավարող» պահպանողական, զգոյշ շրջանակներու ստուար մեծամասնութեան համար՝ հաճելի չէ ըսել այս պարզ իրականութիւնը, -- ահաբեկիչներու զէնքը, անցեալին, Ղարաբաղի մարտիկներու զէնքը՝ ներկայիս, լսելի կը դարձնէ Հայութիւնը, երբ անտեսանելի էր ան, եւ լուռ կը հիծէր: Այս ըսել՝ չի նշանակեր անշուշտ թէ մենք զէնքով մեր տեղը պիտի նուաճենք աշխարհի մէջ, -- զէնքը պէտք է սանձուի եւ ղեկավարուի քաղաքական իմաստութեամբ, ինչ որ չեղաւ՝ հայկական ահաբեկչութեան տխուր պարագային: Սակայն քաղաքական ամենալուրջ մօտեցումն իսկ չի կրնար ազդու ըլլալ, մեզի նման փոքր ժողովուրդի մը պարագային, եթէ չըլլան մեռնելու եւ սպաննելու պատրաստ ուժեր):

Կը մնայ հաստատել սա ընդհանուր ճշմարտութիւնը: Այսօր՝ Ղարաբաղը Ամերիկայի մետիայական լուրերուն մէջ տեղ մը կը գրաւէ, քանզի կը նեղէ Ամերիկայի ընտրեալ դաշնակիցը՝ Թուրքիան: Վերջերս անդրադարձած եմ անոր համար «շրջանային», Միջին Արեւելեան «գերպետութեան» դեր վերապահելու ճիգին: («Ամերիկեան տեսանկիւնէն», «Յառաջ», 1992, Յունուար 31): Նշմարելի է որ երբ լուրեր կ'առնենք մետիաներէն, այդ լուրերը կու գան՝ Աղդամէն, Բաքուէն, Թիֆլիսէն, Մոսկուայէն, Անգարայէն, սակայն դրեթէ երբեք Ստեփանակերտէն կամ Երեւանէն: Նմանապէս՝ դրեթէ երբեք չի մէջբերուիր հայ խօսնակի մը կարծիքը: Այսպէս կոչուած «վերլուծումներու» մէջ՝ Ղարաբաղը կը ներկայացուի իբր գլխու ցաւ մը, - Բաքուի, Անգարայի, Ուաշինկթընի գլխու ցաւը: Այս գլխու ցաւը բուժելու, լուծելու պատասխանատուութիւնը կը վերագրուի Երեւանին, որուն դիրքը՝ Ղարաբաղի հանդէպ, չի գոհացներ Բաքուն, Թուրքիան, Ամերիկան, ապա նաեւ... Ստեփանակերտը, ՀՅԴ-ի շարքերու մէկ ստուար մասը, նոյնիսկ՝ Զանգեզուրի բնակչութեան մէկ մասը: Այլ խօսքով, Ղարաբաղի հարցը կը պարտադրուի Երեւանին, այս միջոցաւ զայն նեղը ձգելով, ապա նաեւ՝ լռեցնելով Ղարաբաղի Հայը:

Չկայ հարցնող, այս ամերիկեան մետիաներուն մէջ, թէ ի՞նչ կ'ուզէ Ղարաբաղի Հայը, տեղահանուողը, կռուողը, զոհուողը: Ահա ա՛յս է, ինծի համար իբր մարդ եւ անձ (ոչ իբր վերլուծող) ամէնէն գայթակղեցիչը: Հո՛ս է որ դրեթէ ամբողջովին նոյնացած են Բաքու եւ Ուաշինկթըն: Երկուքն ալ կ'ուզեն հարցը դնել միջ-պետութենական ծիրին մէջ, --այսինքն՝ Ղարաբաղի հարցը գոյութիւն ունի, ըստ իրենց, իբր Երեւան - Բաքու հարց: Երեւան ընդունած է որ հողային պահանջք չունի Ազրպէյճանէն (1991-ին --անշուշտ այդ համաձայնութեան ուրիշ պայմաններ ալ կ'ընկերանային,-- տնտեսական անցարգելը (պլոքատ) պիտի վերնար, եւ Ղարաբաղի ինքնավար իրավիճակը պիտի ընդունուէր եւ բարեկարգուէր 1991-ի աշնան ... Ատոր տեղ, 1992-ի Փետրուարին, սաստկացան Ազրպէյճանական զինեալ յարձակումները, բայց որո՞ւն հոգն են նման մանրամասնութիւններ ...):

Երբ Թուրքիա Հայաստանէն կը պահանջէ 1920 - 21 թուականներուն կնքուած դաշինքներու վերընդունում (ոչ Սեւր, անշուշտ, այլ՝ Ալեքսանդրապոլ և Կարս), այդ կ'ընէ՝ ամերիկեան ալ դրդումով: Սեւրի դաշնագիրը ստորագրուեցաւ, երբ Թուրքիոյ պաշտօնական ղեկավարութիւնը պարտուած էր: Կարսէն Լոզան կնքուող դաշնագիրները, իրենց կարգին, պարտադրուեցան՝ կա՛մ յաղթուած հայ պետութեան մը, եւ կամ, այդ պետութեան նոր տէրերուն կողմէ ստորագրուեցան, այսինքն՝ Խորհ. Միութեան կողմէ: Ամերիկան եւ Թուրքիան գիտեն, որ միջազգային օրէնքը խախուտ է եւ մեկնաբանութեան կարօտ, նման պարագաներու մէջ, -- այսօր չկան Աւստրօ - Հունգարական եւ Օսմանեան կայսրութիւն, չկայ նաեւ՝ Խորհրդային կայսրութիւն: Ի՞նչ է սթաթիւս-ը, ուրեմն, միջազգային ատեաններու առջեւ, նման դաշնագիրներու:

Հարցը՝ նուրբ է: Եթէ ըսենք որ ոչ մէկ իմաստ ունին հին դաշինքներ, անմիջապէս կը վտանգենք Հայաստանը: Եթէ Թուրքիա այսօր իրաւական ոչ մէկ կռուան ունի Հայաստան խուժելու (սակայն թերեւս ունի, ի շահ Նախիջեւանի միջամտելու), պատճառը այն է որ 1920 - 23-ի դաշինքները ապահովեցին այսօրուան սահմանները: Այդ սահմաններէն որեւէ՛ մէկը փոխելը (եւ մենք կ'ուզենք փոխել Ղարաբաղեան սահմանը կամ գերիշխանութիւն) կրնայ «արտօնել» մեր չփափաքած փոփոխութիւններն ալ, իրաւական գետնի վրայ: Այդ իսկ հասկնալով է որ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան զգոյշ է, չէ ճանչցած Ղարաբաղը, իբր անկախ կամ Հայաստանին կցուելու իրաւասու շրջան: Սակայն այդ շրջահայեաց մօտեցումը քննադատելի արդիւնքներ ալ ունի, որոնց մասին պէտք է գրել ու խօսիլ, յետոյ...:

Սա վայրկեանիս կ'ուզեմ ընդգծել կրկին ու նորէն, որ միայն Ղարաբաղցի մարտիկներուն յաղթանակներուն պարագային (Խօջալուէն՝ Շուշի) է որ առատ լուր կը տեսնեմ Հայութեան մասին ամերիկեան մետիաներուն մէջ, եւ այդ լուրը ամբարտաւանօրէն եւ արհամարհանքով կ'անտեսէ Ղարաբաղցի Հայուն տեսանկիւնը եւ տառապանքը: Այսօրուան Նիւ-Եորք Թայմզը կ'ըսէ թէ Հայերը չորս տարիէ ի վեր կը ծրագրէին ու կը պատրաստէին, Ղարաբաղի ամբողջ տարածքին տիրապետելու: «Կը փափաքէին» ըսէր եթէ, անկասկած իրաւունք կ'ունենար: Սակայն ո՛չ Ազրպէյճանցիք, ոչ ալ Հայերը 1988--ին կրնային երեւակայել թէ Խորհ. Միութիւն պիտի չմնար, ուր մնաց՝ գրաւել Ղարաբաղը: Հարցը մեծ բան մը չէ, սակայն կը ցուցադրէ ամերիկեան վերնախաւի միտումը, ամէն դէպքի հակահայ մեկնաբանութիւն, կամ աւելի ճիշդ՝ թրքահակ բացատրութիւն տալու:

Կ'ընդգծեմ նորէն որ ամէնէն գայթակղեցիչը Թրքահակ դիրքաւորումը չէ: Նոյնիսկ այդ դառն իրականութիւնը պիտի փորձէի ընդունիլ, եթէ չըլլար Ղարաբաղի Հայութեան փափաքներուն կատարեալ եւ գայթակղեցուցիչ լռեցումը: Միջանկեալ, կ'արժէ յիշել որ 1968-էն 1991, Պաղեստինցիները ստիպուեցան 23 տարի պայքարիլ, ահաբեկել ու ահաբեկուիլ, մեռնիլ, ռմբահարել ու ռմբակոծուիլ, մինչեւ որ Ամերիկա եւ Իսրայէլ նոյնիսկ հաճեցան ընդունիլ որ Պաղեստինեան հաւաքականութիւն մը կայ: Անկէ առաջ, կը մերժէին, պնդելով որ այդ ընդունիլ, վաւերաահաբեկչութեան պաշտօնական վաւերացումի համազօր է: Եւ ուրեմն, մինչ Սապրայի ու Շաթիլայի մէջ Պաղեստինցին կը ջարդուէր, Ուաշինկթըն կը պնդէր որ այդպիսի հաւաքականութիւն անջատ գոյութիւն չունի, եւ որ անոր խօսնակը ՊԱԿ-ը չի կրնար ըլլալ, այլ միայն՝ Յորդանանը: Արդ՝ Շուշին եթէ կարենան գրաւել Հայերը -- ըստ վերջին լուրերու գրաւած են -- թերեւս իրավիճակը փոխուի: Սակայն ցարդ, ըստ Ամերիկայի, կայ միայն Հայաստան եւ Ազրպէյճան, կան Թուրքիա եւ Իրան: Չկայ Ղարաբաղցի ժողովուրդ: Գոյութիւն չունի անոր տեղական, ղեկավար իշխանութիւնը՝ իբր պաշտօնական գործօն: Արցախցին «էթնիքական» փոքրամասնութիւն մըն է Ազրպէյճանի մէջ, եւ Ազրպէյճանի քաղաքացի, որուն իրաւունքները թերեւս պէտք է քիչ մը աւելի յարգուին, թերեւս աւելի՛ քան սեւամորթ Ռոտնի Քինկի իրաւունքները յարգուեցան Լոս Անճըլըսի մէջ: Այդքա՛ն միայն:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱԽՈՒՄՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԸ ԱՆԹԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Անթալիոյ մէջ կայացաւ աշխարհի հակամարտութիւններուն ու այս հակամարտութիւններու լուծումներուն մասին գիտաժողով մը, որ տեւեց երեք օր եւ որուն մասնակցեցան զանազան երկիրներէն ընկերաբաններ, մասնագէտներ եւ խաղաղարարներ: Այս համագումարին, ինչպէս գրած էինք արդէն, մասնակցած էր նաեւ Երեւանի Համալսարանի Ընկերաբանական ճիւղի վարիչ փրոֆէսէօր Լուտմիլլա Յարութիւնեան:

Տիկին Լուտմիլլա Յարութիւնեան, երէկ Անթալիայէն վերադարձաւ քաղաքս, եւ այսօր Թուրքիայէ պիտի բաժնուի Երեւան վերադառնալու համար: Հայաստանցի գիտնականուհին երկու դեկուցումներ ունեցաւ համագումարի ընթացքին, ընդհանրապէս արտայայտուելով Ղարաբաղի ազգամիջեան բախումներու մասին: Այսպէս՝ փրոֆէսէօր Յարութիւնեան իր դեկուցումներով դարձաւ համագումարի մասնակցողներուն եւ Թուրք մամուլին ուշադրութեան կեդրոնը:

«Կիւնայտըն» թերթը այսօր հակիրճ կերպով կ'անդրադառնայ համագումարին եւ կը յայտնէ, թէ խաղաղութեան մասնագէտները բաւական յոռետես են: Համագումարի ընթացքին, որ երեք օր տեւեց Տէմէքան պանդոկին մէջ, արտայայտուեցան մօտաւորապէս քսան երկիրներէ ժամանած երկու հարիւր գիտնականներ, որոնց բոլորն ալ յայտնեցին իրենց մտահոգութիւնները աշխարհի վրայ արձանագրուած վերջին զարգացումներու դիմաց:

«Կիւնայտըն» թերթի աշխատակիցը եօթը գիտնականներու հարց տուած է, թէ ի՞նչ է իրենց կարծիքը աշխարհի խաղաղութեան մասին: Ստացած է հետեւեալ պատասխանները ...

Մարք Անսթէյ (Հարաւային Ափրիկէ) --- Մարդիկ շատ կը խօսին խաղաղութեան մասին, բայց արդիւնքը անբաւարար է: Տակաւին խաղաղութենէ շատ հեռու ենք, տնտեսական դժուարութիւններու եւ ժողովրդավար մշակոյթի անբաւարարութեան հետեւանքով: Պէտք է զօրավիգ կանգնինք, որպէսզի ժողովուրդները մէկտեղուելով կազմակերպուին եւ տէր կանգնին խաղաղութեան:

Ալեքսանտր Վիտոքսի (Ուկրանիա). -- Աշխարհի շատ մը անկիւններուն վրայ հակամարտութիւններ եւ ազգամիջեան բախումներ կան: Խաղաղութիւնը բնութեան ուրիշ ելք չունի: Ամբողջ աշխարհ խաղաղութիւն կը ցանկայ: Միայն թէ Պետութիւնները կառավարող քանի մը քաղաքագէտներու անձնական շահերը տակնուվրայ կ'ընեն բոլոր իրողութիւնները:

Լուտմիլլա Յարութիւնեան (Հայաստան). -- Այլեւս անցեալը պէտք է մոռնալ, եւ խաղաղութեան ծառայել մեր երկրագունդը պէտք է տանիլ դէպի խաղաղութիւն: Այս է իմ հաւատքս: Խաղաղութիւնը կը հաստատուի այն ատեն միայն, երբ մեծերը կը հրաժարին բռնաբարել փոքրիկ ժողովուրդներուն մարդկային իրաւունքները եւ մէջտեղէն կը վերցնեն ազգամիջեան բախումները:

Մէհմէտ Կիւրքայնաք (Միջին - Արեւելեան Թէքնիք Համալսարան, Թուրքիա).-- Ժողովուրդներուն կարօտները հէքեաթներու գիրքերուն մէջ է, իսկ ճշմարտութիւնները պատմութեան գիրքերուն մէջ: Բոլոր հարցերը կը լուծուէին, եթէ խաղաղութեան համար այնքան դրամ եւ ուժ վատնէինք, որքան կը վատնենք պատերազմին եւ պատմութեան գիրքերուն համար:

Տէնիս Սանտոյ (Ամերիկա) --- Ազգամիջեան բախումները, որոնք կը յայտնուին որպէս հին բախումներու վերականգնումը, կը վտանգեն աշխարհի խաղաղութիւնը: Կը վախնամ, որ նոր ճակատներ պիտի կազմուին, եթէ այս հարցերուն լուծում չգտնուի խաղաղ միջոցառումներով:

Խուան Կութիէրէզ (Սպանիա) --- Այսօր ազգամիջեան բազմաթիւ միջազգային բախումներու ետին թաքնուած են քաղաքագէտներու անզգամութիւնն ու անձնական շահերը:

Գարոլայն Տէյվիս (Ամերիկա). -- Խաղաղութեան համար բաւարար չէ, որ գիտնականները իրենց կարծիքները արտայայտեն: Այս նիւթերը պէտք է բացուին ժողովուրդին առջեւ, աւելի ճիշդ, այս

…ազդութեամբ պէտք է աշխատանք տարուի ժողովրդական խաւերու մէջ: Այս հանգրուանին վրայ, եթէ կարելի ըլլայ չէզոքացնել քաղաքագէտներուն կիրքերն ու քաղաքական հաշիւները, այդ պարագային աշխարհ կը շարունակէ հոտիլ վառօդ եւ արիւն:

**

ՓՐՈՖԷՍԷՕՐ ԼՈՒՍՄԻԼԼԱ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹՆԵՐԸ

Մեր ստացած տեղեկութիւններուն համաձայն, Երեւանի Համալսարանի պատմութեան փրոֆէսէօր Լուսմիլլա Յարութիւնեան երկու տարբեր դեկուցումներ ըրաւ Համագումարի ընթացքին, ընդհանրապէս ծանրանալով Ղարաբաղի հարցին վրայ: Տիկին Յարութիւնեան ներկայ գիտնականներուն մեծ զարմանք եւ զայրոյթ պատճառեց, երբ յայտնեց, թէ Թուրքիոյ մէջ Ղարաբաղի հարցը արձանագրուած է միակողմանի լրատուութեամբ եւ Թուրք հանրային կարծիքը տեղեակ չէ Ղարաբաղի անցուդարձերուն բուն դիմագծութենէն: Փրոֆէսէօր Յարութիւնեան ամբողջովին ցոլացուց Ղարաբաղի հարցին մասին հայկական տեսակէտները, կարգ մը մերկացումներ ըրաւ, պարզեց, թէ ի՛նչ մեքենականութիւններ դեր խաղացած են Ղարաբաղի հակամարտութեանց մէջ:

Առաջին դեկուցումէն վերջ փրոֆէսէօր Յարութիւնեան ամբողջ երեք ժամ հանգամանօրէն պատասխանեց հարցումներուն եւ տուաւ յաւելեալ բացատրութիւններ, որոնց դիմաց բազմաթիւ գիտնականներ յայտնեցին, թէ իրենց տեսակէտը պէտք է փոխեն, եթէ ճիշդ են այս բաւածները: Ոմանք ալ դժգոհ մնացին արծարծուած միտքերէն: Երբեմն ստեղծուեցաւ յուզեալ ու լարուած մթնոլորտ:

Իր երկրորդ դեկուցումին մէջ փրոֆէսէօր Յարութիւնեան, այլ գիտնականներու կարգին, կանգ առաւ բոլոր այն հակամարտութիւններուն վրայ, որոնք այսօր կը շարունակուին աշխարհի ամէն կողմը: Այս առթիւ նշուեցան Պասքեան երկիրներու, Եուկոսլաւիոյ, Աֆրիկէի, Քիւրտիստանի եւ Ղարաբաղի մէջ շարունակուող բախումները: Գիտնականները մեծ մասամբ իրենց ուշադրութիւնները կեդրոնացուցած ըլլալով Ղարաբաղի հարցին վրայ, փրոֆէսէօր Լուսմիլլա Յարութիւնեան անգամ մը եւս ցոլացուց Հայաստանի տեսակէտը Ղարաբաղի հարցին մասին եւ լուծումներ առաջարկեց: Իր տեսակէտով հարցին լուծման համար պայման է, որ նախ դիտորդներ ուղարկուին Ղարաբաղ, կազմուի մասնագէտներէ բաղկացեալ ժամանակաւոր մարմին մը, այս մարմինին օժանդակութեամբ օգնական հանդիսանալ քաղաքագէտներու եւ միջազգային համաձայնութիւններու: Նոյն մարմինը պէտք է հսկէ նաեւ կատարուած աշխատութիւններուն վրայ:

Տարի մը ետք, նոր համագումարի մը ընթացքին, հարցը դարձեալ քննարկել նոր զարգացումներու լոյսին տակ:

Այս առթիւ նշենք, որ աշխարհի հակամարտութիւններուն նուիրուած այս համագումարին երկրորդը պիտի կայանայ երկու տարի վերջ Սպանիոյ Սան Սեպաստիան քաղաքին մէջ:

«ՄԱՐՄԱՐԱ»

(Ապրիլ 28)

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՄԱԿԵԴՈՆԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՒՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

Ի. դարը կը յատկանշուի Պալքաններու մէջ Աւստրօհունգարիոյ կայսրութեան ամայացումով. հետեւանքը եղաւ Եուկոսլաւիոյ հիմնումը 1919-ին և 1945-ին վերակազմաւորումը: 1919-էն ի վեր սահմանային փոփոխութիւնները միայն Պուլկարիոյ համար հետեւանք ունեցան: Ա. աշխարհամարտին ան կորսնցուց Եգէականի վրայ բացուած իր պատուհանը, իսկ երկրորդին աւարտին ունեցաւ Սեւ ծովու վրայ Տոպրուճան: Սակայն Աւստրօհունգարիոյ մանրանկար Եուկոսլաւիոյ կազմութիւնը ուր Սերպիա սլաւական միւս ազգութիւններուն նկատմամբ գերադաս դիրք ունէր, յիշեալ կայսրութեան ճակատագիրը վայելեց, անոր քայքայումը Պալքանեան խաղաղութեան կը սպառնայ:

Օսմանեան կայսրութիւնը այդ շրջանին մէջ տակաւին բաւական հողերու տէր էր երբ 1912 – 13-ի տագնապը ծայր տուաւ, յանգելով Ա. աշխարհամարտին: Երիտ-Թուրքերը որոնք եւրոպական ազգայնականութեան յապաղած հետեւորդներն էին, Կ. Պոլսոյ իշխանութիւնը ձեռք անցընելէ ետք փորձեցին վերականգնել կայսրութիւնը եւ թրքացնել պալքանեան իրենց գօտին, ինչ որ քրիստոնեայ ժողովուրդները ծայրայեղ յուսահատութեան մղեց: Մակեդոնիոյ մէջ ծագած ապստամբութիւն մը կոտորածներով զսպուեցաւ. կայսրութեան մը մէջ որ դարերով ամէնէն լայնախոհը եղած էր Եւրոպայի, ազգայնականութիւնը իր բարբարոսութիւնը ցուցած էր:

Ռուսաստանի դրդումով Պուլկարիա եւ Սերպիա մղուեցան համաձայնութիւն մը գոյացնելու բաժնելու համար Մակեդոնիան ու տարակարծութեան պարագային ցարին իրաւարարութեան դիմելու: Յունաստան ու Մոնթէնէկրօ միացան այն ճակատին որ վերջնագիր մը տալէ ետք պատերազմ բացաւ Թուրքիոյ: Յաղթանակը դիւրին եղաւ ու մեծ տէրութիւնները հրադադար մը պարտադրեցին:

Խաղաղութեան Լոնտոնի ժողովին համաձայնականներու ճակատը քայքայուեցաւ. Պուլկարիա չէր մարսած 1878-ի Պերլինի համաժողովին որոշումները որոնք իրմէ խլած էին բազմաթիւ շրջաններ. ան չեշտուած պահանջներ ունէր յատկապէս Մակեդոնիոյ մասին, որոնք անընդունելի էին թէ՛ Սերպերուն եւ թէ Յոյներուն համար: Տեսնելով որ բանակցութիւնները կ'երկարին ու կ'երկարին, Պուլկարիա անակնկալօրէն յարձակեցաւ Սերպիոյ վրայ: Այս քայլը իրեն դէմ հանեց Յոյները, Թուրքերը եւ Ռումէնները: Պուլկարիա յանձնուեցաւ 15 օրէն:

1913 Օգոստոս 10-ի Պուքրէշի դաշնագիրը Պալքաններու մէջ օսմանեան գերիշխանութեան վերջ տուաւ: Անոր կը մնար միայն Թրակիոյ արեւելեան մասը, Էտիրնէն որ օսմանեան եւրոպական առաջին մայրաքաղաքը եղած էր: Նոյն դաշնագրով Պուլկարիոյ մնաց Թրակիոյ արեւմտեան շրջանը: Ստեղծուեցաւ Ալպանիան:

Պուքրէշի դաշնագիրը Պալքաններու մէջ թրքական տիրապետութեան վերջ տալէ զատ, Սերպիոյ առաւելութիւններ շնորհեց. ընդլայնուած՝ շնորհիւ հիւսիսային Մակեդոնիայով ան յաղթականն էր պայքարին: Մեծ մասով Սերպերէ բնակուած այս երկիրը նոյնիսկ կը սպառնար հաբսպուրկեան միապետութեան գոյութեան:

Ստեղծուած կացութեան մէջ բնական էր որ անմիջական պատճառը գար Սարայեւոյէն: Աւստրիոյ գահաժառանգին սպանութիւնը սերպամէտ յեղափոխականներու կողմէ, առիթ տուաւ որ Աւստրօհունգարիա անընդունելի վերջնագիր մը տայ, ապա 1914 Յուլիս 28-ին պատերազմ հռչակէ Սերպիոյ դէմ: Մնացածը զինակցութիւններու խաղով կարգադրուեցաւ, պալքանեան փոքր կնճիռ մը աշխարհամարտ մը ստեղծելով:

Ա. աշխարհամարտին նախօրեակի կացութեան հետ բաղդատած, ներկան հիմնական տարբերութիւն մը ունի: Այսօրուան զանազան ճակատներուն ետին մեծ պետութիւններ չկան, գոնէ Խորհրդային Միութեան քայքայումէն ի վեր: Պալքաններու ամէնէն դիւրավառ հարցը կը նկատուի հիւսիսային մակեդոնականը: Թերեւս չափազանցուած են Աթէնքի վախերը որ հիւսիսային Մակեդոնիա օր մը հարաւայինը (յունականը) կը պահանջէ. սակայն ի՛նչ պիտի պատահի եթէ Սկիւպ օր մը ուզէ Եգէականի ծով անցք ունենալ: Մնաց որ Պուլկարներն ալ ոչ հիւսիսային Մակեդոնիոյ իրենց իրաւունքէն, ոչ ալ Եգէականի վրայ պատուհան մը ունենալու երազէն հրաժարած են: Տարօրինակն այն է որ այսօր Յունաստանի ու Անգարայի շահերը կը միանան, քանի որ Անգարա պաշտպան կը կանգնի հիւսիսային Մակեդոնիոյ Թուրք փոքրամասնութեան: Ներկայ վիճակին պահպանումին կողմնակից այս երկու երկիրները Պալքանեան զգայուն գօտիին մէջ կայունութեան ազդակներ կը հանդիսանան:

ԲԱՂՀԱՆ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՅԹ (ԿԻՐԱԿԻ ՄԱՅԻՍ 24-ԻՆ)

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Յառաջ»). –

Մարսէյլի Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը գնահատելի յարատեւութեամբ, գովելի նախանձախնդրութեամբ եւ ջանքերով ու միշտ մասնակցող դպրոցներու, թեկնածուներու թիւը բարձրացնելու մտահոգութեամբ, Մայիս ամսուն կը կազմակերպէ արտասանութեան մրցոյթ մը: Այս տարի՝ Կիրակի, Մայիս 24-ին, ժամը 15.30-ին Հայ Մշակոյթի Տան մէջ:

Կազմակերպիչ յանձնախումբը հրաւիրած է Մարսէյլի եւ շրջակայ հայաշատ քաղաքներու ամէնօրեայ կամ միօրեայ դպրոցները, բայց նաեւ ընդլայնելու մտադրութեամբ հրաւիրած է նոյնպէս Կեդրոնական Ֆրանսայի հայաշատ քաղաքներու հայկական դպրոցներն ու դասընթացքները, Լիոնէն Վալանս, Կրընոպլը, Վիէն, Ռոման կամ Սէն – Շամոն:

Մրցոյթի օրէնքներն ու պայմանները կը մնան անփոփոխ. Թեկնածուները համաձայն իրենց տարիքին բաժնուած են չորս մակարդակներու, եւ իւրաքանչիւր խումբին առաջարկուած է հինգ քերթուած որոնցմէ մէկը ընտրելի: Ամէն դպրոց իրաւունք ունի մէկէն հինգ աշակերտներով մասնակցիլ: Նոյն դպրոցին պատկանող աշակերտները հարկ է ընտրեն տարբեր - տարբեր արտասանութիւններ: Իսկ դատակազմը, որ կուտայ քանի վրայ նիշ մը, բաղկացած է իւրաքանչիւր դպրոցի ներկայացուցիչէ որ ձեռնպահ կը մնայ իր դպրոցի աշակերտի գնահատումին:

Այս տարի կազմակերպիչ յանձնախումբի ընտրած հեղինակներն են յատկապէս՝ Յովհաննէս Թումանեան (Տերեւաթափ, Առաջին ձիւնը եւ Լուսաւորչի կանթեղը), Վահան Թէքէեան՝ (Երկիրը հոն, բարձրացում, Հայու հոգին), Յովհաննէս Շիրազ (Արձան Աբովեանին, Մայրս յաճախ ոգուս մէջ, Հայրենիք եւ սէր), Հայրապետ Հայրապետեան (Դպրոց կ'երթամ, Ամիսներու թագուհին, Հայրենի գիւղը, Հայրենի տնակ, Իմ լեզու) եւ նաեւ՝ Սիպիլ, Համաստեղ, Վ. Վահեան եւ ուրիշներ:

Հարկ է գնահատել նման ձեռնարկի մը ինքնատիպութեան եւ կարեւորութեան: Ինքնատիպութեան որովհետեւ տարուան մէջ միակն է իր տեսակին մէջ: Կարեւորութեան որովհետեւ իր մէջը կը բովանդակէ լեզու, գիր, գրականութիւն, գեղարուեստական ճաշակ, հաւաքական մասնակցութիւն եւ կեանք: Քով – քովի կը բերէ մանուկներ, աշակերտներ եւ զանոնք կը դարձնէ դերակատարներ ազգային արտայայտութեան մը: Իրարու կը կապէ դպրոցներ, հաստատութիւններ որոնք ուսումնական տարուան ընթացքին ուրիշ պատեհութիւն չունին իրարու հանդիպելու եւ ծանօթանալու: Եւ ի՛նչ խրախուսիչ երեւոյթ, քան պատանիներու շրթներուն վրայ ծաղկող Մեսրոպեան տառերը, երբ այսօր հայախօսութիւնը ահաւոր կերպով կը նահանջէ տուներէն ներս:

Մարսէյլի Պոլսահայ Մշակութային Միութեան կատարած արժանաւոր ճիգերը, նուիրական զոհողութիւնները պէտք է գտնեն իրենց արդար վարձատրութիւնը: Հայ Մշակոյթի Տան Վասպուրական սրահը պէտք է լեցուի ոչ միայն աշակերտներով, իրենց ծնողքներով, դպրոցներու պատասխանատուներով այլեւ բազմութեամբ մը գիտակից մեր գաղութներու հայեցի դիմագիծի պահպանման անհրաժեշտութեան, որը կ'անցնի նման ձեռնարկներէ:

Ուստի, Կիրակի, Մայիս 24-ին բոլորս Հայ Մշակոյթի Տունը, ծափահարելու համար մեր դպրոցներու աշակերտութիւնը, քաջալերելու համար անոնց ջանասիրութիւնը, ապրելու համար հայկական օր մը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՄԹԻՆ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Օրուան մէջ՝ տասնեակներով նման փոքր դէպքեր բանտի կը վերածէին այս արդէն նեղ յարկաբաժինը: Օրը իր վախճանին չհասած՝ քանի անգամ մտքէն կը հայհոյէր այս բոլոր կապկութիւններուն դէմ: Անշուշտ գիտէր թէ դեռ մանուկ՝ միշտ ունեցած էր բոլոր իշխանութիւններն ու հեղինակութիւնները ծաղրի առնելու այս գէշ ունակութիւնը: Ու շուրջ հինգ տարիներու տանձարձանք ու տաղտուկ կեանքէ մը յետոյ՝ անհրաժեշտ էր այլեւս, իր կեանքին մէջ, քիչ մը օրէնք ու քիչ մը կարգապահութիւն: Այլ իր հոգւոյն խորը անհանդուրժուան ճամբաներու, անելք արահետներու, ապա շրջագայութեանց խորին ճաշակը ոչնչով կարելի էր ջնջել: Ամէն ինչի կ'ընծայուէր չափազանց ու տասիկ կերպով մը: Ու կը զգար թէ ամէն ինչ իր վրայ խառնելի կը թուէր զինքը շրջապատողներուն: Կեանքի է՛ն ճիշդն ու է՛ն ընտանի արարքներն իսկ կը մերժէր կատարել՝ ինչպէս կը թելադրէին իրեն: Նեղ յարկաբաժնի մը մէջ՝ կը ձգտէր ապրիլ՝ ինչպէս կ'ապրէր աքսորի հեռաւոր վայրերուն մէջ, անզուսպ ազատութեամբ մը: Ու երբ կը զգացնէին իրեն տակաւ կողմնակի ակնարկութիւններով, վերստին ու հարկ եղածին պէս կրկնելով ինչ որ ըրած էր, – կ'ապստամբէր գրեթէ ոխակալ լռութեան մը, կամովին դուրս գալով ընտանեկան շրջանակէն, որ իրը չէր թուեր:

Ու միայն զուարճանալու եւ իր գիրը փորձելու համար չէր, որ իրիկուն մը պատրաստեց այդ տառարանեան: Իրաւ է թէ վերադարձէն ի վեր ամբողջ էջեր կը մրոտէր՝ գրելու եւ կարդալու սովորութիւնը վերագտնելու համար: Արդարեւ, առաջին անգամ որ գրիչը ձեռք առաւ երկու տող գրելու համար, քիչ մնաց, որ ապշութենէն պիտի ճչար: Քաղաքը, շնորհիւ մատներուն վրայ առաջացած քանակի հարուածներուն, սորված էր տառերը լուսաւորչական ոլորումներով հանգուցել իրարու, նոր տողերն ու յատուկ անունները գլխագրով սկսիլ, գրերուն հաճելի կորութիւնները տալ եւայլն: Այժմ վերստին կը գրէր իր հօրը պէս՝ քառակուսի, աւելի քան անկիւնաւոր, մանր ու անջատ տառերով: Անդուլ ժպիտով մը, կը մտածէր՝ թէ ուսուցիչներուն յոգնութիւնը զուր գացած էր ու ինք վերադարձած էր՝ իր ընտանիքին Հայոց տառերը քով քով շարելու եղանակը: Արդ՝ ինչպէս հեղնանք, ինչպէս տեսակ մը վրէժխնդրութիւն, իր ուսուցիչներուն գրով, խմբագրեց տառարանեան ու կախեց անկողնին վրայ, ի ցոյց մեծ մօրը եւ միւսներուն:

ա) Բարդէն, տղա՛ս, քիթդ վեր մի քաշեր: Թաշկինակ բռնածը շինուած է խոնջելու համար:

բ) Երբ քեզի խօսք կ'ուղղեն՝ քթիդ տակէն մի՛ մռլտար իը, հա, չէ: Ընդհակառակն քաղաքավարութեամբ պատասխանէ՝ այո՛, մօրաքոյր, ո՛չ մեծ մայրիկ, ներողութիւն ի՞նչ կ'ըսէիր, մօրեղբայր:

գ) Տունը եթէ հիւր գայ, ոտքի ելիր ու բարեւէ, – եթէ նոյնիսկ չճանչնաս զայն: Եթէ եկողը փորձէ մազերդ շոյել, ետ մի՛ քաշուիր ու եթէ ըսէ, – թոռանդ խերը տեսնես, Տիկին Հնազանդ, ԵԱՎ–ՐՈ՛ՒՄ, ճիշդ մարը կըլմանի, ՍԻՒԼԻՆԻ պէս մանչ եղեր ես, ծէ՛: Շնորհակալ եմ, Տիկին Մարիամ կամ Տիկին Փառանձեմ, ըսէ՛:

դ) Ճաշի ժամանակ բերանովդ զանազան աղմուկներ մի՛ հաներ:

ե) Դուրսէն եկած ատենդ՝ կօշիկներդ անմիջապէս հանէ ու թէոլիկներդ հագիր:

զ) Մազերդ սանտրէ օրը քանի մը անգամ. Հագուստներդ խնամէ ու ո՛չ թէ նետէ: Իջի՛ր բակ՝ կօշիկներդ ներկելու համար:

է) Ճէմիչէն ջրի պարանը մի՛ մոռնար քաշելու ու դուռը գոցէ, դուրս ելած ատենդ: Մի՛ մոռնար, որ բոլոր դռները միշտ պէտք է գոցել: Դուռ բացուած շինուած է գոցուելու համար:

ը) Սեղանի վրայ, եթէ բանի մը պէտք ունենաս՝ քովինիդ ըսէ, փոխանակ ոտքի ելլելու եւ առնելու: Պատառաքաղ, դանակ, դգալ, անձեռոց եւայլն շինուած են գործածուելու համար:

(Շար. 8)

(Շար. Ա. էջէն)

Հարաւային Օսէթիոյ Խորհրդարանի նախագահը Կուլումբեկով հրապարակի համաձայնագիր ստորագրած են եռօրեայ արիւնալի բախումներէ ետք, Օսէթներու եւ վրացական ուժերու միջեւ:

ՎԵՆԵՆՏԻԿԻ Թաղապետութիւնը եւ քաշեց փապուղիի մը հաստատման ծրագիրը, իբրեւ հետեւանք երկաթուղիի արնորէնութեան մերժումին երկու գիծերու օգտագործման արտօնութեան, ինչ որ անկարելի կը դարձնէ շինութիւնը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

Թափըմհակըմի մէջ տեղի ունեցած ըմբշամարտի Եւրոպայի ախոյենութեան յունահռոմէական ոճի խաղերուն 52 քկ. դասակարգին ոսկէ մետալի արժանացած է Ալֆրէտ Տէր-Մկրտչեան, որ Դոնի Ռոստովի մէջ դարձած էր ՀԱՊ-ի ախոյեան: 74 քկ. դասակարգին ալ աշխարհի եւ Եւրոպայի ախոյեան Մնացական Իսկանդարեան նուաճած է Բ. դիրքը: Գիւմրիցի ըմբիշը, երկար ժամանակ հիւանդացած է հայեւ ապաքինելով ախոյենութեան նախօրեակին:

**

ՖՈՒԹՊՈԼ

Հայաստանի բաժակի քառորդ աւարտականներու առաջին խաղերու արդիւնքներն են.-

«Բանանց» -- Կիլիկիա»	2 -- 1
«Կոտայք» -- «Հ.Մ.Ը.Մ.»	1 -- 2
«Լոռի» -- «Մալաթիա»	1 -- 4
«Շիրակ» -- «Ալաշկերտ»	4 -- 0
«Վան» -- «Զուարթնոց»	2 -- 0

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Մարմնի կազմակերպած տօնավաճառը՝

Յունիս 14 -- 15-ին

**

Կապոյտ Խաչի Փարիզի Միօրեայ դպրոցին ամավերջի հանդէսը Կիրակի, Յունիս 21, կէսօրէ վերջ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ.-- Պր. Արսէն Տէր-Զաքարեան 500 Ֆր.:

**

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Տիկին Ճինկէօզեան 100 ֆրանք:

**

ՄԱՐՍԷՅԼ. -- Տիկին Այտա Եղիազարեան 200 Ֆր.:

**

ԼԸ ՓՐԷՄԼԷՆ Պ. Թորոսեան 100 Ֆր.:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

COMMUNIQUÉ DE PRESSE

Le 16 Avril, un avion cargo de 40 tonnes, mis gracieusement à notre disposition par l'U.A.F. (United Armenian Found), est parti de Paris pour Erevan chargé de marchandises destinées au Karabagh comprenant:

— 10 groupes électrogènes (50 KVA)

— 25 moulins à farine

— 11 tonnes de matériel médical et médicaments dont 2 tonnes par le Maire de Bagneux

— 5 tonnes de lait maternisé

— 1 600 paires de bottes fourrées

— des couettes, des duvets et outillages divers (offerts par le Centre de la Protection Civile du Cher).

La Croix Bleue des Arméniens de France continue son action jusqu'à épuisement des fonds collectés.

LE CONSEIL D'ADMINISTRATION DE LA CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Fait à Paris
le 13. 05

**

SECTION DE PARIS

COLONIE DE BELLEFONTAINE

JUILLET : dernières inscriptions le Samedi 16 Mai

AOUT : inscriptions en cours, uniquement le Samedi de 15h à 18h

Places limitées.

S'adresser à la M. C. A.
17, rue Bleue, 75009 Paris
M° CADET

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Իր ամուսնոյն՝ Արամ Մարտիրոսեանի մահուան 14-րդ տարելիցին ի յիշատակ Տիկին Մարտիրոսեան 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

**

ԹՈՒԼՈՆ.-- Պր. Հ. Սարգիսեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին իր կնոջ Թարմ յիշատակին (մեռած Մարտ 6-ին):

THEATRE DU GOLF
LA CIOTAT

le Samedi 23 Mai à 20 h 45

CHŒUR
ARMENIEN DE MARSEILLE
SAHAK - MESROP

Direction: KHATCHIG YILMAZIAN

Au programme :
Komitas—Ekmalian—E. Hovhanessian
A. Haroutiounian—K.Avedissian

— Vente de billets sur place —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը ստացած է հետեւեալ նուէրները Եկեղեցւոյ պայծառութեան:

Փոխան ծաղկեպսակի. --

Մարի Թէրմօնեանի թաղման առթիւ՝ (ծնեալ Զօրլուեան) Տէր եւ Տիկին Փիէր Ղազարեան 2000, Տէր եւ Տիկին Ժան Մելեան 2000, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Բարաքեան 1000, Տէր եւ Տիկին Ժագ Մելքոնեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Զէօմլէքեան 500, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Հրաչեան 500 Ֆր., Հ. Բ. Ը. Մ. 500, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մալխասեան 200, Ժագլին Բէլէչեան 100, Տէր եւ Տիկին Զրքամեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Զամանդեան 100 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Էտէն 200 Ֆր., Փաթրիք Թիրմոնճեան 500 Ֆր., Տիկին Լուի Մաթոսեան 200, Արդումեան 200 Ֆր., Տիկին Էլիզ Ցակոբեան 100, Տիկին Ժանէթ Պօյաճեան 200, Տիկին Պայծառ Ցակոբեան 100, Կապոյտ Խաչ 100, Ի.Ժ.Ա. - Արծիւ 500 Ֆր., Արթին Ալեքսանեան 100, Տիկին Լուիզ Վերնասա 200 Ֆր., Տիկին Վիքթորիա Ցարութիւնեան 200 Ֆր., Ազատեան ընտանիք 100, Տիկին Շաքէ Մուրատճալեան 50 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Դաւիթ Պանոեկեան 300, Արամ Խաչատուրեան Միութիւնը 1000 Ֆր., Արշամ Պապայեան ընտանիք 1000 Ֆր. երգչախումբին, Տիկին Ալիս Տուրեան 250 Ֆր. Հայ Արենոյշներու եւ 250 Ֆր. Եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Սարգիս Սարգիսեան 100 Ֆր. Մշակոյթային Տան եւ 50 Ֆր. Եկեղեցւոյ, Գէնտէրեան ընտանիք 300 Ֆր. Ղարաբաղի, Տէր եւ Տիկին Փերոբ Գինոսեան 100 Ֆր., Համազգային դպրոցին եւ 100 Ֆր. Եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 200 Ֆր. «Յառաջ»ին, Տիկին Եսւէր Հայ Արենոյշներու 250 Ֆր., Տէր եւ Ալպէր Պօղոսեան 200 Ֆր. Մշակոյթի Տան:

LA MAISON DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE ARMENIENNE DE MARSEILLE

organise le Samedi 16 Mai à 20 h 30

UN

Diner - Banquet

à l'occasion du 16e anniversaire de sa fondation.

Animation assurée par
L'Orchestre MASSIS
(Paul Derderian)

P.A.F. : 200 F.

MJCA — 12 - 14, rue Saint Bazile
13001 Marseille
Tél. : 91. 50. 15. 09

ՊՏՈՅՏ՝ ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԷՆ - Ժերոմի Ջ. Շանթ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ օթօքարով պտոյտ մը Մայրերու օրուան առթիւ դէպի

ILE DE BENDORE

Մայիս 23, Շաբաթ առաւօտ, ժամը 10-ին: Ժամադրման վայրն է Սէն -- Ժերոմի Ռօթոնտ հրապարակը վերոյիշեալ ժամուն:

Մախքերու մասնակցութիւն 150 ֆրանք:

Փափաքողները կրնան հեռաձայնել՝

91 -- 70 -- 12 -- 49

91 -- 06 -- 29 -- 65

91 -- 66 -- 55 -- 91

CROIX BLEUE

COMMUNIQUÉ

La Croix Bleue des Arméniens de France, recrute pour son Centre de Vacances à Bellefontaine (JURA), pour la période JUILLET et AOUT 1992 :

— des moniteurs diplômés du BAFA de préférence (réponse avant le 5 Mai);

— des hommes d'entretien ayant le permis de conduire (réponse avant le 20 Mai);

— des cuisiniers et aides cuisiniers (réponse avant le 20 Mai).

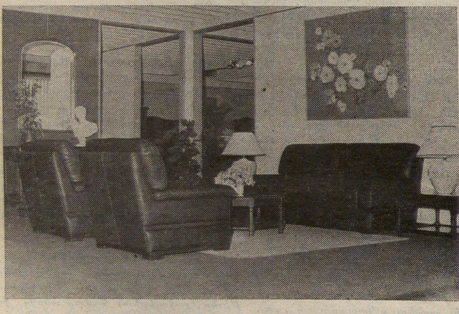
Les candidatures sont à envoyer à l'adresse suivante :

C. B. A. F.
Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
Tél. : 48. 24. 46. 57

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z. I. Vitrolles à 20km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

“Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն”

SOIREE DE PRESTIGE
AU PROFIT DE L'ECOLE
TEBROTZASSERE

le Samedi 23 Mai à 20 h 30

Dans le *«Salon Impérial»* de l'HOTEL INTERCONTINENTAL
3, rue de Castiglione — 75001 Paris

animée par *l'Orchestre* GAÏDZAG

● *Tenue correcte exigée*

Réservation (9 h - 18 h)
43 81 01 72 48 60 66 18 46 06 96 49

Réservation (après 18 h)
48 94 01 14

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 19

MARDI
19 MAI
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.800 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 67e ANNEE — No 17.800

ԱՐՑԱԽ

ԼԻՍԱԳՈՐ ԵՒ ԲԵՐԴԱՁՈՐԻ ԳԻՒՂԵՐԸ ՀԱՅԵՐՈՒ ՁԵՌՔԸ Կ'ԱՆՑՆԻՆ

ԲԱՔՈՒ

ՄՈՒԹԱԼԻԲՈՎ ՆՈՐԷՆ ԳՆԱՑ, ԲԱՅՑ ՈՒ՞Ր

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԸ ԻՇԽԱՆՈՒԹԵԱՆ ԳԼՈՒԽ

ՏԱՇԿԵՆՏ

ՎԵՑԵՐՈՒ ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԴԱՇԻՆՔԸ

Ղարաբաղի ինքնապաշտպանութեան հայկական ուժերու զինուորական յաջողութիւնները կը շարունակուին եւ ինչպէս կը սպասուէր Շաբաթավերջին Հայերը տէր դարձած էին Լիսագորի եւ Բերդաձորի ենթաշրջանի հինգ գիւղերուն, այլ խօսքով՝ Լաչինի դուռն էին, առանց զոհ տալու, Ազերիները նախապէս քաշուած էին:

Ռազմագիտական այս կարեւոր յաջողութենէն զատ, «Արմէնփրէս» հետեւեալ լուրերը հաղորդած էր նախապէս, այսինքն Մայիս 16 թուականով.--

Մայիս 15-ի օրուան առաջին ժամերուն հայկական սահմանապահ ուժերը ի վերջոյ յաջողած են լռեցնել այն կրակակէտերը որոնցմէ կը ռմբակոծուէին շրջանի գիւղերը: Առաւօտեան Առաւուս, Տեղ, Խնածախ ու Խողնավար գիւղերու հրետակոծութիւնը վերսկսած է ուրիշ կէտերէ:

Գորիս քաղաքը խաղաղած է ու Գորիսցիները կրցած են իրենց վերջին հրաժեշտը տալ Կոռնիձորի պաշտպանութեան զոհ արարատցի Նշան Սիմոնեանին:

Նոյեմբերեանի շրջանին վրայ եւս յարձակումները շարունակուած են. ռմբակոծուած են Բարեկամաւան, Ոսկեւան, Ոսկեպար, Կոթի գիւղերը:

Գորիսի սահմանագծին վրայ կատարուած ռազմական գործողութիւններէն կը յայտնուի որ Ազրբեջանցիները այդ տարածքէն ներխուժելու նախապատրաստուած ծրագրեր ունէին ու կը փորձէին իրագործել զայն: Սակայն սահմանի բոլոր կէտերու վրայ ուժգին հակահարուած տալով ձախողութեան մատնուած են: Մայիս 15-ի երեկոյեան հայկական ուժերը գրաւած են Խնածախ գիւղին դիմացի բարձունքը եւ ոչնչացուցած ազրբեջանական կրակակէտերը, գրաւելով կարեւոր քանակութեամբ ռազմամթերք:

**

ԼՂՀ-ի ինքնապաշտպանութեան ուժերու հրամանատարութիւնը յայտարարած է որ հայկական բնակավայրերու եւ Ստեփանակերտի օդակայանի ռմբակոծումը շարունակելու պարագային ազրբեջանական կրակակէտերը անմիջապէս լռութեան պիտի մատնուին: Այս կը վերաբերի գլխաւորաբար Աղդամի ռազմական կայանին: Արդարեւ, ճշդուած է որ այդ կէտէն արձակուած գրադի պայթումէն Ստեփանակերտի օդակայանը, Մայիս 15-ին, ամբողջութեամբ այրած է ԵԱԿ-40 թռչանը, մէկ մեռեալ կայ եւ 8 վիրաւոր:

ԼՂՀ-ի մամուլի կեդրոնի հաղորդումին համաձայն, Մայիս 15-ին, Մարտունիի շրջանի գիւղերը ռմբակոծած առեն հարուած կերած ՄԻ-24 ռազմական թռչանի անձնակազմի անդամներէն մէկը իջած է անկարգելով Մարտունիի շրջանը, բայց, ինքնապաշտպանութեան ջոկատները զինքը մեռած գտած են: Ըստ փաստաթուղթերու, ան մայոր Ալեքսէյ Անատոլեվիչ Շվիրնովն է: Իր վրայ գտնուած է 300 տոլար եւ Ազրբեջանի օդային ընկերութեան այցետոմսը, ինչ որ կը հաստատէ թէ նախկին խորհրդային բանակի վարձկաններ կ'օգտագործուին հայկ. գիւղերու ռմբակոծութեան առեն:

ՍՊԱՌՆԱԼԻՔՆԵՐ
ՊՈԼՍՈՅ ՀԱՅՈՑ
ՊԱՏՐԻԱՐՔԱՐԱՆԻՆ

«Մարմարա» Մայիս 12-ի իր թիւին մէջ հետեւեալ մանրամասնութիւնները կուտայ.--

Այս առաւօտ Պատրիարքարանէն ստացանք հետեւեալ տեղեկատուութիւնը.--

Կիրակի օրուընէ սկսեալ, իրենց անծանօթ զանազան անձեր, Պատրիարքարան հեռաձայնելով, Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի դէպքերուն առընչութեամբ իրենց զայրոյթը արտայայտած են: Նախատալից ոճով արտայայտութիւններուն առընթեր գտնուած են ոմանք, որոնք ուղղակի սպառնացած են Պատրիարքարանի եւ համայնքային հաստատութեանց վրայ ռումբ արձակել:

Պատրիարքը պաշտօնագրով մը սոյն անհանգստութիւն պատճառող անախորժ արտայայտութիւններէն տեղեակ պահած է Պոլսոյ կուսակալը:

Հեռատիպով ստացուած են նաեւ երկու սպառնալիքի նամակներ: Սոյն նամակներուն պատճէնները եւս յղուած են կուսակալին:

Հեռաձայններով շարունակուող սպառնալիքները երբ իրենց թիրախ ընտրած են մեր գաւառաբնակ փոքրաթիւ ժողովուրդը եւ գաւառի եկեղեցիները, Պատրիարք Հայրը, պաշտօնագրով մը իրաց այս վիճակէն տեղեակ պահած է նաեւ Ներքին Գործոց Նախարար՝ Իսմէթ Սէզկինը, խնդրելով պարտ ու պատշաճին անօրինումը, մեր գաւառի եկեղեցիներու եւ գաւառաբնակ ժողովուրդի կեանքի եւ ինչքի ապահովութեան առընչութեամբ: Պատրիարքարան հասած սպառնալիքի երկու նամակներու պատճէնները եւս յղուած են Նախարարին առ ի տեղեկութիւն:

ՈՒ՞Ր Է ՄՈՒԹԱԼԻԲՈՎ

Դէպքերը արագընթաց իրարու յաջորդեցին եւ Մութալիբով հազիւ տուն-տեղ եղած էր կրկին եւ անմիջապէս վճռական որոշումներ տուած (արտակարգ վիճակ, կուսակցութեանց գործունէութեան առկախում եւայլն, եւայլն), երբ ամէն ինչ տակնուվրայ կ'ըլլար, Ժողովրդական Ճակատը իշխանութիւնը ձեռք կ'առնէր եւ Մութալիբով ալ կ'անհետանար: «Քաղաքացիական պատերազմ մը» ծայր կուտայ թէեւ բայց հազիւ կէս ժամ կը տեւէ, ընդհանուր շփոթութեան մէջ է որ կը կատարուի յարձակումը Խորհրդարանի շէնքին վրայ, իրիկունը նախագահական պալատն ալ կ'իյնայ, բայց, Մութալիբով հոն չէ (դեռ Երկուշաբթի, հետքը չկար, հաւանական կը նկատուէր որ Մոսկուա գտնուի): Նախքան այս վերիվայրումը, թղթակիցները («Մոնտ», Մայիս 16) որոշ եռանդ մը կը տեսնէին Մութալիբովի մօտ: Կ'ըսուէր թէ քննութիւն ալ բացուած է Շուշիի անկումին առընչութեամբ: Հոն, դաւաճանութեան հարց ալ կայ: Կ'ըսուի թէ Հայերը նախապէս գիտէին քաղաքին պաշտպանութեան դիրքերու դասաւորումը, թէ ազերի զրահակառքերու ընդունարանները ջուրով լեցուած էին եւայլն, եւայլն: Զինուորական յաջորդական պարտութիւնները շատ ծանր կշռած են եւ Թուրքիոյ նեցուկն ալ չի բաւեր, Լրագրող մը չի վարանիր նոյնիսկ ըսելէ.-- «Եթէ ճակատումը շարունակուի, իբրեւ ազգ պիտի ոչնչանանք եւ Ազրբեջանն ալ մասնատուի»:

Կիրակի օր ալ ցոյցեր տեղի ունեցած են Բաքու, ուր համախմբման կառավարութիւն մը կազմուած է: Նոյն օրը, հարիւրաւոր Ազերիներ ալ գերեզմանատուն գացած են, ուր թաղուած են Լեռնային Ղարաբաղի զոհերը: Նոր իշխանաւորները, ի սկզբանէ, յայտարարած են թէ գլխաւոր հեռանկարները նախ ետ առնել է այն հողերը զորս Հայերը առած են, ապա՝ բանակցելու մասին կարելի է մտածել: Ժողովրդական ճակատի բանբերն ալ՝ Գասիմով կ'ըսէ.-- «Եթէ Ժ. Ճ.-ը իշխանութեան գլուխ գայ, ետ առնելէ ետք մեզմէ խլուած հողերը, կրնանք բանակցութեան մասին խորհիլ: Հայերը իրենց հողին իրաւունքն ունին, իրենց տուներուն, բայց, պէտք է հասկնան թէ Ազրբեջան կը գտնուին եւ պէտք է ենթարկուին ազերի օրէնքին»: Ներկայիս կազմուած կառավարութեան գլուխ է նախկին նախարարապետ՝ Հիւսէյնով, Ներքին նախարար նշանակուած է Ժողովրդական Ճակատի փոխ-նախագահ Համիդով: Ազգային Խորհուրդը (Մութալիբովի հրաժարումէն ետք -- Մարտ 6 -- կազմուած 50 երեսփոխան կը համախմբէ կէս՝ խորհրդարանական մեծամասնութենէն, կէսն ալ՝ ընդդիմութենէն) Խորհրդարանի արտակարգ նիստ հրաւիրած էր Երկուշաբթի, Մայիս 18-ին: Գալով Ժողովրդական Ճակատի պարագլուխ՝ Էլչիպէյի, ըսած է թէ իր կազմակերպութիւնը երեք նպատակ կը հետապնդէ.-- ա) Ժողովրդավարութեան հաստատում. բ) Իսլամի հիմնադրում. գ) Հայերու արտաքսում Շուշիէն եւ Լ. Ղարաբաղէն: Երկու վերջին հեռանկարները խոտոր կը համեմատին ժողովրդավարութեան հետ...:

Պաշտպանութեան նախարար՝ Կազիեւ կոչ ըրած է ազերի կամաւորներուն որ ձգեն Բաքուն եւ Լաչին երթան զրահակառքերով: Թէեւ Երկուշաբթի առաւօտ մեր առած լուրերուն համաձայն, արդէն ուշ էր, քանի Ղարաբաղը Հայաստանէն բաժնող այդ հողաշերտը Հայերու ձեռքն էր, ինչ որ այլեւս ցամաքէն իրարու կը միացնէ Հայաստանն ու Արցախը:

Այս ամբողջ անցուդարձը անտարբեր չի թողուր Թուրքիան եւ Իրանը: Առաջինը որ «մտահոգութեամբ» հետեւած է կացութեան, շատ չուզեր միջամտել, որքան ալ ընդդիմութիւնը (Եըլմազ) պատասխանատու կառավարութիւնը իր «կրաւորական դիրքին համար»: Մայիս 17-ի «Ժուռնալ տիւ Տիմանշ»-ի մէջ ալ շահեկան յօդուած մը կար խորագրուած.-- «Կեդրոնական Ասիոյ Թրքական երազները»: Արդարեւ, օր մը (Շաբաթ) Բաքու հաւաքուած ցուցարարները (Ժողովրդական Ճակատ) Թրքական դրօշակ կը պարզեն ու փառքեր կ'երգեն, յաջորդ օրն ալ (Կիրակի) Մութալիբովի կողմնակիցները իրանեան դրօշ կը պարզեն: Այս վերջինն ալ շատ յուսախաբ է վերջին դէպքերու լոյսին տակ: Պարսիկ բանագնացը՝ Վալէյթի յայտարարած է.-- «Ժողովրդական Ճակատը գաղափարական մը ունի դրոշմուած ծայրայեղ, ազգայնամոլ եւ փանթուրքական ազգայնականութեամբ մը, եւ պիտի քաջալերէ պատերազմին շարունակութիւնը եւ Թուրքիոյ ու Միացեալ Նահանգներու զօրացումը Կովկասի մէջ»:

ՏԱՇԿԵՆՏ

Ելցին բաւական չարչրկուած է փաստելու համար թէ զինուոր չէր, երբ ժողովին հասաւ եւ վիճակը հետեւանք է դէպքերու եւ ոչ՝ փափաքին:

Անկէ զատ, վեց Պետութիւններ միայն հաւաքական ապահովութեան դաշինք մը ստորագրած են, ՀԱՊ-ի այս վեհաժողովին որմէ կը բացակայէին Ուկրանիա, Բելառուսիա, Մոլդովա, Կիրգիզստան, Տաճկաստան: Ուրեմն, Ռուսաստանի կողքին ստորագրողներն են.-- Հայաստան, Կեդր. Ասիոյ 4 Հանրապետութիւնները:

**

Ակադեմիկոս Սերգէյ Համբարձումեան բաց նամակով մը դիմած է Ռուսաստանի նախագահ Բորիս Ելցինի, ուր վերլուծած է Ռուսաստանի դիրքը Հայաստանի եւ Ղարաբաղի հարցերուն նկատմամբ: Հոն մանաւանդ կը քննադատուի Ռուսաստանի անորոշ վիճակը Ղարաբաղի նկատմամբ: Հայաստանի դիրքորոշումը յստակ է, կ'ըսուի նամակին մէջ՝ կողմնակից է բոլոր ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքին: Վերջաւորութեան ակադեմականը դիմելով Ելցինին, կը խնդրէ արտայայտել յստակ վերաբերում:

**

Ֆրանսայի Առողջապահութեան նախարար Պ. Քուշնէր յայտարարած է որ Փարիզ պատրաստ է շարունակել Լեռնային Ղարաբաղի մարդասիրական օգնութիւնը ՄԱԿ-ի դրօշի տակ: Օժանդակութիւնը սկսած էր իր իսկ ղեկավարութեան տակ, ապա դադրած:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ «ՆԵՐՔԻՆ ՀԱՐՑԸ» ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

Թուրք մամուլը գոհունակութեամբ կ'արձագանգէ Մութալիբովի հեռացման լուրերուն: Լայն տեղ կը տրուի ժողովրդական այն ցոյցերուն որոնք Բաքուի մէջ կատարուեցան բողոքելու համար անկեալ նախագահը կրկին իշխանութեան գլուխ բերելու որոշումին դէմ: Ազրբեջանի յառաջացած սինակներուն մէջ այլեւս տեղ չէին գտներ Թուրքիոյ կողմէ միջամտութիւն կատարելու մասին ընդդիմութեան պնդումները:

Շաբաթավերջին Անգարա գտնուած է նախագահութեան թեկնածուներէն Իթիպար Մէմէտով որ «Իսթիքլալ» (Անկախ) կուսակցութեան ղեկավարն է. ան քննադատած է Թուրքիան ու ըսած.-- «Թուրքիան չի կրնար չեզոք դիրք պահպանել Ղարաբաղի հարցին մէջ: Հայաստան կը յարձակի Ադրբեջանի ու Ռուսաստան կողմնակից է այս կացութեան: Ամբողջ պատահածը բեմադրութիւն մըն է որ կը միտի Լաչինի անկումին, որպէսզի Ադրբեջանի մէջ քաղաքացիական պատերազմ սկսի ու համայնավար իշխանութիւնը երկիրը կապէ Ռուսաստանի»: Իսկ Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը ակնարկելով Բաքուի վերջին զարգացումներուն ըսած է.-- «Ատոնք Ադրբեջանի ներքին գործերը, անկախ ու գերիշխան պետութեան մը ներքին խնդիրներն են. մենք կը մաղթենք որ ժողովրդական կամքի արտայայտութիւնները խոչընդոտի չհանդիպին ու երկրին բոլոր ուժերը միասնութեան մէջ գտնուին Ղարաբաղի հարցին մէջ որ ադրբեջանական հող է»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻԱ Նախագահ չէր գտած քուէարկութեան 8-րդ շրջանէն ետք: Ոչ մէկ թեկնածու կրցաւ ստանալ պարտ մեծամասնութիւնն իսկ (508 ձայն), քանի որ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ ԲԱՑԱԿԱՅ, ԻՍԿ ԱԴՐԲԵՋԱՆԸ ՆԵՐԿԱՅ BRITISH MUSEUM-Ի ՄԷՋ

Ինչպէս որ կը յուսացուի, երբ ի վերջոյ Ղարաբաղի հարցը փոխադրուի հաշտութեան միջազգային խորհրդաժողովներու սեղանին վրայ, հո՛ն այլեւս զէնքերը չէ՛ որ պիտի խօսին, այլ՝ իրաւական փաստաթուղթերը եւ պատմական ապացոյցները միայն։

Եւ այդ ապացոյցները պիտի քաղուին ու բերուին առ հասարակ պատմական ուսումնասիրութիւններէ, դիւանագիտական արխիւներէ եւ պատմութեան թանգարաններէ։

Պատմութեան թանգարաններու ամենակարեւորն ալ Լոնտոնի British Museum-ն է, անկասկած, ուր փոխադրուած եւ ամփոփուած են Մերձաւոր-Արեւելքի պատմութեան հետ կապ ունեցող, այսինքն՝ Հայաստանը (եւ հետեւաբար Արցախ = Ղարաբաղն ալ) շահագրգռող ամէնէն կարեւոր իրերն ու քարտէսները։

Հարց է սակայն թէ, այդ կարեւոր թանգարանին մէջ Հայն ու Հայաստանը փնտռող այցելուն ի՞նչ կը գտնէ։ Գրեթէ ոչի՛նչ, բացի հայկական ձեռագիրներէ, որոնք պահուած կը մնան ո՛չ թէ բուն թանգարանին, այլ՝ յարակից Բրիթիշ Լայպրէրիի մէջ, եւ որոնցմէ քանի մը հատը միայն կը ցուցադրուին այցելուներուն։

Թանգարանին 13 թիւ Սրահին մէջ կայ անշուշտ Անահիտ դիցուհիի հանրածանօթ պրոնզեայ գլուխը։ Եւ սակայն, այդ արձանին տակ իբր ծանօթութիւն գրուած է բառացիօրէն, թէ ան գտնուած է Սադաղայի մէջ, որ արդի Սատաղն է հիւսիս-Արեւելեան Թուրքիոյ մէջ, եւ որ կը ներկայացնէ Անահիտան, պարսկական ծագումով աստուածուհի մը, զոր Հելլէնները նոյնացուցած են Արտեմիս եւ Աֆրոդիտէ աստուածուհիներուն հետ։

Անահիտի հայութեան մասին ո՛չ մէկ խօսք։ Մինչդեռ, մեր դպրոցական դասագրքերուն մէջ իսկ այդ պրոնզեայ գլուխը ներկայացուած է իբր ոսկեայ արձանը Հայաստանի պաշտպան դիցուհի Անահիտի, ոսկեծին եւ ոսկեմայր, մայր ամենայն զգաստութեանց։

Անդին, 51 թիւ Սրահին մէջ, որ կը կրէ «Մերձաւոր-Արեւելք» անունը, ցուցադրուած են Սումէրի, Ասորեստանի Բաբելոնի, Հիթիթներու, Պարսիկներու եւ այլ հին ժողովուրդներու վերաբերեալ բազմաթիւ առարկաներ եւ քարտէսներ։ Այդ բոլորին վրայ Armenia անունը չկայ երբեք, բայց կայ յաճախ ո՛վ զարմանք, Azerbaijan անունը։

Միայն, Սասանեաններու յատկացուած 19 թիւ ցուցափեղկին մէջ է որ, մէկ անգամ կը կարդացուի Armenia անունը։ Եւ այդքան միայն։

Իսկ 53 թիւ Սրահին մէջ, որ կը կրէ «Անաթոլիըն էնտ Իրանիըն» անունը, «Արմէնիա»ն յիշատակուած չէ երբեք, մինչ Ազրպէջանի անունը ներկայ է բոլոր քարտէսներուն վրայ։ Այս սրահին մէջ է որ, երկու յատուկ ցուցափեղկերու ետեւ ներկայացուած են Ուրարտուն եւ Ուրարտական իրերը, առանց որ մատնանշուած ըլլայ որեւէ առնչութիւն Ուրարտուի եւ Հայաստանի միջեւ։

Ո՞ր ոչ-հայ այցելուն պիտի կրնայ այդ առնչութիւնը նշմարել, քանի որ գրուած չէ տառացիօրէն։

Եզրակացութիւն։ Պատմական Հայաստանը գոյութեան իրաւունք չէ ստացած Բրիտանական Թանգարանին մէջ, մինչ ամէնուրեք կը փայլի Ազրպէջանի անունը։

Արդ, նկատելով որ «Ազրպէջան» անունը գործածութեան դրուած է 1918-էն սկսեալ միայն, կը նշանակէ թէ մեր ազերի հարեւանները միջոցը գտեր են Հայաստանի անունը ջնջել տալու թանգարանին պատմական քարտէսներուն վրայէն, եւ անոր տեղ յաջողեր են արձանագրել տալ Ազրպէջանը, որպէսզի օր մը կարենան այդ պարագան օգտագործել քաղաքական-դիւանագիտական մարզի մէջ։ Քաղաքական նախատեսութիւն։

Կ'երեւի այս բանը չէ մտահոգած Լոնտոնի մեր ազգայինները, եթէ ո՛չ անոնք ալ կրնային հաւաքական ազդու դիմումներով, կամ առ նուազն Ազերիներու կողմէ ի գործ դրուած միջոցները օգտագործելով, Հայաստանի անունը վերահաստատել Թանգարանին պատմական քարտէսներուն վրայ։ Իմացանք միայն որ, լոնտոնաբնակ ծանօթ ազգայիններէն Պարոն Ռուբէն Գալչեան անձնապէս բողոքի մէկ-երկու նամակ գրած է Թանգարանի տնօրէնութեան, առանց սակայն կարենալ պատասխան ստանալու։

Որոշ է թէ, նման պարագաներու անհատական դիմումներու արդիւնք չեն տար, երբ համայնքը կը մնայ անտարբեր (*)։

Անդին, երբ այս մտահոգիչ խնդրին մասին կը խօսինք Հայաստանէ եկող անձնաւորութիւններու, որպէսզի Հայրենիքի պետական մարմինները հետաքրքրուին, անոնք ալ կը պատասխանեն անխռով.– «Ոչի՛նչ, համայն աշխարհ գիտէ թէ Հայերը հին ժողովուրդ են, եւ Հայաստանը միշտ գոյութիւն ունեցած է իր պատմական հողերուն վրայ»։

Ոչի՛նչ։ Այդ բանը մե՛նք է որ գիտենք։ Բայց թէ համայն աշխա՛րհ ալ գիտէ, խնդրական է շատ։ Մեր չուրջ, Ֆրանսական շրջանակներու մէջ, որոշ զարգացում մը ունի մարդիկ իսկ շատ անգամ իրարու հետ կը շփոթեն Արմէնիան, Ալպանիան, եւայլն։ Իսկ խաղաղութեան խորհրդաժողովներու մասնակցող դիւանագէտները չըլլալով Հայոց պատմութեան մասնագէտներ, դիւրութեամբ կրնան տարուիլ իրենց ներկայացուած չինծու փաստարկութիւններէ որոնց կարգին պիտի օգտագործուին անշուշտ, Բրիտանական Թանգարանի պատմական քարտէսները բոլոր։

Համաշխարհային Ա. պատերազմին յաջորդող խաղաղութեան խորհրդաժողովներուն ընթացքին չէ՞ր որ եւրոպացի մեծանուն քաղաքագէտներ պահ մը իրարու հետ շփոթեր էին Կիլիկիան ու Կալիցիան (Cilicie-Galicie)։

Իսկ մերայինք կ'ըսեն՝ ոչի՛նչ, ու կ'անցնին։

Բայց կայ աւելին։

Նոյն այս նիւթին շուրջ, Գերագոյն Խորհուրդի օրկան «Հայաստանի Հանրապետութիւն» օրաթերթին 1991 Սեպտեմբեր 18-ի թիւին մէջ լոյս տեսած է հարցազրոյց մը, Լոնտոնի Հայոց հոգեւոր հովիւին հետ, որը ներկայացուած է իբր Բրիտանական Թանգարանի Քրիստոնեայ Արեւելքի Բաժնի վարիչ։ Չորս մեծադիր սիւնակներ գրաւող հաճոյիչ բացատրականով մը, Բաժնի վարիչը կը պարզէ թէ այդ Թանգարանին մէջ կան Հայ ժողովուրդի պատմութիւնն ու քաղաքակրթութիւնը ներկայացնող բազմաթիւ իրեր, յանգելու համար այն հաճարտացուցիչ եզրակացութեան թէ «Մենք ունենք աշխարհի ներկայանալի մշակոյթ»։

Երանելի՛ ինքնախաբէութիւն։ Մե՛նք կ'ըսենք, եւ մե՛նք կը հաւատանք (**)։

Իսկ ուրիշները կը գործեն։

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Նիս

(*) Հաւաքական անտարբերութեան ուրիշ ողբալի օրինակ մըն է Փարիզի մեծահռչակ Musée de l'Homme-ի հայկական ուղորմելի ցուցափեղկը, բազմիցս մատնանշուած՝ առանց որ որեւէ հայկական կազմակերպութիւն հետաքրքրուի։

(**) Ինքնախաբէութեան իբր միամիտ օրինակ կարելի է յիշատակել նաեւ «Հայրենի Եզերք» ամսագրի (1991, Օգոստոս, էջ 12) հետեւեալ տողերը.– «Հայկականի ազդեցութիւնը եւ առաջնութիւնը, վկայութիւններ, որքան ուզէք։ Լոնդոնի արքունական թանգարանում պահուած մագաղաթեայ մի փաստաթուղթ վկայում է, որ Բրետոնները (Les Bretons) անգլիական կզզիներ եկել են Հայաստանից»։

Կ'ԱՊՐԻ՛ ՄԵՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԸ

Այս տարուան Փետրուարին սովորական տարիներէ շատ աւելի ուժեղ ցուրտ մը պաշարած էր ամբողջ Հայաստանը։

Երկու տարիներէ ի վեր Հայաստան գացած չէի եւ ինքզինքս յանցաւոր կը զգայի։

Երբ Փետրուարի 1-ին հասայ Երեւան, յայնօրէն շնչեցի ցուրտ օդը, ձիւնով շփեցի ձեռքերս ու դէմքս եւ ըսի բարձրաձայն.– դարձեալ մեր Սուրբ Հողին վրայ եմ։

Յաջորդող օրերուն, այցելութիւններու շարքի մը ձեռնարկեցի եւ անդադար այցելուներ ընդունեցայ։ Ամբողջ մէկ ամիս, հարիւրաւոր մարդոց հետ զրոյցներ ունեցայ եւ ինչո՛ւ մտածումս պահեմ, հաւատքս աւելի զօրացաւ ժողովուրդիս նկատմամբ, Հայրենիքիս նկատմամբ։

Չկարծէք թէ հէքեաթներ պիտի հիւսեմ կամ Արարատի վեհութեան մասին խօսիմ եւ կամ Էջմիածինը գովաբանեմ ուր գացած օրս պաշտօնական պատարագութիւն մը եղած եւ այդ մխիթարի երկրի նախագահին մէկ պատուագիրը բերած էր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին։

Անմիջապէս ըսեմ, որ շատ գանգատներ լսեցի։ Կը գանգատէին ցուրտէն – պատահեցաւ, որ հինգ օր ու գիշեր ձիւնեց անդադար, կը գանգատէին սննդանիւթերու պակասէն, բարձրացող գիներէն։ Եւ այդ գանգատները արդարացի էին։

Գանգատներու կողքին, կրնամ ըսել, կը լսէի կորովի մարդոց ձայներ, որոնք պարզ արհեստաւորներ էին։ Կը լսէի խօսքը գիտնականներու, դասախօսներու, գրողներու։ Գրողները, հասկնալի պատճառներով մեծ գանգատողներ էին։

Բայց, օրինակ չեմ կրնար մոռնալ իմ հանդիպումս Տէր եւ Տիկին Ռուբէն Զարեանի հետ, ուր գիշերը կիսուեցաւ եւ անգամ երկար մնացի ու մտաւորական այդ մարդոց մօտ գտայ անկոտրում հաւատք եւ՛ մեր ներկային եւ՛ մեր ապագային նկատմամբ։

Նոյնպիսի կեցուածք գտայ մայր ու աղջիկ Մարօ Մարգարեանի մօտ. որոնք նորածին պետութեան ամէն կերպ զօրավիգ կանգնիլը իրենց սուրբ պարտականութիւնը կը նկատէին։

Չեմ կրնար մոռնալ հանդիպումս անուանի նկարիչ՝ Յակոբ Յակոբեանին ու իր ընտանիքի անդամներուն հետ։ Յաւերժ իր տեղը, ազգութիւնը իր տեղը, բայց Հայրենիքը ի՛ր տեղը։ Հայրենիքին հանդէպ կեցուածքը Յակոբեանները չէին բաղդատեր ներկայի դժուարութիւններով, որոնք անխուսափելի արդիւնքն էին ընդհանուր կացութեան մը։

Եւ այսպէս, երբ հանդիպեցայ տասնեակ մը Մեղրոնեանցի ընկերներուս՝ դասախօս՝ Յովհաննէս Յովակիմեանին, գրող՝ Կարպիս Սուրէնեանին, ճարտարապետ՝ Վահագն Տիգրապանեանին ու տակաւին ու մանաւանդ մշտաժպիտ Պարգեւ Ֆիլեանին ու իր ընտանիքին, մոռցայ ցուրտն ու դժուարութիւնները, հայկական բարախուն մթնոլորտին մէջ։

Կ'ուզէի հանդիպիլ Շահէ Խաչատրեանին։ Այս անունը միաձուլուած է վարպետին՝ Մարտիրոս Սարեանի Տուն Թանգարանին հետ։ Գացի։ Հոն չէր։ Ըսին թէ Շահէ Խաչատրեանը ներկայիս միաժամանակ կը վարէ Հայաստանի պետական պատկերասրահի տնօրէնի պաշտօնը։

Շունչս հոն առի։

Հսկայ շէնքը, վիթխարի սառնարան մըն էր։ Ջեռուցում չկար։ Պաշտօնեայ կին մը առաջին յարկի վրայ, ելեկտրական փոքր վառարանի մը վրայ ծռած, կ'աշխատէր տաքնալ, մինչ նստած էր վերարկուով։

Հարց տուի իրեն, թէ կրնա՞յի տեսնել Շահէ Խաչատրեանը։

Ինչու չէ, պատասխանեց, վեցերորդ յարկումն է։

Ելեկտրական վառարանին գոյնը ցոյց կուտար արդէն որ վերելակը կը գործեր։ Բարձրացայ վեցերորդ յարկ։ Այս յարկը եւս ուրիշ սառնարան մը։ Եւ ինչ տեսայ հոն – Շահէ Խաչատրեանը աստիճաններու վրայ բարձրացած հսկայ նկարներ կը կախէր...

Երբ բարձր ձայնով Շահէ ջան, ի՛նչ կ'ընես, պոռացի, Շահէն ալ վար ցատքեց փայտէ սանդուղներուն վրայէն, ողջագուրուեցանք, ու իր առաջին հարցումը եղաւ.– Այս ցուրտ ձմեռին ինչպէ՞ս եկար Հայաստան։

Այդ կարեւոր չէ Շահէ, պատասխանեցի իրեն, այս ցուրտ – ձմեռին, դուն ինչ կ'ընես հոս չջեռուցուած սա գործակիցներովդ - պատկերասրահը կատարեալ սառնարան մըն է։

Շահէնը իր տարերքին մէջ էր։ Բացատրեց թէ ինչպէս Փարիզէն ու Մոսկուայէն յատուկ սարքաւորներ, պաստառներ, շրջանակներ յաջողած է բերել եւ պետական պատկերասրահին ամբողջ դէմքը կ'ուզէ փոխել, ամբողջնել, որպէս նոր տեղաբաշխում կատարել արուեստի մեր հարստութիւններուն համար եւ ընդհանրապէս նորոգումներէ ետք այնպիսի տեսք մը տալ մեր պետական պատկերասրահին, որ աշխարհի բոլոր կողմերէն արուեստի սիրահարները Երեւան գան իրենց ծարաւը յագեցնելու համար։

Մէկ խօսքով, Հայաստանի պատկերասրահ, այս տարի որոշած է վերածել արուեստի միջազգային հետաքրքրութեան արժանի կեդրոնի։

Աչքերս լեցուած էին ոչ թէ Երեւանի ցուրտէն, այլ՝ պայծառ Հայաստանցիներուս այս վճռակամութենէն։

Երկու թեւերս տարածեցի, գրկեցի Շահէնը ու դարձեալ բարձրաձայն ըսի, սիրելի Շահէ, սիրելի տղաք, քանի մեր մէջ կայ այս նուիրումը, քանի այս դաժան օրերուն անտեսելով բոլոր դժուարութիւնները, եկած այստեղ արուեստի մասին կը մտածէք, այս հաստատութիւնը միջազգային հանրութեան հետաքրքրութեան կեդրոնի մը վերածել կ'ուզէք, կ'ապրի՛ մեր ժողովուրդը, գլուխ կը բարձրացնէ Հայաստանը ու իր ներկայութիւնը կը հաստատէ ժողովուրդներու ընտանիքին մէջ։

Ապրիլ քանդրչորաններ կը նիւթուին մեր ժողովուրդին դէմ։

Բայց այս ժողովուրդը ամէն օր կ'որոշէ ապրիլ։

Ու պիտի ապրի։

ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի հրաւէրով Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում սոյն թուի Մայիսի 8-12 օրերին, տեղի ունեցաւ Հայ Առաքելական Եկեղեցու նուիրապետական Աթոռների բարձրաստիճան հոգեւորականաց խորհրդակցութիւն՝ Հայաստանի Հանրապետութեան նախագահի որոշումով «Հայաստան» համահայկական հիմնադրամի ստեղծման եւ գործունէութեան ծրագրերին ծանօթանալու համար, նպատակ ունենալով Հայ Առաքելական Եկեղեցու ամբողջական նպաստը բերելու ի խնդիր այդ հայրենաշէն գործի յաջողութեան։

Վերոյիշեալ խորհրդակցութեանց մասնակցեցին Ամենայն Հայոց Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոսը, Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարք Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս Մանուկեանը եւ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի Կաթողիկոսութեան ու Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսական Աթոռի միաբան եւ թեմակալ առաջնորդ արքեպիսկոպոսներ ու եպիսկոպոսներ՝ Հայաստանից եւ արտասահմանից, ոգեշնչուած ազգանուէր զգացմունքով։

Նորին Սուրբ Օծութիւն Տ. Տ. Գարեգին Բ. Կաթողիկոսը, ցաւօք, չկարողացաւ անձամբ մասնակցել խորհրդակցութեանց առողջական պատճառով։

Յետ կարծիքների փոխանակման, ժողովը որոշեց, որ Հայ Առաքելական եկեղեցին՝ «Հայաստան» հիմնադրամի նպատակների իրականացման ի խնդիր՝ իր անվերապահ ու ամբողջական նպաստը բերի իր բոլոր միջոցներով, համաձայն սոյն խորհրդակցական ժողովում արձանագրուած նախատեսութիւնների։

ԴԻՒԱՆ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՈՅ

Մայիս 12, 1992
Ս. Էջմիածին

ՄԱՐՄԱՐԱ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

«ԱԶԳԱԿԱՆՍ ԿԸ ՓՆՏՌԵՄ»

Այս առաւօտ ուրախութիւն մը ապրեցայ խմբագրատան մէջ: Կ'արժէ, որ պահ մը մտածեմ այդ ուրախութեան վրայ:

Երէկ առաւօտ նամակ մը ստացած էի Հայաստանէն: Հայրենակից մը դողահար ձեռքով գրի առնուած իր նամակին մէջ մեզմէ կը խնդրէր որ իրեն օգնէինք Իսթանպուլաբնակ իր մէկ ազգականը գտնելու համար: Քանի մը տարիէ ի վեր լուր չէր ստանար այդ ազգականէն եւ իր նամակներն ալ կը վերադարձուէին իրեն, այն պատճառաբանութեամբ թէ յիշեալ անձը այլեւս այդ հասցէին վրայ չէր բնակեր: Թախանձագին կը խնդրէր խեղճ մարդը, որպէսզի հետաքրքրուէինք, ծանօթ մը գտնէինք, զինք տեղեակ պահէինք իր ազգականին ճակատագրէն:

Նամակը կարդացած էի տխրութեամբ, եւ մտածած էի հետեւեալը. «Անհաւանական պարագայ աշխատանք մը եւս: Պիտի փնտռենք ու պիտի չգտնենք կորսուած ազգականը»: Աւելի առաջ ալ քանինե՛ր ու քանիներ փնտռեցինք: Կա՛մ հասցէ մը չկրցանք գտնել, կա՛մ լսեցինք որ փնտռուած ազգականը արդէն մեկնած է այս աշխարհէն:

Հակառակ անոր որ ոչինչ կը յուսայի, փոքրիկ ծանուցում մը հրատարակած էի Ապրիլ 29-ի թիւին մէջ եւ անուններ կամ հասցէներ տալով, փնտռած էի խնդրոյ առարկայ ազգականը: Եւ այդքանով արդէն մտածած էի թէ պարտականութիւնս կատարած եմ: Այնուհետեւ մոռցած էի ամէն ինչ:

Այս առաւօտ, երբ տակաւին նոր կը հասնէի խմբագրատուն, տեսայ որ անծանօթ մը ինծի կը սպասէր: Այդ անձը յուզմամբ ու անհամբերութեամբ, յայտնեց թէ ինք փնտռուած անձին զաւակն էր, թէ իր հայրը մեռած էր երկու տարի առաջ, թէ շատ յուզուած էր գիշերը թերթին մէջ մեր ծանուցումը կարդալով եւ այժմ անհամբեր էր կապ հաստատելու Հայաստանի իր ազգականներուն հետ: Նամակն ու հասցէն յանձնեցի գոհունակութեամբ:

Քսանչորս ժամ իսկ չէր անցած եւ մենք անակնկալ արդիւնք մը ձեռք բերած էինք:

Ուրախացայ: Ու անգամ մը եւս անդրադարձայ, որ մամուլը որքա՜ն կարեւոր դեր կը կատարէ հաւաքականութեան մը մէջ: Մենք՝ մամուլի մարդիկս, մեր մատներուն ծայրը կը պզտկենք հաւաքական կեանքի մը բազկերակը: Սա նամակին մէջ յիշուած անունները երեւակայական չէին, հասցէները անիրական չէին, մէկմէկ հէքեաթ չէին գիրար կորսնցուցած, իրարու կարօտով տառապող մարդոց պատմութիւնները: Բոլորն ալ իրական էին եւ մենք, կամայ ակամայ, միջամուխ կ'ըլլայինք անոնց կեանքին, բանով մը կը մասնակցէինք անոնց տխրութիւններուն եւ ուրախութիւններուն:

Ուրախացայ ոչ միայն արձանագրուած յաջողութեան համար, այլ նաեւ այն անակնկալ հաճոյքին համար, զոր զգացի երբ անդրադարձայ, որ մեր փնտռած մարդիկը հայերէն թերթ կը կարդային, մեզ կը կարդային ամէն օր: Կրնային չկարդալ:

Կրնային չկարդալ, ինչպէս որ չեն կարդար ուրիշ հազարաւորներ: Կրնային մինչեւ իսկ հայերէն չգիտնալ, լուր իսկ չունենալ որ հայերէն թերթ մը կը հրատարակուի այս քաղաքին մէջ:

Եւ ահա ուրախութիւնս տակաւ սկսաւ մարիլ եւ հետզհետէ իր տեղը թողուց ուրիշ տրամութեան մը: Հաշուեցի, թէ մենք որքա՜ն տարբեր տեսարան մը կրնայինք ունենալ, ինչպիսի՜ ուժ մը կրնայինք շահիլ, եթէ մեր բոլոր հայ հայրենակիցները այս քաղաքին մէջ սովորութիւնն ու կարելիութիւնը ունենային ըլլալին անպայման հայերէն թերթ կարդալու, եթէ հայերէն թերթը անխափան մտնէր բոլոր հայ տուներէն ներս, կարդացուէր հաւասար հետաքրքրութեամբ թէ՛ երէցներուն, թէ երիտասարդներուն կողմէ, թէ՛ ուսուցիչներուն թէ համայնքային գործիչներու կողմէ: Ինչպի՜սի կենդանի կապ մը կը ստեղծուէր երկու ուղղութեամբ, ժողովուրդէն դէպի մամուլ եւ մամուլէն դէպի ժողովուրդ: Եւ ինչպի՜սի խանդավառութեամբ կը գործէին բոլոր անոնք, որոնք մեր լեզուն իբր գործիք կը գործածեն ապրեցնելու համար մշակոյթ, արուեստ, գիտութիւն եւ մտածում: Եւ տակաւին ինչպի՜սի հնարաւորութեամբ մը փրկուած կ'ըլլային Մեծասքանչի մեր երկրպագուները, որոնք այսօր, ափսո՜ս, գիտեն թէ, մաս կը կազմեն հետզհետէ կծկուող ու պզտիկցող փոքրամասնութեան մը:

Հայաստանէն եկած նամակը զիս ուրախացուց պահ մը միայն: Հիմա որքա՞ն պիտի սպասենք, այսպիսի երկրորդ ուրախութիւն մը կարենալ ապրելու համար:

Ռ. Հ.

ՔԱՐԻՒՂԻ ՈՒԿՐԱՆԱԿԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Հարիւր յիսուն տարի առաջ Ուկրանիա տէր էր Եւրոպայի մեծագոյն նաւթահորերուն: Ճիշդ է թէեւ որ այդ շրջանին քարիւղ պարունակող աւազուտը Աւստրօ-Հունգարիոյ կը պատկանէր: 1870-ական թուականներուն մօտ պահեստները սկսան ցամքիլ եւ արեւմտեան Ուկրանիոյ խորհրդայնացման օրերուն նաւթահորերը անցեալի յիշատակներ էին միայն: Բայց մնացած հորերէն արտահանուած քարիւղը 1972-ին բարձրագոյն աստիճանին հասած է տարեկան 14 միլիոն թոնով: Պահելու համար այս մակարդակը, անհրաժեշտ էր արդիականացնել սարքաւորումները որոնք աւստրօհունգարական շրջանէն ի վեր մեծ փոփոխութիւն չէին կրած. քարիւղը կը գտնուէր երեք-հինգ հազար մեթր խորութեան վրայ եւ պէտք էր զօրաւոր գործիքներ ունենալ: Ու հետզհետէ քարիւղի խաղաքարտը անցաւ Սիպերիոյ. աւելի քան 600 հազար քարիւղի բանուորներ հեռացան Ուկրանիայէն, դիմելով արեւմտեան Սիպերիա:

Շուրջ երկու տարի առաջ հարցեր սկսան երեւան գալ, երբ յայտնի դարձաւ որ քարիւղը ոչ թէ Խորհրդային Միութեան մը, այլ Ռուսաստանի սեփականութիւնն էր: Ուկրանիոյ մէջ գործածուած 62 միլիոն թոն քարիւղին 52 միլիոն թոնը Սիպերիայէն կու գար:

Երկրին մէջ ոչ ոք տեղեակ է թէ ի՛նչ է քարիւղի արտադրութիւններու տարեկան պահանջքը. կը խօսուի 50-70 միլիոն թոնի մասին:

Առաջին լուծում մը իրանեան քարիւղը առնել էր. Նախարարաց Խորհուրդի ընդհանուր նիստով մը որոշուեցաւ ներկայացուած ամէն մէկ առիթ օգտագործել. առաջին առաջարկները եկան Իրանէն ու Սաուտի Արաբիայէն: Եռակի համաձայնութիւն մը ստորագրուեցաւ Ուկրանիոյ, Իրանի, Ազրպէյճանի միջեւ: Ազրպէյճան կը համաձայնէր հող տրամադրելու որմէ անցած կապուղին պիտի միացնէր Իրանն ու Ուկրանիան:

Իրանի քարիւղին փոխարէն Ուկրանիա պիտի տայ մեքենաներ, քիմիական արտադրութիւն, սնունդ ու մասնակցի Իրանի մետրոյին շինութեան: Ծրագիրը առիթ պիտի տայ Ուկրանիոյ որ յառաջիկային կապուղին երկարէ դէպի Եւրոպա ու մաս մը քարիւղ վաճառէ:

Այս բոլորին դէմ, կայ ծրագիրը ուսումնասիրող հիմնարկին յոռետեսութիւնը: Իրանը Ուկրանիոյ միացնող ճամբան երկար է ու սուղ կ'արժէ: Յետոյ կայ Ազրպէյճանի անկայուն կացութիւնը:

Քարիւղի հրապարակին տեղական մասնագէտները երազային կը նկատեն իրանեան ծրագիրը: Նոյնիսկ այն կարծիքը կայ որ Ուկրանիա ատով կը քօղարկէ Իրանի զէնք ծախելու նպատակը: Թէեւ ատիկա այնքան անսովոր երեւոյթ մը չէ միջազգային շուկային վրայ:

Այսուհանդերձ, Ուկրանիա պէտք է այլ աղբիւրներ ալ փնտռէ: Քուէյթ եւս քարիւղ ծախելու առաջարկ ներկայացուցած է. իսկ գերմանացի, բրիտանացի եւ Ֆրանսացիներ առաջարկած են արաբական քարիւղ ծախել: Անոնց ծրագրին համաձայն, Ուկրանիա պիտի կրնայ իրեն պահել գտնուած քարիւղին 25-30%-ը:

Երրորդ լուծումը ռուսականն է. Փետրուարի սկիզբը Ուկրանիոյ վարչապետը փոխանակումի գաղափար մը ներկայացուցած է. պակսած շաքարին, կարագին ու ալիւրին փոխարէն, մինչ կարելի է որոշ քանակութեամբ վառելիք արտադրել ու գործածել որպէս փոխանակումի միջոց: Ու ատանց յապաղելու ան գացած է Տիւմէն, տեղական վարչութեան հետ 1992-ի տնտեսական յարաբերութիւններու համագործակցութեան համաձայնագիր մը ստորագրելու: Այդ շրջանի ուկրանական սփիւռքը նոյնիսկ առանց վարձքի տրամադիր է իր հայրենակիցներուն օժանդակութեան փութալու. սակայն հարցը այն է որ Տիւմէնէն կամ Սիպերիոյ այլ շրջաններէն հասած քարիւղը «ռուսական» կը նկատուի ու այս հանգամանքով միջկառավարական համաձայնագրերու նիւթ կը կազմէ:

Նոյնն է պարագան Չէչէնստանէն ստացուածին ալ, հակառակ անոր որ տնտեսական գործակցութեան համաձայնագիր մը ստորագրուած է երկու նախագահներուն՝ Կրաւչուկի ու Դուտայեւի միջեւ: Հասած քարիւղին քանակութիւնը մեծ բան չէ, սակայն Ուկրանիա հարկաւոր ունի հողամշակութեան մեքենաները բանեցնելու եւ ցորենացանը կատարելու:

Այլապէս, գործարանները կրնան իրենց կարողութեան միայն 30%-ով բանիլ, համաձայն տրուած քարիւղին քանակութեան: Նախարարաց Խորհուրդն ալ, ինչպէս ճարտարարուեստական շրջանակները, ներկայիս համար աւելի աժան ու աւելի նպաստաւոր կը նկատէ ռուսական քարիւղով հարցը փակել ու նաեւ ապրիլ իր միջոցներուն ներած չափով:

ՄԹԻՆ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

բ) Հագուստներդ, կօշիկներդ, գրքերդ նոյն տեղին անդին մի՛ նետեր: Ետեւէդ միշտ մէկը չի կրնար պտտիլ ձգածներդ հաւաքելու համար:

գ) Վայելուչ երիտասարդ մը եղիր ընտանիքդ պատիւ բերելու համար: Փողկապդ խնամով կապէ, կոճակներդ միշտ կոճկէ: Գետինը մի՛ նայիր: Շուրջիններուդ ժպտէ ու սիրալիր եղիր:

Ամէ՛ն...

– Վերժի՛ն, կարդա՛ սուրիկա, կ'ըսէր մեծ մայրը պզտիկ մօրաքրոջը, երբ քիչ մնայ պիտի մտնէր ներս, մոռցած ըլլալով աղջկան յուշանուէրը:

Շունչը բռնեց ու ոտքերուն ծայրերուն վրայ մեղմօրէն տեղափոխուեցաւ, դրան ետեւ: Սիրտը անհանգստութեամբ կը տրոփէր: Խոշոր ուրախութիւն մը յուսացած էր՝ այդ յուշանուէրը գրի առած ժամանակ: Այլ ծածկուած այդ դրան ետեւ, պզտիկ յանցաւորի մը պէս, – դառն հիասթափութիւն մը ունէր, ձեռքերը իրենց գրպաններուն մէջ ու չամչնալու համար այդ անմիտ արարքէն, չուզելով խոստովանիլ իր ամօթը, մտածել սկսաւ ինքզինքը համոզել:

– Աղջի՛կս, կարդա՛ սուրիկա, լսի՛ քեզի, կ'ըսէր մեծ մայրը արդէն չոր ու ծեր կնոջ հաճելի ձայնով մը:

Յետոյ ինչ որ լսեց, կցկտուր բառեր էին: Յայտնապէս Վերժինէ մօրաքոյրը կը ճգնէր գայթակղիլ՝ զսպել ջանալով միաժամանակ խնդալու ծարաւը, մինչ մեծ մայրը լուռ գայրոյթով մը ոտքը զարկաւ գետին: Անտարակոյս անոր հեղինակաւոր ծերութիւնը չէր ուզեր ու չէր կրնար ըմբռնել իր աքսորական պատանութիւնը:

Ինչ որ սիրտը խոցեց, սակայն, մօրաքրոջը անսպասելիօրէն լուրջ ձայնն էր, ձայն մը որ սկսած էր հաճելի գտնել:

– Ուրիշ ճար չկայ, աս տղան դպրոց ղրկելու է:

– Դպրոց, դպրոց, – կը մրթմրթար մեծ մայրը, – պէտք է կերակրել, հագուեցնել, գիրք – տետրակ գնել...

Տակաւին ժամանակ չէր ունեցած մտածելու այդ մասին: Տակաւին չէր կրցած ըմբռնել՝ թէ այլեւս որբ է: Անդառնալիօրէն:

**

Ձեռքը օսլայուած շապիկին ու այդ կարծր օձիքին վրայ, որ չէր կրնար կոճկել, հայելիին առջեւ, – ջղայնութիւնը աստիճանաբար կը մեծնար, երբ դէմի սենեակէն Արուսեակ մտաւ ներս: Գուցէ Տէրունական օրը քաղցր ըլլալուն համար էր, որ ան այնքան թրթռուն ու դեղձին թուեցաւ, յանկարծօրէն: Աղջիկ ըլլալուն՝ աւելի շատ կրցած էին զայն հագուեցնել ու աւելի վայելչօրէն:

Քանի մը օրերէ ի վեր, տանը ո՛ր կողմն ալ դառնար՝ ակամայ կը հաւաքէր խօսքի նոյն կտորները: Վերժինէ մօրաքոյրին ու ընտանիքին բոլոր կիները անընդհատ շրջազգեստ մը կամ հագուստի ուրիշ մասեր ունէին առաջարկելիք: Ու ամէն ինչ, լաւ իրենց, կը վայելէր Արուսեակի դէմքին, որ արդարեւ կը շողար փափուկ տրամութեան մը ու օրուան ամէն ժամու լուսաւորեալ կը թուէր: Երբեմն այդքան յամառ շահագրգռութեան առջեւ, փափկանկատ ամչկոտութիւն մը կը վառէր այտերուն վրայ: Այդ պահերուն ինք երեսը անդին կը դարձնէր ու անորոշ յուզում մը կը կծկէր սիրտը: Ստիպուած էր նկատել թէ անոր ամօթխածութեան պատճառը ինք էր, քանի որ եթէ շրջանակէր դիտել զայն՝ մեղմօրէն արցունքի կաթիլներ կը դողային թարթիչներուն եզերքը: Յայնժամ, զայրոյթէ դողդոջուն ու առանց բառ մը արտասանելու կ'ելլէր փողոց ու կը թափառէր մինչեւ ուշ երեկոյ: Վերադարձին ոչ ոք կը համարձակէր յանդիմանել զինքը, այլ կը զգար ընդհանուր դժգոհանքը: Միակ դէմքը, որ զգուշօրէն կը ջանար ժպտիլ իրեն, կարծես զղջումով լի հլութեամբ մը, Արուսեակինն էր: Ու միակ անձը, որ ոչ մէկ լուռ մեղադրանք կը ջանար բանաձեւել իր անկարգութեանց դէմ վերստին այդ երիտասարդ աղջիկն էր: Երկար արտեւանունքներուն տակէն հայեացքը դանդաղօրէն կը բարձրացնէր ու կը դիտէր զինքը խորին քաղցրութեամբ մը: Կարծես թէ անիմանալի հաճոյքով մը կը բաժնէր իր բոլոր յանցանքները, յապաղումներն ու բրտութիւնները:

Գլուխը հազիւ դարձուցած էր, երբ վիզին վրայ զգաց անոր ճարտար ձեռքերը: Ժամանակ չունեցաւ իսկ նշմարելու երկար, զուրշ պարեգօտին վրայ՝ գոհարեղէն մը, որ կը շողար, կուրծքին սկզբնաւորութեանը: Ոչ ալ վարսերուն նոր յարդարանքը, որ նոր շնորհ մը կը պարգեւէր դէմքին: Օձիքը կոճկուած ու փողկապը կապուած էր արդէն՝ երբ ջանաց ժպտիլ, միաժամանակ զգալով անուշիկ դող մը, որ կը ցնցէր մարմինը: Այդ տարիքին, իր ակնարկը կրնա՞ր միթէ լիութեամբ զգալ այդ հանդարտ ու զօրաւոր գեղեցկութիւնը: Երիտասարդ աղջկան մը, որ ամօթահար մայրութենէ մը ամէն վայրկեան կը տառապէր, կուրծքերուն բեղուն հարստութիւնը: Կարծես հոտաւէտ շունչը, որ այնքան շատ տհաճելի կը դառնայ կիներուն մօտ՝ ծերութեան տարիներուն եւ որ այնքան քաղցր էր այժմ իր դէմքին վրայ: Այդ տարիքին, կրնա՞ր միթէ գիտնալ թէ ի՛նչ որ անփոխարինելի կը թուին աւելի ուշ կամ այդ մեղմ գորովներն են, սկզբի այդ աննշան հպումները, այդ լուռ շահագրգռութիւնները: Ներկայութիւնը, մարմնիդ քով, երիտասարդ աղջկան մը, որուն ողջ էութիւնը կը ձգտի սիրոյ եւ որ դեռ չի գիտեր թէ ո՞ւր կրնայ հեղուլ հոգւոյն խոր կուտակուած գորովը: Ձայնը եւս անբացատրելիօրէն հաճելի էր, մաքուր:

– Վայրկեան մը համբերէ կեցի՛ր, – ըսաւ իր տրտում ժպիտովը, – մեծ մայրիկդ այնքան երջանիկ կ'ըլլայ, երբ ուզածին պէս կը հագուիս...

(Շար. 9)

(Շար. Ա. էջէն)

3-րդ շրջանէն ետք 2 / 3-ի մեծամասնութիւնը անհրաժեշտ չէ այլեւս։

ՄԵԻ ԾՈՎՈԻ նաւատորմը պէտք է բաժնուի Ռուսաստանի, Ուկրանիոյ եւ Վրաստանի միջեւ, յայտարարած է Վրաստանի Պաշտպանութեան նախարարը՝ Գէորկածէ։ «Անշուշտ, աւելցուցած է, կարեւորագոյն մասը չենք պահանջեր, այլ միայն այն՝ որու Վրաստան պէտք ունի պահովելու համար հողային իր ամբողջականութիւնը եւ սահմաններու անրոնաբերելիութիւնը»։

ԼԻՏՈՒԱՆԻՈՅ նախարարապետը Վագնորիուս իր հրաժարականը տուաւ պատճառաբանելով թէ կառավարութիւնը այլեւս ի վիճակի չէ իր պաշտօնը կատարելու ձախի քանդիչ ուժերուն պատճառաւ։

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» — ՄԱՅԻՍ 14 — 15)

ԼՂՀ-Ի ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԼՂՀ-ի Գերագոյն Խորհուրդը յայտարարութիւն մը հրապարակած է, ուր մանաւորապէս կը յիշուի Արցախի հայ բնակչութեան տեղահանումը եւ անոր կրած տառապանքները՝ Ազրբէջանի վարած քաղաքականութեան հետեւանքով, որ նոյնպէս իր հարազատ խաղաղ բնակչութիւնն իսկ ենթարկեց տեղահանութեան, այդ բնակավայրերը ռազմակէտերու վերածելու նպատակով։ Հոն յիշուած են նաեւ այդ ռազմակէտերէն կատարուած հրետակոծութիւններէն տուժած հայկ. բոլոր բնակավայրերը, ինչպէս նաեւ ԼՂՀ-ի կրած նիւթական վնասը՝ 3,5 միլիառ ռուբլի։ Յայտարարութեան մէջ բացատրուած են նաեւ Շուշիի գրաւման դրդապատճառներն ու պարագաները։ Վերջաւորութեան, ԼՂՀ-ի Գերագոյն Խորհուրդը պատրաստակամութիւն կը յայտնէ երաշխաւորելու վերադարձը բոլոր անոնց որոնք շրջանը կը բնակէին կնճիռէն առաջ, պայմանաւ որ Ազրբէջան հրաժարի յարձակողի իր դերքէն եւ դադրեցնէ ԼՂՀ-ի ժողովրդին դէմ ռազմական գործողութիւնները։

⁂

«ԱԶԵՐԻՆՖՈՐՄ»Ի ՄԷՋ ՌՈՒՄԲ ՊԱՅԹԱԾ

Մայիս 10-ին, «Ազերինֆորմ»ի Բաքուի շէնքին մէջ ռումբ մը պայթած է, որու հետեւանքով սպաննուած է գործակալութեան աշխատակիցներէն մէկը, երեք ուրիշներ ալ վիրաւորուած են։ «Ազատութիւն» ձայնասփիւռի Թղթակիցին համաձայն, պայթումը ահաբեկչական արարք է։

⁂

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԵԹՐՈՅԻ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ

Մայիս 14-ին, առաւօտէ դադրած է Երեւանի մեթրոյին երթեւեկը։ Պատճառն է մեքենավարներու գործադուլը. անոնք կը պահանջեն 7000 ռուբլի՝ աշխատավարձք, փոխարէն ներկայի 2 — 2.5 հազար ռուբլիի։ Սակայն հարցը այն է, թէ մեթրոն կը գործէ արդէն վնասով, տրուած ըլլալով որ իւրաքանչիւր ճամբորդ 1 ռուբլի եւ 85 կոպեկի կը նստի եւ իրմէ կը պահանջուի միայն 30 կոպեկ։

⁂

ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԱՐՏՈՆԷ ԹՌԻՉՔՆԵՐԸ

Ինչպէս հաղորդուած էր ամիս մը առաջ, Թուրքիա արգելք դրած էր իր օդային տարածքը օգտագործելու Երեւան — Հալէպ — Երեւան թռիչքներուն։ Ռուսաստանի օդանաւային ծառայութեան ղեկավարներու մասնակցութեամբ տեղի ունեցած են բանակցութիւններ, որմէ ետք Թրքական կողմը հրաժարած է իր նախկին որոշումէն։ Բացի Սուրիայէն, հայկական օդանաւերը շաբաթը անգամ մը էջք կը կատարեն Փարիզի, Սոֆիայի եւ Վարշաւայի օդակայաններու։

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏ

Ուրբաթ, Մայիս 22, յիշատակ է Աշխարհազօրաց եւ Զօրավարացն Հայոց, որք կատարեցան ի Հերոսամարտին Սարդարապատի 1918 Ամի, վասն Հաւատոյ եւ Հայրենեաց։

Երեկոյեան, Փարիզի Ս. Յովհաննէս — Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 6-ին հոգեհանգիստ կը կատարուի Սարդարապատի հերոսներուն համար։

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀՐԱՒԷՐ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութեան ընդհանուր ժողովը տեղի կ'ունենայ Մայիս 19, ժամը 20.30-ին Ընկերակցութեան կեդրոնը

77 ռիւ Լա Ֆայէթ, 75009, Փարիզ

Բարեփոխեալ կանոնագրին Թիւ 5 յօդուածին համաձայն, վարչութեան կէսը (8 անդամ) նորոգելի ըլլալով, Ընկերակցութիւնը կոչ կ'ընէ անոնց որոնք կը փափաքին մասնակցիլ վարչութեան։

Թեկնածութեան պայման է Ընկերակցութեան անդամ ըլլալ։

Թեկնածուները պարտին Ընկերակցութեան գրասենեակը դիմել գրաւոր, ամէնէն ուշը մինչեւ Ապրիլ 29։ Դիմումնագիրը պէտք է ձեռագիր ըլլայ եւ ստորագրուած թեկնածուին կողմէ որ շատ յստակօրէն պէտք է գրէ իր անունը, մականունը եւ հասցէն։

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները եկեղեցւոյ պայծառութեան համար. Տիկին Լ. Մկրտիչեան 2.000 Ֆր. Եկեղեցւոյ, Տէր եւ Տիկին Արթիւր Մալաքեան 200, Տէր եւ Տիկին Տեփոյեան 1000, Այրի Տիկին Նարդուհի Օպօզեան 1000, Պր. Խաժոն Կարապետեան 1000, Տիկին Էլիան Պօզուքլեան 500, Օհաննէսեան ընտանիք 100, Պր. Մկրտիչ Թէրզիպաշեան 100, Պր. Ժամկոչեան 50 Ֆր.։

⁂

Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.—

Պր. Յարութիւն Պաղամեանի մահուան առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Վահէ Արսլանեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժան Թիւթիւնճեան 1500 Ֆր. դպրոցին եւ Տէր եւ Տիկին Վահէ Արսլանեան 500 Ֆր. Եկեղեցիին։

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍԻ Հ. Մ. Ը.՝ ԱԽՈՅԵԱՆ

Կիրակի, Մայիս 17-ին, Վալանսի Հ. Մ. Ը. իր դաշտին վրայ կը խաղար իր վերջին խաղը՝ Անտոսի դէմ, որ նաեւ իր մրցակիցն էր արհեստավարժ Բ. դասակարգ վերելքի գծով։ Վալանսի տղաքը ջախջախիչ յաղթանակ մը տարած են 7 - 0 եւ իրաւունք ստացած են յառաջիկայ մրցաշրջանին Ֆրանսայի արհեստավարժ Բ. դասակարգի ախոյենութեան մասնակցելու։

J. S. BACH
les 6 Suites
pour VIOLONCELLE

Henri ALECIAN

— SUITES 2-4-5 —
le Samedi 23 Mai à 20 h 30

Eglise St.-Julien-Le-Pauvre
1, rue St.-Julien-Le-Pauvre, Paris 5e
M° St.-Michel ou Cluny-la-Sorbonne

Place plein tarif : 100 F.
C.V., Etudiant et moins de 20 ans : 70 F.

Réservation : 43 - 26 - 05 - 18
FNAC / VIRGIN MEGASTORE /
à l'Eglise le jour du concert
à partir de 10 h 30

ՊՏՈՅՏ՝ ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Սէն - Ժերոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ օթօքարով պտոյտ մը Մայրերու օրուան առթիւ դէպի

ILE DE BENDORE

Մայիս 23, Շաբաթ առաւօտ, ժամը 10-ին։ Ժամադրման վայրն է Սէն — Ժերոմի Ռօթոնտ հրապարակը վերոյիշեալ ժամուն։

Տախքերու մասնակցութիւն 150 ֆրանք։

Փափաքողները կրնան հեռաձայնել՝

91 — 70 — 12 — 49
91 — 06 — 29 — 65
91 — 66 — 55 — 91

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION DE PARIS

COLONIE DE BELLEFONTAINE

AOUT : inscriptions en cours, uniquement le Samedi de 15h à 18h
Places limitées.
S'adresser à la M. C. A.
17, rue Bleue, 75009 Paris
M° CADET

THEATRE DU GOLF
LA CIOTAT

le Samedi 23 Mai à 20 h 45

CHŒUR
ARMENIEN DE MARSEILLE

SAHAK - MESROP

Direction: KHATCHIG YILMAZIAN

Au programme :
Komitas—Ekmalian—E. Hovhanessian
A. Haroutiounian—K.Avedissian

— Vente de billets sur place —

CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROP
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

EXPOSITION
DE PEINTURE

artouch grigorian

d'Arménie (Leninakan)

du 22 mai au 5 juin
de 9h à 17h

Le vernissage aura lieu le vendredi 22 mai à partir de 19 h 30.

CROIX BLEUE

COMMUNIQUÉ

La Croix Bleue des Arméniens de France, recrute pour son Centre de Vacances à Bellefontaine (JURA), pour la période JUILLET et AOUT 1992 :

— des moniteurs diplômés du BAFA de préférence (réponse avant le 5 Mai);

— des hommes d'entretien ayant le permis de conduire (réponse avant le 20 Mai);

— des cuisiniers et aides cuisiniers (réponse avant le 20 Mai).

Les candidatures sont à envoyer à l'adresse suivante :
C. B. A. F.
Conseil d'Administration
17, rue Bleue — 75009 Paris
Tél. : 48. 24. 46. 57

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

SOIREE DE PRESTIGE

AU PROFIT DE L'ECOLE

TEBROTZASSERE

le Samedi 23 Mai à 20 h 30

Dans le *«Salon Impérial»* de l'HOTEL INTERCONTINENTAL
3, rue de Castiglione — 75001 Paris

animée par *l'Orchestre* GAÏDZAG

● *Tenue correcte exigée*

Réservation (9h - 18h)
43 81 01 72 48 60 66 18 46 06 96 49

Réservation (après 18 h)
48 94 01 14

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՄԱՅԻՍ 20
MERCREDI 20 MAI
1992

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.801 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNÉE — № 17.801

ԼԱՉԻՆԻ ՃԱՄԲԱՆ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ

ՄԵԾ ՈԳԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

ԱԶԵՐԻ ՌՄԲԱԿՈԾՈՒԹԻՒՆ ԵՐԱՍԽԱՒԱՆԻ ՎՐԱՅ 6 ՄԵՌԵԱԼ ԵՒ ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐ

ԹՈՒՐՔԻԱ Կ'ԱԶԴԱՐԱՐԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ

Փարիզեան օրաթերթերը արձագանգը չէին տար Մայիս 19-ին։ «Հերըլտ Թրիպիւն»ն է, որ բաւական տեղեկութիւն կուտար Լաչինի գրաւման մասին։ Երկուշաբթի օր է, Մայիս 18-ին, որ Բաքու ալ ընդունած էր ընդունիլ Լաչինի անկումը։ Ծանօթ է որ 7 քիլոմեթրի վրայ տարածուող այս քաղաքը, որ կը բաժնէր Ղարաբաղը Հայաստանէն։ Քաղաքին 60 հազար բնակիչները Քիւրտ են եւ կ'ըսուի թէ Հայերու կողմը դիրք բռնած են։ Տարիներէ ի վեր, իրենք ինքնավարութիւն կուզէին շրջանին մէջ։ «Արմէնփրէս» կը հաղորդէր նոյնիսկ, թէ ըստ կարգ մը աղբիւրներու բախումներ տեղի ունեցած են Քիւրտերու եւ Ազերիներու միջեւ։ Ամերիկեան օրաթերթին համաձայն, որ լուրը կը քաղէ Մոսկուայէն հայ մարտիկները հրասայլերով յարձակում գործած են Նախիջեւանի վրայ վեց ժամ անընդհատ եւ ի վերջոյ իրենց հակակշռին տակ առած մէկ մասը։ Ազրբէջանի իշխանութիւններն ալ կը մեղադրեն Հայերը որ «ջարդ» մը գործած են։ Կռիւները կը շարունակուէին, կը գրէ ԻՀԹ-ը Լաչինի շուրջ, որ ինկած է։ Նախիջեւանի յարձակումը, զոր հայկական զինուորական պաշտօնական շրջանակները կը հերքեն, կը հաստատուի սակայն հայկական ձայնասփիւռին կողմէ։

Երեքշաբթի (Մայիս 19) առաւօտ Երեւանէն մեր առած լուրերու համաձայն, Լաչինի գրաւումը մեծ ոգեւորութիւն առեղծած էր Երեւան, ուր ժողովուրդը կը զգար իր ուրախութիւնը։ Ազերիները սակայն ռմբակոծած էին Երասխաւանը, ուր 6 մեռեալ կար եւ բազմաթիւ վիրաւորներ։ Հայ մարտիկները սակայն կրցած էին գրաւել այն բլուրները, ուր հաստատուած էին Ազերիներու կրակակէտերը։

Այս ամբողջը իր արձագանգը ունի անշուշտ Հելսինքի, ուր անցեալ շաբթուընէ ի վեր տեղի կ'ունենայ ԱԷ-ԽԱ-ԱԷ-Ը-ի նախապատրաստական ժողովը (այն որ պիտի պատրաստէ Մինսկի բուն ժողովը)։ Հոն, մթնոլորտը փոխուած է Մայիս 18-ին, Լաչինի անկումէն եւ Նախիջեւանի վրայ յարձակումէն ետք։ Երկուշաբթի օր, ուրեմն բանաձեւի նախագիծ մը ներկայացուած է ժողովին Եւրոպական Համագործակցութեան կողմէ, բաւական չեզոք, թէեւ հոն սկզբունքներու թումին զատ, չեշտուած է սահմաններու անփոփոխելիութիւնը, Ղարաբաղի հարցին «փոքրամասնութեան» բնոյթը եւ այն հիմնական կէտը, որ զինեալ ուժով նուաճուած հողամասերը չեն կրնար պահուիլ։ Հայկական պատուիրակութեան (Քրիսթիան Տէր-Ստեփանեան, Խոսրով Յարութիւնեան) առարկութեամբ ալ բանաձեւը չէ քուէարկուած, բայց, Ազրբէջանի պատուիրակութեան ղեկավարը շատ խիստ ելոյթ մը ունեցած է, շատ թեթեւ գտնելով ներկայացուածը եւ պահանջելով ժողովէն շատ խիստ որոշում մը Հայաստանի նկատմամբ, դատապարտում մը եւ կշտամբանք, այսինքն այն վերաբերումը, զոր Եւրոպական Համագործակցութիւնը ցոյց տուաւ Եուկոսլաւիոյ նկատմամբ։ Ազերի պատուիրակութիւնը ձգած է ժողովը ու հեռացած։ Նիստին ելոյթ ունեցած է Քրիսթիան Տէր-Ստեփանեան պարզելով իրողութիւնը եւ Լաչինի կարեւորութիւնը, որպէս բանալի շրջափակման դէմ։

Այս ժողովին է, որ Թուրքիոյ փոխ-վարչապետն ալ՝ Էրտալ Ինէօնիւ շատ խիստ արտայայտութիւն մը ըրած է եւ զգուշացուցած է Հայաստանը, գլխաւորաբար Նախիջեւանի առընչութեամբ։

**

Մայիս 17-ի երեկոյեան եւ 18-ի առաւօտեան Աղդամէն հրետանիով եւ հրասայլերէ ռմբակոծուած է Ասկերանի շրջանային կեդրոնը. սպաննուած է բնակիչ մը, վեց հոգի վիրաւորուած են։

Այս ընթացքին Բաքուի ձայնասփիւռը հաղորդած է թէ Մարտունիի Ամիրանլարի եւ Կուրոպատկինոյի ազրբէջանական ռազմակայաններէն հեռացած են շուրջ 200 ազերի զաւայլքներ։

Ազրբէջանական յարձակումներուն գլխաւոր թիրախ դարձած է ներկայիս Գորիսի շրջանը։ Կը շարունակուին Կոռնիձորի, Տեղի, Վերին Խնձորեսկի, Ներքին Խնձորեսկի ու Խոզնավարի հրետակոծութիւնները։ Խնձորեսկի մէջ զգալի վնաս կրած են տուները որոնց գրեթէ մէկ քառորդը քանդուած է։ Առաւել վնասուած է Կոռնիձորը ուր աւերուած է դպրոցին շէնքը, կենցաղի տունը, ակումբը, խանութը, ելեկտրական ցանցը։ Պաշտպանողական ուժերը երեկոյեան յաջողած են լռեցնել թշնամիին կրակակէտերը. հինգ կոռնիձորցի սպաննուած է։ Զգալի կորուստով վնասուած են նաեւ Խնածախ, Խոզնավար, ու Տեղ գիւղերը։ Շուռնուխ գիւղին մէջ ալ քանդուած է դպրոցի շէնքը։

ԲԱՔՈՒ

Մայիս 18-ի Խորհրդարանի արտակարգ նիստին, 248 ձայնով 14-ի դէմ, Իսա Կամպարով առժամեայ նախագահ ընտրուեցաւ։ Այս դէմքը ծանօթ է Փարիզի կարգ մը Հայերուն եւ մեր ընթերցողներուն, քանի մամուլի ասուլիս մը տուած էր Փետրուար 26-ին (տես՝ «Յառաջ», Փետր. 28)։ Ժողովրդական ճակատի այս անդամը այն ատեն յայտարարած էր թէ Ազրբէջանի եւ Հայաստանի յարաբերութեանց բարելաւման համար հարկ է որ Հայաստան Ազրբէջանի վերադարձնէ Քեարքի ողամասը (ներկայիս Տիգրանաշէն)։ Պէտք է ջնջուի 1989-ի Դեկտեմբեր 1-ի Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի Հայաստան-Ղարաբաղ միացեալ Հանրապետութիւն հռչակող որոշումը։ Երկկողմանի տեսակցութիւն տեղի ունենայ գաղթականներու վերադարձին մասին։ Արցախի մասին, ըսած էր թէ հայ բնակչութեան պէտք է ինքնակառավարման իրաւունք տալ։

Այսօր ալ յայտարարած է թէ «Պատերազմին առաջին մասը կորսնցուցինք, ծանր կորուստներ ունինք, բայց միամտութիւն կ'ըլլայ Հայաստանի համար կարծել թէ զինուորական լուծում մը կրնայ ունենալ։ Պիտի կռուինք մինչեւ վերջին մարդը»։

-- Ազերիները կ'ուզեն համախմբման կառավարութիւն մը համայնավարներու մասնակցութեամբ։

-- Մութալիպով քաշեց իր թեկնածութիւնը նախագահական ընտրական ցանկէն։

-- Մութալիպով Մոսկուա հիւանդանոց մը կը գտնուի, ըստ տեղւոյն ազրբէջանական ներկայացուցչութեան։

-- Ռաֆիկ Սադիխով, նախկին Արտաքին նախարար, որ յատուկ պատասխանատու պաշտօն ալ ունէր Ղարաբաղի առընչութեամբ, անձնասպանութեան փորձած է, Երկուշաբթի օր, գնդակ մը պարպելով գլխուն մէջ։ Շատ ծանր վիճակի մէջ հիւանդանոց փոխադրուած է։

-- Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը Չէթին մէկուկէս ժամ տեսնուելէ ետք Ռ. Տիւմայի հետ, Փարիզ, յայտարարած էր լրագրողներուն թէ խաղաղ լուծում մը անհրաժեշտ է Ղարաբաղի համար, Ֆրանսայի Արտաքին նախարարն ալ շատ բարդ կը գտնէ կացութիւնը։

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ԿԱԶՄՈՒԱԾ Է 22 ԱՆԴԱՄՆԵՐՈՎ

Մայիս 18 թուական հրամանագրով, Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահը հաստատած է «Հայաստան» Համահայկական Հիմնադրամի հոգաբարձուներու խորհուրդի կազմը՝ 22 անդամներով։

Խորհուրդի կազմին մէջ են...

Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան
Գ. խ.-ի նախագահ Բաբգէն Արարքցեան
Վարչապետ Գագիկ Յարութիւնեան
Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգէն Ա.
Մեծի Տանն Կիլիկիոյ կաթողիկոս Գարեգին Բ.
Արտաքին նախարար Ր. Յովհաննէսեան
Տնտեսութեան նախարար Հրանտ Բագրատեան
Ելմտական նախարար Ժանիկ Ժանոյեան
Հայաստանի Դրամատան կառավարիչ Իսահակ Իսահակեան
Հ.Բ.Ը.Մ.-էն Լուիզ Սիմոն-Մանուկեան
Ամերիկայի հայկական համագումար Հրայր Յովնանեան

Հ.Յ.Դ., ՌԱԿ, ՍԴՀ կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներ՝ Վաչիկ Ղարաբեկեան, Արշաւիր Կէօնճեան եւ Տիրան Ակինեան։

Ինչպէս նաեւ Հայաստանի եւ Սփիւռքի գիտական, մշակութային, հանրային մարզերու ծանօթ գործիչներ՝ Ալեք Մանուկեան, Շառլ Ազնաւուր, Վիկտոր Համբարձումեան, Հրանտ Մաթեւոսեան, Ստեփան Սիտարեան (Ռուսաստան) Վարդան Գրիգորեան (Ա.Մ.Ն.), Էտուար Էռնէկեան (Արժանթին), Աշոտ Մալաքեան (Անրի Վէրնէօյ, Ֆրանսա)։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՆՔՈԿԻ մէջ (Թայլանտ) հակակառավարական բուռն ցոյցերը չէին դադրած Մայիս 19-ին։ Բանակը կրակ բացած է ժողովուրդին վրայ եւ բազմաթիւ մեռեալներ կան ու հարիւրաւոր վիրաւորներ։ Մեռեալներու թիւը կը տարբերի ըստ աղբիւրներու 10-էն 20 կամ աւելի։ Ձերբակալուած զինուորականներուն կողմէ, Պանքոկի նախկին կառավարիչը յայտարարած է՝ «Ըսէ՛ք աշխարհին որ պիտի չդադրեցնենք մեր պայքարը ժողովրդավարութեան համար»։ Թայլանտը սահմանադրական միապետութիւն մըն է, որ Ապրիլ 7-էն ի վեր զօրավար Քրափրայունի կողմէ կը ղեկավարուի (բանակի գերագոյն հրամանատարը)։ 55,4 միլիոն բնակիչ ունի, կրօնքը պուտտայական (95%)։ Պետութեան գլուխն է Պումեպոլ Թագաւորը։ Հակառակ զինուորականներու բուռն հակազդեցութեանց, ժողովուրդը չի դադրեցներ իր ցոյցերը, պահանջելով նախարարապետին հրաժարումը։

ԶՈՒԻՑԵՐԻԱ որոշեց պաշտօնական դիմում կատարել անդամակցելու համար Եւրոպական Համագործակցութեան։ Երկար վարանումներէ ետք այս որոշումը տալով Զուիցերիա կ'ուզէ որ իր դիմումը միաժամանակ քննուի ուրիշ չէզոք երկիրներու կողքին (Աւստրիա, Ֆինլանտա եւ Շուէտ)։ Թեկնածու են նաեւ Կիպրոս, Մալթա եւ Թուրքիա։

ՆԱԶԱՐԲԱՅԵՒ, Ղազախստանի նախագահը, Փարիզ պէտք է գար առջի օր վաւերացնելու համար Եւրոպայի համագործակցութեան եւ ապահովութեան ժողովին (ԱԷ-ԽԱ-ԱԷ-Ը) դաշինքը, բայց վերջին պահուն չէ եկած։ «Գործի բերմամբ Ուաշինկթըն գացած է»։

ՊՈՍՆԻԱ -- ՀԵՐՑԵԿՈՎԻՆԻ մահմետական նախագահը հարցազրոյց մը տուած է «Լիպերասիոն»ի (Մայիս 19), ուր ցաւ կը յայտնէ ՄԱԿ-ի դէտերու մեկնումին համար, պատասխանատուութիւնը ձգելով Սերպերուն վրայ։ Վճռական կերպով, կը կրկնէ թէ որեւէ զինուած դաշնակցային բանակը դուրս պիտի քշէ իր Հանրապետութենէն։ «Ֆիկառօ»ի մէջ ալ, նախագահը կ'ըսէ թէ եւրոպական Համագործակցութիւնը, ԱԷ-ԽԱ-ԱԷ-Ը-ն եւ ՄԱԿ-ը լաւագոյն զինակիցները կը մնան։

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նորակազմ կառավարութիւնը դժուարութիւններու կը բախի, քանի չորս նախարարներ պօյքոթի ենթարկած են։ Ռաշիտ Սոլհի կառավարութիւնը 24 նախարար ունէր (12 քրիստոնեայ եւ 12 մահմետական), բայց, սկիզբէն կարգ մը նախարարներ՝ Սամիր Ժաժա, անմիջապէս կը հրաժարէր, մինչ նոյն հոսանքէն (Քաթայէպ) Ժորժ Սաատէ վերապահութիւն կը յայտնէր։ Ըստ իրենց քրիստոնեայ «անկախ» կողմը շատ տկար ձեւով ներկայացուած է եւ գործելու որեւէ հնարաւորութիւն չունի, քանի Սուրիոյ հրու-հնազանդները 2/3-ի մեծամասնութիւն ունին։ Աւելի յատուկ պատճառներով, երկու ուրիշ նախարարներ՝ Ս. Մինքարա (սիւննի) եւ Շահէ Պարսումեան դժգոհութիւն յայտնած են։ Ապահով է թէեւ որ կառավարութիւնը մեծամասնութիւն պիտի գտնէ Խորհրդարանը, բայց, պատճառ չէ որ շատեր ձայնեն, ինչպէս հին երեսփոխան մը՝ Մուխէյպէր, որ բառերը չի ծամծմեր եւ «ներածուած եւ պարտադրուած կառավարութիւն» կ'որակէ, մինչ Վալիտ Ճումպլաթ «Ոչ իսկ խնդալիք կատակերգութիւն մըն է, կ'ըսէ, որովհետեւ ժողովուրդը, արդէն սովի մատնուած, աւելի սովահար պիտի ըլլայ»։ Գաղտնիք չէ որ երկիրը ծանր վիճակի մէջ է տնտեսապէս, տոլարը 1.625 լիբանանեան բարձրացած է։

ՔԱՆՆԻ սինեմայի փառատօնը վերջ գտաւ Մայիս 18-ին։ Ոսկեայ մրցանակը տրուեցաւ դանիացի Պիլ Աւկուսթ իր «Լէ Մէյէօռ զ'էնթանսիոն» ֆիլմին համար, կինն ալ՝ լաւագոյն դերասանուհիին նոյն ֆիլմին մէջ կատարած իր դերին համար։ Լաւագոյն դերասանը նկատուեցաւ Թիմ

(Շար. ը Դ. էջ)

ԱՐՑԱԽ. ՊԱՏԵՐԱԶՄ

ՄԻԿՈԼԱ ԿԻՋՄԱՐԻ ՕՐԱԳՐԱՅԻՆ ԳՐԱՌՈՒՄՆԵՐԸ

ԽՄԲ.- Ինչպէս հաղորդեցինք Մայիս 13-ի մեր թիւով, Ստեփանակերտի մէջ ադրպէջանական հրետակոծումին զոհ դարձած էր նաեւ ԵԱԳԺ-ի դէտ ուկրանացի Միկոլա Կիչմար: «Ուկրաներէն լեզուի ընկերութեան» անդամ այս սեւաստոպոլցին անցեալ աշնան երեք շաբաթ գտնուած էր Շահումեանի շրջանը ու օրագրութիւն մը պահած ուր կը պարզուի տեղւոյն հայկական գիւղերուն ապրած եղնաժամը, ադրբէջանական ՕՄՈՆ-ի ու խորհրդային զօրաբաժիններու ստեղծած դժոխքին մէջ: Այդ օրագրութենէն որ լոյս տեսած էր «Հայութիւն» պարբերաթերթի առաջին թիւին (1992 Փետրուար 14) մէջ, կ'արտատպենք հատուածներ:

**

ՄԱՆԱՇԻԴ, 24· 09· 91

Գիւղը վերադարձուել է Հայերին:

Դպրոցի շէնքը աւերուել է արկից: Բակում՝ աղիւսի, խճի կոյտ: Պատրաստւում էին նորոգման: Ադրբէջանական ՕՄՈՆ-ը այն վերածել էր զօրանոցի: Գիւղը ՕՄՈՆ-ի եւ խորհրդային բանակի կողմից գրաւուել է Թնդանօթային եւ ցրահատանկային բազմօրեայ ռմբակոծումներից յետոյ: Մարտերին մասնակցել է 4-րդ բանակի 23-րդ դիվիզիան: Այնուհետեւ ինքնապաշտպանական ուժերը ետ են վերցրել գիւղը: Հիմա դարձեալ ռմբակոծութիւն է, որն ուժեղանում է ժամը 18-ից յետոյ: 2-2,5 քմ. երկարութեամբ բլուրի վրայ ադրբէջանցիների Թնդանօթն է:

Մանաշիդի տներից մի քանիսի դարպասներին ներկով գրուած են այն Ադրբէջանցիների ազգանունները, ովքեր փորձել են այնտեղ բնակուել:

ԲՈՒԶԼՈՒԽ, 26· 09· 91

Գիւղական գերեզմանատուն: Պղծուած շիրիմներ: Տապալուած յուշարձաններ: Թանկարժէք շիրմաքարերը տարել են: Յուլիսի 6-ին գիւղի գրաւման ժամանակ զոհուած Էդիկ Ցարութիւնեանի Թարմ շիրիմը փորուած է (դանձ են որոնել): Ես հաշուեցի՝ տարել են շուրջ 40 գերեզմանաքար: Ուր մեքենաները չեն կարողացել մօտենալ, շիրմաքարերը պահպանուել են:

...ՄԱՆԱՍԻՇԷՆ, 30· 09· 91

Գիշերուայ հրետակոծութեան հետեւանքով Մանասիշէնում եւ Ղարաչինարում աւերուել է 25 տուն: Վիրաւորների մէջ է 12 տարեկան մի աղջիկ: Մանասիշէնի 230 տներից 77-ը լրիւ կամ մասնակիօրէն քանդուել են:

Հոկտեմբերի 1-ի գիշերը խաղաղ անցաւ, եղան հատուկենտ կրակոցներ: Գիւղը դատարկուել է, մնացել են միայն տղամարդիկ: Երէկ, դաժան հրետակոծութիւնից յետոյ, գիւղով մէկ լսւում էր կովերի բառաչը: Մարդ չկայ որ կերակրի ու կթի: Այսօր ինչ-որ մէկը գուցէ գա՞յ:

Ե՞րբ այս երկրի խաղաղութիւնը կը վերականգնուի: Նորից այն կողմից լսւում են հատուկենտ կրակոցներ:

Այստեղ հրաշալի մարդիկ են ապրում:

...ՄԱՆԱՍԻՇԷՆ, 03· 10· 91

Շարունակւում է ուժեղ հրետակոծութիւնը: Բազմաթիւ աւերուածութիւններ: Զոհուել է Սլաւիկ Խաչատրեանը, ծնուած 1965 Թ., չորս երեխաների հայր: Աւագը եօթ տարեկան է, կրտսերը՝ եօթ ամսական: Սպաննուել է նրա ազգանուանակից Ռոզա Խաչատրեանը, 45 տարեկան, հինգ երեխաների մայր: Աւագը՝ քսանչորս տարեկան, կրտսերը՝ ինը: Մահացու վիրաւորուել է Վոլոդիա Զաքարեանը: Կան ուրիշ վիրաւորներ: Հակառակ կողմից օգտագործել են տանկ, ցրահատեխնիկա:

Զոհուել է Բաքուի մի փախստական՝ Եուրի Խսահակեանը: Առանց գիտակցութեան գալու, գիշերը վախճանուեց Վոլոդիա Զաքարեանը:

Թնում ենք առանց հանուելու, որպէսզի ռմբակոծութեան ժամանակ հասցնենք դիրք գրաւել:

ՄԱՆԱՍԻՇԷՆ, 05· 10· 91

Գիշերը հրետանային եւ հրթիռային ուժեղ ռմբակոծութիւն եղաւ:

Զրուցում էի պատերազմի վետերան Արշակ Բալայեանի հետ, որը Ռոստովից մինչեւ Աւստրիա է հասել պատերազմի ժամանակ: «Ինչո՞ւ հայրենիքը չի պաշտպանում մեզ», ասում է նա:

Ցերեկը ժամանակ առ ժամանակ կրակահերթեր են սկսւում:

Հաց բերեցին: Իւրաքանչիւրին 200 կրամ: Խանութը մէկ ժամից աւելի չի աշխատում: Հացն արագ վերջանում է: Վաճառելու այլ բան չկայ:

Գնդակոծման սպառնալիքի պայմաններում ուղղաթիռները գալիս են երեք օրը մէկ անգամ, տանում վիրաւորներին եւ հիւանդներին: Բնակիչները երազում են երեխաներին փոխադրել ապահով տեղեր:

Անհրաժեշտ է ճեղքել լրատուական շրջափակումը:

Ամօթ է մարդկանց աչքերին նայել, երբ հարցնում են. «ինչպէ՞ս էք դուք, Ռուսները, վերաբերւում այս ամէնին: Ինչո՞ւ էք մոռացել, թէ ինչպէս էինք մենք պատերազմի ժամանակ պաշտպանում Ռուսաստանը, Ուկրանիան, Բելոռուսիան»:

Թէեւ ռմբակոծութիւն է, բայց բոլոր տղամարդիկ գիւղում են: Ինքնապաշտպանութեան համար մնացել են նաեւ ծերունիները, որոնք հրաժարւում են լքել տները:

Երէկ Թաղեցին Վոլոդիա Զաքարեանին: Ամբողջ օրը դադաղը դրուած էր գերեզմանոցից ոչ հեռու գտնուող Թաքստոցում: Եւ միայն մութն ընկնելուց յետոյ, սողելով հասցրին փորուած շիրմափոսի մօտ: Նա ընտանիքի միակ կերակրողն էր: Մնացին կինն ու երեք երեխաները:

Զոհուեց արկի պայթումից՝ 43 տարեկանում:

...ՇԱՀՈՒՄԵԱՆ, 07· 10· 91

1990 Թուի Ցունուարի 14-ից միջնակարգ դպրոցը վերածուել է ներքին զօրքերի զօրանոցի: Զարդարանքուր են արուած բոլոր դռներն ու պատուհանները: Առաջին յարկի պատուհանները շարուած են քարով, վերածուել են հրակնատների: Դասարաններում անպէտք իրեր են, կիսաջարդուած զինուորական մահճակալներ: Ամէն տեղ ապականութիւն: Կոտրուած են ջեռուցման մարտկոցները: Երկրորդ յարկի պատուհանների վրայ մնացել են զինուորների ինքնագրերը՝ «Այստեղ եղել են տաշկենտցի տղաներ: Նովոսիբիրսկ: Լենոլօ: Վիպեցկ: Կուրսկ: Վիննիցա: Լվով»:

«Ուզում եմ տուն գնալ: Շատ»:

Երկրորդ յարկի դասարաններից մէկը: Պատերին գրութիւններ՝ Տաղստան, Սիբիր, Գրոզնի, Դուշանբէ, Օդեսա, Սարատով, Կարագանդա: «Գնացինք 27· 07 91-ին: 120 հոգի էինք, բայց մենք դեռ կը վերադառնանք: Կարագանդա»: Կողքը, ձախից գրութիւն. «Մի վերադարձրու, Տէր»:

Դասարաններից մէկը: Ցատակին՝ օղու, կոնեակի կոտրուած շշեր, պահածոյի դատարկ տուփեր: Պատառոտուած խաղաթղթեր: Պատերին՝ գծանկարներ:

Զինուորներին տեղաւորուելուց յետոյ՝ երեխաները պարապմունքներն անց են կացրել միւս մանաշէնքում: Նօթատետրի մէջ մանկական ձեռագրով գրուած է բանաստեղծութիւն.

Այստեղ ամէնուր պատերազմ է:
Այստեղ ամէնուր մահ է:
Այստեղ մարդիկ
Միայն մի բան են մտածում՝
Ինչպէ՞ս պահպանել երեխաներին,
Ինչպէ՞ս հասնել
Հանգիստ, խաղաղ օրերի:
ՕՄՈՆն ու զօրքը այստեղ մահ են
ցանում:
Այստեղ քնածների մահը
Այնքան մօտ է,
Բայցեւայնպէս
Ոչ ոք չի յանձնւում:
Այստեղ վրէժը վրէժով է լուծւում:
Այստեղ գիւղեր են սրբւում
երկրի երեսից:
Երջանիկ մարդկանց
էլ չես հանդիպի:
Ոչ ոք չգիտի
վաղը ի՞նչ կը լինի:
Ոչ ոք չի կարող
Հանգիստ քնել:

...ՄԱՆԱՍԻՇԷՆ, 10· 10· 91

12·45· Մանասիշէնում այրւում է 7 տուն, մարդ չկայ, որ հրդեհը մարի: Այրւում է նաեւ հացահատիկի պահեստը:

ՅՈՒՆՈՒԱՐ, 1992

Պատերազմը շարունակւում է: Հետեւողականօրէն ռմբակոծւում է Ստեփանակերտը:

Ալիւր չկայ: Զկան կեանքի համար անհրաժեշտ ամենատարրական պայմաններ:

Հադրութի շրջանի կէսը ադրբէջանական ՕՄՈՆ-ի ձեռքին է: Հրասակները գտնւում են Հադրութից չորս քմ. հեռու՝ հայկական Այգեստան եւ ադրբէջանական Ղարաբաղլու գիւղերի միջեւ: Մի օր Ադրբէջանցիները զրահամեքենաներով ներխուժեցին Այգեստան, սկսեցին հրկիզել գիւղացիների տները: Ցարձակումն ստիպուած եղան ետ մղել պահակակէտում հերթապահող ջահել տղաները: Նրանց օգնութեան եկաւ Հադրութի Ռուսաց լեզուի ուսուցչուհի Նելլի Գասպարովան: Նրանք կասեցրին զրահամեքենաներով գրոհող հակառակորդի առաջխաղացումը: Օգնութեան հասան նաեւ ինքնապաշտպանութեան մարտիկները եւ համատեղ ետ մղեցին յարձակումը: Ադրբէջանցիները նահանջեցին՝ թողնելով երեք զինակ եւ երկու խփուած զրահամեքենայ: Բայց մարտը դեռեւս շարունակուեց ամբողջ ցերեկն ու գիշերը: Ադրբէջանցիները ջանում էին փրկել խփուած զրահամեքենաները, տրակտոր բերեցին քարշ տալու համար, բայց չարքից հանուեց նաեւ տրակտորը: Միայն այդ ժամանակ՝ հաւաքելով իրենց զոհերին, հեռացան:

Յաջորդ օրը Թիկունքի պաշտպանութեամբ հայ ազատամարտիկները կարողացան գրաւել զրահամեքենաներից մէկը, իսկ միւսը Ադրբէջանցիները այրեցին: Երկու օր յետոյ Հադրութի ձեռնահաս տղաները նորոգեցին զրահամեքենան եւ տարան դիրքերը պաշտպանելու: Հայ մարտիկները նաեւ այսպէս են զինւում:

Դեռեւս 1991 Թուականի Մայիս ամսին ԽՍՀՄ զօրքի միջոցով Հայերից ամբողջապէս դատարկուած Ցոր գիւղում, որը վերջերս ազատագրել էին բնակիչները, Արմէն Յովհաննիսեանի եւ տեղացի աղջիկներից մէկի՝ գրադարանավարուհի Պայծառի հարսանիքն էր: Հարսանիքը համեստ էր, առանց նուէրների, պարզ հիւրասիրութեամբ: Նստել էին մոմի լոյսի տակ, երգում էին հայրենասիրական երգեր:

Ցոր գիւղը յայտնի է պատմական յուշարձաններով, ունի չորրորդ դարի եկեղեցի: Բայց ճարտարապետութեան հնագոյն նմոյշներին ծանօթանալն էլ անվտանգ չէ, քանի որ անընդհատ ռմբակոծւում է: Դեռեւս 5-րդ դարում, առաջինը ամբողջ Արցախում, այդ գիւղում Մեսրոպ Մաշտոցը բացել է հայկական դպրոց: Հետաքրքիր է, որ 15 դար յետոյ նոյն բնակավայրում յայտնւում է ուկրանիերէն լեզուի ընկերութեան անդամը, այսինքն՝ ես:

Ստեփանակերտից վերադարձայ պարոնուհի Բոքսի հետ մէկտեղ, որը հերթական անգամ եկել էր Ղարաբաղ:

Պատերազմը շարունակւում է...

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՖԷՄԻՆԻԶՄ

Անմիջապէս որ ֆէմինիզմի հարցը բացուի, արեւմուտքցի եւ ռուս կիները կը յայտնուին հակադիր բեւեռներէ: Առաջինները չեն հասկնար թէ մինչ ռուս կիները այնքան բազմաթիւ հարցեր ունին, ի՛նչպէս ֆէմինիզմի շարժումի չեն մօտած. իսկ այս վերջինները համոզուած են որ արեւմուտքի իրենց սեռակիցները հանգիստ ու առանց խնդիրներու կեանքի մը մէջ, ֆէմինիզմի նման բաներ յօրինած են որպէսզի ժամանց ունենան:

Կարծիքներու տարբերութիւնը առկէ անդին ալ կը դիմէ. ռուս կնոջ համար ազատագրումը աշխատանքի իրաւունք չի նշանակեր, այլ ճիշդ հակառակը: Իսկական ազատագրումը չաշխատելու իրաւունքին մէջ կը կայանայ: Ասոր հետ ան կ'ուզէ օգտուիլ սպառողական կեանքի մը բոլոր բարիքներէն:

Ասոր քով հակասական երեւոյթ մը կը դիտարկուի նոյնիսկ ուսեալ կիներու միջեւ. պահպանողականութեան վերադարձի անժխտելի Թափն է առիկա. վերադարձ՝ դէպի ազգային գիտակցութիւն, դէպի կրօնական հաւատալիքներ. վերադարձ՝ դէպի նախահամայնավարական շրջանը, աւատապետական անցեալը: Վար առնուած է բանուորուհիի տիպարին արձանը ու եթէ կարելի ըլլայ անոր պատուանդանին վրայ պիտի զետեղուի հմայիչ կնոջ արձանը:

Երէկուան տոտալիտար կիներու Թոռնուհիները, 80-ական Թուականներու համայնավար ընկերուհիները ամէնէն աւելի կը ցանկան ընտանեկան կեանքի: Անոնք կիսամերկ կը ներկայանան հեռատեսիլի պաստառին եւ երբ մոսկուացի լրագրողներու կը հարցուի թէ ինչ ասպարէզի կ'ուզեն հետեւիլ, կը պատասխանեն.- «պոռնիկութեան»: Զարմանալի չէ բնաւ. ուրիշ ի՞նչ կերպ կարելի է հակազդել պարտադիր աշխատանքին, սեռային կեղծաւոր բարոյականի մը, Թշուառութեան: Զարմանալի չէ նաեւ տեսնել որ ռուս կինը չի փափաքիր աշխատիլ. անոր գործը երբեք աշխատանքի իրաւունքի մը արդիւնքը չէ եղած: Պարտադիր բան մըն էր առիկա որ պետութեան իրաւունք կուտար ամբողջ բնակչութիւնը նկատելու աժան աշխատուժի աղբիւր: Իսկ աշխատանքը գրեթէ ամբողջութեամբ կորսնցուցած է իմաստն ու հմայքը խորհրդային մարդուն համար: Ամէնէն դէշը կիներու պարագան էր որ երբեք ազատ ընտրութիւն մը կատարած չէին «ընկերային առումով օգտակար» գործ մը ընելու.- որ իրականութեան մէջ անօգուտ ու անհեթեթ էր,- եւ ընտանեկան պարտաւորութիւններու միջեւ: Կրկնակի այս շահագործումին դէմ ոչ ալ բացէ ի բաց բողոքելու իրաւունքը տրուած էր անոր:

60 - 80-ական Թուականներուն, տունն ու խոհանոցը անոր ազատութեան միակ վայրերն էին: Նոյնիսկ եթէ ռուս բնտանիքի մը խոհանոցը հազուադէպօրէն հինգ քառ. մեթրէն աւելի ընդարձակ կ'ըլլայ, երբեք նեղ տեղ մը չէ ռուս կնոջ համար: Հոն քաղաքական ու մշակութային տաք վէճեր տեղի կ'ունենան: Մարդիկ հոնկէ ճամբայ կ'ելլեն մեծ հանրահաւաքներու մասնակցելու համար, ծրագիրներով ու Թռուցիկներով բեռնաւոր որոնք նոյնպէս խոհանոցներու մէջ պատրաստուած են:

Ռուսաստանի մէջ կիները սպառողական ընկերութեան դէմ բարօր երկիրներու քննադատող կեցուածքը չունին: Նախկին Խորհրդային Միութեան մէջ նոյնիսկ բնապահները որոնք դէմ կը կենան քիմիական ու կորիզային մեծ ձեռնարկութիւններուն, երբեք չեն պանդատած ճարտարարուեստական թէքնոլոժիք արտադրութիններէ, ինչպէս ինքնաշարժերու կամ տնական գործիքներու մաչդերը՝ որոնք մեծ քանակութեամբ ջուր եւ ելեկտրականութիւն կը սպառեն:

Ռուս կինը չի հասկնար թէ ինչպէ՞ս արեւմուտքցի իր սեռակիցները հարուստ երկիրներու մէջ, կոչ կ'ուղղեն պարզ կեանքի մը, համոզելով սահման մը դնել սպառումի ծաւալուն Թափին. առով արեւմուտքցի կինը, իր մաքին մէջ կը նոյնանայ նոմենկլատուրայի նախկին դեկավարներուն հետ որոնք ժողովուրդէն չափաւորութիւն կը պահանջէին, մինչ իրենք կ'ապրէին արեւմտեան մակարդակով:

Ռուս կինը կը փափաքի լաւ հագուիլ, շպարուիլ, կառք վարել: Չի կրնար բաժնել հարուստ երկիրներու գեղագիտական եւ բարոյական ըմբռնումները: Ան անցեալի փորձառութեամբ, հեռամատ է սրական սեռին հետ հաւասարութեան: Համայնավարութեան սկիզբի շրջանին կիները կամ «ընկերուհի - կիները» հագիւ թէ կը զանազանուէին այրերէ, կարճ կտրուած մազերով, տափատ հագուած ու կոշտ ծխիկներով: Ընկերվար իրապաշտութիւնը գրականութեամբ ու շարժանկարով մեծարեց այս տիպարը: Մինչեւ հիմա կարելի է տեսնել անսեռ սիլուէթներ որոնք հաստկէկ դգեստներով կ'աշխատին շինութիւններու վրայ, կոլխոզներու կամ պատուլ բանջարեղէնի մթերանոցներուն մէջ:

**

Ռուս կինը Ստալինի օրով զրկուած էր վիժումի իրաւունքէն: Այս երեւոյթին

DOCTORAT DE PHILOSOPHIE

Ապրիլ 23-ին Անուշ Մենեքշէճիլ – Մոնուշակեան փիլիսոփայութեան տոքթորական աւարտաճառը պաշտպանած է (Փարիզի) փրոֆէսէօր Փիէր Պուժանկի ղեկավարութեան տակ եւ արժանացած՝ «Շատ պատուաբեր» որակումին։

Աւարտաճառի նիւթն էր —
«Le Dire et l'Indicible»

մէջ, կինը ամբողջովին իրեն պատկանող արարած մը նկատելու պետական կեցուածքը կար։ Պետութիւնը իրեն վերապահած էր կնոջ արտադրողի հանդամանքը հակակշռելու իրաւունքը։ Այս արգելքը խոլիր յարուցած չէր, որովհետեւ կիները կատարեալ անփութութեան մատնուած էին։ Իսկ այսօր ալ, առողջապահական ընդունելի պայմաններու մէջ վիժում կարենալ ունենալու համար կիները ապրուած են կաչառք տալու։ Կան շրջաններ ուր վիժումը կը կատարուի այն պայմանով որ ամուսինը կամ ազգականը մը յանձն առնէ արիւն տալ։ Այդ է պատճառը որ առողջարաններու առջեւ յղի կիներու հերթերուն զուգահեռ կ'երկարի շարքը արիւն տալու համար եկած այրերու. պէտք է ընդունիլ որ փոքր զոհողութիւն մը չէ աղքատ երկրի մը մէջ, ուր վիրաբուժական ամէն միջամտութիւն Սիտայէ վարակուելու սպառնալիքը ունի։

Սիպիրիոյ մէջ հիւանդանոց մը առիթները օգտուելու ուրիշ ձեւ մը գտած է. վիժումի թեկնածուները շատ կանուխ ժամերուն կը հրաւիրուին հիւանդանոց ուր անոնց թոյլով ջուր ու դեղին սրբելու լաթեր կուտան։ Հիւանդանոցը մաքրութեան պաշտօնեաներ չունի ու այդ գործին համար կ'օգտուի յղի կիներէն։ Ուրիշ խոչընդոտ մըն է բնակութեան արտօնագիր ունենալու պարագան։ Կին մը պէտք է հաստատագիր ցոյց տայ թէ այդ քաղաքին մէջ կ'ապրի ուր կ'ուզէ վիժումը կատարել։ Հակառակ պարագային, բարեկամուհիի մը հասցէատագիրն ու բնակչին տրուած նկատելի նուէր մը հարցը կը կարգադրեն։

Ռուս կիները չեն հասկնար նաեւ թէ Արեւմուտքի, յատկապէս Գերմանիոյ մէջ վիժումը արգիլուած է որովհետեւ ասոնք ծրագրութիւն կը նկատուի սաղմին ապրելու իրաւունքին։ Հաւատացեալներ միայն կրօնանէն արգելքին պատճառը զոր կը կապեն քրիստոնէութեան։ Մնացածին համար հարցը ֆէմինիզմին մէկ տարբերակն է. «վիժումը կրնան արգիլել, որովհետեւ այնքան քաղցր է իրենց ապրած կեանքը»։

ԲԱԳՀԱՆ

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ

ՔԻՉ ՄԸ «ԾԱԳՈՒՄՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ»

ՊԷՅՍՊՈԼ

Պէյսպոլը Ամերիկացիներուն նախասիրած խաղն է։ Ամերիկացի իւրաքանչիւր երիտասարդ գիտէ պէյսպոլ խաղալ։ Այս խաղը այնքան ընդելուզուած է ամերիկեան կեանքին, որ խաղին մէջ գործածուող դարձուածքներ, ինչպէս՝ «փինչ հիթ» (կամիթով հարուած) եւ «կոինկ թու պէք» (հարուածելու պատրաստուիլ) որդեգրուած են առօրեայ խօսակցութեան մէջ։

Բ. Աշխարհամարտին, ամերիկեան տարազով Գերմանացիներ յատնուեցան ամերիկեան սպաձակատներուն դիմաց։ Անոնց մեծամասնութիւնը կը խօսէր սահուն անգլերէն եւ կրնար իբրեւ ամերիկացի անցնիլ սահմանը։ Սակայն, Միացեալ – Նահանգներու բանակը գտաւ ամերիկացի եւ ոչ – ամերիկացի զինուորները իրարմէ զանազանելու ձեւը. օտար զինուորները չարուեցան անցարգելի մը առջեւ ու անոնց եղան հարցումներ պէյսպոլի մասին։ Իսկական Ամերիկացիները կրցան պատասխանել հարցումներուն, սակայն, իբրեւ ամերիկացի ծպտուած Գերմանացիները չկրցան պատասխանել եւ դարձան պատերազմի գերիներ։

Այս պատմութիւնը յաճախ կը յիշուի ապացոյց՝ Ամերիկայի մէջ խաղին վայելած մեծ ժողովրդականութեան։

Ո՞ՒՐ ԵՒ Ե՞ՐԲ ՍԿՍԱՒ ՊԷՅՍՊՈԼԸ

Երկար ատեն կը կարծուէր թէ ամերիկացի զինուորական մը՝ Ապնըր Տապըլտէյ պէյսպոլը ստեղծած է 1839-ին, Նիւ-Եորքի մէջ։ Սակայն, ելակէտերէ արձակուած գնդակով խաղեր խաղցուած են այս թուականէն շատ աւելի առաջ։

Հին Եգիպտացիք իրենց կրօնական ծիսակատարութիւններուն մէջ ունեցած են գաւազանով եւ գնդակով խաղեր։ Պէյսպոլի նման խաղ մը՝ «բանոյի գնդակ» Ֆրանսացիներուն նախասիրած խաղը եղած է։ Անգլիացի մանուկներ դաշտերու մէջ տախտակէ ցցիկներ կը դնէին իբրեւ հիմ, այսինքն՝ գնդակի ելակէտ։ Նոր Անգլիոյ մէջ 1800-ական թուականներուն կը խաղցուէր «գիւղական գնդակ» խաղը, որ շատ մօտ է այսօրուան պէյսպոլին։ Խաղը ժամանակի ընթացքին զարգացած է եւ ցցիկները փոխարինուած են տափակ ելակէտերով, իսկ խաղացողներ խաղէն դուրս դրուած են երբ գնդակին դպչած են, մինչ նախապէս՝ անոնք դուրս կը դրուէին երբ գնդակը հարուածէր զիրենք։

Մեզի ծանօթ օրէնքներով պէյսպոլը սկսաւ խաղցուիլ 1845-ին, երբ Ալեքսանտր Քարթրայթ անունով ճարտարապետ մը դրաւ խաղին հիմնական օրէնքները, գծեց պէյսպոլի դաշտին սահմանները եւ հիմնեց պէյսպոլի առաջին ակումբը՝ Նիւ – Եորք Նիքըրպաքըրզ անունով։ Ամերիկայի քաղաքացիական պատերազմին ընթացքին (1861 – 1865) ամերիկացի զինուորներ իրենց բանակավայրերուն մէջ այնքան յաճախ կը խաղային այս խաղը, որ զայն մկրտեցին «Ամերիկայի մեծ խաղը» անունով։

ՊԷՅՍՊՈԼԻ ՀԱՄԲԱՒԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ՍՐԱՀԸ ԵՒ ԹԱՆԳԱՐԱՆԸ

1939-ի Յունիս 12-ին, Քուփըրսթաունի մէջ (Նիւ – Եորք) բացուեցաւ Պէյսպոլի Համբաւի Ազգային Սրահը եւ Թանգարանը (Baseball's National Hall of Fame and Museum) նուիրուած խաղին նախակարապետներուն եւ համբաւաւոր խաղացողներուն։

1908-ին կազմուեցաւ յանձնախումբ մը, որուն վստահուեցաւ քննելու Քուփըրսթաունը պէյսպոլի հայրենիք հռչակելու գաղափարը։ 1800-ական թուականներու վերջերուն, Ապնըր Կրէյվզ յայտարարած էր, թէ խաղը հնարուած է Քուփըրսթաունի մէջ, Ապնըր Տապըլտէյի կողմէ, որ իրեն սորվեցուցած էր զայն։ Յանձնախումբը փաստեց թէ Տապըլտէյ Քուփըրսթաունի զինուորական կաճառին դաշտին վրայ գծած էր պէյսպոլի դաշտին ադամանդաձեւ շրջագիծը եւ բացատրած՝ խաղին օրէնքները։

1935-ին, Ապնըր Կրէյվզի մէկ ժառանգորդը բնակարանին տանիքի սենեակէն գտաւ հին պահարան մը, որ կը պատկանէր իր մեծ հօր։ Պահարանին մէջէն ի յայտ եկաւ պէյսպոլի գնդակ մը, որ բնաւ չի նմանիր այսօրուան գնդակներուն։ Անիկա փոքր էր, անձեւ եւ յայտնապէս՝ տան մէջ ձեռքով շինուած։ Արդի գնդակներու բուրդէ կամ բամպակէ ներքնամասին փոխարէն, գնդակը լեցուած էր հագուստի կտորներով։ Նոյն տարին, Սթիֆըն Քլարք անունով մարդ մը գնեց հին գնդակը եւ որոշեց գիւղին ակումբին մէջ ցուցադրել զայն, պէյսպոլի այլ իրերու հետ։ Շուտով Ամերիկայի մարզախաղերու ազգային լիկային նախագահ Ֆորտ Ֆրիք առաջարկեց հիմնել Պէյսպոլի Համբաւի Ազգային Սրահ եւ Թանգարանը, ուր հաւաքուած են պէյսպոլի հին կազմածներ։ Համբաւի սրահին անդամները կ'ընտրուին վեթերաններու յանձնախումբին եւ Ամերիկայի Պէյսպոլի Գրագէտներու Միութեան կողմէ։

Պէյսպոլի Համբաւի Ազգային Սրահին եւ Թանգարանին շէնքին կառուցումի օրերուն, ոչ ոք կ'երեւակայէր թէ 1950-ական թուականներուն կարիքը պիտի զգացուէր շէնքին կրկնապատիկ մեծութիւնը ունեցող յաւելուածի մը . . . ։ Այժմ, Թանգարանին մէջ կը ցուցադրուին պէյսպոլ խաղացողներու եւ պէյսպոլի խումբերու տարազներ, լուսանկարներ եւ մրցանակներ, իսկ համբաւի սրահը կը պարունակէ խաղին անմահ մրցանակակիրներուն յիշատակը յաւերժացնող պրոնզէ յուշատախտակներ։

Լ. ԿԻԼՈՅԵԱՆ

«Մարզիկ»

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱԼԷՊԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ, փակ խորանի դիմաց, Ապրիլ 24-ին նշուած է Եղեռնի 77-րդ տարեդարձը, Մշակութային երեք միութեանց նախաձեռնութեամբ։ Բացումը կատարած է Անի Միքայէլեան։ «Զուարթնոց» երգչախումբի ելոյթէն ետք, յաջորդաբար խօսք առած են Ռոզէթ Ալեմեան (Թ. Մ. Մ.), Ալեքսան Քէօշկէրեան (Ն. Ս. Մ. Մ.) եւ Գրիգոր Տունկեան (Համազգային)։ Երգերէ եւ արտասանութիւններէ բաղկացած գեղարուեստական յայտագրի աւարտին՝ ողջոյնի եւ զօրակցութեան ելոյթ մը ունեցած է Հալէպի եւ Դամասկոսի համալսարաններու արաբական գրականութեան ամպիոնի դասախօսներէն եւ Հալէպի Արաբ Գրողներու Միութեան քարտուղար՝ տոքթ. Նայիմ Ալ Եաֆի։ Փակման խօսքը արտասանած է Բերիոյ Թեմի Առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեան։

ԱՄՄԱՆԻ (Յորդանան) հայութիւնը, Ապրիլ 24-ին միացեալ ձեռնարկով մը ոգեկոչած է Եղեռնի 77-րդ տարեդարձը, կազմակերպութեամբ՝ Ազգային Մարզական Միութեան, ՀՕՄ-ի եւ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի։ Բացումը կատարած է Գէորգ Խուրմունեան։ Արաբերէն լեզուով ուղերձ մը կարդացած է Լարա Գէորգեան, որմէ ետք գործադրուած է գեղարուեստական պատշաճ յայտագիր մը։ Օրուան բանախօսը՝ Պէյրութի «Զարթօնք» օրաթերթի խմբագիր Պարոյր Աղպաշեան հակիրճ պատմականով մը անդրադարձած է Հայկական Դատին եւ մեր անկորնչելի իրաւունքներուն, շեշտը դրած է Արցախի ճակատագրին տէր կանգնելու անհրաժեշտութեան վրայ։ Ձեռնարկը վերջ գտած է Ամմանի հոգեւոր տեսուչ՝ Վահան Եպիսկոպոս Թօփալեանի «Պահպանիչ»ով։

ԳԱՏԸՐԳԻՒՂԻ Ս. Թադէոս Եկեղեցւոյ մատաղօրհնութիւնը կատարուած է, Մայիս 3-ին, շատ ջերմ մթնոլորտի մը մէջ եւ հոծ բազմութեան մը ներկայութեան։ Պատարագը մատուցանած է Պատրիարքը։ Եկեղեցական արարողութենէն ետք, սիրոյ սեղան մը տեղի ունեցած է Արամեան – Ունճեան Վարժարանի սրահին մէջ։ Բացման խօսքը կատարած է յանուն կազմակերպիչ եւ մատաղի յանձնախումբին Արա Ելակէօզ, որ ընդգծած է թաղին ներկայ նիւթական դժուարութիւնները։ Ապա, այլ խօսողներէ ետք, հանդիսականութիւն կատարուած է, որ կարճ ժամանակի մէջ ապահոված է ակնկալուած գումարէն աւելի։

ՄԹԻՆ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Առանց մասնաւոր ճիգի էր, որ կը խօսէր այդ ճիշդ հայերէնով ու առանց դոյզն ցուցամոլութեան էր նաեւ՝ որ հրաժարած էր քաղքի շէշտէն ու կոպիտ ասութիւններէն։ Ամէն ինչ պարզ ու բնական կը թուէր իր վրայ։ Ու կարծես ձայնն իսկ կը յարմարէր իր լեզուին մաքրութեան ու ջինջ շեշտին։ Ու ինք որ աքսորի չորս անհարիւրոն տարիներէ վերջ, օր ըստ օրէ, սկսած էր որոշ հաճոյք մը զգալ իր քաղքցիներուն պէս խօսելով, ու օր ըստ օրէ, սկսած էր սիրել այդ կոշտ ու անկիւնաւոր բառերը, որ մուրճի հարուածներու պէս ազդեցիկ էին եւ ուժեղ, – ակամայ կը յուզուէր ի լուր այդ նուրբ հայերէնին, որ կարծես գարնանային բողբոջներու պէս կը ծաղկէր Արուսեակի շրթունքներուն վրայ։

Փութկոտութեամբ կը խոզանակէր հագուստը, կը յարդարէր շապիկին ծալքը, կը սանտրէր վարսերը, միաժամանակ դիտելով զինքը հօսուն, այլ խուզարկու ակնարկով մը՝ Վայրկեան մը նոյնիսկ ծունկի եկաւ տափատին ծայրերը մաքրելու համար ցեխի հետքերէ։ Սկիզբը՝ ինք կը դիտէր անոր ճոխ վարսերուն էջքը, երբ մէկէն տախտակամածին վրայ կարծես՝ ճերմակ ցոլացում մը նշմարեց։ Յուզումով գլուխը անդին դարձուց ու զօրութեամբ ենթադրեց թէ լոկ անոր կուրծքերը կրնային ըլլալ։ Սամօթէն դողահար էր, ոչ թէ որովհետեւ առաջին անգամն էր, որ կնոջ մը կուրծքերը կը նշմարէր, այլ որովհետեւ չէր ուզեր, որ սարսուռը որ կը ցնցէր մարմինը, Արուսեակէն գար։ Կամաւոր յանցանքի մը պատասխանատուութիւնը զգաց։

Չէր կրնար գիտնալ անշուշտ թէ՝ իրապէս կային, իր հոգւոյն խորը, այդ յանցանքին առաջին սաղմերը, քանի որ ակնարկը ցանկութեամբ ու մեղապարտ հաճոյքով մը փախած էր այդ կախարդիչ ու խուսափուկ շողիւնէն։ Չէր կրնար գիտնալ նաեւ թէ ի՛նչ էր իրապէս յանցանքը, թէ ան միայն արդիւնքը կրնար ըլլալ մարդկային արարքի մը, արարքի մը սկզբնաւորութեան կամ ծագումին մարդուն մարմնին խորը ու անոր բախումին՝ արդէն գոյութիւն ունեցող օրէնքներու եւ բարոյական հրամաններու։ Այդ տարիքին, կրնա՞ր գիտնալ միթէ, իր դեռ անմըշակ իմացականութեամբը, թէ նման կալուածքի մը մէջ ըստ էութեան, ներգոյակ յանցանք բնաւ գոյութիւն չունի, թէ ընկերային ու այլ օրէնքներու, աւանդութեանց, լուռ դաշինքներու արդիւնքութեամբ միայն մարդկային արարքները կը վերածուին յանցանքի, թէ յանցանքի ըմբռնումը ինքը՝ լոկ պայմանական է, պարագայական, յարաբերական։ Կրնա՞ր գիտնալ միթէ, իր դեռ խոպան հոգւովը, թէ ամէն իրական զորով, նոյնիսկ ապօրինի, կը կրէ իր ներումը, ինչպէս ամէն պտղաւորութիւն իր արդարացումը, թէ իրապէս յանցաւոր ըլլալու համար, ի յառաջագունէ պէտք է ընդունած ըլլալ այն սկզբունքները, որ կ'որոշեն ու կը պայմանաւորեն այդ յանցանքը։

Մերկ տղու մը պէս, որ առաջին անգամ ծովը կը նետեն, կը դողդողէր՝ այդ յեղակարծ ամօթին պատճառաւ, մինչդեռ Արուսեակ կը ջանար խնամով կապել կօշիկին կապիչները։ Կ'ուզէր դուրս փախչիլ՝ ձգելով զայն հոդ, տախտակամածին վրայ, այլ սրունքները չէին շարժեր։

– Պէտք չէ որ անցնեալ Կիրակի օրուան պէս, առաջին առիթէն օգտուելով դուրս փախիս եկեղեցիէն, յարեց Արուսեակ՝ առանց գլուխը բարձրացնելու, մեծ մայրիկդ բարկութենէն քիչ մնաց պիտի լար։ Դուրեան Պատրիարքը պիտի քարոզէ . . .

Երկու օրէ ի վեր կ'ուզէին կաշառել զինքը այդ արբազան քարոզին հեռանկարով ու ինք բառ մը իսկ չէր ընդունած, որպէս հնչուն սառկ, այդ հրաշալեց խոստումէն։ Կեղծաւորութեամբ կը ժպտէր, յաճախորդի մը պէս, որ ճիշդ գիտէ ներկայացուած ապրանքին տարողութիւնը եւ որուն սառկ կը չափեն։ Իր հեռաւոր երեւակայութեան հորիզոններուն վրայ՝ այդ աստուածաճեմ ու աստուածադեմ մարդը, որ օր մը նշմարած էր, անզուգական տեսիլքի մը պէս, խորին խորհուրդի մը եւ հրաշքի մը պէս էր։ Երբ ոչ միայն դարմանալի սարսուռով մը, այլ եւ որդիական երկիւղածութեամբ՝ զոց կը սորվէր «hով-ւակաՆ ùրhՆգ»ի սուրբ ու հեշտաւէտ տաղերը՝ իր ակնարկին ձգած լոյսերէն կը բարձրանար Դուրեան Պատրիարքի պարթեւ ու ճերմակ հասակը, Սուրբ Գրոց հրեղէն տիպին պէս։ Երբեք չէր կրնար ընդունիլ՝ թէ նման հրաշքով մը կայ մը կրնայ քարոզել հասարակ եպիսկոպոսի մը պէս, մեղմօրէն ճօճելով ձեռքի գաւազանը, ինչպէս իր մանկութեան փոքրեց առաջնորդը կ'ընէր, կրնայ վայրկեան մը կանգ առնել, կուշտ մը հազալ՝ իր լռած մարդու լայնչի կուրծքին վանդակը ցնցելով, հազա՜լ, փռնգտա՜լ ու հուսկ ապա զորչ ձայնով մը գոչել, ինչպէս կով մը ծուլօրէն կը փառաչէ, – «սիրելի՛ հաւատացեալ ժողովո՛ւրդ» . . .

Ամենապատիւ Դուրեան Եղիշէ Պատրիարքը կրնա՞ր միթէ յետ արարողութեան՝ պարարտ խոզի մը պէս, իր կարճ ոտքերուն վրայ խոշոր որովայնը փարատելով, սուտ հանդիսաւորութեամբ մը բանկալին բակը անցնիլ, երթալ թաղական ու բազմիլ քաղքենի կոչնական–ներուն մէջ, ուտելին մինչեւ վերջին օղակը լեցնելու համար ոչխարի խորովով ու մատաղով։ Արխատակէս Եպիսկոպոս Վանքեան կը կոչուէր այդ մեծղի ու արձակուհակ մարդը եւ որովհետեւ վասն մարմնոյ ողբախութեան՝ ընդունակ էր դեռ օղին բաժակները պարպել իր հաստ խուչակն ի վար, քաղքին արբեցող բարեկամները զայն կը կոչէին նաեւ Արխատակէս Տայի։

(Շար. 10)

(Շար. Ա. էջէն)

Ռոպէնս՝ «Թոհը Փլէյըր»ի իր դերին համար, նոյն ֆիլմին բեմադիրն ալ՝ Ռոպէրթ Ալթման ստացաւ լաւագոյն բեմադրութեան մրցանակը:

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» -- ՄԱՅԻՍ 15 / 18)

ԲԱՆԹՈՂՆԵՐՈՒՆ ԶԻԶՈՒՄ ԶԸԼԼԱՐ

Մայիս 15-ի իրիկունը, հեռատեսիլի «Մայրաքաղաք» յայտագրէն հանդէս եկած է Երեւանի քաղաքապետ Համբարձում Գալստեան, որ խստօրէն քննադատելով մեթրոյի գործադուլի շարժումը, աւելցուցած է թէ Արցախի եւ Հայաստանի համար այս դժուար օրերուն մեթրոյի ուղեւորները շատ մը ուրիշներու բաղդատմամբ յարմարագոյն կեանքի պայմաններ ունին. անբարոյ որակած է անոնց այս քայլը աւելցնելով թէ ոչ մէկ զիջում կ՚ըլլայ: Քաղաքապետը խոստացած է նաեւ քաղաքացիներուն, որ Թիֆլիսէն եւ Ռոստովէն հասնող մասնագէտները երկու օրէն կը հաստատեն երթեւեկը: Սակայն այս քայլին ձեռնարկել հարկ չէ եղած, քանի որ բանթողները Մայիս 16-ի առաւօտէն վերսկսած են իրենց աշխատանքը եւ մեթրոն կը բանի:

**

ՌՈՒՍ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ «ՂԱՐԱԲԱՂ» ԿՈՄԻՏԷԻ ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Մայիս 13-ին Մոսկուայի մէջ տեղի ունեցած է ռուս մտաւորականութեան «Ղարաբաղ» Կոմիտէի մամուլի ասուլիսը: Երգահան Վ. Տաշկեւիչ, իրաւաբան Վ. Նազարով, գրող Ի. Բուրկովա եւ Կոմիտէի միւս անդամները, որոնք իբր դէտ Ղարաբաղ գտնուած են, պատասխանած են թղթակիցներու հարցումներուն: Խստօրէն քննադատուած է Ղարաբաղի բացառումը բանակցութիւններէն եւ ըսուած է թէ «Հակամարտութիւնը Ղարաբաղի եւ Ազրպէյճանի միջեւ է եւ ոչ՝ Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի»: Նաեւ նշուած է որ հարցին լուծման կրնայ նպաստել Ղարաբաղի հանրապետութեան ճանաչումը: Մէկ վայրկեան լռութեամբ յարգուած է ուկրանացի դէտ Միկոլա Կիչմարի յիշատակը:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՎԱԼԱՆՍԻ Հ. Մ.-Ը ՀԱՐԱՒԻ ԱԽՈՅԵԱՆ (*)

Վալանս -- Անտում մրցումը որ վճռական կը նկատուէր Ֆրանսայի 3-րդ դասակարգի ախոյեանութեան հարաւի խմբակին համար, վերջին պահուն կորսնցուցած է իր կարեւորութիւնը, որովհետեւ Մարսէյլի ակումբը, փոխանակ ներկայանալու իր լաւագոյն կազմով ժիւնիորներէ բաղկացած խումբը ղրկած է, Շաբաթ իրիկուն, Վալանս:

Ինչո՞ւ այս «փախուստը»: Ըստ Անտումի վարիչներուն, բողոքելու համար թէ՛ Ֆութպոլի Դաշնակցութեան դէմ եւ թէ՛ Ֆրէժիւսի ակումբին՝ որ կախակայուած խաղացող մը դաշտ հանած էր, Ապրիլ 25-ին, Հ. Մ.-ին դէմ, ինչ որ այս վերջինոյն կուտար երկու թանկարժէք կէտեր դասաւորումին վրայ, հակառակ իր կրած պարտութեանը (4 -- 2):

Երիտասարդ խումբի մը դէմ Հ. Մ.-ին փորձառու խաղացողները դիւրին մրցում մը ունեցած են, ուրեմն, Շաբաթ իրիկուն: Արդիւնք՝ (7 -- 0):

Այսպէսով, Հ. Մ.-ը վերջնականապէս իրաւունք կը ստանայ մտնելու «Մեծերու» շարքին մէջ, մասնակցելու արհեստավարժներու Երկրորդ բաժանումին ախոյեանութեանը: Հայ վարիչներուն կը մնայ պատրաստել յառաջիկայ մրցաշրջանը ապահովելով անհրաժեշտ, համեմատաբար խոշոր, պիւտճէ մը, թերեւս աւելի քան տասնեակ մը միլիոն ֆրանքի, ինչ որ անկասկած դիւրին պիտի չըլլայ:

**

Որովհետեւ, Շաբաթ իրիկուն, հարաւի խմբակին միւս առաջատարը, Մոնփըլիէ չէ յաղթած Քաննի (1 -- 2), Հ. Մ.-ը կը որակուի նաեւ, իբրեւ առաջատար ու ախոյեան, մասնակցելու, այս շաբթուընէ սկսեալ, աւարտական մրցաշարքին, միւս խմբակներու առաջատարներուն հետ, ի խնդիր Ֆրանսայի 3-րդ դասակարգի ախոյեանի տիտղոսին:

**

Վալանսի Հ. Մ.-ը ինքնակէս գերազանց մրցաշրջան մը բոլորեց այս տարի, ոչ միայն իր առաջին խումբով, այլ նաեւ իր միւս, մանաւանդ երիտասարդական կազմերով՝ որոնք կը պայքարին լիկի առաջնութիւններուն մէջ:

Իր գործունէութիւնը մեծապէս գնահատուած է. Կ՚արժանանայ Տրոմ նահանգի լրագրողներու մրցանակին, քուէներու կարեւոր մեծամասնութեամբ մը: Մրցանակը կը տրուի հայ վարիչներուն Մայիս 22-ին, քաղաքին ցուցահանդէսներու սրահին մէջ, երեկոյթի մը ընթացքին:

**

Վալանսի Հ. Մ.-ը -- պաշտօնական անունով ծագումով Հայ երիտասարդութեան Մարզական Միութիւնը -- ամէն շաբաթ դաշտ հանեց տասնէ աւելի խումբեր, ընդհանրապէս գնահատելի արդիւնքներով:

Պահեստի կազմը կը պահէ իր տեղը լիկի շրջանային պատուոյ դասակարգին մէջ: Պիտի վերջացնէ մրցաշարքը յառաջիկայ Կիրակի Տէսինի մէջ, Հ. Մ. Ը. Մ.-ին դէմ:

Գ. Խումբը Տրոմ -- Արտէշի ախոյեանութեան իր խմբակին մէջ երրորդն է:

**

Շրջանին միւս հայ ակումբը, Հ.Մ.Ը.Մ. նաեւ աւարտած է մրցաշարքը, նոյն ախոյեանութեան 3-րդ դասակարգին մէջ: Գրաւած է իր խմբակին 8-րդ տեղը 12 մրցակիցներու միջեւ. Հաշուեկշիռ՝ վեց յաղթանակ, հինգ հաւասարութիւն, տասնըմէկ պարտութիւն. Վերջին մրցումը, անցեալ Կիրակի, յաղթանակ մը՝ 6 -- 1, Սուսթի խումբին դէմ:

Վ. Ս.

(*) «ՅԱՌԱՋ». -- Լուրը տուած էինք մեր նախորդ -- Մայիս 19-ի թիւով:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏ

Ուրբաթ, Մայիս 22, յիշատակ է Աշխարհազօրաց եւ Զօրավարացն Հայոց, որք կատարեցան ի Հերոսամարտին Սարդարապատի 1918 Ամի, վասն Հաւատոյ եւ Հայրենեաց:

Երեկոյեան, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 6-ին հոգեհանգիստ կը կատարուի Սարդարապատի հերոսներուն համար:

CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROP
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

EXPOSITION
DE PEINTURE
artouch grigorian
d'Arménie (Leninakan)
du 22 mai au 5 juin
de 9h à 17h

Le vernissage aura lieu le vendredi 22 mai à partir de 19 h 30.

FONDATION
ALBERT L. B. ACHDJIAN
MUSEE A. TIGRAN
(Commune de Champvoux,
entre Chaulgnes et la Charité)

EXPOSITION EXCEPTIONNELLE DE PEINTRES D'ORIGINE ARMENIENNE
du 1er Mai au 15 Juin
tous les après-midi, sauf mardi et jeudi

U.G.A.B.
Le COMITE DE PARIS
a le plaisir de vous inviter au vernissage
suivi d'un cocktail de
HILDA YOSMAYAN
(PEINTURES)
le mercredi 20 mai à 20 heures
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(M° Courcelles)
Exposition du 20 mai au 31 mai
Heures d'ouverture : de 18h à 22h

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայաստանցի երիտասարդ կին մը, աշխատանքի իրաւունք ունեցող, գործ կը փնտռէ. -- Օգնական մաքրութեան, տարեց անձեր կամ երախայ նայելու համար, բնակութեամբ. Միայն հայերէն կը խօսի: Հեռաձայնել ժամը 19-էն ետք՝

45 -- 04 -- 24 -- 85

ՊՏՈՅՏ՝ ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԷՆ-Ժերոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ օթօքարով պտոյտ մը Մայրերու օրուան առթիւ դէպի

ILE DE BENDORE

Մայիս 23, Շաբաթ առաւօտ, ժամը 10-ին: Ժամադրման վայրն է Սէն-Ժերոմի Ռօթոնտ հրապարակը վերոյիշեալ ժամուն:

Ծախքերու մասնակցութիւն 150 ֆրանք:

Փափաքողները կրնան հեռաձայնել՝

91 -- 70 -- 12 -- 49
91 -- 06 -- 29 -- 65
91 -- 66 -- 55 -- 91

U.G.A.B. - FRANCE

GRANDE TOURNEE EN FRANCE
DE L'ENSEMBLE FOLKLORIQUE DE L'U.G.A.B. DE NEW-YORK

"ANTRANIK"

PROGRAMME :

LYON : Dimanche 31 Mai à 17 heures
Salle «*La Cigale*», 60, ave. de Saxe

SAINT-CHAMOND : Lundi 1er Juin à 20 h 45
Salle Aristide Briand

VALENCE : Mardi 2 Juin à 20 h
Salle de la Maison des Syndicats

PARIS : Jeudi 4 Juin à 20 h
Musée *Guimet*, 6, Place d'Iéna, 75116 Paris

pour Paris : Participation aux frais : 100 F. et 50 F.
Réservation : U.G.A.B. 45 20 03 18.

THEATRE DU GOLF
LA CIOTAT
le Samedi 23 Mai à 20 h 45
CHŒUR
ARMENIEN DE MARSEILLE
SAHAK - MESROP
Direction: KHATCHIG YILMAZIAN
Au programme :
Komitas—Ekmalian—E. Hovhanessian
A. Haroutiounian—K.Avedissian
— Vente de billets sur place —

SOIREE DE PRESTIGE
AU PROFIT DE L'ECOLE
TEBROTZASSERE
le Samedi 23 Mai à 20 h 30
Dans le «*Salon Impérial*» de l'HOTEL INTERCONTINENTAL
3, rue de Castiglione — 75001 Paris
animée par *l'Orchestre* GAÏDZAG

● *Tenue correcte exigée*

Réservation (9h - 18h)
43 81 01 72 — 48 60 66 18 — 46 06 96 49

Réservation (après 18 h)
48 94 01 14

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
SECTION DE PARIS
COLONIE DE BELLEFONTAINE
AOUT : inscriptions en cours, uniquement le Samedi de 15h à 18h
Places limitées.
S'adresser à la M. C. A.
17, rue Bleue, 75009 Paris
M° CADET

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 21
JEUDI
21 MAI
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47.70.86.60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48.00.06.70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.802 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNEE — No 17.802

ՀԱՅԱՍՏԱՆ – ԱՐՑԱԽ – ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ԻՐԱՆ՝ ԱԶԴԱՐԱՐՈՒԹԵՆԷՆ ՍՊԱՌՆԱԼԻՔ

ԵՐԲ ԱԶԵՐԻՆ ՀՈՂԱՅԻՆ «ԿՑՈՒՄ»Ի ՄԱՍԻՆ ԿԸ ԽՕՍԻ...

ՄԱԿ-Ի ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԵՒԱՆ ԿԸ ՀԱՍՆԻ

Չորս տարի է որ ամբողջ ժողովուրդ մը, Ղարաբաղի ողջ հայութիւնը կը տապլտկի, ոդիսականի կեանք մը քաշքշելով, անգամ մը եւս «խարուած» մեծերէն, զոհ այն հաւատքին զոր ունեցաւ 88-ի Փետրուարին, երբ Կլազնոստ եւ Պերեստրոյկա բառերէն տարուեցաւ: Բոլորը նայեցան, պիտի տաշուէինք ըսելու՝ «աչքիր» ըրին, շրջափակումէն անօթի — ծարաւ, առանց ելեկտրականութեան մնացած ժողովուրդին հասցէին երբեմն նպեստ խօսքեր ըրին, փորձեցին «մարդասիրական օգնութիւն» հասնել եւ այսքան: Ու երբ, ճարահատ, գինեալ ուժով լուծուեցաւ շրջափակման մէկ երեսը, զօրի մը բանալով Լաչինէն, աշխարհ իրար անցաւ, Հայաստան կը մեղադրուի «ծաւալապաշտ» քաղաքականութեամբ, որակում մը որ կրնար ծիծաղ պատճառել, եթէ ան կը գործածուի, ժողովուրդի մը հասցէին, որուն հողերը յափշտակուած են, եթէ, անշուշտ, ծիծաղելու սիրտ մնացած ըլլար:

Այսպէս Հելսինքէն (ուր ԵԱ-ԽՍ-ԽԱ-Ը-ի նախապատրաստական ժողով կայ) Թեհրան, Անգարա եւ անշուշտ՝ Ուաշինկթըն, ամէն մարդ հրապարակ իջած է Հայերը դատապարտելու համար: Երեքշաբթի, (Մայիս 19) մինչեւ իրիկուն մթնոլորտը ծանր եղած էր Հելսինքի, ուր Ատրպատական Հանրապետութիւնը բանաձեւի նախագիծ մը ներկայացուցած էր, ինչպէս բոլոր երէկ, բայց, ոչ մէկ որոշում առնուած էր: Ազրբէյճան միշտ կը մերժէր ժամանակցիլ նիստերուն: Ուաշինկթըն, Արտաքին նախարարութիւնը յայտարարութիւն մը հրապարակած է, ուր անընդունելի կը նկատէ «մխակոցմանի» կարգադրութիւնները եւ մտահոգութիւնը կը յայտնէ կացութեան «սաստկացման» պատճառաւ: Թեհրան ալ մտահոգ է, ու ազդարարութենէն կ'անցնի սպառնալիքի: Թուրքիա եւ Իրան -- Նախիջեւանի պատճառաւ մանաւանդ -- պաշտօնապէս կը նախատեսեն «զինուորական ոստայ միջամտութիւն մը», այն պարագային, որ հայկական ճնշումը շարունակուի:

Այս երկու երկիրները իրար անցած են գլխաւորաբար Նախիջեւանի Սատարակ գիւղի յարձակման պատճառաւ: Այս առընչութեամբ ալ, երբ Թուրքիոյ փոխ -- վարչապետը՝ Էրտալ Ինէօնիւ խօսած է Արտաքին Նախարար՝ Րաֆֆի Յովհաննէսեանի հետ, այս վերջինը ըսած է որ «Նախիջեւանի վրայ յարձակումները հակառակ գործն տարրերու գործն է»: Թուրքիա վճռական է (քիչ անդին արդէն, աւելի մանրամասնութիւններ կուտանք Թուրք մամուլէն քաղելով), մանաւանդ Ալիեւի «օգնութեան կոչ»էն ետք ու կ'ըսէ թէ «ուժի միջոցաւ ոչ մէկ փոփոխութիւն կ'ընդունի իր ստորագրութիւնը կրող համաձայնագրի մը» (1921): Հոն, Թուրքերը կ'ընդունէին որ Թուրքիա երաշխաւոր է Նախիջեւանի սահմաններուն: Նախիջեւան ինքնավար Հանրապետութիւն մըն է, Ազրբէյճանի պատկանող, որուն Խորհրդարանի Նախագահն է Հայդար Ալիեւ:

Ըստ երեւոյթին, «ազերիական» հիւմուրի արդիւնք է նաեւ Նիյազի Իպրահիմովի (ժողովրդական ճակատի երեսփոխան) յայտարարութիւնը, երբ ան կ'ըսէ թէ «Հայաստան «ԿՑԱԾ է» Ազրբէյճանի հողերու մեծ մասեր: Միջազգային հաւաքականութիւնը պէտք է գիտնայ թէ ինչ պատահեցաւ: Քաջալերած էր որ պատահի»:

Բաքուի կարգ մը պատասխանատուները բացէ ի բաց կ'ուզեն որ Թուրքիա օգնութեան հասնի, բայց, Թուրքերու մեծ մասը «զինեալ միջամտութեան» դէմ է (թէեւ հարցախոյզի մը համաձայն կողմնակիցներու թիւը զգալապէս աւելցած է), նկատելով հանդերձ թէ Թուրքիոյ քաղաքականութիւնը շատ «կակուղ» է եւ ուզեմն Անգարա խառացուց իր դիրքը ի տես «Հայաստանի ԾԱՒԱԼԱՊԱՇՏ» (ընդգծումը՝ մեր կողմէ) քաղաքականութեան...։

Թեհրանի համար ալ «Ղարաբաղը անբաժանելի է Ազրբէյճանէն»:

**

Լաչինի ճամբան բաց է այլեւս եւ վիրաւորներ այդ ճամբով փոխադրուած են Հայաստան, ուրկէ շուրջ 120 բեռնակառքեր ալ սնունդ կը տանին Ստեփանակերտ: Բաքուի համաձայն, Հայերը ոչ միայն գրաւած են Լեռնային Ղարաբաղի մուտքերը, այլեւ կ'ուզեն «անբնակելի» դարձնել ազրբէյճանաբնակ շրջանները:

Ըսենք սակայն թէ Երեքշաբթի իրիկուն (Մայիս 19) «Անթէն 2», ժամը 20-ի իր լրատուութեան ընթացքին՝ «Ցոյց Հայաստանի համար» խորագրեց իր տուած տեղեկութիւնները Շուշիի գրաւումէն մինչեւ Լաչին, հայանպաստ մեկնաբանութիւններով:

**

Մայիս 19-ին, Րաֆֆի Յովհաննէսեան հեռաձայնային խօսակցութիւն ունեցած է Բոլան Տիւմայի հետ, որու պարզած է թէ չորս տարի է շրջափակումը կը տեւէ (ըստ երեւոյթին տակաւին տեղեակ չեղող Արտաքին նախարարներ կան...), միջազգային հաւաքականութեան կողմէ մարդասիրական օգնութիւնը խաչընդոտներու բախած է եւ այդ պայմաններուն մէջ, ԼՂՀ-ի ինքնապաշտպանութեան ջոկատները բացած են «մարդասիրական միջանցք»: Ինչ կը վերաբերի Նախիջեւանի, Րաֆֆի Յովհաննէսեան յայտնած է թէ նախայարձակը Նախիջեւանն է, ուրկէ գնդակոծումներու հետեւանքով 9 մեռեալ եւ տասնեակ հայ վիրաւորներ կան:

**

ԱՐՑԱԽ

Մարտադաշտին վրայ իրենց կրած պարտութենէն բարոյալքուած ազրբէյճանական ազգային բանակը կը հրետակոծէ Ղարաբաղի հիւսիս արեւելեան սահմանային շրջաններու խաղաղ բնակչութիւնը. յատկապէս գործօն են Աղդամի ու Ֆիզուլիի ռազմակէտերը, որոնցմէ Մայիս 17 եւ 18-ին կրակ բացուած է Ասկերանի վրայ. երկու բնակիչ սպաննուած են եւ 9 հոգի վիրաւորուած:

Ֆիզուլիէն Մայիս 18 – 19-ի գիշերը «գրադ»ի 12 հրթիռով արձակուած է

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՄԻՋԱՄՏՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐԱԳԱՅԻՆ ԹՈՒՐՔԻԱ ԿԸ ԶԱՆԱԶԱՆԷ ՂԱՐԱԲԱՂՆ ՈՒ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԸ

Մայիս 20-ի Թուրք մամուլը աչքառու խորագիրներով անդրադարձ կը հնչեցնէ Նախիջեւանի դէմ կատարուած հայկական «յարձակումներուն» մասին: Թուրք քաղաքական շրջանակներու մօտ ակներեւ է կրաւորական դիրքի մէջ չմնալու ջանքը որ ինչպէս ծանօթ է, գլխաւոր ամրատանութիւնն էր ընդդիմութեան կողմէ: Այսպէս, հիմ առնելով Նախիջեւանի Նախագահ Հ. Ալիեւի օգնութիւն խնդրելու դիմումները, Թուրքիա կը յայտնէ թէ լուռ պիտի չմնայ այս ինքնավար Հանրապետութեան սահմանները կամ օրինավիճակը փոխելու որեւէ քայլի դէմ: Թերթերու խորագիրները կը յայտնեն թէ Անգարայի մէջ զինեալ միջամտութեան մթնոլորտ մը ստեղծուած է, թէ ցամաքային ուժերու ընդհանուր հրամանատարը յայտնած է թէ պատրաստ են ամէն հրահանգի ու ի հարկին կարճ ժամանակի մէջ կրնան շարժման անցնիլ:

Գալով քաղաքական դէմքերու արտայայտութիւններուն, փոխ -- վարչապետ Էրտալ Ինէօնիւ պատասխանելով լրագրողներու հարցումներուն, ըսած է թէ որպէս Նախիջեւանի օրինավիճակին երաշխաւոր երկիր, Թուրքիա մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւի անոր հողային ամբողջականութեան պահպանումին ու բնակչութեան ապահովութեան: Շարունակած է թէ Թուրքիա խաղաղութեան հաստատումին համար չահագրգիռ կողմերը պէտք է տեղեակ պահէ կացութեան ու ըսէ թէ Նախիջեւանի հողային ամբողջականութեան դէմ միջամտութիւն մը ոչ ոքի կողմէ ընդունելի պէտք է ըլլայ:

Ան աւելցուցած է նաեւ թէ հեռաձայնած է Հայաստան, սակայն Հանրապետութեան Նախագահը զբաղած ըլլալով, խօսակից ունեցած է Արտաքին Նախարարը: Անոր յատնած է թէ Նախիջեւանի հողային ամբողջականութիւնը խախտելու միտող յարձակում մը ծանր հետեւանքներ կ'ունենայ եւ նման արարք Թուրքիոյ համար անընդունելի է: Րաֆֆի Յովհաննէսեան կը բացատրէ իրեն թէ յարձակում մը խնդրոյ առարկայ չէ, այլ սահմանային փոխադարձ հրաձգութիւն մը որ շուտով վերջ կը գտնէ քանի որ արդէն երկկողմանի բանակցութիւններ տեղի կ'ունենան:

Վարչապետ Տէմիրէլ եւս որ Պուտափէշթէն վերադարձած է Անգարա, պատասխանելով Թուրքիոյ կողմէ զինեալ միջամտութեան հաւանականութեան մասին հարցումի մը, ըսած է — «Նախիջեւանի օրինավիճակը տարբեր է Ղարաբաղէն: Նախիջեւանի օրինավիճակը կարելի չէ փոփոխութեան ենթարկել, առանց Թուրքիոյ հաւանութեան»: Ան չէ մերժած զինեալ միջամտութեան հաւանականութիւն մը: Արտաքին նախարարին միջոցով ան Ուաշինկթընի եւ Մոսկուայի ուշադրութեան յանձնած է կացութիւնը, ըսելով. -- «եթէ վերջ չտրուին Հայաստանի յարձակումներուն, Թուրքիա պիտի չկարենայ իր պաղարիւն ընթացքը շարունակել»:

Այս լրատուութեան քով Թուրք մամուլը տեղ կուտայ նաեւ Թուրքիոյ Պաշտպանութեան նախարարին «զինեալ միջամտութիւն մը խնդրոյ առարկայ չէ» արտայայտութեան:

Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահն ալ որ առողջական պատճառներով Միացեալ -- Նահանգներ կը գտնուի, մօտէն կը հետեւի Նախիջեւանի անցքերուն, յայտնած է. -- «անվարան պէտք է զինուոր ղրկել Նախիջեւան, հակառակ պարագային Ղարաբաղի մէջ պատահածը կը կրկնուի»: Ան անդրադառնալով Շուշիի ու Լաչինի անկումին, ըսած է. -- «Ազրբէյճանի կացութեան բարելաւումը առընչուած է Շուշիի ու Լաչինի վերագրաւումին. հակառակ պարագային, ի՞նչ բանի սակարկութիւն կարելի է ընել: Պէտք է նախկին օրինավիճակը ստեղծել: Շուշին ու Լաչինը անպայման պէտք է Հայերէ ետ առնուին, անկէ ետք միայն սակարկութեան նստիլ»: Էօզալ Մութալիպովի կատարած պետական հարուածէն ետք հեռաձայնելով Թուրքիոյ Արտաքին նախարարին, հրահանգած է որ խիստ ոճով զեկոյցներ տրուին ու խիստ հակազդեցութիւններ բանաձեւուին:

Թուրք մամուլը տեղ կուտայ նաեւ այն երեք պայմաններուն որոնք Նախիջեւանի ի նպաստ զինեալ միջամտութիւն մը կարելի կը դարձնեն Թուրքիոյ կողմէ.

ա.-- Ուղղակի Թուրքիոյ վրայ կատարուած զինեալ բացայայտ յարձակում մը ու անոր պատասխանելու անհրաժեշտութիւնը,

բ.-- Օրինաւոր կառավարութեան մը օգնութեան պաշտօնական խնդրանքը ու Թուրքիոյ Ազգային ժողովին մէջ մեծամասնութեամբ տրուելիք որոշում մը միջամտելու ուղղութեամբ,

գ.-- Բռնարարումը Մոսկուայի համաձայնութեան 3-րդ, իսկ Կարսի համաձայնութեան 5-րդ յօդուածներուն: Շահակից երկիրներու կողմէ այս պարագային փաւերացումը ու միջամտութեան անիծ տալիք պայմաններու ստեղծումը:

«ՀԱՅԱՍՏԱՆ» ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՎԱԶԳԷՆ Ա., ԼՈՒԻԶ ՍԻՄՈՆ ԵՒ ՀՐԱՅՐ ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ ՄԷԿԱԿԱՆ ՄԻԼԻՈՆ ՏՈԼԱՐՈՎ «ՊԱՏՈՒՈՅ ԱՆԴԱՄ» Կ'ԸՆՏՐՈՒԻՆ

«Հայաստան» հիմնադրամի հոգաբարձուներու խորհուրդի անդրանիկ նիստին ճշդուած են «պատուոյ անդամ»ի, «բարերար անդամ» եւ «աջակից անդամ»ի կարգերը, հաստատուած է խորհրդանիշը, ընտրուած են գործադիր վարչութեան առժամեայ տնօրէն, վերստուգիչ յանձնաժողով ու ընդունուած է պարբերական հրատարակութիւն ունենալու առաջարկը:

Եղած են առաջին նուիրատուութիւնները ու ընտրուած առաջին պատուոյ անդամները. Վազգէն Ա., Լուիզ -- Սիմոն Մանուկեան եւ Հրայր Յովնանեան յայտնած են թէ մէկական միլիոն տոլար կը նուիրեն «Հայաստանին»:

Հոգաբարձուներու Խորհուրդը ընդունած է յայտարարութիւն մը ուր կ'ըսուի թէ հիմնադրամին կազմակերպումը պէտք չէ նկատել որպէս պարզ հանգանակութիւն կամ բարերարութիւն, այլ ազգային կամաւոր տուրք, քաղաքացիական պարտք՝ Հայոց անկախ Հանրապետութեան ու Հայ ազգին հանդէպ:

«ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ» ԱԶԱՏԱՄԱՐՏԻԿՆԵՐՈՒ ԷՋԸ

«Հայութիւն»ը Փետրուար 14–էն ի վեր կը փոխարինէ «Հայրենիքի Ձայն» շաբաթաթերթը որ ինչպէս ծանօթ է, Սփիւռքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէին պաշտօնաթերթն էր։ Մեծածաւալ ութ էջերով թերթը կը ներկայացուի որպէս «պարբերաթերթ»։ Առաջին չորս թիւերը երկշաբաթեայ պարբերականութեամբ լոյս տեսած են, իսկ հինգերորդը կը կրէ միայն «1992 Ապրիլ» թուականը։ Պէտք է սպասել յաջորդական թիւերու, տեսնելու համար թէ՝ կը յարգուի՞ այդ պարբերականութիւնը, թէ ոչ։ Առ այժմ, որպէս թուական միայն ամսուան նշումը այն կասկածը կը ներշնչէ թէ խմբագրութիւնը ամսաթերթի վերածած է «Հայութիւն»ը։

Ծանօթ արձակագիր Ազատ Այվազեանի շուրջ այնպէս կը թուի որ խմբուած են բաւական ճաշակաւոր ու գործին գիտակ ուժեր որոնք էջ լեցնելու կամ նորարարութեան հետեւելու կոյր մարմաջէ մը տարբեր գործօններ ալ ունին որպէս դրամագլուխ։ «Հայութիւն»ը գանազան դէմքերու հետ կատարուած հարցազրոյցներով, ընտրուած նիւթերու մեծ մասով կ'ըսէ թէ ներկայ հարցերու գիտակից է խորապէս։

Այս թերթին չորրորդ թիւին մէջ (Ապրիլ 3) լման էջ մը խորագրուած է «Ազատամարտիկներ». հոն իրենց լուսանկարներուն ընկերացած քանի մը տողերով ներկայացուած են տասը երիտասարդներ որոնք «ծնւում են ճիշդ ժամանակին եւ յայտնւում իրենց յատկացուած տեղում» ինչպէս կ'ըսէ էջը ծանօթացնող խմբագրական ներածականը։ Անոր վերջին նախադասութեան եւս մէջբերումը յստակ կը դարձնէ թէ խօսքը որոնց մասին է. «նրանցից որեւէ մէկի համար կեանքը աւելի չարժէ քան իր պապերի հողը»։

Այդ «ազատամարտիկներ»ը փոքր մէկ պատառիկն են այն հարիւրաւոր վիրաւորներուն որոնք կը գտնուին Ստեփանակերտի կամ Երեւանի հիւանդանոցներուն մէջ։

Անոնցմէ առաջինը ստեփանակերտցի է. Միքայէլ Զաքարեան։ Ծնած 1961–ին, հայր է երեք զաւակներու. եղբայրը՝ 22 տարեկան Սամուէլը ինկած է երեք ամիս առաջ. միւս եղբայրը կը շարունակէ կռուիլ։ Փշրուած ծունկով պառկած է. բժիշկները ամէն ինչ կ'ընեն որպէսզի գոնէ տարի մը ետք կարենայ քալել։ Իսկ ինք կ'ըսէ. «Ես մի տարի պառկողը չեմ, մի քիչ կը լաւանամ, կը գնամ մեր քաղաքը պաշտպանելու։ Շուշին իրաւունք չունենք թողնելու։ Եթէ անգամ Ղարաբաղը խաղաղուի, սահմանների վրայ դեռ շատ ենք յարձակուելու։ ... Էս կռիւը դեռ երկար կը տեւի»։

Լեւկօ Անտոնեան Մարտունիի Ճարտար գիւղէն շինարար մըն է։ Օմոնականներու գրահակառքերուն ռազմական ծանր թեքնիքին ու իրենց միայն ինքնաշխատ հրացաններով կատարուած «փոխհրաձգութեան» միջոցին վիրաւորուած է. «Եթէ Ճարտարը չլինի, կ'ըսէ, հաշուէք որ Ղարաբաղը չկայ։ Ճարտարի՞ց։ Ձէ, փախչող չի լինի։ Ձէ, գիւղի դիրքը չի անառիկ, ժողովուրդն է պինդ»։

Նոյն գիւղէն է նաեւ ջոկատի հրամանատար Կամօ Սաֆարեանը։ «Միւս վիրաւորներն նրան կոմիսար են կոչում։ Անցած տարուայ Նոյեմբերի 17–ից 20–ը, այն ժամանակ դեռեւս փոքրիկ ջոկատով, մասնակցել է Խոջավենդի ազատագրմանը, Դեկտեմբերի 7–ին կռուել են Ամարասի մօտ գտնուող Վերին Դաւանլարի, այս տարի՝ Ղարադաղլուի, Վէյսալուի՝ ազատագրման համար։ Վէյսալուն՝ թշնամու համար շատ կարեւոր այդ ռազմավարական կէտը հիմա չկայ։

«Մեր ջոկատները չեն հասցնում պաշտպանել եւ՛ վարելահողերը, եւ՛ դիրքերում կռուել։ Իմ ջոկատում փախչողներ չկան։ Պատասխանատու եմ նրանցից իւրաքանչիւրի համար»։

Նրա ջոկատի տղաներից մի քանիսը եկել էին այցի։

– Նոր հրամանատար չէ՞ք ընտրել։

– Է՛դ էր պակաս»։

Ուրիշ մը կը կոչուի Սերկէյ Հասանեան։ Հադրութի խառն բնակչութեամբ Հախուլու գիւղէն է ուր «հիմա մենք ենք մնացել»։ Ծնած է 1936–ին։ «Արքը տարել է ոտքի թաթը։ Երկու որդիներս՝ Թեւանը եւ Արթուրը հիմա էլ կռուի դաշտում են»։ Ան կ'ըսէ – «Հէնց գիւղ գնամ, աւտոմատը վերցնելու եմ, իջնեմ խրամատ։ Պառկած կը կրակեմ։ Առանց ոտքի էլ եոլա կը գնամ ... կարեւորը էս մի մատս է ... որ ձգանը կարողանամ քաշել ...»։

Ժպտուն, մանկադէմ երիտասարդի մը նկարին քով գրուած է. – «Կարէն Առուստամեան – ստեփանակերտցի։ Ունի մէկ տարեկան մի գեղեցիկ աղջիկ, որը գրեթէ արեւի լոյս չի տեսել։ Ապաստանել են նկուղներում»։ Հիանալի է իր վճռակամութիւնը. «Աստուած մեզ հետ, կռիւը անպայման կը տանենք։ Էտ ա։ Շուշին պիտի գրաւենք։ Էդ Յիսուսն էլ գիտի»։

Ուրիշ ճարտարցի մըն է Մովսէս Յակոբեան. «արդէն հինգ տարի է, ինչ պատերազմի մէջ է, Աֆղանստանում, յետոյ՝ Ղարաբաղում»։

Իրեն համար դժուար է զուգահեռ մը չքաշել երկու պատերազմներուն միջեւ. «կռիւն ամէնուրեք սարսափելի է, բայց նոյնիսկ Աֆղանստանում չեմ տեսել այն, ինչ Ղարաբաղում տեսայ։ Հիմա մեզ համար վախ չկայ. Մեր գործը կռուելն է մինչեւ վերջ»։ Այդ «մինչեւ վերջը» կը նշանակէ «մինչեւ Ազերին հասկանայ որ Ղարաբաղը իրենը չէ»։

Արթուր Ղազարեանը 24 տարեկան է. Հադրութի Քիւրաթաղ գիւղէն։ Հայր է 1.5 տարեկան աղջնակի մը։ Թշնամիին մէկ հրանօթը պայթած է իր մօտը, առնել տանելով ձախ ձեռքը, աջին ալ մէկ մասը. վնասուած են նաեւ աչքերը։ Երկու ձեռքերը վիրակապերով փաթթուած, նստած է մահճակալին եզրին, կ'ըսէ – «Հէնց որ լաւանամ, կը գնամ կռուելու, մինչեւ մահ, նահանջելու տեղ չկայ։ Ձէ, հլա ի՞նչ եմ արել, որ ինձ հերոս համարեմ։ Էն ժամանակ կը համարեմ երբ կռիւը վերջանայ, մենք յաղթենք։ Ոչ թէ միայն ինձ, այլ բոլոր նրանց որ հիմա կռւում են»։

«Հայութեան» այս էջով ներկայացուածները փոքրիկ մէկ հատուածն են այն ամբողջին որոնցմէ «որեւէ մէկի համար կեանքը աւելի չարժէ քան իր պապերի հողը»։ Այլ ազդակներու կարգին ամէնէն աւելի անոնց հողի հաւատքին ու արիւնին շնորհիւ չէ՞ որ այլ ուղղութեամբ սկսաւ դառնալ Հայուն պատմութեան անիւը, երկա՛ր, երկար տարուներէ ետք թշնամիէն խլուած հողի կտորի մը ձեռքբերումով։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԲՆԱԿՉՈՒԹԻ՞ՒՆԸ ՏԵՂԱՓՈԽԵԼ ԹԷ ՔԱՂԱՔԸ

Նարվա էստոնական սահմանային քաղաք մըն է. խաղաղ երեւոյթ մը ունի՝ բնակչութեան 95%–ը դրացի հանրապետութեան ժողովուրդին կը պատկանի. ռուս է։ Անոնք մաս կը կազմեն երկրին մեծագոյն Սփիւռքին որոնց կը հետեւին Բելոռուսները ու Ուկրանացիները որոնք միասնաբար բնակչութեան 40%–ը կը ներկայացնեն։

Նարվայի ռուս բնակչութիւնը ժամանակէ մը ի վեր չի հակադրուիր Տալլինի իշխանութեան։ Մինչեւ երկու տարի առաջ բազմութիւնը հանրահաւաքներու ընթացքին կը պահանջէր որ շրջանը Ռուսաստանի կցուի։ Յետոյ մարդիկը պարպեցին հրապարակները. շատեր նոյնիսկ աւելի լաւ ապագայի մը յոյսով կողմնակից եղան էստոնիայի անկախութեան։ Անոնցմէ մէկը կ'ըսէ – «Հանրահաւաքներուն կը պոռայի որ անոնք որոնք ժողովրդավար նոր կարգերը չէին ուզեր ընդունիլ պէտք է մեկնէին»։ Այսօր նոյն անձը յուսախաբ է ու վարկաբեկուած կը զգայ ինք զինք, երբ իրեն եւս ցոյց կը տրուի աքսորի ճամբան։

Էստոնիոյ կեանքը այսօր աւելի դժուարին է քան՝ Ռուսաստանինը։ Աւելի բարձր են սննդեղէններու գիները. Մարտէն ի վեր աւելցած են տան վարձքերը, բոլորովին անզօր դարձնելով աշխատավարձքերը որոնք մինչ այդ աւելի բարձր էին քան Ռուսաստան վճարուածները։ Քաղաքին 50 հազարնոց աշխատունակ բնակչութենէն 700–ը որպէս գործ փնտռող պաշտօնապէս արձանագրուած են, իսկ 3000 հոգի արդէն գործ կը փնտռեն։ Շատ մը ձեռնարկութիւններու մատակարարուած ռուսական ուժանիւթը պակսած ըլլալով նոր գործազրկումներ սպասելի են։ Սակայն անկախ էստոնիոյ քաղաքացիները պատրաստ են հանդուրժելու ամէն բանի, տեսնելու համար իրենց երկրին վերածնունդը. իսկ երկրին ռուս, ուկրանացի, հրեայ բնակչութեան վիճակը յուսահատական կը նկատուի։

«Ի՞նչ անուն պիտի տրուի մեզի հիմա» կը հարցնէ տարեց կին մը. Նարվայի բնակչութեան 80%–ը էստոնական քաղաքացիութիւն չունի. կրնայ դիմում մը ներկայացնել զայն ստանալու համար, մինչեւ Մարտի վերջաւորութիւնը։ Բարդ է նաեւ այդ գործընթացը. պաշտօնական փաստաթուղթերը միայն էստոներէն տրուած են ու պէտք է կարգ մը վաւերագրեր հայթայթել, ինչպէս նաեւ փաստել թէ քաղաքացիութեան թեկնածուն բաւարար չափով գիտէ երկրին լեզուն։

Նոյնիսկ անոնք որոնք կրնան յաղթահարել այս խաչընդոտները, ոչ մէկ վստահութիւն ունին թէ պիտի կրնան էստոնացի դառնալ։ Տալլինի քաղաքական շրջանակներու յայտարարութիւններէն յայտնի կ'ըլլայ որ դիմումներու 10 – 15%–ը միայն գոհացում պիտի գտնէ, իսկ մնացեալը դատապարտուած պիտի ըլլայ արտաքսուելու։

Գերագոյն Խորհուրդի ազգայնական – արմատական թեւը չի ծածկեր իր նպատակը որ հանրապետութեան տարածքին վրայ Ռուսերու ազդեցութիւնը աստիճանաբար նուազեցնել է։ Ծայրայեղական տարրեր ալ զօրավիգ կը կանգնին այս քաղաքականութեան։

Կան անշուշտ անոնց քով տրամադրանք տարրեր ալ որոնք նման քաղաքականութիւն մը քաղաքացիական պատերազմի հրաւէր կը նկատեն երկրին համար։ Սակայն այս վերջինները փոքրամասնութիւն են թէ՛ Խորհրդարանին, թէ՛ կառավարութեան մէջ։

Մարտի վերջին օրերուն Սահմանադրութեան ծրագիր մը հրապարակուեցաւ. երբ մարդիկ տեղեակ դարձան անոր տրամադրութիւններուն, Նարվայի բնակչութիւնը յայտնեց թէ գործադուլի պիտի դիմէ, անդամալուծելով երկրին ճարտարարուեստը։ Անոնք միակ բան մը կը պահանջեն. կեանքի բնականոն պայմաններ։ Մինչեւ Սահմանադրութեան ծրագիրը կ'ըսէ յստակօրէն թէ օրէնքը օտարներուն կրնայ սահմանափակել քաղաքական գործունէութիւն կատարելու, որոշ կազմակերպութիւններու անդամակցելու, գործունէութիւն ու աշխատանքի մարզ ընտրելու, ձեռնարկութիւն հիմնելու, բարեսիրական ընկերութիւններու անդամակցելու, կառավարական օժանդակութիւն ստանալու, հաղորդակցելու պատեհութիւնները։

Ի՞նչ պէտք է ընեն «անհայրենիք» մարդոց քաղաքին բնակիչները. եթէ նկատի առնուի ազգայնականներու տրամադրութիւնը, լուծումը հետեւեալն է. անոնք բոլորն ալ պէտք է Ռուսաստան փոխադրուին ու տարածքը ազատ ձգեն էստոնացիներուն։

Մայրաքաղաքը գործադուլի սպառնալիքին մեծ կարեւորութիւն չէ տուած. «Թող ընեն իրենց գործադուլը, մենք ալ Լատվիայէն կը գնենք ելեկտրականութիւնը» կ'ըսեն քաղաքական շրջանակները։ Նարվացիներու պատասխանն այն է որ եթէ գործադուլը բաւարար չըլլայ, Քաղաքները կը կանչուին քաղաքին արեւմտակողմը փոխադրելու համար սահմանագիծը. այդպէսով Նարվա ինքզինքը կը գտնէ ռուսական տարածքին վրայ։

Ամէն կերպով անհրաժեշտ է որ էստոնիոյ «միացեալ պետութեան» մը հետամուտ քաղաքական շրջանակները բոլորովին չանտեսեն սահմանային այս քաղաքին տրտունջները որպէսզի ներկայի անոր խռոված քունը վայրագին զարթօնքով մը չաւարտի։

Ա. Թ. Թ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ Ազգային Հիւանդանոցին մէջ, Մայիս 7–ին իր մահկանացուն կնքած է, կրթական ծանօթ մշակ՝ Տիկին Վերժին Տէօշէմէճեան, որ նաեւ գրական էջեր ալ ունի։ Ողբացեալը ծնած էր Արաբկիր, 1902–ին։ Նախնական կրթութիւնը ստացած է Գումգաբուի Պէզճեան Վարժարանը, երկրորդական կրթութիւնն ալ՝ Պաքըրգիւղի Պէզազեան Վարժարանը։ Ուսուցչութիւն ըրած է Պէզճեան, Փօրոսեան – Վառվառեան եւ Պէզազեան վարժարաններու մէջ, ուր պաշտօնավարած է ինը տարի, միաժամանակ յաճախելով եւ աւարտելով Պոլսոյ Բժշկական համալսարանի ատամնաբուժական ճիւղը։ 11 տարի (1960 – 1971) վարած է Սահակեան Վարժարանի տեսչութիւնը։ Ողբացեալ Տիրատուրեան Քոյրերուն հետ, պատրաստած է նախակրթարաններու Դ. եւ Ե. դասարաններու հայերէն ընթերցանութեան դասագիրքեր։ 1986–ին, նախաձեռնութեամբ Սամաթիոյ Թաղային Խորհուրդին կատարուած է իր յոբելեանը։ Աշխատակցած է «Մարմարա»ի, «Սուրբ Փրկիչ» ամսաթերթին։

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միութիւնը, Մայիս 6–ին, 80 Մխիթարեան նախկին սաներու մասնակցութեամբ ժողով մը գումարած է, դրադելու համար տեղւոյն Մխիթարեան Վարժարանի լիսէի բաժինին փակման հարցով։ Միութիւնը տեղեկանալով Մխիթարեան Միաբանութեան (Վիէննական) պատասխանատու հայրերէն այս որոշումին կ'ուզէ ամէն միջոց ձեռք առնել արգելք հանդիսանալու համար այդ որոշումին գործադրութեան։ Վարչութեան ատենապետը՝ Ռաֆֆի Մէնգիւճեան նախ բացատրութիւններ տուած է այդ որոշումին դրդապատճառներուն մասին (Հայրերը չեն կրցած դիմանալ կարգ մը դժուարութիւններու), ապա հարց տուած է ներկաներուն, որ իրենց կարծիքը տան։ Գրեթէ բոլորը համախոհ գտնուած են, որ ամէն կերպով պէտք է աջակցիլ Մխիթարեան հայրերուն, թեթեւցնելու համար անոնց նիւթական եւ բարոյական դժուարութիւնները։ Այն համոզումը գոյացած է թէ կարելի է յաղթահարել նիւթական դժուարութիւնները։ Որոշուած է փորձառու անձերէ յանձնախումբ մը կազմել, այցելել Միաբանութեան Հայրերուն եւ քաղել մանրամասն տեղեկութիւնները, ապա գումարել երկրորդ ժողով մը։

ԿԼԻՆՏԷՅԼԻ (Գալիֆորնիա) Վիէննական Մխիթարեան Հայրերուն Վարժարանի տարեկան ճաշին (Փետրուար 29), դպրոցին հիմնադիր տնօրէնը՝ Հ. Միքայէլ Վրդ. Ազեան յայտարարած է որ վարժարանը պիտի օժտուի սեփական դպրոցավայրով, գտնուած ըլլալով ընդարձակ հողամաս մը, ներկայ դպրոցին մօտ։ Յայտարարած է նաեւ թէ վարժարանը այսուհետեւ կ'ունենայ նոր տնօրէն մը՝ Հ. Մեսրոպ Վարդապետ Թօփալեանը, տալով անոր հակիրճ կենսագրականը։

ՊՈԼՍՈՅ Գարակէօզեան Սանուց Միութեան մէջ, Մայիս 2–ին, համերգ մը տուած է Սայաթ Նովա Մանկանց Երգչախումբը, խմբավարութեամբ՝ Գէորգ Դաւիթեանի եւ դաշնակի ընկերակցութեամբ՝ Տարօն Էրմէնիի, մեծ յաջողութիւն արձանագրելով։

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, կազմակերպութեամբ Հ. Յ. Դ. Գանատայի Երիտասարդական Միութեան Լեւոն Շանթ մասնաճիւղին, Մայիս 1–ին դասախօսութիւն մը տուած է, Թորոնթոյէն, Արիս Պապիկեան նիւթ ունենալով՝ «Արցախ 1992, ազատագրական պայքար»։

ՀԱԼԷՊԻ պետական համալսարանին մէջ բացուած է «Նշմարներ հայ – արաբական յարաբերութիւններու պատմութենէն» ցուցահանդէսը։ Բերիոյ Թեմի առաջնորդարանի այս ձեռնարկը կ'արտացոլէ հայ եւ արաբ ժողովուրդներու մշակութային եւ տնտեսական դարաւոր կապերը, բարեկամութիւնը։ Բացումը կատարած է համալսարանի գլխաւոր տեսուչ՝ Մ. Ալի Հուրիյէ։

Երեւան ՀԵՌԱՏԻՊ Փարիզ

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒ ԲԱՐԵՍԻՐԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳԸ

Երեւանի Օփերայի սրահին մէջ Գեղարուեստական դաստիարակութեան Հանրապետական Կեդրոնի երաժշտութեան բաժնի սաները համերգ մը տուած են։ Հանգանակուած 164 հազար ռուբլին եւ 300 տոլարի գումարը կը յանձնուի ԼՂՀ-ի կառավարութեան, Արցախի երախաներու կարիքներուն համար։

ՅԱՐՄԱՐԱԳՈՅՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐՈՒՆ

Հայաստանի կառավարութիւնը որոշում ընդունած է ուսանողներուն արտօնութիւններ սահմանելու, միջքաղաքային եւ մէջ-քաղաքային հանրակառքերու գործածութեան համար։ Կը նախատեսուի նաեւ Սեւան – Երեւան եւ Արմաւիր – Երեւան գնացքները կարգաւորել, ինչպէս նաեւ Երեւան – Երասխ – Երեւան ելեկտրագնացքի աշխատանքը։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԹՂԹԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՉԱՓԱՆԻՇՆԵՐ

Մէկ շաբաթ Հայաստան գտնուած է Ֆրանսայի Թղթատարութեան մասնագէտներու խումբ մը, որու նպատակն էր ուսումնասիրել եւ հիմքերը դնել երկու երկիրներու համագործակցութեան։ Մասնագէտները առաջարկած են Հայաստանի խրացնել ֆրանսական թղթատարութեան յատկանիշները, եւ քանի որ Հայաստան կը դառնայ Թղթատարական միջազգային ընկերակցութեան անդամ, Ֆրանսա եւ ուրիշ երկիրներ կ'օժանդակեն անոր արդիական կապ ստեղծելուն։

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

Երեւանի Ֆիլհարմոնիայի սրահին մէջ համերգ մը տուած է փարիզահայ դաշնակահարուհի՝ Ժօժէնի Ալէքսեան։ Ան բարեսիրական համերգներով հանդէս կու գայ նաեւ Գիւմրի եւ Սպիտակ։

Երեւանի «Գիտելիք» Միութեան «Լեկտորիում» Թանգարանին մէջ բացուած է գաղղարուեստի վարպետ՝ Սերկէյ Սողոմոնեանի ապակեայ ստեղծագործութիւններու ցուցահանդէսը։

«Հայֆիլմ»ի աշխատանոցներուն մէջ պատրաստութիւնը կը շարունակուի Նըժդեհի նուիրուած ժապաւէնին, որ կը ներկայացնէ անոր վսեմ յատկանիշները։

Երեւանի Խնկոյ Ապօր գրադարանին մէջ բացուած է իտալական մանկական գրականութեան ցուցահանդէս։

ԿԵՐՊԱՐՈՒԵՍՏԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Երեւանի Գեղագիտական կեդրոնին մէջ, Ապրիլ 24-ին բացուած է «Վերածնունդ» մկրտուած ցուցահանդէսը՝ նուիրուած Մեծ Եղեռնի զոհերուն։ Հոն ներկայացուած են կերպարուեստի դպրոցի շրջանաւարտներու քանդակները, ասեղնագործ աշխատանքները, կարպետները, փայտափորագրութիւնները։

ԿԻՆԵՐՈՒ ՆԵՐԴՐՈՒՄԸ

Նորաստեղծ «Հայաստան» հիմնադրամին իրենց նպաստը բերելու նպատակով «Հայ Մտաւորական Կին» Խորհուրդը, Արամ Խաչատրեան տուն – Թանգարանին մէջ «Այո՛ մէկ կրամ ոսկի» կոչով հաւաք մը կազմակերպած է։ Ելոյթ ունեցած են Խորհուրդի նախագահուհի Ալիս Ադամեան, Թանգարանի տնօրէնուհի Գոհար Յարութիւնեան եւ ուրիշներ։ Այնուհետեւ սրահին մէջ կատարուած հանգանակութեամբ հաւաքուած է 288 հազար ռուբլի արժողութեամբ գոհարեղէն։

ՄԵՏԱՂԱՆԻՇ՝ ՄԵՏԱՂԱԴՐԱՄԻ ՓՈԽԱՐԷՆ

Երեւանի փապուղիով ճամբորդելու համար, մօտ ատենէն հարկ պիտի ըլլայ գործածել մետաղանիշ՝ ժըթոն։ Պատասխանատուները այս քայլին դիմած են վըճարումը դիւրացնելու նպատակով։ Արդարեւ, ներկայիս մանրուք դրամի չըրջանառութեան վատթարացումը, պատճառ կ'ըլլայ որ ուղեւորները չկարենան ապահովել սպասարկման հարկ եղող բաւարար քանակով 15 կոպեկնոցներ։

ՔԻՒՐՏ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ

Երեւանի մէջ գումարուած է Քիւրտ մտաւորականութեան Բ. համաժողովը, ուր խօսուած է հայ բնակչութեան հետ կապերու եւ Հայաստանի հարցերուն մասին։ Մտաւորականութեան Խորհուրդի կանոնադրութեան եւ գործունէութեան մասին խօսած է ակադեմական Շաքրօ Մհոյեան։ Հայաստանի Քիւրտերը զօրավիգ են Արցախի պայքարին եւ ինչպէս քիւրտ համայնքը, այնպէս ալ մտաւորութիւնը մարդասիրական օգնութիւն ցոյց տուած է։ Վերջաւորութեան երախտագիտութեան խօսք արտասանած եւ յաջողութիւն մաղթած է համաժողովի հիւրերէն՝ Գէորգ Էմին։

ՆՈՐ ԹԱՂԱՄԱՍ

Կիրովականի մէջ, հանդիսաւոր կերպով հիմքը դրուած է Թաղամասի առաջին շէնքին, որ կը կառուցուի Վարի միաւորումի աշխատաւորներուն համար։ Թաղամասը որ կը կառուցուի սեփական միջոցներով, պիտի արժէ 50 միլիոն ռուբլի եւ որու առաջին տուները յանձնելի պիտի ըլլան այս տարի իսկ։

ՎԵՆԵՏԻԿ ՄՈՒՐԱՏ - ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ

(Թ. ՏԱՐԻ)

ՅՈՒԼԻՍ 11 – 12-ԷՆ ՕԳՈՍՏՈՍ 1 – 2

Դասընթացքը տեղի պիտի ունենայ ինչպէս ամէն տարի Մուրատ – Ռափայէլեան Վարժարանի մէջ հովանաւորութեամբ Սուրբ Ղազարի Մխիթարեան Միաբանութեան մայրավանքի հայկական ճեմարանին եւ կազմակերպութեամբ հայագիտական աշխատանքներու ընդհանուր վարիչ Հ. Ռափայէլ Վրդ. Անտոնեանի։

Դասընթացքներու դասարանային բաժանումը պիտի կատարուի Յուլիս 12-ին յետ գրաւոր եւ բերանացի փորձարկութեան մը։

Ամառնային այս դասընթացքը նպատակ ունի յատկապէս օգնել, դիւրացնելով ուսումը հայերէն աշխարհաբար լեզուի եւ գրականութեան, հայ նորահաս սերունդին, պատանի կամ երիտասարդ, որպէսզի գիտակցին անոնք իրենց հայեցի ինքնութեան եւ սոյն նպաստող մշակութային ժառանգութեան էական արժէքներուն ընդարձակելով ազգային իրենց գիտելիքները եւ մտահորիզոնը։

ա.– դասարան, բոլորովին նոր սկսնակներ։

բ.– դասարան, յառաջացածներ։

գ.– դասարան, աշխարհաբար լեզուն տիրապետողներու մակարդակ, հոս կը կատարուին գրական ու պատմական ապահանջկոտ, խնամուած, վերլուծական աշխատանքներ։

դ.– դասարան, գրաբար լեզուի «առաջին քայլ»ի ուսուցում։

Իւրաքանչիւր մակարդակի դասախօսութիւններու զուգահեռ կը տրուին ազգային ու քաղաքական անհրաժեշտ գիտելիքներ ինչպէս նաեւ Եկեղեցական հարցերու շուրջ բացատրութիւններ սկսեալ Հայոց Եկեղեցւոյ հիմնարկումէն, անոր նուիրապետական կազմէն, պատմական նշելի դէպքերէն մինչեւ մեր ժամանակները։

Դասընթացքի շրջանին տեղի կ'ունենան մշակութային ու գրական – պատմական դասախօսութիւններ, ինչպէս նաեւ աւելի մատչելի ու դիւրին եղանակով վիճարանական կլոր սեղաններ, (յաճախ մեր ժամանակները յուզող ազգային հարցերու շուրջ), որպէսզի կարելի եղածին չափ, ընթացքը յաճախող հայորդիները իրենք զիրենք զգան ժողովուրդի մը եւ ազգի մը գործօն ու պատասխանատու անձերը։

Լաւագոյնս օգտագործելու համար ազատ ժամերը աշակերտութեան կը կազմակերպուին նաեւ այցելութիւններ թանգարաններու, շրջապատոյ տեսարժան վայրերու։ Իսկ վարժարանէն ներս կը տրուի աշակերտներուն առիթ ըմբոշխնելու հայերէն երգի ու պարի հաճելի պահեր։

Ընթացքի մասնակցութեան սակն է 1000 ամերիկեան տոլար որ կը ներփակէ ուսումի, սննդեղէնի եւ կեցութեան ծախքերը։

Արձանագրութեան կամ յաւելեալ տեղեկութիւններու համար դիմել հետեւեալ հասցէին. –

ARMENOLOGIA
2596 Dorsoduro
30123 VENEZIA — ITALY
Tel. : 39. 41. 5203434
Fax. : 39. 41 5200313

ՄԹԻՆ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Հպանցիկ վայրկեանի մը մէջ՝ այս բոլոր յիշատակները խուժեցին վրան, մինչ Արուսեակ կը ձգնէր վայելուչ ընծայել իր կիրակնօրեայ պատանութիւնը։ Ու հոգւոյն խորը քիչ մը ղառնացաւ, ծածուկ վշտով մը, որ կը խոցէր սիրտը, վասնզի վէրքը Արուսեակէն կուգար։ Այսպէս վարկածային միամտութիւններ ունէր՝ իր այլապէս սանձարձակ, փորձառու, նոյնիսկ երբեմն խորամիտ պատանութիւնը։ Երկար տարիներ վերջ դեռ չէր բուժուած այդ քաղցր ունակութենէն, որ յամառութեամբ կը մերժէ կարդալ մը դարտուղի ու ընտրեալ էակներու կեանքի ընթացիկ արարքները, որ անդրերկրային լինելութիւն մը, յոյժ թեթեւ սահանքներ ու երազային կենցաղ մը կը պարգեւէ բանաստեղծներուն։ Կրնա՞ր ընդունիլ միթէ այս վերջիններուն հասարակ մարդեղութիւնը։ Իր երեւակայութեան ծիրանի պատմուճանին վրայ՝ անոնք կ'երեւէին ճոխրհով մը, որ երկրային ոչինչ ունէր։ Իր հոգին չէր ուզեր ընդունիլ թէ Դանիէլ Վարուժան, միւս բոլոր մահկանացուներուն պէս, օրուան որոշ ժամերու, պարտաւոր էր ճեմիշ երթալ։ Այդ ապերախտ տարիքին, որ պատանութիւնն է, կրնա՞ր գիտնալ միթէ պարզ ու մարդկային արարքներուն յաւիտենական իմաստը։

Կրնա՞ր գիտնալ թէ ամէն արարքի գործադրութեան եղանակին մէջ է յաճախ, եթէ ոչ միշտ, գեղեցկութիւնն ու ազնուականութիւնը։ Երբ դաշնակի մը առջեւ՝ ճերմակ ձեռքերը ստեղնաշարներուն վրայ կը նշմարէր ժանեակներու մէջ կորսուեալ աղջիկ մը՝ իրեն կը թուէր թէ զուրսը գարունը պիտի ծաղկի, պիտի թաւալի սպիտակ շաքիլներով եւ փրփուրն ալիքներով։ Ընդունակ էր սարսափելի գաղանութեամբ մը կռուելու, եթէ այդ րոպէին մէկը լկտի համարձակութիւնը ունենար յիշեցնելու, թէ յաւերժահարս մը չէր այդ էակը եւ ուրիշներու պէս կրնար պնդութիւն կամ փորհարութիւն ունենալ։ Աւելի ուշ հանդիսաւոր պարուններ, որ իրր թէ կեանքի խորունկ գիտութիւնը ունէին, դպրոցական գրասեղաններու վրայ, կ'ուզէին իրեն սորվեցնել թէ կեանքի մերձենալու այս եղանակը կը կոչուի վիպական կամ վիպապաշտ։ Զայրոյթէն պիտի պայթէր այդ հէք ուսուցիչը, երբ իր ընկերներուն, զուարթ ու կարկաչահոս խնդուքներուն մէջ, ինք՝ ոտքի, յայտարարեց խոշոր ձայնով մը թէ՝ մարդիկ կան, որ ամէնուրեք կղկղանք կը տեսնեն ու կղկղանք կը հոտոտեն եւ ուրիշներ որ մզին մը հեռուէն կը զգան ծաղկած խընձորենիներու բոյրը։ Գուցէ գործածած բառերը ասոնք չէին, այլ այս էր իմաստը։ Վասնզի շատ կանուխէն իր արիւնը կը բարախէր գարնան քայլերուն հետքերով։ Գարուն կար դէմքին վրայ ու գարուն կար աչերուն մէջ։ Արշալոյսը յաճախ իր արեան մէջ էր ու իր ձայնին։ Գիշերը, որեւէ դիւղի մէջ, խշտիկի մը վրայ՝ քունը որքան ալ խորունկ ըլլար՝ կը զգար թէ ցորենները անոյշ աղմուկով մը կ'ելլէին, պատռելով հողին կեղեւը, թէ աւիշը, փրփուրն ու անձայն, կը մագլցէր տաք շունչով մը ծառերուն ու թըփերուն է'ն յետին շաքիլներուն մէջ։ Պըտուղները կ'ուռէին երկրին բեղուն արիւնով։ Կը զգար թռչուններուն սահանքը գիշերուան լուսապարդ ակօսներէն ու եղներուն հեւքը՝ ախոռներուն մէջ։ Իր բոլոր շարժումներուն մէջ՝ երկրին ծածուկ բանաստեղծութիւնը կար ու եթէ զգայուն էր բառերու մոգութեան, որովհետեւ անոնց կխաթթափանց շղարշին ետեւ՝ կը զգար ողջ երկրին թրթռուն ներկայութիւնը։

Գարուն կար նաեւ Արուսեակի շարժումներուն մէջ, գարուն կար անոր ձեռքերուն վրայ։ Ոտքի ելլելու ժամանակ՝ քիչ մնաց անոր կուրծքերը պիտի հպէին իր ծունկերուն։ Անոր ճերմակ շիւակը պիտի պատռէր կարծես իր երիտասարդութեան լիութենէն։ Երկար ու անոյշ հայեացքով մը դիտեց զինքը ու վերջին անգամ մը եւս շտկեց փողկապին հանգոյցը։ Դէմքին վրայ զգաց անոր շունչը, որ կարծես գըւարթ էր։

– Քաղաքն ալ այսպէս էիր, – բասեղմօրէն. - Առաջին տարին, ամրան արձակուրդին, երբ Պոլսէն վերադարձայ, մայրիկիս հետ ձեզի այցելութեան եկանք։ Դեռ մեր ծնողները դժտուած չէին։ Կիրակի օր մըն էր։ Ինը տարեկան մը ըլլալու էիր։ Մայրդ սրունքներովը բանտարկած էր քեզ ու կ'աշխատէր մազերդ սանտրել։ Աջ ու ձախ կը դառնայիր ու կ'ուզէիր փախիլ։ Երբ մայրիկս ուզեց դէմքդ շոյել՝ այնպէս դէշ նայեցար աչքերուն, որ խեղճ կինը եւ քաշուեցաւ...

Արեգակի փշկատուն ճառագայթ մը կար անոր վարսերուն մէջ։ Ու այդ ճառագայթը կը սահէր դէմքին վրայ, քիչ մը կը ժպտէր ու կը վերադառնար նոյն գանգուրներուն, որ կը փրփրէին։

Մայրդ գեղեցիկ ու անոյշ կին մըն էր։ Ամէն անգամ գլխ տեսնելուն՝ աչքերը կը խնդային։ Կուգար վրաս ու կը համբուրէր գլխ։ Երբ մինակ ըլլայինք՝ կը հարցնէր կարդացած գրքերուս մասին ու կը շփացնէր զիս։ Այն տարին երեք անգամ գաղտուկ ձեր տունը եկայ՝ մայրիկիդ հետ խօսակցելու համար։ Վերջին անգամուն ճերմակ, սիրուն շրջազգեստ մը հագած էր։ Միասին դաշտը պտոյտի ելանք։ Երբ վերջին տուները կորսուեցան՝ թեւ թեւի սկսանք վազել։ Երիտասարդ աղջիկան մը պէս թեթեւ էր։ Այնքան կը սիրէի զինքը, որ մայրս սկսաւ նախանձիլ...

– Ասեն ատեն ալ կը նստէր կուլար, բաւ ինք։

(Շար. 11)

(Շար. Ա. էջէն)

Հադրութի շրջանային կեդրոնին վրայ: Թիրախ եղած են նաեւ Շահումեանի սահմանամերձ բոլոր գիւղերը, ինչպէս նաեւ Շահումեանի, Մարտակերտի եւ Մարտունիի շրջանային կեդրոնները ուր նոռնոր քանդումներ կան:

Ղարաբաղի ինքնապաշտպանութեան ուժերու ղեկավարութեան հաղորդումին համաձայն, Մայիս 18-ի գիշերը Ատրպէյճանի ժողովրդական ճակատի զինեալ վերջին ջոկատները մեկնած են Լաչինէն: Ղարաբաղի ղեկավարութեան եւ տեղւոյն քիւրտ բնակչութեան ներկայացուցիչներուն միջեւ տեղի ունեցած բանակցութիւններու շնորհիւ համաձայնութիւն գոյացած է շրջանէն ազատ անցք տալու ոչ ռազմական բեռներու:

Մայիս 19-ին երեք բեռնակառքեր արդէն Գորիսէն մեկնած են դէպի Արցախ: Ամբողջ բեռը կազմուած է ննդեղէնէ, հագուստէ, ծխախոտէ եւ անհրաժեշտ այլ ապրանքներէ:

Նոյն օրը կիսամեայ ընդմիջումէն ետք բացուած են Ստեփանակերտի դպրոցները: Առ այժմ դասերու սկսած են միայն աւարտական դասարաններու աշակերտներու: Ցուցէն կատարուած ռմբակոծումները դպրոցի շէնքերը մեծ մասով քանդած են: Ռմբակոծումներու պատճառով չեն բացուած մանկապարտէզները. սակայն Լաչինէն բացուած «մարդասիրական անցք»էն Հայաստանէն ռմբակոծումներէ փախադրումէն ետք դարաբաղցի փոքրիկները եւս պիտի կարենան մանկապարտէզ յաճախել:

*

Լեոն Տէր-Պետրոսեան Մայիս 19-ին հեռաձայնի խօսակցութիւն մը ունեցած է Յունաստանի վարչապետ Միցոթաքիսի հետ: Զրոյցին ընթացքին՝ շօշափուած են Ղարաբաղի վերջին զարգացումներուն առընչուած կարգ մը հարցեր:

*

ՄԱԿ-ի պատուիրակութիւնը Երեւան կը հասնէր Մայիս 20-ին: Ծանօթ է որ Ապահովութեան Խորհուրդը մերժած է խաղաղապահ ուժ ղրկել եւ գոհացած դէտերու պատուիրակութեամբ մը:

*

«Փարիզիէն»ի մէջ, (Մայիս 20) կար հարցազրոյց մը կայ Փիէր Պրիանսոնի հետ: Այս վերջինը սապէս կը բացատրէ Ատրպէյճանի պարզած պատկերը. — «Դէպքերը կը հաստատեն թէ եթէ համայնավարութիւնը ճակատամարտը կորսնցուց, ժողովրդավարութիւնը դեռ չէ շահած: Փուչ, հակափուչ, ապստամբութիւն «ժողովրդական» որակուած, Բաքու համայնավարութեան կամ մենատիրութեան պայքարը չէ ժողովրդավարութեան դէմ: Ընդդիմադիր խմբակներու (ճլաճ) պայքարն է ազգայնականութեան իրենց հասկացողութեան մէջ Ատրպէյճանի պարտութենէն ետք Հայաստանի դիմաց»:

*

Թէեւ ուղղակի կապ չի տեսնուիր, բայց եւ այնպէս խորքին մէջ կայ, եւ կը վերաբերի Պոլսոյ Գարեգին Պատրիարքի այցելութեան Գերմանիա: Մայիս 18-ի իրիկունը, Պոնի Թուրք դեսպանը ճաշ մը տուած է Գարեգին Պատրիարքի ի պատիւ, շուրջ 50 հոգիի ներկայութեան: Դեսպանը իր ելոյթին մէջ, չմոռնալով ալ շնորհաւորել Պատրիարքին տարեդարձը, յայտնած է թէ Թուրքիոյ Հայերը ինչպէս միւս փոքրամասնութիւնները բոլոր իրաւունքները կը վայելեն, խօսած է նաեւ Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի մասին: Գարեգին Պատրիարք, անգլերէն իր պատասխանին մէջ, չէ վարանած ճշդելու որ դեսպանին հետ համաձայն չէ, Թուրքիոյ Հայերը չեն վայելեր նշուած իրաւունքները, դալով Ղարաբաղի, յիշած է որ 1921-էն է անոր պատմութիւնը եւ թէ դեսպանը մեւայն մէկ կողմը կը տեսնէ միայն: Ո՞վ զո՞վ կը վտանգէ, հեչտած է Պատրիարքը, 3 միլիոննոց Հայաստա՞նը 7 միլիոննոց Ատրպէյճանը...:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՔԻ Քիւրտերը ընտրեցին իրենց առաջին ազատ Խորհրդարանը եւ նշանակեցին իրենց պարագլուխները արեւմտեան զինակիցներու «պաշտպանութեան տակ»: Ծանօթ է որ Պաղտատ չի ճանչնար այս ընտրութիւնները, որոնց մասնակցեցան մէկ միլիոն քուէարկող: Արդիւնքները պիտի յայտնուին քանի մը օրէն: Թալապանի (Քիւրտ Հայրենասիրական Կուսակցութեան պարագլուխ) կ՚ըսէ թէ «ժողովրդավարութիւնը լաւագոյն երաշխիքն է փաստութիւն ներշնչելու համար միջազգային հաւաքականութեան»: «Լիպերասիոն»ի տուած իր հարցազրոյցին մէջ, կ՚ըսէ թէ այս ընտրութիւններով, այլեւս շարժում մը չեն, այլ՝ ժողովուրդ մը: Ապահովութիւն կուտայ որ պիտի յարգեն Իրաքի եւ Թուրքիոյ սահմանները, եւ իւրաքանչիւրին անհրաժեշտ երաշխաւորութիւնները պիտի տան:

ՊԱՆԿՈՔԻ մէջ կացութիւնը միշտ շատ ծանր է, բանակին խիստ հակազդեցութիւնը ակնկալուած հետեւանքը չէ ունեցած եւ ցուցարարները կը շարունակեն ապարէղ կարդալ իշխանութեան: Երեք օրուան մէջ, աւելի քան՝ 100 մեռեալ կար, թէեւ պաշտօնական հաղորդագրութիւնը չի տրուիր: 3000 հոգի ձերբակալուած են: Ֆրանսա իր մտահոգութիւնը յայտնած է, Ուաշինկթըն ալ հրաւիրած է Թայլանտի կառավարութիւնը «ուժ չգործածել մահացու ատտիճանի վրայ»...:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նորակազմ կառավարութիւնը ջերմ ընդունելութեան մը չարժանանար, քանի միայն սուրիամէտ տարրերն են որոնք զօրավիգ կը կենան: «Լօ-րիանթ լը Ժուր»ի թղթակիցը կը վերլուծէ բոլոր հոսանքներուն դիրքը եւ անդրադառնալէ ետք Քաթայէպներու եւ Տիւրզիներու դիրքերուն, կը գրէ թէ Հայերն ալ դժգոհ են, առարկելով թէ հարկ եղածին չափ չեն ներկայացուած: Նման դժգոհութիւններ ունին նաեւ սիւննի մահմետականները: Կարգ մը աղբիւրներու համաձայն, Միացեալ-Նահանգները ճնշում կը բանեցնեն Սուրիոյ վրայ, որ մինչեւ Սեպտեմբեր իր զօրքերը քաշէ Պէյրութէն եւ լեռնային Լիբանանէն, ըստ Թայէֆի համաձայնագրին:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒ ՄԱԿԵԴՈՆԻԱ «գործակցութեան եւ ապահովութեան» դաշինք մը ստորագրած են Անգարա, ինչ որ «քար մը» կը նկատուի Յունաստանի պարտէզին մէջ, որ դէմ է Մակեդոնիոյ ճանաչման եւ այդ ուղղութեամբ ալ կ՚աշխատի Եւրոպական Համայնքապետութեան ծոցը:

ՍԱՐԱՅԵՒՕ անօթի ծարաւ բոլորովին երեսի վրայ ձգուած է եւ 1500 հոգի ալ, մանուկ եւ կիներ ու տարեցներ «պատանդ են» քաղաքին մէջ, եւ կոտալու բանակը չի թողուր անոնց մեկնումը: Առջի օր ալ, Կարմիր Խաչի մէկ ներկայացուցիչը որ վիրաւորուած էր, մեռած է:

«ՆՈՒՎԷԼ ՏԸ ՄՈՍԿՈՒ»ի ֆրանսական հրատարակութիւնը պիտի դադրի Յունիս 15-ին:

Ճանչը ընտանիքները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն
ԿԻՒԼՊԵՆԿ ՃԱՆՃԸ-ի
մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 18-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Ուրբաթ, Մայիս 22-ին, ժամը 13.45-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին,

15, rue Jean Goujon, Paris 8e

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

87, rue Molière, 93100 MONTREUIL

PRESENTATION - DEBAT

avec JACQUES DER ALEXANIAN
auteur de deux livres :

— *Le ciel était noir sur l'Euphrate* (1900 - 1920)
— *Les héritiers du pays oublié* (1920 - 1987)

« TOUTE L'AVENTURE DU PEUPLE ARMÉNIEN DISPERSÉ DANS LA TRAVERSÉE DU SIÈCLE »

Lundi 25 Mai à 21h
en l'Eglise Evangélique Arménienne
28, ave. Bourgain,
92130 Issy-les-Moulineaux

Soirée animée par le Pasteur René LEONIAN

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

ՍԷՆ-ԹԷԹԻԷՆ. — Դր. Սարգիս Փիլիկեան իր կնոջ մահուան քառասունքին առթիւ 2000 Ֆր. կը նուիրէ Ղարաբաղի, Կապոյտ Խաչի միջոցաւ (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 300 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

Հայաստանցի երիտասարդ կին մը, աշխատանքի իրաւունք ունեցող, գործ կը փնտռէ. — Օգնական մաքրութեան, տարեց անձեր կամ երախայ նայելու համար, բնակութեամբ: Միայն հայերէն կը խօսի: Հեռաձայնել ժամը 19-էն ետք՝
45 - 04 - 24 - 85

l'U.G.A.B. - Jeunes
présente
LA PROJECTION D'UN REPORTAGE TOURNE
au KARABAGH
le Samedi 23 Mai à 20 h 30
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Raymond H. Kévorkian et Paul. B. Paboudjian

LES ARMÉNIENS
DANS L'EMPIRE OTTOMAN
à la veille du Génocide

Les Editions d'Art et d'Histoire
ARHIS

*Beau volume relié sous jaquette couleur. **608 pages, format 24 x 32 cm. 925 documents** photographiques anciens. **30 cartes** géographiques. **Index de 7000 noms.***

Une image arrêtée et un bilan du Monde arménien à la veille de sa disparition
Un ouvrage d'art et de référence comprenant 925 documents photographiques dont les deux tiers sont totalement inconnus ou inédits

OFFRE VALABLE JUSQU'AU 31 JUILLET 1992
389 F, puis 485 F
Parution 4e trimestre 1992

SOUSCRIPTION

BON DE COMMANDE
à adresser, avec votre règlement, à ARHIS
54, avenue d'Iéna, 75 116 Paris - Tél. (1) 47 20 66 76, fax 47 23 68 81
Nom..
Adresse:......................................
Code postal:..................*ville:*..................*Pays*..................
Désire recevoir: exemplaire(s) du livre *Les Arméniens dans l'Empire ottoman à la veille du Génocide,* au prix unitaire de souscription de 389 F + 39 F de frais de port et d'emballage pour la France, la Belgique et la Suisse, 389F + 67F pour envoi par avion pour le Canada et les Etats-Unis.
Je joins mon règlement de F par:
chèque bancaire ou eurochèque à l'ordre d'ARHIS, 54 avenue d'Iéna, 75116

THEATRE DU GOLF
LA CIOTAT

le Samedi 23 Mai à 20 h 45

CHŒUR
ARMENIEN DE MARSEILLE
SAHAK - MESROP
Direction: KHATCHIG YILMAZIAN

Au programme :
Komitas—Ekmalian—E. Hovhanessian
A. Haroutiounian—K.Avedissian
— *Vente de billets sur place* —

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION DE PARIS

COLONIE DE BELLEFONTAINE

AOUT : inscriptions en cours, uniquement le Samedi de 15h à 18h
Places limitées.
S'adresser à la M. C. A.
17, rue Bleue, 75009 Paris
Mº CADET

CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROP
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

EXPOSITION
DE PEINTURE
artouch grigorian
d'Arménie (Leninakan)
du 22 mai au 5 juin
de 9h à 17h
Le vernissage aura lieu le vendredi 22 mai à partir de 19 h 30.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏ

Ուրբաթ, Մայիս 22, յիշատակ է Ախարհազօրաց եւ Զօրավարացն Հայոց, որք կատարեցան ի Հերոսամարտին Սարդարապատի 1918 Ամի., վասն Հաւատոյ եւ Հայրենեաց:

Երեկոյեան, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 6-ին հոգեհանգիստ կը կատարուի Սարդարապատի հերոսներուն համար:

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՄԱՆԿԱՆՑ ԲՈՅՆԸ

Մանչի ափերուն վրայ, ամառնային արձակուրդներուն՝ բաց է ամէն տարիքի հայրենակիցներու համար՝
Յուլիս 10-էն սկսեալ:

Մանուկները միմիայն ընկերակցութեամբ իրենց ծնողներուն:

Սենեակները ապահովելու համար հեռաձայնել.—

Նախագահուհին՝ 39 - 85 - 36 - 53

Յուլիս 10-էն սկսեալ
Մանկանց Բոյն՝
(16) 31 - 21 - 77 - 63

U.G.A.B.
Le COMITE DE PARIS

HILDA YOSMAYAN
(PEINTURES)

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(Mº Courcelles)

Exposition du 20 mai au 31 mai
Heures d'ouverture : de 18h à 22h

ՊՏՈՅՏ՝ ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԷՆ-ժերոմի Ջ. Շանթ մասնաճիւղը կը կազմակերպէ օթօքարով պտոյտ մը Մայրերու օրուան առթիւ դէպի

ILE DE BENDORE

Մայիս 23, Շաբաթ առաւօտ, ժամը 10-ին: Ժամադրման վայրն է Սէն-ժերոմի Թօթինոտ հրապարակը վերադառնալ ժամուն:

Ծախքերու մասնակցութիւն 150 ֆրանք:

Փափաքողները կրնան հեռաձայնել՝

91 - 70 - 12 - 49

91 - 06 - 29 - 65

91 - 66 - 55 - 91

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՅԻՍ 22

VENDREDI
22 MAI
1992

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամերիկեան առաքումով)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքումով) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.803 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNEE — No 17.803

ՀԱՅԱՍՏԱՆ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆԷ

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄՆԵՐ...

«Հայաստան կ'ամբաստանէ» խորագիրն էր «Քոթիտիէն տը Փարի»ի (Մայիս 21), որ ի դէպ մեր տեսած հինգ-վեց օրաթերթերէն միակն էր, Հինգշաբթի, որ կը զբաղէր Հայաստանով: Հայ մարտիկներու նկարի մը տակ, երբ լրատուութիւնը կը ծանրանար գլխաւորաբար Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի յայտարարութեան վրայ (տես՝ քիչ վար): Թերթը կը յիշէ թէ Նախագահը ամբաստանած է Թուրքիան որ անուղղակի կ'օժանդակէ վերջին օրերը Նախիջեւանի մէջ ծագած կռիւին սաստկացման: «Բացայայտ է որ բոլոր ամբաստանութիւնները (Հայաստանի զինեալ միջամտութեան Նախիջեւան) դրդուած են կարգ մը արտաքին քաղաքական ուժերու կողմէ, որոնք հող կը պատրաստեն ուղղակի միջամտութեան մը համար» յայտարարած է Լեւոն Տէր-Պետրոսեան: Միւս կողմէ Գաղիկ Բաղդալեան, Արտաքին նախարարութեան մամուլի բաժնի պետը հաստատած է թէ Հայաստանէ ոչ մէկ ռազմիկ կայ Ադրբէջան, միայն Արցախի ինքնապաշտպանութեան ուժերն են:

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մայիս 20-ին Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահը յայտարարութեամբ մը անդրադարձած է Հայաստան-Նախիջեւան յարաբերութիւններուն ներկայ փուլին: Յայտնելէ ետք թէ անոնք Ղարաբաղի հակամարտութեան ամբողջ ընթացքին ճակատման բնոյթ չեն կրած, կանգ կ'առնէ վերջին շրջանի զարգացումներուն վրայ, երբ Նախիջեւանի կողմէ անընդհատ փորձեր կ'ըլլան իրադրութիւնը ապակայունացնելու սահմանին վրայ եւ առաջ կը քշուի մտացածին այն վարկածը թէ Հայաստան ռազմական գործողութիւններու սկսած է Նախիջեւանի դէմ:

Այս քայլը երրորդ ուժերու եւ ուղղակի միջամտութեան պատրուակ նկատելէ ետք, յայտարարութիւնը կը մերժէ վտանգաւոր այդ միտումները որոնք աւելի սուր բնոյթ կուտան արդէն լարուած իրավիճակին: Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կ'եզրափակէ ըսելով. «Հայաստանը կը յայտարարէ թէ այսօր իսկ պատրաստ է Նախիջեւանի հետ կնքելու համակողմանի համագործակցութեան պայմանագիր, Հայաստանի եւ Նախիջեւանի սահմանը լիակատար ապահովութեան եւ կայունութեան գօտիի վերածելու նպատակով»:

Մայիս 21-ի «Մոնտ»ը բաւական տեղ կուտար վերջին անցուդարձերուն, Թուրքիոյ զինեալ միջամտութեան մը հաւանականութիւնն ալ տալով որպէս խորագիր:

Թուրքիոյ եւ Իրանի յայտարարութիւններէն զատ (տես՝ «Յառաջ», Մայիս 21), թերթը կ'անդրադառնայ Միացեալ-Նահանգներուն, յայտնելով թէ անոնք «բուռն կերպով դատապարտած են շրջանի բիրտ ուժի սաստկացումը»: Արտաքին նախարարութեան բանբերը շեշտած է. -- «Ուաշինկթըն Ղարաբաղի, Նախիջեւանի կամ որեւէ այլ հողամասի միակողմանի փոփոխութիւն պիտի չընդունի, զինուորական գործողութեան մը կամ բռնութեան հիման վրայ»: Հոս չի յիշուիր թէ, որքան գիտենք, Ուաշինկթըն իր յայտարարութեան մէջ, կ'ըսէ նաեւ թէ կողմնակից չէ երրորդ ուժի մը միջամուխ ըլլալուն: Հելսինքիի (ԱԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը) ժողովականներն ալ բուռն ձեւով կը քննադատեն Հայաստանը: Կը խորհինք որ միջազգային ատեաններու այս դատապարտումները շատ պէտք չէ յուզեն Հայերը, որոնք բաւական փորձ անցած կը թուին եւ ուրիշներէ առաջ իրենք իսկ «Հայկական յանցանք» կը նկատեն Նախիջեւանի դէպքերը եւ ուրեմն արդար դատապարտումները, որովհետեւ «սխալ գործած ենք»: Նախ, հարկ է պատահածին խորապէս ծանօթ ըլլալ, անդրադառնալ թէ Հայերը նախայարձակ չեն, ապա հրաժարիլ այս բարդոյթներէն թէ «աշխարհ ինչ պիտի ըսէ»: Ի վերջոյ Հայերու տասնամեակներու օրինաւոր, հլու-հնազանդ խելօք դիրքը, որքան գիտենք բան մը չբերաւ: Թող քիչ մըն ալ «խանգարենք» եւ ցոյց տանք թէ մեր գլուխը չէ որ տեւական կերպով հարուած պէտք է ուտէ, վերջն ալ քիչ մը աւելի ծռի ու համակերպի...:

Հինգշաբթի օր, Երեւան ժամանած է ռուսական կարեւոր պատուիրակութիւն մը, որուն մաս կը կազմեն Բուրբուլիս (փոխ-Նախագահ), Կրաչով (Պաշտպանութեան Նախարար), Արտաքին նախարարի տեղակալը, Ռուսաստանի Երեւանի դեսպանը եւայլն, եւայլն: Հայաստանի հետ բանակցութիւններ կը տարուէին ամբողջ օրը բոլոր հարցերու շուրջ -- տնտեսական -- քաղաքական -- արտաքին -- ռազմական -- Ղարաբաղ -- Նախիջեւան: Զորս խումբերու բաժնուած են, ամէն մէկը պիտի զբաղի իրեն յատուկ հարցերով:

Արարատի շրջանի երկօրեայ ընդհարումներն ու Նախիջեւանի կողմէ հրետակոծումը նոր զոհեր եւ վիրաւորներ պատճառած են: Մայիս 19-էն 20 լուսնալիք գիշերը հանդարտ անցնելով հանդերձ, Մայիս 20-ին, առաւօտէն վերսկսած է Նախիջեւանի Սադարակ գիւղէն Արարատի շրջանի մերձսահմանային գօտիին գնդակոծումը: Հայաստան գտնուող 7-րդ բանակի հրամանատարութիւնն ալ հերքած է Ազերիներու այն պնդումը, որու համաձայն բանակը մասնակցած կ'ըլլայ հայ-ադրբէջանական սահմանի մարտերուն: Հայաստանի Պաշտպանութեան Նախարարութեան կողմէ ալ արդէն հերքուած էր, թէ հայկական ուժերը յարձակած ըլլան Սադարակ գիւղի վրայ:

Կապանի շրջանն ալ գնդակոծուած է Ազերիներու կողմէ, Չորեքշաբթի, Մայիս 20-ին: Ադրբէջանական ուժերը ժամը 14-էն սկսած են հրետակոծութիւնը շրջանի Սիւնիք գիւղի եւ կայարանին մօտ հատուածին: Քանդուած են տուներ եւ այլ շինութիւններ: Պաշտպանութեան ուժերու համարժէք կրակէն յետոյ, դադրած է գնդակոծութիւնը: Իսկ Տաւուշի, Կրասնոսելսկի եւ Վայքի շրջանները կացութիւնը հանդարտ էր Մայիս 20-ին: Այսուհանդերձ, հակառակորդները կը հսկեն եւ արգելք կ'ըլլան Տաւուշի շրջանին մէջ, որ հողագործները կատարեն իրենց դաշտային աշխատանքները: Շուրջ հազար հեկթար արտ մնացած է անմշակ:

Մայիս 21-ին մեր առած լուրերուն համաձայն, Նախիջեւանէն կրկին ռմբակոծում եղած է եւ 2 մեռեալ կայ: Գնդակոծուած են նաեւ Շահումեանի եւ Ասկերանի շրջանները:

Հայաստանի կառավարութիւնը Նախիջեւանի եւ սահմանային շրջաններու մէջ ապահովութեան եւ յետագայի հնարաւոր միջադէպերէ խուսափելու նպատակով կոչ ուղղած է Նախիջեւանի ղեկավարութեան, նկատի առնելով վերջին ամիսներուն Իրանի ստանձնած խաղաղարար առաքելութիւնը, հանդէս գալու միասնական դիմումով որպէսզի դիտորդներու խումբեր զրկուին տեղւոյն վրայ: Հայաստանի Արտաքին նախարարութիւնը տեղեկացուցած է թէ Նախիջեւանի նախագահ Հ. Ալիեւ տուած է իր բերանացի համաձայնութիւնը: Իրանեան կողմը սկզբունքով ընդունած է Հայաստանի ու Նախիջեւանի առաջարկը:

Մայիս 20-ին ապահով Ստեփանակերտ հասած է նախորդ օրը Հայաստանէն մեկնած 100 բեռնակառքերու շարասիւնը: Անոնք տարած են ալիւր, պարէն, դեղօրայք. բաներ որոնց Հայաստան եւս պէտք ունի բայց որոնք անհրաժեշտ են Ղարաբաղի ժողովուրդին:

ԳԱՐԵԳԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՓԱՐԻԶԻ ՃԱՄԲՈՎ ՊԷՅՐՈՒԹ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՅ

Ինչպէս գրած էինք Մայիս 14-ի մեր թիւով, Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսը՝ Գարեգին Բ. Փարիզ ժամանած էր Մայիս 12-ին եւ յաջորդ օրն ալ մեկնած Երեւան, ուր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողքին կը մասնակցէր «Հայաստան» հիմնադրամի հոգաբարձուներու խորհուրդի անդրանիկ նիստին:

Գարեգին Բ. Հայաստանէն վերադարձաւ Մայիս 20-ին Չորեքշաբթի եւ 48 ժամ Փարիզ անցընելէ ետք, Ուրբաթ օր կը մեկնի Պէյրութ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ՕՍԵԹԻԱՅԷՆ փախող գաղթականներու հանրակառքի մը վրայ անծանօթներ կրակ բացած են իսկական ջարդ մը գործելով: Ցխինվալիէն դէպի հիւսիս կը փախէին գլխաւորաբար կիներ, մանուկներ եւ ծերունիներ: 52 մեռեալ կայ:

ԹԱՅԼԱՆՏԻ Թագաւորին միջամտութիւնը իր վճռական ելոյթով իր դերը խաղաց: Նախարարապետը ազատ արձակել տուաւ ընդդիմութեան պարագլուխը եւ բոլոր ձերբակալուածները, խոստացաւ նաեւ Սահմանադրութեան վերաքննութիւն մը:

ՄՈԼԴՈՎԱՅԻ մէջ ալ բախումները կը շարունակուին մոլդաւ ուժերուն եւ Տրանսնիստրիայի ռուսախօս անջատողներուն միջեւ: Այս վերջինները դէմ են Մոլդովայի ենթադրեալ կցումի մը Ռումանիոյ եւ վերջին միջադէպերը տեղի ունեցած են արդէն Ռումանիոյ նախագահին այցելութեան ընթացքին: 20 մեռեալ կայ:

ԻՏԱԼԻԱ դեռ նախագահ չունի, 12 քուէարկութենէ ետք եւ հակառակ անոր որ, ինչպէս ըսինք պարզ մեծամասնութիւնը կը բաւէ այլեւս:

ՖՈՒԹՊՈԼԻ Եւրոպայի Ախոյեան Ակումբներու բաժակին տիրացաւ Պարչելոնայի խումբը 0-ի դէմ 1 կէտով պարտութեան մատնելով Ճենովայի Սամփտորիան:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔԻԱ Կ'ՈՒԶԷ ՆԱԽ ԻՐ ՎԱՐԿԸ ՊԱՀՊԱՆԵԼ, ԱՊԱ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԸ

Թուրք մամուլը ամենալայն տեղը տալով հանդերձ Նախիջեւանի սահմանային բախումներուն, մեծ նորութիւններ չի հաղորդեր: Կը կրկնուի թէ բանակը պատրաստ է միջամտելու, եւայլն, սակայն այնպէս կը թուի թէ գլխաւոր մտահոգութիւնը Թուրքիայէն իրմէ ակնկալուած պատասխանատուութեան գիտակից երկրի մը պատկերը տալ է: Այլ հարց է թէեւ ակնկալութիւններու պարագան: Մինչեւ այսօր զինեալ միջամտութեան մը պնդումները կը հաստատուէին Պաքուէն ու ապա Նախիջեւանէն հասած օժանդակութեան կոչերու վրայ. մինչդեռ այսօր, Թուրք լուրջ, հաւասարակշռուած մամուլը կը յայտնէ թէ Անգարա պաշտօնապէս ոչ մէկ նման դիմում ստացած է: Մայիս 21-ի «Հիւրրիյէթ»ին մէջ Նախիջեւանի նախագահ Հ. Ալիեւի հետ համառօտ հարցազրոյց մը լոյս տեսած է ուր ան պատասխանելով Թուրքիայէն պաշտօնապէս զինեալ օժանդակութիւն ուզելու մասին հարցումի մը, կը պատասխանէ. -- «Տակաւին օժանդակութիւն չենք ուզած. առ այժմ միայն կը փափաքինք որ յարձակումները դադրին»: Գալով Կարսի եւ Մոսկուայի դաշնագրերուն մեկնաբանութեան, Ալիեւ կը բացատրէ. -- «Եթէ Նախիջեւանի խորհրդարանը գումարուի ու զինուորական օժանդակութիւն խնդրէ, Թուրքիա պէտք է դրկէ: Սակայն այս հարցը տակաւին խորհրդարանի օրակարգին նիւթ չեղաւ»:

Թուրքիոյ ձայնասփիւռին հաղորդումին համաձայն ալ Մայիս 20-ին Անգարա գացած է Նախիջեւանի փոխ-նախագահը ու պատասխանելով լրագրողներու հարցումներուն, կրկնած է Ալիեւի ըսածները. «առ այժմ Թուրքիայէն զինեալ օժանդակութիւն խնդրելու հարց չկայ. եկած եմ սննդեղէնի օգնութիւն ուզելու»:

Թուրք մամուլին Նախիջեւանի մէջ հայկական զինեալներու վայրագութեան յատկացուած սիւնակներուն մէջ կ'ըսուի նաեւ թէ տեղւոյն վրայ կը գտնուի ռուսական ջոկատ մը որ սակայն ոչ մէկ միջամտութիւն կը կատարէ բախումներուն: Իսկ հայկական ուժերը ուշադրութիւն կը դարձնեն այդ ջոկատին բանակատեղին յարձակումի թիրախ չդարձնելու:

Թուրքիոյ ընդդիմադիր ճակատը միաձայնութեամբ կը շարունակէ անվճռականութեամբ դատապարտել իշխանութիւնը որ ձեռնածալ կը մնայ պատահարներուն դէմ: Ամէնէն խիստ սլաքները կուգան Պիւլէնթ Էճէվիթէ որ Ղարաբաղի հարցին մէջ Թուրքիոյ կրաւորական ընթացքը քաջալերութիւն մը կը նկատէ Նախիջեւանի եւս Հայերու ծաւալապաշտական ախորժակին թիրախ դառնալուն. «այս ընթացքով, կ'ըսէ ան, Հայաստան Նախիջեւանը գրաւելէ ետք Կարսն ու Արտահանն ալ կը պահանջէ»: Իր կարծիքով, Թուրքիա պէտք է Մոսկուան տեղեակ պահէ ու ապա միջամտութիւն կատարէ Նախիջեւանի բախումներուն:

Անոր այս կեցուածքին անուղղակի պատասխան մը կրնայ նկատուիլ Անգարայի ռուս դեսպան Ա. Չէրնիշեւի մեկնաբանութիւնը. ան Անգարայի մէջ արտայայտուելով խնդրին մասին, ըսած է թէ չեն փափաքիր որ Կովկասը Լիբանանի վերածուի: Գալով երրորդ կողմի մը միջամտութեան հարցին, Չէրնիշեւ կը պատասխանէ. -- «Թուրքիոյ հետ համա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՊՈԼԻՍ 1958 -- 1960
ԱՐՏԱՍԱՆՈՂԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

Բ.

Հանրապետական Թուրքիոյ հայկական մշակութային եւ ընկերային կեանքը, երանելի դիպուածով մը, կեդրոնացած ըլլալով Պոլսոյ վարժարաններու շրջանակին մէջ, եւ Կեդրոնական Սանուց Միութիւնն ալ զիս դիմաւորելու նախաքայլը առած ըլլալուն, ան նախաձեռնեց կազմակերպել առաջին մեծ հանդիսութիւնը: Կեդրոնականցի տղաքն ալ, արդէն իրենց ձեռներէցութեամբ եւ ճարտարութեամբ համբաւ հանած՝ թէ՛ անհատական, թէ՛ համայնական ասպարէզներուն մէջ, որոնցմէն նշանաւոր Թէփէ Պաշիի քաղաքապետական թատրոնի կամարին տակ կազմակերպել այդ երեկոյթը, այնտեղ ուր ժամանակին երեւցած էին Ադամեան, Ֆասուլեաճեան, Մնակեան, Սիրանոյշ, Կամիտաս Վարդապետ...

Եւ շատ բնականօրէն, ժամանումին յաջորդող Կիրակին, Մարտ 9, կէսօրէ ետք, ընդառաջելով հրաւէրին, մեր տնեցիներու ընկերակցութեամբ, մուտք գործեցի Կեդրոնական Սանուցի սրահին մէջ: Խռնուած հանդիսականներ կը ծափահարեն զիս եւ կ'առաջնորդուիմ առաջին կարգը, ուր իմ աջին ամու Խաչիկեան հետ կը նստինք կողք կողքի: Ան գրեթէ նման հաւաքոյթներէ խուսափած է եղեր մինչեւ այսօր. բայց անոր ներկայութիւնն ալ կողքիս՝ մեր երանելի ծննդավայրին մէջ երկուորեակի պէս մեծցածի յիշատակը կուգար վերանորոգել:

Բնականաբար, ներկաներուն՝ այս համակրանքի ցոյցը կատարողներուն կը պատասխանէի գոհունակութեան զուսպ ժպիտով մը, ջանալով սքօղել իմ մէջ պրծպրծացող տարբեր մտավախութիւն մը: Ես, Սփիւռք -- Գաւառի մէջ հայերէնը սորված արտասանող մը, ինչպէս պիտի կարենայի ճակատաբաց եւ անվարան դիմագրաւել այս հնամեայ հայկական մայրաքաղաքին գրական ականաւոր շրջանակը: Ժամ մը ամբողջ այս հնհնուքով տարուած՝ հետեւեցայ բեմին վրայ կատարուած հանդիսութեան: Եղան ճառեր, ուսանողական զուարթ յիշատակներու վերյիշումներ, երգեր, արտասանութիւններ, (Մեծարենց, Թէքէեան, Վարուժան, Սիամանթօ): Ներկաներուն մաքէն բնաւ չէր կրնար անցնիլ իմ հոգեկան ալեկոծութեանս զրդապատճառը:

Եւ ահա, օրուան բեմավար՝ Շապուհ Մանկրճեան զիս ալ բեմ հրաւիրելու անխուսափելի վճիռը արձակեց: Խօսք առնելով, հայարոյր վարժարանի խմբուած շրջանաւարտներուն երջանկութեան եւ հպարտութեան արդարացի զգացումը ջատագովեցի, մինչ Ֆրանսայի մէջ ասիկէն -- անդին «գողնալով» կարելի էր միայն հայերէն սորվիլ: Եւ իբրեւ երախտապարտութիւն Կեդրոնականի ուսուցիչներուն, արտասանեցի Դանիէլ Վարուժանի «Դաստիարակը», նուիրուած Վենետիկի Գասպարեան Վարդապետին: Իսկոյն սրահէն բեմ խուժեց 1957-ի շրջանաւարտ Յովսէփ Թոնկուրեան եւ իր կուրծքի նշանը սրտագին անցուց լամբակիս: Եւ այսպէս է որ «առանց քննութեան», ես ալ ընդունուեցայ անոնց փաղանգին մէջ:

Այս հաւաքոյթի նախօրեակին ալ, Զահրատը փափաք յայտնեց որ իր տունը երթամ, ուր Դպրոցաէրի նախկին սանուհիները իրենց հաւաքոյթը ունէին: Դուռը բացուելուն պէս, երեսունի չափ որոշ տարիքով տիկիններ, բոլորն ալ ժպտերես, խօսելու պատրաստ էակներ: Ամէն մէկուն ձեռք տալէ ետք, Զահրատը զիս իր մօտ նստեցուց եւ երբ տեղեկութիւն խնդրեցի այս խումբի մասին.

-- Զայն մի՛ հաներ, ըսաւ: Ես ալ քեզի պէս առաջին անգամ է որ ներկայ կը գտնուիմ: Այս տիկիններն ու օրիորդները, տարիներէ ի վեր, սովորութիւն ըրած են ամէն տասնեւհինգ օրը հաւաքուիլ տան մը մէջ, Դպրոցաէրի իրենց յիշատակները իրարու պատմելով՝ հովահարելու համար: Ես ալ քու պատճառով տունը մնացի: Նայինք ինչպէս պիտի թափեն իրենց շնորհը:

Մէյ մըն ալ շրջանակին վերը նստող տիկին մը ոտքի կանգնեցաւ, ամէնէն երիտասարդը, այժմու կին ակադեմականի արտաքինով, Ասողիկ Քէհեայեան, Գատըգիւղէն, պաշտօնեայ նախադասութիւններով սկսաւ բացատրել թէ՝ անոնք ինչպէս Զահրատի եւ իր ծանօթութեան մեղսակիցները եղած էին: Իրենց ընկերուհիներէն՝ Տիկին Զարմինէ Իւթիւճեան, որ հօրեղբօրս ալ խնամի կ'ըլլայ, Ֆրանսայի մէջ տուած գրական հաւաքոյթներուս արձագանգները կարդալով Պոլսոյ մամուլին մէջ, խօսք մէկ ըրած Զահրատի մօրը՝ Տիկին Անդինէ Մէլքմէթճեանի հետ, ինծի կը ղրկեն անոր գրածները: Արդէն կը տեսնէի երկու Դպրոցաէրցիներու խնամխօսութեան ճիքերը: Ես ալ իմ կարգին զանոնք կը կարդամ եւ իմ «Չորրորդ պտոյտ հայ գրականութեան պարտէզին մէջ» կը մտնեմ «Մարդու միս»ը, 1957 Հոկտեմբեր 13-ին նախ Մարսէյլի, յետոյ Փարիզի մէջ: Ա՜խ, որքան շատ անցան երեսունեւհինգ տարիներ...

Այս փոխյարաբերութեան դէպքի վերակոչման ժամանակ, Տիկին Անդինէն եւ Տիկին Զարմինէն, հերոսուհիի թեւիկներ առած, կը թափահարուէին քաղցր երանութեամբ, իսկ Զահրատն ալ, գլխիկը մատներուն, սկսաւ մրմռալ քովէս.

-- Հայա իմ հանճարս ի՜նչ կ'ընէք...

Եւ արդէն ծայր տուին լսի -- լսաւ, չըսի -- չըսաւներ, ճռուողուն բացադանչութիւններով համեմուած: Այսքան մեծ մայրիկներ եւ մեծ օրիորդներու համախմբումը համապատասխան էր նախակրթարանէ մը փոքր արձակուած աշակերտներու դղրդոցին: Կամացուկ մը դարձայ Զահրատին.

-- Ծօ տղայ, ո՞ւրկէ ուր զիս բերիր այս ճիւճիւներու բոյնին մէջ:

Անոնցմէ ոմանք իսկոյն դիմեցին Զահրատին, անոր գաղտագողի ըսած խօսքիս իմաստը հասկնալու համար: Մեր բանաստեղծն ալ չկարենալով կամ չուզելով ստել, մէջտեղ նետեց իրականութիւնը: Բայց ներկայ համեստափայլներն ալ ճիւճիւ որակումով ինքզինքնին թարմացած եւ պատուած նկատելով՝ յաղթանակի դրօշներ պարզեցին:

Եւ այդ օրուընէ սկսեալ, ինչ -- ինչ խատուտիկ ոտանաւորներ հիւսուեցան, երբեմն մամուլի էջերն ալ գրաւելով.

«Ճիւճիւներ ըսիք, հա՛, հա՛, հա՛,
ճիւճիւ այդ տարիքներով,
Ըսին, խնդացին ու բամբասեցին
չար լեզուներով:
Ճիւ ճիւ կոչողը մարմին -- պատեանին
համար չէ ըսեր,
Հնչած պատեանին մէջ անոնց
մանուկ հոգին է տեսեր:
Անոնք լաւ գիտեն մեծ հաճոյք
զգալ պզտիկ բաներով,
Եւ կրնան հրճուիլ ու զուարթանալ
անմեղ խաղերով...»

Արդէն նման «պզտիկ բաներով» չէ՞ որ հայկական աշխարհին աղն ու հացը պահպանուեր է դարերու ընթացքին, երբ «մեծ» բաները անոր ոտքերուն տակ փոսեր են բացեր...

Եւ երբ վերոյիշեալ անհաճոյ կացութիւնը փրկելու համար, խոստովանեցայ որ, ես ինքս պարտական եմ Փարիզի Դպրոցաէրին, քանի որ Պոմոնի մեր վարժարանին մէջ անոր շրջանաւարտներէն՝ Օրիորդ Գալէնիկի բարոյական հովանաւորութիւնն եմ վայելեր, այլեւս տրտունջը փոխանակուեցաւ ծափահարութեան: Եւ ի հաստատումն այս դրուագին, շատ անգամներ ներկայ գտնուեցայ անոնց հաւաքոյթներուն զանազան թաղերու մէջ, որոնց կը մասնակցէին Հինդլեան Վարժարանի տնօրէնուհին՝ Օր. Թէրզեան, Գալֆաեանի տնօրէնուհի, Պ. Հինդլեան ինքը եւ տոքթոր Պէնոն, զանազան առիթներու դիւրահիւս յանգաշարը:

Օր մըն ալ պատմական Օրթագիւղի մէջ, երբ ժամը հնչեց ձօներու արարողութեան, Պոլսեցիներուն շատ սիրելի յուշատետրներու էջերուն վրայ, անսպասելի երեւոյթներ ծաղկեցան: Առաջին ներկայացողը եղաւ Օրիորդ Արտէմիս, որ Պոլսոյ դպրոցներէն մէկուն մէջ, կարծեմ Գարակէօզեան, «օրիորդութիւն» կ'ընէր: Քանի որ ան սովորութիւն ըրած էր միշտ պահանջելու՝ այլեւս մեծ ու պզտիկ Պոլսեցիներու գոց սորված, Վասպուրականի աղջկան «Կարդէ՛ զիս, կարդէ՛ զիս» յանգերգը, անոր հրամցուած տետրակին մէջ գրեցի. «Էրիկ փնտռող Արտէմիսին», որ նախ զայրացաւ բայց իսկոյն սկսաւ քէյֆ ընել: Հաւաքոյթներու նախագահուհի Տիկին Քէհեանի բաժին ինկաւ. «Ասողիկն՝ Գատըգիւղի աստղիկն»: Երբ կարգը եկաւ մեզ հիւրընկալող տան տիրուհիին, ան չկրնալով գտնել իր տետրակը, դարակները բանալ գոցելէ ետք, խարխլած վիճակով գիրք մը երկարեց ինծի, որպէսզի առջեւի ճերմակ էջին վրայ գրէի:

Մէյ մըն ալ ի՞նչ տեսնես. Դանիէլ Վարուժանի «Հեթանոս Երգեր»ուն առաջին տպագրութիւնը, 1912, «Շանթ» հրատարակութիւն: Պոլսեան աւիշով շաղախուած՝ արդի հայ բանաստեղծութեան գլուխ գործոցը սեղմել մատներուն մէջ, անակնկալ սարսուռ մըն է եւ երջանկութիւն: Բաւական վարանելէ ետք, տիրոջը պնդումին վրայ՝ գրեցի -- «Ի՜նչ համարձակութիւն ինծի համար ստորագրել Դանիէլ Վարուժանի գրքին վրայ: Բանաստեղծի հանճարին հիացող՝ Ս. Պ.»: Եւ ահա պատասխան, մեզ հիւրընկալող տիկինը ինծի տուաւ հատորը, արձանագրելով. -- «Նուէր Պ. Պօղոսեանին, Հռիփսիմէ Գալֆաեանի կողմէ, սանուհի Դպրոցաէրի»:

Վստահ եւրոպական ափին վրայ հայկական տպագրութեան օրրան եւ հայ թատրոնի նախաբեմ՝ պատմական Օրթագիւղի մէջ, ո՜վ գիտէ դեռ ի՜նչպիսի հազուագիւտ մասունքներ դարակներու մէջ անշուքօրէն պահուած կը մնան: Եւ այդ օրերուն, յիշուած օրիորդ եւ տիկին Դպրոցաէրցիներէն տակաւին որո՞նք մնացած կ'ըլլան...

Որպէսզի ամէն բան կատարեալ ըլլայ, մեր սրամիտ Զահրատը, զիս իր մօրը տունը հրաւիրելով, պատրուակ ճիւճիւներուն հաւաքոյթը, իր «Մարդու միս»ը ինծմէ լսել է եղեր: Եւ այսպէսով, հեղինակի ներկայութեան եւ իմ ալ՝ մեկնաբանողի ցանկութեամբ, այդ քերթուածը, կրկնուելով խմբուած հիւրերուն առջեւ, տուաւ հարկ եղած դրոշմն ու կառոյցը, մօտաւոր հրապարակային ելոյթին առթիւ: Կը յիշեմ որ նման փորձ մըն ալ Փարիզի մէջ, 1961-ին, տեղի ունեցած էր Հրանդ Պալուեանի նեղլիկ գրատան մէջ, Բիւզանդ Թօփալեանի փափաքով, անոր «Ցուրտի դաշտեր»ու մեկնաբանութեան նախօրեակին:

Այսքան անհրաժեշտ տուեալներէ ետք, դեռ քաղաքապետական թատրոնի հանդէսին պատրաստութեանց չհասած, հարկ է ճշդել որ Պոլսոյ մէջ առաջին ելոյթս տեղի ունեցաւ Բերայի Ֆրանսական հիւպատոսարանի սրահին մէջ, զուտ ֆրանսերէն յայտագրով, Վիյոնէն մինչեւ Փրեվէր, ֆրանսախօս գաղութին համար, բայց բաւական Հայեր ալ ներկայ գտնուեցան, ինչպէս վարդապետներ, ուսուցիչներ, Հայոց բարեկամ Փորթուկալի հիւպատոս՝ Ապրավանէլ, մեր հայազգի երկու երեսփոխանները՝ Մկրտիչ Շէլլէֆեան, (Ասափաղարցի), եւ տոքթոր Զաքար Թարվէր (Ակնցի), որոնց առաջուց, Կեդրոնականցիներու առաջնորդութեամբ՝ այցելութիւն տուած էի:

Բնականաբար, այդ սրահին մէջ, ինքզինքս կիսով հայ, կիսով ֆրանսացի կը զգայի, կամ եթէ կ'ուզէք, սրտով Հայ, բերնով ու մտքով ալ ֆրանսացի: Պոլսահայութեան աչքին, այս երկու մշակոյթներուն հաւասարաչափ գոյակցութիւնն ու ձգտումը որոշ կշիռ եւ արժէք կը ներշնչէին, եւ այս միջոցով ներկայացուած արուեստն ալ սովորական «հայկականութեան» սահմանէն մասամբ մը անդին կ'անցնէր: Արդէն, այս հանգամանքի պատճառով է որ կրցայ մուտք գործել ֆրանսերէնը իբրեւ տիրական լեզու ընդունող համբաւաւոր վարժարաններուն մէջ, ինչպէս Կալաթա-Սարայ, Սէն -- Տամ տը Սիոն, Սէն -- Ժօզէֆ, Սէն -- Պընուա, Սէն -- Միշէլ, մինչեւ իսկ Պոլսոյ համալսարանի ֆրանսերէնի բաժնին մէջ, եւ որոնց մասին յառաջիկային առիթը կը ստեղծուի անդրադառնալու:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

Ռ. ՀԱՏՏԷՃԵԱՆ՝
ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԳԻՐԸ

(Խօսուած Ա. Թոքոյեանի կողմէ Ռոպէր Հատտէճեանի մեծարման երեկոյթին, Ա. Մանուկեան սրահին մէջ, Մայիս 14-ին)

Փարիզեան սրահի մը մէջ Ռ. Հ.--ի նուիրուած այս երեկոյթը անկասկած կը մեկնի յարգանքի ու ծանօթացումի փափաքներէ: Հոս ներկայ Պոլսեցիներուն համար առաջինն է պարագան, ինչպէս նաեւ նախաձեռնող միութիւններու, կազմակերպութիւններու բազմութեան. անոր միացած է հպարտութեան զգացումն ալ որ կ'ուզէ իրմէ մէկը, իրեն հետ հասարակաց բաներ ապրած, հասարակաց բաներ ունեցած եւ ունեցող դէմք մը ծանօթացնել անոնց որոնք զինքը միայն անունով կամ գրութիւններով կը ճանչնան: Ու կ'ենթադրեմ որ Ռ. Հատտէճեանի աւելի մօտէն ծանօթանալու փափաքն է ոչ Պոլսեցիներու եւս հոս ներկայութեան գլխաւոր զրդապատճառը: Ես պիտի ուզէի որ այս բոլորին քով չմոռցուէր նաեւ շնորհակալութեան բաժին մը. սակայն այս մասին աւելի ետք...:

Նախ, աւելորդ չէ հաւանաբար անդրադառնալ այն պարագային թէ ունկնդիր հանրութեան մը կողմէ որքան տեղին կը նկատուի նոյն ասպարէզին պատկանող մէկուն յանձնել պաշտօնակիցի մը մասին հրապարակաւ արտայայտուելու պարտականութիւնը. պաշտօնակից, գործակից ու նման այլ եզրեր մեր իրականութեան մէջ ծանօթ է թէ ի՛նչ տեսակի զուգորդներ կ'ունենան յաճախ. չարժեր անպայման բառերու վերածել մտածումները որոնք վստահ եմ հասարակաց են բոլորիս. բացատրութիւնները այնքան քիչ կ'ըլլան մեզ մօտ որ...:

Սակայն այս երեկոյ ինծի յանձնուած պարտականութեան կատարումը կրնաք ամենայն հանգստութեամբ ընդունիլ այդ քիչ բացատրութիւններէն մէկը, որովհետեւ պաշտօնակից ըլլալու հանգամանքէն առաջ իմ եւ Պր. Հ.--ի միջեւ կայ վարպետի ու աշակերտի յարաբերութիւն մը: Ճիշդ է որ Պոլիս գտնուած շրջանիս լրագրութիւնը իմ գլխաւոր զբաղումս չէր, սակայն հեռուէն ու մօտէն առընչուած էի անոր. յետոյ օր մըն ալ առիթը ներկայացաւ ընթերցողի, համակիրի, ապա աշխատակիցի դերէն անցնելու պահեստի կամ փոխ խմբագրի փոքրիկ փակագիծ մը. ատով ալ բարեկամական կամ եղբայրական մեր կապին վրայ աւելցաւ վարպետաշակերտի յարաբերութիւնը:

Անիկա ուզեցի նշել, պարզապէս ըսելու համար թէ «Մարմարա»ի խմբագիր Ռոպէր Հատտէճեանը միայն թերթին էջերէն կամ ստորագրած սիւնակներով յայտնուածէն քիչ մը աւելին է ինծի համար ու իր վաստակին մասին արտայայտութիւնս կը հիմնուի նաեւ այդ քիչ մը աւելիին վրայ:

Սփիւռքի հայ մամուլի մարդոց կեցուածքին մէջ կը զանազանուին, կամ իրարու կը ձուլուին երկու գլխաւոր յատկանիշներ. երբ կ'ըսեմ «հայ մամուլ», նկատի ունիմ այն տարրը որուն համար այդ մարդը անով դրամ շահելու մտահոգութիւնը առաջին գիծի վրայ չի դներ: Գիտեմ թէ տարօրինակութեամբ կը հնչէ այս հաստատումը, սակայն ո՞վ կրնայ ըսել թէ Սփիւռք բառն ալ բնականոն աշխարհ մըն է: Ուրեմն, այս աշխարհին մամուլի մարդը -- յատկապէս այն որ թերթ մը կը վարէ -- իր անձին մէջ միացուցած է, պէտք է միացուցած ըլլայ կը կարծեմ, հանուրին սպասարկողը, կամ աւելի ընթացիկ տարազով՝ հանրային գործիչը ու լուր տալու հանրային կարծիք մշակելու պարտականութիւնը կատարողը:

Այս երկրորդին՝ լուր փոխանցելու գործին պատշաճօրէն իրագործումը արդէն պիտի բաւէր լրագրող մը յաջողութեան հասցնելու, աշխարհի բնականոն բոլոր ընկերութիւններուն մէջ. բայց ըսի թէ խօսքը կը վերաբերէր մեր Սփիւռքի մամուլին. ու յատկապէս Սփիւռքի այն անկիւնին որ Պոլիս կը կոչուի: Ասոր վրայ աւելցուցէք ներկայի իրավիճակը երբ Հայաստան ամէն ատենէ աւելի ուշադրութեան կեդրոնը կը գտնուի ու դուք ձեզ դրէք պահ մը Պոլիս հրատարակուող հայկական օրաթերթի մը խմբագրին աթոռին վրայ: Նորէն ալ պիտի համաձայնիմ ըսելու որ Ռ. Հ.--ի գործունէութեան մէջ, այդ աթոռին փուշերուն վրայ իր թերթով բազմած մնալու պարագան է յարգանքիս գլխաւոր առարկան:

Պոլիս կամ որեւէ այլ տեղ, ի վերջոյ հարցը առեւտուրի յարաբերութեան մը մէջ կը կայանայ. եթէ ուրիշին համար առեւտուրի ապրանք է սա կամ նա, լրագրողին համար լուրն է ատիկա: Ու պարկեշտ, ըմբռնող, հարկաւոր գիտութեան ու կարողութեան տէր լրագրող մը չյաջողելու շատ պատճառ չունենար:

Ինչ որ կ'ուզեմ շեշտել Ռ. Հ.--ի խմ-

ARCHE DE LA DEFENSE

ՕՏԱՐՆԵՐՈՒ ՆՊԱՍՏԸ ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱԶԱՏԱԳՐՄԱՆ

Մայիս 6-ին Տէֆանսի «Եղբայրութեան Աղէի» մեծ ժողովասրահին մէջ քոլոք մը տեղի ունեցաւ նուիրուած օտարներու բերած նպաստին Ֆրանսայի ազատագրութեան ՖՏՄ-ի (Ֆոռ տ'Աֆսիոն Սոսիալ) հովանաւորութեան տակ։ Հոծ հասարակութեան մը ներկայութեան տեղի ունեցած այս հաւաքոյթին կը նախագահէր Քոֆի Եամնեանը։ Խօսողներու կարգին, Պ. Խաչատուր Վարդանեան (Ֆրանսայի Հայկական Նախկին Զինուորներու Միութեան քարտուղար եւ Հայ Նախկին Զինուորներու եւ Դիմադրականներու ներկայացուցիչ), յիշեցուցած է Արեւելքի լեգէոնի եւ դիմադրականներու արարքները, որոնք իրենց կեանքը տուած են իրենց երկրորդ Հայրենիքին համար։

Մանուշեանի խումբին նուիրուած ֆիլմի մը ներկայացումէն ետք, Նախարարը ողեկոչած է Հայերու զոհողութիւնը, որ յաճախ անծանօթ մնացած է։

քագրի անձին մէջ, միւս դիծն է, հանրային գործիչին ներկայութիւնը։ Հոս այլեւս թերթ ու ընթերցող կապը միայն բան մը չէ. ոչ ալ պարզ առեւտուրի հարց մը։ Այլ, ընդհանուր ամբողջութիւն պահելու, ներկայութիւն մը պարզ թիւ մը ըլլալու վտանգէն հեռու պահելու դիտակցութիւնը կայ հոս. կայ այդ ուղղութեամբ կատարուած աշխատանքը ու անոր արձագանգ ունենալու մտահոգութիւնը։

Մեծ կամ փոքր խնդիրներ, դժուարութիւններ, արգելքներ, ծուռ բաներ, տըգեղ բաներ, տագնապներ, կռիւներ, ալեկոծումներ պոլսահայ գաղութին կեանքին մէջ ալ կան։ Փակուելու սպառնալիքին ենթակայ դպրոց, պիւտճէի բացով հիւանդանոց, ուսուցչի սով, աշակերտութեան կորուստ, լեզուի նահանջ, ամայացած եկեղեցի, դաձած եկեղեցական, անբաղձալի տօրէն, ապաքաղաքական հոգաբարձու Պոլիսն ալ ունի։ Ամբողջ հարցը սահմանաքարերուն անխախտ մնալն է պըլէսօլի ամբողջութիւն մը որ հոս Պոլսոյ Հայութիւնն է, հոգարապուր իմաստէ գորկ փշուրներու չվերածուի։ Աստր համար հուժկու սահմանապահներու պէտք կայ. ա՛յս առաքելութիւնն է որ Սփիւռքի հանրային գործիչին համար դժուար կատարելին է։ Ան կը պահանջէ պատասխանատուութեան դիտցում, ժամանակ, համբերութիւն, ջանք, միտք, ու յաճախ առողջութեան ներդրում։ Ու Պոլսոյ մեր գաղութին համար Ռ. Հ.-ի գլխաւորած «Մարմարա»ն այդ սահմանապահներուն ամէնէն տիրականներէն մէկն է. ահա թէ ինչու Ռ. Հ.-ի անձին հանդէպ յարգանքս իր բուն արտայայտութիւնը կը գտնէ ոչ ժամուլի մարդու լուր փոխանցողի համադամանքին մէջ։

Կը սպասէիք թերեւս որ խօսիմ անոր խմբագրի գործունէութեան զանազան երեսակներուն մասին, աւելի առարկայական տուեալներու յենելով. սակայն նիւթ պիտի հայթայթէր աւելի ծաւալուն ներկայացումի մը։ Պիտի ուզէի հոս յիշել լրագրական մարդին բերած անոր մէկ նորութիւնը միայն որ Յուշատետրի էջերն են։ Սփիւռքահայ մամուլին կողմէ արտատպումի ամէնէն մեծ յաճախականութիւնը ունին այդ էջերը ինչ որ կը վկայէ ժեծամասնութենէն փայփայելի արժէք մը ըլլալու անոնց յատկանիշին մասին։

Այդ էջերուն մեկնակէտը կրնայ նկատուիլ 1970 – 1971-ին «Մարմարա»ի մէջ լոյս տեսած «Օրագրիս տասնրհինգ էջերը» խորագրուած յօդուածաշարքը որ հայաստանեան այցումներու դրառումներէն կը բաղկանար ու 1977-ին հատորով մը լոյս տեսաւ։ Այդ հատորին նախաբանը կը սկսի հետեւեալ նախադասութեամբ. «Օրագրիս այս տասնրհինգ էջերը միայն ինծի չեն պատկանիր»։ Իրենը եղած ապրումը կամ իր ձեռքը անցած աւանդ մը ուրիշներուն հետ բաժնելու, զայն փոխանցելու մշտական այս գիծն է յատկապէս ահա, որուն համար կ'ուզէի որ այս երեկոյեան ծանօթացումի փափաքին, հպարտութեան ու յարգանքի զգացումին միանար շնորհակալութեան խորունկ բաժին մըն ալ Ռ. Հ. խմբագրին անձին հանդէպ ։

Մեծարանքի երեկոյթ «ՄԱՐՄԱՐԱ»յի խմբագիր Ռոպէր Հատտէճեանի

Պոլսոյ «Մարմարա» օրաթերթի խմբագրին Փարիզ այցելութիւնը առիթ տուաւ որ Փարիզի գրասէր հասարակութիւնը ծանօթանայ անոր, լաւ խօսքը։ Այսուհանդերձ, Ալեք Մանուկեան սրահը բերնէ բերան լեցուցած բազմութիւնը մեծ մասով նախկին Պոլսեցիներէ կը բաղկանար Մայիս 14, Հինգշաբթի երեկոյեան։

Հ. Բ. Ը. Միութեան, Ֆրանսահայ Գրողներու ընկերակցութեան, Պոլսոյ Հայ վարժարաններու միութիւններուն կողմէ կազմակերպուած երեկոյթին բացումը կատարեց Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի յանձնաժողովէն Տիկին Զընար, իսկ Կարապետ Տաքէսեան անդրադարձաւ Հայկական Սփիւռքի մը մեր գոյութենէն գըրեթէ անբաժան ըլլալու երեւոյթին որ կը պակսէր այսօր համադրական լուրջ աշխատանքը. մինչդեռ Սփիւռքի բազմազանութեան քննարկումը պիտի աշխուժացնէր մեր հեռանկարային խորհրդածութիւնները։ Ան ըսաւ թէ նման մտածումներ կ'ունենար մարդ ներկայութիւնը վայելելով Ռոպէր Հատտէճեանի նման դէմքի մը որուն մտաւորականի կեցուածքին Սփիւռքի պայմանները միացուցած էին նաեւ հանրային գործիչը։

Նախկին Մխիթարեանցի Ալեքս Ալթունեան ներկայացուց Ռ. Հատտէճեանի կենսագրական գիծերը. ըսաւ թէ ան ծնած է 1926-ին Պոլսոյ Պաղըրգիւղ թաղը, աշակերտած Վիէննական Մխիթարեաններու վարժարանին ուր կանուխ տարիքէն ընթերցումի մեծ սիրոյ մը հետ ցոյց տուած է գրելու հակում. իր ընկերներէն Գեղամ Սեւանի հետ ձեռագիր դպրոցական թերթեր հրատարակած էին։ Իսկ համալսարանի փիլիսոփայութեան ճիւղին աշակերտ է երբ Ռոպէր Հատտէճեան կը ծանօթանայ Վարուժան Աճէմեանի ու Խաչիկ Ամիրեանի ու իր առջեւ կը բացուի գրական իսկական ասպարէզը որուն նախաքայլը կ'ըլլայ իրեն համար «Բառասըխալ» պատմուածքին հրատարակութիւնը «Անի» թերթին մէջ 1946-ին։ Ատով սկըսած գրական կեանք մը կը պարփակէ թարգմանութիւններ ինչպէս՝ Ս. Ցվայկի «Ճատրակ խաղացողը», թատերգութիւններ ինչպէս՝ «Կեանքի մը երեք Կիրակիները», «Վաստակը», ուսումնասիրութիւններ, փորձագրական էջեր, վէպ, պատմուածքներ որոնց վրայ պէտք է աւելցնել տակաւին հրապարակագրական աւելի քան քառորդ դարու վաստակ մը։ Այս վերջինը խմբագրի գործին զուգահեռ, «Յուշատետր»երու 11 հատորներով կը թարգմանուէր նաեւ։ Ալեքս Ալթունեան իր խօսքը աւարտեց այդ հատորներուն չորրորդէն հատուածի մը ընթերցումով։

Ռոպէր Հատտէճեանի անձին մէջ գրագէտին միացած լրագրողի հանգամանքին մասին արտայայտուեցաւ Արփի Թոթոյեան որուն խօսքը կը հրատարակենք առանձնապէս։

Օրուան վերջին ելոյթը ունեցաւ Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեան որ սեւեռեցաւ նախ Ռ. Հատտէճեանի գրական վաստակին, ապա խմբագրի տիպարին։ Անոր մշակած բազմասեռ գրականութեան մէջ չեշտեց խրապաշտ լարը, հերոսներուն ներաշխարհը թափանցող խորացումները ու մտածողական էջերը։ Յետոյ անցնելով հրապարակագրին, զայն նկատեց «իտէալ լրագրողի տիպար»ը. այդ նկատումին որպէս հիմնակէտ ներկայացուց համայնքին հետ սերտ կապը, ձեռնարկներու լայն արձագանգը, հանրային կարծիք ստեղծելու, գաղութին հարցերը ընդհանուրին նկատառման յանձնելու կեցուածքը, մըշակութային գործունէութիւնը, նոր սերունդին հանդէպ հետաքրքրութիւնը։

Երեկոյթին Բ. բաժինը յատկացուած էր «Մարմարա»ի խմբագրին խօսքին. ան ծանրացաւ Սփիւռքցի Հայուն հայ ըլլալու դժուարութեան եւ ուրախութիւններուն վրայ, յետոյ երկարօրէն անդրադարձաւ Պոլսոյ Հայութեան համայնքի կեանքին. ընդառաջելով կազմակերպիչներու փափաքին, առանձնացուց դպրոցական հարցը որ ծանրագոյնն էր, ինչպէս այլուր։ Զուրկ պետական դոյզն յատկացումէ, երկու տասնեակ վարժարաններուն իւրաքանչիւրը նիւթական հսկայական բեռ մը կը դնէր գաղութին ուսերուն. այսուհանդերձ, խնդրին համեմատաբար դիւրին լուծում գտնող մասն էր ատիկա, քանի որ եկեղեցիին մշտական զօրակցութեամբ կը գտնուէին բարերարներ ու մատաղօրհնութեան մը ընթացքին պահանջուած գումարը կը գոյանար։ Բուն մտահոգութիւն պատճառողը հայեցի դաստիարակութեան ատրճանական տկարացումն էր, բարձրագոյն ուսումի պատրաստութեան ստիպողութեան, հարկաւոր ուսուցչական կազմը ունենալու դժուարութեան, ներկայի իրավիճակէն թելադրուած որոշ անտարբերութեան մը պատճառով։

Ուրախալի երեւոյթ մը նկատեց ան, Պոլիս հաստատուած գաւառահայերու գործօն մասնակցութիւնը համայնքի կեանքին։ Զատադրեց յատկապէս իրենց զաւակներուն հայեցի կրթութիւն տալու անոնց նախանձախնդրութիւնը երբ իրենք զրկուած էին այդ առիթէն։ Ռոպէր Հատտէճեան թելադրեց որ այլ գաղութներ օրինակուին Պոլսոյ հայ վարժարաններէն։

Երեկոյթը աւարտեցաւ ներկաներու ուղղած բազմաթիւ հարցումներով եւ պատասխաններով մը։

ՇՐՋ. ԹՂԹԱԿԻՑ

ՈՐՊԷՍԶԻ ՋԶԱԽՈՂԻ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԲԱՐԵՇՐՋՈՒՄԸ

Ամբողջ աշխարհին ծանօթ է թէ խորհրդային ճարտարարուեստին առիւծի բաժինը կը պատկանէր ռազմականին։ «Ընկերվարութեան յաղթանակը պաշտպանելու» համար ստեղծուած էր կացութիւն մը ուր ճարտարարուեստին 80%-ը ուղղուած էր բանակին։ Մոսկուայի ձեռնարկութիւններէն 50%-ը իսկ Ս. Պետերսբուրգիններէն երեք քառորդը կը բանէին պաշտպանութեան համար։

Ռազմական ճարտարարուեստը 7 – 16 միլիոն հոգիի գործ կը հայթայթէ. եթէ նկատի առնուին անոնց ընտանիքներն ալ, պէտք է ըսել որ բնակչութեան մէկ երրորդը կ'ապրի այդ ճարտարարուեստով։

1990-ին պաշտօնապէս յայտնուած էր թէ երկրին պիւտճէին առ նուազն 25%-ը կը յատկացուէր ռազմական մարզին։ Իրականութեան մէջ աւելի բարձր է այս համեմատութիւնը։ Ասկէ զատ, ոչ ռազմական մարզերու բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններ ուղղուած են պաշտպանութեան ոլորտին։ Երկրին ռազմա – ճարտարարուեստի այս թափը զօրութիւնը կ'առնէ ազբիւրներու անզուսպ թալանէ մը, կուլակներու տասնեակ միլիոնաւոր բնակիչներու տաժանակիր աշխատանքէն։ Այդ ճարտարարուեստը կը գործածէ շատ աւելի մեծ քանակութեամբածուխ, քարիւղ, մետաղ կամ ուժանիւթ քան այն ինչ որ պէտք էր երկրին բարգաւաճումին։ Եթէ վերջ տրուէր ռազմական ճարտարարուեստին այս միահեծան իշխանութեան, կարելի պիտի ըլլար փակել այնքան վտանգաւոր ատոմական ելեկտրակայանները, որոնք խորքին մէջ ելեկտրականութեան ամբողջական պահանջին 12.5%-ը կը հայթայթեն, ինչ որ յիշեալ ճարտարարուեստին գործածածն իսկ չէ։

Որպէս կացութեան դարման կ'առաջարկուին կարգ մը ձեւեր. կարելի է օրինակ, ատրճանական փոխարկումով մը հետըզհետէ պակսեցնել ռազմական ճարտարարուեստին ծաւալը։ Այս կարգադրութեամբ ձեռք ձգուելիք արդիւնքներուն համար պէտք է երկու – երեք տարուան համբերութիւն ունենալ։

Երկրորդ ձեւ մը զէնքերու վաճառքին զարկ տալ է։

Երրորդ առաջարկը կը վերաբերի ռազմական ապսպրանքները նուազեցնելու, ձեռնարկութիւնները ազատագրելու, լման վճարելով բանուորներու աշխատավարձքը։ Այդ ձեռնարկութիւններուն թէքնոլոժիք բարձր մակարդակը կրնայ անոնց արտադրութեան տալ միջազգային շուկայի մրցակցութեան տոկալու յատկանիշ։

Ուրիշ միջոց մը կը նկատուի ռազմական ճարտարարուեստը ծառայեցնել սիվիլ նպատակներու։ Ատիկա ենթադրուածին չափ արդիւնաւոր ըլլալու հաւանականութիւն չունի սակայն. ո՞ր մէկ գիւղացին, օրինակ, պիտի ընդունէր զինուորական ծանր բեռնատարներ գործածել իր աշխատանքին ընթացքին, ատոր համար աւելի մեծ քանակութեամբ վառելանիւթ ալ յատկացնելով։

Ամէն պարագայի մէջ որ մէկ ձեւն ալ ընդունուի, անհրաժեշտ է տնտեսութիւնը արագօրէն ազատել ռազմականին մեծ բեռէն. հակառակ պարագային, գրեթէ ձախողութեան դատապարտուած է տնտեսական բարեշրջումը։

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԿԸ ԿԱՌՈՒՑՈՒԻ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ԳՄԲԷԹԸ

Գորիսի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին, որ 1903-ին կիսաւարտ օծուած էր Խրիմեան Հայրիկի կողմէ եւ գործած մինչեւ 1922, իր վերածնունդը կ'ապրի։ Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի եւ Գորիսի քաղաքային Խորհուրդի, ինչպէս նաեւ անհատական նուիրատուութիւններու շնորհիւ կը կառուցուի անոր գմբէթը, որու նախագիծը գործն է Սեւադա Զաքարեանի։ Գմբէթին կառուցումէն յետոյ կը կառուցուի առաջնորդարանի վարչական կեդրոնը, սրահներով, գրասենեակներով, դպրոցով եւայլն։

ՍԻՍՄԻՔ ԿԵԴՐՈՆ

Կիրովականի մէջ հիմնուած է սիսմիք պաշտպանութեան ազգային ծառայութեան Լոռիի շրջանի կեդրոն։ Ան կ'ուսումնասիրէ շէնք ու շինութիւններ, կը կատարէ սիսմիք եւ երկրա – ֆիզիքական դիտարկումներ։

«ՓՈԼԻԿՐՈՄԸ» ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ֆրանսական «Փոլիկրոմ» ժամանակակից երաժշտութեան նուագախումբը, խըմբավար Նուարդ Անդրէասեանի ղեկավարութեամբ համերգ մը տուած է Երեւանի Հայֆիլհարմոնիայի սրահին մէջ։ Ան իր յայտագրին մէջ ունի մերօրեայ երգահաններէ աւելի քան 50 գործեր։ Նուագախումբը համերգ մըն ալ տուած է Սայաթ – Նովա երաժշտութեան դպրոցին մէջ։

ԼԵԶՈՒԻ ԴՊՐՈՑ՝ ԶԱՓԱՀԱՍՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Հայաստանի ուսուցիչներու կատարելագործման հիմնարկի եւ «Արմէնի էչանժ է Փրոմոսիոն» կազմակերպութեան միջեւ կնքուած է պայմանագիր, ըստ որու, հիմնարկին մէջ բացուած է չափահասներու համար օտար լեզուներու ուսուցման դպրոց։

ՆԿԱՐԻՉԻ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հայկական գրքի նկարչութեան մեծ վարպետներէն Կարօ Տիրատուրեանի յիշատակին յուշաքար մը զետեղուած է Երեւանի Պուշկին փողոցի 72 թիւ տան պատին, ուր նկարիչը ապրած էր 1941 – 1975 ժամանակաշրջանին։

ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՆԵՐԸ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԱԾ

Զուարթնոց օդակայանը, երեւանցի երկու քաղաքացիներ ձերբակալուած են մաքսանենգութեան յանցանքով։ Անոնցմէ առաջինը՝ Օննիկ Շահնազարեան, որ Սուրիա կը մեկնէր, փորձած է ապօրինի կերպով արտասահման հանել շուրջ 729 հազար ռուբլի արժողութեամբ ոսկիէ շղթաներ, թիթեղ ու ցուլակտորներ։ Երկրորդը՝ Հրաչեայ Պաղտասարեանն է որ փորձած է Եգիպտոս մեկնիլ 920.64 կրամ ոսկիի ձուլակտորներով։

Ցուցահանդէս

Սանթիէ փուռ լ'Առմենի կը ներկայացնէ Մհեր Մանուկեանի գործերը, Մայիս 22-էն Յունիս 26,

GALERIE Y. A. D.
36, rue de Longchamp — Paris 16e
(M° TROCADERO)

Արուեստագէտը ծնած է Պէյրութ, 1943-ին եւ Հայաստան հաստատուած 1947-ին։

Յաճախած է Երեւանի Գեղարուեստից վարժարանը եւ բազմաթիւ ցուցահանդէսներու մասնակցած Երեւան, նաեւ անհատական ցուցահանդէսներ տուած Մոսկուա, պալթեան Հանրապետութիւնները։ 1979-ին Ֆրանսա հաստատուած է եւ նոր շրջան մը սկսած է իրեն համար։ Իր գործերը ցուցադրուած են «Աշնան սալոն»ը եւ ցուցահանդէս մըն ալ տուած է Ալեք Մանուկեան մշակոյթի կեդրոնը (1981)։

(Շար. Ա. էջէն)

ձայնեցանք որ ոչ Ռուսաստան, ոչ Թուրքիա, ոչ ալ ուրիշ երկիր մը պէտք է միջամուխ ըլլայ Ազրպէջանի ներքին գործերուն: ... Ինչու չեմ գիտեր ամէն մարդ զինեալ միջամտութեան մը մասին կը խօսի. անիկա շատ հասարակ եւ շատ անհերթեթ միջոց մըն է. նաեւ ազեղ: Մեր փորձառութեամբ հասկցած ենք որ զինեալ միջամտութեամբ հարց չի կարգադրուիր: Ես կը կարծեմ թէ Թուրքիա պիտի չմիջամտէ. ատոր համար շատ լուրջ դէպք մը պէտք է պատահի»:

Թուրքիա այսուհանդերձ կը շարունակէ հրաշխաւոր երկրի դերով յայտնուիլ նաեւ արտաքին ճակատի վրայ: Մայիս 19-ին Իսլամական Համաժողովը գումարելու առաջարկ ներկայացուցած է Եգիպտոսի ու Սուրիոյ: Թուրք Արտաքին նախարարը Հիքմէթ Չէթին գիմելով այս երկու երկիրներու իր պաշտօնակիցներուն, փափաքած է որ Համաժողովը որուն անդամ է նաեւ Ազրպէջան, գումարուի, օրակարգի վրայ ունենալով Ղարաբաղի եւ Պոսնի – Հերձեկովինի հարցերը:

Այս մասին «Արմէնփրէս»ի Մայիս 20-ի հաղորդումը կը տեղեկացնէր թէ Հիքմէթ Չէթինի վերոյիշեալ դիմումներուն յաջորդած են Հայաստանի Արտաքին նախարար Րաֆֆի Յովհաննէսեանի հեռաձայնի խօսակցութիւնները Եգիպտոսի ու Սուրիոյ Արտաքին նախարարներուն հետ: Շօշափուած են Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի վերջին իրադարձութիւնները եւ արոշ երկիրներու կողմէ գանոնք սխալ մեկնաբանելու փորձերը: Սուրիոյ Արտաքին նախարարը ըսած է թէ Ղարաբաղի հարցը Իսլամական ժողովի օրակարգի նիւթ ըլլալու բնոյթ չի կրեր քանի որ կարելի չէ հակամարտութեան կրօնական երանգ տալ: Ան համամիտ գտնուած է արցախեան խնդրին քաղաքական լուծում գտնելու Հայաստանի կեցուածքին:

Եգիպտոսի Արտաքին նախարարը նոյնպէս համաձայն գտնուած է որ կարելի չէ կնճիռը կրօնական բնոյթով նկատի առնել:

Ե Ր Ե Ւ Ա Ն — ՀԵՌԱՏԻՊ — Փ Ա Ր Ի Զ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՄԱՅԻՍ 17 / 20)

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ Բ. ԱՐԱՐՔՑԵԱՆԻ ՀԵՏ

Մայիս 17-ին, Խորհրդարանի նախագահ Բ. Արարքցեան ընդունած է Հայաստանի Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան ատենապետ Տոքթոր Արշաւիր Կէօնճեանն ու իրեն ընկերացող պատուիրակութիւնը: Հանդիպումի ընթացքին արծարծուած են «Հայաստան» հիմնադրամի եւ Արցախի առնչուող հարցեր: Շօշափուած են նաեւ Խորհրդարանի եւ անոր կուսակցական խմբակցութեանց վերաբերող նիւթեր:

ԱՐԱԳԸՆԹԱՑ ԹՂԹԱՏԱՐՈՒԹԻՒՆ

Երեւան սկսած է գործել արագընթաց թղթատարութիւնը, որ առաքում կ'ապահովէ առաւելագոյնը հինգ օրէն դէպի աշխարհի ամէնէն հեռաւոր կէտը: Ան թղթատարական առաքումներ կը ստանայ աշխարհի շուրջ 150 երկիրներէն: Ներկայիս գործողութիւնը կը կատարուի Մոսկուայի մէկ հաստատութեան համագործակցութեամբ: Երբ ուղղակի կապը հաստատուի, առաւելագոյն պայմանաժամը պիտի ըլլայ 78 ժամ:

ՈՒԺԱՆԻՒԹԻ ՄԱՍՆԱԳԷՏՆԵՐՈՒՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի Ուժանիւթի եւ Վառելանիւթի Նախարարութեան հրաւէրով այցելութիւն մը տուած են Միացեալ – Նահանգներէն ուժանիւթի մասնագէտներ, որոնք ծանօթացած են փոքր ջրաելեկտրակայաններու վիճակին, խորհրդակցութիւններ ունեցած են իրենց պաշտօնակիցներուն հետ նորեր կառուցանելու մասին: Համագործակցութեան ծիրին մէջ որոշուած է ուժանիւթային սարքա–

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏ

Ուրբաթ, Մայիս 22, յիշատակ է Աշխարհազօրաց եւ Զօրավարացն Հայոց, որք կատարեցան ի Հերոսամարտին Սարդարապատի 1918 Ամի, վասն Հաւատոյ եւ Հայրենեաց:

Երեկոյեան, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, ժամը 6-ին հոգեհանգիստ կը կատարուի Սարդարապատի հերոսներուն համար:

THEATRE DU GOLF
LA CIOTAT

le Samedi 23 Mai à 20 h 45

CHŒUR
ARMENIEN DE MARSEILLE

SAHAK - MESROP

Direction: KHATCHIG YILMAZIAN

Au programme :
Komitas—Ekmalian—E. Hovhanessian
A. Haroutiounian—K. Avedissian

— Vente de billets sur place —

U.G.A.B.
Le COMITE DE PARIS

HILDA YOSMAYAN
(PEINTURES)

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles. 75017 Paris
(M° Courcelles)

Exposition du 20 mai au 31 mai
Heures d'ouverture : de 18h à 22h

սարուեներու արտադրութեան համատեղ ձեռնարկութիւն հիմնել:

ՀԱՅ ՍԻՍՄՈԼՈԿՆԵՐԸ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՄԷՋ

Եւրոպայի Խորհուրդին Հայաստանի անդամակցութեան առնչուող այլ հարցերու կից քննարկուած է նաեւ բնական եւ թէքնոլոժիք աղէտներու բնագաւառին մէջ համեւրոպական համագործակցութեան հարցը: Ստրասպուրկի այս ժողովին Հայաստանի կողմէ մասնակցած է Հայաստանի Սեյսմիք պաշտպանութեան ազգային ծառայութեան գլխաւոր տնօրէն փրոֆէսէօր Սերկէյ Բալասանեան: Եւրոպայի սիսմոլոկները յայտնած են, թէ իրենց հայ պաշտօնակիցին գլխաւորած կազմակերպութեան գործընթացը բոլորովին կ'երաշխաւորէ համեւրոպական ծրագիրը: Հայաստան մօտ ատենէն կը ստորագրէ նաեւ բնական եւ թէքնոլոժիք աղէտներու կանխման, պաշտպանութեան եւ օգնութեան վերաբերեալ համաձայնագրեր Եւրոպայի Խորհուրդի հետ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆ

Պատմական գիտութեանց դոկտոր եւ իրաւաբանական գիտութեանց թեկնածու Վլատիմիր Պետրովիչ Ստուպիշին նշանակուած է Ռուսաստանի Հայաստանի դեսպան:

ՎԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ 77-ԱՄԵԱԿԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

Տարազէն Տալին ճամբեզրին, Արծուաթեւ կոթողին մօտ «Վասպուրական» Հայրենակցական Միութիւնը հաւաքով մը նշած է Վասպուրականի հերոսամարտի 77-րդ տարեդարձը: Ծաղկեպսակներու զետեղումէն ետք հնչած է Հայաստանի փառերգը: Պատարագին յաջորդած են ելոյթներ եւ արտասանութիւններ: Հանդէսը փակուած է երաժշտական բաժինով: Նաեւ հանդանակութիւն կատարուած է Արցախի վիրաւոր մարտիկներուն ի նպաստ:

L'ACADEMIE INTERNATIONALE DES SCIENCES ARARAT

a l'honneur de vous convier à un

DINER - DEBAT

ayant pour thème
IDENTITES NATIONALES
ET QUESTIONS D'ACTUALITE

Conférencier :
Le Professeur
EDWARD A. TIRYAKIAN
(Durham U. S. A.)
Department of Sociology.
Duke University North Carolina.
Président de l'Association
des Sociologues de langue française.

Débat dirigé par :
Madame HOURYK ZAKARIAN
Psychologue, enseignante à Paris
et à New-York

le Lundi 1er Juin à partir de 20 h 30
au Restaurant « Vartan »
52, Bd. St. Germain, Paris

Réservations au 43 26 20 68
ou auprès du Président
de l'Académie (AISA) :
Dr. AGOP KERKIACHARIAN :
34 12 65 27.

PRESENTATION - DEBAT

avec JACQUES DER ALEXANIAN
auteur de deux livres :
— *Le ciel était noir sur l'Euphrate* (1900 - 1920)
— *Les héritiers du pays oublié* (1920 - 1987)

« TOUTE L'AVENTURE DU PEUPLE ARMÉNIEN DISPERSÉ DANS LA TRAVERSÉE DU SIÈCLE »

Lundi 25 Mai à 21h
en l'Eglise Evangélique Arménienne
28, ave. Bourgain,
92130 Issy-les-Moulineaux

Soirée animée par
le Pasteur René LEONIAN

CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROP
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

EXPOSITION
DE PEINTURE

artouch grigorian
d'Arménie (Leninakan)

du 22 mai au 5 juin
de 9h à 17h

Le vernissage aura lieu le vendredi 22 mai à partir de 19 h 30.

CONSEIL REGIONAL
ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
ՄԱՐՍԷՅԼ

— ՄԱՅԻՍ 28 —

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ – ՀԱՅ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ – ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հարաւային Ֆրանսայի Շրջանային Խորհուրդը Հայ անկախ պետականութեան հռչակման առթիւ կը կազմակերպէ պաշտօնական հանդիսութիւն՝

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 27

Գոհաբանական մաղթանք, ժամը 17-ին:
Ընդունելութիւն, ժամը 18-ին:
Մայր Եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ հրաւիրուած են պետական եւ տեղական իշխանութիւնները, քաղաքս գտնուող հիւպատոսներ:
Այս առթիւ խօսք պիտի առնէ Շրջանային Խորհուրդի փոխ - ատենապետ՝
ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Հ. Բ. Ը. Մ. - ՎԱԼԱՆՍ

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ

հովանաւորութեամբ՝
Երեք Ցարանուանութեանց հոգեւոր պետերու, Շաբաթ, Մայիս 30, ժամը 15·30-ին Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Ե. Հիւսիսեան սրահին մէջ
6, rue Faventines — VALENCE

Օրուան բանախօս՝ Միւռոն Վարդապետ Գրիգորեան (Փարիզէն):
Տեղի կ'ունենայ հիւրասիրութիւն:
Մուտքը ազատ է:

l'U.G.A.B. - Jeunes
présente
LA PROJECTION D'UN REPORTAGE TOURNÉ
au KARABAGH
le Samedi 23 Mai à 20 h 30
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

SECTION DE PARIS

COLONIE DE BELLEFONTAINE

AOUT : inscriptions en cours, uniquement le Samedi de 15h à 18h
Places limitées.
S'adresser à la M. C. A.
17, rue Bleue, 75009 Paris
M° CADET

SOIREE DE PRESTIGE

AU PROFIT DE L'ECOLE

TEBROTZASSERE

le Samedi 23 Mai à 20 h 30

Dans le *«Salon Impérial»* de l'HOTEL INTERCONTINENTAL
3, rue de Castiglione — 75001 Paris

animée par *l'Orchestre* GAÏDZAG

● *Tenue correcte exigée*

Réservation (9h - 18h)
43 81 01 72 — 48 60 66 18 — 46 06 96 49

Réservation (après 18h)
48 94 01 14

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 — SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 23-24
SAMEDI-DIMANCHE
23-24 MAI
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.804 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 67e ANNEE — No 17.804

ՆԱԽԻՋԵՒԱՆ

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ Կ'ԱՄԲԱՍՏԱՆԷ ԹՈՒՐՔԻԱՆ

ՊԱՐՍԿԱԿԱՆ ԹԵՐԹ ՄԸ ԿԸ ԴԱՏԱՊԱՐՏԷ «ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՎԱՅՐԱԳ ՅԱՐՁԱԿՈՒՄԸ»

Մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին, Մայիս 20-ին, Նախագահ Լեւոն Տէր Պետրոսեան ամբաստանած է Թուրքիան որ պակայունացման ազդակ մըն է շրջանին մէջ: Ինք տրամադիր է «ապահովութեան եւ կայունութեան գօտի»ի մը վերածել Հայաստանի սահմանը Նախիջեւանի հետ: Ըստ պարսկական օրաթերթի մը Լեւոն Տէր-Պետրոսեան պատրաստ է նաեւ ամբողջական գործակցութեան Նախիջեւանի հետ: Նախապէս Ալիեւ (Նախիջեւանի նախագահը) հեռաձայնած էր Լեւոն Տէր-Պետրոսեանին որ «դադրեցնել տայ ռմբակոծութիւնները» չէզոքացման գաղափար մը անհրաժեշտ է: Ըստ պարսկական աղբիւրներու 470 ազերի մեռած կ'ըլլայ, մինչ ժողովրդական ճակատին համաձայն զոհերու թիւը 20 մեռեալ եւ 100 վիրաւոր է: Պարսիկները արդէն բաւական խիստ ոճ կը գործածեն եւ «Ճումհուրի էսլամի» որ շատ «արմատական» թերթ մը կը նկատուի կը հրաւիրէ իսլամական երկիրները որ «գործնական միջոցներ ձեռք առնեն կեցնելու համար վայրագ յարձակումը Ազրբէջանի վրայ»:

Ամէն պարագայի մէջ, խօսքէն գործի անցնելու մասնաւոր տրամադրութիւն չկայ, մանաւանդ՝ Թուրքիոյ համար: Մառեշալ Շապոշնիկով, որ ՀԱՊ-ի գլխաւոր հրամանատարն է, յայտարարած է թէ «Արտաքին միջամտութիւն մը» (իմա Թուրքիա) «աշխարհը պիտի առաջնորդէր երրորդ աշխարհամարտի մը»: «Մոնտ»ի Պոլսոյ թղթակցուհին դեռ կ'աւելցնէ որ «նման գործողութիւն մը Երեւանի կողմնակից կը դարձնէր համաշխարհային հանրային կարծիքը, որ ըստ Անգարայի, արդէն Հայաստանի նպաստաւոր է»: Արտաքին նախարար Չէթին ալ կ'արդարացնէ Թուրքիոյ դիրքը. — «Թուրքիոյ փափաքը՝ միջազգային հաւաքականութեան հետ գործելու, պէտք չէ տկարութեան նշան նկատուիլ»:

**

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մայիս 21-ին Երեւան ժամանող ռուսական կարեւոր պատուիրակութիւնը անմիջապէս տեսակցութիւններ ունեցած է նոյն օրն իսկ: Նախ Երեւանի Ընդունելութիւններու Տան մէջ ընդարձակ բանակցութիւններ տեղի ունեցած են որոնց մասնակցած են նախագահ Տէր-Պետրոսեան, վարչապետ Գ. Յարութիւնեան, Ռուսաստանի փոխ-նախագահ Բուրբուլիս, Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարար Գրաչով եւ այլ անձեր: Այս պատուիրակութիւնը անցած է Ս. Էջմիածին, ուր ընդունուած է Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի կողմէ:

Այս առընչութեամբ, «Արմէնփրէս»ի թղթակիցը կարգ մը հարցումներ ըրած է պատուիրակութեան քանի մը անդամներուն եւ քաղած իրենց տեսակէտները:

Կենատի Բուրբուլիս. — Մենք կրնանք Բորիս Ելցինի յայտնել, որ իր յանձնարարութիւնը հիմնական դետնի վրայ կատարուած է: Բանակցութիւնները արդիւնաւոր են եւ ցոյց տուին որ մեր Պետութիւններու դիրքորոշումները շատ հարցերու մէջ չեն տարբերիր: Այժմ, նկատի առնելով շրջանի կացութիւնը, կարեւոր է հաստատել եւ զարգացնել ապահովութեան միջոցները: Հայաստանի տարածքը գտնուող զօրքերը Ռուսաստանի ներդրումի որոշակի երաշխիքը կ'ըլլան այդ ապահովութեան մէջ:

Վլ. Մաշիտս (տնտեսական կապերու նախարար). — Հայաստանի կառավարութեան ղեկավարին հետ քննեցինք տնտեսական հարցեր, որոնք փոխադարձ հետաքրքրութիւն ու պարտաւորութիւն կը ներկայացնեն: Կրնամ ըսել թէ հարցը կը վերաբերի գլխաւորաբար երկրաշարժի գօտիի շինարարութեան:

Պ. Գրաչով. — Կը կրկնեմ որ շրջանէն պէտք է դուրս ելլեն երկու բանակներն ալ՝ 4-րդը եւ 7-րդը:

Վ. Շէյնիս. — Մենք գնահատեցինք Հայաստանի դիրքորոշումը Նախիջեւանի Հանրապետութեան հետ յարաբերութիւնները բնականոնացնելու հարցը, ինչպէս նաեւ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի տեսակէտը Ղարաբաղի մասին: Արդարեւ, այդ հիմնական խնդրին կարգաւորումը երկու երես ունի. — միջազգային խաղաղապահ անցքի ստեղծում եւ իրադրութեան բնականոնացումէն ետք՝ կարգավիճակի հարցը:

**

Լարուածութիւնը զգալի է Տաւուշի շրջանը: Հակառակորդի աւելի առաջ արձակած, բայց չպայթած արկը ողբերգութեան պատճառ դարձած է Մովսէս գիւղը, ուր պայթած է մահացու հարուած հասցնելով 12 տարեկան մանչուկի մը:

Հելսինքիի մէջ ԱԷ-ԷՍ-ԱԷ-Ը-ի 52-երու նախապատրաստական ժողովը վերջ գտած է Հինգշաբթի ցերեկ (Մայիս 21) առանց բանաձեւ մը կամ յայտարարութիւն մը քուէարկելու, հակառակ Թուրքիոյ եւ Ազրբէջանի բողոքներուն: Ընդունուած է միայն յայտարարութեան այն կէտը որ ատխողական նախաժողով մը անհրաժեշտ կը գտնէ վիճելու համար այս հարցին մասին: Յայտարարութիւնը եւ Թուրքիոյ ու Ազրբէջանի յայտարարութիւնները ամբողջութեամբ պիտի հրատարակուին կազմակերպութեան «թերթին» մէջ, բայց այդքան: Հայերու նկատմամբ, մէջ բացասական Հայերու նկատմամբ, այս յայտարարութեան չքուէարկուելուն մէջ նպաստաւոր դեր խաղացած են Միացեալ-Նահանգները, Ֆրանսա (որու դէմ բուռն յարձակում գործած է Թուրքիա) եւ լռելեայն Յունաստան:

Ի դէպ, այս ժողովին կապակցութեամբ Ղարաբաղի Գերագոյն Խորհուրդը նոր յայտարարութիւն մը հրապարակած է, ուր կ'ըսուի թէ Ղարաբաղի Նուիրուած Եւրոպայի խորհրդակցական համաժողովին ԼՂՀ-ի մասնակցութիւնը խնդրայարոյց է. պատճառն այն է որ անոր նախապատրաստական քննարկումները կը կատարուին առանց Ղարաբաղի մասնակցութեան: Յայտարարութիւնը կը նշէ նաեւ ԵԱԳԺ-ի ամլութիւնը Ղարաբաղի շրջափակումը վերցնելու ուղղութեամբ: Հոն կ'ընդգծուի նաեւ թէ Ղարաբաղի Հանրապետութիւնը կը հաւատայ որ իր դիրքորոշումն է հակամարտութիւնը լուծել խաղաղ կերպով եւ այդ ուղղութեամբ կ'ընդունի երկխօսութիւններ եւ չէզոք միջնորդներ, պայմանաւ որ արդիւնքը յենի մարդկային իրաւանց: ԼՂՀ-ի ղեկավարութիւնը կը մերժէ այն բոլոր որոշումները որոնք տրուած են առանց իր ժողովրդին ներկայացուցիչներուն հաւանութեան:

**

Մայիս 19-էն 20 լուսնալից գիշերը Ազերիները «գրադ»ներով Ֆիզուլիի շրջանէն հրետակոծած են Մարտունիի շրջանի Ճարտար գիւղը, ուր սպաննուած են 2 հոգի, հինգ հոգի ալ վիրաւորուած են: Ինկած են 135 ռէակտիւ արկեր: Միեւնոյն ատեն հրթիռակոծուած են Ստեփանակերտի օդակայանն ու ինչպէս գրած էինք երէկ ալ, Ասկերանի եւ Շահումեանի շրջանները: Ասկերան՝ արկի բեկորներէն վիրաւորուած են երկու բնակիչներ, քանդուած են բնակարաններ: Իսկ Շահումեանի կեդրոնին եւ Ղարաչինար գիւղին Ազրբէջանի Շէֆէկի եւ Տողանի դիրքերէն Մայիս 20-ին գնդակոծումէն յետոյ, հայկական ուժերը ստիպուած փոխադարձ կրակ բացած են, դադրեցնելու համար հակառակորդի կրակը:

Միւս կողմէ ԼՂՀ-ի ինքնապաշտպանութեան հրամանատարութիւնը հաղորդած է թէ Քելբաջարի շրջանին մէջ դարձեալ ընդհարումներ տեղի ունեցած են Ազերիներու եւ Քիւրտերու միջեւ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊՈՍՆԻԱ — ՀԵՐՁԵԿՈՎԻՆԻ մէջ, երկու ամսուան ընթացքին մեռեալներու թիւը 2.225-ի հասած է: Կացութեան վատթարացման պատճառաւ, ամերիկեան կառավարութիւնը դադրեցուցած է Եուկոսլաւ ԺԱԹ օդանաւային ընկերութեան թռիչքները դէպի Միացեալ-Նահանգներ կամ հոնկէ մեկնող, իբրեւ «պատժական միջոց»» սերպ-դաշնակցային բանակի ներկայութեան Պոսնիա: Մայիս 21-ին, ի վերջոյ այն 5000 կիներն ու երախաները, որոնք «պատանդ»ի վերածուած էին Սերպերու բանակին կողմէ, ազատ ձգուեցան՝ կրցան մեկնիլ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանը ապօրինի հռչակեց Ղրիմի յանձնումը Ուկրանիոյ 1954-ին (Խրուշչով) ընդհակ նիստի մը ընթացքին: Մթնոլորտը ծանր է, սակայն, քանի Ուկրանիան ալ բնաւ տրամադիր չի թուիր Ռուսաստանի թողուլ ծովափնեայ այդ շրջանը:

«ՊԻՏԻ ԶՀՐԱԺԱՐԻՄ» կը յայտարարէ քաղաքի նախարարը՝ Պէրնար Թափի, որ հաւանաբար մեղադրանքի տակ առնուի Մայիս 25-ին, ԷՌ-ՓԷ-ԷՌ երեսփոխան Ժորժ Թրանշանի հետ իր ունեցած առկախ հարցին պատճառաւ «Թոշիպա»ի մէջ: Պատմութիւնը հին է, տասը տարի առաջ երկուքը բարեկամացած են եւ որոշած ընկեր դառնալ ՆԱՎՍ (Նիփոն Օտիօ Վիտէօ Սիսթեմ) որ մենաշնորհ ունի Ֆրանսայի մէջ Թոշիպա ելեկտրոնիկ կազմածներու բաշխումին: Այն ատեն Թափի 50,1%-ը ունի եւ Թրանշան մնացեալը: 1985, կարգ մը ձախողութիւններէ ետք, երկու բաժնետէրերը կը համաձայնին որ վաճառեն իրենց ունեցած պայմանագիրը Թոշիպային, որ այն ատեն նոր ընկերութիւն մը կը ստեղծէ՝ «Թոշիպա-Ֆրանս»: Ըստ Թրանշանի, Թափին է որ բանակցութիւնները վարած է, գումարը պաշտօնապէս ճշդուած ըլլալով 1,8 միլիոն ֆրանքի, բայց ըստ ԷՌ-ՓԷ-ԷՌ երեսփոխանին, իրականին մէջ Թափի 13 միլիոն ստացած կ'ըլլայ Ճափոններէն: 1989-ին է որ Թրանշան կ'անդրադառնայ եղածին...:

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ միջազգային Կոմիտէն դիմում մը կատարած է Իսրայէլի կառավարութեան որպէսզի «անմիջապէս դադրեցնել տայ այն չարչարանքները որոնց կ'ենթարկուին Պաղեստինցիները հարցաքննութեան ատեն»:

Ս. ՊԵՏԵՐՍԲՈՒՐԳԻ կայարանը ռումբ մը պայթած է, Մայիս 21-ին, որու հետեւանքով մէկ մեռեալ կայ եւ ինը վիրաւոր:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Արտաքին նախարարը գացած է Թիֆլիս ուր երկու երկիրներու միջեւ դիւանագիտական յարաբերութիւն հաստատելու համաձայնագիր մը ստորագրուած է:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, ՎԵՐԼՈՒԾՈՒՄՆԵՐ

Մայիս 21-ին Նախիջեւանի մէջ կացութիւնը հանդարտած ըլլալով հանդերձ, Մայիս 22-ի Թուրք մամուլը կը շարունակէ ռմբակոծումներու, բախումներու, վիրաւորներու, մեռեալներու մասին լուրեր հաղորդել: Ակներեւ է հայկ. զինեալներու յարձակումները որպէս տեսական երեւոյթ ցոյց տալու ջանքը: Սակայն ինչ որ այս մասին լուրերու, մեկնաբանութիւններու մէջ ամենալայն տեղը կը գրաւէ այն զայրացկոտ հակազդեցութիւնն է որ Թուրք շրջանակներն ու մամուլը ցոյց կու տան ՀԱՊ-ի Պաշտպանութեան նախարար Շապոշնիկովի արտայայտութեան. Ղարաբաղի կամ Նախիջեւանի հարցին երրորդ կողմի մը մասնակցութիւնը վճռապէս բացառող անոր խօսքերը ու նման պարագայի մը Գ. աշխարհամարտի մը սպառնալիքը, Թուրք մամուլին կողմէ բացայայտ նեցուկ կը նկատուին Հայերու զինեալ արարքներուն: Անոր հետ կը մէջբերուի Ռուսաստանի Անգարայի դեսպանին նոյնիմաստ արտայայտութիւնը ու այն խօսքը թէ 1921-ի Կարսի ու Մոսկուայի դաշնագրերը ոչ Թուրքիոյ, ոչ ալ Ռուսաստանի նման պարագայի մը միջամտելու իրաւունք կու տան:

Թուրքիա դժգոհ է նաեւ ԱՄՆ-ու չէզոքութեան դիմակին տակ Հայաստանի զօրակցութիւն նկատուող կեցուածքէն, թէեւ մամուլը աւելի մեղմօրէն կ'արձագանգէ այս վերջինին: Կը յիշուի Ամերիկայի մօտալուտ ընտրութիւններուն պարագան որ կերպով մը ամերիկեան իշխանութիւնը լռելու կը պարտադրէ, հայկ. քուէներու ակնկալութեամբ:

Ասոնց քով միշտ տեղ կը տրուի այն պնդումին թէ Հայաստան այսուհանդերձ բոլորովին մեկուսացուած է միջազգային բեմին վրայ:

Հարցը կը շարունակէ բնականաբար Թուրք քաղաքական ներքին ոլորտին մէջ լայնօրէն շահարկուիլ. ընդդիմութիւնը չի խնայեր իր քննադատութիւնները, պնդելով զինեալ միջամտութեան մը անհրաժեշտութեան վրայ. վախկոտութեամբ, անվճռականութեամբ կ'ամբաստանուի յատկապէս վարչապետ Տէմիրէլ, որ իր կարգին կը ջանայ բացատրել, արդարացնել իր կառավարութեան ընթացքը, ըսելով որ Թուրքիա հապճեպ քայլով մը նման միջամտութեան մը պարագային, քան տարի տեւելիք տագտուկ մը բացած պիտի ըլլայ իր գլխուն: Մայիս 21-ի կառավարական նիստէն ետք, բանբեր մըն ալ նոյն բացատրութիւնը տուած է մամուլին, ըսելով որ իշխանութիւնը իր ընթացքը կ'որոշէ նկատի ունենալով Թուրքիոյ շահը, երկար ժամանակաշրջանի հեռանկարով մը:

Թուրքիոյ ուղղուած քննադատութիւններուն աղբիւրը միայն ներքին ընդդիմութիւնը չէ. Իրան եւս Թուրքիան կ'ամբաստանէ որ Ազրբէջանի իր համախոհները զօրացնելու նպատակով երկիրը պառակտեց ու անուղղակի պատճառն է ներկայի կացութեան:

Թուրք մամուլը իշխանութեան այս վերապահութեան մէջ չի փորձեր Ազրբէջանի քաղաքական անկայուն վիճակէն թելադրուած ապահովութեան պակաս մը նշմարել, սակայն Մայիս 21ի «Թէրճիւման» օրաթերթին մէջ Նախիջեւանի Նախագահին հետ կատարուած հարցազրոյցի մը ընթացքին այս վերջինը կը շօշափէ այս կէտը: Ալիեւ պատասխանելով Ազրբէ-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՊՈԼԻՍ 1958 1960
ԱՐՏԱՍԱՆՈՂԻ ՄԸ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Այժմ առենն է որ, սիրելի՛ ընթերցողներ, ուղղուինք Թէփէ Պաշըի Թատրոնը, 1958 Մարտ 31-ի տրուելիք հանդէսի պատրաստութեան: Առաւօտ մը յատկացուեցաւ սրահին, բեմին եւ լոյսերու քննութեան: Եւ կրնաք երեւակայել յուզումս երբ կը կոխէի այն տախտակամածին վրայ, ուր տողանցած էին Թրքահայ Թատրոնի ռահվիրաները:

Անմիջապէս նկատեցի որ բոլոր յարմարութիւնները գոյութիւն ունէին լոյսերու փոփոխութիւն մը ստեղծելու, միայն երկու անգամ զանոնք մեղմացնելով, նախ Դուրեանի «Իմ մահը»ի, ապա Ակնայ օրօրի ունկնդրութեան ժամանակ: Երկվայրկեանի դոյն սայթաքում մը կրնար ընկալուած տպաւորութեան հակառակ արդիւնք տալ: Մաշինիսթին հայերէն գիտնալը անպայման անհրաժեշտ չէր, իմ անոր ճիշդ առենին տալիք նշանն էր կարեւոր, կարելի ընթացքին համեմատ:

Տեղին է այստեղ յիշել միջադէպ մը որ պատահեցաւ 1957-ին, Փարիզի Սալ Շոփէն – Փլէյէլի մէջ: Թունուզցի երիտասարդ մըն էր մաշինիսթը, որ քաշուած վարագոյրի կողքին պահուած՝ ինծի պիտի հետեւէր սեղանին առջեւ նստած՝ երբ կառքը կը ներկայացուէր, իսկ կանգնած՝ երբ ան կը մեկնաբանուէր: Ահա՛ թէ ի՛նչպէս պայմանաւորուեցանք: Երբ աջ ձեռքի ցուցամատս եւ միջնամատս միացած սեղանին կանանչ սփռոցին վրայ երկու անգամ թեթեւ մը զարնեմ, լոյսերը պիտի մարէ, իսկ վերջաւորութեան, ծափի ժամանակ ալ՝ վառէ: Այնքան պարզ բան մը:

Մթնշաղին մէջ լսուելիք կառքէն առաջ, Թեթեւ ակնարկ մը նետեցի դէպի քուլիս, եւ տեսայ մեր մատղաշ Թունուզցին ... Գլուխը կախ կը քնանայ: Բնաւ դոյնս չփոխեցի. արդէն Ջուրն էր ինկած իմ լոյսի հաշիւս: Այլեւս ինծի կը մնար աղօթել որ ան բնաւ չարթննար: Միւս կողմէ կը բղջուչանայի անոր կողմն իսկ նայելու եւ մատներս ալ չատ հեռու կը պահէի սեղանէն: Վերջաւորութեան, երբ ան նկատել տուաւ իմ նշան չընելս, չուզեցի ըսել թէ իր անոյշ մրափը ի՛նչպէս խանգարէի .. եւ տուի իր պախշիշը:

Բեմի մարդոց չատ ծանօթ են նման վերիվայրումներ, որոնք միայն հանդէսէն ետք կը պատմուին ծիծաղ չարժելու համար, մանաւանդ ֆրանսերէն լեզուով այնքան խօսուն թրուներու պարագան, այսինքն բնագրին յանկարծակի մոռացումը: Այս տեսակի տաղապանքներու ժամանակ, ո՛չ միայն մեղքնալիք էակ մը կը դառնաս, նոյնիսկ օգնութեան կարօտ: Իմ անդրադէտ բայց որքա՜ն զգայուն մայրս մէկ անգամ միայն եկաւ զիս լսելու սրահի մը մէջ: Չէր ալ ուզեր ըսել պատճառը: Վերջապէս, օր մը, երկար հետապնդումէ ետք, ան խոստովանեցաւ.

– Հազար մէյ մըն ալ բեմին վրայ բառերդ մոռնաս, ես ինտո՞ր կրնամ վարը նստիլ եւ վրադ խնդացողներուն երեսը նայիլ:

Կրկին վերադառնալով Պոլիս ,քաղաքապետական Թատրոնին ,երբ անոր մաշինիսթին ալ լոյսի խաղը բացատրեցի, ան ելեկտրական թելերը տարաւ – բերաւ, զանոնք իրար անցուց եւ կոճակ մը հաստատեց գետինը, սեղանին տակ, որուն վրայ հազիւ կոխելով, ցանկութիւնս պիտի կատարուէր, առանց միջնորդութեան, ուղած ատենս: Այս չատ չնչին մանրամասնութիւնն ալ կարգադրուած, այլեւս ամէն ինչ պիտի ծաւալէր խաղական ոճով կառուցուած այս Թատրոնին մէջ վեց հարիւր քանեւհինգ ուշադիր հանդիսականներու առջեւ, եւ առաջին կարգին՝ Խաչատուրեան Պատրիարքը, որուն յատկացուած էր պատուոյ օթեակը, բեմին աջ կողմը:

Այլեւս այդ ինծի համար պատմական գիշերուան եռեփուն մթնոլորտին մէջ, ի տարբերութիւն ֆրանսական հիւպատոսարանի սրահին, ամբողջովին հայ էի, հոգիով, մտքով, սրտով: Բեմին վրայ, իմ անձս՝ ոտքի, լոյսերով ողողուած, իսկ դիմացս ալ, մթնշաղին մէջ, հանդիսականները՝ նստած: Կ՚ուզէի իմ կարօտավառ նայուածքս ամէն մէկուն աչքերուն ուղղել, գրագէտներ, դաստիարակներ, կրօնաւորներ, քերթողներ տարեց եւ գեռատի, մամուլի ներկայացուցիչներ, գիտութեան եւ արուեստի մարդիկ, գրասէրներու բազմութիւն մը, իսկ վերը, կիսաչրջանակ, ամէնէն վերը, ողկոյզ - ողկոյզ վարժարաններուն ուսանողութիւնը, որոնց մէջ կրնա՞ք երեւակայել թէ ո՞վ կրնար գտնուիլ: Չէ՛, չէ՛ք կրնար: Ուրեմն ըսեմ ձեզի: Ծերունազարդ Յակոբ Մնձուրին, այո՛, մեր վերջին մե՜ծ գիւղերգակը: Միւս օրն իսկ, երբ Կեդրոնականցի տղաք տուին այս լուրը, սիրտս խաւարեցաւ ու՞ պոռթկայ.

– Բայց ինչո՞ւ տղաք, հրաւիրագիր մը չտուիք Մնձուրիին:

– Չէ՛ք գիտեր զուք անոր բնաւորութիւնը, պատասխանեցին դրեթէ միաբերան: Քանի անգամ տարբեր առիթներով ալ փորձեցինք անոր տոմսակ տալ, մերժեց մեզ, գլուխը անդին դարձուց:

Այս վարմունքը հայկական գաւառի պարզունակ էակներուն ամենացայտուն գիծն է բնաւորութեան: Ուրիշին մէքան չըլլալ:

Վերջին անգամ բախտ ունեցայ տեսնել Մնձուրին 1976-ին, Գնալը կղզիի մէջ, արդէն ծերունի, արեւուն դիմաց, պատի մը տակ նստած ծովը կը դիտէր: Մարդ ճանչնալու անկարող, բայց այնքան երջանիկ դէմքով: Ան իր գիւղին մէջ հաց եփող եղած էր, Արմտանի, Ակնայ, Արաբկիրի արհեստ չունեցող մարդոց գործը: Եւ մինչեւ ծերութիւն այդպէս ալ մնաց:

Այդ գիշեր, մէկ խօսքով, ես այլեւս պարզ մեկնաբան մըն էի, եւ հայ գիրն ու անցեալը, արուեստի չապիկով պաճուճուած՝ ալիք – ալիք կը փոխանցուէին ունկնդիրներուն: Բոլորովին աներեւակայելի երազ մըն էր որ իրականութիւն կը դառնար: Վաղեմի հայկական ոստանին կը վերադարձնէի անոր ծոցին մէջ սնած քերթողներուն հոգիէն ու գրիչէն ժայթքած անմահանալի բերքերը: Պետրոս Դուրեան, Եղիա Տէմիրճիպաշեան, Եղիա pour les intimes, Միսաք Մեծարենց, Դանիէլ Վարուժան, Վահան Թէքէեան չկային: Բայց կար կենը բանաստեղծ Թորոս Ազատեանի, որուն մշակած Ակնայ մանիները այդ գիշեր այնքան սրտի լարեր Թրթռացուցին:

Բայց կար մեր նոր դարուն ն՛որ բանաստեղծը՝ Զահրատ, որուն «Մարդու միս»ը այնքան ջերմութեամբ ծափահարուեցաւ որ ստիպուեցայ բեմէն աջովս նշան ընել վերը՝ օթեակին մէջ իր նուիրական մօր քով, խոկումներով վերափոխուած քերթողին, որ պահ մը ամբողջ սրահի աչքերուն Թիրախը դարձաւ: Երեկոյթի վերջաւորութեան, քերթողամայրը, դեռատիթիթ աղջկայ մը ժպիտով ըսաւ.

– Պ. Պօղոսեան, այս գիշերուան համար, մանաւորապէս Իտալիայէն բերել տուած կանանչ գլխարկս դրած եմ:

Իսկապէս ալ, չմոռնամ ըսելու, առանց բացառութեան, սրահին ամբողջ կիները գլխարկ կը կրէին, համաձայն վայելչութեան զուսպ կանոններուն, Փարիզի մէջ իսկ այլեւս պատմութեան անցած սովորութիւն մը:

Առաջին մասի վերջաւորութեան, իրարու յաջորդեցին երեք աննման գոհարներ: Եղիայի կարօտավառ հոգիով նկարագրուած «Մեր Վօսփորը»: Երկրորդ, ժամանակին, ձեռքովս կտրած ու պահած Շաւարշ Միսաքեանի «Յառաջ»էն միջնադարեան աչուղ Յակոբ Ախասանցիի «Սարվու չինար էջմիածին»ը, որով, յուզեալ հանդիսականները՝ իբրեւ ուխտաւորներ, չա՜տ հեռուները փոխադրուեցան: Վերջապէս Խաչատուր Աբովեանի սրտառուչ արձակ էջը նուիրուած հայ լեզուին, որ, ո՛վ զարմանք, այստեղ, երեք հեղ, ծափահարութիւններով ընդհատուեցաւ, իսկ 1955-ին, Բարեգործականի յիսնամեակին, Փարիզի Սալ Փլէյէլի մէջ, լաւ կը յիշեմ, երկու տեղ միայն: Միւս օրն իսկ, այս երկու կտորները արտատպուեցան «Մարմարա»ի մէջ, Պետրոս Զօպեանի խնդրանքով:

Հանդէսի միջնարարին, թէեւ առաջուց որոշած էի, նկատի առնելով երկրորդ բաժինը, խուցիս մէջ ամփոփուիլ: Բայց յանկարծ սթափեցայ. բեմէն քանի մը քայլ անդին մեր պատկառելի Պատրիարքը կար: Սրտատրոփ դիմեցի անոր օթեակը, ուր տեղ գրաւած էին նաեւ իր անձնական բժիշկը՝ տոքթոր Վարուժան եւ Պր. Զամպաք՝ Ս. Խաչ Դպրեվանքի խնամակալը: Ծնեցայ խոնարհաբար Սրբազանին Աջը առնելու: Բայց ան իսկոյն վզէս բռնելով՝ գլուխս իրեն մօտեցուց եւ քունքէս համբուրեց: Մէյ մըն ալ դէմքս Թաղուեցաւ անոր վերարկուի լայն թեւին եւ ալեհեր մօրուքին մէջ: Աղէկ որ բոլոր Պոլսեցիներու բարեկամ ֆօթօ Շէնէլը հոն էր այս պահը անմահացնելու համար:

Եւ երբ Սրբազան Հայրը զիս պահ մը նստեցուց իր կողքին, ան իր վառվռուն աչքերն ու ցուցամատը ինծի ուղղելով, բացագանչեց.

– Բեռներդ ծանր էին, ա՛յ տղայ, բայց կէօմրիւկէն մալ փախցնելու պէս անցան ու գացին...

Այլեւս այս սրամիտ խօսքէն ետք ի՞նչ կարելի է աւելցնել:

Բայց դեռ ուրիշ չա՜տ պատմելիքներ կը սպասեն իրենց կարգին:

ՍԱՐԳԻՍ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

Փարիզ
Մայիս 12, 1992

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՄԻԱԲԱՆՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԱԲԲԱՀԱՅՐ
Հ. ԳԷՈՐԳ Ծ. ՎՐԴ. ՊԱԼԵԱՆԻ
ՀՈՎՈՒԱԿԱՆ ԱՌԱՋԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱԼԷՊ

Մխիթարեան Միաբանութեան Ընդհ. Աբբահայր Հ. Գէորգ Ծ. Վրդ. Պալեան, ընդառաջելով Հալէպի Մխիթարեան Վարժարանի տեսուչ՝ Հ. Յարութիւն Ծ. Վրդ. Պզտիկեանի հրաւէրին, 1992, Ուրբաթ, Ապրիլ 24, երեկոյեան ժամը 8-ին հասէն ժամանեց Հալէպի օդակայանը, ուր Իտալիոյ պատուոյ հիւպատոս Պր. Ժորժ Անթաքի, դիւանագիտական կառքով եւ դրօշակով, վարժարանի զոյգ վարդապետները՝ Հ. Եփրեմ Վրդ. Տէր – Ղազարեան եւ Հ. Յարութիւն Պզտիկեան, հոգաբարձու մարմինը եւ խնամակալութիւնը ընդունեցան զինք ծաղկեփունջով, պատուոյ հիւրանոցին մէջ եւ ապա ուղղուեցան դէպի Մխիթարեան Վարժարան, ուր պատուոյ շարքի կեցած 50 սկաուտներ եւ արենոյշներ սուրիական եւ հայկական Եռագոյնի կամարին տակէն առաջնորդեցին դէպի հիւրանոց, տեղի տալով առաջին մտերմիկ խօսակցութիւններու: Աբբահայրը առաջին ջերմ տպաւորութիւնը զգաց ընդունելութենէն եւ հիւրանոցի մեծադիր լուսանկարներէն որոնք կը ներկայացնէին Ս. Ղազար կղզին, եւ Մխիթարեան Վարժարանները: Հիւրանոցի երեք պատերը ճոխացնող նորակերտ գրադարանն ալ, Թանկարժէք հրատարակութիւններով լեցուն, ունեցաւ իր գրական ազդեցութիւնը:

Յաջորդ օրը, Շաբաթ, Ապրիլ 25, ժամը 12-ին, մեծարգոյ հիւրը ընդունեցաւ վարժարանիս ուսուցչական կազմը, մտերմիկ հարցազրոյցներ ունենալով իւրաքանչիւրին հետ:

Կէսօրէ վերջ ժամը 5-էն մինչեւ 8, բարի գալուստի եկան բազմաթիւ ծնողներ եւ բարեկամներ:

Կիրակի, ժամը 10-ին Գերաշնորհ Աբբահայրը հայրապետական պատարագ մատոյց Մխիթարեան վարժարանի մատուռին մէջ եւ առաջին Հաղորդութիւն բաշխեց երրորդ դասարանէն 33 փոքրիկ աշակերտներու, ծնողներու եւ չրջանաւարտ աշակերտներու խուռներամ ներկայութեան, յուսոյ պատշաճի սիրուն քարոզ մըն ալ տալով: Յետ պատարագի իջաւ վարժարանիս Ալիշան սրահը ուր վարժարանիս Օրհոդայ Միութիւնը ճոխ ընդունելութիւն մը պատրաստած էր եւ սեղանակից եղաւ փոքրիկներուն եւ անոնց ծնողներուն Տեսուչ Վարդապետին ընկերակցութեամբ:

Երկուշաբթի, եւ Երեքշաբթի Ապրիլ 27 եւ 28-ին, մեծարգոյ հիւրը, գործի այցելութիւն մը կատարեց Լիբանան Մխիթարեան զոյգ վանքերուն (Ռասուտա եւ Պիքֆայա):

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 29-ին ընդունեցաւ հայ համայնքապետերը, որոնց հաղորդեց Մխիթարեան միաբաններու ջերմ ողջոյնները եւ մանրամասնութիւններ տուաւ Ս. Ղազարի մէջ պատրաստուող գրական եւ բանասիրական աշխատանքներուն մասին:

Կէսօրին, վարժարանիս զոյգ հայրերով եւ հոգաբարձու մարմնի ներկայացուցիչներով ճաշի հիւրը եղաւ Հայ Կաթողիկէ Առաջնորդ Գերապայծառ Պետրոս Արք. Մրեաթեանի եւ իր քահանայից դասին, ուր զոյգ Հովիւները փոխանակեցին ջերմ եւ անկեղծ մաղթանքներ ի սպաս Սուրբ Եկեղեցւոյ եւ Հայ ազգին:

Ժամը 5-էն 8, Աբբահայրը ընդունեցաւ Հալէպի հայ կրթական, մշակութային եւ բարեսիրական միութիւնները եւ ծանօթացաւ անոնց ազգօգուտ գործունէութիւններուն:

Նոյն գիշեր, վարժարանիս հոգաբարձութիւնն ու խնամակալութիւնը հրաւիրած էին մեծարգոյ հիւրը Արամ Մանուկեան հայ կեդրոնի Անի ճաշարանը ուր եղբայրական ջերմ մթնոլորտ մը ստեղծուեցաւ եւ տեւեց մինչեւ առաւօտեան ժամերը:

Հինգշաբթի, Ապրիլ 30-ին Գերաշնորհ Աբբահայրը փոխ այցելութիւն տուաւ մի քանի հայ վարժարաններու եւ հուսկ Բերիոյ Թեմի Առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեանի, զոր հազիւ ամիս մը առաջ հիւրասիրած էր Սուրբ Ղազարի մէջ: Խօսակցութիւնը եղաւ ջերմ եւ մտերմիկ:

Երեկոյեան ժամը 7-ին Մխիթարեան վարժարանի տեսչութիւնը, հոգաբարձութիւնն ու խնամակալութիւնը քօքթէյլ – հիւրասիրութիւն մը տուին ի պատիւ Գերաշնորհ Աբբահօր, որուն ներկայ գտնուեցան քաղաքիս բոլոր դաւանանքի եկեղեցական հեղինակութիւնները, դիւանագիտական բոլոր ներկայացուցիչները եւ այլ բարձրաստիճան հիւրեր, ուր խօսք առաւ (ֆրանսերէնով) Տեսուչ՝ Հ. Յարութիւն Ծ. Վրդ. Պզտիկեան, պատմական ընելով Մխիթարեան Միաբանութեան բացառիկ նկարագրին եկեղեցւոյ իրականութեան մէջ, 56 տարի առաջ վարժարանին հիմնադրութեան շարժառիթի մասին ծանօթութիւններ տալով եւ հուսկ շնորհակալութիւն յայտնելով ներկաներուն որոնք զանազան ձեւերով օգտակար կը հանդիսանան վարժարանին եւ հայութեան, մանաւանդ երբ դեռ այնքան թարմ էր Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահ՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի Սուրիա այցելութեան եւ գտած ամենաջերմ ընդունելութեան յիշատակը կառավարութեան կողմէ:

Գերաշնորհ Աբբահայրը խօսք առնելով (ֆրանսերէնով) ըսաւ – Հալէպ քաղաքը մասնաւոր տեղ մը կը գրաւէ Մխիթարեան Միաբանութեան պատմութեան մէջ, քանի հոն է որ Մխիթար Սեբաստացի 17-րդ դարու վերջաւորութեան, առաջին անգամ չփում ունեցաւ Արեւմտեան Եկեղեցւոյ միաբաններու հետ եւ տպաւորուեցաւ անոնց մտաւորական պատրաստութենէն. ապա յիշեց վարժարանիս հարիւրաւոր նախկին սաներ զանազան մարզերու մէջ կը ծառայեն ներկայիս Սուրիոյ որպէս իրենց երկրորդ Հայրենիքը եւ հուսկ ջերմ շնորհակալութեան խօսքը ուղեց Սուրիոյ վսեմագոյն Նախագահին որուն յատուկ խնամքը եւ սէրը հանդէպ Հայոց, յայտնի է բոլորին:

Ուրբաթ, Մայիս 1-ին Աբբահայրը, վարդապետներով եւ հոգաբարձութեան անդամներով հիւրը եղաւ առենապետ Պր. Մարսէլ Մակարեանին ամարանոցը (Թըրքական սահմանին վրայ) ուր տեղի ունեցաւ ընտանեկան ճոխ հիւրասիրութիւն Մակարեան երեք եղբայրներու կողմէ (Յովհաննէս, Ժորժ եւ Մարսէլ) եւ խորհրդակցական ժողով մը Մխիթարեան Վարժարանի բարօրութեան ի խնդիր:

Երեկոյեան ժամը 7-ին, Հալէպի պատուոյ հիւպատոս Պր. Ժորժ Անթաքի քօքթէյլի հրաւէր մը տուաւ իր բնակարանին մէջ մեծարգոյ հիւրին եւ տեսուչ վարդապետին, ի ներկայութեան հիւրաբար Հալէպ ժամանած Յորդանանի Իտալիոյ դեսպանին եւ իր շքախումբին: Պր. Անթաքի մասնաւոր փափկանկատութեամբ մը ցոյց տուաւ իր սեփական ճոխ հաւաքածոն Իզնիքի, Քէօթահիայի գնուած հայկական յախճապակիներու, – Եգիպտոս Պր. Պօղոս Իսպէնեանէն, – որոնց լաւագոյն կտորները – ըսաւ – Պր. Իսպէնեան չուզեց ծախել, Սուրբ Ղազարին նուիրելու համար (ինչ որ յետագային անձամբ կատարեց):

Շաբաթ, Մայիս 2-ին, առաւօտեան ժամը 10, Աբբահայրը այցելեց Անարատ Յղութեան Հայ Քոյրերու զոյգ վարժարանները եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ համայնքապետ՝ Վերապատուելի Պարգեւ Աբարթեանին որ չատ հոգեկից ընդունելութիւն մը ցուցաբերեց:

Երեկոյեան ժամը 5-ին Հ. Մ. Ը. Մ-ի վարչութիւնը եւ Համազգայինի Շրջանաւարտները սիրուն ծաղկեփունջերով յարգանքի այցելութիւն մը տուին Մեծարգոյ Աբբահօր:

Ժամը 10-ին տեղի ունեցաւ Մխիթար-

ՇԱՐՎԻԼԷՕՅԻ ԱԶԳ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՇԱՐՎԻԼԷՕՅ. — ՓՕՆ տը Շէրիւի Հայ Ազգային Միութիւնը Ապրիլ 26-ին ընդհանուր ժողով գումարելով հետեւեալ ձեւով կազմած է իր վարչութիւնը.—

Պատուակալ նախագահ — Պ. Աշոտ Արեգեան, Պ. Արիստակէս Խաչատուրեան
Նախագահ — Պ. Լեւոն Թէրզեան
Փոխ նախագահ — Պ. Գեղամ Պետրոսեան
Քարտուղար — Տիկին Ժագլին Թէրզեան
Փոխ քարտուղար — Տիկին Լօժէնի Գարակեավուրեան
Գանձապահ — Օր. Քաթրին Թիւրքմէնեան
Փոխ գանձապահ — Պ. Գէյման Սիմոնեան։

Թղթակցութեան հասցէ.—

82, rue du Travail
38230 Pont de Cheruy

...եան Վարժարանի գարնանային աւանդական ճաշ — պարահանդէսը, Ալիշան սրահին մէջ, վերապահուած ծնողներու եւ բարեկամներու, որուն անակնկալ պատւոյ հիւրը եղաւ Գերաշնորհ Աբբահայրը մեծ ուրախութիւն պատճառելով բոլոր ներկաներուն։

Կիրակի, Մայիս 3-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին պատարագեց եւ քարոզեց Հայ Կաթողիկէ Ս. Երրորդութիւն վանքի տաճարին մէջ, հաւատացեալ խուռներամ բազմութեան մը առջեւ։

Երեկոյեան նոյն եկեղեցւոյ Տիկնանց Աղքատախնամ Միութիւնը ճոխ ընդունելութիւն մը պատրաստած էր ի պատիւ Մխիթարեան Միաբանութեան Ընդհանուր Աբբահայր Հ. Գէորգ Ծ. Վրդ. Պալեանի, ի ներկայութեան Գերպ. Պ. Արք. Մրնաթեանի, ուր տեղի ունեցան եղբայրական ջերմ բաժակաճառեր, մեներգներ, արտասանութիւններ։

Երկուշաբթի, Մայիս 4-ին, առաւօտեան ժամը 10-ին, խալական հիւպատոսարանի դրօշակակիր դիւանագիտական կառքը ճամբայ ելաւ Մխիթարեան Վարժարանէն, չքախումբով մեկնելու դէպի Հալէպի օդակայանը, ուստի Գերշ. Աբբահայրը թռիչք առաւ դէպի Վենետիկ, վերջին անգամ մըն ալ շնորհակալութիւն յայտնելով բոլորին եւ հայրական օրհնութիւնը տալով ամէնուն։

ՀԱԼԷՊԻ
ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՏԵՍՉՈՒԹԻՒՆ

ՃԱՐՏԱՐԱՐՈՒԵՍՏԻ ԳԱՂՏՈՐՍ ՖՐԱՆՍԱՆ

Շուկաներուն վրայ մղուած մրցակցութեան քով մեծ ձեռնարկութիւնները ունին ստուերային պայքար մըն ալ որ կը վերաբերի լրտեսութեան մարզին. գաղտնիքներ կորզելու ջանքին։

Այս պայքարին մէջ ամէնէն նեղ կացութեան մատնուածները ամերիկեան ընկերութիւններն են. վերջերս համակարգիչներու տալլասցի արտադրող մը անդրադարձած է որ հարաւային քորէացի մրցակից մը ձեռք անցուցած է իր գիներու գաղտնի ցուցակներու մասին տեղեկութիւններ։ Անմիջապէս դիմած է գաղտնի ոստիկանական սպասարկութեան մը. անոնք ընկերութեան մէկ պահարանին մէջ գտած են անմեղ տուփ մը որ կը պարունակէր ձայնասփիւռի հաղորդիչ մը. առով մրցակից ընկերութիւնը կ՚ունենար գրկուած լուսապատճէններուն օրինակները։ Տուփը հոն զետեղուած էր նոր գործի մտած պաշտօնեայի մը կողմէ։

Ճարտարարուեստի գաղտագողութիւնը նոր բան չէ. միշտ անօրինական ալ չէ։ Հարցագրոյցի մը համաձայն, նկատի առնուած ընկերութիւններու 37%-ը յայտնած է թէ զոհ դարձած է լրտեսներու։ Անոնք դիմած են որոշ միջոցառումներու. մէկը աշխրած է ձեռնարկութեան տրուած խմբական այցելութիւնները, որովհետեւ ճարտարարուեստի գաղտորսները սովորութիւն ունին պարզ այցելու ձեւանալու եւ սարքաւորումները, գործիքները լուսանկարելու։

Սի — Այ — Էյ-ի անօրէնը իր կարգին կը յայտնէ թէ լրտեսական ցանցեր որոնք չեն գործեր Միացեալ — Նահանգներու մէջ, կը ջանան բարձր թէքնոլոժիի ամերիկեան ընկերութիւններուն մէջ մարդիկ մտցնել ու կը խուզարկեն գործի մարդոց պայուսակները երբ անոնք գործով արտասահմանեան ճամբորդութիւններ կը կատարեն։

Թէ ինչ ծաւալի կը հասնի գաղտորսութեան պատճառած վնասը, դժուար է ենթադրութիւն ընել. թէ՛ ձեռնարկութիւնները եւ թէ իշխանութիւնները կը մերժեն այդ մասին տեղեկութիւն հաղորդել. սակայն աւելի քան 30 ապահովագրական ընկերութիւններու եւ մասնագէտներու վրայ կատարուած ուսումնասիրութիւն մը ցոյց տուած է թէ թէքնոլոժիք եւ առեւտրական գաղտնիքներու գողութիւնը միլիառաւոր տոլարներու տարողութիւն ունի։

Ամերիկեան մամուլի ծանօթ անուն «Նիւզուիք»ի համաձայն, անտեսական գաղտորսութիւնը ամէնէն զարգացուցած երկիրներէն մէկը Ֆրանսան է. Արտաքին ապահովութեան ընդհանուր տնօրէնութեան աշխատողները չեն վարանիր նոյնիսկ գործի մարդոց օդանաւի աթոռներուն տակ ընկալուչներ զետեղելու եւ խուզարկելու պանդոկի անոնց սենեակները։ Սի — Այ — Էյ-ի գաղտնի տեղեկագիր մը վերջերս ուշադրութիւն հրաւիրած է Ֆրանսացի գործակալներու ներկայութեան վրայ որոնք կը շափշփեն Միացեալ — Նահանգները փնտռելով ճարտարարուեստական գաղտնիքներ։

Այսուհանդերձ, գաղտորսութեան հրապարակին վրայ Ֆրանսացիները առանձին չեն։ Ամերիկացիները կը կասկածին թէ բրիտանական լրաքաղ սպասարկութիւնները մտիկ կ՚ընեն երկրին մէջ հաստատուած ամերիկեան ձեռնարկութիւններու հեռաձայնները։ Պրպտողները մէջտեղ հանած են արժանթինեան գաղտնի սպասարկութեան նախկին գործակալներու կողմէ ղեկավարուած ցանց մը որ Պուէնոս — Այրէս կայք հաստատած 500 օտար ձեռնարկութեան հեռաձայնները մտիկ կ՚ընէր, տեղեակ պահելու համար տեղական ընկերութիւնները։ Միամիի մէջ հակա — լրտեսութեան մասնագէտ ընկերութիւն մը վերջերս իր յաճախորդները զգուշացուցած է եղիպտացի լրտեսներու դէմ որոնք «չշմեցուցիչ կանոնաւորութեամբ» մը մուտք կը գործեն ճամբորդող գործի մարդոց պանդոկի սենեակներէն ներս։

Գաղտագործուած միջոցներուն, ընկալուչներու զետեղումը եւ կաշառքը հասարակ բաներ են. այսօր կան շատ աւելի զարգացած ձեւեր։ Հոն Քոնկ ապրող ամերիկացի գործի մարդու մը աշխատավայրը կատարուած քննութիւն մը մէջտեղ հանած է որ հեռաձայնային կեդրոնը որ պահարանի մը մէջ զետեղուած էր, խարդախուած էր. գործակալներ որոնք որպէս քննիչ պաշտօնեաներ ներկայացած էին, գաղտնօրէն այդ կեդրոնին ներմուծած էին դրութիւն մը որ իրենց կարելիութիւն պիտի տար դուրսէն հետեւելու կատարուած խօսակցութիւններուն։ Նման օրինակներու միշտ կարելի է հանդիպիլ։

Այլ հարց է թէ Ամերիկայի մէջ այնքան ալ դժուար չէ լրտեսել ճարտարարուեստի մարզին գաղտնիքները։ Ընկերութիւններու տեղեկատու թերթիկները արդէն աչալուրջ բան կ՚ըսեն անոնց արդիւնաբերութեան չափանիշներուն մասին։ Անոնց միջոցաւ մասնագէտ մը կրնայ ձեռք ձգել իրեն հարկաւոր տեղեկութիւնը։ Կան տակաւին համալսարանները որոնց դռները լայն բացուած են ամէնուն համար։ Ճափոնցի ոեւէ գործակալ կրնայ որպէս ուսանող ներկայանալ ու կորզել համալսարանական հետազօտութեան ծրագիրները։

Սի — Այ — Էյ-ն ու Էֆ — Պի — Այ-ը մտադրած են աւելի ծաւալուն միջոցներով պայքարիլ ճարտարարուեստի լրտեսութեան այս երեւոյթին դէմ։ Փորձի շրջանի մը համար, ամենամեծ 50 ընկերութիւններու պաշտօնատարներուն իրենց ճամբորդութիւններուն ընթացքին կը տրուին յատուկ դրութեան հեռաձայններ որոնք ամերիկացի բարձրաստիճան պաշտօնատարներու գործածութեան սահմանուած են եւ որոնցմէ կարելի չէ որեւէ ձեւով խօսակցութիւն մը լրտեսել։

Հակառակ նման նորանոր միջոցառումներու, ամերիկեան սպասարկութիւնները միշտ կը ջանան աւելի լաւ զինուիլ ճարտարարուեստի լրտեսներու դէմ։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ մէջ Մայիս 14-ին Քոնկրէսի շէնքին առջեւ հանրահաւաք մը տեղի ունեցած է, կազմակերպուած «Քրիստոնեայ համերաշխութիւն» կոչուած եկեղեցական միջազգային կազմակերպութեան կողմէ։ Խօսք առած են ամերիկացի քաղաքական դէմքեր, շեշտելով Արցախի ու Հայաստանի հայութեան զօրավիգ կանգնելու անհրաժեշտութիւնը։ Հանրահաւաքին ընթացքին կարդացուած է Արցախի առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկոպոսի նամակը, ինչպէս նաեւ պարոնուհի Քոքսի գիրը։

⁂

ՊՈԼՍՈՅ մէջ, Շաբաթ, Մայիս 9-ին բացումը կատարուած է Գարակէօզեանի մանկապարտէզի բաժնին, նախագահութեամբ Գարեգին Պատրիարքի, որ արտասանած է ուղերձ մը, շնորհաւորելով անօրէնուհին՝ Տիկին Քլեմանս Զելիքը եւ վարժարանին Ուսուցչական կազմը։ Բացման արարողութեան յաջորդած է հիւրասիրութիւն մը։ Խօսք առած է խնամակալութեան անդամներէն՝ րժիշկ Սեդրակ Տալուեան, ապա՝ վարժարանի հիմնադիր՝ տոքթոր Մարտիրոս Ենիեորկան որ ծանրացած է մանկապարտէզի անհրաժեշտութեան վրայ։ Գործադրուած է գեղարուեստական բաժին մը։

⁂

ՊՈԼՍՈՅ «Ճէմալ Րէշիտ Պէյ» քաղաքապետական համերգասրահը Մայիս 11-ին, դաշնակի ունկնդրութիւն մը տրուած է ծանօթ արուեստագիտուհի՝ Սեդա Դանիէլ։ Յայտագիրը ամբողջովին բաղկացած էր Շոփէնի գործերէն։

⁂

ՊԱՔԸՐԳԻՒՂԻ Դպրաց դասուն եւ Քառասուն Մանկանց Երգչախումբի կրկնակ տարեդարձները տօնուած են Մայիս 10-ին Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ մէջ։

ՄԹԻՆ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Ու մէկէն զայրացաւ՝ արտասանած այդ ապուշ խօսքին համար։ Յուզումէն կը դողար ու չէր գիտեր թէ այդ յուզումը մօ՞րը պատճառաւ էր, թէ Արուսեակին։ Այժմ կը յիշէր նաեւ մօրը այդ ձերմակ հրճգգեստը, որ մէջքէն վար կ՚ուռէր։ Ամրան կիրակի երեկոները՝ երբ միասին պտոյտի կ՚ելլէին, սիւքը կը խաղար զըւարթօրէն այդ հրճգգեստին փէշերուն հետ։ Ինք վազելէն կը հեռանար՝ ծաղիկի մը կամ միջատի մը համար, ակօսէ ակօս ու ցանկապատէ ցանկապատ կը թաւալէր եւ երբ վերադառնար՝ հեռուէն, մօրը հրճգգեստը դրօշակի մը պէս կը ծածանէր կարծես։ Կեանքի բոլոր դէպքերէն ու քաղաքին բոլոր անկիւններէն, այդ անոյշ օրերուն, կրնար վերադառնալ մօրը՝ նոյն ապահովութեամբ ու նոյն վստահութեամբ։ Երբեմն կուգար վիրաւոր, մանկական պզտիկ վէրքերով, որ առանց խընամքի կրնան պէտք հետեւանքներ ունենալ, երբեմն կը վերադառնար՝ առանց կօշիկի, կրծկալը կամ տափատը պատռած, մազերը խռիւ ու վստահ էր թէ պիտի գտնէ նե-րսումը միշտ պատրաստ մօրը աղուոր աչքերուն մէջ։ Կեանքի բոլոր դէպքերէն, բոլոր արարքներէն, բոլոր յանցանքներէն, ցաւերէն ու հիւանդութիւններէն, քաղաքի բոլոր անկիւններէն, նաւահան — գիստէն ու վաճառաշուկայ փողոցներէն, ուր կը կռուէին կատաղի հայհոյանքներով՝ յոյն ըկտի լակոտներու հետ, արտերէն ու մրգաստաններէն, այդ անոյշ օրերուն, կարելի էր վերադառնալ իր մօրը։ Մայր մը կա՞ր միթէ, որուն կարենար վերադառնալ այժմ, որ դրան մէջ սփասէր իր վերադարձին։

— Ցաճախ դուն էիր, որ կը լացնէիր զինքը, ըսաւ Արուսեակ։ Բացի մօրմէդ, ոչ ոք քեզ կրնար զսպել։ Իսկ հիմա տեղէդ չես շարժիր, կարծես թէ երեսուն տարեկան ըլլաս։

Հայեացքը վերստին պէշ ցոլացումներ ունէր անշուշտ, քանի որ Արուսեակ յարեց.

— Երբ այդպէս կը նայիս, ոչ ոք կը համարձակի անոյշ խօսք մը ըսել։ Բոլորը կը սիրեն քեզ, բայց դուն կարծես թէ օտարի տան մէջ ես։ Մեծ մայրդ կ՚ըսէ թէ երեսէդ թոյն կը կաթի...

Արդարեւ, ճիշդ այդ էր զգացածը, — օտարի տան մէջ նստած։ Աքսորի մթին տարիներուն եւս երբեք չունէր, այլ հոգւոյն խորը միշտ արթուն էր իր հայրենի տան պատկերը։ Արտեւանունքները խոնարհելու պէտք իսկ չունէր զայն երեւակայելու համար։ Միշտ այն խորին ներդադածութիւնը ունէր թէ այդ տունը հոդ է, ահաւասիկ։ Մէկ փողոցէն միւս փողոցը՝ իր լայն խաբխաններուն վրայ։ Ակնարկը եթէ քիչ մը ծռէր՝ վստահ էր թէ պիտի նշմարէր լայնատարած թզենին, որ դրացի պատին կը յենուր, այնքան ծանր էր պտուղներուն բեռը։ Վարը՝ ածուի մը եզերքը ճերմակ շահպրակներ կային, որ խունկ ու անմահութիւն կը բուրէին։ Առանձին, այդ շահպրակները կը բաւէին ողջ գարունը բուրաւետելու համար։ Ո՞վ կրնայ երբեւիցէ երկու հայրենի տուն ունենալ։ Մարդու մը համար մէկ հայրենի տուն գոյութիւն ունի, ուր կը բնակին ողջ սիրելիներն ու սիրելի մեռելները։ Ձմրան դաժան գիշերներուն, երբ հովը կ՚ոռնար դուրսը, խոշտանգելով ծառերը՝ քանի՜ ժամը կրնա՞ր միթէ հնչել, առանց որ հայրը հանդիսաւոր կերպով յօրանջէր ու առաջին աղդանշանը տար։

Արդ՝ պոլսական այս յարկաբաժինը հայրենի ոչինչ ունէր։ Ոչ անձրեւին անոյշ աղմուկը կար սալիկնային վրայ, ուշ Նոյեմբերին կամ գարնան յետամնաց օրերուն, երբ երկիրը կը սկսէր ծափել, ոչ սարեակներ, եկքանիկներ ու ճնճղուկներ կային խորքի ծառերուն վրայ եւ ոչ իսկ գորտերու կռինչ։ Վաղ առաւօտեան, երբ կիսաքուն կեղծաւորութեամբ, կոպերը կը փակէր՝ մայրը ոտքերուն ծայրերուն վրայ կը մօտենա՞ր միթէ անկողնին իր կիսախուփ աչքերը համբուրելու համար։ Անգամ մը՝ ձախաւեր շարժման մը պատճառաւ, իր ամբողջ իրանովը մայրը ինկած էր վրան ու ինք, որ սուտ — քուն էր՝ ակամայ ճչացած էր։ Քաղցր խընդուքով մը վերջացած էր ամէն ինչ։ Մայրը զինքը գրկած էր բազուկներուն մէջ ու կուշտ մը համբուրած։ Արդ՝ նման յիշատակներով է որ հայրենի տան մը պատկերը կանգուն կը մնայ։ Երբեք, վայրկեան մը իսկ չէր ուզած ենթադրել թէ իր հայրենի երդիքը ուրիշ նկարագիր կըրնար ունենալ։ Օտարի տան մէջ էր արդարեւ, տան կլիման օտար էր իրեն ու մարդ ստիպուած էր օտարութեամբ վարուիլ այս օտարներուն հետ։ Ամէն հայրենի տուն որոշ անձնաւորութիւն կ՚ենթադրէ։ Մինչդեռ ինք կ՚ապրէր կծկուած ինքն իր վըրայ, բանտարկուած ինքն իր մէջ։

— Բարգէ՛ն, տղա՛ս...

Լսուեցաւ մեծ մօրը ձայնը վարէն։

— Բարգէնը պատրաստ է, մօրաքոյր, ըսաւ բարձրաձայն Արուսեակ, ելլելով դուրս ու ծռելով սանդուխին բազրիքն ի վար։

— Վա՛ր իջէք, աղջի՛կս...

Լսուեցաւ վերստին մեծ մօրը ջղային ձայնը։ Տեղէն շարժելու մտադրութիւն իսկ չունէր, բայց Արուսեակ ձեռքէն բռնեց ու իջեցուց զինքը։ Երբ քանի մը աստիճան վար՝ ան գլուխը դարձուց, աչքերը լի էին սառահակ ժպտով մը։ Կարծես մէկէն գարունը խուժեց վրան։ Ուսերուն վրայ ու ողնասիւնն ի վար հաճելի ցնցում մը զգաց։ Բնազդաբար ձգեց Արուսեակին ձեռքը ու աչքերը խոնարհեց գետին։ Ու մինչեւ եկեղեցին դուռը այդ քաղցր դողը ուսերուն վրան էր ու անդամներուն մէջ։ Արտասուելու զօրեղ փափաք մը կար կոկորդին մէջ։ Երբ խորանին լոյսերը ինկան դէմքին վրայ՝ քիչ մնաց որ փղձկէր։ Ո՞րքա՛ն քաղցր կրնար ըլլալ այդ երաժշտութիւնը՝ իր ծարաւի հոգւոյն համար։ Ամէն ինչ շաբականներու ալիքներուն վրայէն կը հասնէր իրեն, երբ մէկէն զանգակները ակըսան հնչել, կարծես աւետելով կեանքին վերստին ծագումը։

(Շար. 12)

(Շար. Ա. էջէն)

ջանի ու Ղարաբաղի պղպջային մասին հարցումի մը, կ'ըսէ. «Պաքուի մէջ խորհրդարանին ու ժողովուրդին միջեւ խորունկ անդունդ մը կայ: Այս խորհրդարանը ժողովուրդին կամքին ներկայացուցիչը չէ: Եթէ այդպէս ըլլար Մութալիբով նախագահութեան պաշտօնին վերադարձած չէր ըլլար: Այս կացութիւնը կը բարոյալքէ ժողովուրդը. այս պատճառով, շատ դժուար է Ատրպէջանի ապագային մասին ենթադրութիւններ ընել»:

**

Թուրք մամուլը կ'արձագանգէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի այն յայտարարութեան (տե՛ս. «Յառաջ», Մայիս 22) ուր երրորդ կողմի մը դրդումը կը տեսնէր ան, Հայաստանը ուղղակի պատերազմի մը ներքաշելու քայլերուն մէջ: Հակառակ անոր որ որպէս «երրորդ կողմ» ոչ մէկ երկրի անուն յիշուած էր, Թուրք մամուլը զայն կը մեկնաբանէ որպէս Թուրքիոյ ուղղուած ամբաստանութիւն մը:

**

Թուրք զինուորական պատասխանատուներ վերլուծելով վերջին օրերու Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի իրադարձութիւնները, կը յայտնեն թէ Հայերու բուն թիրախը Ղարաբաղեան հողն է ու չարժման անցան շատ յարմար ժամանակով երբ Ատրպէջան քաղաքական ամէնէն անկայուն շրջանը կ'ապրէր: Յետոյ երբ ապահովութիւնը ունեցան թէ Թուրքիոյ կողմէ միջամտութիւն պիտի չկատարուի, ԱՄՆ ու Եւրոպա պիտի գոհանան դիւանագիտական ազդարարութեամբ, գրաւեցին Շուշին ու Լաչինը: Ստեղծուած հակազդեցութիւնը մեղմացնելու կը միտէր Նախիջեւանի յարձակումը որ միջազգային բանակցութիւններու հանգրուանին առիթ պիտի տար յետքայլով մը բարի կամք ցոյց տալու: Նախիջեւանէն ետ քաշուելու արարքը յայտարար նշան պիտի նկատուէր ատրպէջանական հողերու տիրանալու նման մտադրութեան մը ժխտումին, ինչ որ միջազգային ատեաններու մէջ բարենիշ մը պիտի ըլլար Հայաստանի:

**

Թուրք մամուլը քաղաքական կեանքին յատկացուած էջերէն զատ, յօդուածներու սիւնակներուն մէջ ալ լայն տեղ կու տայ Ղարաբաղի նիւթին. այս սիւնակներուն մէջ չեն պակսիր հարցը արամաբանական մօտեցումով մը ձեռք առնող լրագրողներ որոնք առանց ազգայնական հոսանքներէ տարուելու, պաղարիւն վերլուծումներ կ'ընեն. այսպէս է օրինակ «Միլլիյէթ»ի Մայիս 21-ի թիւին մէջ «Նեղ կացութիւն» խորագրով գրուածը. «...Ամէն բանէ առաջ Անգարա Ղարաբաղի հարցին մէջ միջամտելու ոչ մէկ յենակէտ ունէր: Ասկէ զատ, եղբայր Ատրպէջանը ինք եւս բացայայտ քաղաքականութիւն մը չունէր Ղարաբաղի մասին. չէր կրցած ներքին վէճերը մէկդի ձգել ու ամբողջ ուժով նուիրուիլ այս հարցին»:

Նոյն թուականի «Թէրճիւման»ը տեղ կու տայ «Թիւրքմէնստանի Թուրքերուն զօրակցութեան միութեան» նախագահին հետեւեալ արտայայտութեան. -- «Պէտք է շրջանի հարցերը նկատի առնուին որպէս ամբողջութիւն մը. այսպէս, Ղարաբաղի փոխարէն պայման է որ օրակարգի նիւթ ըլլան Սեւանի ու Զանգեզուրի շրջանները որոնք 1920-ին Հայաստանի ձգել տրբուած էին»: Նոյն անձը հարկաւոր կը նկատէ որ Ատրպէջան Հայաստանի ամբողջ սահմանին երկայնքին ծաւալէ պատերազմը, որպէսզի հայկական ուժերը մէկէ աւելի ճակատներու վրայ կռուելու պարտադրուելով կոտորակուին ու հողի կարեւոր կորուստ արձանագրեն. այդ պարագան ալ յետոյ զօրաւոր խաղաքարտ մը կ'ըլլայ Ատրպէջանի համար երբ հարցը բանակցութիւններու սեղանը բերուի:

Իսկ Ատրպէջանի ժողովրդական ճակատէն փրոֆէսէօր մը հետեւեալ կերպով կը մեկնաբանէ դէպքերը. -- «Ռուսաստան գիտնալով որ Մութալիբովի անկումը ժողովրդական ճակատը պիտի զօրացնէ, փորձեց բախումներով տկարացնել ժողովուրդը: Ինչ որ մեր երկրին մէջ կը պատահի այսօր, վաղը պիտի պատահի նաեւ թրքական միւս Հանրապետութիւններուն մէջ եւս: Ատրպէջանի պարագան երկրաքաղաքական լայնածիր դէպքերու մէկ ցուցանիշն է: Ռուսաստան իր կորիզային զէնքերը պիտի գործածէ: Երբ գլուխ բարձրացնող հանրապետութիւններու միջամտութիւն կատարուի, անոնց կորիզային զէնքերն ալ մէջտեղ պիտի ելլեն: Պիտի միջամտեն նաեւ Չինաստան ու Իրան: Հայաստան եւ Ատրպէջան եւս կորիզային զէնք կրնան գործածել: Արեւմուտքը այս կէտը պէտք է լաւ գիտնայ»:

Հետաքրքրական պիտի ըլլայ տեսնել թէ Թուրք մամուլը պիտի անդրադառնա՞յ արդեօք այս փրոֆէսէօրին պարզած հեռանկարին որ խորքին մէջ կատարեալ զուգահեռ մը կը կազմէ Մառեչալ Շապոշնիկովի Գ. աշխարհամարտի սպառնալիքին, որ այնքան աղմուկ, խրաբանցում ստեղծած է նոյն շրջանակներուն մէջ:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԵՌԱՏԻՊ

ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» -- ՄԱՅԻՍ 17 / 20)

ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՆԻՍՏ

Մայիս 19-ի նիստին, վարչապետ Գագիկ Յարութիւնեան անդրադարձած է տնտեսական բարդացող վիճակին եւ մասնաւորապէս ծանրացած է Թիւրքմէնստանէն հասնող կազին վճարման դժուարութիւններուն վրայ եւ շեշտած է այս երկրին հետ փոխադարձ առաքումներու կարգաւորման անհրաժեշտութիւնը: Այս առընչութեամբ պատուիրակութիւն մը նշանակուած է Պետական նախարար Ռուբէն Ջիֆթալարեանի գլխաւորութեամբ որ կը մեկնի Թիւրքմէնստան:

**

ԻՐԱՆԷՆ ՎԱՌԵԼԱՆԻՒԹ

Հայաստանի պատուիրակութեան Իրան կատարած այցելութեան ընթացքին Իրանէն վառելանիւթ ստանալու կապակցութեամբ համաձայնագիր ստորագրած է Ուժանիւթի եւ Վառելանիւթի նախարար Սեպուհ Թաշճեան: Այդ համաձայնագիրը կը նախատեսէ Իրանէն Հայաստան՝ Աստարա -- Թաւրիզ -- Մեղրի ճամբով կառուցանել 150 քմ. կազամուղ: Շինութիւնը կ'աւարտի 1994-ի ամրան:

**

ՀԱՅ -- ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի Մշակոյթի նախարարը Դամասկոս իր այցելութեան ընթացքին սուրիացի իր պաշտօնակիցին հետ կնքած էր գործակցութեան համաձայնագիր, որուն ծիրին մէջ արդէն որոշուած է աշնան, Սուրիոյ մէջ կազմակերպել հայկական ժապաւէններու շաբաթ: Սուրիա կ'այցելեն նաեւ «Տկզար» եւ «Կռունկ» համոյթները: Միւս կողմէ, կը նախատեսուի Երեւանի մէջ կազմակերպել հայ -- արաբական մշակութային կապերու համաժողով եւ ստեղծել արաբական մշակութային կեդրոն մը: Սուրիացիք փափաք յայտնած են նաեւ Դամասկոսի մէջ ցուցադրել՝ Երեւանի Մատենադարանի արաբերէն ձեռագիրները: Նախատեսուած է նաեւ մասնագէտներու փոխանակութիւն, բարձրագոյն ուսումնական հաստատութեանց մէջ դասաւանդելու համար:

**

ՊԷՌԼԻՆԻ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՐՑԱԽԻՆ

Գերմանիոյ հայկական կազմակերպութեանց Կեդրոնական Միութեան նախագահ Արթին Քէհէեան (Աքլիզ) Արցախի թեմի առաջնորդ՝ Պարգեւ Եպիսկոպոսի եւ Հայաստանի տնտեսական ծրագրերու վարչութեան պետ Վահան Շիրխանեանին յանձնած է Պէռլինի հայ առաքելական համայնքի «Արցախ» կոմիտէի նուէրը՝ 20 հազար մարք՝ Արցախի Հայութեան կարիքներուն համար:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. -- Տէր եւ Տիկին Կարպիս Ջըրբաշեան 3000 Ֆր. («Յառաջ միտք եւ Արուեստ»ին):

*

ՎԷՆՍԷՆ -- Տիկին Սողոմոնեան 300 Ֆր.:

**

ՄԱՐՍԷՅԼ -- Մարի Պէրպէրեան 100 Ֆր.:

— ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ —

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ վարչութիւնը Համբարձման տօնին առթիւ կը կազմակերպէ հանդիսաւոր պատարագ՝ Հինգշաբթի, Մայիս 28, ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ՝
ՄԱԿԱՐ ՔՀՆՅ. ՆԱՃԱՐԵԱՆ

**

Ս. ՅԱԿՈԲ — ԼԻՈՆ

Հինգշաբթի, Մայիս 28, տօն է Համբարձման:
Այս առթիւ Լիոնի Ս. Յակոբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Օրուան պատարագը կը մատուցանէ՝
ԻՍԱՀԱԿ ՔԱՀԱՆԱՅ ՀԷՔԻՄԵԱՆ

ԱՐԱՐԱՏ ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ

Ճաշ -

Վիճաբանութիւն մը

կազմակերպած է
Նիւթ.--
Ազգային ինքնութիւններ եւ այժմէական հարցեր
Դասախօս.--
ՓՐՈՖ. ԷՏՈՒԸՐՏ Ա. ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ
(Տըրհէմ, Ամերիկա)
Հիւսիսային Կարոլինայի Տիւք Համալսարանի Ընկերաբանութեան բաժանմունք նախագահ փրանսախօս ընկերաբաններու միութեան
Երեկոյթը կը վարէ՝
Տիկին Հուրիկ Զաքարեան Հողեբան,
դասատու Փարիզ եւ Նիւ-Եորք:
Երկուշաբթի, Յունիս 1, ժամը ժամը 20.30-ին
au Restaurant « Vartan »
52, Bd. St. Germain, Paris

Réservations au 43 26 20 68
ou auprès du Président
de l'Académie (AISA) :
Dr. AGOP KERKIACHARIAN :
34 12 65 27.

CENTRE CULTUREL
SAHAK — MESROP
339, ave. du Prado — 13008 Marseille

RECITAL
de
PIANO
par le jeune talentueux
Nicolas MAZMANIAN

le Mercredi 27 Mai à 20 h 45

au programme :
BRAHMS - MOZART - DEBUSSY
— Entrée libre —

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԱՅ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁ
1918, ՄԱՅԻՍ 28

ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՊԱՏԱՐԱԳ

Հինգշաբթի, Մայիս 28, Տօն է Համբարձման Քրիստոսի:
Այս օրը յատկացուած է Մանուկներու Հաղորդութեան:
Հայ Պետականութեան՝ Հայաստանի Առաջին Հանրապետութեան (1918, Մայիս 28) հռչակման տարեդարձն է:
Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցւոյ եւ Ֆրանսայի Հայաստանեայց Առաքելական բոլոր Եկեղեցիներուն մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:
Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ քահանայական իր անդրանիկ պատարագը կը մատուցանէ՝
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔԱՀԱՆԱՅ ԹԱՇՃԵԱՆ
Կը քարոզէ՝
ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ Արեւմտեան Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի
Պատարագի ընթացքին Գոհաբանական Մաղթանք կը կատարուի Հայաստանի Անկախութեան հռչակման 74-րդ տարեդարձին առթիւ:

CONSEIL REGIONAL
ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
ՄԱՐՍԷՅԼ

— ՄԱՅԻՍ 28 —

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ -- ՀԱՅ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ - ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հարաւային Ֆրանսայի Շրջանային Խորհուրդը Հայ անկախ պետականութեան հռչակման առթիւ կը կազմակերպէ պաշտօնական հանդիսութիւն՝
ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 27
Գոհաբանական մաղթանք, ժամը 17-ին:
Ընդունելութիւն, ժամը 18-ին:
Մայր Եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ հրաւիրուած են պետական եւ տեղական իշխանութիւնները, քաղաքս գտնուող հիւպատոսներ:
Այս առթիւ խօսք պիտի առնէ Շրջանային Խորհուրդի փոխ - ատենապետ՝
ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Հ. Բ. Ը. Մ. - ՎԱԼԱՆՍ

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ

Հովանաւորութեամբ՝
Երեք Յարանուանութեանց հոգեւոր պետերու, Շաբաթ, Մայիս 30, ժամը 15.30-ին Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Ե. Հիւսիսեան սրահին մէջ
6, rue Faventines — VALENCE
Օրուան բանախօս՝ Միւռոն Վարդապետ Գրիգորեան (Փարիզէն):
Տեղի կ'ունենայ հիւրասիրութիւն:
Մուտքը ազատ է:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ
Յունիս 14-ին, Կոնէսի Հանդստեան Տան մէջ, առաւօտեան ժամը 11-էն սկսեալ:
7, rue de l'Eglantier, 95500 Gonesse

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 26

MARDI
26 MAI
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925

DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.805

Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN

67e ANNÉE — No 17 805

ՎԱՏԻԿԱՆ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ՀԱՍՏԱՏԷ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ, ՎՐԱՍՏԱՆԻ, ՄՈԼԴՈՎԱՅԻ ԵՒ... ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀԵՏ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ԿԸ ԶԳՈՒՇԱՑՆԷ ԹՈՒՐՔԻԱՆ

Հռոմէն կը հաղորդեն, որ Շաբաթ, Մայիս 23-ին, Վատիկան որոշած է դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատել նախկին խորհրդային չորս Հանրապետութիւններու հետ, որոնք են՝ Հայաստան, Վրաստան, Մոլդովա եւ ... Ատրպէջան։ Այս վերջին պարագայի համար, լաւագոյն է հաւանաբար խորհրդածութիւններէ խուսափիլ, մղուած նաեւ անկէ որ Տիրոջ ուղիները անքննելի են։

Հայաստանի հետ յարաբերութիւնը կը հաստատուի պապական նուիրակի (Նունցիաթիւռ) մակարդակի վրայ՝ Վատիկանի կողմէ եւ դեսպանական՝ Հայաստանի։

**

Երեւանի մէջ, ՄԱԿ-ի պատուիրակութիւնը կրցած է հաստատել թէ Հայաստան ծաւալապաշտական քաղաքականութիւն չի մղեր, այլ՝ մարդասիրական անհրաժեշտ գործ մը առնուած է Լաչինի, վերջ դնելու համար Ատրպէջանի անընդունելի եւ անհանդուրժելի շրջափակման։ Գալով Նախիջեւանի, հոն ալ ըսուած է այս դէտերուն թէ անցեալէն սահմանային ձգտումներ կան, որոնք կը գտնուին թէ Երեւանի եւ թէ Բաքուի դիւաններուն մէջ եւ թէ այդ սահմանները երբեք չեն յարգուած։

**

Միւս կողմէ, Ռուսաստանի Պաշտպանութեան նախարարը՝ զօրավար Պաւել Կրաչով յայտարարած է թէ Ռուսաստան կ'օգնէ Հայաստանի, ռազմական գետնի վրայ, եթէ Թրքական ուժերը միջամտեն Նախիջեւան։

**

Մտահոգիչ լուր մը կար Երեւանէն, շաբաթավերջին, այն էր Հիւսիսային Օսէթիա որոշած էր փակել կազուղին պատժելու համար Վրաստանը, այն ջարդին համար զոր գործած էր Հարաւային Օսէթիա կին եւ երախայ փոխադրող հանրակառքի մը դէմ։ Հարցը հոն է որ հիւսիսային Օսէթիոյ Գերագոյն Խորհուրդի այս որոշումը կը վնասէ գլխաւորաբար Հայաստանի, որ միայն այդ ճամբով կազ կը ստանար։ Այս առնչութեամբ Երեւանէն պատուիրակութիւն մը մեկնած է հիւսիսային Օսէթիա։

Մայիս 22-ին, «Արմէնփրէս» հետեւեալ լուրերը կը հաղորդէր. --

Մայիս 22-ին Ատրպէջանի ներկայացուցչութեան մէջ տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսին փորձուած է Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութիւնն ու Հայաստանը մեղադրել Ատրպէջանի վրայ յարձակում գործելով։ Գերագոյն Խորհուրդի փոխ-նախագահը յայտնած է թէ իրենք մտադիր չեն հաշտուելու Ղարաբաղի նոր իրավիճակին հետ ու ամէն բան կ'ընեն պաշտպանելու համար Ատրպէջանի հողային ամբողջականութիւնը։

Իսկ Լաչինի քրտական գաւառի ինքնավարութեան մասին հարցումի մը պատասխանած է Նախագահի խորհրդական մը, ըսելով թէ յիշեալ շրջանին մէջ միայն 15 հազար Քիւրտեր կ'ապրին որոնք առհասարակ ինքնավարութեան իրաւունք չունին։

**

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ -- ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ՝ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ՀԱՐՑԸ ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ Է

ՄԱԿ-ի փաստահաւաք յանձնաժողովին ընդունելութեան ընթացքին այսպէս յայտարարած է Հայաստանի Նախագահը, աւելցնելով որ անով որոշ նպատակներ կը հետապնդուին։ Ան ըսած է. -- «Հայաստանն Նախիջեւանի հետ վիճայարոյց ոչ մի հարց չունի եւ պատրաստ է այսօր իսկ երկկողմ պայմանագիր կնքել ընդհանուր սահմանն անվտանգութեան գօտու վերածելու մասին։ Նախիջեւանում գործում են երկու ուժեր որոնց ձեռնտու է իրադրութեան ապակայունացումը որը կարող է լուրջ հետեւանքներ ունենալ»։

Իսկ արտայայտուելով Լաչինի ճամբուն բացման մասին, Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան զայն պայմանաւորած է Ղարաբաղի քառամեայ շրջափակումով. ան հարկաւոր նկատած է որ ճամբան անխափան գործէ ու անոր հսկողութիւնն ու ապահովութիւնը յանձնուի միջազգային խաղաղարար ուժերու։

**

ՔԻՒՐՏ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի քիւրտ մտաւորականութիւնը յայտարարութեամբ մը նշած է 1923 -- 1930 թուականներուն Քիւրտերու ազգային իրաւունքներու ոտնակոխման փաստերը, Քիւրտիստանի ինքնավար գաւառին ջնջումը, Քիւրտերու տեղահանութիւնն ու ուծացման քաղաքականութիւնը, մարդահամարներուն քիւրտ բնակչութեան թիւին վերաբերող բացայայտ նենգափոխումները որ յանգած է Քիւրտերու որպէս ազգ. ցեղային միաւոր գոյութեան ժխտումին յայտարարութեամբ քըրտական ինքնավար գաւառը վերականգնելու պահանջք արտայայտուած է։ Անոնք ի նպաստ դիրք գրաւած են Արցախի հարցին արդար ու քաղաքակիրթ կարգաւորումին, Լաչինի անցքին անխափան պահպանուելուն։

**

Մայիս 22-ին Գերագոյն Խորհուրդի ՀՀՇ-ի երեսփոխանական խմբակցութեան ժողովին քննարկուած է հիւլէակայանը վերստին գործածելու հարցը։ Այդ մարզին մասին տեղեկատուութիւն կատարած է Մոսկուայի ատոմական հարցերու հիմնարկէն Ռաֆայէլ Յարութիւնեան։ Իսկ Հայաստանի տնտեսական ծանր կացութեան մասին արտայայտուած է Նախագահին խորհրդականներէն Աշոտ Մանուչարեան։ ՀՀՇ-ի խմբակցութիւնը այս մասին իր առաջարկութիւնները պիտի ներկայացնէ Խորհրդարանին քննարկումին։

**

«Լը Մոնտ» (Մայիս 24 / 25) լոյս կ'ընծայէր յօդուած մը, զոր ստորագրած էր իր յատուկ թղթակիցը, որ յոգնութիւն առեր է մինչեւ Բաքու երթալ գրելու համար յօդուածը, որ Փարիզ ալ կրնար գրուիլ, դեռ անցնինք սխալներուն վրայէն։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԵԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ ՈՒ ՆԱԽԻՋԵՒԱՆԻ ՄԱՍԻՆ ԵՆԹԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Շաբաթավերջի Թուրք մամուլին մէջ կը շարունակուին Ղարաբաղի անկումով Ատրպէջանի ներքին խմորումներուն արձագանգը ու ռուսական հայանպաստ վերջին կեցուածքին դէմ արձագանգները։

Նախագահական հրաժարեալ թեկնածու եւ «Ապաղայ» կուսակցութեան պարագլուխ Իթիպար Մէմէտով չի ծամծմեր իր բառերը քննադատելու համար թէ՛ ազերի քաղաքական դէմքեր եւ թէ Թուրք իշխանութիւնները. ան որ գործակցած էր Ժողովրդական Ճակատին հետ, համայնավարներու դրածոն նկատուած Մութալիբովի երկրորդ վտարումին համար, այսօր կը քննադատէ նաեւ նոյն Ճակատը. կ'ըսէ թէ անոնք ժողովուրդին շահերուն մտահոգութիւնը չունին, եւ թէ իր կուսակցութիւնը որ ծայր տուած է Ատրպէջանի անկախութեան պատերազմին, ի հարկին քաղաքացիական մարտերու պիտի ձեռնարկէ երկիրը պառակտողներու դէմ.։ Նոյն առիթով Ի. Մէմէտով կ'ամբաստանէ նաեւ Թուրքիան որ թիկունք կանգնելով Ժողովրդական Ճակատին, պառակտումի սերմեր ցանեց, «Թուրքիա ոչ թէ կուսակցութեան մը, այլ պետութեան նեցուկ պէտք է կանգնէր» կ'ըսէ ազերի ղեկավարը, աւելցնելով որ իր երկիրը աղէտի մը սեմին կը գտնուի եւ թէ իրենց համար այլեւս կարելի չէ Ժողովրդական Ճակատին հետ համաձայնութիւնը շարունակել։

Ատրպէջանի ներքին այս կացութեան մեծագոյն ազդակը Շուշիի անկումին հետ, անկասկած, ռուսական կեցուածքն է որուն դրդապատճառներէն մէկը կը բացատրուի Անգարայի ռուս դեսպան Չերնիշեւի արտայայտութեամբ. ան պատասխանելով «Միլլիյէթ»ի աշխատակիցին, հաստատած է թէ Միջին Ասիոյ Թրքալեզու Հանրապետութիւններուն հետ 180 միլիոննոց ամբողջութիւն մը կազմելու Թուրքիոյ ախորժակը որ յաճախ յայտնուեցաւ յատկապէս Թուրք ղեկավարներու յիշեալ գօտիները կատարուած շրջապտոյտներով, կը վրդովէ զիրենք։

Ռուսական դիրքորոշումը անգամ մը եւս շեշտած է նաեւ Թուրքիոյ քաղաքական բեմին վրայ յայտնուած ճակատները. ակնարկելով մառեշալ Շապոշնիկովի Գ. աշխարհամարտի սպառնալիքին, վարչապետ Տէմիրէլ առիթ գտած է պատասխանելու ընդդիմադիրներու քննադատութիւններուն, ըսելով. «պատերազմելու փափաք ունեցողները թող հիմա պատասխանեն։ Մենք խաղաղութեան ճամբով կ'ընթանանք, ինչ որ ճիշդ է ու ամբողջ աշխարհի կը դատապարտէ Հայաստանը. այսօր ոչ ոք զէնքի ուժով կրնայ ուրիշին հողին տիրանալ»։

Թուրք մամուլը այս բոլորին հետ տեղ կու տայ նաեւ Արտաքին Նախարար Չէթինի Վրաստան այցելութեան նախօրեակին մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին ունեցած արտայայտութեան. ան կը շեշտէ թէ Վրաստան Թուրքիոյ բարեկամն ու մէկ կարեւոր դրացին է որուն հետ յատկապէս ներկայիս Թուրքիա օգտակար կը նկատէ լուրջ շփումներ ունենալ։ Չէթին մեկնումէն առաջ ալ տեղեկացուցած է թէ Վրաստանի ներկայի Նախագահը՝ Է. Շեւարնածէ Ղարաբաղի հարցին մէջ ամբողջական զօրակցութիւն յայտնած է Թուրքիոյ դիրքորոշումին, առաջարկելով որ կովկասեան շրջանին մէջ խաղաղութեան պաշտպանման համար «Կովկասեան յանձնախումբ» մը կազմուի։

Ինչ որ չի վերաբերիր կատարուած յայտարարութիւններու, արտայայտուած կեցուածքներու, իրավիճակին առնչութեամբ բանաձեւուած հաւանականութիւն մըն է որ նոյնպէս տեղ գտած է շաբաթավերջի Թուրք մամուլին մէջ («Հիւրրիյէթ», Մայիս 23). քրոնիկագիր Է. Խօզքէօք «Հաւանականութիւնը որ մտածելու կը մղէ Անգարան» խորագիրով կ'անդրադառնայ Նախիջեւանի ապրած տագնապին ու հարց կու տայ թէ ի՞նչ կը պատահի, Թուրքիա ի՞նչ դիրք կը բռնէ եթէ ինքնավար այս հանրապետութեան Խորհրդարանը որոշէ Թուրքիոյ կցուիլ։

Լրագրողը կը յիշէ նոյն Խորհրդարանին 1990 Յունուար 19-ի որոշումը որ ա) ինքնավարութենէն անկախութեան անցնիլ ու բ) Կարսի դաշնագրին համաձայն Նախիջեւանի հողային ամբողջականութիւնը պաշտպանելու համար Թուրքիոյ դիմել վճռած էր։ Խօզքէօքի համար հոս կցումի խօսք չըլլալով հանդերձ, ակներեւ է թէ յաջորդ քայլը կը կազմէր այդ վարկածը։

Այդ հաւանականութիւնը ան կը հիմնէ նմանութեան եզրի մը վրայ զոր կը կազմէ Ղարաբաղի հարցին մէջ Հայերու բռնած ընթացքը։ Անոնք եւս նախ Ատրպէջանի դէմ անկախութեան քայլին դիմեցին եւ որքան ալ Ատրպէջան չճանչցաւ այդ քայլը, կատարուած իրողութիւն մը խնդրոյ առարկայ է ու Ղարաբաղ այսօր գործնապէս կցուած է Հայաստանի։ Այս կացութիւնը Խօզքէօք կը նմանցնէ 1938-ի Հաթայի հարցին ուր եւս նախ անկախութեան որոշում տրուած՝ ապա հանրաքուէով մը Թուրքիոյ կցումը իրագործուած էր, Թուրքիոյ Ազգային Մեծ Ժողովին վաւերացումով։

Այս մտածումները Թուրք լրագրողին կը թելադրուին այն տեսնալով որ Նախիջեւան փոքր շրջան մըն է ու Հայաստան ներկայի իր տրամադրութեամբ կրնայ

(Շար.ը Դ. էջ)

ՔՐՏԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԵՒ ԹՈՒՐՔԻԱ

Թուրք մամուլը ակներեւ վրդովում կը յայտնէ Քիւրտիստանի ընտրութիւններով ստեղծուած նոր իրավիճակին մասին։ Քիւրտ երկու ղեկավարներէն ոչ մէկուն կուսակցութիւնը կրցած էր մեծամասնութիւնը ապահովել, ուստի Իրաքեան Քիւրտիստանի Ժողովրդավար կուսակցութեան ղեկավար Մէսուտ Պարզանի եւ Քիւրտիստանի Հայրենասէրներու Միութեան նախագահ Ճէլալ Թալապանի որոշած են իրենց միջեւ բաժնել իշխանութիւնը։

Այս զարգացումը անկախ Քիւրտիստանի մը նախաքայլը կը նկատուի Թուրք մամուլին կողմէ որ ցաւով կ'արձանագրէ թէ Թուրքիա Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի հարցերով կլանուած ըլլալով, կը գոհանայ պարզ հանդիսատեսի դերով։

Թուրք կառավարական շրջանակէն պաշտօնատար մը այս մասին ըսած է թէ Հիւսիսային Իրաքի քրտական ընտրութիւնները տեղական վարչութիւններու ստեղծումէն ու կարգուկանոնի պահպանումի գործէն աւելի լայն տարողութիւն ունին։ Կազմուելիք ժողովը օրէնսդիրի ու համաձայնութիւններ կնքելու իշխանութիւնը պիտի ունենայ։ «Պարզանի երբ Անգարա եկաւ, բացատրեց թէ ընտրութիւնները տեղական վարչութիւնը կրկին կեանքի կոչելու նպատակը կը հետապնդէին, սակայն անկախ քրտական Պետութեան մը հիմնադրութիւնն է կատարուածը» կը բացատրէ ան։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

ԳՐԱԳԷՏ ՌՈԲԷՐ ՀԱՏՏԷՃԵԱՆԻ ՀԵՏ

Ռոպէր Հատտէճեանի Փարիզ ներկայութիւնը առիթ տուաւ հրապարակային հանդիպումի մը որ Փարիզի համար բաւական հազուադէպ բազմութիւն մը խմբած էր Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը: Այդ երեկոյթին Ռոպէր Հատտէճեան թէ՛ ներկայացուեցաւ, թէ՛ ներկայացաւ -- ընդառաջելով՝ ընդհանուր փափաքին -- առաւելաբար որպէս հանրային գործիչ: «Մարմարա»ի խմբագրի հանգամանքն էր ու Պոլիս մնացած առվորութիւնները այս առիթով թարմացընելու մարմաջը ներկաներու մեծամասնութեան որ նախընտրեց օրուան հիւրին մէջ տեսնել այդ մարդը, գրեթէ անտեսելով արձակագիր Հատտէճեանը:

Այս պարագան եղաւ իր հետ հարցազրոյց մը ունենալու գլխաւոր խթանը, թէ՛ դարմանելու համար որոշ "անարդարութիւն" մը եւ թէ պատասխան ունենալու արձակագիր -- հրապարակագիրի անոր զոյգ հանգամանքներուն առընչուող հարցերու:

Ու առաջին հարցումը կը վերաբերէր Հատտէճեանի՝ հանրային գործիչին գտած ընդունելութեան գրագէտ Հատտէճեանի կողմէ ցոյց տրուած հակազդեցութեան:

Պ. -- Այս երեւոյթէն գրագէտը անշուշտ մեծապէս կը տառապի. այս է պարագան խիկարէս երբ արտասահմանի մէջ բոլոր հանդիպումներուս ընթացքին ողջունուած եմ որպէս «Մարմարա»ի խմբագիր այսինքն՝ որպէս հրապարակագիր: Ասով մէջս այն տպաւորութիւնը առեղծուած է թէ մարդիկ կ'անգիտանան որ ես գրագէտ մըն եմ միաժամանակ ու տէր եմ 25 հրատարակուած, նոյնքան մըն ալ անտիպ գործերու որոնց բովանդակութիւնը առաւել չափով գրական է եւ ոչ հրապարակագրութիւն: Հրապարակագրութիւն ըսելով կը հասկնանք այն ինչ որ 24 կամ 48 ժամուան կեանք ունի եւ անկէ վերջ պատմական կամ թանգարանային արժէք կը ներկայացնէ: Ես կը կարծեմ որ իմ այս գործերս միշտ կը կարդացուին եթէ անշուշտ ընթերցող գտնուի: Ուրեմն, շատ կ'ուրախանամ երբ կը հանդիպիմ մէկու մը որ իմ մէջ ամէնէն առաջ գրագէտը կը տեսնէ, քան հրապարակագիրը:

Հ. -- Ձեր այս տառապանքին մէջ կ'ենթադրեմ թէ մամուլի մարզին կամ աշխատանքին մասին արհամարհանքի որեւէ շեշտ չկայ սակայն:

Պ. -- Ոչ, բացարձակապէս. անկեղծօրէն պէտք է անմիջապէս ըսեմ թէ ես այս երկու առաքելութեան միջեւ արժէքի որեւէ տարբերութիւն տեսնել չեմ ուզեր: Մամուլի աշխատանքն ալ կը սիրեմ այնքան որքան գրականը. մանաւանդ որ այն զիտակցութիւնը ունիմ թէ մամուլի գործը տարբեր ընկերային առաքելութիւն մը, պատմական իմաստ մըն ալ ունի ուր կայ նաեւ ազգին ծառայելու երանգ մը. ու առով թերեւս միւսէն քիչ մըն ալ կարեւոր կը դառնայ:

Հ. -- Ընդունուած կարծիք է թէ մամուլի առօրեայ աշխատանքը մեր գրականութեան ի վնաս կ'ըլլայ գիրերու աշխարհին պատկանող մարդոց մօտ: Ի՞նչ է ձեր պարագան:

Պ. -- Ատիկա տիրող կարծիք մըն է եւ ընդհանրապէս ճիշդ: Իրաւունք ունին բոլոր անոնք որ կը կարծեն թէ մամուլի աշխատանքը վնաս կը հասցնէ գրական աշխատութեան: Եւ երբ քսան տարուան գրական մարդու անցեալէ մը ետք ստանձնեցի «Մարմարա»ի խմբագրութիւնը, իմ գրչեղբայրներս ապդարարեցին թէ գրականութիւնս պիտի մեռնի ու սխալ քայլ մը կ'անեմ: Սակայն ես ներքին հաշուեկշիռէ մը ետք այն եզրակացութեան յանգեցայ որ իմ պարագայիս սխալ էր ատիկա. ես ամէն ինչ պիտի ընէի որպէսզի մէջս գրագէտն ալ ապրեցնէի. եւ մանաւանդ զայն միացնէի հրապարակագիրին: Ատիկա խնդալս եղած էր: Գրող կամ հրապարակագիր ըլլալէ առաջ ընթերցող մըն էի ու մամուլին մէջ կը փնտռէի անձնական ճաշակիս գոհացում տուող գրական բովանդակութեամբ հրապարակագրութիւն մը: Խմբագրութեան գործը ուրեմն առիթ մըն էր իրագործելու ինչ որ փափաքս եղած էր: Ու արդէն ինչպէս նշմարած են գործիս հետեւողները, բրածս գրական հրապարակագրութիւն մըն է: Միշտ ջանացած եմ գրական ճաշակի մը համեմը դնել հրապարակագրութեանս մէջ ու զայն զոնէ մասամբ փրկել շատ կարճ կեանք մը ունենալու տխուր ճակատագիրէն: Եւ ճիշդ այդ պատճառով է որ երկար ատեն «Մարմարա»ի խմբագրական սիւնակները գրուելէ յետոյ պահանջքը զգացի տարբեր սիւնակ մը ստեղծելու ինչ որ «Յուշատետր» կոչուեցաւ պատահմամբ եւ որ խոր արմատ արձակեց իմ մէջ, նաեւ թերթին ու հետզհետէ վերածուեցաւ ձեւի մը որ մինչեւ այսօր ինծի մեծ գոհացում կը պատճառէ. քանի որ առիթ կուտայ ամէն տեսակ նիւթ գրական ամէն սեռով մշակելու: «Յուշատետր»ի էջերուս մէջ հրապարակագրութեան պիտակին տակ ամէն ինչ կայ. փիլիսոփայական վերլուծում, ընկերային մտահոգութիւններ, գրական ոտանաւորներ, հոգեբանական վերլուծումներ եւ պարզ գրական նկարագրականներ որոնք կը կարծեմ թէ հաճելի թուեցան ընթերցողներուն քանի որ գրուած էին հասկընալի, պարզ ոճով, հակառակ որ երբեմն շատ բարդ նիւթեր կ'ունենան: Ուրեմն, կրնամ ըսել թէ իմ պարագային ոչ գրական մարդը հրապարակագիրին արգելք եղած է, ոչ ալ հրապարակագիրը գրական մարդուն: Երկուքը իմ մէջ շատ համերաշխ կերպով կը շարունակեն գոյատեւել:

Հ. -- Որքա՞ն ճիշդ կը գտնէք այն դատումը թէ «Յուշատետր»ի էջերուն նախաքայլը կազմեց «Օրագրիս 15 էջերը» օրագրութիւնը ուր կուտայիք հայաստանեան ձեր տպաւորութիւնները:

Պ. -- Չափազանց ճիշդ վերլուծում մըն է ատիկա: Այդ ոճը ճիշդ է որ առաջին անգամ գտայ երբ Օրագիրս կը գրէի: Գրողի մը համար չափազանց դժուար է առաջին դէմքով խօսիլ: Ատիկա նաեւ շատ վտանգաւոր է, որովհետեւ կրնայ այն տպաւորութիւնը ձգել որ մարդ եսակեդրոն գրականութիւն մը կ'ընէ: Բայց հոն է որ գտայ ձեւը «ես»ը գործածելու որպէս հանրութիւն. երբ եսիս մասին կը խօսիմ, բացարձակապէս շատ հեռու եմ իմ մասիս արտայայտուելէ: Նոյն ոճով գրուած է նաեւ «Աւազակը»:

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

PUBLICATIONS REÇUES

SINAN
Architecte de Soliman

Photographies : ARA GÜLER

Ed. Arthaud, Paris, 1992.

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՆԻՒԹԱՆՈՒՔ

ՄԱՔԱՌՄԱՆ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ

(ԱՐՄԷՆ ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ. ԿԵԱՆՔՆ ՈՒ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ)

«Անուշ» եւ «Դաւիթ-Բեկ» օփերաների հեղինակ՝ Արմէն Տիգրանեանի ստեղծագործութիւնների մասին հրատարակուել են մի շարք մենագրութիւններ ու յօդուածներ (Ռ. Աթայեան, Մ. Մուրադեան, Գ. Տիգրանով, Մ. Տէր-Սիմոնեան, Ա. Թադէոսեան, Գ. Գէօդակեան եւ ուրիշ հեղինակներ), որոնք լոկ մասնագիտական ուսումնասիրութիւններ են. ուստի եւ բնականաբար չեն ներկայացնում հայ երաժշտութեան նուիրեալին որպէս անհատի, չեն խորացել նրա հոգեկան՝ ուրիշի աչքից վրիպած ներքնաշխարհը, չիբականացուած ստեղծագործական ծրագրերը, նրա մտորումներն ու թղթին չյանձնուած մաքերը, կեանքի կարեւոր դէպքերը: Յիշեալ հեղինակները շրջանցել են Ա. Տիգրանեանի կապերը իր ժամանակակից հայ եւ այլազգի արուեստի գործիչների հետ, ինչպէս նաեւ չեն բնութագրել նրանց դիմանկարները: Այս ամէնը մնում է վարագոյրի ետեւում, որի հետեւանքով բազմաթիւ փաստեր, դէմքեր ու դէպքեր հետզհետէ մոռացւում են ու ի վերջոյ անհետ կորչում: Մենք ուզում ենք բացել այդ վարագոյրը եւ հրապարակել նրա ետեւում թաքնուած հարուստ բովանդակութիւնը:

Դժուար է ընթացել Արմէն Տիգրանեանի կեանքը սկսած պատանեկութիւնից մինչեւ մահ: Այն լի է եղել դրամատիկական պահերով, երբեմն անհաւասար ուժերի բախումներով, պայքարով դժուարութիւնների դէմ, բայց իր աննկուն կամքով նա յաղթահարել է դրանք, հասել իր նպատակներին, ու հէնց այդ անընդմէջ պայքարն է յուշել մեր մենագրութեան (կամ յուշապատման) վերնագիրը՝ «Մաքառման ուղիներով»:

Արդեօք յայտնի՞ է, որ դեռ 30-ական թթ. Ա. Տիգրանեանը սկսել է աշխատել իրար յաջորդող երեք օփերաների վրայ՝ «Արտաշէս Ա.», «Տիգրան Բ.» եւ «Արտաւազդ Բ.» եւ մի այլ, առաջին հայեացքից օտար բնագաւառից թուացող մի նոր գաղափար կլանել է նրան ու չեղել այդ օփերաների վրայ աշխատելու մտքից: Բանն այն է, որ Ա. Տիգրանեանի հոգին ու միտքը միշտ փոթորկել է բազմաթիւ ու բազմազան ծրագրերով: Դրանցից մէկը հայրենիքի պաշտպանութեան խնդիրն է, որի լուծումը համարում էր նա իւրաքանչիւր քաղաքացու պարտքը: Եւ ահա 30-ական թթ. տարուեց ռազմական տեխնիկայով, յատկապէս հրթիռային տեխնիկայով, որով նա հետաքրքրուել է դեռ պատանեկութիւնից եւ բաւական նիւթ ու գիտելիքներ կուտակել: Այժմ իր ողջ ուժերը լարեց զէնքի տարբեր տեսակների կատարելագործման ու նորերի ստեղծման ուղղութեամբ: Նրա այս գործունէութիւնը ունի իր պաշտօնական վկայագրերը, գծագրերը եւ գրագրութիւնը:

Այս բոլորը ինչ որ շօշափեցինք դուրս է մնացել նրա կենսագրութիւնից եւ այդ բաց թողնուած էջերը կարող են լրացնել նրա հարազատներն ու մտերիմները, որոնք ապրել են Արմէն Տիգրանեանի կողքին, օրը օրի վրայ վկայ եղել նրա կեանքի բոլոր մանրամասներին, դէպքերին, փաստերին, որոնք անմատչելի են եղել այդ շրջանակներից դուրս գտնուող նոյնիսկ ամենախորագնին ուսումնասիրողների համար:

Վերջապէս Ա. Տիգրանեանի հրատարակուած կենսագրութիւնից դուրս է մնացել նրա եղբօր՝ նկարիչ Հայկ Տիգրանեանի եւ քրոջ՝ բանաստեղծուհի Արմենուհի Տիգրանեանի կեանքն ու գործունէութիւնը իր հետաքրքիր նիւթերով:

Սա է պատճառը, որ մասնագիտութեամբ լինելով ճարտարապետ յանդգնում եմ իմ անփորձ գրչով փորձել ներկայացնել ժողովրդին հայ մշակոյթի մեծ գործիչներից մէկի՝ Արմէն Տիգրանեանի կեանքն ու գործունէութիւնը, նրա բարոյական կերպարը, ուսումնասիրողների աչքից թաքուն մնացած պատմական դրուագների նկարագրութիւնը եւ բախումների բնոյթը, այլ կերպ ասած՝ բացել այն վարագոյրը, որը մեզ բաժանում է Ա. Տիգրանեան սիրուած երգահանից, Ա. Տիգրանեան մարդուց:

Արմէն Տիգրանեանի մահուանից անցել է գրեթէ կէս դար (1950): Դա այնպիսի մի երկար ժամանակաշրջան է, որ վերացնում է հօր ու արդէն 80-ը անց որդու մտերինակցական կապի ձայնը, մնում է մարդու յիշատակը, կերպարը, անաչառ գնահատման անկեղծութիւնը: Այսօր «Անոյշ»ի ու «Դաւիթ-Բեկ»ի հեղինակը ինձ համար նոյնն է, ինչ բոլորի համար: Ինչպէս բոլորը ես եւս նրան տեսնում եմ որպէս հայ դասական օփերաների ստեղծող հեղինակ: Ուրեմն իմ գիրքը սիրոյ փոխանցուող զրոյց է: Թող թոյլ տրուի ինձ յուսալ, որ ես իրականացնում եմ ընթերցողի եւ իմ բարոյական պարտքը՝ տեսնել սիրելի երգահանի, աննկուն գործիչի եւ ազնիւ քաղաքացու կերպարը իր ողջ պայծառ նկարագրով: Բայց, ինչպէս շատ բնագաւառներում, հրատարակչական գործն էլ Հայաստանում դժուարացաւ. կը գտնուի՞, արդեօք, մէկը, որը յանձն առնի այս գրքի հրատարակութեան գործը, որն ունի առաջման եւ փոխհատուցման հեռանկարներ:

ՓՐՈՖ. Է. Ա. ՏԻԳՐԱՆԵԱՆ

21 Ապրիլ 1992 Թ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ 16-ՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը բոլորեց իր հիմնադրութեան 16-րդ տարին: Այս տարեդարձը տօնախմբուեցաւ, Մայիս 16-ին, հացկերոյթով մը, Տարօն եւ Վասպուրական սրահներուն մէջ, հոծ բազմութեան մը ներկայութեամբ:

Հրաւիրուած էին գաղութի բոլոր միութիւններն ու կազմակերպութիւնները անխտիր: Մեծամասնութեամբ պատասխանեցին հրաւէրին, ինչպէս նաեւ իրենց ներկայութեամբ ձեռնարկը պատուեցին՝ Ռուսիոյ Դաշնակցութեան Մարսէյլի հիւպատոսը՝ Իկոր Օկնէթով եւ կինը, Խոնէալ Սեֆերեան Մարսէյլի Առեւտուրի եւ Ճարտարարուեստի Սենեակի Ա. փոխնախագահը, Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեան Հայրապետական Պատուիրակի Փոխանորդը Հարաւային-Ֆրանսայի համար, Շահան Ա. Քահանայ Տէօէեան, Գրիգորիս Վրդ. Միքայէլեան՝ անդամ Մխիթարեան Միաբանութեան, Անտոն Վրդ. Սարոյեան Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ համայնքի նոր հոգեւոր հովիւը: Եւ անշուշտ հաւատարիմներու բանակը որ հիմնադրութենէն ցայսօր Մշակոյթի Տան վարչութեան կողքին են, կը դիմագրաւեն դժուարութիւնները, կ'ուրախանան յաջողութիւններով, կը բաժնեն գոհունակութիւններն ու յուսախաբութիւնները:

Մասիս նուագախումբը, յատկապէս իր երգիչով՝ Պօղոս Տէօէեան եւ իր ջութակահարով՝ Վարուժան Երեւոյթին տուաւ հաճելի հայկական մթնոլորտ մը եւ մինչեւ ուշ գիշեր բարձր պահեց բոլորին տրամադրութիւնները:

Հայ Մշակոյթի Տան Վարչութեան անունով Կարօ Յովսէփեան նախ ողջունեց եւ շնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր անդամակիցներուն, որոնց ներկայութիւնը բաւ. վկայութիւն է այն հետաքրքրութեան զոր ցոյց կուտան Մշակոյթի Տան գործունէութիւններուն հանդէպ: Շեշտեց կարեւորութիւնը ամրապնդելու եւ անխոցելի դարձնելու գաղութային հիմնական կառոյցները՝ դպրոց, Մշակոյթի Տուն կամ կեդրոն, մամուլ, եկեղեցի ... եւ աւելցուց՝ «որքան գաղութները կազմակերպուած ըլլան եւ ամուր կռիւներու վրայ դրած ըլլան իրենց հաւաքական կեանքը բնորոշող ազդակները, այնքան դրական ծառայ կը ստանան դէպի Հայաստան եղած նիգերը, օգնութիւններն ու համագործակցութիւնը»:

Ապա, Շահան Ա. Քահանայ Տէօէեան որ 1975 Փետրուար 23-ին, օրհնած է Մշակոյթի Տան հիմնաքարը եւ միշտ հետեւած ու մասնակցած այս հաստատութեան կեանքին, գնահատեց տարուած աշխատանքը եւ վարչութեան անդամներուն նուիրումը: Արմատացնել մեր բարքերը, ըսաւ Տէր Հայրը, կենսական է ազգային

ԴՈՂՈՒԹԻ ԴՈՂՈՒԹ

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ մէջ, «Համազգային»ի տեղւոյն մասնաճիւղի գրական խմբակին առաջին ձեռնարկը տեղի ունեցած է Ապրիլ 9-ին: Բացումը կատարած է վարչութեան ատենապետուհի՝ Նայիրի Հարպոյեան: Դասախօսելու հրաւիրուած էր «Նաւասարդ»ի խմբագիր՝ Արմէն Տօնոյեան: Նիւթն էր՝ Սայաթ Նովա:

**

ՓՈՒՔՐԷՇԻ Առաջնորդարանի սրահին մէջ, Մարտ 14-ին, տեղի ունեցած է Ֆրանսահայոց Միութեան կից Կանանց ընկերակցութեան հիմնադիր ժողովը: Բացումը կատարելով, Տիկին Մելինէ Փօլատեան - Կէնեա պարզած է գլխաւոր նպատակները. - Հայկական աւանդութիւններու մշակում, հայերէնի խօսակցութեան քաջալերութիւն, տարեց անձերու հոգատարութիւն, մշակութային երոյթներու նախաձեռնութիւն: Լաւ ընդունելութիւն գտած է նաեւ առեղնագործութեան եւ գորգագործութեան ուսուցման գաղափարը: Առաջին առթիւ որոշուած է մանկապարտէզի մը կազմակերպումը, առ այժմ՝ չարաթօրեայ - կիրակնօրեայ:

**

ՓՈՒՔՐԷՇԻ Տալլէս սրահին մէջ, Մարտ 28-ին, Տիկին Մելինէ Փօլատեան - Կէնեա դասախօսութիւն մը տուած է, նիւթ ունենալով՝ «Նախապատմութիւնը Հայաստանի հողին վրայ - Ուրարտու Պետութիւնը ու մշակոյթը»:

**

ՓՈՒՔՐԷՇԻ Պալատի սրահին մէջ, Ապրիլ 19-ին, թեթեւ երաժշտութեան նուիրուած համերգի մը ընթացքին, Գաբրիէլ Տէոէեան երգած է երեք հայկական երգեր:

ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՀԱՐԻՒՐ ՄՈՄ ՏԻԿԻՆ ՎԵՐԺԻՆ ՀԱՃԵԱՆԻՆ

«Նիս - Մաթէն» եւ «Վառ - Մաթէն» թերթերը վերջերս յատուկ գրութիւններով եւ նկարներով արձագանգ դարձան Տիկին Վերժին Հաճեանի հարիւրամեակին առթիւ կազմակերպուած տօնախմբութեան, Լէ - դ'Արքի Սալէզիէն հանգստեան տան մէջ, ուր տեղաւորուած է ան, քանի մը ամիսէ ի վեր:

Այդ առթիւ հոն հաւաքուած են բազմաթիւ ազգականներ, բարեկամներ եւ անշուշտ իր ընտանիքին անդամները բոլոր, 4 զաւակներ, 7 թոռներ, 7 թոռնորդիներ եւ նոյնիսկ թոռան թոռ մը՝ վեցամսեայ: Հինգ սերունդներ ի մի հաւաքուած, ինչ որ հազուադէպ պարագայ մըն է, քանի որ քիչերու կը վիճակի տեսնել հարիւր գարուններ:

Տիկին Վերժին Հաճեան ծնած է 1892 Ապրիլ 21-ին, Պոլսոյ մերձակայ Կէյվէ գաւառակը՝ Օրթագիւղ: Իր ուսումը ըստացած է գիւղին հայկական վարժարանին եւ ապա՝ Սկիւտարի Ամերիկեան Աղջկանց Գոլէճին մէջ: 1912-ին ամուսնացած է համագիւղացի Արփիար Հաճեանի հետ:

Քէմալական չարժումէն վերջ ընտանիքը կ'ապաստանի հարաւային Ֆրանսա, ուր Արփիար Հաճեան Տրակինեանի մէջ կը հիմնէ պատրաստ հագուստի գործատուն մը, որ կարճ ատենէն կը դառնայ շրջանին ամենաբարգաւաճ հաստատութիւնը:

Տիկին Վերժին Հաճեան հակառակ իր հարիւր գարուններուն, ներկայիս կը պահէ իր ֆիզիքական առողջութիւնը, մաքի կատարեալ պայծառութիւնը, անթերի յիշողութիւնը եւ առոյգ դատողութիւնը: Եղած է ընտանիքին նուիրուած տիպար հայ մայր, միշտ առք յարմարցընելով սակայն օրուան յառաջդիմութիւններուն: Անյագ ընթերցող մըն է հայ գրականութեան եւ երկարամեայ բաժանորդ «Յառաջ»ի:

Տիկին Հաճեան այրիացած է 1958-ին, որմէ վերջ ամբողջովին նուիրուած է իր թոռներուն եւ թոռնորդիներուն հոգածութեան:

Տ.

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱՂՔԱՏՆԵՐԸ

Եւրոպական Համարակապետութիւնը չատ չի կրնար հպարտանալ աղքատութեան դէմ մղած պայքարով: Աղքատութիւնը վերցնելու համար որոշուած պիտաճէն, նկատի առնուած գանգուածէն (50 միլիոն) իւրաքանչիւր անձի համար 1 էքիւէ կը բաղկանայ: Աղքատութեան Պրիւսէլի կողմէ ճշդուած չափանիշը յաճախ կը քննադատուի. այդ սահմանագիծը որոշուած է պետական միջին եկամուտին կէսով. այդ գումարէն նուազ չահողներ նկատի կ'առնուին որպէս 50 միլիոնի մաս կազմողներ, որպէս աղքատ: 1987-ին այդ թիւը 30 միլիոն էր:

ԲՆԱՊԱՀԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

«Էքօպոլիս» պիտի կոչուի քաղաքական բնապահութեան միջազգային համալսարանը որ Սեպտեմբեր ամիսէն պիտի սկսի գործել Մոսկուայի մէջ: Անոր նպատակն է բարձրաստիճան պաշտօնատարներու պատրաստութիւնը. Համալսարանը պիտի ունենայ հինգ բաժիններ. բնապահութիւն, տնտեսութիւն, քաղաքական գիտութիւններ, իրաւագիտութիւն եւ լրագրութիւն: Մասնագիտութիւնները պիտի տեւեն երեք կամ չորս տարի:

ՈՎԿԷԱՆՈՍԻՆ ՀԱՄԱՐ ՋԵՐՄԱՉԱՓ ՄԸ

Ամերիկացի ովկէանագիր մը նոր միջոց մը առաջարկած է Խաղաղական ովկէանոսին ջերմաստիճանը տեւականօրէն ունենալու համար յարմար գինով մը (62 միլիոն ֆրանք): Ծրագիրը կը միացնէ արբանեակներն ու արձագանգագրութիւնը: Այս մեթոտը կը կիրարկուի պատերազմէն ի վեր ու կը կայանայ ձայնային ալիքի մը ընդծովեայ ծանօթ հեռաւորութիւն մը կտրելու արագութենէն ծովու ջուրին ջերմաստիճանը չափելու մէջ: Ձայնային ալիքին արագութիւնը ջերմութեան հետ ուղիղ համեմատական է: Ամերիկացի մասնագէտը կը ծրագրէ 12 ալեհաղորդիչներ զետեղել Խաղաղականի յատակը որոնց տուած ազդանշանները պիտի արձանագրուին ջուրին վրայ ծփացող 250 ընկալուչներու կողմէ:

ՎԱԼԵՋԱՅԻ ԿԱՑԸ

Լեհաստանի ամէնէն ժողովրդական օրաթերթերէն մէկը վերջերս Վալեզայի նկարագրութիւն մը կատարած է, հիմնուելով անոր նախկին գործակիցներուն վկայութիւններուն վրայ: Անոնց ըստ ծին համաձայն, լեհ նախագահը վերջին պահուն միայն կարելի եղած է տարհամոզել որ չնորհաւորական հեռագիր մը չղրկէ Մոսկուայի պետական հարուածին հեղինակներուն:

ԳԱՆՁԱՏԱԿԱՆ ԱԴԱՄԱՆԴՆԵՐԸ Ի ՊԱՏՈՒԻ

«Եւլոնայֆ»էն 300 քիլոմեթր հիւսիս - արեւելք «Կրէս» լիճին շրջակայքէն գտնուած 81 փոքր ադամանդներ պատճառ եղած են որ շրջանը ողողուի ադամանդի հանք ունենալ երազողներու կողմէ: Քանի մը չաբթուան մէջ 22.800 քառակուսի քմ. հողի բաշխում կատարուած է:

ՔՈՒԷՅԹԻ ՍԵՒ ԼԻՃԵՐԸ

Քուէյթի անապատը ներկայիս ակօսուած է քարիւղի հսկայական լիճերով որոնք երկրին գլխաւոր մտահոգութիւնը դարձած են բնապահական մարզին մէջ: Այդ լիճերը ձեւացած են իրաքեան զօրքին խափանարարութեամբ: Ամենամեծերը մօտ երկու քիլոմեթր երկայնք ու 800 մեթր լայնք ունին. իրենց խորութիւնը 60 - 90 սմ. է: Քարիւղը ծուղակ մը կ'ըլլայ թռչուններու եւ միջատներու համար, ու կը փճացնէ անապատին արդէն փափուկ բուսականութիւնը: Այդ լիճերը ցամքեցնելու աշխատանքը պէտք է աւարտի տարիէ մը, որովհետեւ քարիւղին մասամբ թանձրացումը կը դժուարացնէ մաքրագործումը:

հաւաքական կեանք ապրելու համար, մանաւանդ մեր պատմութեան այս շրջանին, երբ հայրենի կոչը կայ մէկ բառնցք ըլլալու:

Յետոյ, Կարօ Յովսէփեան ջերմապէս շնորհակալութիւն յայտնեց Ռազմիկ Ադաբաբեանին, որ նուիրեց այս տարեդարձին օրուան առթիւ արուեստի իր մէկ յղացած աշխատանքը, պծագրուած եւ ձեռքով իրագործուած փայտի վրայ: Տեսակ մը որմանկար հայկական հարազատ զարդանշաններով, խաչքարերու խորհրդանշական բնագարդերով: Ինքնատիպ եւ գեղեցիկ գործ մը որ գնահատուեցաւ Վասպուրական սրահին մէջ: Այս նուէրին ներկայացումէն ետք, Վասպուրականի Հայրենակցական Միութիւնը, իր նախագահին՝ Ալեքսան Պապայեանի միջոցաւ յայտնեց իր ուրախութիւնը եւ իր կարգին առ ի գնահատանք Մշակոյթի Տան գործունէութիւններուն նուիրեց հինգ հազար ֆրանք: Ապա, եղան այլ նուիրատուութիւններ Միութիւններու եւ անձերու կողմէ եւ որոնց ընդհանուր գումարը բարձրացաւ 50.000 ֆրանքի (ցանկը կուտանք առանձին):

Հուսկ, խօսք առաւ Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրճեան: Շուրջ տարի մըն է որ կը պաշտօնավարեմ Մարսէյլ, ըսաւ Հայրապետական Պատուիրակի փոխանորդը եւ կրնամ վկայել որ այս Մշակոյթի Տունը ազգային եւ մտաւոր գետնի վրայ յանձնուած է նուիրեալ եւ մտաւոր լաւ ուժերու որոնք կը հետապնդեն մէկ նպատակ՝ ուռճացումը եւ տարածումը հայ մշակոյթին եւ աւելցուց՝ «այս ճաշը պատիւ մըն է բոլոր անոնց որոնք տասնեւվեց տարիներու ընթացքին ծրագրեցին ու աշխատեցան ու կը շարունակեն համոզումով ծառայել, եւ նաեւ յիշատակի պահ մը անոնց որոնք տուին իրենց լաւագոյնը եւ այժմ մեկնած են»: Յետոյ, ակնարկեց եկեղեցականներու այն ժողովին որ տեղի ունեցաւ Էջմիածին «Հայաստան» հիմնադրամի հանգանակութեան համար, ըսելով թէ հարկ է մասնակցիլ հայու գիտակցութեամբ ապահովելու համար երկրին անկախութիւնը:

Երեկոյթը չարունակուեցաւ հայկական նուագով, երգերով եւ պարերով:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՄԹԻՆ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Զանգակները սկսան հնչել ու խունկի բուրումը թեթեւ գոլորշիներով պատեց միջոցը: Ու յեղակարծօրէն, վերստին, քայլը նետեց յառաջ՝ դուրս ելլելու համար: Այլ նուրբ ու գիրդ ձեռք մը սեղմեց իր ձեռքը ու կեցուց զինքը: Աչքերը բարձրացուց ու իրեն թուեցաւ թէ մօրը աչքերը կը ժպտէին իրեն, լոյսով մը, ու եղբեւանիի ծաղիկներ կը բուսնէին:

Գիշերը այդ խառնակ զգացումներով էր, որ անկողին կը մտնէր ու առաւօտեան, առաջին ժամուն իսկ կարծես բարձին վրայ, կը գտնէր նոյն հոգերն ու նոյն անձկութիւնները: Յաճախ չէր կրնար իսկ բանաձեւել զանոնք: Մերթ խորունկ կարօտն էր ազատութեան, իսկ թափառիկ տարիներուն, երբ կեանքի դժուարութիւնները միշտ ժամանակաւոր կը թըւէին, հաւանական վերադարձի մը պատճառ, որ հեռուն կը ցոլար: Մերթ իր մանկութեան քաղցր յիշատակներն էին, որ նախ կը քակուէին հատիկ - հատիկ, յետոյ չտապելով, խուժելով, կարաւան առ կարաւան, գրեթէ տապալելով զինքը: Գլուխը կը դարձնէր պատին, աչքերը կը փակէր, յուսալով թէ կրնայ չլսել մեծ մօրը դժուար շնչառութիւնը, ապասելով որ առաւօտը ծագի քաղաքին վրայ ու որոշ հաճութեամբ անձնատուր կ'ըլլար անցեալին:

Իրեն կը թուէր թէ՝ ոչինչ վերջացած է բոլորովին: Քունի եւ արթնութեան միջեւ վայրկեաններ կային, երբ ամէն ինչ վերստին կարելի կը թուէր: Կը բաւէր փոքրիկ ոստում մը ընել՝ իջնելու համար քաղաքին հրապարակը: Կրնա՞ր ընդունիլ միթէ ինչ որ անկարելի էր ժամանակը կը կործանէր առաթուր: Պատեհրազմը, իրողութեան մէջ, երկար ճամբորդութեան մը պէս էր: Իրեն կը թուէր թէ վերադարձածին պէս՝ իրերն ու մարդիկը պիտի վերագրաւէին իրենց տեղը: Եկեղեցիին բակը կաղնիներ կային, որ պիտի ծաղկէին վերստին: Մարմարէ դուռին մէջ աղբիւրը պիտի չարունակէր կարկաչել: Շարաթ երեկոները ծերունի կիները երիզ առ երիզ պիտի քակուէին մերձակայ փողոցներէն, լեցնելու համար կիսով եկեղեցին:

Որքա՜ն քաղցր էր իրիկնային ժամը այդ դարաւոր կամարներուն տակ: Երբ ճադարաւոր կաղնիներու տակ... Երբ ճադարայթի բեկորներ կը պլլուէին չարաւային ծուէններու, երբ գարնան հետ վեհուրցող ծիծեռնակներ կը ծլուըլային երփներանգ պատուհաններու տակ, - երկիրը կը թուէր անպարագրելիօրէն գըլուրթ: Քաղաքը կը պատրաստուէր յաջորդ աէրունական օրուան:

Հրաշքի պէս օր մըն էր Կիրակին: Դըպրոցներու դռները կը բացուէին՝ ազատ արձակելու համար մերկ սրունքներով ու մերկ ծունկերով աղջնակներու եւ տղոց ոստոստուն խմբեր: Ու ողջ երեկոն ու յաջորդ օրը՝ թաղէ - թաղ, քաղաքը կը սկսէր իր արդուզարդին, կը պատրաստըւէր վայելել կեանքին պարգեւած այդ հրաշալի հանդիսութը: Յետոյ արհեստաւորները կը սկսէին քակուիլ չուկայէն իրենց ծրարներով: Արեւէն չողուն պատի մը տակ ծերունի մը կը տաքնար, միաժամանակ գլանիկ մը փաթթելով: Մսի ու ձուկի բոյր մը կ'ելլէր նաւահանգիստէն ու չուկայէն՝ սպրդելու համար բոլոր խոհանոցներուն մէջ:

Ծովուն չուայլ եղած օրերը՝ կարմրախայտի փոքրիկ խուրձեր, հանդուցուած սեզի չուանով, քիչ չատ բարեկեցիկ արհեստաւորներու ձեռքերէն կախուած, կը մագլցէին հրեաներու զարիվերը՝ յաջորդ օրը զարդարելու համար սեղանները: Աղջիկները խոշոր լականներու մէջ՝ իրենց մազերը կը լուային: Մայրերը կը սկըսէին արդուկել կիրակնօրեայ հագուստները, կը վազէին սենեակէ - սենեակ՝ չգիտնալով թէ ի՞նչպէս պիտի յաջողէին ողջ տունը հաճելի ընծայել գործէն վերադարձող ամուսնին: Գարնան, ամրան, աշնան աղուոր օրերուն, ծառի մը տակ կամ չուքին մէջ՝ օղիի սեղաններ կային, լի բազմատեսակ ազանդերներով: Ու չէն, զուարթ կենցաղի մը այն պատուանդին վըրայ, ողջ իրիկունը, սարեկներ ու եկքաներ կ'երգէին, իրենց գողգոջուն ձայներով: Ու հակառակ ողջ քաղաքին աղմուկին, զանգակներու ղօղանջին, սայլերուն՝ որ կը ճռնչային, ձիերուն՝ որ կը վրնջէին, կովերու բառաչին, ոչխարներու մայիւնին, հակառակ հարիւրաւոր պզտիկ աղմուկներուն, ձայներուն, երգերուն՝ որ խոլ զուարթութեամբ մը կ'ելլէին դաշտին մօտակայ ճամբաներէն, - այսուհանդերձ մարդ կը լսէր անոնց գեղգեղանքը: Հակառակ այս հարիւրաւոր շշուկներուն, մարդ կը լսէր նաեւ դրացի տան մը հորին ճռնչիւնը, երբ կարշնեղ ձեռքեր պարանը կը քաշէին՝ լեցուն դոյլին հետ: Չկար ձայն մը, որ լսելի չըլլար: Եթէ մարդ ականջը լարէր՝ կրնար լսել նոյնիսկ ժամկոչին խոշոր կօշիկներուն աղմուկը գաւիթին մարմարէ սալայատակին վրայ կամ Տէր Վրթանէս Հօր քաղցրիկ կոչտ ու հարազատ ձայնը, որ մասնաւոր ոլորումներով կ'ըսէր չարաթ երեկոյեան սրբազան աղօթքները: Երբեմն ուրիշ ընկերներու հետ կը սպրդէին նախագաւիթը, մղուած անբացատրելի հետաքրքրութենէ մը, հակառակ ժամկոչին հալածանքներուն, վասնզի կիրակմուտքի ժամերգութիւնները նուազ հանդիսաւոր ըլլալուն՝ իրենք կը համարձակէին անկարգութիւններ ընել ու հակառակ իրենց ապերասան մանկութեան, կը պահուըտէին սիւներու ետին: Կարաքամակ, ծերունի կիներ, որ երբեք կարդալ չէին գիտցած՝ անարիւն չրթունքներով անլսելի աղօթքներ կը մրթմրթային: Երբեմն ժամուն մէկ հեռաւոր անկիւնը կը նշմարէին քաղքենի մը կամ վաճառական մը:

(Շար. 13)

(Շար. Ա. էջէն)

չարաթէ մը փայն դրաւել: Պատակտուած Ազրպէյճանէ մըն ալ օգնութեան յոյս չունենալով, Նախիջեւանի իշխանութիւնը ընական է որ նման քայլի մը դիմէ: Այս կացութեան մէջ երկու ելք կը մնայ արդէն ինքնավար հանրապետութեան, ըստ Է. Էօզգէօզի. կամ բնակչութիւնը պիտի լքէ իր երկիրը ու անվերադարձ Թուրքիա ապաստանի, կամ իր հողին հետ պիտի միանայ Թուրքիոյ:

Գալով նման հաւանականութեան մը նկատառումով Անգարայի կեցուածքին ենթադրութեան, Թուրք լրագրողը գրեթէ անել մը կը տեսնէ հոդ, որովհետեւ Անգարա պիտի մնայ իր ցեղակիցներուն օգնութեան պապակին ու սահմաններու անփոփոխելի ըլլալուն Ակ–ԽԱ–Ակ–Ը–ի որոշումին միջեւ:

Ճիշդ է որ մամուլը չէ որ կը գծէ երկրի մը քաղաքականութեան ընթացքը, այսուհանդերձ, առաջին անգամը չէ որ պաշտօնական քայլերու առաջին փորձադաշտ մը կ'ըլլայ ան, յատկապէս Թուրքիոյ պարագային: Այնպէս որ քիչ մը միամտութիւն կ'ըլլայ հաւանաբար, պարզապէս Թուրք լրագրողին բերնին երեւակայութեան պտուղը նկատել վերոյիշեալ հաւանականութիւնը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵՐՆԱՐ ԹԱՓԻ հրաժարեցաւ հազիւ 24 ժամ ետք իր այն յայտարարութենէն, ուր կը պնդէր որ պիտի չհրաժարի, անխոհեմաբար աւելցնելով թէ հրաժարում մը պիտի նշանակէր յանցանքի խոստովանութիւն: Ուրբաթ, Մայիս 22-ի «Ֆիկառօ»ի եւ նոյն օրուան ճայնասփիւռի օպժէքախոն յայտագրէն է որ Քաղաքի 52 օրուան նախարարը այսպէս կ'արտայայտուէր, մինչ յաջորդ օրն իսկ կը «հրաժարեցուէր» Պէրէկովուայի հետ տեսակցութենէ մը ետք: Ընկերվարականներու մեծ մասը չունչ կ'առնէ, մինչ ընդդիմութիւնը նոր ճախաւերութիւն մը եւ խառնակութիւն կը տեսնէ: Անկասկած ամէնէն ճիշդ, նոյնիսկ եթէ լափալիսեան բնոյթ ունի, յայտարարութիւնը ըրաւ Լիոնէլ Ժոսփէն, որու համար Թափիի մեկնումը չէ զարմանալին, վասնզի կ'ըսէ եթէ կառավարութեան մէջ առնուած չըլլար, մեկնելու առիթ չէր ունենար: Աւելի ազնիւ չէ Փիէր Մոռուա, որ օրուան ոճին տեղի տալով կ'ըսէ՝ «Թափին երբեք թէյի բաժակս չէ եղած»...: Թափիի հետ կ'անհետանայ նաեւ Քաղաքի նախարարութիւնը, որ կոչուած էր լուծելու «դժուար արուարձաններու» պարագան: Ըստ երեւոյթին, ընկերվարական իշխանութիւնը 11 տարի ետք ալ դեռ չէ վերջացուցած աշկերտութեան իր շրջանը: Չորեքշաբթի, Մայիս 27-ին է որ Թափի պիտի հարցաքննուի եւ կրնայ մեղադրանքի տակ առնուիլ Թոշիպայի հարցով: Իր հին ընկերակիցը կ'ամբաստանէ զինքը որ 1·8 միլիոն յայտարարած է վճռուոմը իրենց ընկերութեան, մինչ յաւելեալ 13 միլիոն ալ գանձած է: Պատ ալ չստ տեղին նկատողութիւն մը ըրաւ, զայրոյթ յայտնելով թէ այսքան «ծանուցում» կ'ըլլայ, երբ դեռ հարցաքննութիւնը իսկ չէ սկսած: Մնաց որ, էր երբեմն, հարցաքննութեան (էնգըքիւէթ) գաղտնապահութիւնը կը յարգուէր:

ՃԻՈՎԱՆՆԻ ՖԱԼՔՈՆԷ, քաջարի դատաւոր մը, ինչպէս իր քանի մը նախորդները, վճռած էր գլուխ ելլել մաֆիային հետ, չյաջողեցաւ հակառակ տարիներու յամառութեան եւ խիզախութեան: Շաբաթ օր է, որ իր կառքը, ուր էր նաեւ կինը, ջախջախուեցաւ մէկ թոն պայթուցիկներով, որոնք անկասկած ամիսներէ ի վեր դետեղուած էին մայրուղիին մէջ եւ հեռավար դրութեամբ մը պայթեցան փոշիացընելով դատաւորին կառքը, որ օդակայանէն կուգար 160 քիլոմեթր ժամական արագութեան վրայ: Ոճիրը միայն մաֆիայի վրէժ մը չի նկատուիր, այլեւ քաղաքական բնոյթ կը տրուի, շրջանի մը մէջ, ուր 15 քուէարկութենէ ետք Իտալիա չէ կրցած նախագահ մը գտնել: 16-րդը յետաձգուեցաւ ի նշան սուգի: Ֆալքոնէի եւ իր կնոջ հետ զոհուած են նաեւ իր երեք թիկնապահները: Մայիս 25-ին Փալերմոյի մէջ կը կատարուէր յուղարկաւորութիւնը: Իր մահը ծառայէ, հաւանաբար, նախագահի մը արագ ընտրութեան: Ամբողջ Իտալիոյ մէջ, մէկ ժամ ընդհանուր գործադուլ կար Երկուշաբթի օր, մինչ Սիկիլիոյ մայրաքաղաքն ալ մեռած քաղաքի կը վերածուէր: Ֆալքոնէ, բնիկ Սիկիլիացի, 53 տարեկան էր:

ԱՒՍՏՐԻԱ պահպանողական նախագահ մը ընտրեց յանձին՝ Թոմաս Քլէսթիլի յաջորդելու համար Քուրթ Վալտհայմի: Ձայներու 56%-ով, այս դիւանագէտը յաղթեց իր մրցակից՝ Սոխալ-Դեմոկրատ Շթրայխըրի:

ԼԱՆՏԸՍՊԵՐԳԻՍ ձախողութիւն մը արձանագրեց, Կիրակի, Մայիս 24-ին, հանրաքուէն դրական արդիւնք տուած չըլլալով: Կ'առաջարկէր նախագահական դրութեան մը (Ֆրանսականի նման) հաստատումը: Թէեւ «այո»ն յաղթեց, բայց, ըստ լիտուանական ընտրական դրութին արձանագրուած քուէարկողներու մեծամասնութիւնը նկատի կ'առնուի, ոչ՝ քուէ տուողներու:

ԹԱՅԼԱՆՏԻ նախարարապետը ստիպուեցաւ հրաժարիլ եւ իր հրաժարականը յայտնելով տտանձնեց նաեւ ջարդին պատասխանատուութիւնը: Լուրը մեծ ոգեւորութեամբ ընդունուեցաւ երկրին մէջ: Ինք ալ, հաւանաբար, Դանիային կամ Շուէտէն քաղաքական ապաստան ուզէ:

Տիկին Սիւզան Քելֆէնէք (ծնեալ՝ Շահինեան) եւ աղջիկը,

Տէր եւ Տիկին Սահակ – Ժան Շահինեան, զաւակներն ու թոռները,

Տէր եւ Տիկին Ալպէր Շահինեան, զաւակներն ու թոռները,

եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները,

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծմօր եւ նանիին՝

ՏԻԿԻՆ ԼԻԶԱ ՇԱՀԻՆԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 22-ին, 85 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Մայիս 27, ժամը 10·45-ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցին, 6 ավրնիւ Պուրկէն, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը ռիւ տը լ'Էկալիթէ:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Տէր եւ Տիկին Օննիկ Թուֆանեան,

Տէր եւ Տիկին Գէորգ Թուֆանեան, զաւակները եւ թոռները,

Այրի Տիկին Մառի Թէրզեան եւ զաւակները,

եւ բոլոր պարագաները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօրաքրոջ եւ մեծ-մօրաքրոջ՝

ՏԻԿԻՆ ԱԳՆԷՍ ՆԻԿՈՂՈՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մայիս 23-ին, 98 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Չորեքշաբթի, Մայիս 27-ին, ժամը 14·15-ին Առնուվիլի Վարդապետ Ս. Խաչ Եկեղեցին, 31 – 33 ռիւ Սէն – Ժիւստ:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Թուֆանեան եղբայրներուն:

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Պատուոյ նախագահութեամբ՝
Պր. ՎԱՀԷ ՃԱԶՄԱՏԱՐԵԱՆԻ

Կիրակի, Մայիս 31, ժամը 16-ին
Հ. Բ. Ը. Միութեան
«Ալեք Մանուկեան» սրահին մէջ
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Métro : Courcelles

Գեղարուեստական բաժին՝
Հայկական դասական – ժողովրդական նուագ, երգ, արտասանութիւն,
գլխաւորութեամբ երաժիշտ՝
Յովհաննէս Տէմիրճեանի
Բիւզանդ Թընարպեանի
եւ մասնակցութեամբ՝
Սպիտակ նուագախումբին
Պիտի յիշուի՝ Յակոբ Վէզիրեանի 90-ամեակը Պր. Տիգրան Տատրեանի կողմէ:
Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր Հայերը՝ առանց խտրութեան:
Մուտք՝ 50 ֆրանք:
Ճոխ պիւֆէ՝ կեսարական քէթէյով:

CONSEIL REGIONAL
ՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
ՄԱՐՍԷՅԼ

— ՄԱՅԻՍ 28 —

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ
– ՀԱՅ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ –
ՏԱՐԵԴԱՐՁ

Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Հարաւային Ֆրանսայի Շրջանային Խորհուրդը Հայ անկախ պետականութեան հռչակման առթիւ կը կազմակերպէ պաշտօնական հանդիսութիւն՝

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԱՅԻՍ 27

Գոհաբանական մաղթանք, ժամը 17-ին:
Ընդունելութիւն, ժամը 18-ին:

Մայր Եկեղեցւոյ պարտէզին մէջ հրաւիրուած են պետական եւ տեղական իշխանութիւնները, քաղաքս գտնուող հիւպատոսներ:

Այս առթիւ խօսք պիտի առնէ Շրջանային Խորհուրդի փոխ-ատենապետ՝
ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

PRINTEMPS DES ASSOCIATIONS

le Dimanche 31 Mai à 14 heures

dans le cadre
du *«Printemps des Associations»*
organisé par la Ville de Villeurbanne

La Maison de la Culture Arménienne
de Villeurbanne présente :

l'Ensemble Folklorique de Danses et Chants
A K H T A M A R
composé de 40 danseurs et musiciens
et *Y E G H S O*
Chants révolutionnaires et patriotiques

au Centre Culturel
- 234, Cours Emile Zola, Villeurbanne -

ENTREE LIBRE

Le même jour à partir du midi un restaurant arménien est prévu dans la salle de bal du Centre Culturel
Buffet et buvette à des prix modérés

— VENEZ NOMBREUX —

U.G.A.B.
Le COMITE DE PARIS

HILDA YOSMAYAN

(PEINTURES)

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(M° Courcelles)

Exposition du 20 mai au 31 mai
Heures d'ouverture : de 18h à 22h

CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROP
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

EXPOSITION
DE PEINTURE

artouch grigorian

d'Arménie (Leninakan)

du 22 mai au 5 juin
de 9h à 17h
Le vernissage aura lieu le vendredi 22 mai
à partir de 19 h 30.

Raymond H. Kévorkian et Paul. B. Paboudjian

LES ARMÉNIENS
DANS L'EMPIRE OTTOMAN
à la veille du Génocide

Les Editions d'Art et d'Histoire
ARHIS

Beau volume relié sous jaquette couleur.
*608 pages, format **24 x 32 cm. 925** documents photographiques anciens. **30** cartes géographiques. Index de **7000** noms.*

Une image arrêtée et un bilan du Monde arménien
à la veille de sa disparition
Un ouvrage d'art et de référence comprenant
925 documents photographiques
dont les deux tiers sont totalement inconnus ou inédits

OFFRE VALABLE JUSQU'AU 31 JUILLET 1992
389 F, puis 485 F
Parution 4e trimestre 1992

SOUSCRIPTION

BON DE COMMANDE
à adresser, avec votre règlement, à ARHIS
54, avenue d'Iéna, 75 116 Paris - Tél. (1) 47 20 66 76, fax 47 23 68 81

Nom...
Adresse:...
Code postal:......................*ville:*......................*Pays*......................

Désire recevoir: exemplaire(s) du livre *Les Arméniens dans l'Empire ottoman à la veille du Génocide,* au prix unitaire de souscription de 389 F + 39 F de frais de port et d'emballage pour la France, la Belgique et la Suisse, 389F + 67F pour envoi par avion pour le Canada et les Etats-Unis.
Je joins mon règlement de F par:
chèque bancaire ou eurochèque à l'ordre d'ARHIS, 54 avenue d'Iéna, 75116

U. G. A. B. - FRANCE

GRANDE TOURNEE EN FRANCE
DE L'ENSEMBLE FOLKLORIQUE DE L'U.G.A.B. DE NEW-YORK

"ANTRANIK"

PROGRAMME :

LYON : Dimanche 31 Mai à 17 heures
Salle *«La Cigale»*, 60, ave. de Saxe

SAINT-CHAMOND : Lundi 1er Juin à 20 h 45
Salle Aristide Briand

VALENCE : Mardi 2 Juin à 20 h
Salle de la Maison des Syndicats

PARIS : Jeudi 4 Juin à 20 h
Musée *Guimet*, 6, Place d'Iéna, 75116 Paris

pour Paris : Participation aux frais : 100 F. et 50 F..
Réservation : U.G.A.B.. 45 20 03 18.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 27

MERCREDI
27 MAI
1992

LE NUMERO : 5,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.806 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 67e ANNÉE — № 17 806

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՌԱՆՑ ԿԱԹԻԼ ՄԸ ԿԱԶԻ

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ՕՍԷԹԻԱ ՓԱԿԵՑ ԿԱԶՈՒՂԻՆ

Երեքշաբթի առտու (Մայիս 26) Երեւանէն մեր առած գլխաւոր լուրը կը վերաբերէր կազին, որուն մասին գրեցինք արդէն մեր նախորդ թիւերով: Հիւսիսային Օսէթիան է որուն Գերագոյն Խորհուրդը որոշած էր փակել կազուղին պատժելու համար Վրաստանը, որուն զօրամի քաղաքականութիւնը Հարաւային Օսէթիայի դէմ զայրոյթ պատճառած է, մանաւանդ յարձակումը այն հանրակառքին վրայ, որ կիներ, մանուկներ եւ տարեցներ կը փոխադրէր: Ծանօթ է որ կրակ բացուած էր եւ 51 զոհ կար: Հարցը հոն է որ Հիւսիսային Օսէթիոյ «պատիժը» Վրացիներուն չի վնասեր այնքան (ուրիշ ելք ունին) քան Հայերուն: Այդ պատճառաւ, ինչպէս գրեցինք երէկ, Երեւանէն պատուիրակութիւն մը ղրկուած էր Վլադիկավկաս (Հիւսիսային Օսէթիա), որ, ի դէպ, շատ լաւ ընդունելութեան արժանացած էր բայց, ոչ մէկ կարգադրութիւն եղած էր (յիշենք որ Հիւսիսային Օսէթիա ինքնավար Հանրապետութիւն մըն է Ռուսաստանի ծոցը, որ կ՚ուզէ զօրավիգ կենալ նոյն կառոյցն ունեցող հարաւի իր հայրենակիցներուն, որոնք Վրաստանի ծոցն են): Ուրեմն, Մայիս 25-էն իվեր կաթիլ մը կազ չէր հասներ այլեւս Հայաստան, ինչ որ ահաւոր կացութիւն մը ստեղծած է անգամ մը եւս: Մինչ նոյն օրը, Մայիս 25-ին, Հայաստանի պատուիրակութիւնը վերադարձած էր Երեւան, Մայիս 26-ին բոլոր յոյսերը կապուած էին Թիֆլիսի, ուրկէ վրացական պատուիրակութիւն մը պիտի մեկնէր լուծում մը գտնելու համար: Հիւսիսային Օսէթիա երաշխիքներ կը պահանջէ Վրաստանէն:

**

Ղարաբաղի Գերագոյն Խորհուրդը նիստ կը գումարէ Յունիս 2-ին եւ հաւանաբար ընտրէ իր նախագահը:

**

ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՄԱՐԴՈՑ ԺՈՂՈՎԸ

Մայիս 22-ին Գերագոյն Խորհուրդի նիստերու դահլիճին մէջ աշխատանքի սկսած է հայ գործարարներու համաժողովը որուն ներկայ գտնուելու համար Երեւան էին Միացեալ-Նահանգներէն, Անգլիայէն, Աւստրալիայէն, Զուիցերիայէն, Ֆրանսայէն, Ֆինլանտայէն եւ այլ երկիրներէ գործի մարդիկ: Այդ աշխատանքին մասնակցած են նախարարներ, երեսփոխաններ, գործի ասպարէզէն ներկայացուցիչներ: Եռօրեայ համաժողովը աւարտած է Մայիս 24, Կիրակի, Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի փակման խօսքով:

**

ԳԱՐՆԱՆ ԶԻՆԱԿՈՉ

Հայկական բանակին մասնակցեցան գարնան զօրակոչուածները. անցեալ Կիրակի Նուպարաշէնի մէջ տեղի ունեցած է անոնց հանդիսաւոր երդումը, ներկայութեամբ Երեւանէն ներկայացուցիչներու, արտասահմանեան թղթակիցներու, ծնողներու, հարազատներու: Զինուորները ջերմօրէն շնորհաւորած է Պաշտպանութեան նախարար Վազգէն Սարգսեան:

**

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐԸ ՉԵՆ ԴԱԴՐԻՐ

Շաբաթավերջին Ագդամէն եւ Շէֆէքի զինակայանէն շարունակուած է Ակերանի կեդրոնին եւ Շահումեանի Ղարաչինար գիւղին գնդակոծումը: Արձակուած են «գրադ» հրթիռներ, հրասայլերէ կրակոծում կատարուած է: Ակերանի վրայ ինկած է մօտ 60 հրթիռ: Երկու հոգի սպաննուած է, աւերուած շէնքեր կան ու քանի մը վիրաւորներ: Հայկական ուժերը պատասխան կրակով փորձած են լռեցնել յարձակումները:

Գորիսէն Շուշի ճամբուն շրջակայքը ուրկէ մարդասիրական բեռները կը փոխադրուին, հանդարտութիւն տիրած է. տեղւոյն բնակչութիւնը, յատկապէս Քիւրտերը ոչ մէկ արգելք ստեղծած են բեռնակառքերու շարասիւներուն:

**

Ստեփանակերտէն 366-րդ գունդին հեռանալէն ետք, Ղարաբաղի մէջ ՀԱՊ-ի զինուորական ոչ մէկ ստորաբաժանում մնացած է:

**

ԱՆՃԱՐԱԿ ՔԱՂԱՔԱԳԷՏԸ ՈՐ ԽՈՅՍ ԿՈՒՏԱՅ ԱՆՁՐԵՒԷՆ

Բաքուի մէջ ձերբակալուած է Լեռնային Ղարաբաղի Մարզային Կոմիտէի նախկին Ա. քարտուղարը Բորիս Գէորգով որ հրաժարելու հարկադրուած էր 1988-ի փետրուարեան դէպքերու առաջին օրերուն իսկ: Լուրը հաղորդած է ազրպէյճանական ձայնասփիւռին «Առաւօտ» ծրագիրը: Հակահայ եւ ազրպէյճանամէտ կեցուածքի տէր նախկին այս քարտուղարին մասին Ազրպէյճանի Ներքին Գործերու նախարարը յայտարարած է որ նախնական հետաքննութենէն ետք հանրութիւնը շուտով տեղեակ կը պահուի Գէորգովի պաշտօնավարութեան ընթացքին կատարած յանցագործութիւններուն:

**

Պ. ՀԱՅՐԻԿԵԱՆ ՀՐԱԺԱՐԱԾ

«Ազգային Ինքնորոշում Միութեան» հիմնադիր եւ նախագահ Պ. Հայրիկեան իր հրաժարականը ներկայացուցած է կազմակերպութեան խորհրդաժողովին, որ ընդունած է զայն: Նոր նախագահի ընտրութիւններուն վերջին փուլին մնացած են փոխ նախագահ Արամազդ Զաքարեան եւ Լոս-Անճըլըսի մասնաճիւղին նախագահը Արմէն Զատիկեան:

**

Մայիս 18-ին, Պոլսոյ Աթաթիւրք օդակայանը պարտադիր էջք կատարած է Անթոնով-24 օդանաւ մը որ Լոնտոնէն Երեւան դեղ կ՚ապահովէր եւ ապրանք կը տանէր: Թուրքերը ստիպած են որ վայրէջք կատարէ եւ ծայրէ ծայր քննել եւ խուզարկել ետք է որ արտօնութիւն տուած են մեկնելու, երբ հաստատած են որ անգլիական Հիւի Լայֆթի յատուկ օդանաւն էր որ նորահաստատ հիւանդանոցի մը համար բժշկական սարքեր եւ դեղօրայք կը փոխադրէր:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՏԱԼԻԱՆ վերջապէս նախագահ մը ունեցաւ «շնորհիւ» սարսափելի դէպքի մը՝ Ճիովաննի Ֆալքոնէի սպանութեան, որ ինքնագիտակցութեան բերաւ խորհրդարանականները եւ 16-րդ քուէարկութեան պետութեան գլուխ բերին Լուճի Սքալֆարօն: Դեմօ-քրիստոնեայ, նոր նախագահը 73 տարեկան է եւ ցարդ երեսփոխանական ժողովին կը նախագահէր: 1002 քուէներու վրայ 672 ձայն ստացաւ: Յետ պատերազմեան Իտալիոյ 9-րդ նախագահն է, որուն գործն ալ շատ դիւրին չէ: Պարտի վարչապետ մը գտնել, որ վստահութիւն ներշնչէ եւ կարենայ կառավարութիւն մը կազմել:

ՓԱԼԵՐՄՕՅԻ մէջ 15 հազար հոգի մասնակցած է դատաւոր Ֆալքոնէի, կնոջը եւ 3 թիկնապահներուն յուղարկաւորութեան: Հռոմէն եկած քաղաքական դէմքերը սուլոցներու եւ նախատինքներու առիթ տուին: Ոստիկաններէն մէկուն այրին Եկեղեցւոյ մէջ յանկարծ բարձրաձայն յորդորած է՝ «Եկեղեցին գտնուող մաֆիային մարդիկը որ փոխուին», մինչ ուրիշներ «մա՛հ» կը պոռային: Փալերմոյի Արքեպիսկոպոսն ալ բուռն կերպով ամբաստանած է «Թաքուն իշխանութեան մը թունաւոր ազդիւները» որոնք այս սպանութեան մէջ մաս ունին: Արդարեւ, ո՞վ, Հռոմի մէջ, ծանօթ էր դատաւորին գաղտնի ճամբորդութեան, ո՞վ լուր տուաւ մարդասպաններուն աւելցուցած է Գեր. Փափալարդօ: Կասկածները շատ են: Անկարելի չէ որ Միլանոյի կաշառակերութեան վերջին յայտնաբերումներն ալ դեր ունեցած ըլլան, մանաւանդ նոր յայտնաբերումներու մտավախութիւնը:

ՊԵՐՆԱՐ ԹԱՓԻ, որ շատ մը այլ խորհրդածութիւններու կողքին, կրնայ նաեւ «բարեկամներու» ապերախտութեան մասին ալ մտածել, 48 ժամուան մէջ «բարեկամներ» վերագտաւ: Կիրակի, բոլոր ընկերվարականները, նաեւ անոնք որոնք շրջանային ընտրութիւններու ատեն խրտնած էին, աճապարեցին Թափին: Ծանր տգեղ տպաւորութեան հետեւանքով, Երկուշաբթի իրիկուն ոմանք յետ-քայլ ըրին եւ Փիէր Մօռուա իր առաջին յայտարարութիւնները արդարացնելու միտումով, դեկոյց մը հրապարակեց ինքնապաշտպանութեան, ուր կ՚ըսէ թէ երբեք չէր ուզած մնալ Թափիի անոր «դժուար շրջանին մէջ» եւայլն, եւայլն:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՈՒԺԵՐՈՒ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ՈՒ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Երկուն Պալճը «Ճումհուրիյէթ»ի քրոնիկագիրներէն է. նոյն թերթին Մայիս 20-ի եւ 25-ի թիւերուն մէջ ստորագրած երկու գրութեամբ հետաքրքրական երկու վերլուծում կը ներկայացնէ. անոնցմէ առաջինը կը վերաբերի կովկասեան տագնապին մէջ ուժերու նորակազմ յարաբերութեան որ արդիւնքն է Տաշքենդի մէջ գումարուած վեհաժողովին: Իսկ երկրորդը հեռանկար մը գծելու փորձ մըն է որով Կովկասը կը նկատուի ապագայի Միջին Արեւելքը:

Առաջին գրութեամբ լրագրողը ուզելէ ետք «ի՞նչ կը պատահի եթէ Թուրքիա հարկադրուի Նախիջեւանի հարցին միջամտել եւ բախումները վերածուին հայ-ազերի պատերազմի մը» հարցումը, պատասխանը կը փորձէ գտնել Տաշքենդի մէջ ՀԱՊ-ի վեց ղեկավարներու կողմէ ստորագրուած ապահովութեան հաւաքական դաշինքին մէջ: Ինչպէս ծանօթ է, զայն ստորագրած էին Ռուսիա, Ղազախստան, Ուզպեկստան, Թիւրքմէնստան, Հայաստան եւ Տաճիկստան. այդ դաշինքին հիման վրայ եթէ այս երկիրներէն մէկը յարձակման ենթարկուի կամ յարձակումի մը սպառնալիքին դէմ-յանդիման մնայ, յարձակումը կամ սպառնալիքը ուղղուած պիտի նկատուի բոլոր այն անդամներուն որոնք ստորագրած են դաշինքը:

Այս պարագան Է. Պալճը կը մեկնաբանէ արդարօրէն, հետեւեալ տողերով. -- «Եթէ Հայաստանի եւ Ադրբեջանի միջեւ պատերազմ ծագի, Ռուսիոյ գլխաւորութեամբ այն երկիրները որոնք ստորագրած են դաշինքը, տեղ պիտի գրաւեն Հայաստանի կողքին»: Այս կացութեան մէջ դէմ յանդիման պիտի մնան մահմետական հանրապետութիւններ որոնց մէկ մասը ստորագրած է դաշինքը, իսկ միւսը՝ ոչ. այս վերջիններուն կարգին է Ազրպէյճան որուն դէմ պիտի կանգնին որպէս Ռուսաստանի ու Հայաստանի դաշնակից երկիրներ, Ղազախստան, Ուզպեկստան, Թիւրքմէնստան:

Է. Պալճը այս տուեալներուն վրայ կ՚աւելցնէ Ռուսաստանի աւանդական հայասիրութիւնը եւ Ազերիներու հանդէպ վերապահ կեցուածքը, մեկնելով քրիստոնեայի ու մահմետականի յատկանիշէն: Այս բոլորէն ետք անդրադառնալով Նախիջեւանի բախումներուն Թուրքիոյ միջամտութեան պնդումներուն, կ՚եզրակացնէ թէ պատերազմը ոչ ոքի համար փափաքելի ըլլալով հանդերձ, Թուրք իշխանութիւնը պարտէր աւելի հեռատես քաղաքականութիւն մը մշակել, նկատի առնելով երկու տեսակէտներուն տարբերութիւնները:

Նոյն լրագրողին վերոյիշեալ Բ. գրութիւնը կրկին մեկնելով Ղարաբաղի ու Նախիջեւանի վերջին շրջանի անցքերէն, զուգահեռ մը կը գծէ Կովկասի եւ Միջին-Արեւելքի միջեւ, ուր այնքան չեշտուած է Իսրայէլի եւ արաբական երկիրներու ատելութիւնն ու անվստահութեան մթնոլորտը:

Հայաստան Կովկասի Իսրայէլն է ըստ լրագրողին. անոր նման գրաւած է հողեր եւ եթէ նոյնիսկ այսօր հանդարտած ըլլայ կը թուի Նախիջեւանի սահմանը, ատիկա չի նշանակեր թէ Հայաստան առիթ պիտի չփնտռէ անոր եւս տիրանալու:

Աւելի զատ, նմանութեան մէջ կան այլ եզրեր եւս. Իսրայէլ Միջին-Արեւելքի մէջ քրիստոնեայ Արեւմուտքի բերդն է. նոյն դերը ունի այսօր Հայաստան Կովկասի մէջ: Յետոյ պէտք չէ մոռնալ որ երկու գօտիներն ալ մեծ պետութիւններու շահերուն մրցադաշտ են. Միջին-Արեւելքը քարիւղի պահեստներով, իսկ Կովկասը Միջին Ասիոյ նախադուռը ըլլալու հանգամանքով կը շահագրգռեն մեծ Պետութիւնները:

Այս պարագաները ինքնին Թուրքիան կը դնեն կովկասեան մրցակցութեան կեդրոնը: Նոյն շրջանին մէջ գործօն դեր ստանձնելիք երկիր մըն է Իրան: Իսկ Կովկասի մէջ տակաւին ամէնէն ազդեցիկ ուժը Ռուսաստանն է որ Տաշքենդի վեհաժողովին Հայաստանի հետ ստորագրած է ապահովութեան դաշինքը:

Թուրք լրագրողը կը գրէ թէ Մոսկուա այսուհանդերձ հաւասարակշռուած քաղաքականութեան մը հետեւիլ կը նախընտրէ, խուսափելով Թուրքիան վրդովեցնելէ: Արդէն Սեւ ծովու նաւատորմին ու Ղրիմի հարցերով տագնապներ ունի: Պիտի չփափաքի Ուքրանիոյ հետ ունեցած հակամարտութեան վրայ Թուրքիոյ թշնամութիւնն ալ գումարել. ուստի, կարելի է մտածել թէ աւելի հաւասարակշռուած ընթացքի մը պիտի հետեւի հայ-ազերի հարցին մէջ:

Այս վերլուծումներն ու ենթադրութիւնները Է. Պալճի եզրակացնել կուտան թէ խաղը նոր կը սկսի Կովկասի մէջ որ թեկնածու է երկրորդ Միջին-Արեւելք մը ըլլալու:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԳՐԱԳԷՏ ՌՈՊԷՐ ՀԱՏՏԷՃԵԱՆԻ ՀԵՏ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Հ. – Որպէս հրապարակագիր ընդհանուրին կամ մեծամասնութեան զգացածին կամ մտածածին արձագանգելէ զատ, ունիք կ'ենթադրեմ նաեւ մասնաւոր ընկալումներ կամ մտահոգութիւնը. իսկ գրականութեա՞ն պարագային...:

Պ. – Գրականութեան մէջ բացարձակապէս զիջումի կողմնակից չեմ: Անիկա որակի անկում մը պիտի բերէր: Անշուշտ, ամէն գրագէտ իր անձնական ոճը եւ ընթերցողին հետ հաղորդուելու ձեւը ունի: Երբ նոր սկսայ գրականութեամբ զբաղիլ, գրածներս իմաստասիրական ու հոգեբանական խորք ունէին: Եւ ընթերցողներու մեծամասնութիւնը կարծեմ չէր հասկնար զիս: Թէեւ ես այսօր ալ կը նկատեմ թէ այդ գրածներս շատ ալ հասկնալի էին: Նպատակ ունիմ զանոնք հատորով հրատարակելու:

Ձեմ պնդեր անշուշտ որ հեղինակ մը անպայման շատ հասկնալի, շատ պարզ պէտք է ըլլայ. բայց կը կարծեմ թէ որոշ թելիչքներէ ու խորհուրդներէ ձերբազատուիլը ի շահ ընթերցողին, աւելի օգտակար է այսօր երբ արդէն ընթերցողը որոշ տագնապի մէջ է հայերէն կարդալու տեսակէտէն:

Հ. – Ուրեմն, կարելի է ըսել թէ ձեր անձին մէջ հրապարակագիրն ու գրագէտը զիրար չեն խանգարեր:

Պ. – Եթէ որպէս գրող ու հրապարակագիր յաջողեցայ գեղեցիկ համադրութիւն մը կատարելու, գլխաւոր պատճառներէն մէկը այն է որ եղած եմ խմբագիր մը որ բոլոր արուեստներուն նկատմամբ մեծ սէր ու հետաքրքրութիւն ունի: Հաւասարապէս կը սիրեմ բոլոր արուեստները: Կ'ուզեմ հասկնալ արուեստագէտները եւ որպէս մամուլի մարդ կամուրջ մը հաստատել ժողովուրդին ու անոնց միջեւ:

Հ. – Գրական բազմաթիւ սեռեր մշակած էք. թատրոն, ուսումնասիրութիւն, մենագրութիւն, պատմուածք, վէպ...: ի՞նչպէս պէտք է բացատրել այս երեւոյթը:

Պ. – Միշտ կը հաւատամ որ բացի բանաստեղծութենէ գրական բոլոր սեռերը փորձած եմ. թէեւ «բացի բանաստեղծութենէ» բացատրութիւնն ալ շատ չեմ ընդունիր որովհետեւ իմ արձակ գրականութեանս մէջ շատ տեղ զգալի է բանաստեղծական շունչ մը:

Գրականութեան բոլոր սեռերը մշակել ինքնինքիս դէմ մարտահրաւէրի մը արդիւնք եղած է: Թէեւ խմորս աւելի պատմուածք է, կամ նորավէպ: Գրելը երկարատեւ կեդրոնացում կը պահանջէ. չի բաւեր միայն ծրագրելը: Անիկա իմ պարագաս չէ. ես ամէն օր տարբեր տեսակի բաներ կը գրեմ:

Ինքնինքիս մարտահրաւէրի մը արդիւնք էր նաեւ «Առաստաղը»: Օր մը ըսի թէ պէտք էր վէպ մը գրէի. առաջին վայրկեանէ մը ետք նստայ ու շատ արագ ընթացքով մը գրեցի: Զայն վերջացնելէ ետք «Յուշատետր»ի էջերը գրելու փափաքը ծնաւ մէջս. եւ մէկը միւսին յաջորդը կրնամ նկատել:

Հ. – «Առաստաղը» կ'աւարտէր «վերջ առաջին հատորի» արձանագրութեամբ: Ի՞նչ պէտք էր հասկնալ ատկէ. ի՞նչ եղած է շարունակութիւնը:

Պ. – Գրած, աւարտած էի վէպը եւ նոյնիսկ մինչեւ Ա. Մանուկեան գրական մրցանակին ղրկած, ու այդ տողը չկար տակը. յետոյ, երբ մրցանակը շահեցաւ ու հրատարակութեան հարցը ծագեցաւ, այն ատեն յանկարծ զգացի որ այդ գործը պէտք է շարունակուէր: Որովհետեւ կը կարծեմ թէ առանց ծրագրուած Բ. եւ Գ. հատորներուն, այդ գործը իր իմաստէն բաւական բան կը կորսնցնէ: Ուրեմն, Բ.-ը տարիներէ ի վեր գլխուս մէջ գրեթէ պատրաստ է արդէն, բայց առիթ մը կը սպասէ որ մտքի կեդրոնացումի ժամանակ մը գտնեմ, ձերբազատուելով առօրեայ միւս մտահոգութիւններէն որոնք զիս հանգիստ չեն ձգեր:

Հ. – Օգտուելով ձեր ներկայութենէն, պիտի ուզէինք գիտնալ նաեւ Պոլսոյ գրական վիճակը. Զահրատ – Խրախունի – Հատտէճեան եռոտանիէն ետք եկան Իրմա Աճէմեանը, Իգնա Սարըասլանը եւայլն, իսկ աւելի ե՞տք, ի՞նչ է ներկայի կացութիւնը:

Պ. – Անշուշտ, ինչպէս ամէն տեղ, մեր մօտ ալ պակաս է թափը: Ստեղծագործողներ են Անդան Խօզէըը, Մկրտիչ Մարգոսեանը, թէեւ ցանցառօրէն: Երբ առիթներ ներկայանան երբեք անպատասխանի չեն թողուր: Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն: Թերեւս մենք ենք յանցաւորը որ աւելի յաճախակի առիթներ չենք ստեղծեր: Ես «Մարմարա»ի խմբագրութիւնը ստանձնած օրէս հարիւր առ հարիւր համոզուած եմ որ հայ գրականութիւնը անպայման կը ստեղծուի ճնշումի մը պատասխանելու համար: Երբ ստիպողութիւն կայ, ստեղծագործութիւն կայ: Երբ ճնշումը կը դադրի, պահանջը կը դադրի ու ամեն մարդ հանգիստ կը նստի: Տխուր է ըսելը, սակայն այսպէս է:

Հ. – Վերջին հարցումով մը պիտի ուզէի անդրադառնալ «Մարմարա»ի գրական էջերուն մէջ պարզուած երեւոյթի մը. այդ էջերը կարծէք բնաւ չեն առընչուիր Սփիւռքի Պոլիսէն դուրս մնացած գրականութեան ու գրողներուն: Միշտ տեղ կը տրուի նոյն անուններուն: Ի՞նչ է պատճառը: Ինքնաբաւութեան, ինքնագոհութեան եւ հետեւաբար մնացածին հանդէպ անտարբերութեան մը պարագա՞ն է արդեօք որ խնդրոյ առարկայ է...:

Պ. – Ինքնաբաւութեան յաւակնութիւն մը չկայ առոր մէջ. ստիպողութիւն մըն է, որովհետեւ ամէն թերթ իր գրական էջերուն համար կ'ուզէ արտատպում չկատարել:

Հ. – Արտատպելու հարց չկայ, կրնաք ուղղակի գրողներուն դիմել:

Պ. – Անիկա ալ մեզի ուրիշ տեսակ դժուարութիւն կը ստեղծէ. արտասահմանի գրողները միշտ չեն անդրադառնար որ Պոլսոյ մամուլին մէջ ինչ տեսակ գրութիւններ հրատարակելի են կամ չեն: Մեր սիւնակները միշտ բաց պահած ենք այլապէս: Մնաց որ «Մարմարա»ի միւս էջերուն մէջ ընդհանրապէս գրական շունչով արտատպումներ կ'ընենք: Կ'ուզեմ ըսել որ ձեր ակնարկած կէտը մեր կողմէ մտածուած ռազմավարութեան մը արդիւնք չէ: Կրնամ խոստովանիլ որ այդ պարագան իմ յանցանքս է: Շատ գիրք կը ստանանք. ներկայիս փափաքը ունիմ բոլորին մասին, առանց շատ խորանալու, գրախօսականներ գրելու եւ արտատպումներ ընելու: Գալով գրական էջերուն, ձեր թելադրութիւնը շատ տեղին է եւ թերեւս մենք չենք անդրադարձած ատոր. կայ նաեւ տեղի չգոյութեան հարցը: Ամէն պարագայի, նկատի պիտի առնեմ ձեր տեղին թելադրութիւնը:

Պէտք է աւելցնեմ սա կէտն ալ որ երկար տարիներ կամրջուած չէինք արտասահմանի հետ եւ փոխադարձաբար: Եթէ մենք շատ քաջատեղեակ չէինք արտասահմանի գրական շարժումներուն, արտասահմանն ալ Պոլիսի մասին շատ գաղափար չունէր: Մենք ատոր տառապանքն ալ չունէինք որովհետեւ հակառակին գոյութեան գաղափարը չունէինք:

Առաջին դուռը – ինծի համար գոնէ – բացուեցաւ Թեհրանէն երբ Պոլիս այցելեց բանաստեղծ Դեւր: Անով արտասահմանցի գրողի մը հետ հաղորդուելու հաճոյքին գիտը ըրինք առաջին անգամ ըլլալով: Յետոյ ամէնէն ցնցիչ տպաւորութիւնը ապրեցանք երբ Պէյրութի հետ կապ հաստատուեցաւ ու Շահինեան մը եկաւ Պոլիս: Ես Փիլիքեան հանդիպումները շատ կարեւոր կը նկատեմ: Այնուհետեւ արտասահմանի հետ ուրիշ կապեր ալ հաստատուեցան եւ զգացինք որ առանձին չենք: Այսինքն, «Մարմարա»ի մէջ երեւի կամ ոչ, ստոյգ է որ այսօր Պոլիսի մտաւորականութիւնը շատ ստոյգ կապեր ունի արտասահմանի գրական շրջանակներուն հետ:

– Շնորհակալութիւն եւ յաջողութիւն ձեր բոլոր ծրագիրներուն իրագործման:

Տեսակցեցաւ՝
ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐԼԷՆ ՏԻԹՐԻԽ ԵՒ ՌՈՒԲԷՆ ՄԱՄՈՒԼԵԱՆ

Մարլէն Տիթրիխի մահուան առթիւ մեռելակաները կրկին եւ կրկին ծանրացան այն իրողութեան վրայ թէ, անհետացող դերասանուհին համբաւ շահած էր սպիտակ պաստառի վրայ մարմնաւորելով դերը ցանկայարոյց պչրուհիներու կամ այլասեր կուլ գեղուհիներու:

Զգայացունց լուրերու ծարաւի միջօրեայ մամուլը տարբեր բանով չէր կրնար հետաքրքրուիլ անշուշտ, եւ ատոր համար ալ կամովին անտեսուեցաւ այն բոլորովին տարբեր դերը զոր Մարլէն մարմնաւորած էր «Երգ Երգոց» ֆիլմին մէջ, բեմադրութեամբ՝ հայազգի Ռուբէն Մամուլեանի:

Իսկ անոնք որ փոքր ինչ անդրադարձան այդ ֆիլմին, կա՛մ անունը աղաւաղեցին զայն վերածելով «Սիրոյ Երգը»ի, եւ կամ Ռուբէնը ներկայացուցին իբր Ռուսէր:

Սրբքին մէջ դերասան մը յաճախ տարբեր է իր մարմնաւորած տիպարներէն: Եւ այդ պատճառաւ ալ Մարլէն Տիթրիխ առենին մեծապէս երախտապարտ մնացած էր Ռուբէն Մամուլեանի, որ գիտցած էր իրեն վստահիլ ընդհակառակն՝ դերը անմեղ միամիտ մանկամարդուհիի մը, որ զոհ կը դառնայ այր մարդոց քմայքին:

Կ'արժէ երկու բառով վերյիշել նիւթը «Երգ Երգոց»ի:

Միամիտ գեղջկուհի մը քաղաք գալով գիպուածաւ կը ծանօթանայ արձանագործի մը, որուն հետ ունեցած խօսակցութեան ընթացքին վերացումով կ'արտասանէ հատուածներ Աստուածաշունչեան «Երգ Երգոց»էն:

Արձանագործը տպաւորուած աղջկան խանդավառութենէն, կը համոզէ զայն, որպէսզի նոյն այդ վերացեալ դէրքին մէջ իր մերկ արձանը շինէ, արձան, որուն անունը կը դնէ «Երգ Երգոց»:

Եւ կը ստեղծուի անշուշտ սիրային կապ մը արձանագործին եւ մոտելին միջեւ, որ սակայն կ'ընհատուի, երբ մեծահարուստ ազնուական մը արձանին գեղեցկութենէն հրապուրուած, կը փափաքի ծանօթանալ նաեւ մոտելին, եւ կը յաջողի տարհամոզել արձանագործը որ հրաժարի այդ աննպատակ սէրէն, որպէսզի ինք կարենայ ամուսնանալ գեղեցկուհիին հետ:

Սիրոյ դրժում, հեռացում, ակամայ ամուսնութիւն, ազնուապետական ճոխ կեանք, եւայլն: Բայց գեղեցկուհիին սրտին մէջ միշտ վառ կը մնայ իր առաջին սէրն ու յուսախաբութիւնը, որմէ տարուած, ի վերջոյ, զայրոյթի պահու մը, մուրճի հարուածներով կը փշրէ արձանը, որ իր առջեւ բացած էր աշխարհը սիրոյ եւ նաեւ՝ դառնութեան:

Հարց է թէ անհետացող դերասանուհին իրականութեան մէջ աւելի մօ՞տ էր «Կապոյտ Հրեշտակ»ին թէ ո՛չ «Երգ Երգոց»ին: Հարցում որ կը ծագի ոմանց մտքին մէջ, նկատի առնելով այն իրողութիւնը թէ ըստ հանգուցեալին կտակին, Պէռլինի մէջ, թաղման պահուն, իբր վերջին աղօթք իր վրայ կը կարդացուի 23-րդ Սաղմոսը, որուն մէջ Սաղմոսերգուն կ'ըսէ.

Տէրը կը հովուէ զիս, եւ ոչինչ պիտի պակսի ինծի:
Դալար վայրերու մէջ կը բնակեցնէ զիս, եւ հանդարտ ջուրերու մօտ կը տանի:

.

Հեռու կ'առաջնորդէ զիս արդարութեան ճամբաներուն վրայ վասն իր անուան:
Թէեւ կ'երթամ մահուան ստուերներուն հովտին ընդմէջէն, բայց չեմ վախնար չարէն, զի դո՛ւն Տէր, ինծի հետ ես:

.

Տէ՛ր, քու ողորմութիւնդ ու շնորհքդ ինծի պիտի ուղեկցին կեանքիս բոլոր օրերուն ընթացքին, եւ Բարձեալին տան մէջ պիտի բնակիմ մինչեւ կեանքիս վերջը (*):

Կարելի է խորհիլ անշուշտ թէ, «Երգ Երգոց»էն «Սաղմոս» հեռու չէ կապը բանաստեղծութեան, վերացման ու հաւատքին:

Տ. ՀԱՃԵԱՆ

(*) Նկատելով որ Սաղմոսներու աշխարհաբար թարգմանութիւնը իր տափակութեամբ կը խաթարէ նիւթին բանաստեղծութիւնը, եւ գրաբար թարգմանութեան բացառիկ վայելչութիւնն ալ զայն անմատոյց կը դարձնէ հասարակ ընթերցողին, փնտռեցի միջին եզր մը համեմատելով, կամովին շեղելով աշխարհաբարին ճշգրտութենէն եւ գրաբարին գեղեցկութենէն:

Տ. Հ.

«ԱՌԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԻ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐ»ՈՒ ՏԵՂԵԿԱԳՐԷՆ

ՆԱԽԿԻՆ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Ինչպէս ամէն տարի, լոյս տեսած է «Առանց սահմանի լրագրողներ»ու տարեկան տեղեկագիրներու հատորը (1991): Մամուլի կացութեան ու լրագրողներու դէմ տրուած վերաբերումներու մասին ամէն երկրի յատկացուած բաժիններով կը տրուի ամբողջ աշխարհի պատկերը: 1991-ի հատորը կ'ընդգրկէ 122 երկիրներ, 350 էջերու մէջ:

Հատորին կարեւոր բաժիններէն մէկն է նախկին Խորհրդային Միութեան յատկացուածը: Տեղեկագրին համաձայն այս ծաւալուն երկրին մէջ լրատուներու գլխաւոր մտահոգութիւնը ժողովրդավարութեան հաստատումն է: Յատկապէս 1991 Օգոստոս 30-ի պետական հարուածի փորձէն ետք շեշտուած է այս համոզումը: Թէ պահպանողական ուժերու իշխանութեան վերադարձի փորձերուն եւ թէ զանազան հոսանքներու բախումներուն ընթացքին բռնութեան նոյն արտայայտութիւնները կը դիտարկուին:

1991-ին երկրին մէջ սպաննուած չորս լրագրողներէն երեքը զոհ էին հայեւազերի բախումներուն: Կան տակաւին պայթեան չորս լրագրողները որոնք ինկան Կարմիր բանակի կրակոցներուն տակ: Իսկ լրագրողներու ենթարկուած ճնշումներու խնդրին մէջ լայն տեղ կը գրաւէ Վրաստան: Փետրուար 2-ին Մոսկուայի «Ռատիօ Ռոսիա» կայանը որ ծանօթ էր Ելցինի հանդէպ իր համակրանքով, կ'արգիլուի հաղորդում կատարելէ, Պալթեան երկիրներու անցուդարձին լայն տեղ տուած ըլլալով: Գորբաչով այդ մասին կը հարցնէ Կրաւչուկի. «Ի՞նչպէս կ'ըլլայ որ հակա-խորհրդային հաղորդումներ կան գլխաւոր կայաններու վրայ»:

Նոյն օրը Թիֆլիսի մէջ նախագահ Գամսախուրդիա «ապարկայականութեան պակաս»ի պատրուակով կը սպառնայ արտաքսել արեւմտեան թղթակիցներն ու կեդրոնական մամուլի լրագրողները: Յունիսի վերջին օրերուն վեց օտար թղթակիցներ Թիֆլիսի մէջ «բաց նամակ»ով մը հանրութեան ուշադրութեան կը յանձ-

նեն գրաքննութիւնը եւ իրենց կատարուած սպառնալիքները ։

Փետրուար 16--ին վրացական Խորհրդարանին մամլոյ բաները կը յայտարարէ թէ «Անկախութեան ռատիոկայան»ը իր հաղորդումները կը պատրաստէ Կրեմլինի հրահանգով։ Ամերիկեան կայանը իր անօրէնին մէկ խմբագրականը ձայնասփռած էր ուր կ'ըսուէր թէ Վրաստանի նախագահը գրեթէ իր մենաշնորհը դարձուցած էր մամուլը ու տեղական լրափիւռներուն ընդդիմութեան հետ շփումը արգիլած ։

Տեղեկագիրը կը յիշէ Վարդան Յովհաննիսեանի պարագան. ան լուսանկարիչն էր «Նովոստի» գործակալութեան ու Լոս -- Անճըլըսի «Հորիզոն» հայկական հեռատեսիլին. ձերբակալուած էր Ապրիլ 30-ին, խորհրդային ուժերու կողմէ, Գետաշէնի մէջ երբ կը տեսագրէր գիւղացիները։ Գրաւուած էր տեսագրիչը։ Վեց օր ետք ան յանձնուած էր Ազերիներուն։ Անոնց կողմէ այլազան չարչարանքներու ենթարկուելէ ետք, ամբաստանուած էր հայկական զինեալ խմբակներու անդամ մը ըլլալով։ Ազատ արձակուեցաւ Յուլիս 12-ին։ Նոյն ատեն ամբողջ միջազգային մամուլին Ղարաբաղ մուտքը արգիլուեցաւ ։

Օգոստոս 14--ին Վալերի Դեմեսարեւ՝ ռուսական օրաթերթի մը թղթակիցը, Բաքուի զինուորական հիւանդանոցին մէջ մահացաւ Ղարաբաղի մէջ ծանրօրէն վիրաւորուելէ ետք ։

Ազրբէջան տեղեկագրի մէջ կը յիշուի մանաւանդ Օգոստոս 23--ի Բաքուի ցոյցով որ համախմբած էր 7 հազար հոգի. անոնք ընդառաջած Ժողովրդական Ճակատի կոչին, նախագահ Մութալիբովի հրաժարականը կը պահանջէին, զայն ամբաստանելով Մոսկուայի պետական հարուածի հեղինակներուն զօրակցութեամբ։ Հարիւրաւոր անձեր ձերբակալուեցան որոնց մէջ կային բազմաթիւ լրագրողներ ։

Հազիւ ամիս մը ետք, Սեպտեմբեր 18-ին վրացի հեռատեսիլի լրագրող Գէորգի Խալինդրավա ձերբակալուեցաւ Գամսախուրդիայի մարդոց կողմէ. յանցանքը Սեպտեմբեր 2--ի հակակառավարական ցոյցին ներկայացումն էր. ամբաստանուեցաւ «զանգուածային անկարգութիւն կազմակերպել»ու մեղքով։ Նոյն թուականներուն էր որ 70 լրագրողներ գործադուլի դիմեցին, բողոքելու համար գրաքննութեան դէմ ։

Սեպտեմբեր 21--ին մինչ Հայերն ու Ազերիները կը բանակցէին հրադադար մը հաստատելու համար, Ստեփանակերտի մէջ բազմաթիւ լրագրողներ ամբոխին յարձակման ենթարկուեցան։ Ազրբէջանական հեռատեսիլի թղթակից մը խոշտանգուեցաւ ու ապա անյայտ անձերու կողմէ առեւանգուեցաւ. երկու օր ետք մեռած եղաւ ։

Ղարաբաղի մէջ 1991--ին սպաննուած երրորդ լրագրողը «Մայակ» ռատիոկայանին Լէոնիտ Լազարեւիչն էր ։

ԳԱՐԵԳԻՆ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Կ. Պոլսոյ Պատրիարքը Գարեգին Արք. Գազանճեան Գերմանիոյ Աւետարանական Եկեղեցւոյ հրաւէրով Մայիս 13 -- 18--ին Գերմանիա այցելեց, ընկերակցութեամբ պատրիարքական փոխանորդ Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեանի։ Պատրիարք Հայրը Գերմանիոյ մէջ այցելեց Հանովըր, Պոն, Շթութկարթ քաղաքներուն մէջ գտնուող աւետարանական եկեղեցւոյ կեդրոնները, ուր Սրբազանը ծանօթանալէ յետոյ նոյն եկեղեցւոյ գործունէութեան ու ղեկավարներուն, եւ ինքը իր կարգին բացատրութիւններ տուաւ Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութեան գործունէութեան եւ միջ -- եկեղեցական աշխատանքներու մասին ։

Գարեգին Պատրիարքը իր այս այցելութեան ընթացքին Մայիս 16--ին հանդիպեցաւ նաեւ Կէօփինկէնի Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ համայնքին։ Եկեղեցւոյ մէջ կարճ արարողութենէ մը ետք Պատրիարքին ի պատիւ տրուեցաւ ճաշ մը։ Սիրոյ սեղանին մասնակցեցան տեղւոյն քաղաքապետը Վէրնէր եւ այլ պաշտօնական անձինք, նաեւ Ասորի Եկեղեցւոյ կեդրոնական Եւրոպայի առաջնորդը Ժուլիուս Չիչէք, իր հետեւորդներով ։

Իսկ Մայիս 17--ին Գարեգին Պատրիարքը պատարագ մատոյց Քէօլնի Առաջնորդանիստ Եկեղեցւո մէջ եւ այս առթիւ տեղւոյն առաջնորդին Հոգեշնորհ Գարեգին Վարդապետ Պեքճեանին շնորհեց ծայրագոյն վարդապետական աստիճանը, Մեսրոպ Եպիսկոպոսի խարտաւիրակութեամբ ։

Պատարագին ներկայ գտնուեցան կաթոլիկէ, աւետարանական, յոյն եւ ռուս եկեղեցիներու եպիսկոպոսները, ինչպէս նաեւ ասորի եկեղեցւոյ հոգեւորականներէն խումբ մը։ Յետ պատարագի Վոքրինպուրկ սրահին մէջ 350 հոգիի մասնակցութեամբ տրուած ճաշին իրագործուեցաւ գեղարուեստական յայտագիր մը։ Գարեգին Պատրիարքը մեկնեցաւ Մայիս 19--ին Կրէտէ կղզին, ուր պիտի այցելէ տեղւոյն փոքրաթիւ համայնքին, որ կապուած է Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութեան ։

ԴԻՐԱՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ

Քէօլն, Մայիս 20

LIVRES REÇUS

LE LIEN COMMUNAUTAIRE
— Trois générations d'Arméniens —
MARTINE HOVANESSIAN
Armand Colin, Paris 1992.

«ՔԱԹՐԱ»յի հրաժեշտը

Մայիս 15, Ուրբաթ երեկոյեան համերգով «Քաթրա» փակեց 1991---1992 շրջանը։ Այդ փակումին համար ընտրուած էր ինքնատիպ ու միանգամայն բարդ յայտագիր մը, մեկնաբաններու բազմութիւն խմբակով մը ։

Երեկոյթին մեծարուած նուագարանը եղաւ դաշնակը որ տիրեց ամբողջ յայտագրին երկու բացառիկ կտորներով. առաջինը Ռ. Վակնէրի «Սիկֆրիտ Իտիլ»ն էր որ մեկնաբանուեցաւ ութ դաշնակահարներու պատկառելի խումբի մը կողմէ, Ռաֆֆի Պետրոսեանի ղեկավարութեան տակ ։

Վակնէրի այս գործը չորս դաշնակի համար կրկնօրինակուած էր Ֆրանսուա Պուի կողմէ որ նաեւ մենակատարներէն մէկն էր։ Ժամանակակից երաժշտութեան սիրահար այս արուեստագէտը հեղինակ է նաեւ բազմաթիւ յօրինումներու ։

Իրմէ զատ, մնացեալ դաշնակահարներն էին Էվ -- Մարիա Ժեռար, Ժագլին Մէֆանօ, Իվ Հանրի, Մայքըլ Վլատքովսկի, Ալեքսանտր Միլինսկի, Քոլինա Ժուպէռ ու Ռաֆայէլ եւ Անի Պետրոսեան ։

Անոնք որպէս յայտագրի Բ. կտոր նուագեցին Կ. Մալէրի «Թիթան» առաջին համանուագը որ նոյնպէս կրկնօրինակուած էր այս անգամ Մարք -- Օլիվիէ Տիւփէնի կողմէ։ Մեկնաբաններու բացառիկ միասնականութիւնն ու ուշագրաւ նուագը, ինչպէս նաեւ Մալէրի գործին տեղ - տեղ պատռ այլ խանդավառող բընոյթը մեծապէս տպաւորեցին ներկայ հանրութիւնը որ կարծէն աւարտին յայտնապէս չէր ուզեր բաժնուիլ սրահէն ։ Երկարատեւ ծափերու պատասխանելով ղեկավար Ռ. Պետրոսեան յայտնեց թէ պիտի կրկնեն համանուագին Բ. մասը ։

Մայիս 15--ի երաժշտական այս երեկոյթը 95--րդն էր «Քաթրա»յի շարքին ու նուիրուած՝ առաջին ունկնդիրներու ։

Ճիշդ է որ ներկան մշակութայինէն, գեղարուեստականէն բոլորովին այլ մարզերու սեւեռած է մեր ուշադրութիւններն ու հետաքրքրութիւնները. կամայ, ակամայ կը գրաւուինք աւելի անմիջական, աւելի հրատապ այլ մակարդակի հարցերով։ Նոյնիսկ թերեւս զանուին մտածողներ թէ երաժշտահանդէսները քիչ մը լուսանցքային չե՞ն մնար ալեկոծ մեր ներկային մէջ։

Նման անդրադարձումներ հաւանաբար մասամբ բացատրեն սրահին անտէր մնացած աթոռներուն պատկերը. այսուհանդերձ, «Քաթրա» այս վերջին համերգով ևս չեչտեց թէ վերիվայրումին ու փոթորիկին ընդմէջէն ալ մտադրած է հետեւելու իր ընտրած առաքելութեան։ Իր հաւատարիմները պիտի սպասեն նոր շրջանի յայտնութեան ։

Ա. Թ.

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ԱՐՈՎԵԱՆ» ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

1991 - 92 ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻ

ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍԸ

Կիրակի, Մայիս 17, ժամը 15--ին աշակերտ, ծնողք եւ համակիրներու հոծ բազմութիւն մը լեցուցած էր Ս. Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Ա. Զըրաշեան սրահը, տօնելու համար երեք եկեղեցիներու հովանաւորութեամբ եւ Գարեգին Ծ. Վրդ. Պեքճեանի կողմէ հիմնուած Աբովեան միօրեայ վարժարանի տարեվերջի հանդէսը ։

Անուշեղէններով պատրաստուած թէյասեղաններու շուրջ հաւաքուած հիւրերը նախ յոտնկայս ունկնդրեցին Հայկական քայլերգը դպրոցի երգչախումբէն, ղեկավարութեամբ Պր. Խաչիկ Երմալեանի որու դաշնակով ընկերակցեցաւ Տիկին Ժիւլիէթ Երմալեան։ Բարի գալուստի խօսքը արտասանեց հայերէնով դպրոցի վարչութեան ատենապետուհի՝ Տիկին Ռոզա Տօնիկեան եւ ֆրանսերէնով Պր. Շարլ Տէվէճեան։ Ապա բեմ բարձրացան աշակերտները դասարանի կարգով եւ ներկայացուցին երգերով, արտասանութիւններով, մենախօսութիւն եւ երկխօսութիւններով յարդարուած յայտագիր մը։ Քանի երախաներու տարիքը կը յառաջանար իրենց անմեղ շրթներէն արտասանուող թոթովագին հայերէնը իր տեղը կը թողուր ճշգրիտ առոգանութեան մը, մեզի տալով վստահ տպաւորութիւնը թէ այդ երախաները տեղեակ էին իրենց մշակոյթին, պատմութեան եւ կրօնքին։ Մերթ ընդ մերթ բեմ բարձրացան նաեւ նուագածուներ, բերելով տարբեր եռանդ մը հանդէսին իրենց կիթարով, ջութակով եւ դաշնակով ։ Յայտագրի աւարտին երբ աշակերտները ներկայացան հայկական տարազներով եւ Տիկին Պեյինար Գոզեանի կողմէ աշխատցուած Քոչարին պարեցին սրահին մէջ խանդավառութիւնը անսահման էր։ Հանդէսին փակման խօսքը արտասանեց Հարաւային Ֆրանսայի Պատրիարքի փոխանորդ Տարօն Ծ. Վրդ. Ճէրէճեան։ Ան ըսաւ թէ ներկայ գտնուած էր 1991 -- 1992 տարեշրջանի բացման առիթով կատարուած փոքր հանդիսութեան եւ արդէն իսկ կը նշմարուէր երախաներու կատարած յառաջդիմութիւնը քանի մը ամիսներու ընթացքին, շնորհաւորեց աշակերտները ու բոլոր աշխատող անձերը, տալու յորդորներ խոստանալով թէ յառաջիկայ տարիներուն մօտէն պիտի զբաղէր դպրոցի հարցերով ։

Յաջող հանդէս մը որուն շնորհաւորութիւններու ամենամեծ բաժինը կ'երթայ երախաներուն եւ յետոյ այդ ապագայ սերունդը լաւագոյն ձեւով պատրաստելու գիտակցութիւնը ունեցող ուսուցչական կազմին որը կը բաղկանայ՝ Տիկին Անահիտ Ստեփանեանէ, Ալիս Խմէրէ, Արաքսի Պարոնեանէ, Հերմինէ Պօղոսեանէ, Անի Յովսէփեանէ եւ Պր. Հրանդ Կիւզէլեանէ։ Շնորհաւորութիւն եւ յաջողութիւն Աբովեան Վարժարանի Հոգաբարձու կազմին որ անձայն -- անշշուկ կը ստանձնէ դպրոցի բարոյական հոգատարութիւնը։ Բարեխաղթութիւն այն ծնողներուն որոնք մտասեւեռումը ունին իրենց երախաները հայ մեծցնելու, իսկ ափսոս այն ծնողներուն որոնք ոչ միայն իրենք հեռու կը մնան հայկական շրջանակներէ այլ նաեւ կը պատժեն իրենց երախաները կարուստի թողնելով ։

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՄԹԻՆ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Ժողովուրդը կ'ըսէր թէ շաբաթ երեկոյեան ժամերգութիւնը կիներուն եւ ծերերուն համար էր, հետեւաբար միւս մոլորեալ այրերը լոկ մեղաւորներ կրնային ըլլալ։ Որքա՜ն գործուած յանցանքը ծանրակշիռ պէտք էր ըլլար, որպէսզի գործի տէր մարդ մը, այդքան աճապարանք ընէր Տիրոջմէն ներում հայցելու իր պարտաւորութեան մէջ։ Քաղցր ժամեր էին։ Երբ դիպուածաւ պահարանին դուռը բաց կը մնար՝ բարակ հով մը կը սպրդէր ներս ու այդ տաքհակ հովը կուգար կը խաղար Հայր Վրթանէսի ճերմակ, առաքելական ու նահապետական մօրուքին հետ։ Ինք որ շատ մանուկ՝ Հայր Վրթանէսին տունը մանկապարտէզ գացած էր ու տախտա մատռեցուցած մինտէրներուն վրայ, քաջ գիտէր թէ՝ այդ վայրկեաններուն՝ բարի ծերունին կը հայհոյէր՝ նոյնքան ճերմակ պեխերուն մէջէն, սակաւիկ մը ընդհատելով շարականը, գլուխը դարձնելով դէպի հովին կողմը ու վայրագ հայեացքներ նետելով դէպի սարկաւագն ու ժամկոչը։ Թաղին միակ քահանան էր, որ իր յառաջացած տարիքին պատճառաւ կրցած էր խուսափիլ աքսորէ ։ Ինք որ երբեք հաճոյքով չէր համբուրած ,տուն օրհնէքի ժամերուն, քահանաներու ձեռքը՝ խորին ակնածանքով պիտի պագնէր այժմ, եթէ կարենար, Տէր Վրթանէսի զառամեալ ձեռքը։ Քաղքին բոլոր սովորութիւնները այժմ համակրելի կը թուէին։ Խանդաղատանքով կը յիշէր նոյնիսկ ձեռք -- պագի արարողութիւնները, խօսք -- կապի այցելութիւնները ու այն բոլոր բարքերը, որ իրենց քաղաքին մասնաւոր նկարագիր մը, մասնաւոր դիմագիծ մը կը պարգեւէին։ Ցեխին բառ մը իսկ չէր փախցնէր մեծ մօրը խօսքերէն, երբ ան խորին ակնածանքով կը յիշէր քաղքին պայծառ, պարկեշտ, անյեղլի կարգերը։ Բարեբախտաբար, ոչ ոք կ'անդրադառնար թէ կը բաւէր քաղաքը սաանկ կ'անէին մօրական խօսքը արտասանել, որպէսզի առանց դժկամակութեան ընդունէր ինք՝ տրուած խորհուրդը։ Օրինակ, եթէ մէկը ըսէր թէ քաղաքը, ճաշի սեղանին վրայ, ոչ ոք կը համարձակէր սկսիլ առանց ընտանիքին տարեց անդամի նշանին՝ հաւանաբար հրաժարէր իր աճապարանքէն, ոտքի վըրայ համտես ընելու։ Թէեւ այս ալ իր մանկութեան անոյշ յիշատակներէն մէկն էր։ Սլքտա՛լ անընդհատ մօրը շուրջ՝ երբ սեղանը կը յարդարէր, այս կամ այն պընակէն ու ափսէէն որեւէ համադամ, աղանդեր կամ խորտիկի կտոր խլելու համար ։ Միւսներէն աւելի՝ ինք էր միշտ, որ մօրը հոգին կը հանէր ճաշն ու ընթրիքը նախորդող ժամերուն, եթէ պատարիքը նախորդող ժամերուն, եթէ պատահար տունը գտնուէր, անոր փէշերուն շուրջ պտըտելով։ Առանց արարողութեան, սանին մէջէն իսկ կամ նոյնիսկ տապակին՝ կը գողնար ամբուկի կարմրած չերտ մը կամ մսի կտոր մը։ Բաղարջի օրերուն՝ երբեմն մօրը աչքերէն արցունք կուգար։ Երեքով կը պտըտէին շուրջը, անօթի ձայլուկներու պէս ու չէին թողուր անգամ, որ ափսէն լենար։ Մէկը քեզի, մէկը ինծի ու այսպէս յաջորդաբար։ Տապկած հաւ եղած օրերուն՝ հէք կինը ստիպուած էր աղախինը պահակ ձգել, որպէսզի հօրը հասնելէն առաջ պուտերը չմեկնէին։ Մերթ վերջին պահուն աղախինը փուռ կը ղրկէր միայն՝ վախնալով իրենցմէ ու երկնչելով միաժամանակ ամուսնէն, որ քանի մը վայրկեանի յապաղումին համար իսկ անհնարին դայթակղութիւններ կը հանէր։ Երկուշաբթի մէջ՝ իր քաղցր աչքերով կը նայէր իրեն ու կ'ըսէր․--

-- Բարդէն, աղուորս, նորէն հոգիս մի՛ հաներ...

-- Չէ՛ քա, մայրի՛կ, կը պատասխանէր ինք զուարթ անպատկառութեամբ մը ։

Այլ իր անոյշ մայրը կրնա՞ր միթէ միշտ խոհանոցը մնալ ու երբեւիցէ որեւէ ապախին կրնա՞ր միթէ գինքը զսպել։ Ամէն ինչ վերջացնելէ յետոյ, Կիրակի օրերը մանաւանդ, մայրը թեթեւ արդուզարդ կ'ընէր, ճաշէն առաջ։ Իր ձոխ վիզը, կուրծքին սկզբնաւորութիւնն ու դէմքը կը լուար Քոլոնեայի ջուրով թրջած անձեռոցով մը, շրջազգեստը կը փոխէր, վարսերը կը յարդարէր ու ճերմակ, ժանեկազարդ գոգնոց մը կը կապէր։ Երբ բոլորովին պատրաստ՝ վերստին կուգար ճաշասենեակ, իր ողջ անձէն այնքան նուրբ ու հաճելի բուրում մը կ'ելլէր, որ ինք կը ցանկար վզին փաթթուիլ ու համբուրել զայն։ Այլ ատիկա գործի արտայայտութիւն մըն էր, որուն երբեք ընդունակ չէր եղած։ Ընդհակառակն, ձեռքերը գրպանները, վայրի ակնարկով մը կը դիտէր զայն, զայրանալով ինքզինքին դէմ, ջանալով ծածկել մօրը գեղեցկութեան պատճառաւ իր զգացած յուզումն ու հպարտութիւնը։ Եթէ միայն կարենար մօրը վազել՝ վստահ էր թէ ան պիտի զրկէր զինքը, ներելով իր բոլոր անկարգութիւնները։ Այլ հէք կինը երբեք չէր կրցած ենթադրել իսկ, որ այդ ապստամբ ու գէշ տղան զինքը այդ տոտիճան կրնայ սիրել ։ Ի վերջոյ խորին խաղաղութեամբ մը հայրը կուգար ու ամէն ոք կը լռէր տան մէջ ։ Այդ յարգելի ու ցուրտ մարդը, որ իր հայրն էր, Կիրակի օրով իսկ չէր բարեհաճեր ժպտիլ։ Խուզարկու, շրջանակի ակնարկ մը կը ձգէր, առանց մասնաւոր կերպով կինը դիտելու ու այժմ իսկ՝ ինք վստահ չէր թէ ան զգայուն էր իր մօրը գեղեցկութեան հանդէպ ։

(Շար. 14)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տարի մը առաջ իր մահկանացուն կը կնքէր՝

ՆՇԱՆ – ՎԷՆՍԱՆ ՀԱՑԹԱՑԵԱՆ

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իր յիշատակին, Կիրակի, Յունիս 7, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին։

Թող իր յիշատակը եւ իր գործը կապ մը ըլլան իր բարեկամներուն համար։

Զանազան նուէրներ այն հաստատու- թեանց որոնց զօրավիգ էր պիտի նշեն այս տարելիցը։

⁂

Il y a un an, disparaissait

NCHAN dit VINCENT HATAYAN

Une messe de réquiem pour le repos de son âme sera dite le 7 Juin en l'église arménienne Saint Jean - Baptiste

15, rue Jean - Goujon, Paris 8e.

Que le souvenir de ce qu'il a été et de ce qu'il a réalisé, reste un lien pour ses amis.

Divers dons aux œuvres qu'il soutenait marqueront cet anniversaire.

U.G.A.B.

Le COMITE DE PARIS

HILDA YOSMAYAN

(PEINTURES)

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, 75017 Paris
(M° Courcelles)

Exposition du 20 mai au 31 mai
Heures d'ouverture : de 18h à 22h

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները.

Իւղագին. — Տիկին Արաքսի Յարութիւնեան 150, Տիկին Բէջէճեան 100, Տիկին Սոնա Թուրեան 300, Օր. Մոնիք Պէօրէք 300, Պր. Յակոբ Աղաճեան 200, Այրի Տիկին Վիոլէթ Ճիճիրեան 200, Տիկին Սրապեան 1000, Տիկին Մարիամ Ֆընտըքլըեան 300, Տիկին Գալայճեան 200, Տիկին Շիրինեան 200, Տէր եւ Տիկին Գասպարեան 500, Տիկին Բապուճեան 100, Տէր եւ Տիկին Միհրան Տէմիր 500, Տիկին Աղաւնի Գաոնիկեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժ. Նապղաչեան իրենց հօր՝ Ժիրայր Գարաճեանի մահուան Ա. տարելիցին առթիւ՝ 1000 Ֆր.։

Եկեղեցւոյ պայծառութեան. - Այրի Տիկին Աղաւնէ Թաթուլեան 100, Պր. Խաչիկ Փափազեան 100, Տիկին Արուսեակ Տէրմէրճեան 200, Պր. Արտաշէս Տէրմէրճեան 200 Ֆր., Տիկին Աշըքեան 250 Ֆր., Պր. Արման Գարմանճեան 100, Տիկին Մարի Բէպէլեան 100, Տիկին Անահիտ Տալաքիփէլեան ի յիշատակ Արմենուհի Մուրատեանի 500 Ֆր., Պր. Յակոբ Պէրպէրեան ի յիշատակ Աբրահամ եւ Մարի Պէրպէրեանի 100 Ֆր., Այրի Տիկին Մարի Պասմաճեան, Այրի Տիկին Վարդենի Աթճեան եւ Տէր եւ Տիկին Ժորժ Շամոյեան Գէորգ Պասմաճեանի մահուան քառասունքին առթիւ 500-ական Ֆր.։

⁂

Կապոյտ Խաչի Վիէնի Սեւան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 300 ֆրանք Տէր եւ Տիկին Ալպէր Բէլէչեանէ իրենց աղջկան՝ Էլիզապէթ Սիսեռեանի ապաքինման առթիւ։

⁂

Իսի Ս. Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները փոխան ծաղկի Յարութիւն Պաղամեանի մահուան առիթով։

Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սայրըմ 300 Ֆր., Օր. Շաքէ Պենկեան 100 Ֆր., Բէաթիպեան ընտանիք 500 Ֆր., Պր. Աւետիս Երեմեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Նազար Եայլա 1000 Ֆր.։

Կարօ Քէհեայեանի մահուան տարելիցին առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Նազարէթ Պարզատեանէ 400 Ֆր.։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. — Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Համբարձումեան «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի 2000 Ֆր.։

⁂

ԿԱՌՏԱՆ. — Օր. Սեդա Սիմոնեան 200 ֆրանք։

L'ACADEMIE INTERNATIONALE DES SCIENCES ARARAT

a l'honneur de vous convier à un

DINER - DEBAT

ayant pour thème
IDENTITES NATIONALES
ET QUESTIONS D'ACTUALITE

Conférencier :
Le Professeur
EDWARD A. TIRYAKIAN
(Durham U. S. A.)
Department of Sociology.
Duke University North Carolina.
Président de l'Association
des Sociologues de langue française.

Débat dirigé par :
Madame HOURYK ZAKARIAN
Psychologue, enseignante à Paris
et à New-York

le Lundi 1er Juin à partir de 20 h 30
au Restaurant « Vartan »
52, Bd. St. Germain, Paris

Réservations au 43 26 20 68
ou auprès du Président
de l'Académie (AISA) :
Dr. AGOP KERKIACHARIAN :
34 12 65 27.

CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROP
339, avenue du Prado — 13008 Marseille

EXPOSITION
DE PEINTURE

artouch grigorian

d'Arménie (Leninakan)

du 22 mai au 5 juin
de 9h à 17h

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՓՕՄԻՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Թաղ. Խորհուրդս կը տեղեկացնէ, թէ Մայրերու Տօնին առթիւ, այս Կիրակի, Մայիս 31, Թաղիս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, Մովսէս Ա. քահանայ Գալէնտէրեան պատարագ կը մատուցանէ եւ ըստ կարգի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարէ ծանօթ բարերար՝ Վարուժան Պօղաճեանի ողբացեալ կնոջ, բարեյիշատակ՝

ԱՂԱՒՆԻ ՊՕՂԱՃԵԱՆԻ

հոգւոյն ի հանգիստ։

Զայս ի գիտութիւն եւ ի հրաւէր կը ծանուցուի մեր յարգոյ հասարակութեան։

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Պատուոյ նախագահութեամբ՝
Պր. ՎԱՀԷ ՃԱԶՄԱՏԱՐԵԱՆԻ

Կիրակի, Մայիս 31, ժամը 16-ին
Հ. Բ. Ը. Միութեան
«Ալեք Մանուկեան» սրահին մէջ
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Métro : Courcelles

Գեղարուեստական բաժին՝
Հայկական դասական – ժողովրդական՝
նուագ, երգ, արտասանութիւն,
գլխաւորութեամբ երաժիշտ՝
Յովհաննէս Տէմիրճեանի
Բիւզանդ Ֆընտըգեանի
եւ մասնակցութեամբ՝
Սպիտակ նուագախումբին

Պիտի յիշուի՝ Յակոբ Վէզիրեանի 90-ամեակը Պր. Տիգրան Տատրեանի կողմէ։

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր Հայերը՝ առանց խտրութեան։

Մուտք՝ 50 ֆրանք։

Ճոխ պիւֆէ՝ կեսարական քէթէյով։

Հ. Բ. Ը. Մ. - ՎԱԼԱՆՍ

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ

հովանաւորութեամբ՝

Երեք Յարանուանութեանց հոգեւոր պետերու, Շաբաթ, Մայիս 30, ժամը 15·30-ին Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Ե. Հիւսիսեան սրահին մէջ

6, rue Faventines — VALENCE

Օրուան բանախօս՝ Միւռոն Վարդապետ Գըլըճեան (Փարիզէն)։

Տեղի կ'ունենայ հիւրասիրութիւն։

Մուտքը ազատ է։

U.G.A.B. - FRANCE

GRANDE TOURNEE EN FRANCE
DE L'ENSEMBLE FOLKLORIQUE DE L'U.G.A.B. DE NEW-YORK

"ANTRANIK"

PROGRAMME :

LYON : Dimanche 31 Mai à 17 heures
Salle *«La Cigale»*, 60, ave. de Saxe

SAINT-CHAMOND : Lundi 1er Juin à 20 h 45
Salle Aristide Briand

VALENCE : Mardi 2 Juin à 20 h
Salle de la Maison des Syndicats

PARIS : Jeudi 4 Juin à 20 h
Musée *Guimet*, 6, Place d'Iéna, 75116 Paris

pour Paris : Participation aux frais : 100 F. et 50 F.
Réservation : U.G.A.B. 45 20 03 18.

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

ՀԱՅ ՊԵՏԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀՌՉԱԿՄԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁ
1918, ՄԱՅԻՍ 28

ՔԱՀԱՆԱՅԱԿԱՆ ԱՆԴՐԱՆԻԿ ՊԱՏԱՐԱԳ

Հինգշաբթի, Մայիս 28, Տօն է Համբարձման Քրիստոսի։

Այս օրը յատկացուած է Մանուկներու Հաղորդութեան։

Հայ Պետականութեան՝ Հայաստանի Առաջին Հանրապետութեան (1918, Մայիս 28) հռչակման տարեդարձն է։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ եւ Ֆրանսայի Հայաստանեայց Առաքելական բոլոր Եկեղեցիներուն մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Փարիզի Մայր Եկեղեցւոյ մէջ քահանայական իր անդրանիկ պատարագը կը մատուցանէ՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔԱՀԱՆԱՅ ԹԱՇՃԵԱՆ

Կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Արեւմտեան Եւրոպայի
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Պատարագի ընթացքին Գոհաբանական Մաղթանք կը կատարուի Հայաստանի Անկախութեան հռչակման 74-րդ տարեդարձին առիթով։

LE CENTRE DE VACANCES
de la
CROIX ROUGE ARMENIENNE

situé sur les plages de Normandie ouvre ses portes durant la saison estivale, à partir du 10 Juillet, pour y accueillir nos compatriotes de tous âges.

Les enfants sont admis seulement accompagnés de leurs parents.

Pour retenir les chambres ou pour tous renseignements :
Téléphoner à Navassartian 39 85 36 53
A partir du 10 Juillet téléphoner au :
Centre de Vacances (16) 31 21 77 63.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Վիէնի մասնաճիւղին տարեկան դաշտահանդէսը՝ Կիրակի, Յունիս 18-ին։

PRINTEMPS DES ASSOCIATIONS

le Dimanche 31 Mai à 14 heures

dans le cadre
du «*Printemps des Associations*»
organisé par la Ville de Villeurbanne

La Maison de la Culture Arménienne
de Villeurbanne présente :

l'Ensemble Folklorique de Danses et Chants
AKHTAMAR
composé de 40 danseurs et musiciens

et *YEGHSO*
Chants révolutionnaires et patriotiques

au Centre Culturel
234, Cours Emile Zola, Villeurbanne

— ENTREE LIBRE —

Le même jour à partir du midi un restaurant arménien est prévu dans la salle de bal du Centre Culturel
Buffet et buvette à des prix modérés

— VENEZ NOMBREUX —

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՅԻՍ 28
JEUDI
28 MAI
1992

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.807
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
67e ANNEE — No 17 807

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳԼԽԱՒՈՐ ՀԱՐՑԸ ԿԱԶՆ Է

Վրաստանի ներքին խառնակութեան հետեւանքով սկսած կազի տագնապը կը շարունակուի ու երկիրը ամբողջովին զրկուած է այդ ուժանիւթէն: Ամբողջ յոյսը կապուած էր Մայիս 27-ին, Վրաստան - Օսէթիա հանդիպումին բարեյաջող ընթացքին: Վրացական պատուիրակութեան մը Օսէթիա մեկնումով տեղի կ'ունենային այդ հանդիպումները:

Ղարաբաղի եւ Նախիջեւանի սահմանային շրջաններուն մէջ իրավիճակը հանդարտ էր. եղած են միայն տեղական բնոյթով կրակոծումներ, ինչպէս՝ Մայիս 26-ին Ազրպէյճանի Բուպաթը տարածքէն Հրեասրի գնդակոծման ենթարկուած է Կոտիծոր գիւղը ուր բնակիչ մը վիրաւորուած է. փլած է մանկապարտէզը, 6 տուն. տասը տուն եւ գոմեր ալ վնասուած են մասնակի կերպով: Կայ խոշոր եղջիւրաւոր անասուններու կորուստ: Նախորդ երեկոյեան ալ գնդակոծուած է Խնձորեսկ գիւղը ուր նոյնպէս շէնքեր աւերուած են:

⁂

Իսկ Մայիս 25-ին ազրպէյճանցի զինեալներ Դաւիթբէկ գիւղի արօտավայրերէն 650 գլուխ ոչխար տարած էին, պատանդ առնելով երկու հովիւներ: Բանակցութիւններ կը տարուէին անոնց վերադարձին համար:

Ղարաբաղի Նորութիւններու Գործակալութիւնը յայտնած է թէ, անցեալ երեք օրերու ընթացքին Ղարաբաղ հասած են 300 թոն ալիւր, 120 թոն շաքար, 100 թոնէ աւելի վառելանիւթ, մթերք դեղօրայք, մանկական սննդամթերք: Սկսած է քանդուած տուներու վերաշինութիւնը, նորոգուած է նաեւ քաղաքին ջրամբարը, որու շնորհիւ ջուր կը ստանան բոլոր թաղամասերը. ելեկտրականութիւն եւ կապ դեռ չկայ: Ղարաբաղի Նորութիւններու Գործակալութիւնը հերքած է Ազերիներու այն լուրերը, ըստ որոնց Ղարաբաղ «մարդասիրական միջանցքով» զինամթերք կը ստանայ: Ազրպէյճանական հաւանական օդային յարձակումներու դէմ ամրապնդուած են հակօդային պաշտպանութեան դիրքերը:

⁂

ԴԻՄՈՒՄ ԻՐԱՆԻ ՄԻՋՆՈՐԴՈՒԹԵԱՆ

Նախագահի խորհրդական Աշոտ Մանուչարեանի տեղեկատուութեան համաձայն, Հայաստանի ղեկավարութիւնը դիմած է Իրանի, խնդրելով որ թափ տայ միջնորդական գործունէութեան որպէսզի յատկապէս Հայաստանի եւ Նախիջեւանի սահմաններուն վրայ կանխուի իրավիճակի յետագայ լարումը: Իրան պատրաստակամութիւն յայտնած է անյապաղ դէտեր ղրկելու յիշեալ շրջանները:

⁂

ՄԻՆՍԿԻ ԺՈՂՈՎԸ ՓՈՒԹԱՑՆԵԼՈՒ ՀԱՐՑ ՉԿԱՅ

Թուրքիոյ վարչապետը Մոսկուա պաշտօնական այցելութեան ընթացքին (Մայիս 25-26) յայտարարած է թէ Ղարաբաղի հարցին նուիրուած Մինսկի (Բելառուսիա) ժողովը որ նախատեսուած էր Յունիսի վերջին օրերուն, կրնայ տեղի ունենալ անմիջապէս. ան տուած է նաեւ

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՈՒՐԿԷ՞ ԶԷՆՔ Կ'ԵՐԹԱՅ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«Իւֆիպինէ Տօղրու» շաբաթաթերթը Մայիս 24-ի թիւին մէջ բաւական ծաւալուն տեղ կը յատկացնէ Ղարաբաղի հարցին, առաւելաբար ծանրանալով միջազգային քաղաքականութեան, Միացեալ-Նահանգներու դերին ու անոր Թուրքիոյ մէջ ունեցած ազդեցութեան լայն գօտիին վրայ:

Նախ «կատակերգութիւն» կ'որակուի Հայաստանի դէմ Թուրքիոյ կիրարկած օդային շրջափակումը որուն պատճառով վերջերս Հայաստան օժանդակութիւն տանող սաւառնակներ - Յունաստանէն ու Անգլիայէն - պարտադիր էջք կատարեցին Պոլսոյ օդակայանը ու խուզարկուեցան Թուրք ապահովութեան ուժերու կողմէ: Ծանօթ է որ ոչ մէկ զէնք գտնուեցաւ անոնց մէջ: Շաբաթաթերթին համար Թուրք իշխանութեան այս ընթացքին նպատակն է միայն երեւոյթները փրկել, քանի որ նոյն օրերուն Ատանայի Ինճիրլիք ամերիկեան խարիսխէն՝ մեկնող սաւառնակներ զէնք ու զինամթերք կը փոխադրէին Հայաստան...: Այս թէզը պաշտպանող պարագայ որպէս, թերթը կը մէջբերէ ազրպէյճանական մամուլէն փոքր լուր մը որ կ'ըսէ թէ Հայերու կողմէ ամէնէն աւելի գործածուած զէնքերը եւ փոխադրամիջոցները ամերիկեան են:

Այս պնդումը թերթը կը բացատրէ անով որ յիշեալ զինակայանը բոլորովին փակ տուփ մըն է Թուրք իշխանութեան, նոյնիսկ Սպայակոյտի նախագահութեան համար: Թրքական ոչ մէկ հակակշռի կ'ենթարկուին ոչ միայն հոնկէ մեկնող օդանաւերը, այլեւ Միացեալ-Նահանգներու այս կայանին ուղղուած յատուկ հեռաձայնումները զորս կարելի չէ անկէ դուրս ունկնդրել, որովհետեւ ծածկանիշերու դրութեամբ մը կը տրուին: Իսկ ծածկանիշերը վերծանելու բանալին միայն զինակայանի Ամերիկացիները ունին: Շաբաթաթերթը կ'աւելցնէ որ երբ հայկական կազմակերպութիւններու հանգանակած գումարներն ու «մարդասիրական օժանդակութիւնը» տեղ չեն հասնիր, դիմում կ'ըլլայ Ինճիրլիքի ուրկէ հարկաւոր ամէն բան կը ղրկուի Հայաստան. այս տեղեկատուութեան որպէս աղբիւր ցոյց կը տրուի «հայ կրօնաւոր մը»:

Գրութիւնը կ'անդրադառնայ նաեւ Թուրք իշխանութեան բռնած դիրքին. ուշագրաւ է հետեւեալ պարբերութիւնը. «"Տէմիրէլը վախկոտ է: Տէմիրէլը ինքզինքը վտանգի չենթարկեր: Եթէ Էօզալի օրով ըլլար, թէ Նախիջեւան մտած էինք եւ թէ Ղարաբաղ": Էօզալի կողմնակից մեկնաբաններ այսպէս կը վերլուծեն կացութիւնը: Հարցը կը վերածեն Էօզալ - Տէմիրէլ հակադրութեան մը ուր առաջինը յանդուգն է արտաքին քաղաքականութեան մէջ, իսկ երկրորդը՝ ոչ: Ոչ ոք կը մտածէ թէ Թուրքիոյ կրաւորական ընթացքին բուն պատճառը Ամերիկայի յանձնուած ըլլալու պարագան է»:

Միացեալ-Նահանգներէն կախում ունենալու խնդրութեան մէջ կարեւոր տեղ կը գրաւէ Թուրքիոյ արտաքին պարտքը որուն միայն վճարելի տոկոսներուն գումարը միլիառաւոր տոլարներու կը հասնի: Նախկին աւագ դեսպան ու Պոլսոյ երեսփոխան Ճօշքուն Քըրճա 1990-ին տրուած զեկուցումի մէջ յայտնած էր թէ ատենին Միացեալ-Նահանգներ Կիպրոսի հարցին լուծում մը գտնելու համար ծրագրած էր Թուրքիոյ արտաքին պարտքը չահարկել: Կայ տակաւին Միացեալ-Նահանգներու ու Թուրք դեսպաններուն ընտրութեան պարագան որ կը յիշուի նոյնպէս Միացեալ-Նահանգներէ կախում ունենալու նոյն ձեւի յայտարար նշան մը. յօդուածին մէջ կ'ըսուի թէ այդ ընտրութիւնը ոչ թէ Թուրքիոյ կողմէ կը կատարուի, այլ՝ Ամերիկայի:

Գրութեան վերջաւորութեան անդրադարձ մը կայ նաեւ Ազրպէյճանի քաղաքականութեան մասին. ամէնէն կարեւոր ուժ նկատուած Ժողովրդական Ճակատը կուսակցութենէ մը աւելի շարժում մըն է որ զանազան մտայնութեան տէր մարդիկ խմբած է իր շարքերուն մէջ. կան ժողովրդավարներ, նաեւ «Հիթլէրը շատ լաւ էր» ըսողներ: Բաւական տարածուն բնոյթ ունի Միացեալ-Նահանգներու հանդէպ հիացումը: Իշխանութեան բուն պայքարը կը տարուի Ճակատի շարքերուն մէջ:

Ապա եզրափակիչ պարբերութեան մէջ կը յիշուի թէ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի մէկ խորհրդականն ու Հայաստանի Արտաքին Նախարարը Միացեալ-Նահանգներու քաղաքացիներ են ու այս վերջինը հակաթուրք հակումներով ծանօթ է:

Թուրք նախկին նախարար մը կ'ըսէ թէ Միացեալ-Նահանգներ Թուրքիոյ եւ Հայաստանի իր քաղաքականութիւնը կը տանի այնպէս մը որ ոչ մէկը, ոչ ալ միւսը վնասուի: «Երբ որոշ գիծի մը հասնի կը կեցնէ Հայերը». ու այս պաշտպանողական քաջալերական է Տէմիրէլ:

Եւ իրականութիւնն այն է որ անոր մտահոգութիւնը վերոյիշեալներէն ոչ մէկն է այնքան, որքան Թրքական լիրային անկումը տոլարին դէմ:

Մայիս 28 Թուականը: Այս լուրին կ'արձագանգէին ֆրանսական մամուլէն «Լը Մոնտ», «Հիւմանիթէ» (Մայիս 27) եւայլն: Նոյն առաւօտը Երեւանի համար նման ոչ մէկ հաւանականութիւն խնդրոյ առարկայ էր ու նախապէս ճշդուած ժամանակը ի զօրու կը մնար:

Ինչպէս ծանօթ է, այդ ժողովին պատրաստութեան խնդրայարոյց կէտերէն մէկն էր Ղարաբաղի Հանրապետութեան ներկայացուցիչներուն մասնակցութեան հարցը. անոնց համար կը նախատեսուէր դէտի օրինավիճակ մը: Ներկայիս, վերջին զարգացումներէն ետք, Ազրպէյճան չմասնակցելու տրամադրութիւններ կը յայտնէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՐՔԱԿԱՆ օդային ու ցամաքային ուժեր զինեալ լայնածաւալ գործողութեան մը ձեռնարկած են Մայիս 26-ին, Իրաքեան սահմանին մօտ Իւզիւմլիւ քրտական գիւղին դէմ: Մինչեւ հարիւր մեռեալի թիւ կը տրուի արեւմտեան մամուլին մէջ:

ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Արտաքին Նախարար Պէյքըրի Թիֆլիս այցելութեամբ որոշ յաջողութիւն մը արձանագրուած է ի նպաստ Վրաստանի: Ամերիկա 500 թոն սննդամթերք ու 33 թոն բժշկական օժանդակութիւն խոստացած է ղրկել:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Սահմանադրական ատեանը չէ գոհացած պատմութեան կողմէ Համայնավար կուսակցութեան տրուած դատավճիռով. որոշած է Յուլիս 7-ին դայն գետեղել ամբաստանեալի աթոռին վրայ ու դատել: Այդ դատավարութիւնը արդէն կը նկատուի «երկրորդ Նիւրընպէրկ» մը: Որպէս ամբաստանեալի ներկայացուցիչ, ատեան կը հրաւիրուի Մ. Գորպաչով:

ՀԱՄԲԱՐՁՄԱՆ տօնին առթիւ, «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Հինգշաբթի, (Ուրբաթ՝ Մայիս 29-ի թիւ): Մեր յաջորդ թիւը՝ Շաբաթ / Կիրակի, Մայիս 30 / 31:

ԵՐԵՒԱՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓԱՐԻԶ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՄԱՅԻՍ 25)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ՓՈՐԹՈՒԿԱԼ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆ

Մայիս 23-ին Արտաքին Նախարար Ր. Յովհաննիսեան Փորթուկալի իր պաշտօնակիցին հետ երկկողմանի դիւանագիտական յարաբերութեան համաձայնագիր ստորագրած է: Հայաստանի Նախարարը որ հայկական պատուիրակութեան հետ մասնակցած է Եւրոպայի տնտեսական համագործակցութեան կողմէ ՀԱՊ-ի երկիրներուն օգնելու Լիզպոնի համաժողովին, շարք մը հանդիպումներ ունեցած է Արտաքին Նախարարներու հետ, շօշափելով վերջին իրադարձութիւններուն վերաբերող հարցեր:

⁂

ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Մայիս 22-ին Բաբգէն Արարքցեան ընդունած է ՄԱԿ-ի պատուիրակութիւնը որ տեղւոյն վրայ կացութիւնը քննելու նպատակով ղրկուած էր շրջանը:

⁂

Նոյն օրը Խորհրդարանի նախագահը ընդունած է նաեւ Ֆրանսայի դեսպան՝ Տիկին Ֆրանս տը Հարթինկը, այս վերջինին փափաքին վրայ:

⁂

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՆԻՍՏԸ

Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի եռօրեայ նիստերու օրակարգի ընդհանուր նիւթն էր հարկային քաղաքականութիւնը: «Հարկերու եւ տուրքերու» օրէնքին մէջ փոփոխութիւններ եւ լրացումներ կատարելու քննարկումը սկսած է Մայիս 18-ի նիստին եւ շարունակուած Մայիս 19-ին: Նիւթին շուրջ կարգ մը բացատրութիւններ տուած է Ֆինանսավարկային եւ պիւտճէի հարցերու Յանձնաժողովի նախագահը Տիգրան Սարգսեան: Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահ Բ. Արարքցեան նշելով հարցին կարեւորութիւնը, պաշտպանած է վերոյիշեալ Յանձնաժողովին որոշ լիազօրութիւններ տալու գաղափարը: Եղած առաջարկութիւնները դրուած են քուէարկութեան ու ի վերջոյ ընդունուած է այն բանաձեւը, որ կառավարութիւնը Ֆինանսներու եւ պիւտճէի Յանձնաժողովին համաձայնութեամբ կրնայ «սահմանել առանձին հարկերու չափերը, հաստատագրուած վճարումներու չափերը եւ վճարման կարգը եթէ ան նախատեսուած է տուեալ հարկը կամ տուրքը սահմանող օրէնքով, ինչպէս նաեւ արտօնութիւններ առանձին վճարողներու կամ վճարողներու խումբի համար»: Երեսփոխանները հարկ եղած ժամանակը չեն ունեցած օրակարգի միւս հարցերը քննելու: Ընդմիջումէն վերջ տեղի ունեցած են Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահի տեղակալի եւ քարտուղարի ընտրութիւններ: Կ'ակնկալուէր որ Խորհրդարանը կ'ունենայ վերջապէս Նախագահի տեղակալ, քանի որ երեսփոխան Արտաշէս Թումանեան ստացած էր 87 ձայն, անհրաժեշտ ձայներու նուազագոյնը: Սակայն արդիւնքները չեղեալ նկատուած են քանի որ քուէատուփէն փոխանակ 152 քուէի ելած է 153: Պարագան նոյնը եղած էր նաեւ Նախագահի քարտուղարի ընտրութեան:

ԱՊՐԵԼՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿԸ

«Մեր մէջ մեծ պակաս մը կայ զոր պէտք է լեցնել գիտնային»; Շահնուրի Սուրէնն է, 1928–ին: Կրնար ամն Պօղոս մը կամ Փօլ մը խօսք առնել, 1992–ին, բայց բառերը տարբեր պիտի չըլլային: Աւելի քան վաթսուն տարի դարձանք Շահնուրի խօսքին շուրջ, սակայն պէտք էր որ իրականութիւնը շառաչուն ապտակ մը իջեցնէր մեր երեսին, որպէսզի տարտամօրէն գիտակցէինք պարապին գոյութեան մասին:

Եօթը տասնամեակ, յաջորդական սերունդներ անցած ենք վերացական հայկականութեան մը բովէն, քաշքշելով խաբուսիկ խօսքերու, առասպելական դրոյցներու եւ տեսլականներու շարան մը անցեալը եւ անկէ եկող կաղապարները միայն դրամագլուխի վերածած: Զանդրադարձանք սակայն, որ, առանց վառելանիւթի, միայն մղումի ուժով (inertie) շարժիլը անխուսափելիօրէն մեզ պիտի դնէր տեղքայլի իրողութեան առջեւ:

Այդ երկար միջոցին, կարելի չեղաւ «լեցնել պարապը», գտնել յառաջդայ շարժումի այն ուղիներն ու լծակները, որոնցմէ ծայր պիտի առնէր ներքին վերանորոգութիւնը, 60 – 70–ական թուականներու մտաւորական շարժումները, 1975 – 1985 թուականներու աշարեկչական շարժումը ազդանշանը պէտք է ըլլային նոր իրավիճակի մը, որուն հետ հաշուի նստելով կարելի պիտի ըլլար ըմբռնել մեր գոյութիւնը, իմաստաւորել այս ընթացքը, ճշդել նպատակ եւ միջոց:

«Պէտք է ըլլային», բայց չեղան: Աւելի կարեւոր բաներով զբաղած էինք: Զկրցանք անդրադառնալ, որ վերապրելու շրջանը փակուած էր: Քսան տարիէ ի վեր, ապրելու ժամանակը սկսած էր: Ստեղծել նոր կեանք, անցեալէն քաղել ինչ որ կրնամ լաւագոյն օգուտը բերել ներկային, բայց ո՛չ դնել զայն իբրեւ կուռք ու առաջնորդ, իբրեւ պատկեր ու հայելի: Չեղաւ:

Ապրեցանք ապագայի յոյսով, բայց երբե՛ք՝ ներկայի մէջ, կարծես մոռնալով, որ ապագան կը ստեղծուի ա՛յս օրուան ընդմէջէն:

1988 – 1991 շրջանը եկաւ, լոյսի ու ստուերի հանդիպումներով, վերջին հարուածը տալու «լճացումին», այս պարագային՝ նաեւ մե՛ր լճացումին: Որովհետեւ քանամեակի մը ճիգերը, խլրտումները, վէճերը եւ բախումները յաջողած էին ճեղք բանալ մեր չինական պատին վրայ եւ քաղցկեղի մը նման, անոնցմէ ծնունդ առած բջիջները սկսած են տարածուիլ մեր հիւանդ մարմնին մէջ: Թագաւորին մերկութիւնը բոլորս գիտէինք, բայց աւետաբեր մանուկներու պակասը կար: Անոնք ալ եկան:

Եւ ի՞նչ ըսին. –

«Պոռոտախօսութիւնները կը ցնցին բոլորն ալ. ճշմարիտ հայրենաշիրութիւնը կարօտ է – մանաւանդ մեր պարագային – անցեալի մը, մեծութեան, օրինակներու»:

Սուրէնն է դարձեալ, որ 1928–ին կ՛ըսէ ինչ որ մեզմէ 40–50 տարի առաւ հասկնալի դառնալու համար: Կ՛ապրինք պարապին մէջ, զոր ցարդ փորձած ենք լեցնել պոռոտախօսութեամբ: Յանկարծ, վարագոյրը բացուեցաւ մեր առջեւ եւ տեսանք, որ Հայաստանը բիլ անուրջներու եւ ոսկեճամուկ լոյսերու երազային յղացքը չէր, այլ շօշափելի ու առօրեայ ճշմարտութիւն մը որ իր դաժան իրականութիւնը կը պարզէր մեր առջեւ:

Եւ ատիկա եղաւ coup de grâce:

Մեր վերացական աշխարհին մէջ տեղ չկար իրական Հայաստանի մը համար: Ու ան պայթեցաւ:

Որովհետեւ ո՛չ պատրաստ էինք եւ ոչ ալ տրամադիր՝ պատրաստուելու: Արդէն համակերպած էինք «Թիթանիկ»ին պէս կամաց – կամաց սուզուելու գաղափարին:

Իսկ հիմա, վեց ամիսէ ի վեր, մեր շուրջը կը լսենք «ի՞նչ պէտք է ընենք» խօսքը, տարբեր երանգներով, տարբեր բանաձեւումներով, բայց չական այս հարցադրումով: Պատմութեան վե՞րջը:

Այո՛ եւ ո՛չ:

Այո, որովհետեւ այս երեք տարիներու հոլովոյթը, անկախութեան արարքէն ու ազգային պետականութենէն անդին, ցոյց տուաւ, որ հին կառոյցներ, մտածելակերպեր ու ռազմավարութիւններ – եթէ, հրաշքով, գոյութիւն ունէին – յետ այսօրեն պէտք է ամբողջովին վերաքննուին:

Ոչ, որովհետեւ այս բոլորը չի նշանակեր, որ մեր «դափնիներուն» վրայ կրնանք պառկիլ եւ հանդիստ կերպով իրերայաջորդ դէպքերը դիտել, կամ որ, մեր «առաքելութիւնը» ընդհանուր – վերջացած համարողի գոհունակութեամբ, իր բախտին պիտի լքենք ամէն ինչ ու ճամբայ իյնանք...

Վերաքննել կը նշանակէ փոփոխութեան ենթարկել հինցածն ու մաշածը. կրկնենք՝ փոխել, եւ ոչ թէ շպարել: Բայց «փոխել» չի նշանակեր ուրախ – զուարթ «քանդե՛նք» պոռալ եւ տրամախոհական (dialectique) յարաբերութեան մը զոյգ բեւեռները իրարու թէ հաւասարեցնել:

Հնամաշ հագուստները անհրաժեշտ է փոխել, այսինքն նոր մտքով խորհիլ:

«Ի՞նչ պէտք է ընել»:

Ճշդել մեր նպատակը, որ միայն կրնայ ըլլալ՝ Սփիւռքը ապրող էակի մը վերածել: Որովհետեւ ներկայիս, ճգնաժամային այս փուլին, ան միայն տագնապը կը վարէ, administre le désastre: Զապրելու այս իրողութիւնը, անցեալին կառչած մնալու սեւեռումն այս միտքը մեզ կը մատնէ տեւական արինահոսութեան մը, որ «հաւաքականութեան» մեր կրկներեւոյթն իսկ արագօրէն կը կործանէ:

Անհրաժեշտ է սահմանել այդ ապրող էակը, զայն մուծելով իրապէս արդիականութեան մէջ, ո՛չ իբրեւ ձեւ, այլ՝ բովանդակութիւն: Բանաձեւել անոր հայկականութեան չափանիշը, որ ո՛չ մեր պապերուն եւ ոչ ալ Հայաստանի չափանիշը պիտի ըլլայ:

Պէտք է այսուհետեւ ընդունինք, եթէ անգամ տակնուվրայ ըլլան «մեր» հաւատածական շահերը, որ «Սփիւռք – Հայրենիք երկուութեան ու տարբերութեան վրայ չեշտ դնող փիլիսոփայութիւնը տեղի պիտի (չ)տայ մէկ եւ միասնական ազգի մը զաւակները ըլլալու գաղափարախօսութեան», որովհետեւ մօդական զաւազանի հարուածներով գաղափարներ չեն ստեղծուիր (գաղափարախօսութիւնները մեռած չեն, հասկցուինք իրարու մեռած է գաղափարներու վրայ անոնց իշխելու յաւակնութիւնը), իսկ այդ «փիլիսոփայութիւնը» պարապ խօսք չէ, այլ յստակ իրականութեան մը արտայայտումը. –

«Մենք Հայաստան չենք ապրած, անոր հողն ու օդը անծանօթ են մեզի. անոր բարքերն ու սովորութիւնները մեզ չեն կոած եւ բնական է որ մենք սիրենք մեր ծննդավայրը միայն, այսինքն երկիր մը օտար»:

Դարձեալ Սուրէնը կը խօսի, կը խօսի նաեւ Սփիւռքի երրորդ կամ չորրորդ սերունդի այն մարդը, որ չի գիտեր ի՞նչ է այդ Հայաստանը որ մէկէն հէքեաթներու աշխարհէն դուրս ելաւ եւ պատմութեան մէջ կ՛ուզէ մտնել: Եւ ինչո՞ւ չի գիտեր: Որովհետեւ՝

«Մեր նախնիքներուն իրարու յաջորդող անվերջանալի սերունդները չեն կրցեր մեզ փրկել, չեն կրցեր մեզ այն մեծ սէրը տալ»:

Ուրեմն, մեծագոյն մարտահրաւէրը մեր առջեւն է:

Մտածել ներկան ապագայի տեսիլքով: Ստեղծել պայմանները, որպէսզի 21–րդ դարու սեմին, Սփիւռքը գտնէ գոյատեւումի ուղիները, յաջողի շարունակել իր առաքելութիւնը իբրեւ արեւմտահայութեան ժառանգորդ (ո՛չ կտակակատար) եւ միաժամանակ բերէ իր նպաստը թէ՛ մարդկութեան եւ թէ հայութեան:

Կարելի՞ բան է:

Այո, եթէ համոզուինք, որ միայն մէկ հոգի կրնայ գլուխ հանել այս գործը:

Մենք:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ

Պուէնոս – Այրէս

ԱԶԱՏԱԳՐՈՒՄ ՇՈՒՇԻՈՒՄ

Հայոց հինաւուրց այս բերդը շատ բարդ ու ողբերգական ճակատագրով է ապրել: Վերջին ողբերգութիւնը 1920 թ. Մարտին էր, երբ թուրք զօրապետներ Նուրին ու Խալիլը հրոյ ճարակ դարձրին «Փոքրիկ Փարիզ» անունը ստացած Հայոց գեղեցկազարդ քաղաքը:

Յետոյ Խալիլը գլխատեց քաղաքում գերի վերցրած 400 հայ պատանիներին: Զոյգ մատները խոթում էր ռունգերի մէջ, վեր բարձրացնում ու եաթաղանի հարուածով կտրում վիզը:

Գնում ենք Ստեփանակերտ, այնտեղից՝ ազատագրուած Շուշի: Ստեփանակերտին մերձակայ արեւմտեան բարձունքներից գնդացրի կրակահերթեր են լսւում: Ջանհասանում մարտերը դեռ շարունակւում են...

70 տարի է անցել, իսկ Շուշիի թուրքերը, ինչպէս ասում են, վառ են պահում դահիճ Սուլթանովի, Նուրի եւ Խալիլ փաշաների թշնամանքը հայութեան նկատմամբ: Ստեփանակերտի ու շրջակայ միւս հայկական բնակավայրերի անվերջանալի ռմբակոծութիւններով այդ թշնամանքը հասել է այնպիսի աստիճանի, երբ խօսքը, բանակցելը միանգամայն աւելորդ են դարձել:

Շուշին լերան կատարից ամէն օր ռմբերի կարկուտ էր տեղում Ստեփանակերտի վրայ: Պէտք էր լռեցնել կրակակէտերը: Միակ ելքը յանդուգն գրոհն էր: Սակայն բնական պարիսպներով պաշտպանուած անմատչելի բերդը մինչեւ ատամները զինուած թշնամուց գրաւելը անհնար էր թւում: Եւ ահա երկու օր տեւած մարտերից յետոյ Շուշիի բարձունքից ծխի քուլաներ են բարձրանում:

Ձախ կողմում աւերակ տների շարքեր երեւացին: Երբեմնի Մալըբէյլուն էր՝ մեռած մի գիւղ, որն իր վրայ էր վերցրել հայկական բնակավայրերն ու Ստեփանակերտը անընդհատ ռմբակոծելու պարտականութիւնը: Մեծ ճանապարհի աւազակի պէս փակել էր գիւղերն իրար կապող ուղիները: Ահա եւ հատուցումը:

Ճանապարհի աջ կողմում՝ բարձունքին, տուֆակերտ արցախեան «Տատիկ – Պապիկ»ն է՝ հայեացքները անորոշ հեռուներին յառած: Միշտ մտածում էի՝ ո՞ւր են նայում: Տեսնելով ծխացող Շուշին, հասկացայ: Անվրդով, նախապէս ամէն ինչ իմացողի իմաստուն հայեացքով Շուշին են նայում: Զգիտեմ, արցախցիների՞ց է այս ինքնավստահ հայեացքը յուշարձանին փոխանցուել, թէ՞ հակառակը: Յիշեցի լոսանջելեսցի բժիշկ Վարդգէս Նաջարեանի խօսքերը. «Միայն գլուխներն են գետնի երեսին, հզօր մարմինները գետնի մէջ են՝ խոր արմատներով: Ոչ մի թշնամի չի կարող այն պոկել հողից»:

Ստեփանակերտի փողոցները մարդաշատ էին: Ժպիտներ էին յայտնուել դէմքերին: Այլեւս չկար դաժան ռմբակոծութեան վտանգը: Սակայն քիչ տներ էին փրկուել «Գրադ»ի հարուածներից: Մայթերը լցուած էին ապակու փշրանքներով: Հաւանաբար, մարդիկ դուրս կը գան նկուղներից: Բայց շատերի բնակարանները աւերակ են դարձել:

Կիրովի փողոցով բեռնատարը հողնդելով վեր էր բարձրանում: Թափքում գտնուող ազատամարտիկները կրակահերթեր թողեցին: Դա յաղթողների ողջոյնն էր քաղաքի բնակչութեանը: Գերագոյն Խորհրդի մուտքի աստիճանների մօտ լրագրողները շրջապատել էին ԼՂՀ ԳԽ նախագահի պաշտօնակատար Գէորգի Պետրոսեանին:

- Կը զրուցենք Շուշիում, - ասաց նա, - այնտեղ աւելի՛ք շատ կ՛ունենանք:

Գերագոյն Խորհրդի մի քանի պատգամաւորների ու լրագրողների հետ մեքենաներով դէպի Շուշի շարժուեցինք: Քաղաքի մուտքի մօտ սեւացած մի տանկ ու զրահամեքենայ դեռ ծխում էին: Տանկի աշտարակը մի կողմ էր ընկած: Ճանապարհի եզրերին մի քանի դիակներ կային:

Շուշիի բերդը մի կողմից պաշտպանուած է խոր կիրճով, միւս կողմում ապառաժոտ վիհն է, որ կախուած է Քարինտակ գիւղի վրայ: Յարձակումը ըսկսուել էր Մայիսի 8-ի վաղ առաւօտեան: Ազատամարտիկները ծրագրել էին անըսպասելի գրոհով անակնկալի բերել թըշնամուն: Մի պահ թւացել էր, թէ գործողութիւնը ձախողւում է: Թշնամին յամառօրէն դիմադրում էր: Առաջինը բերդի պաշտպանութիւնը բանտի կողմից ճեղքեց ազատամարտիկ Աշոտ Ղուլեանի («Բեկոր») վաշտը: Ջնայած մարտի ընթացքում ստացած երկու վէրքերին, նա մինչեւ յաղթական աւարտը հէքեց դիրքերը: Այս անսասելի ու յանդուգն գրոհը խառնաշփոթ առաջացրեց թուրքերի շարքերում: Սա այն ճակատամարտն էր, որտեղ միացել, միաւորուել էին բոլոր ուժերը:

Թշնամին տեսնելով, որ անիմաստ է դիմադրելը ու զգալով, որ շուտով լրիւ շրջափակման մէջ կը յայտնուի՝ լեռներով նահանջել է Քեալբաջար (հնում՝ Քարվաճառ) տանող ճանապարհով: Թըւում է, թէ նրանք պէտք է դէպի Բաքու գնային՝ խաբէութեան համար իրենց իշխանաւորներին, պրեզիդենտութեան թեկնածուներին պատժելու, որ իրենց ըստիպել են ուրիշի հողում կռուել եւ դուր արիւն հեղել:

Շուշիի փողոցներով հպարտօրէն քայլում էին ազատամարտիկները: Զինամթերքով բեռնուած մեքենաները դէպի Ստեփանակերտ էին սլանում:

Կանգուն են Մարիամեան Օրիորդաց Վարժարանի, ռէալական դպրոցի, հիւանդանոցի շէնքերը: Ղազանչեցոց եկեղեցու մօտ հանդիպեցինք Արցախի թեմի առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեանին: Ամենափրկիչ մայր տաճարի (1868–87) գմբէթի նախասարահի ճակատին Հայաստանի եռագոյնն է: Եկեղեցու բակը լցուած է մուգ կանաչ երկարաւուն արկղերով: Թուրքերը Հայոց եկեղեցին «Գրադ»ի արկերի զինապահեստի էին վերածել, համոզուած լինելով, որ այն ամենայուսալի վայրն է, քանի որ Հայերը երբեք չեն կրակի հայկական նշանաւոր տաճարի վրայ: Տաճարի ներսում 400 արկ կար, բակում՝ աւելի քան երկու հազար: Նայում էին երկու մետրանոց արկերին ու մտածում, թէ ինչքան դժբախտութիւններ կը բերէին դրանք հայ ընտանիքներին:

ԼՂՀ Գերագոյն Խորհրդի նախագահի պաշտօնակատար Գ. Պետրոսեանը մոմեր բաժանեց մեզ, ու սրբազանի եւ տէր Գուրգէնի առաջնորդութեամբ, տաճար մտանք: 72ամեայ ընդմիջումից յետոյ տաճարի կամարների ներքոյ առաջին անգամ հնչեց սուրբ «Հայր մերը»:

Տաճարն աւերուել էր, գմբէթի հովհարաձեւ վեղարը՝ քանդուել: Պատերին թանձր կանաչ ներկով մահմեդական անուններ էին գրուած: Եռայարկ զանգակատան խաչն ու հրեշտակների քանդակները ոչնչացրել էին:

- Ոչինչ, - տեսնելով իմ անհանգստութիւնը, ասաց Պարգեւ սրբազանը, - կը վերանորոգենք ու կը ստանայ իր հին վեհաշուք տեսքը, որպէսզի կարողանայ ծառայել Աստծուն եւ մեր ազգին:

- Ազատագրուել է ոչ թէ Շուշի քաղաքը, այլ Լեռնային Ղարաբաղի մայրաքաղաքը, - ասաց ԳԽ յանձնաժողովի նախագահ Լեւոն Մելիք Շահնազարեանը:

- Ես հիմա տեսնում եմ Շուշիի պայծառ ապագան:

- Այդ դէպքում մանրամասն մշակիր ու ներկայացրու Գերագոյն Խորհրդին, թէ ինչպէս պէտք է դա իրականանայ, - ասաց նախագահի պաշտօնակատարը:

Հաւանաբար Շուշի կը վերադառնան 1988-ին քաղաքից բռնագաղթած 250 հայկական ընտանիքները: Գուցէ կը վերադառնան նաեւ հին Շուշեցիների ժառանգորդները, որոնք ցրուած են տարբեր երկրներում:

Հեռուստատեսութեան ստուդիայի բարձրունքից հոյակապ տեսարան էր բացւում. ներքեւում հայկական գերեզմանոցն էր՝ շրջուած, վնասուած տապանաքարերով, հեռուում լքուած Ղայբալուն էր ու Գիւլաբլուն: Բարձրունքից այն կողմ երկու տեղ ծուխ էր բարձրանում: Մի կողմում Քէօսալարն էր, միւս կողմում՝ Ջանհասանը:

Վարչապետի տեղակալ Բորիս Առուշանեանի հետ վերադարձայ Ստեփանակերտ: Շտապում էի օդակայան հասնել:

- Ուղղաթիռները, - տագնապած գոռաց վարորդն ու ճանապարհից մի կողմ թեքելով մեքենան՝ արգելակեց:

Երկու «կոկորդիլոս» տիպի ռազմական ուղղաթիռներ պտոյտներ էին գործում եւ ռմբակոծում ու գնդակոծում Շոշ եւ Քռասնի գիւղերը: Սկզբում նշա-

ՅԵՏ ԱՄՈՒՍՆԱԼՈՒԾՄԱՆ ՎԵՐԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱՓԱԿՈՒՄՆԵՐԸ ԸՍՏ ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ԻՐԱՒՈՒՆՔԻՆ

Կրօնական վերամուսնութեան հարցը յատուկ հետաքրքրութեան մը նիւթը դարձած է այսօր, ինչպէս ցոյց կուտան վերջերս լոյս տեսած քանի մը նոր հրատարակութիւններ (1):

Այդ հետաքրքրութեան մէջ կայ հետաքրքրութիւնը չըսելու համար որոշ հատուածականութիւնը ֆրանսական քաղաքացիական օրէնքին եւ կաթողիկէ կանոններուն միջեւ նախ եւ հիմնականօրէն ամուսնալուծման՝ ապա վերամուսնութեան իրաւունքին նկատմամբ:

Երբ մէկ կողմէն 1975-ի քաղաքացիական օրէնքին համաձայն ամուսնալուծումը դիւրացած է, ամուսնալուծումներուն թիւը աճեցնելու գնով (2) հասնելու համար այսօրուան իրապէս մտահոգիչ համեմատութիւններու (3) եւ վերամուսնութեան լայն անխտիր կարելիութիւնը ընծայելով բաժնուածներուն, միւս կողմէն կաթողիկէ Եկեղեցւոյ կանոնները համաձայն միշտ անքակտելի կը նկատուի ամուսնութիւնը եւ հետեւաբար, ամուսնալուծումը բացառուած ըլլալով, վերամուսնութիւնը կը դառնայ անհնարին. ըստ կրօնական օրէնքին առջեւ: Իսկ եթէ ամուսինները ամուսնալուծուին քաղաքացիական գետնի վրայ, այն ատեն Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ նկատումը դատապարտումի կը վերածուի՝ զանոնք հեռացնելով ապաշխարութեան, սուրբ հաղորդութեան խորհուրդներէն եւ արգիլելով իրենց զանազան պաշտօններ ինչպէս դպրութիւն, ուսուցչութիւն կամ կնքահայրութիւն (4):

Ֆրանսական քաղաքացիական ու կրօնական այս երկու հիմնականօրէն տարբեր օրէնսդրութիւններուն նկատմամբ, Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ վերամուսնութեան իրաւունքը կը բնորոշուի իրատեսութեամբ՝ ամուսնալուծումը չբացառելով, եւ չափաւորութեամբ՝ զայն ընդունելով միայն նեղ սահմաններու մէջ: Այս սահմանները կը թարգմանուին օրէնսդրական սահմանափակումներու վերամուսնութեան իրաւունքի նկատմամբ, որոնց շարքին կ'աւելնան երկու ուրիշ կարգի սահմանափակումներ՝ անոնք որ նախատեսուած են Դատաստանական Ատեանի կողմէն, եւ վերջապէս՝ անոնք որ կը վերաբերին երկրորդ ամուսնութեան արարողութեան: Այս սահմանափակումները կ'ընդգծեն մեր յետ ամուսնալուծութեան վերամուսնութեան իրաւունքին գլխաւոր գիծերը:

1.- Մեր Եկեղեցական իրաւունքը ճանչնալով միայն ամուսնալուծման 5 պատճառներ, աւելի նեղ է քան ֆրանսական քաղաքացիական օրէնքը: Ուրեմն չի բաւեր եկեղեցի վերամուսնանալու համար միայն ֆրանսական օրէնքին համաձայն ամուսնալուծուած ըլլալ, հարկ է նաեւ որ քաղաքացիական ամուսնալուծման պատճառները համապատասխանեն մեր եկեղեցական իրաւունքին սահմանած հինգ պատճառներէն մէկուն, որ են՝ 1.- պոռնկութիւնը. 2.- վարակիչ եւ անբուժելի հիւանդութիւնը, 3.- վտանգաւոր եւ անբուժելի խելագարութիւն, 4.- անյայտացում եօթը տարիներէ ի վեր, 5.- կնոջ կուսութիւնը խախտելու անկարողութիւն (5):

Ֆրանսական քաղաքացիական օրէնքը (թէպէտ զգալի տարբերութիւններով) ունի որպէս համապատասխան Հայ Եկեղեցւոյ, առանձին պատճառներ միայն վերոյիշեալ երրորդ եւ չորրորդ պարագաները արձանագրուած Քաղաքացիական Օրէնսգրքին 237 եւ 278 յօդուածներուն մէջ (6):

Միայն այս երկու պարագաներուն մէջ է որ պատճառները համապատասխան ըլլալով ֆրանսական քաղաքացիական իշխանութեան կողմէն արձակուած ամուսնալուծման վճիռին, նկատի կ'առնուի Հայ Եկեղեցւոյ Դատաստանական Ատեանի կողմէն: Այդ ատեանը քաղաքացիական վճիռին կ'ենթարկուի երբ իր տրամադրութիւնները համակերպ են Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ կանոններուն: Մնացած պարագաները որոնց միջոցաւ կարելի է ամուսնալուծուիլ, ի չարս որոնց համաձայնութեամբ բաժանումը (որ այսօրուան ամուսնալուծման ձեւին ջախջախիչ մասը կը հանդիսանայ), չեն համապատասխաներ Հայ եկեղեցական իրաւունքին ամուսնալուծման պատճառներուն խստապահանջութեան: Հետեւաբար պարզ է որ քաղաքացիական վճիռներէն սակաւաթիւը միայն համապատասխանելով Հայ եկեղեցւոյ նեղ իրաւունքին, կրնան կրօնական վերամուսնութեան մը ճամբան բանալ: Կանոնային սահմանափակումներէն զատ կան նաեւ Դատաստանական խորհուրդին կողմէն դրուած նախատեսութիւններն ու պայմանները:

2.- Դատաստանական Ատեանը՝ որ իբր նախագահ ունի Իրաւաքննիչ Թեմի Առաջնորդը, այն դատարանն է՝ որուն առջեւ ամուսնալուծման դատը կամ գործը կը ներկայացուի եւ կ'ընդունի կամ կը մերժէ ամուսնալուծման դիմումը:

Զանազան տրամադրութիւններ կրնայ ունենալ ամուսնալուծման վճիռը արձակելու ժամանակ ըստ նիւթին բնոյթին: Նախ կրնայ մեղաւոր կամ անբուժելի համարած կողմերէն մէկուն կամ երկու կողմերուն վերամուսնութիւնը արգիլել: Ապա կրնայ սահմանել շրջան մը որուն ընթացքին մէկ կամ երկու ամուսինները անատակ են վերամուսնանալու (մէկ, երկու, հինգ տարի օրինակի համար, կամ աւելի), ապաշխարութեան որոշ պարտաւորութիւններով (տունէն չելլել, եւայլն):

Գլխաւորաբար Դատաստանական Ատեանը կը ջանայ բոլոր միջոցներով ամուսնալուծումը հեռացնել եւ ընտանիքին միութիւնը ամէն գնով ապահովել:

3.- Վերջապէս՝ երբ ամուսնալուծման վճիռը վերամուսնութեան դուները բանայ ու Դատաստանական Ատեանին կողմէն սահմանուած պայմանները յարգուին, վերամուսնութեան թեկնածուները կը հանդիպին երրորդ կարգի սահմանափակումներու խորհրդանշական բնոյթով որոնք կը վերաբերին իրենց իսկ ամուսնութեան արարողութեան: Ընդհանրապէս երկրորդ ամուսնութեան արարողութիւնը տարբեր է պսակի խորհուրդի բուն բնագիրէն (օրինակի համար կարգ մը աղօթքներ ջնջուած են եւ կարգ մը ուրիշներուն բովանդակութիւնը փոխուած):

Մանաւորապէս հին ժամանակ Եկեղեցին երկու անգամ ամուսնացողները (երկակներ) պսակով չէր օրհներ, այլ՝ ճիւղով: Անկլիքան Եկեղեցւոյ մօտ 2-րդ ամուսնութիւնները արարողութեան մը անգամ տեղի չեն տար, այլ՝ միայն ամուսնութեան օրհնութեան մը:

Այս վերջին մասն անգամ կը համոզէ որ Հայ Եկեղեցւոյ իրաւունքը վերամուսնութեան հարցին նկատմամբ կ'արտայայտէ իր նկարագրի ընդհանուր գիծերը՝ խիստ առանց բացարձակութեան իրատես առանց չափազանց թոյլատուութեան:

ՍԱՐԳԻՍ ՊԱԼԵԱՆ

(1) Mgr LE BOURGEOIS, Chrétiens divorcés remariés, DDB, 1990; LEGRAIN, Michel, Remariage et communautés chrétiennes, éd. Salvator, 1991.

(2) «*Aussi est-il affirmé que, de la manière la plus générale, la loi nouvelle est une "libéralisation du droit du divorce". L'auteur* (*M. Jean CARBONNIER* [Ս.Պ.]) *s'emploie d'ailleurs à dissiper le malentendu que pourrait faire naître le mot de libéralisation. Libéraliser le divorce, sans doute est-ce d'abord le rendre plus facile, "ouvrir plus grand les portes, admettre au divorce, de nouvelles fournées de couples en difficultés» donc finalement accroître, pour les époux, la liberté de divorcer (facteur probable d'accroissement du nombre des divorces)*». (CORNU, Gérard La Réforme du divorce Etude de la loi du 11 juillet 1975, Les Cours de Droit, 1975-1976, n° 13, p 15).

(3) «*Et le péril n'est pas mince ces années-ci, puisque, nous disent les statistiques qui ne comptabilisent que les unions et les séparations officiellement enregistrées, on déclare environ un divorce pour trois mariages*». LEGRAIN, Michel, op. cit., p. 7.

(4) Նոյնիսկ եթէ կաթողիկէներուն մօտ, կնքահայրութիւնը նուազ տարածուած է քան մեր կանոններուն մէջ:

(5) Գլխաւորաբար սահմանուած է Կանոնին Շահապիվանի ժողովին (444 - 446) եւ յետագայ կաթողիկոսական կոնդակներուն:

(6) «*Un époux peut demander le divorce, en raison d'une rupture prolongée de la vie commune, lorsque les époux vivent séparés de fait depuis six ans*». (C. civ., art. 237)
et «*Il en est de même lorsque les facultés mentales du conjoint se trouvent depuis 6 ans si gravement altérées qu'aucune communauté de vie ne subsiste plus entre les époux et ne pourra, selon les prévisions les plus raisonnables, se reconstituer dans l'avenir*» (C. civ., art 238).

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի Համազգային գրադարանի սրահին մէջ, Մայիս 7-ին բացումը կատարուած է ՀՕՄ-ի Գոլըեան նախակրթարանի եւ միջնակարգի աշակերտական արուեստի ցուցահանդէսին: Բացման խօսքը արտասանած է Վարժարանի տնօրէն՝ Մարգար Շարապխանեան, գոհունակութիւն յայտնելով աշակերտներու տարած աշխատանքին մասին:

**

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի Համազգայինի Յ. Մանուկեան գրադարանին սրահին մէջ, Մայիս 5-ին, տեղի ունեցած է Արիս Պապիկեանի կողմէ Արցախի մէջ նկարահանուած սահիկներու ցուցադրութիւնը:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ, Մայիս 10-ին տեղի ունեցած է «Համազգային»ի Արեւիկ մանկապատենական երգչախումբի անդրանիկ ելոյթը, շուրջ 200 հանդիսականներու ներկայութեամբ:

**

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Աւետիս Ահարոնեան սրահին մէջ, Մայիս 8-էն 10 ցուցադրուած են Անահիտ Ալբամեանի նկարչական գործերը: Ներկայացուած 44 պաստառներէն 36-ը ծախուած են:

նութիւնը ճիշդ չէր ու արկերը զարնուեցին ապառաժներին: Յաջորդ պտոյտի ժամանակ տների վրայ պայթեցին: Ստեփանակերտի մատոյցներից գնդացրով կրակում էին թշնամու ուղղաթիռների վրայ: Նախորդ օրն էլ դրանք անսպասելիօրէն Ստեփանակերտի վրայ էին յայտնուել ու ռմբակոծել քաղաքը: Ջոհուել էր մէկը, վիրաւորուել վեց հոգի: Ականատեսներին յաջողուել էր ցած գցել ուղղաթիռներից մէկը:

Մենք նոր էինք շարժուել տեղից, երբ վարորդը, որը սեւեռ-սեւեռ երկինքն էր զննում, կրկին արգելակեց մեքենան ու դուրս թռաւ խցիկից: Այս անգամ տագնապի առիթը ՍՈՒ ռմբակոծիչն էր, որը թեքւում էր կողքի ու սրընթաց ցած խոյանալով՝ գնդակոծում:

Օդակայանում եռուզեռ էր: Ծանր վիրաւորներին օդանաւով Երեւան էին տեղափոխում: Լիսագորից ոչ հեռու բարձունքում զոհուած ազատամարտիկի դին էլ բերեցին: Քասամեայ Վիգէն Զաքարեանն սեւս քնած էր:

Օդանաւի ձախ կողմից հեռուում ծխի քուլաներ երեւացին: Ջնեցի հեռադիտակով: Քեալբաջար - Քարվաճառն էր այրւում: Հաւանաբար Շուշիից փախած հրոսակներ էին այն հրի մատնել, իրենց չարութիւնը թափելով խեղճ Քրտերի վրայ:

ԲԱԳՈՒՐ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ

«Ազատամարտ»
(Մայիս 15 / 21)

Մ Թ Ի Ն ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Այս յիշատակներով ու այս կարօտներով էր, որ գիշերը անկողին կը մտնէր ու առաւօտը կ'արթննար: Ու քանի այս օտար խառնակեաց քաղաքին մէջ օրերը կը սահէին՝ այնքան ուժգնութեամբ անցեալը կը զարթնուր: Արուսեակի վերադարձէն ի վեր՝ իր մանկութիւնը աւելի ու աւելի լուսաւորեալ կը թուէր: Ինչպէս ձմրան խստամբեր ամիսներէն յետոյ՝ հողին բոլոր ծերպերէն փափուկ ծիլեր, օժտուած զարմանալի զօրութեամբ մը, հողը կը պատռեն՝ կորուսեալ ու նուրբ յուշեր, տարիներու քամէ յետոյ կը ցցէին իրենց սիրուն գլուխները: Ոչինչ մեռած էր ի սպառ ու ոչինչ կորուսեալ: Ու մարմնին բոլոր մասերը կը մասնակցէին յիշատակներու այս զարթօնքին: Ապշեցուցիչ էր մանաւորապէս հոտառական յիշողութիւնը: Բոյր մը չկար, որ չյամառէր յամենալ ռունգերուն մէջ:

Ամրան տօթ օրերուն, երբ յետմիջօրէին ընտանիքով կ'երթային պտղատան, դեռ հեռուէն կը զգար հասուն դեղձերուն արձակած ոսկեայ բոյրը: Անշուշտ կային, որ կը ճեղքուէին ամրան լիութենէն ու աւելի բուռն բոյր մը կ'արձակէին: Դեռ մանուկ, գիտէր անոնց տեսակները: Հայրը կը կարծէր թէ միայն ինք կրնար ճաշակել անոնց մասնայատուկ համը: Կը պնդէր թէ քիմք բառին՝ տարիքին հետ զգայուն կը դառնայ: Թէ ո՛վ որ նուրբ ու գիտուն քիմք մը չունի՝ չի կրնար լաւ հոտառութիւն մը ունենալ: Աւելի ուշ, շատ աւելի ուշ միայն՝ հասկցաւ հօրը խօսքերուն ճշգրիտ իմաստը:

Արդարեւ, քիմքն ու հոտառութիւնը զգայարանքներ են, որ զոյգ կ'ընթանան: Երբ մարդուս ակռաները կը պատռեն դեղձի մը աւշալի միսը՝ պտուղին հիւսկէնները կ'արձակեն բոյր մը, որ անհրաժեշտ է զգալ, լիովին ըմբոշխնելու համար համը: Խնձորի տեսակներ կան, որ կարծես դեղձ կը բուրեն: Կրնա՞ր չյիշել միթէ այս բոլոր բոյրերը: Ամրան երեկոներ կային օծեալ աքասիայի ծաղկոյզներու բարկ բուրումով: Քաղաքի մէջ ամէն անկիւն, ամէն հրապարակ իր նշանակալից հոտը ունէր: Ջաղացք մը կար, որ ուղիղ կ'իջնէր արտերէն՝ լայն հրապարակի մը վրայ, ուր տեղի կ'ունենային Զատկի ու Աստուածածնի տօները, ուր հայկական բարձրաւանդակէն չես գիտեր ո՛ր հրաշալի ճամբաներով հոդ ինկած լարախաղացներ պարաններու վրայ կը պարէին: Գիւղական հարուստ կալուածատէրերու տուներ կը շրջապատէին այդ հրապարակը, ընդարձակ բակերով ու լայնափեղկ դռներով, ուրկէ ներս կը մտնէին յարդի կառքերն ու հնձանները: Այդ հրապարակը միշտ յարդի հաճելի բոյր մը ունէր, բարեխառնուած կարծես քաղցուի հոտով:

Տարուան երեք եղանակներուն, երբ մարդ կ'անցնէր այդ հրապարակէն՝ քաղքին բերրի հողը, իր ծանր գոլորշիներով, կարծես կ'ողողէր զայն: Ընդհակառակն փողոց մը կար, թրքական թաղին սահմաններուն վրայ, մէկ կողմէն՝ ողջ երկայնքին եզերուած հնամեայ պատով մը, որ միշտ գարուն կը բուրէր: Անակնկալ կերպով կ'իյնայիր ներս ու հաճելի զովութիւն մը կը համբուրէր դէմքդ: Այն տպաւորութիւնը կը կրէիր թէ պատը պիտի փլի՝ այնքան ճոխ էին ճենողկուզակի ողկոյզները, որ մոլոշագոյն ցոլացումներ կ'արձակէին: Յետոյ բազմագոյն եղրեւանիներ կային, պատն ի վեր ու պատն ի վար, -- սպիտակ, լեղակագոյն, մանիշակագոյն: Նաեւ յասմիկներ ու այծտերեւներ: Փողոցին միւս մուտքին մօտ, զարաւոր պատին մէջ փորձուած, աղբիւր մը կար, որ առանց խոնջէնքի կը կարկաչէր, օրն ի բուն ու գիշերն ի բուն: Կը կարկաչէր լուր օրի ու տուն օրի, մարդիկ հարանիքի երրթային թէ թաղումի: Աննկատագրելիօրէն կարկաչուն աղբիւր մը, որ կ'երգէր մարմարեայ մամռապատ գուռի մը մէջ: Աջ կողմէն դափնիի զօրեղ բուն մը կը բարձրանար ու կը ծածկէր աղբիւրէն ողջ ճակատը, այնպէս որ փնտռելով նոյնիսկ չէիր կրնար գտնել կառուցման արձանագրութիւնը: Գալով փողոցի միւս կողմին՝ բազմաթիւ պատըշգամաւոր պատուհաններ կային, լի ռեհանի ու մեխակի թաղարներով, մագլցուն պատուտակներով, ծաղկով լեցուն գոգերով: Փողոց մը վերջապէս, որ գարուն կը բուրէր:

(Շար. 15)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տարի մը առաջ իր մահկանացուն կը կնքէր՝

ՆՇԱՆ -- ՎԷՆՍԱՆ ՀԱՅԹԱՅԵԱՆ

Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իր յիշատակին, Կիրակի, Յունիս 7, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին :

Թող իր յիշատակը եւ իր գործը կապ մը ըլլան իր բարեկամներուն համար :

Զանազան նուէրներ այն հաստատու-թեանց որոնց զօրավիգ էր պիտի նշեն այս տարելիցը :

Il y a un an, disparaissait

NCHAN dit VINCENT HATAYAN

Une messe de réquiem pour le repos de son âme sera dite le 7 Juin en l'église arménienne Saint Jean - Baptiste

15, rue Jean - Goujon, Paris 8e.

Que le souvenir de ce qu'il a été et de ce qu'il a réalisé, reste un lien pour ses amis.

Divers dons aux œuvres qu'il soutenait marqueront cet anniversaire.

Ս. ԽԱՉ ԴՊՐԵՎԱՆՔԻ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏԻՑ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ ՈՒ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

Այս տարի Միութեանս համագումարը տեղի կ'ունենայ Գերմանիոյ Նոյվիտ Յունիս 6 -- 7 -- եւ 8--ին, ինչպէս ամէն տարի Հոգեգալուստի տօնին հետեւեալ յայտագրով --

Յունիս 6, Կիրակի. --

Նոյվիտ ժամանում ժամը 16--էն սկսեալ
Festhalle Heimatshaus Neuwied
Schloss Str. 79
5450 NEUWIED 1 / ALLEMAGNE
Tél. :2631 / 22127

Նոյն օրը համագումարը տեղի կ'ունե-նայ ժամը 20--ին հետեւեալ օրակարգով.--

1. -- Վարչութիւնս որոշած ըլլալով, Թրքահայոց Երջանկայիշատակ Պատ-րիարք՝

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ

վախճանման 2--րդ տարելիցին առթիւ բանախօսութեամբ արծարծել իր յիշա-տակը, Դպրեվանքցի ընկերներէն Խորէն Քէչիչեան եւ Այգ. Գասըրեան պիտի ար-տայայտուին անմոռանալի Պատրիարքին մասին :

2. -- ժամը 21.30--ին,

-- Միութեան 1991 -- 1992 տարեշրջանի աշխատանքներու մասին տեղեկատուու-թիւն :

-- Նոր առաջարկներ եւ խորհրդակցու-թիւններ :

Յունիս 7, Կիրակի. --

Պատարագ եւ հոգեհանգստեան արարո-ղութիւն ժամը 12.30--էն սկսեալ. հոգե-հանգստեան պաշտօն վախճանեալ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐՔ. ԽԱՉԱՏՈՒՐԵԱՆ

եւ

ՇՆՈՐՀՔ ԱՐՔ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ

աշակերտներու, ուսուցիչներու, բարե-րարներու, խնամակալներու հոգիներուն ի հանգիստ :

Պատարագիչն է՝ Թրքահայոց Պատ-րիարքարանի Կրօնական Ժողովի Ատենա-պետ՝ Մեսրոպ Եպիսկոպոս Մութաֆեան :

Պատարագին կը նախագահէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ Ծ. ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

(Առաջնորդ Գերմանիոյ Հայոց)

Երգեցողութիւնները կը ղեկավարուին ու երգէոնը կը նուագէ՝ Կոմիտաս Վրդ. Յովնանեան :

Եկեղեցիին հասցէն է.--
St. Bonifatiuskirche
Kurt-Schumacher Str. 3
5450 NEUWIED 13 - ALLEMAGNE

Նոյն օրը եկեղեցիի արարողութենէն յետոյ հացկերոյթ Շարաթ օրուան սը-րահին մէջ :

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՊԾՄԻՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Թաղ. Խորհուրդս կը տեղեկացնէ, թէ Մայրերու Տօնին առթիւ, այս Կիրակի, Մայիս 31, Թաղիս Ս. Գրիգոր Լուսաւո-րիչ Եկեղեցւոյ մէջ, Մոլխէս Ա. քահանայ Գալէնտէրեան պատարագ կը մատու-ցանէ եւ ըստ կտակի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարէ ծանօթ բարերար՝ Վարուժան Պօղաճեանի ողբացեալ կնոջ, բարեյիշատակ՝

ԱՂԱՒՆԻ ՊՕՂԱՃԵԱՆԻ

հոգւոյն ի հանգիստ :

Զայս ի գիտութիւն եւ ի հրաւէր կը ծա-նուցուի մեր յարգոյ հասարակութեան :

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւն-ները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Լէոնար Մատիլեանի եւ զաւակներուն իրենց հօր եւ մեծ-հօր՝ Գէորգ Արսլանեանի մահ-ւան առթիւ :

Այս տխուր առթիւ իրենց խնամին Այրի Տիկին Մարի Մատիլեան եւ զաւակները 250-ական Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի մասնաճիւղին և Համազգայինի Դպրոցին :

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

AUDITION ANNUELLE
DE MUSIQUE

des élèves des classes de
Piano
Violon
Guitare
Kanon

Samedi 30 Mai à 14 heures précises
— Entrée libre —

9, rue de Madrid, 94140 Alfortville
Tél. : 43. 76. 55. 89

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ
ՏԻԿՆԱՆՑ
ԵՐԿՍԵՌ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ
ՄԷՋ

1992 - 1993 տարեշրջանին

-- Կը բացուի 3--րդ դասարանը :

-- Կրթական Նախարարութեան ճըշ-դած ծրագրի կողքին՝

-- Հայերէն՝ շաբաթը չորս ու կէս ժամ (միջին) :

-- Նախակրթարանի բոլոր դասա-րաններուն մէջ անգլերէնի ուսուցում եւ ծանօթացում՝ տեղեկագիտութեան (էնֆորմաթիք) :

-- Գերմաներէնը՝ երկրորդ օտար լեզու միջնակարգի 4--րդ եւ 3--րդ դա-սարաններուն մէջ :

-- Վարժարանի փոխադրամիջոցնե-րը, բացի Ռէնսիի մերձակայ շրջան-ները՝ կը սպասարկեն նաեւ Իսի, Կոնէս, Աւնուվիլ, Վիլլիէ -- Լը -- Պէլ եւայլն :

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ներկայիս աշակերտութեան թիւը 158 է : Դպրոցի շէնքին սահմանափակ յարմարութիւնները կը թոյլատրեն առաւելագոյն 180 աշակերտի արձա-նագրութիւնը միայն :

ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆ

Հասցէ. --
Collège «TEBROTZASSERE»
1, Bd. du Nord — 93340 Le Raincy
Tél. : 43 81 01 72

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ի յիշատակ իր ամուսնոյն՝ Յովհաննէս Հարէլեանի մահուան Գ. տարելիցին, Տի-կին Մ. Հարէլեան 300 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին :

Հ. Բ. Ը. Մ. - ՎԱԼԱՆՍ

ՄԱՅՐԵՐՈՒ ՕՐ

հովանաւորութեամբ՝

Երեք Ցարանուանութեանց հոգեւոր պետերու, Շաբաթ, Մայիս 30, ժամը 15.30--ին Հ. Բ. Ը. Մ.--ի Ե. Հիւսիսեան սրահին մէջ
6, rue Faventines — VALENCE

Օրուան բանախօս՝ Միւռոն Վարդա-պետ Գըմըրգեան (Փարիզէն) :

Տեղի կ'ունենայ հիւրասիրութիւն :

Մուտքը ազատ է :

PRINTEMPS
DES
ASSOCIATIONS

le Dimanche 31 Mai à 14 heures

dans le cadre
du *«Printemps des Associations»*
organisé par la Ville de Villeurbanne

La Maison de la Culture Arménienne
de Villeurbanne présente :

l'Ensemble Folklorique de Danses et Chants
AKHTAMAR
composé de 40 danseurs et musiciens

et *YEGHSO*
Chants révolutionnaires et patriotiques

au Centre Culturel
- 234, Cours Emile Zola, Villeurbanne -

ENTREE LIBRE

Le même jour à partir du midi un restaurant arménien est prévu dans la salle de bal du Centre Culturel
Buffet et buvette à des prix modérés

— VENEZ NOMBREUX —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստա-ցած է հետեւեալ գումարները.--

Մի Ոմն՝ 3500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սե-րոբեան 250 Ֆր. :

LA LIBRAIRIE
BOGHOSSIAN

LA MUSIQUE ARMENIENNE
LES COMPACT-DISCS
(NOUVEAUTES)

1.— *ORATORIO* en la mémoire des victimes du Génocide de 1915
Khatchadour Avedissian 136 FF.

2.— *KOMITAS*, Chants de la liturgie arménienne
Chœur Sipan - Komitas, Paris
Direction *Garbis Aprikian* 120 FF.

LIBRAIRIE BOGHOSSIAN
117, avenue Jean-Jaurès, 94110 Arcueil
RER — Gentilly ou Laplace
Tél: 47. 40. 81. 32 Fax: 47. 40. 34. 22

ԿԵՍԱՐԻՈՅ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ
ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Պատուոյ նախագահութեամբ՝
Պր. ՎԱՀԷ ՃԱՋՄԱՏԱՐԵԱՆԻ

Կիրակի, Մայիս 31, ժամը 16--ին
Հ. Բ. Ը. Միութեան
«Ալեք Մանուկեան» սրահին մէջ
118, rue de Courcelles, Paris 17e
Métro : Courcelles

Գեղարուեստական բաժին՝
Հայկական դասական -- ժողովրդական՝
նուագ, երգ, արտասանութիւն,
գլխաւորութեամբ երաժիշտ՝
Յովհաննէս Տէմիրճեանի
Բիւզանդ Ֆընտըգեանի
եւ մասնակցութեամբ՝
Սպիտակ Նուագախումբին

Պիտի յիշուի՝ Յակոբ Վէգիրեանի 90-ամեակը Պր. Տիգրան Տատրեանի կողմէ:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր Հայերը՝ առանց խտրութեան :

Մուտք՝ 50 Ֆրանք :

Ճոխ պիւֆէ՝ կեսարական քէթէյով:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ Տիկնանց Մարմնի կազմակեր-պած տօնավաճառ՝

Յունիս 13--ին եւ 14--ին

U.G.A.B. - FRANCE

GRANDE TOURNEE EN FRANCE
DE L'ENSEMBLE FOLKLORIQUE DE L'U.G.A.B. DE NEW-YORK

"ANTRANIK"

PROGRAMME :

LYON : Dimanche 31 Mai à 17 heures
Salle «*La Cigale*», 60, ave. de Saxe

SAINT-CHAMOND : Lundi 1er Juin à 20 h 45
Salle Aristide Briand

VALENCE : Mardi 2 Juin à 20 h
Salle de la Maison des Syndicats

PARIS : Jeudi 4 Juin à 20 h
Musée *Guimet*, 6, Place d'Iéna, 75116 Paris

pour Paris : Participation aux frais : 100 F. et 50 F.
Réservation : U.G.A.B. 45 20 03 18.

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՅԻՍ 30-31
SAMEDI-DIMANCHE
30-31 MAI
1992

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

LE NUMERO : 5,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48. 00. 06. 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 900 Ֆ. — Վեցամսեայ : 460 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.200 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1050 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

67րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.808 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 67e ANNÉE — No 17 808

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՄԱՅԻՍ 28՝ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋԻՆ ԶՕՐԱՀԱՆԴԷՍՈՎ

ՅԱՐՁԱԿՈՒՄՆԵՐ ՍԱՀՄԱՆԱՄԵՐՁ ԳՕՏԻՆԵՐՈՒ ՎՐԱՅ

ԿԱԶԻ ՏԱԳՆԱՊԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ

Մեծ խանդավառութեամբ նշուած է Հայաստանի առաջին անկախութեան տարեդարձը: Մայիս 28-ին Երեւանի Հանրապետութեան Հրապարակին վրայ կատարուած այս նշումը զուգադիպած է պատմական իրադարձութեան մը որ Հայոց Ազգային Բանակի ծնունդն է: Անկախութեան տօնին օրը տեղի ունեցած է նաեւ ազգային առաջին զօրահանդէսը:

Նախ նոր զինակոչուածներու երդման արարողութիւնը կատարուած է. երիտասարդ զինուորները շնորհաւորած են Հանրապետութեան փոխ-նախագահ ու վարչապետ Գ. Յարութիւնեան, ապա նաեւ Գերագոյն Խորհուրդի նախագահ Բաբգէն Արարքցեան եւ Պաշտպանութեան նախարար՝ Վազգէն Սարգսեան: Զօրակոչուածներու տողանցքը ողջունած են Բ. աշխարհամարտի վեթերաններ, զօրապետներ, Արցախի հերոսներ, Լեռնային Ղարաբաղի ինքնապաշտպանութեան Կոմիտէէն ներկայացուցիչներ:

Վազգէն Ա. օրհնած է զօրքը, ըսելով թէ խաղաղասէր հայ ժողովուրդը հարկադրուած է ստեղծելու իր սեփական բանակը եւ յիշել Սարդարապատը:

Յետոյ զօրահանդէսի հրամանատար զօրավար Մկրտիչ Աբրահամեանի հրամանով սկսած է զօրահանդէսը. զինուորական նուագախումբը հնչեցուցած է հայկական քայլերգը եւ Եռագոյններով հրապարակին վրայ պատուոյ շրջան կատարած են զօրամասերը:

Մայիս 28-ի առթիւ Պրազիլիոյ նախագահը եւ Արտաքին Նախարարը իրենց կառավարութեան եւ ժողովուրդին կողմէ նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի յղած են լաւագոյն մաղթանքներ:

Իսկ նոյն առթիւ Արտաքին նախարարին անունով Սուրիոյ Արտաքին նախարարէն եւ Իսրայէլի Մոսկուայի դեսպանէն շնորհաւորութիւններ հասած են:

Նախիջեւանի սահմանին խաղաղութիւնը կը շարունակուի. սակայն հանդարտ չեն Հայաստանի արեւելեան եւ հիւսիս-արեւելեան սահմանները. չեն դադրիր ազրպէյճանական ռմբակոծումները: Լրիւ աւերուած են Գորիսի Կոռնիձոր եւ Խընձորեսկ գիւղերը ուրկէ հանուած է բնակչութիւնը:

Անհանդարտ շրջան մըն է նաեւ Իջեւանը. Մայիս 28-ին ինկած հրթիռներուն պատճառաւ բնակիչ մը սպաննուած է: Զգալի վնասներ կան Վազաշէն, Այգեհովիտ, ինչպէս նաեւ Տաուշի Մովսէս, Կարմիրաղբիւր գիւղերուն եւ Բերդի շրջանային կեդրոնին մէջ:

Հայաստան-Նախիջեւան սահմանը գացած է Ֆրանսայի դեսպանուհին Տիկին Տը Հարթինկ «Ֆրանս-փրէս»ի եւ բազմաթիւ այլ լրագրողներու հետ. վերադարձին ան յայտարարած է թէ իրենք համոզուած են որ Հայաստանի կողմէ Նախիջեւանի վրայ ոչ մէկ յարձակում խնդրոյ առարկայ է եւ որ այդ լուրերը չեն համապատասխաներ իրականութեան:

Այս մասին հետաքրքրական է «Կարմիր աստղ» բանակի թերթին Մայիս 27-ի թիւին մէջ գրուածը թէ «Նախիջեւանի դէմ լայնածաւալ ոչ մէկ յարձակում կամ յարձակման ծրագիր կայ: Եղածը յայտնապէս կապուած է Թուրքիոյ որոշ շրջանակներուն կողմէ գիտակցաբար հրահրուած հակահայ քարոզչութեան»:

Վրաստանի ներքին խռովութիւններուն պատճառած կազի տագնապը կը շարունակուի: Ինչպէս ծանօթ է, ամէն յոյս կապուած էր վրացի-օսէթ հանդիպումի մը: Մայիս 28-ի գիշերը լրատուները յայտնած են թէ վրացական պատուիրակութիւն մը հանդիպում ունեցած է Հարաւային Օսէթիայի ղեկավարներուն հետ, այսուհանդերձ կազամուղը փակ կը մնար Մայիս 29-ի առաւօտը:

ՄԻՆՍԿԻ ՆԱԽԱՊԱՏՐԱՍՏԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ

Ղարաբաղի հարցին խաղաղ ու քաղաքական լուծում մը բերելու նպատակով գումարելի Մինսկի ժողովին (Յունիսի վերջաւորութեան) համար նախապատրաստական նիստ մը կը գումարուի Յունիս 1-ին Հռոմի մէջ: Նախաձեռնողն է ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի Ղարաբաղեան յանձնաժողովը որուն կը նախագահէր Ռաֆայէլի: Այս ժողովը, ինչպէս յայտնած է Իտալիոյ Արտաքին նախարարը, կը մեկնի «բախումներու գօտին կարելի եղածին չափ շուտով դէտեր ղրկելու» նպատակէն:

Մայիս 29-ի առաւօտ Երեւան հետեւեալ կազմը հաւանական կը նկատէր Հայաստանի պատուիրակութեան համար. Արտաքին նախարարութեան Եւրոպական հարցերու խորհրդական Բ. Տէր-Ստեփանեան, Նախագահի խորհրդական Ժ. Լիպարիտեան եւ Արտաքին Նախարարութենէն Խոսրով Յարութիւնեան:

Իսկ Սեւ Ծովու տնտեսական համագործակցութեան ժողովին համաձայնագրին ստորագրութեան համար (Պոլիս, Յունիս 25) պաշտօնական հրաւէր ստացուած է, սակայն տակաւին այս մասին Երեւանի իշխանութիւնները վերջնական որոշում չեն տուած, հակառակ Մոնտ-ի Մայիս 29-ի թիւին մէջ «Պատմական այցելութիւն մը» խորագրուած այն լուրին թէ «Հայաստանի Նախագահը Թուրքիա կ'երթայ»:

Թուրքիոյ վարչապետը բազմաթիւ նախարարներու եւ պաշտօնական դէմքերու ընկերակցութեամբ Մայիս 27-ին գացած է Նախիջեւան ուր բացումը կատարած է Արաքսին երկու ափերը միացնող «Կարոտ»ի կամուրջին որ կը կապէ Նախիջեւանն ու Թուրքիան: Տէմիրէլ մեծ խանդավառութեամբ դիմաւորուած է Նախիջեւանցիներու կողմէ ու տեսակցութիւն մը ունեցած Նախագահ Ալիեւի հետ: Բացումի հանդիսութեան կամուրջը վերանուանուած է «Յոյս»:

ԱՐՑԱԽ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՅ ԲՆԱԿԱՆՈՆ ԿԵԱՆՔԻ

Վերջին օրերուն կատարեալ անդորր կը տիրէ Ղարաբաղի մայրաքաղաքին մէջ. կիսաւեր քաղաքին կեանքը աստիճանաբար կ'աշխուժանայ. իշխանութիւնը ձեռնարկած է քաղաքական եւ տնտեսական անյետաձգելի խնդիրներու լուծումին: Աւարտելու մօտ են արտաքին աշխարհին հետ հեռաձայնի կապը վերահաստատելու աշխատանքները. ելեկտրականութեան հարցը անմիջապէս որ լուծուի, կը սկսի աշխատիլ Ստեփանակերտի հեռատեսիլը որով բնակիչները պիտի կրնան դիտել Հայաստանի ու Ռուսաստանի յայտագիրները:

Գերագոյն Խորհուրդի նստաշրջանը որոշուած է սկսիլ Յունիս 2-ին, օրակարգին վրայ ունենալով Արցախի համար կարեւոր, բախտորոշ հարցեր:

Պարբերական յարձակումներէ փրկուած չէ սակայն ամբողջ տարածքը. Մայիս 27-28-ի գիշերը ազրպէյճանական հրետանին ռմբակոծած է Մարտունի քաղաքը եւ Շահումեանի Ղարաչինար գիւղը: Նախորդ օրն ալ Ագդամէն ռմբակոծուած է Մարտակերտ քաղաքը, շրջանի Հոռաթաղ եւ Ջանեաթաղ գիւղերը ուր կին մը սպաննուած, հինգ բնակիչ վիրաւորուած են: Հրթիռներ արձակուած են նաեւ Հադրութի շրջանային կեդրոնին վրայ, մասնակի կերպով աւերելով քանի տուն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱՐԱՅԵՒՈՅԻ վերջին սաստիկ ռմբակոծումները որոնք բազմաթիւ զոհեր պատճառած են, հասարակաց պատժամիջոցներու ձեռնարկելու կը մղեն միջազգային կազմակերպութիւնները: Եւրոպական Հասարակապետութեան կողմէ Սերպիոյ եւ Մոնթէնէկրոյի դէմ որոշուած տնտեսական շրջափակումէն ետք, ՄԱԿ-ը եւս պատրաստ է նոյնիսկ քարիւղի արգելք հաստատելու Սերպիոյ դէմ, որպէսզի պարտադրուի վերջ տալու զինեալ յարձակումներուն:

ԻՐԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Ռաֆսանճանի յայտարարած է թէ երկիրը տնտեսական տագնապ մը կ'ապրի: Շրջանի մը երբ Իրան միջազգային քաղաքական բեմին վրայ ամէն բան կ'ընէ ազդեցութեան գօտին ընդլայնելու համար, տնտեսական դժուարութեան քով ունի նաեւ ներքին հարցեր:

ԻՐԱՔԵԱՆ ՔԻՒՐՏԻՍՏԱՆԸ մինչ կը պատրաստուի ընտրութենէն ետք տեղական իշխանութիւնները կազմաւորելու, Սատտամ Հիւսէյն խիստ միջոցառումներու կը ձեռնարկէ քիւրտ բնակչութեան դէմ: Մարդասիրական կազմակերպութիւններու անձնակազմերուն երկիր մուտքի արտօնութիւն չի տրուիր ու անոնցմէ ոմանք նոյնիսկ կը դիմեն գաղտնի ճամբաներով գործելու քայլին:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԹՈՒՐՔ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՄՈՍԿՈՒԱ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Մեծ գոհունակութիւն մը կ'արտայայտէ Թուրքիոյ վարչապետը Մոսկուայէն վերադարձին. Թուրք մամուլն ալ ուշագրաւ խորագիրներով կ'ըսէ թէ Ռուսաստան եւս դատապարտած է Հայաստանը եւ թէ Թուրքեւռուս յարաբերութիւնները դարնանային շրջան մը կը բոլորեն: Գոհունակութեան պատճառը Թուրքիոյ ջանքերով Հայաստանի ուղղուած դատապարտումն է հրապարակուած հասարակաց դեկոյցին մէջ:

Այն չափով որ կարելի է քաղել Թուրք մամուլէն (Մայիս 28) հոն ըսուածը հետեւեալն է. — «կողմերը կանգ կ'առնեն կովկասեան հակամարտութիւններու լուծումին համար երկու երկիրներու — Ռուսաստան, Թուրքիա — համագործակցութեան ձեւ մը գտնելու կարեւորութեան վրայ:

Կողմերը խոր յուզումով կ'անդրադառնան Լ. Ղարաբաղի կացութեան. անոնք կը յայտնեն թէ իրենց համար յատկապէս վրդովեցուցիչ են բախումներու այս մարզին սահմաններէն դուրս գալու, Լաչինի գրաւման ու Հայաստան-Նախիջեւան սահմանային բախումներու մասին լուրերը:

Ռուսաստան եւ Թուրքիա կը հաստատեն թէ ոչ մէկ պատճառ կրնայ դէպքերու նման զարգացում մը արդարացնել, եւ թէ ՄԱԿ-ի ու ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի սկզբունքներուն համաձայն բռնի ուժով հող գրաւել կարելի չէ»:

Այս նշումներէն զատ դեկոյցը կոչ կ'ուղղէ հրադադարի, բանակցութեան ու կողմերը կը յայտնեն թէ պատրաստ են միաս-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼԻ ԱՍՈՒԼԻՍ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Մայիս 27-ին Արտաքին նախարարութեան բանբեր Պ. Տանիէլ Պեռնար մամուլի ասուլիս մը տուաւ, ծանրանալով ֆրանքեւհայ յարաբերութիւններու եւ Ղարաբաղի հարցին մասին Ֆրանսայի կեցուածքին վրայ: Ան անդրադառնալով որ Հայաստան միշտ գտնուած է Ֆրանսայի ուշադրութեան կեդրոնին մէջ, յիշեց Հայաստանի անկախութեան ճանաչումի պարագան որ առաջիններէն եղած էր Ուկրանիոյ հետ, ապա դեսպանի նշանակումը եւ մնայուն աւանդական կապերը:

Խօսելով Ղարաբաղի հարցին նկատմամբ Ֆրանսայի կեցուածքին մասին, զայն սահմանեց ՍԷ-ԷՍ-ՍԷ-Ը-ի սկզբունքներուն շրջանակով, որ ինչպէս ծանօթ է, կը շեշտէ սահմաններու անփոփոխելի ըլլալու պարագան. այսուհանդերձ, Ղարաբաղի ներկայացուցիչներուն եւս միջազգային ժողովներու որպէս կողմ մասնակցութեան կողմնակից գտնուելով, Պ. Տ. Պեռնար իր արտայայտութեամբ առիթ տուաւ զանազանութիւն մը կատարելու սահմաններու առհասարակ «փոփոխելի չըլլալուն» եւ «բռնի ուժով փոփոխելի չըլլալուն» միջեւ: Նրբերանգ մը որ հարցին բանակցութիւններով խաղաղ լուծում մը գտնելու ջանքին կրնայ նոր հեռանկարներ բանալ, յատկապէս Հռոմի ու ապա Մինսկի միջազգային ժողովներուն նախօրեակին:

ԱՆՈՒՆԸ ԽՈՐՔՆ ԱԼ ԿԸ ՓՈԽԷ՞

Հայաստանի «Պետական Անվտանգութեան Կոմիտէ»ն (ՊԱԿ) անցեալ Նոյեմբերին կոչուեցաւ Հայաստանի «Ազգ. Անվտանգութեան Պետական Վարչութիւն» (ԱԱՊՎ)։ «Հայաստանի Հանրապետութեան» Մայիս 9-ի թիւին մէջ անոր նախագահին՝ Վալերի Պողոսեանի հետ կատարուած հարցազրոյց մը կը փորձէ լուսաբանել այս կազմակերպութեան ապրած հրջափոխումը։

Վ. Պողոսեան համեմատելով երէկն ու ներկան, կը բացատրէ. -- «Հանրապետութեան նախագահի հրամանագրով որոշուած են այն հիմնական ուղղութիւնները որոնցով պէտք է զբաղուի պետվարչութիւնը։ Խօսքը հետախուզութեան եւ հակահետախուզութեան մասին է։ Մեր աշխատանքի մէջ է մտնում նաեւ կազմակերպուած յանցագործութիւնների դէմ պայքարը»։ Ապա կ'աւելցնէ. -- «Նախկին ՊԱԿ-ը մի գերխնդիր ունէր՝ ամբողջատիրական համակարգի պահպանում։ ԱԱՊՎ-ն կոչուած է պահպանելու Հայաստանի նորաստեղծ պետութեան անվտանգութիւնը որով երբեք չի զբաղուել հանրապետական ՊԱԿ-ը»։

Զրուցավար Աշոտ Աղաբաբեան իր խօսակիցին կ'ուղղէ շատ տեղին հարցում մը, աշխատակիցներու շարքերուն մասին։ Անուն փոխելով դժուար է յուսալ արդարեւ որ փոխուին նաեւ մտայնութիւնները. ի վերջոյ, ԱԱՊՎ-ի աշխատողները երէկուան ՊԱԿ-էն մնացած տարրերն են. այսինքն՝ Կրեմլինի ծառայածները։ Ա. Աղաբաբեան կը բերէ օրինակ մըն ալ. «յիշում եմ Նոյեմբերեանի ՊԱԿ-ի բաժանմունքի պետին որը բռունցքը կրծքին խփելով յայտարարում էր թէ բոլորիս (ովքեր նպաստել են Ադրբեջանցիների Հայաստանից հեռանալուն) կը քշի Սիբիր, իսկ երբ կառավարութիւնը փոխուեց, այս անգամ նոյն բռունցքն վեր էր բարձրանում արդէն որպէս հայրենասէր»։ Այս օրինակը իրեն իրաւունք կու տայ հարցնելու թէ այդ կազմակերպութեան աշխատակիցները որոնք սերտ կապեր ունեցած են Կրեմլինի հետ, կարելի՞ չէ որ -- գոնէ ոմանք -- դառնան Կրեմլինի գործակալները Հայաստանի մէջ։

Վալերի Պողոսեան չի ժխտեր այս հաւանականութիւնը. «հնարաւոր է որ այլ երկրների գործակալներ լինեն։ Դա բնական իրավիճակ է։ Ամէն գաղտնի ծառայութիւն փորձում է նման երեւոյթներ բացառել եւ միաժամանակ, օտար ծառայութիւններում ունենալ իր գործակալը»։

Հարցազրոյցին ամէնէն հետաքրքրական մասն է հետեւեալը. «Տասնեակ տարիներ են անցել, սակայն ժողովուրդը դեռեւս սպասում է Պարոյր Սեւակի ողբերգական մահուան եւ Մինաս Աւետիսեանի սպանութեան առեղծուածի բացայայտմանը», կը յիշեցնէ Ա. Աղաբաբեան ու կը հարցնէ. այս ողբերգական դէպքերի կապակցութեամբ ի՞նչ փաստաթղթեր կան ՊԱԿ-ի արխիւում»։ Աշխատակիցներու մասին յայտնուած կասկածներու պարբերութեան անկեղծութենէն ետք, յուսախաբող է Վ. Պողոսեանի պատասխանը. -- «Այդ հարցն ինձ էլ է միշտ յուզել։ Երբ այստեղ աշխատանքի նշանակուեցի, հետաքրքրուեցի այդ գործերով։ Պէտք է միանշանակ յայտնեմ որ թէ՛ Սեւակի, թէ՛ Մինասի մասին ՊԱԿ-ի արխիւում որեւէ նիւթ չկայ։

-- Եղել են՝ չկա՞ն, թէ՞ չեն եղել՝ չկան։

-- Եթէ լինէին, նշուած կը լինէր, որ այդ գործերը ոչնչացուած են. բայց նրման հետքեր չկան։ Դա վկայում է որ ՊԱԿ-ն այդ գործերով չի զբաղուել»։

Վալերի Պողոսեան գրոյցին վերջաւորութեան կը նշէ թէ յիշեալ կազմակերպութիւնը պատրաստակամ է իրմէ պահանջուած դերը կատարելու. Պառաւաքար գիւղին ինքնապաշտպանութեան բերած մասնակցութեան շնորհակալութիւն յայտնելու եկած են գիւղին ներկայացուցիչները, օրինակ. «Մի խօսքով, եթէ պէտք է՝ կը կռուենք, եթէ պէտք է՝ անհրաժեշտ տեղեկութիւն կը հաւաքենք հակառակորդի մասին» խօսքը կ'աւարտէ Վ. Պողոսեան։

Անունի փոփոխութեամբ որքա՞ն փոխուած է նաեւ նախկին ՊԱԿ-ի մտայնութիւնը եւ կեցուածքը այսօր։ Վ. Պողոսեանի արտայայտութիւնները կրնային բաւական լաւատեսութիւն պատճառել եթէ չըլլային Պարոյր Սեւակի ու Մինաս Աւետիսեանի մահուան պարագաներուն առընչուած փակագիծերը։ Ի՞նչ պէտք է հետեւցնել ՊԱԿ-ի ղեկավարին խօսքերէն թէ հոն որեւէ նիւթ չկայ. թէ երկու մահերն ալ անխառն արկածի՞ արդիւնք էին։ Ատոր հաւատալու համար ալ անհրաժեշտ է որ հայ ժողովուրդը ամբողջական տոկոսով հաւատք ունենայ Հայաստանի «Անվտանգութեան Պետական Վարչութեան» վրայ որպէս միայն ազգային կազմակերպութիւն։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

«ԱՌԱՆՑ ՍԱՀՄԱՆԻ ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐ»ՈՒ

ՏԵՂԵԿԱԳՐԷՆ

ԹՈՒՐՔԻԱ

Խուզարկութիւններ, հարցաքննութիւններ, ձերբակալութիւններ, խոշտանգում, արգելքներ, գրաւում, գրաքննութիւն... ապարդիւն է փնտռել ճնշումի ձեւ մը որուն դիմած չըլլան Թրքական իշխանութիւնները։ Անզգալի համար բառերը, թիւերը իմաստ չունին. այսօր շարշրկըւած խորագիր մը երէկ մինչեւ հարիւր տարուան բանտարկութեամբ կը պատժուէր։

Բազմատեսակ պատիժները գործի կը դրուին ամէնէն աւելի լռեցնելու համար քրտական հարցը յաճախ շօշափող թերթերը, որոնք կը խօսին ապօրինի կազմակերպութիւններու պահանջներուն, հացադուլներու եւ արհմիութենական շարժումներու մասին։ Այս թերթերը կ'ենթարկուին դրամական ծանր տուգանքներու։ Ամբաստանութիւններու գլխաւորները «անջատողական» ու «հակա -- լաիք» քարոզչութիւններն են։ 1991-ի ընթացքին 121 թերթեր գրաքննուած են ու 63 թերթ փակուած։

Կարելի չէ ըսել թէ կացութիւնը բարելաւուած է նոյնիսկ 1991 Ապրիլ 11-ին քուէարկուած օրէնքէն ետք որ ազատ կ'արձակէր քրտերէնի գործածութիւնը եւ մարքսական գաղափարներու ակնարկումը։ Անոր շնորհիւ 43 հազար բանտարկեալներ ազատ արձակուեցան. անոնց մէջ կային երեք տասնեակ լրագրողներ։ Թուրքիա ստորագրած ըլլալով հանդերձ չարչարանքը արգիլելու եւրոպական ու ՄԱԿ-ի պայմանագրերը, օր չանցնիր որ անոնց երկուքն ալ ակներեւ կերպով չբռնաբարուին Թրքական բանտերու մէջ։ Ենթակայ մը խօսեցնելու, կամ լռեցնելու համար ոստիկանութիւնը երբեք չի վարանիր ուժի դիմելու։

Սիւլէյման Տէմիրէլ վարչապետութեան օրէն խոստացաւ մամուլի ազատութիւնը յարգել, «դարուն պահանջներուն յարմարելու» համար։ Նոյեմբերէն սկսեալ, բանտարկութեան բազմաթիւ պատիժներ դրամական տուգանքի փոխարկուեցան, Էսքիշէհիրի տխրահռչակ բանտը փակուեցաւ, որոշ գիրքերու, ժապաւէններու, ձայներիզներու պարտադրուած արգելքը վերցաւ ու արտօնուեցաւ քրտերէն առաջին թերթին հրատարակութիւնը։ Սակայն կը շարունակուին լրագրողներու հարցաքննութիւններն ու խոշտանգումները։

Իրաքեան սահմանին մօտ, Ճիզրէ գաւառակին մէջ (Քիւրտիստան) վեց օտար լրագրողներ քշուեցան Տիգրանակերտի բոլորովին հիւսիս. Թուրք կառավարութեան համաձայն որոշումը «ապահովութեան» մտահոգութեամբ առնուած էր, քանի որ ծրագրուած էր հակահարուածային լայնածաւալ գործողութիւն մը, քիւրտ «անջատողականներ»ու դէմ։

Յետոյ Մարտ 13-ին «Ֆիկառօ»ի թղթակիցը եւ երկու ընկերակիցները ոստիկաններու յարձակումին ենթարկուեցան ու Նուսայպինէն արտաքսուեցան, քըրտամէտ ցոյցի մը ականատես եղած ըլլալով։

Մայիս 4-ին բրիտանացի լրագրող մը քանի մը ժամ արգելափակուած մնաց «Թուրքիոյ դէմ յօդուածներ գրելու եւ իրականութիւնը խեղաթիւրելու» յանցանքով։ Ապա արտաքսուեցաւ օտար ուրիշ երեք լրագրողներու հետ։

Քանի մը օր ետք զուիցերիացի լրագրողուհի մը ձերբակալուեցաւ «ապօրինի կազմակերպութեան» մը պատկանելու յանցանքով։ Ոստիկանութիւնը յայտնեց թէ անոր բնակարանին մէջ զէնք գտնուած էր, ինչպէս նաեւ ապօրինի շարժումներու թռուցիկներ։ Ան բանտին մէջ ծանր չարչարանքներու ենթարկուած է։ Բացատրած է թէ խոշտանգումներէ գոյացած վէրքերը կը դարմանուէին յատուկ հեղուկով մը որ շուտով կը սպիացնէր զանոնք։ Ուրիշ լրագրողուհի մը՝ Էլիզապէթ Շմիտ ձերբակալուեցաւ Տիգրանակերտի մէջ ուր կը հետեւէր քիւրտ մարտիկի մը յուղարկաւորութեան։ Ամբաստանուեցաւ «հաւաքոյթներու եւ ցոյցերու օրէնքը բռնաբարել»ու անհեթեթ պնդումով։ Այդ օրէնքը կ'արգիլէ «ամէն ցոյց կամ քարոզչութիւն որ նպատակ ունի սասանելու ... պետութեան ամբողջականութիւնը»։ Յուլիս 28-ին ազատ արձակուելէ ետք ան բացատրած է թէ ոստիկանները ծեծած են զինքը, գլուխը պատերուն զարկած ու մազերը փետտած։

Օգոստոս 27-ին Հիւսիսային Կիպրոսի մէջ Թուրք -- կիպրական ապահովութեան սպասարկութիւններ ձերբակալած էին իտալացի անկախ լուսանկարիչ Մասիմօ Ռանան երբ մայրաքաղաք Նիկոսիան բաժնող սահմանագծին վրայէն Թրքական զինուորական դիրքերը կը լուսանկարէր։ Ամբաստանուած էր Յոյներու ի նպաստ լրտեսութիւն ընելու յանցանքով։ Այսուհանդերձ Սեպտեմբեր 6-ին ազատ արձակուեցաւ։

Այս մէկ քանի նշումները կը վերաբերին օտար լրագրողներու. այս օրինակները բազմապատկելով կարելի է ունենալ լման պատկեր մը ուր լրագրողներ կը խոշտանգուին, կը բանտարկուին, չարչարանքներ կը կրեն Աթաթիւրքը անպատուած ըլլալու, գործադուլի դիմած բանուորներու հետ հարցազրոյց ընելու, Իրաքէն ապաստանած Քիւրտերու համար դրամ հաւաքելու, գաղտնի տեղեկութիւններ հրապարակելու եւ նման այլ յանցանքներու համար։ Անշուշտ, յանցանքի մը վերագրումը անհրաժեշտ ալ չէ։ Քիչ չէ թիւը այն լրագրողներուն որոնք կը ձերբակալուին առանց որեւէ բացատրութեան կամ ամբաստանութեան։

Մամուլի ազատութեան մարզին մէջ 1991-ին Թուրքիոյ առած դրական ամէնէն կարեւոր քայլը եղած է քրտերէն առաջին թերթին հրատարակութիւնը 50 հազար տպաքանակով, այդ լեզուին գործածութեան արգելքը ջնջող օրէնքէն գրեթէ երկու տարի ետք։

ՁՄՐԱՆ ԽԱՂԵՐ

Հիւսիսային Ամերիկայի եւ Եւրոպայի ցուրտ շրջաններուն մէջ ընդհանրացած են ձմրան հետաքրքրական խաղեր, որոնցմէ ոմանք գրեթէ անծանօթ են Ասիոյ ժողովուրդներուն։

ՇՈՒՆԵՐՈՒ ԿՈՂՄԷ ՔԱՇՈՒՈՂ ԲԱԼԽԻՐԻ ՄՐՑՈՒՄ (DOG-SLED RACING)

Տարիներ շարունակ, շուներու կողմէ քաշուող բալխիրները Քանատայի եւ Միացեալ -- Նահանգներու հիւսիսային շրջաններուն, մասնաւորաբար Ալասքայի մէջ եղած են փոխադրութեան եւ տեղափոխութեան գլխաւոր միջոցներ։ Ժամանակի ընթացքին, շուներու սեփականատէրերու հպարտութիւնն ու պարծանքը ծնունդ տուած է մրցակցութեան, ընդհանրապէս՝ գիւղ գիւղերու միջեւ։ Այս պարծանքի արդիւնք ծնունդ առած է նաեւ շուներով քաշուող բալխիրի արշաւին, որ յաճախ կը կատարուի 100 մղոն երկարութեան վրայ։ Գրեթէ բոլոր արշաւներուն ընթացքին, հինգ շուներ կը քաշեն մէկ բալխիր. երբեմն 3 կամ 7 շուներ կը գործածուին։ Շուներու լաւ խումբ մը կրնայ մէկ ժամուան ընթացքին կտրել 10 մղոն։ Արագ «վազքերու» ընթացքին, շուներով քաշուած բալխիրները մէկ ժամուան մէջ կտրած են մինչեւ 25 մղոն տարածութիւն։

Խաղին համար կը գործածուին սիբիրիական հասքիներ (էսքիմոներու շուներ), Ալասքայի մալամութներ եւ չիուաւաներ։ Այս շուները լաւ կ'աշխատին, պայմանաւ որ չմարզուին։ Այլապէս կը դառնան դաժան եւ կը հարուածեն զիրենք վարող տէրերը։

ՍԱՌՈՅՑԻ ՎՐԱՅ ՆԱՒԱՐԿՈՒՄ (ICE BOATING - YACHTING)

Այս տեսարժան եւ վտանգաւոր մարզախաղը յատուկ կերպով նուիրական է Հիւսիսային Ամերիկայի եւ Հիւսիսային Եւրոպայի մէջ։ Մասնայատուկ նիւթերով շինուած առագաստ մը կը դրուի պողպատէ անիւներու վրայ եւ կը սահի սառոյցին վրայէն։

Սառոյցի վրայ նաւարկումը ծնունդ առած է Հիւսիսային Եւրոպայի մէջ եւ հաւանաբար անոր ծագումը շատ հին է, հակառակ որ անոր մասին առաջին արձանագրութիւնը կու գայ 18-րդ դարէն։ 1768-ին, Ֆրետէրիք Հենտրիք Չափման իր «Արքիթեքթիւրա Նավալիս Մերքաթօրիա» գիրքին մէջ ցոյց կու տայ մէկ կայմով հոլանտական նաւ մը՝ բեռցուած հաստ տախտակի մը վրայ, որուն իւրաքանչիւր ծայրին ամրացած են անիւներ՝ սառոյցի վրայէն նաւարկելու համար։ Նոյնպիսի նաւեր գոյութիւն ունեցած են 18-րդ դարու Ֆինլանտայի եւ Լատվիայի մէջ։

Միացեալ -- Նահանգներու մէջ սառոյցի նաւակներ սկսած են շինուիլ 18-րդ դարու վերջերուն։ 1870-ին, սառոյցի նաւակով մարզախաղեր կատարուած են Հատսըն գետին եւ Նիւ -- Ճըրզիի գետերուն վրայ։ Սկզբնական շրջանին, անոնք խոշոր, ծանր եւ տաղտկալի էին։ Անոնց տախտակէ բազմաթիւ մասերը նեղութիւն կը պատճառէին։ 1879-ին շինուեցաւ «Ռոպըրթ Սքոթ» նաւակը, որ դարձաւ Հատսըն գետի նաւակներու դասին նախատիպը։ Անիկա հեղասահ էր, աւելի թեթեւ ու արագ։ Զայն կարելի էր աւելի դիւրութեամբ ղեկավարել։

20-րդ դարու սկիզբը զարգացաւ եռանկիւնաձեւ առագաստով ուիսքոնսինեան նաւակը։ 1931-ին, Միլուոքիէն Սթարք Մէյըր անունով մարդ մը կարեւոր նորոգում մը կատարեց սառոյցի նաւակներու շինութեան, անոնց ղեկը փոխադրելով առջեւ, ինչ որ առաջքը առաւ յանկարծական թաւալումին։ Աւելի ուշ ընդհանրացան Սքիթըր նաւակները, որոնք աւելի արագ էին, ուժեղ եւ դիւրին փոխադրելի։ Առաւելաբար այս տեսակին շնորհիւ է, որ սառոյցի վրայ նաւարկումի մարզախաղը ժողովրդականացաւ։ Կ'ըսուի թէ փաւելանիւթով աշխատող սառոյցի նաւակ մը կրնայ մէկ ժամուան մէջ կտրել 250 մղոն տարածութիւն. այսուհանդերձ, մրցաշարքերու ընթացքին, աւանդականօրէն ի պատուի են առագաստով նաւակները։

Ուիսքոնսինի մէջ, 1912-ին հիմնուած է «Նորթուեսթըրն Այս Եախթինկ Ասոշիէյշըն», որ նաւարկութեան վայրին համաձայն որդեգրած է մրցախաղերու օրէնքներ եւ դասակարգեր։ 1937-ին հիմնուած է «Իսթըրն Այս Եախթինկ Ասոշիէյշըն»ը, որ որդեգրած է գրեթէ միեւնոյն դասակարգերը։ 1940-ին կազմուած է «Ինթըրնեշընըլ Սքիթըր Ասոշիէյշըն»ը, որ իր հակակշռին տակ առած է Մ. -- Նահանգներու մրցախաղերը։ Եւրոպայի մէջ այս մարզախաղը կը կառավարուի «Եուրոփիըն Այս Եախթինկ Եունիըն»ի կողմէ, որ հիմնադրուած է 1928-ին։

ՁՄՇԿՈՒՄՈՎ ՆԱՒԱՐԿՈՒՄ (SKATE SAILING)

Անիկա ձմշկումի յատուկ կօշիկներով սառոյցի վրայ նաւարկելու մարզախաղն է։ Ձմշկորդը բնաւ չի նաւարկեր հովին ուղղութեամբ, որովհետեւ այդ պարագային չի կրնար պահել իր հաւասարակշռութիւնը։ Ան առագաստը կը բռնէ այնպիսի դիրքով, որ հովը զարնէ անոր անկիւնին։ Առագաստը տափակ դիրքով բնաւ չի դրուիր ձմշկորդին թիկունքին, որպէսզի հովը ուղղակի չհարուածէ զայն։

Միջնադարուն ձմշկումով նաւարկութեան ձեւ մը գոյութիւն ունեցած է։ Անիկա իր բուն սկիզբը արձանագրած է Սկանտինաւիոյ մէջ, ուր կային դահոյկով նաւարկութեան ժողովրդային տարբերակներ։ 1890-ական տարիներուն ներմուծուած է Միացեալ -- Նահանգներ եւ լայն ընդունելութիւն գտած Նիւ -- Եորք քաղաքին եւ Կրէյթ Լէյքս շրջանին մէջ։ Ձմշկորդը կը հագնի ձմշկումի յատուկ երկարաւուն կօշիկներ։ Առագաստը կը շինուի կտաւով կամ կերպասով (նայլոն) եւ կ'ըլլայ եռանկիւն, քառանկիւն կամ թռուցիկի ձեւով։ Կ'ամրացուի խաչաձեւ ձողի մը, որ կը հանգչի ձմշկորդին ուսին։ Անոր անկիւնը կը ղեկավարուի ձմշկորդին ձեռքով։ Մարդիկ կրցած են ձմշկումով

մէկ ժամուան մէջ նուաճել 60 մղոն տարածութիւն:

1922-ին հիմնուած է «Ամերիքըն Սգէյթ Սէյլինկ Ասոշիէյշըն» կազմակերպութիւնը, որ մրցախաղերու օրէնքները սահմանած է: Ամերիկացի համբաւաւոր նաւարկողը եղած է Քլարենս Քէյնս, որ 1928-էն 1942 եղած է չմշկումով նաւարկումի ախոյեանը:

ՁԻՒՆԻ ՎՐԱՅ ՔԱԼԵԼ (SNOWSHOEING)

Ձիւնի վրայ քալելը խորունկ ձիւնի վրայ յատուկ կօշիկներով մրցելու խաղն է: Այս խաղին մասնակցողները կը հագնին փայտէ թեթեւ շրջանակի մը ամրացած՝ կաշիէ թելերով հիւսուած կօշիկներ, որոնք յար եւ նման են թենիսի ռաքէթի: Անոնք երբեմն կ'ունենան մինչեւ 1 մեթր երկայնք եւ կը ծառայեն հագնողին մարմնին ծանրութիւնը տարածելու լայն միջոցի վրայ:

Ձիւնի վրայ քալելու սովորութիւնը դարերու կեանք ունի Եւրոպայի մէջ: Քանատայի կարմրամորթերը հարիւրաւոր տարիներ առաջ հնարած են ձիւնի կօշիկներ: Ձիւնի կօշիկներով մրցախաղերը ընդհանրացած են Քանատայի եւ Միացեալ-Նահանգներու հիւսիսային շրջաններուն մէջ, ուր ձմրան տօնահանդէսներու (ֆէսթըվալ) ատենդական խաղերը կը կազմեն: Միացեալ-Նահանգներու եւ Քանատայի մէջ այս մարզախաղը կը ղեկավարուի «Ինթըրնեշընըլ Սնօ-շու Քոնկրէս»ի կողմէ: Մարզիկներ կրցած են հինգ վայրկեանի մէջ կտրել մէկ մղոն տարածութիւն:

ԴԱՀՈՒԿԱՐՇԱՒ (TOBAGGANING)

Tobaggan-ը տափակ յատակով սահնակ մըն է, որ առանձինն կը գործածուի: Շինուած է իրարու մէջ հիւսուած փայտի կտորներէ, որոնց ծայրերը դէպի վեր ոլորուած են: Ընդհանրապէս այս սահնակները կ'ունենան կէսէն երկու մեթր երկայնք: Ամերիկայի Հնդիկները զանոնք գործածած են ձիւնին վրայէն ծրարներ փոխադրելու համար: Մրցախաղերուն մասնակցող խումբերը սովորաբար կազմուած կ'ըլլան չորս հոգիէ, որոնցմէ մէկը սահնակին չուանները կը քաշէ: Այս խաղը զարգացած է Միացեալ-Նահանգներու հիւսիսային շրջաններուն, Քանատայի եւ Զուիցերիոյ մէջ: Անիկա նախակարապետն է աւելի վտանգաւոր պոպսլէյինկ մարզախաղին:

Համադրեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՑԵԱՆ

«Մարզիկ»

ՎԵՆԵՏԻԿԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ
ԵՒ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՄԲԻՈՆ

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ՕԳՈՍՏՈՍ 1992

ՎԵՐՋԻՆ ԱԶԴ

Վենետիկի Համալսարանին հայ լեզուի եւ մշակոյթի ամառնային խտացեալ դասընթացքը տեղի կ'ունենայ Օգոստոս 1 / 30: Արձանագրութիւնները կը շարունակուին մինչեւ Յունիս 30: Դասերը տեղի կ'ունենան հինգ մակարդակներու վրայ, օրական հինգ ժամ: Մակարդակները կը սկսին բնաւ չգիտցողներէն եւ կ'ընդգրկեն մինչեւ զարգացածները: Քննութիւնները տեղի կ'ունենան Օգոստոս 25-ին: Ժամանումի օրերն են Օգոստոս 1 / 2, մեկնումի օրերն են Օգոստոս 26 / 30: Դասերէն դուրս կը կատարուին բանախօսութիւններ, կլոր սեղաններ, այցելութիւններ Վենետիկի եւ շրջակայքի տեսարժան վայրերուն:

Դասընթացքի արձանագրութեան սակն է՝ իտալական 630.000 (վեց հարիւր երեսուն հազար) լիրետ, որու 280.000-ը (երկու հարիւր ութսուն հազար) պէտք է կանխաւ վճարուի: Կեցութեան ծախսն է՝ զոյգ սենեակի մէջ ամսական 100.000 (հարիւր հազար) լիրետ, առանձին սենեակի մէջ՝ 220.000 (երկու հարիւր քսան հազար լիրետ):

Դիմել հետեւեալ հասցէին...
Corso intensivo lingua armena - Università di Venezia —
S. Polo 2035 — 30125 Venezia (ITALIA)
եւ կամ հեռաձայնել հետեւեալ համարին՝ (41) 52-07-737, Յունիս 6-էն սկսեալ: Բացակայութեան պարագային՝ լուր մը թողնել հեռաձայնային քարտուղարութեան նշելով անուն, մականուն եւ հեռաձայնի թիւ: Կարելի է Վենետիկի նոյն թիւին հեռապատճէն (Fax) ալ ուղարկել:

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ
ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՄԲԻՈՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԻՈՆ
Պաշտօնաթերթ Երուսաղէմի
Հայ պատրիարքութեան
Յունուար – Փետրուար – Մարտ – 1992
Երուսաղէմ

ԵՐԵՒԱՆ — ՀԵՌԱՏԻՊ — ՓԱՐԻԶ

ԳԻՒՄՐԻԻ «Վ. ԱՃԷՄԵԱՆ» ԹԱՏՐՈՆԸ

Հարկադիր երկարատեւ դադարէ մը ետք Գիւմրիի «Վարդան Աճէմեան» Թատերախումբը վերսկսած է իր գործունէութիւնը եւ ներկայացուցած՝ Դերենիկ Դեմիրճեանի «Քաջ Նազար»ը, քաղաքի Թատերասէր հանրութեան: Բեմադրութիւնը կատարած է Յակոբ Ղազանչեան, իսկ գլխաւոր դերերը ստանձնած են Ռաֆայէլ Գրիգորեան եւ Ռայիսա Թովմասեան: Թատերախումբը կը պատրաստէ նաեւ «Հեղնար Աղբիւր»ը:

**

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԱԿԱԴԵՄԻԱՅԻՆ ՆՈՐ ՇԷՆՔԸ

Գիւմրիի մէջ սկսած է նախկին Կուսակցական շէնքին վերակառուցումը, որ պիտի տրամադրուի քաղաքի Արուեստի Ակադեմիային: Շինարարութիւնը կ'իրականանայ Լ. Ծղնաւորեանի քայլարշաւին շնորհիւ հանգանակուած գումարով: Շինարարները կը խոստանան զայն աւարտել յառաջիկայ տարուան Սեպտեմբերին:

**

ԱԽՏԱԼԱՅԻ ՀԱՐՍՏԱՑՄԱՆ ՊԵՏԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի Արդիւնաբերութեան Նախարարութեան մօտ ստեղծուած է Ախտալայի լեռնահարստացման պետական ձեռնարկութիւն, որ կ'ընդգրկէ Ախտալայի եւ Շամլուղի հանքերու եւ հանքային գործարանի շահագործումը: Այդ հանքերը 1984-ի Յունուարէն ի վեր չէին օգտագործուեր եւ մօտակայ վերաբացումը կը զուգադիպի անոնց գոյութեան 222-ամեակին:

**

ԻՐ ԴՊՐՈՑԻՆ Ի ՆՊԱՍՏ

Գիւմրիի Մերկուրով գեղարուեստի դպրոցի շրջանաւարտներէն, գեղանկարիչ Սամուէլ Սեւադա, որ ներկայիս Լոս-Անճըլըս կը բնակի, իր նկարչական աշխատանոցի սաներուն ցուցահանդէս-վաճառքէն գոյացած 1000 տոլարը նուիրած է հայրենի քաղաքի իր նախկին դպրոցին, ուր ինք սորված է կերպարուեստի այբուբենը:

**

ՏԱՐՕՆԱԿԱՆ ՈԳԻԻ ԳԻՐՔԸ

Երեւանի Երաժշտական Ընկերութեան դահլիճին մէջ կազմակերպուած է հաւաքոյթ մը, ուր «Սասուն – Մուշ» հանրագիտարանի մը ստեղծման հարցերը քննարկուած են: Հաւաքը բացած է «Սասուն» Հայրենակցական Միութեան նախագահ Կամօ Արէեան որ անդրադարձած է Միութեան ծրագիրներուն ու հարցերուն, ինչպէս նաեւ հրատարակչութիւն ունենալու անհրաժեշտութեան, որու հիմնական նպատակը կ'ըլլայ «Սասուն – Մուշ» հանրագիտարանը: Նորաստեղծ հրատարակութեան եւ հանրագիտարանի մասին խօսած է Սասուն Գրիգորեան:

**

ԿՐԿՆԵԼ ԿՈԼՈՄՊՈՍԻ ՃԱՄԲԱՆ

Վոլգոգրադէն Ռուբէն Պայաթեան որոշած է իր շինած առագաստանաւով կրկնել մեծ ծովագնաց Կոլոմպոսի երթուղին: «Արա» նաւով կատարելիք իր ճամբորդութիւնը ան կը նուիրէ Կոլոմպոսի կողմէ Ամերիկայի յայտնաբերման 500-ամեակին: Անհրաժեշտ նաւագնացին սարքաւորումով օժտուած նաւը իր անձնակազմով ճամբայ ելած է Մայիս 5-ին, Վոլկայէն:

**

ՄԵԾ ԵՐԳԱՀԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Արամ Խաչատրեանի մահուան տարեդարձին օրը, Պանթէոնի մէջ, անոր շիրիմին մօտ կազմակերպուած է յուշ-երեկոյթ մը, որուն մասնակցած են երաժիշտներ, արուեստագէտներ, հիւրեր: Երգահանի կեանքի եւ ստեղծագործութեան մասին խօսած է Երաժշտանոցի ուսուցչուհի, երաժշտագէտ Մարգարիտ Յարութիւնեան: Գեղարուեստական բաժնին հանդէս եկած են Երեւանի կամերային նուագախումբը, «Նարեկ» երգչախումբը, Ձայնասփիւռի եւ Հեռատեսիլի ջութակահարներու համոյթը, հնչեցնելով երգահանի ստեղծագործութիւնները:

ՄԹԻՆ ՊԱՏԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԶԳԷՆ ՇՈՒՇԱՆԵԱՆ

Ու քանի առաւօտը կ'ուշանար քաղքի այս անհիւրընկալ անկողնին մէջ՝ այնքան յիշատակները կը խուժէին վրան նոր ալիքներով: Կը յիշէր հօրը աշխէտ զամբիկին արձակած ծանր բոյրը, երբ ան քրտնած ու զուարթ խրխինջիւններով կը մտնէր ախոռ, մագնիսուած գարիին հոտէն: Ինք որ չէր գիտեր թէ երկիւղը ինչ է, այդ տարիքին՝ ձեռքը կը դնէր անոր պղտոր ու փայլուն գաւակին վրայ: Ու ձեռքը անմիջապէս կը թրջէր անասունին քրտինքէն: Գաւակին ու կողերուն միջեւ՝ եթէ ձեռքը քիչ մը սեղմէր, կը զգայէր անոր որովայնին հեւքը: Զամբիկը թեթեւ մը գլուխը կը դարձնէր ու հաւատարիմ, խոշոր աչքերով կը դիտէր զինքը: Յայնժամ ինք աւելի կը մօտենար ու աջ թեւով կը գրկէր անասունին վիզը ու ճակտին վրայ կը համբուրէր զայն, յոյժ աճապարանօք, երկնչելով որ մէկը կրնայ նշմարել զինքը: Այդ պահերուն՝ իրեն կը թըւէր զամբիկը սիրով կը դիտէր զինքը ու երախտագիտութիւնը յայտնելու համար կը խրխնջէր: Գուցէ այս զամբիկին պատճառաւ էր, որ այդ աստիճան կը սիրէր ախոռին մթնոլորտը: Յարդի, անասունի ու գարիի բոյր մը, գաղջ ալիքներով կը պարուրէր դէմքին՝ դուռէն ներս մտածին պէս ու տարտամ լոյս մը առաստաղէն կ'իյնար վրան: Եզները անպայման իրենց խոշոր գլուխները կը դարձնէին դանդաղօրէն ու կը դիտէին զինքը՝ շարունակելով որոճալ: Անոնց երախներէն ճերմակ փրփուրներ կը կախուէին, խառնուած յարդի շիւղերու, որ մոլորեալ ճառագայթներու կը նմանէին: Յաճախ ախոռապանին կ'օգնէր, խորին հաճոյքով մը, մսուրները լեցնելու համար: Երբ տան ետեւի նրբանցքէն՝ վերջապէս կուգար պարտէզ, երեկոն աւելի քաղցր ու ծաղիկները աւելի բուրաւէտ կը թուէին: Այլ անպայման, անկիւն մը, կը հանդիպէր մօրը՝ որ յուսահատօրէն ու երկարօրէն կը դիտէր զինքը:

– Նորէն ախոռ կը հոտիս կոր, տղա՛ս, ա՛խ, դուն ես որ պիտի ծերացնես զիս. ձեռքերդ, երեսդ, հագուստներդ նայէ՛ անգամ մը...

Այսպէս ալ կ'ընէր: Ժպտուն կը դիտէր իր ողջ անձը՝ մօրը մեղադրանքով լի ակնարկին տակ ու խոլ կերպով կը զուարճանար: Երեկոյ մը, սակայն, չափը անցուցած էր: Վզին վրայ թրիքի հետքեր կային ու տարատը թաց էր անասունի մէզի արտանքով: Ծունկը արիւնած էր ու կօշիկներն ու գուլպաները լեցուն էին աղբով: Պարտէզին վրայ մեղմահոս ու զով շաբաթ երեկոյ մը կը ծածանէր ու ինք քիչ մնաց եկեղեցի պիտի վազէր, քանի որ զանգակներուն ձայնը զուարթ զանգիւններով կը թախէր մարմինը: Մայրը յաջողեցաւ զինքը բռնել դրան մը ետին: Աչքերուն մէջ արցունքի կաթիլներ կային՝ այնքան խոր էր դայթակղութիւնը: Ձեռքերէն քաշելով զինքը լուացարան տարաւ ու մինչեւ մէջքը հանուեցուց: Խոհանոցէն տաք ջուր բերաւ ու սկսաւ լուալ գլուխն ու վիզը: Աշխոյժ, արագաշարժ ձեռքերով կը լուար զինքը ու միաժամանակ կ'արտասուէր: Կռնակին ու ուսերուն վրայ կը զգար անոր կուրծքերուն ծանրութիւնը: Ու մերթ ընդ մերթ արտասուքի տաք կաթիլ մը ողնասիւնին վրայ: Քաղցր ու հաճելի յուզում մը տաք ալիքներով կը վազէր ողջ մարմնէն: Օճառի փրփուրներուն ու տաք ջրին հետ, որ խորին երանութիւն մը կը պարգեւէր իր ապերասան մանկութեան:

– Տղայ չէ որ ունիմ, կ'ըսէր մայրը թրթռուն ձայնով մը, հապա դաղան: Օր չըլլար, որ չլացնես զիս: Զգացում ըսուած բանը ի՛նչ է չես գիտեր: Ո՛վ գիտէ ի՛նչ գէշ օրեր պիտի տեսնեմ երեսէդ. ուրիշին զաւակներուն նայէ անգամ մը: Երեսիդ վրայ միտոն չունիս, տղա՛ս...

Ոչ միայն միտոն, այլ եւ խորին, նուրբ զգացումներ ունէր: Ու արդէն կը զգար թէ անչափելի զօրովով մը կը սիրէր մայրը: Եթէ կարենար՝ այդ օճառի փրփուրներուն մէջ կորսուած գլուխով, պիտի դառնար ետեւ ու մօրը վզին պիտի փաթթուէր: Բայց գիտէր թէ իր ուժէն վեր էր ատիկա: Քիչ մնաց ինք եւս պիտի լար՝ այնքան յուզումն ու երջանկութիւնը մեծ էին: Խոշոր դող մը կը ցնցէր մարմինը: Կը զարմանար թէ ի՛նչպէս կ'ըլլար, որ մայրը չէր զգար թէ ընտանիքին բոլոր միւս անդամներէն աւելի կը սիրէր զայն: Երբեմն կ'ատէր նոյնիսկ զայն՝ այդ պատճառաւ, առաւօտները մանաւանդ՝ երբ ան զինքը ծունկերուն միջեւ կ'առնէր իր խառն ի խուռն վարսերը սանտրելու եւ յարդարելու համար:

– Օրը տասը անգամ ալ որ քեզ մաքրեմ՝ նորէն մուրացկանի պէս աղտոտ ես, իրիկունը: Ամէն գիշեր հայրիկէդ կ'ամչընամ: Ոչ հօրմէդ, ոչ ինծմէ, ոչ եղբօրմէդ օրինակ կ'առնես: Ա՛խ, շուտ մը մեծնայիր ու քեզ Պոլիս դպրոց ղրկէի՛նք, ազատէի՛նք...

Այնքան յաճախ լսելուն հակառակ այդ յանկերգը՝ ամէն անգամ զայրոյթէն կը ցնցուէր: Գլուխը թօթուեց ու ուզեց փախչիլ, բայց մայրը սրունքներուն մէջ սեղմած էր զինքը: Յուզումէն կը դողդողջէր ու կ'ուզէր պոռալ թէ՝ Պոլիս երթալ չէր ուզեր, թէ չէր ուզեր բաժնուիլ իր մօրմէն: Կ'ուզէր աղաղակել թէ բոլոր միւս տղաքը իրեն պէս էին. Իր տարիքի տղաք կային, որ ձի կը նստէին: Ուրիշներ՝ որ դաշտերը կ'երթէին պտուղի գողութեան: Իր ընկերներէն մէկը, դպրոցի փողոցին մէջ իսկ օր մը կից մը տուած էր մօրը: Կային որ ամէն օր գոգնոց կը պատռէին, կային, որ մելան կը լզէին. Ի՞նչ էր յանցանքը, եթէ պզտիկ եղբայր մը ունէր, որ պուպրիկի պէս մաքուր էր: Մանչ չէր արդէն այդ տղան, այլ աղջիկ: Ամբողջ ընտանիքը գիտէր թէ ան փափուկ, նուրբ տղայ մըն էր, պզտիկ պարոն մըն էր, ինչպէս տնօրէնը կ'ըսէր, իսկ ինք հայլազ մը: Օրը քանի անգամ կրկնելու պէտք չկար:

(Շար. 16)

(Շար. Ա. էջէն)

մական միջնորդութեան կամ այլ քայլերու որպէսզի արիւնահեղութիւնը վերջ գտնէ ու հարցին քաղաքական լուծում մը գտնուի :

Ինչպէս կը տեսնուի վերոյիշեալ հաւաստիքէն որ կը ներկայացուի որպէս Հայաստանի ուղղուած դատապարտութիւն, ոչ իսկ Հայաստանի անունին նշումը կայ որպէս նախայարձակ կամ վերջապէս մեղադրելի կողմ : Հաւանական է որ խորաքանչիւր երկիր իր ուզած ձեւով պիտի մեկնաբանէ զեկոյցը ու բնական է որ Թուրքիա հոն ցոյց տալ փորձէ Հայաստանի դատապարտում մը :

Հաւանօրէն, պաշտօնական այս տուեալներէն այլ ցուցանիշներ գտնուին Թուրքեւ Ռուս երկօրեայ այս հանդիպումին Հայաստանի ու Ղարաբաղի վերաբերող էջերուն մասին աւելի իրապաշտ գաղափար մը տալու համար : Այսպէս է օրինակ երկխօսութեան հատուած մը որ տեղ գրուած էր նախորդ օրուան Թուրք թերթերէն մէկուն մէջ : Սիւլէյման Տէմիրէլ երբ կը ջանայ Ելցինի հասկցնել որ պէտք չէ Հայերուն թիկունք կանգնիլ, զիրենք քաջալերել եւայլն, Ռուսաստանի նախագահը կը պատասխանէ, մերժելով նման կեցուածք. «այսպէս է քաղաքականութիւնը. ձեզի այնպէս կը թուի թէ մենք Հայերու զօրավիգ ենք, կ'օգնենք, ուրիշներ ալ կը կարծեն որ դուք Ազրպէյճանի կ'օգնէք, անոնց կողքին էք...» :

ԵՐԵՒԱՆԷՆ ՀԵՌԱՏԻՊ ՓՈՐՁ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» -- ՄԱՅԻՍ 28)

ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան Մայիս 26--ին պաշտօնական երկօրեայ այցով մեկնած էր Եգիպտոս. յաջորդ օրը հանդիպումներ ունեցած է երկրին նախագահին՝ Մուպարաքի հետ ուր ներկայ գտնուած են նաեւ երկու երկիրներու Արտաքին նախարարները : Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան հանդիպում ունեցած է նաեւ տեղւոյն հայ համայնքի ներկայացուցիչներուն հետ : Նախագահը Երեւան վերադարձած է Մայիս 28--ին :

Եգիպտական մամուլը կ'անդրադառնայ այս այցելութեան, ըսելով որ նախագահ Մուպարաքէն զատ, Լեւոն Տէր -- Պետրոսեան Արաբական լիկայի ընդհանուր քարտուղարին հետ եւս հանդիպումներ ունեցած է : Ստորագրուած է երկկողմանի համաձայնագիր մը երկու երկիրներու միջեւ փոխադարձ յարաբերութիւններու սերտացման մասին : Նշուած է որ Ղարաբաղի հարցին մէջ յայտնուած տեսակէտներու տարբերութենէն պիտի չազդուի յարաբերութիւններու սերտացման գործընթացը եւ թէ երկու երկիրներն ալ համամիտ են որ խաղաղօրէն պէտք է լուծուի հարցը : Լ. Տէր -- Պետրոսեան Արաբական լիկայի ընդհանուր քարտուղարին հետ հանդիպումին շեշտած է թէ Ղարաբաղի կնճիռը կրօնական հակամարտութիւն մը չէ, այլ դերիշխանութեան հարց մը, կրկնելով թէ Հայաստան պատրաստ է բարեկամական բարիդրացիական կապեր հաստատելու արաբական բոլոր երկիրներուն հետ :

**

ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԵՆԷՆ

Արտաքին նախարարութեան Մայիս 27--ի յայտարարութեամբ կ'ըսուի որ Նախիջեւանի Սադարակ շրջանէն որ գինակայանի վերածուած է, կատարուած գնդակոծումին հետեւանքով վերջին քանի մը օրուան մէջ 12 Հայեր մեռած են ու երեսունէ աւելի խաղաղ բնակիչներ վիրաւորուած : Ստեղծուած է այն տպաւորութիւնը թէ Նախիջեւանի իշխանութիւնը Պաքուի հաւանութեամբ մտադիր է այսուհետեւ հրետանիի յարձակման ենթարկելու Արարատի շրջանի բնակավայրերը :

Այս ուղղութեամբ նպատակը ակնյայտ կը թուի հայկական յարձակողական տրամադրութեան մասին Ալիեւի յայտարարութիւններուն, որոնք գետին կը պատրաստեն Գ. պետութեան կարելի միջամտութեան : Այս երեւոյթէն մեկնելով Հայաստանի Արտաքին նախարարութիւնը կը դիմէ համաշխարհային հանրութեան, որպէսզի ազդեցութիւն գործէ շրջանի իրադարձութիւններուն վրայ, չէզոքացընելու համար փոխադարձ հաւանականութիւններ :

**

ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՄՕՏ

Մայիս 25--ին վարչապետ Գ. Յարութիւնեան ընդունած է Վրաստանի Արդիւնաբերութեան նախարար Բեսիկ Ծուղելին : Տեսակցութեան ընթացքին քննարկուած են արդիւնաբերութեան եւ չարք մը այլ ոլորտներու մէջ գործակցութեան եւ տնտեսական կապերու խորացման վերաբերող հարցեր :

**

ԵՌԱԲԼՈՒՐ՝ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՈՐ ՊԱՆԹԷՈՆ

Կառավարական կարգադրութեամբ «Եռաբլուր» գերեզմանատան տրուած է հայ մարտիկներու հանգստեան յուշահամալիրի -- Պանթէոն -- կարգավիճակ : Մէկ ամիսէն պէտք է մշակուի յուշահամալիրին կառուցման ծրագիրը : Մայիս 27--ին Խորհրդարանի նախագահին Ա. տեղակալը՝ Արա Սահակեան, պետական նախարար Գէորգ Վարդանեան եւ Երեւանի քաղաքապետ Համբարձում Գալստեան այցելած են յուշարձանը ու ծաղիկներ զետեղած ազգային -- ազատագրական պայքարի զոհերուն շիրիմներուն :

**

1921--ԻՆ ԼԵՆԻՆՆ Է ՅԱՆՁՆԵՐ
1923--ԻՆ՝ ՍՏԱԼԻՆԸ

Մայիս 23--ին, Ռուսաստանի հեռատեսիլը խոստովանած է այն չարագործութիւնները, որոնք հայ ժողովուրդին հանդէպ կատարեցին Լենինն ու Ստալինը : Արդարեւ, «Արդիւնքներ» յայտագրէն ըսուած է թէ 1921--ին Լենին Նախիջեւանը յանձնեց «եղբայրական» Ազրպէյճանին, իսկ Ղարաբաղը երկու տարի վերջ այդ նոյն Հանրապետութեան յանձնեց Ստալին : Հեռատեսիլի այս ծրագիրը յայտնած է նաեւ, թէ 1920--ական թուականներուն Լենին -- Ստալին վարչակարգին Անդրկովկասի մէջ վարած քաղաքականութեան վերաբերեալ ժապաւէն մըն ալ որ արդէն պատրաստ է, կը ներկայացուի մօտ ատենէն :

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԽՈՒՄԲԵՐԸ
ԿԸ ՊԱՀԵՆ ԻՐԵՆՑ ՏԵՂԵՐԸ

Մրցաշարքերը վերջացած են Փրովանսի շրջանին մէջ : Մարսէյլի երկու հայանուն ակումբները բոլորեցին համեստ մրցաշրջան մը. թէեւ, ի վերջոյ գոհացուցիչ, եթէ նկատի առնենք բազմաթիւ խումբերով գործօն կազմակերպութեան մը վարչական դժուարութիւնները, մրցակիցներու որակը : Յիշենք նաեւ որ երկուքն ալ նորեր էին իրենց դասակարգերուն մէջ : Անցեալ տարի վերելք ունեցած էին :

Փրովանսի բարձրագոյն դասակարգին մէջ կը պայքարէր Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ : Դասուած է 5--րդ, ուրիշ երեք մրցակիցներու ընկերակցութեամբ : Ունի 7 յաղթանակ, նոյնքան հաւասարութիւն, 8 պարտութիւն :

Սէն -- Թ'Անթուանի Հ. Մ.--ը, ճիշդ անունով «Հայ Մարզական Երիտասարդութիւն» լիկի բարձրագոյն մակարդակին վրայ 10--րդ է, 14 մրցակիցներու միջեւ : Ութ յաղթանակ, ինը հաւասարութիւն եւ նոյնքան պարտութիւն ունի : Կը պահէ ուրեմն իր տեղը պատուոյ դասակարգին մէջ :

Նոյնպէս, լիկի ախոյեանութիւններուն մէջ, Սէն -- Թ'Անթուանի ժիւնիոր եւ Քատէ խումբերը յաջողած են խուսափիլ անկումէ :

Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւի երիտասարդական կազմերն ալ մասնակցած են կանոնաւորաբար ախոյենական խաղերու, նահանգային մակարդակի վրայ : Քատէ խումբը հասած է մինչեւ կէս աւարտականի, 3--րդ դասակարգի մէջ :

Նշենք որ Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ, այս մրցաշրջանին ալ, ունեցաւ իր խումբերուն հայկական դիմագիծը պահելու հոգը : Սէն -- Թ'Անթուան ու նաեւ Ֆրանսայի մեր միւս ակումբներուն մեծամասնութիւնը այդ հոգը շատոնց մէկդի դրած են, ի սէր բարձրագոյն արդիւնքներու, դաշտին վրայ : Մեղմացուցիչ պարագայ՝ հայածնունդ խաղացողներու թիւը սահմանափակ է Ֆրանսայի մէջ :

Վ. ՍՈՒՐԷՆ

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՓԱՐԻԶԻ ԵԿԵՂԵՑԻ?

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Թաղ. Խորհուրդս կը տեղեկացնէ, թէ Մայրերու Տօնին առթիւ, այս Կիրակի, Մայիս 31, Թաղիս Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, Մովսէս Ա. քահանայ Գալէնտէրեան պատարագ կը մատուցանէ եւ ըստ կարգի, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարէ ծանօթ բարերար՝ Վարուժան Պօղաճեանի ողբացեալ մօր բարեյիշատակ՝

ԱՂԱՒՆԻ ՊՕՂԱՃԵԱՆԻ

հոգւոյն ի հանգիստ :

Զայս ի գիտութիւն եւ ի հրաւէր կը ծանուցանէ մեր յարգոյ հասարակութեան :

à NICE

PRES DE LA MER

Studio - Cuisine meublée
à louer en Juin, Juillet et Août.

Téléphoner : (16) 93. 44. 56. 87

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Կապոյտ Խաչի վարչութիւնը Փարիզի իր գրասենեակին համար պէտք ունի՝

-- Ֆրանսերէն եւ հայերէնի քաջատեղեակ քարտուղարի մը ամբողջ օրուան աշխատանքի համար,

կամ՝

-- Հայերէնի քաջատեղեակ քարտուղարի մը կէս օրուան համար :

-- Ֆրանսերէնի քաջատեղեակ քարտուղարի մը նոյնպէս կէս օրուան աշխատանքի համար :

Կենսագրական նոթերով ու լուսանկարով մը անյապաղ դիմել.

17, rue Bleue — 75009 Paris

CROIX BLEUE
DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son Centre de Vacances de Bellefontaine, pour la période du 10 Juillet au 02 Août 1992 :

1 *ASSISTANT SANITAIRE*
ou 1 *ETUDIANT EN MEDECINE*
3e *Année validée*
(1ère année 2ème cycle)
ou 1 *ASSISTANT SOCIAL*
ou 1 *INFIRMIER DIPLOME D'ETAT*

Envoyer votre candidature au:
17, rue Bleue — 75009 PARIS

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇՆՈՐՀԱԻՈՐՈՒԹԻՒՆ

Տիկին Շնորհիկ Գրմզեան Փարիզի Հայ Ուսանողաց Միութեան աջակից իր բարեկամուհիին՝ Տիկին Վերժին Հաճեանի հարիւրամեակը շնորհաւորելով 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին :

ԱՐԱՐԱՏ
ԳԻՏՈՒԹԵԱՆՑ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ԱԿԱԴԵՄԻԱՆ

Ճաշ -
Վիճաբանութիւն մը

կազմակերպած է

Նիւթ ...
Ազգային իրենութիւններ եւ
այժմէական հարցեր

Դասախօս ...
ՓՐՈՖ. ԼՏՈՒԸՐՏ Ա. ԹԻՐԵԱՔԵԱՆ
(Տըրիէմ, Ամերիկա)
Հիւսիսային Գարոլինայի
Տիւք Համալսարանի
Ընկերաբանութեան բաժանմունքի
նախագահ փրանսախօս
ընկերաբաններու միութեան

Երեկոյթը կը վարէ՝
Տիկին Հուրիկ Զաքարեան
հոգերան,
դասատու Փարիզ եւ Նիւ-Եորք:
Երկուշաբթի, Յունիս 1,
ժամը 20.30--ին
au Restaurant « V a r t a n »
52, Bd. St. Germain, Paris

Réservations au 43 26 20 68
ou auprès du Président
de l'Académie (AISA) :
Dr. AGOP KERKIACHARIAN :
34 12 65 27.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պուլվար-Օսմանի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը, ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերուհիները, Շաբաթ, Յունիս 6, ժամը 14.30--ին սովորական վայրը, բոլոր ընկ. ներկայութիւնը անհրաժեշտ է, շատ կարեւոր օրակարգ :

A. A. A. S.
ASSOCIATION ARMENIENNE
D'AIDE SOCIALE

FETE CHAMPETRE
ANNUELLE

le 14 Juin à partir de 11 heures

dans la Maison de Retraite de Gonesse
7, rue de l'Eglantier — Gonesse

U. G. A. B. - FRANCE

GRANDE TOURNEE EN FRANCE
DE L'ENSEMBLE FOLKLORIQUE DE L'U.G.A.B. DE NEW-YORK

"ANTRANIK"

PROGRAMME :

LYON : Dimanche 31 Mai à 17 heures
Salle «*La Cigale*», 60, ave. de Saxe

SAINT-CHAMOND : Lundi 1er Juin à 20 h 45
Salle Aristide Briand

VALENCE : Mardi 2 Juin à 20 h
Salle de la Maison des Syndicats

PARIS : Jeudi 4 Juin à 20 h
Musée *Guimet*, 6, Place d'Iéna, 75116 Paris

pour Paris : Participation aux frais : 100 F. et 50 F..
Réservation : U.G.A.B.. 45 20 03 18.